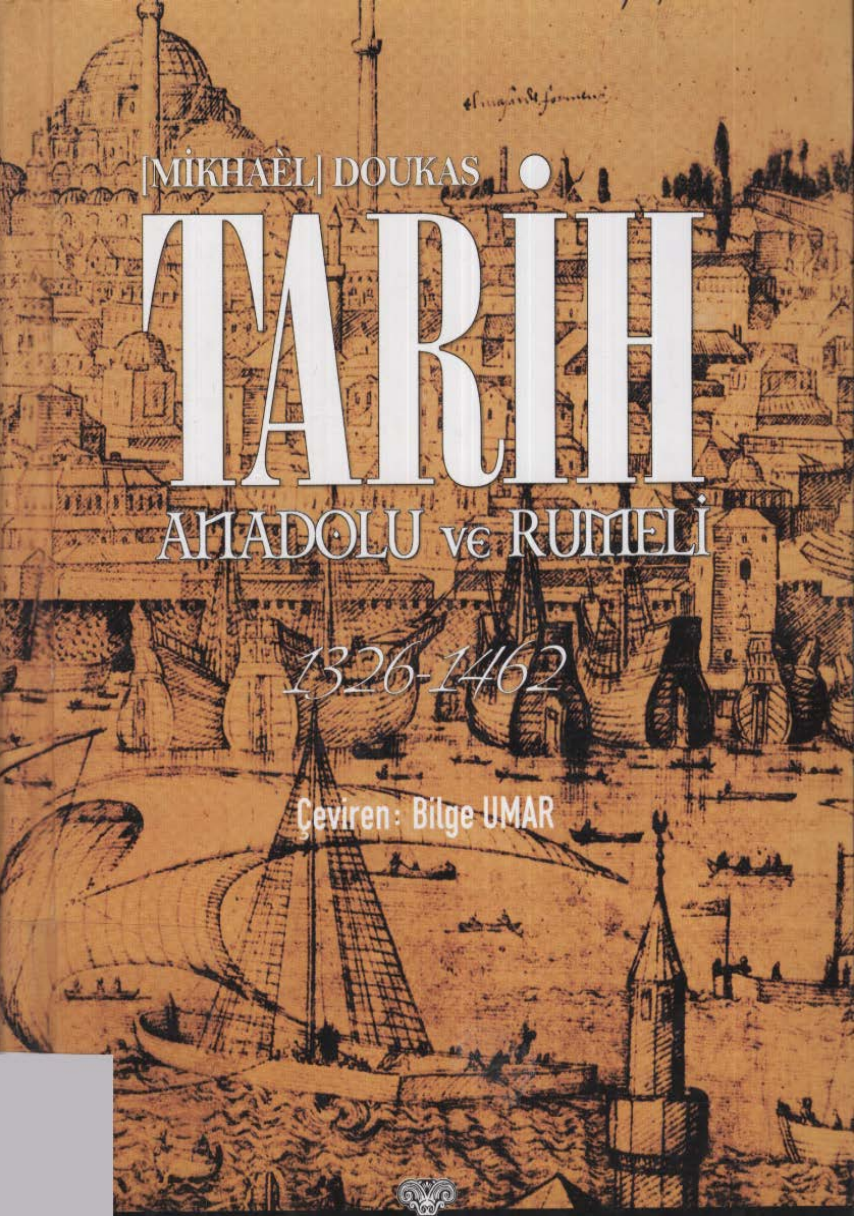

[MİKHAEL] DOUKAS

TARİH

ANADOLU VE RUMELİ

1326-1462

Çeviren: Bilge UMAR

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

TARİH

ANADOLU VE RUMELİ

1326-1462

[MİKHAÈL] DOUKAS

TARİH

ANADOLU VE RUMELİ

1326-1462

Çeviren: Bilge UMAR

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

TARİH
ANADOLU VE RUMELİ
1326-1462

[MİKHAÈL] DOUKAS

Çeviren:
Bilge UMAR

Editör:
Nezih BAŞGELEN

Kapak:
Arif MUSTAFAZADE

Düzenleme:
Sinan ŞANLIER

Baskı-Cilt: Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd. Şti.
Mart Plaza, Merkez Mah. Ceylan Sok. No. 24
80360 Nurtepe/Kağıthane - İstanbul
Tel: (0212) 321 23 00 Faks: (0212) 295 11 07

ISBN: 978-605-396-014-0

©2008 Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.
Yayınevinin ve yazarın yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik, fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Kitabevi/Satış Mağazası:
arkeopera www.arkeopera.com

Yeniçarşı Cad. 16/A, Galatasaray - İstanbul
Tel.: 0 212 249 92 26 Fax: 0 212 244 31 64
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

Elinizdeki kitabın yayınlanması, hem bu çeviriyi üreten benim için hem de onu size sunan yayınevinin kurucusu ve başı sevgili arkeolog Nezih Başgelen için, özel önem taşıyan bir olay.

Benim bugüne dek asıl uzmanlık alanım olan hukuk bilimiyle ilgili 12 kitabım, o bilim dalından çok daha fazla düşkün ve tutkulu sevdalısı olduğum "tarih bilimi ve yan dalları" konusuyla ilgili 38 (evet 38) kitabım yayınlandı, bunların 24 yeni basımı çıktı; çevrilmiş kitap yahut kitapçık yayınlarımın sayısı da 15'i buldu ve bunlardan 8 yeni basım yapıldı. Birkaç hafta sonra 38 sayısı 39 olacak; çünkü İnkılâp Kitabevi'nden çıkan "Bir tarihsel coğrafya araştırması ve gezi rehberi" dizisi içindeki 13. kitabım, Phrygia, kitapçılara dağıtılacak; 15 çevirinin sonrasındaki 16. çeviri de işte elinizdedir. Bir yayın emekçisi için yazdığı yahut çevirisini ürettiği bütün kitapların yayını mutlu ve önemli bir olaydır ama, doğrusu benim gözümde şimdikinin yeri ve önemi ayrı. Çünkü ben İzmirliyim, Egeliyim; eşraf takımından olmak iddiası bulunmaksızın, oraların kuşaklardan beri yerlisi olan bir aileden geliyorum. Bu kitabın içeriği ise, tam orada (Ayasluk/Selçuk'ta) doğmuş, büyümüş, yetişmiş bir vatandaşımızın, orayı ilgilendiren olayları özellikle yakından izlemiş, yaşamış olarak verdiği anlatımı kapsıyor.

Kitabın yayınının yayıncı kuruluş ve onun başındaki Nezih Başgelen için özel önemi de şurada ki, kitabın yayına sunulduğu günlerde "Arkeoloji ve Sanat Yayınları" dolu dolu üretimle geçen yaşamında tam 30 yılı doldurmuş, bunun mutluluğunu tatmış oluyor. Bu vesileyle kendilerini kutluyor ve sevinçlerini paylaşıyorum.

Benimle Nezih Başgelen arasında, her ikimiz için çok değerli olan bir ortak özellik var. Her ikimiz tarih'e ve başta arkeoloji olmak üzere bağlantılı dallarına pek büyük tutkunlukla düş-

kün ve sevdalıyız; bu alanda nice onyıllardan beri kendi kafamızın içinde bilgi birikimi gerçekleştirmek için çabalıyoruz, kütüphaneler dolusu kitap okuyoruz ve öğrendiklerimizden toplumumuzu yararlandırmak için, bıkmadan usanmadan üretiyoruz. Benim yayınlarımın sayısını yukarıda belirttim; Başgelen'inkiler de benim (tarih ve bağlantılı dallar alanındaki) 38 telif kitabımla hemen hemen eşit sayıda, bugün itibariyle 36 tane. Üretim çalışmamızın aslî amacı asla para kazanmak olmadı; çünkü, örneğin, bir bölgedeki tarihsel kalıntılar hakkında masa başında veya kitaplıklarda yahut internet'den yararlanarak ön araştırma yapmanın, gerekli bilgi birikimini sağlamanın sonrasında o bölgedeki bütün kalıntı alanlarını dağ tepe demeden gezmek, incelemek, yalnız zaman harcamakla, emek harcamakla olmuyor; bunun, o konuda yayınlanacak kitapla kazanabileceğiniz miktarı aşan (hatta bazan kat kat aşan) maliyeti var. Diğer yandan, Başgelen, yalnız kendisi eser üretmekle kalmıyor; benim bu çevirim gibi, başkalarının telif yahut çeviri eserlerini yayınlayıp topluma sunmanın hizmetini de veriyor. Hem de bunu, kendisinin eser üretmekteki doğurganlığından geri kalmayan bir verimlilikle yapıyor; "Arkeoloji ve Sanat Yayınları"nın, dört ayda bir çıkan "Arkeoloji ve Sanat Dergisi" dışında yayınladığı kitapların sayısı bugün itibariyle 224'ü bulmuştur. Bunların arasında yine benim bir çevirim olan, 1987'de çıkmış, Mousaios'un "Hero ile Leandros" adlı yapıtı gibi küçücük olanı da var, dünya tarih yazınının en önde gelen dev yapıtlarından kimileri, örneğin Edward Gibbon'ın "The Decline and Fall of the Roman Empire" kitabının, Titus Livius'un Ab Urbe Condita'sının Türkçe çevirileri de var.

Başgelen'i bütün bu nedenlerle kutluyorum ve ona, benim gibi tarih, arkeoloji tutkunu herkesin ağzından konuştuğuma inanarak, teşekkürlerimi sunuyorum.

Bilge Umar

I. Doukas'ın kimliği ve yaşamı

Bu konularda, yazann kendi yapıtı dışında hiçbir bilgi kaynağına sahip değiliz. Ama, elinizdeki yapıt sayesinde öğrendiklerimiz hayli aynntılıdır. Kendisinin baba soyu, (İmparatorlar da çıkarmış olan, ünlü?) Doukas'lar ailesindenmiş, aristokrat takımındanmış; dedesi Mikhael Doukas, bu takımın İmparatorluğa geçirmek istediği, bir ara (İmparator III. Andronikos Palaiologos zamanında) baş yönetici, daha sonra -bunun oğlu V. Ìòannès çocuk iken- önceleri fiilen küçük İmparatorun velîsi ve hükümdar nâibi, sonra (kendisini sevmeyenler, özellikle de İmparatoriçe Anna onun bu konumuna son verince) ortak İmparator olma iddiacısı ve isyancı, kanlı bir iç savaş sonrasında bir hayli zaman için V. Ìòannès'in yanında VI. Ìòannès adıyla sözde ortak İmparator, gerçekte ise tek başına egemen duruma gelen ve bu dönemde kızlanndan birini V. Ìòannès ile, bir diğerini Osmanlı Beyi Orhan ile evlendiren, ama sonuçta tahtı bırakmak, keşiş olmak zorunda kalan Ìòannès Kantakouzènos'un destekçilerinden hatta yakınlanndan imiş. İstanbul'daki bu gibi kişiler, çıkan iç savaş sırasında tutuklanmış ve çoğu öldürülmüş iken dede Mikhaèl Doukas, Anadolu'ya kaçıp Aydınoğlu Beyliği başındaki İsa Bey'e sığınmış; çok bilgili, hekimlikten dahi anlayan biri olduğu için Aydınoğullan'ndan saygı, koruma görmüş; Ephesos/Selçuk'a yerleşmiş. Bu kişinin gerek oğluna gerek torunu olan yazanmıza, onunla aynı adın, Mikhaèl adının konduğunu anlıyoruz. Yazanmız Selçuk'ta yetişmiş, aile çevresinin etkisiyle orada iyi eğitim almış, Türkçeyi iyi öğrenmiş, sonra Sakız'a egemen Ceneviz soylulannın hizmetine girmiş ve onlann çevirmeni olmuş, hatta Sultan II. Murat'a, "Edirne'de egemenlik kuran Mustafa Çelebi ile savaşmak üzere kendi ordunu Rumeli'ne geçirmek istediğini duyduk; bu işi biz yapar, kadırgalanmızda ordunu Rumeli yakasına taşınz" önerisini sunan mektuplan o yazmış.

Yazanmız ya 1400 yılında ya da bunun bir iki yıl öncesinde veya sonrasında doğmuştur. Kendisinin 1421 yılında Yeni Foça'da şap

cevheri çıkaran ve bunun ticaretini yapan Ceneviz işverenlerin hizmetinde genç bir ücretli emekçi olduğunu biliyoruz. Daha sonra, Midilli kentine ve adasına egemen olan Ceneviz ailesinin hizmetine girip bu kente göçtü. 1451 yılında, II. Murat'ın ölmesi üzerine oğlu II. (Fâtih) Mehmet'in tahta çıkması günlerinde Edirne'de idi. 1452'de, Dimetoka'da, II. Mehmet'in buyruğu üzerine Venedikli gemicilerin idam edilmesini gördü. 1453'de, "Kent" düşerken, yine Midilli'de bulunuyordu. Büyük olayın birçok tanığıyla konuştu ve onlardan aldığı bilgiyi yapıtında aktardı. Kitabının bu bölümü özellikle önem taşır; İstanbul'un Türklerce zaptını anlatan diğer çağdaş yazarlardan Sfrantzès/Frantzès'in bazı noktalarda farklı anlatım vermesine karşın*, Laonikos Khalkokondylès ile Kritoboulos'un, geniş ölçüde, Doukas'tan yararlanmış olduklan görülüyor. 1455'de, yine Midilli'ye egemen Ceneviz soylulannın temsilcisi olarak, Edirne'ye gitti; vezirler Padişahın huzuruna çıkmasını öğütlediklerinden, o da (Mehmet o sırada, bir veba salgınından ürküp İstanbul'dan aynlmış ve Edirne'de de kalmayarak Filibe'de olduğundan) Filibe'ye gitti, Padişahla görüştü, Midilli'ye döndü. Yunus Bey Osmanlı donanmasıyla Yeni Foça önüne gelip kenti teslim olmak zorunda bırakınca, olayı barışçı çözüme bağlayacak görüşmeler yapmak göreviyle üçüncü kez Edirne'ye gönderildi ama istediği sonucu alamadı. Ertesi yıl, yâni 1456'da, Midilli kentindeki, Osmanlı bağımlılığını kabul etmek zorunda kalmış Ceneviz yöneticilerin yıllık vergi ödemesini yapmak üzere, dördüncü kez Edirne'deydi. O yıl, Papa'nın kışkırtmasıyla, Lesbos/Midilli adasının Beyleri, artık Osmanlı'ya haraç vermeyeceklerini duyurdular; İsmail Bey komutasında bir donanma Midilli kenti önüne gelip kenti kuşattıysa da başarılı olmadı. Ardından, 1458'de, adanın egemeni iki kardeşten Nicolao Gattilusio kardeşi Domenico'yu boğdurup tek başına egemen kalınca, II. Mehmet, bu olayı, aradaki andlaşmalann çiğnenmesi saydı ve Midilli kenti üzerine 67 savaş gemisi ile karşı kıyıdan bir or-

* Bu kitap, yazarının adı Türk okuyuşuna göre Francis diye verilerek, Türkçeye çevrilip "Şehir Düştü!" adıyla yayınlanmıştır (çeviren Dr. Kriton Dinçmen, İletişim Yayınevi, İstanbul 1992; sonradan yeni basımları da yapıldı). Bunda, örneğin, Loukas Notaras'ın başına gelenle ilgili anlatım, Doukas'ın anlatımından farklıdır.

du gönderdi, kent Türklerce zaptolundu. Bu olay sırasında yazanmızın başına ne geldi, sonraki yaşamı nasıl süregitti, bilinmiyor. Ya tutsak alındığı ve islâm hukuku gereğince köle durumuna düştüğü, köle olarak satıldığı ya da Türk askeri Midilli kentinin iç kalesine girince orada öldürüldüğü varsayımlan öne sürülüyor; kimi yazar da (örneğin Herbert Hunger) onun 1470 yılına dek yaşadığını kabul etmektedir. Gerçekten, elimizdeki kitap, Midilli kalesinin kuşatılmasını anlatırken bitivermektedir -yâni sondan en az bir sayfası eksiktir- dolayısiyle belki de tamamlanamamıştır. Ancak yazanmız, kitabın sonuna yakın bir yerde (XLII 14; çevirimizde s. 283), "anlatımımızın bu son bölümüne yeniden dönelim" dediği için, son cümleleri yazamamış bile olsa kitabın tasarladığı son bölümüne kadar geldiği kesin güvenle anlaşılıyor.

Burada, Doukas'ın yapıtındaki, yazann kaç yaşına kadar yaşamış olabileceği sorununa ışık tutan, ama konuyu tartışan yazarlann dikkatinden kaçmış iki bölüme de değinelim. Bunlardan birincisi, XXV 6'dadır. Doukas, Foça'ya egemen Cenevizlerin Saruhan Bey ile yapmış bulunduğu, yıllık haraç ödenmesi karşılığında saldırmazlık ve koruma andlaşmasının Osmanlı döneminde de geçerli kaldığını anlatırken (çevirimizde s. 145) "Bu andlaşma, o zamandan şimdiye, yaklaşık 180 yıl geçtiği halde bugüne dek geçerliliğini sürdürmüştür" diyor ki, ifadesinden, bugün dediği günün 1480 dolaylannda olduğunu anlayabiliyoruz; bkz. ileride s. 145 dn. 132. Sözünü ettiğimiz konuyla ilgili bölümlerden ikincisi, XXXIII 8 sonundadır (çevirimizde s. 204). Orada Doukas, kitabında (herhalde, tasarladığı son bölümde) Fâtih'in nasıl öldüğünü anlatacağından söz ediyor. Gerçi elimizdeki metinde bu anlatım yoktur, yâni ya Doukas o anlatımın da yer alacağı bölümü yazamamıştır yahut elimize geçen metnin eksik (bize ulaşamamış) son bir veya birkaç sayfası içinde o bölüm yer alıyordu. Ama kesin olarak anlayabildiğimiz şudur ki, Doukas, Fâtih'in ne zaman ve nasıl öldüğünü öğrenecek, bilecek kadar yaşamıştı. Demek ki, Fâtih'in öldüğü 1481 yılında sağ idi.

II. Yapıtının içeriği

Tarih yapıtlarının çoğu, Herodotos'unkinden başlayarak, yazarın yaptığı araştırmalar sonucunda öğrendiklerini anlatır. Rum tarihçileri içinde bu türden yapıt verenlerin en tipik bir örneği, Zònaras'tır; kendisinden önceki tarihçilerin kitaplarını okumakla öğrenmiş bulunduklarını özetleyen bir yapıt bırakmıştır. Bazı yapıtlarda ise, yazarın kendisinin tanık olduğu hatta bir bölümünün içinde yaşadığı olaylar anlatılır. Bu türün hemen akla gelen örneği Churchill'in birçok ciltten oluşan The Second World War kitabı ile, eskilerden, Rum tarihçilerinden Mikhaèl Attaleiatès'in kitabıdır. Doukas'ınki; bunlardan her ikisinin dışında, bir üçüncü türdendir. O, kitabının başındaki, Tevrat'ta bulunan bazı "bilgi"leri bize aktaran bir iki sayfanın ve Türklerin Anadolu'ya yayılmasına kadar geçen zamanı kapsayan bütün Bizans tarihini birkaç satırda özetlemenin sonrasında, aydın bir kişi olarak kendi döneminin az öncesinin ve (çok daha ayrıntılı olarak) kendi döneminin olayları hakkında kendi döneminde duyup öğrendiklerini bize aktarıyor. Besbelli ki, aydın kişi kimliği, onu yakın dönemde ve kendi döneminde olan bitenleri öğrenmeye yönlendirdiği gibi; Ceneviz soylusu işverenlerinin ondan beklediği hizmetin yalnız çevirmenlik hizmeti değil bir miktar da "istihbarat toplama" hizmeti olması, onun, Anadolu'da ve Rumeli'nde ne olup bittiğini öğrenmek için herhangi bir aydından beklenecek olanın çok daha fazla ilgi ve çaba göstermesine yol açmıştır.

Kitabın değeri hakkında burada söz söylememiz tümüyle gereksizdir; bu değeri, kitabı okudukça, görecek ve takdir edeceksiniz.

III. Yararlandığımız metin. Karalès'in çağdaş Yunancaya ve Mirmiroğlu'nun Türkçeye yaptığı çevirilerde görülen sorumsuzluklar, çeşitli (kimi çok ciddî) yanlışlar

Doukas'ın yapıtının günümüze ulaşabilmiş özgün metnini içeren el yazması bir tek nüshadan ibarettir ve onun da kapak sayfası ve hatta en başta başlığı yoktur. Bu nedenle, yazarın kendisi yapıtını nasıl adlandırmıştı, bilinmiyor.

Metnin ilk basımı Paris'te 1649'da adını I. Bullialdus diye veren bir

yayıncı tarafından yapılmıştı; ikinci yayınlanış 1729'da Venedik'te oldu; bunu 1834'de Immanuel Bekker'in Bonn'da Bizans Tarihçilerinin Yapıtlan dizisi içinde yaptığı basım izledi. Daha sonra da ya sadece asıl metni, ya da -daha çok- asıl metnin yanına bunun şu yahut bu dile çevirisi metnini veya sırf çeviri metnini içeren pek çok basım yapılmıştır. Bunlarda kitabın adı genellikle "Bizans ve Türk Tarihi" diye gösterilmektedir. Oysa Rumlar Roma İmparatorluğu'nun uzantısı olan kendi devletlerini her zaman Romalılann devleti, kendilerini de Ròmios/Romalı olarak anmışlar; Bizans Devleti, Bizanslı deyimlerini asla kullanmamışlardır. Bu nedenle ben, Doukas'ın yapıtının adı diye o adı kullanmak saçmalığına düşmedim.

Yararlandığım metin, Atina'daki Kanakè yayınevinin 1997'de, Avusturalya'da Sydney Üniversitesi'nde Yeni Hellen Filolojisi Doçenti Brasidas Karalès'in yeni Hellen diline (çağdaş Yunanca'ya) çevirisi ile birlikte yayınladığı metindir. Yaptığımız çeviride, özgün metni yansıtmağa Karalès'in o çevirisinde gösterildiğinden çok daha fazla özen gösterildiğini okuyucumuz (Karalès'in sorumsuzluklanna işaret eden dipnotlanmızı görünce) farkedecektir.

Doukas'ın yapıtı, 50 yıl önce, Türkçeye de çevrilmişti (Vladimir Mirmiroğlu tarafından, "Bizans Tarihi" adıyla; İstanbul Fethi Derneği yayını, İsanbul 1956, 213 sayfa). Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride görülenler türünden sorumsuzluklan yâni keyfî çıkarma, ekleme, çarpıtmalan ve anlayış eksikliğinden, akıl yorma zahmetine katlanmaya üşenmekten ileri gelen -kimi pek gülünç- çeviri yanlışlannı ne yazık ki Mirmiroğlu'nun Türkçeye yaptığı çeviride de fazlası ile görmekteyiz (zaten işte bu yüzden elinizdeki çeviri üretildi). Bunlann tümünün listesi 10-15 sayfaya bile sığmayacağından, özgün metne ters düşmelerin en aydınlatıcı bazı örneklerini aktarmakla yetineceğim:

1. Keyfî çıkarma ve atlamalann örnekleri

a. Bunlann başında, Mirmiroğlu'nun, yaptığı çeviride Türk okuyucuyu kızdırmamak, Doukas'ın Türklere yahut islâm dinine hakaret diye nitelenebilecek sözlerini aktarmamak amacıyla yaptığı çıkarma

ve atlamalar geliyor (biri için bkz. s. 294 dn. 286). Ancak bunlann, kitaptaki anlatımın değerine ciddî bir eksiklik getirdiği söylenemez.

b. Diğerlerine örnekler

1° Kitabın daha ilk sayfasının ilk cümlesinde, özgün metindeki, "Tann'nın yarattığı ilk insan olan Âdem'den..." deyişi içinde "Tann'nın yarattığı ilk insan olan" bölümü, atılmıştır.

2° Özgün metinde XXIII 8 sonundaki cümle (bkz. çevirimizde s. 122) Mirmiroğlu çevirisinde atlanmıştır.

3° Özgün metinde, Lala sözcüğünün kökenini açıklamak iddiasındaki bölüm (çevirimizde s. 221), Mirmiroğlu çevirisinde olması gereken yerde (s. 153 ortası) yoktur, atılmıştır.

2. Keyfî eklemelerin örnekleri

Doukas'ın, fetih günü Ayia Sophia/Ayasofya'ya sığınan Rum kalabalığı için kullandığı "Kapılan kapayıp, böyle yapmakla selâmete çıkmayı umarak, içeriye sindiler" deyişini (s. 257), Mirmiroğlu (çeviri kitabında s. 179 başında) şöyle çevirmiştir: "Kapılan kapadılar, kurtuluşlannı mâbedin kerametinden bekliyorlardı". Bu, asla Doukas'ın ifadesi değildir.

Doukas'ın (çevirimizde yine s. 257'de yer alan) "Ancak bu haklı gazap bile sizin içinizde huzur [getirici yola girmek] için bir kıpırdanma yaratmadı" sözünü Mirmiroğlu, çevirmemiş, tamamen kendine ait olan şu sözü onun yerine geçirmiştir: "Bu gelen haklı felâketin de, kiliselerin huzur ve rahatı için yüreklerinizi yumuşatmadığına eminim" (onun çevirisinde s. 179).

3. Çarpıtmalann örnekleri

a. Bunlann da başında, Doukas'ın Türklere yahut islâm dinine hakaret sayılabilecek sözlerini "törpülemek" için yaptığı çarpıtmalar geliyor. Örneğin, Doukas, Fâtih Mehmed'i hemen hemen tüm kitabı boyunca tyrannos (zorba, zorba hükümdar) diye anmışken Mir-

miroğlu bu deyişi neredeyse her yerde padişah, sultan vb. etmiştir.

b. Genellikle akıl yormaya üşenmekten ileri gelen çeviri yanlışlanna düşerek metni çarpıtmanın örnekleri

1° Apo Assou poleòs (=Assos kentinden) deyişi, s. 5'de, "Asu (!) şehrinden" diye çevrilmiştir.

2° Meta de ton Mikhaèl ... Andronikos o eponomazemenos neòteros (=Mikhaèl'den sonra da, daha genç olan lâkabıyla anılan Andronikos) ifadesi, aynı s. 5'de, "Mihail'den sonra ihtiyar lâkabı ile anılan Andronikos" olmuştur.

3° Türklerin Gelibolu'ya ilk geçişleri için kullanılan lèstrikò tropò (=haydutlann yaptığı gibi) ifadesi, s. 6'da, "gizlice" edilmiştir: "Bunlar gizlice Rumeli'ye geçerek ...". O nedenle de, çeviriye notlar ekleyen Feridun Dirimtekin, Türkler Kantakouzènos'un çağnsı ile Rumeli'ne geçmişlerdir, gizlice geçmiş değillerdir diye açıklama yapmaya gerek duymuştur; oysa Doukas, gizlice geçtiler demez.

4° "Bayazid, Trakya ve Tesalya'nın ordulanndaki bütün atlı gücünü bir araya toplayarak, deniz ötesi karşı kıyıdaki Anadoluya doğru yürüyüşe geçti" ifadesi, çeviride s. 8'de, şöyle olmuştur: "süvari kuvvetlerini toplayarak, şarka yâni Trakya ve Tesalya'ya doğru hareket etti. Gelibolu ve Lapseki yolu ile karşı tarafa geçerek..." Oysa, Edirne'den Çanakkale Boğazı'nı aşarak Anadolu'ya geçmek için -Atina'ya gidecekmiş gibi, Atina yolu üzerindeki- Tesalya'ya yönelmenin sözünü etmek, gülünçtür.

5° Doukas, Alaşehir'den söz ederken, fazla abartılı bir ifadeyle, "bütün yeryüzü Türklere boyun eğmiş olduğu halde" demişken (kullandığı, ufèlios yâni dünya, yeryüzü sözcüğüdür) Mirmiroğlu, çevirisinde s. 9'da, abartıyı yok etmeyi kendine görev saymış ve yok etmiştir: "Bütün o havali Türklere tâbi bulunduğu halde...".

6° Doukas, Rumlar arası iç savaş sırasında Kantakouzènos'un Sırp kralı ile dostluk andlaşması yaptığını, üstelik bizzat kendisinin Silivri'ye kadar Rum kentlerini talandan geçirmeye başladığını söylüyor (çevirimizde s. 23). Mirmiroğlu buradaki "bizzat kendisi" deyimini, Sırp kralını kasdeder diye yorumlayıp "Kral dahi, Silivri'ye kadar bü-

tün Trakya şehirlerini yağma ve mahvetmeye başladı" çevirisini veriyor (onun çevirisinde keza s. 17). Oysa Doukas öyle dememektedir ve zaten Sırplann İstanbul'un yanıbaşına, Silivri'ye kadar akın yürütecek gücü yoktu. Kantakouzènos, kısa süre sonra bir kez daha Silivri yöresini talan edecektir (çevirimizde s. 27-28, Mirmiroğlu çevirisinde s. 20).

7° Süleyman Çelebi'nin İmparator Manouèl'e tutak bıraktığı Fatma Hatun, Mirmiroğlu çevirisinde (s. 48) söylenenin tersine Süleyman'ın yeğeni değil, kızkardeşlerinden biriydi (özgün metinde: mia tòn adelfidòn, Fatma Katoun).

8° Süleyman Çelebi'ye karşı Cüneyt'i desteklemek için Ephesos/Selçuk'a gelen Karaman Beyi ordusunda 3 000 asker vardı (özgün metinde XVIII 9 sonu: o Karaman, en trisi Khiliasin); Mirmiroğlu çevirisinde (s. 51) sayı 30 000'e çıkanlmıştır.

9° Özgün metinde XVIII 11'de yer alan, "perasantes tas kleisouras tas pros Maiandron" (=Menderes'e doğru olan dağ geçitlerini geçerek) ifadesi (bkz. çevirimizde s. 76 ortası), Mirmiroğlu'nda "Menderes nehrinin geçitlerini..." olmuştur.

10° Mirmiroğlu çevirisinde (s. 54) şöyle deniyor: "Süleyman, ... Musa'nın Edirne'ye gireceği haberini duyunca (bütün şehir ahalisi ve şehrin ileri gelenlerinin birçoğu daima yanında bulunurdu) ...". Süleyman Çelebi'nin Edirne halkını sanki sepete doldurarak hep yanında taşıdığı anlamına gelen bu ifadenin saçmalığı, Mirmiroğlu'nu uyarmamıştır. Doğru çeviri şöyle olacaktı: "Süleyman, Musa'nın Edirne'ye girmek üzere olduğunu duyunca, daha şimdiden halk yığınlan rütbe sahiplerinin çoğu ile birlikte onun yandaşlığına geçmeye başlamışken, ..."

11° Mirmiroğlu çevirisinde (s. 55 başı) şu cümle vardır: "Bu taarruzdan haberdar olmayan Lazaros'un oğlu despot Stefanos gelmişti". Doğru çeviri şöyledir: "Lazaros'un oğlu despot/kral Stefanos daha sırf onun istilâsının lâfını duymakla tabanlan yağlamıştı".

12° Mirmiroğlu'nda (s. 57) şu ifadeyi görüyoruz: "Mehmet Çelebi, ... talihin değişmesinin, sapanın devri gibi, kolay olabileceğini öne sürerek, İmparatora dedi ki :..." Doğru çeviri şöyledir: "Mehmet pek

kahroldu ve Baht'ı, tıpkı sapanla/mancınıkla [tam yukanya] fırlatılan taşın atana dönmesi gibi bir değişiklik gösteriyor sayarak, İmparatora şunu dedi: ..." (çevirimizde s. 83).

13° Mirmiroğlu'na (s. 68) bakılırsa, Börklüce Mustafa, Sakız adasındaki dostu keşişe şu haberi göndermiş: "...yaya olarak denizi geçerken, ben seninle beraberdim". Doğru çeviri şu olacaktı: "Bu akşam, deniz üzerinden çıplak ayakla yürüyerek, seninle görüşmeye geleceğim" (çevirimizde s. 99).

14° Mirmiroğlu'na göre (s. 69) aynı keşiş, sonradan görüştüğü Doukas'a, Börklüce'nin ölmediğini, hâlâ Sisam adasında yaşadığını söyledikten sonra "ve maamafih onun fikirleri ile itikatlanna inanmamış ve asla ehemmiyet vermemiş olduğunu" sözlerine eklemiş. Bu çeviri, metni ağır biçimde çarpıtmaktadır; özgün metinde Doukas, keşişin Börklüce ölmedi yaşıyor demesine inanmadığını söyler: "Ne bu hayal ürünlerine inandım, ne de onlan aklın alacağı şeyler saydım" (çevirimizde s. 102).

15° Mirmiroğlu çevirisi (s. 78) Mehmet Çelebi'nin ölümü sonrasındaki gelişmeleri anlatırken şöyle diyor: "...Padişahın ölümünü şayet etraftaki milletler ... duyacak olursa, tahtın vârisi olan Murad'ı, İran (şark) hudutlannndan geçirmezlerdi". Oysa Amasya'da bulunan Murad'ın İran sınınndan geçmesi, geçmemesi diye bir sorun yoktu. Doğru çeviri şöyledir: "Çevredeki uluslann ... başındakiler hükümdann öldüğünü öğrenirlerse, bu takdirde mirasçı [veliahd] Murad'ın İran sınınndan [tahta geçmek üzere Edirne'ye] gelmesi imkânsızdı".

16° Mirmiroğlu çevirisinde (s. 116) İzmiroğlu Cüneyt'in son günleri anlatılırken şöyle deniyor: "Padişah, ... o eyaleti [Aydın İlini-Umar] Halil'e verdi ve bunun yerine askerî kumandan olarak Halil'in kayınbiraderi ve Cüneyt'in Mustafa zamanında idam ettiği Bayazid'in kardeşi olan Hamza'yı tâyin etti". Doğru çeviri şöyledir: "...O ili Halil'e bıraktı; Halil'in eşinin erkek kardeşi ve Mustafa'nın [Edirne'de saltanat] gününde Cüneyt'in öldürttüğü Bayazid'in kardeşi olan [daha önce Aydın ilinin yönetimiyle görevlendirdiği] Hamza'nın yerine geçmek üzere de, onu [Halil'i] ...gönderdi" (çevirimizde s. 171 sonu). Görülüyor ki Halil'in yerine Hamza geçmemiş, tam tersine

Hamza'nın yerine geçmek üzere Halil gönderilmiştir.

17° Mirmiroğlu çevirisine (s. 119) göre, Selânik'in II. Murat zamanında Osmanlılarca kuşatılması sırasında "şehir [Kent=İstanbul] her bakımdan muhkem olduğundan kendisini müdafaa ediyor ve ıstırap çekmiyordu; halbuki Selânik halkı ...". Doğru çeviri şöyledir: "... başkent [İstanbul] kendi başındaki belâların sıkıntısını çekmekteydi ve artık onlara katlanamıyordu..." (çevirimizde s. 176). Böylece, Mirmiroğlu, Doukas'a, özgün metinde söylenenin tam tersini söyletmektedir.

18° Mirmiroğlu çevirisine göre (aynı s. 119) Türkler, Rumların Selânik'i teslim ettiği Venediklilerden kentin kendilerine bırakılmasını isterken şöyle demişler: "Bu şehir bize aittir. Zira biz bu şehri en zayıf hâlinde bulunduğu zaman almadık, size de hiç bağlanmak arzusu göstermedi". Özgün metinde ise Türkler söyledi denen ifade şöyledir: "Bu kent bize aittir; gerçekten, eğer biz onu güçsüzleştirmeseydik onu asla size teslim etmezlerdi". Mirmiroğlu'nun özgün metni nasıl sorumsuzca çarpıttığı ortadadır.

19° Mirmiroğlu çevirisine göre (s. 125), II. Murat zamanında Türkler Macaristan'a sefer ettiğinde Zipènion kenti halkı "şehrin kapılarını kapadılar. Türklerden birçoklarına arkalarından hücum ederek, onları öldürdüler". Oysa özgün metin çok değişiktir: "ardına kadar açık duran kapıları bile kapamaksızın yiğitlikle direndiler. Türklerden pek çoğu öldürüldüğünden..." (çevirimizde s. 184).

20° Mirmiroğlu çevirisi (s. 134-135) Varna savaşını anlatırken şöyle diyor: "Saat on raddelerinde Murad yalnız beşyüz askerle kaldı. O vakit Sakson kralı atının yularını çevirerek, Murad'ın üzerine yürüdü". Oysa özgün metnin dediği şudur: "Öğleden sonra, günün 10. saatine doğru, Sakson kralı, yanında ya biraz azıyla ya biraz çoğuyla 500 atlı ile yalnız başına kalmış olarak, dizginlerini çevirip atını düşmana doğru yöneltti" (çevirimizde s. 197).

21° Mirmiroğlu çevirisine bakılırsa (s. 152 satır 3) top yapımcısı Macar Urban, Fâtih'e, ben top yapmasını bilirim ama güllenin yapılmasını bilmem demiş. Oysa özgün metne göre, top yapmasını bildiğini söyledikten sonra şöyle demiştir: "ancak onun vuruşu hedefe isabet eder mi, orasını bilemem ve belirleyemem" (çevirimizde s. 219).

Karalès için olduğu gibi, Mirmiroğlu için de, bu hallerin tümünü belirtmeye gerek görmeden, çevirimde ilgili yerlerde dipnotu vererek, yalnız önemli bazı atlama, ekleme ve çarpıtmalara işaret etmekle yetindim. Bunlan, çeviri metnini okudukça göreceksiniz.

Sonuca gelelim. Bir çevirme çalışmasında, ya özgün metne (olsa olsa gerekli yerlerde köşeli parantez içinde yahut dipnotlannda açıklamalar ekleyerek) sadık kalma, onu aynen yansıtmaya çabalama ilkesi gözetilir; ya da çevirmen kendi kendine, deyim yerinde ise, çevirdiği metnin içeriğini yeniden belirlemek için izin verir; çevirmen der ki, "Yazar sağ olsaydı ve benim dilimi konuşuyor, bu yapıtı benim dilimde yazacak olsaydı metni hangi ifadeleri kullanarak yazacak idiyse ben de o ifadeleri kullanarak metnin içeriğini yansıtıyorum". Bu yöntemle, özgün metne göre daha zevkle okunacak bir "çeviri" metninin ortaya konması mümkün olabilir ama doğrusu o "çeviri" metni, aslında bir çeviri metni olmaktan az veya çok uzaklaşır. Gerek Mirmiroğlu'nun Türkçe çevirisinde gerek Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride pek çok kez Doukas'ın özgün metninden aynlma görülmektedir ve her iki çeviri elbette tarihçilere bir hizmet sunmakla birlikte, bu hizmet, iki nedenle, yâni: a. Çevirmenlerin kendilerini özgün metne bağlılıkla yükümlü saymamalan yüzünden; b. Yeterince dikkatli davranmayıp pek çok yerde yazann dediğinin tam tersini söylemeye kadar uzanan yanlışlıklar yapmalan yüzünden, bilimsel gelenek ve ölçülere uygun düşen, güvenilir bir hizmet olmamıştır. Benim çevirimin o tür bir hizmet sunmasına özen gösterdim; takdir ve hüküm sizindir.

ANLATIM DÜZENİ

Ara bölüm sayılan özgün metinde yok iken bizim çeviriye esas aldığımız metne işlenmiş olmakla birlikte bunlarda, her bir bölümün içeriğini belirtecek açıklama yoktur yâni özgün metinde ara başlığı yoktur. Okuyucunun, aradığı konuya değinen yeri bulabilmesi için ve okuyuş sırasında da geldiği bölümün içeriğini hemen anlayabilmesi için gerekli ara başlıklannı ben hazırladım ve özgün metne açıklama amacıyla yaptığım bütün eklemelerde olduğu gibi bunlan da köşeli parantez içinde verdim.

Bilge Umar

[I. Âdem'den, Doukas'ın zamanına kadar geçen yılların öyküsü] 1

[II. 1204'den 1260'a kadar geçen yılların öyküsü] 3

[III. Murat Hüdavendigâr'ın egemenliği dönemine kadar olanlar] 5

[IV. Bayazid Batı Anadolu'nun Osmanlı ülkesine katılmasını kılıçla sağlıyor; Türk Beyliklerini birer birer ortadan kaldırıyor] 8

[V. Doukas, geriye dönerek, V. İòannès'in çocukluk ve gençlik yıllarını anlatmaya başlıyor. Anadolu'yu yitirmiş Rum İmparatorluğunda iç savaş: V. İòannès Palaiologos - VI. İòannès Kantakouzènos çekişmesinin başı] 11

[VI. Rumlar arasında iç savaş süregidiyor. Kantakouzènos, Trakya'da egemenlik kuruyor] 16

[VII. Aydın Oğlu Umur Bey'in Kantakouzènos ile bağlaşıklık kurması ve İzmir'de Rodos Şövalyeleriyle çarpışırken ölümü] 19

[VIII. İstanbul'daki yöneticilerin isteği üzerine Orhan Bey'in Kantakouzènos'a karşı savaşçı göndermesi. Osmanlı askerinin Rumeli'ne ilk geçişi] 23

[IX. Kantakouzènos'un Orhan Bey'e kızını vererek onunla bağlaşıklık kurması] 25

[X. Kantakouzènos, ortak-İmparator oluyor ve V. İòannès'i kızlarından biriyle evlendiriyor. Orhan Bey oğlu Gazi Süleyman Paşa'nın Rumeli'ne geçmesi] 30

[XI. Kantakouzènos'un tek başına İmparator kalması ve yıllar sonra V. İòannès tarafından devrilmesi. Osmanlı devletinde, Orhan'ın ölümü, I. Murat'ın başa geçmesi] 32

[XII. Rum veliahdı ile Osmanlı şehzadesinin komplo yoldaşlığı. Rum İmparatorluğu'nda bu kez de V. İòannès ile oğlu -ve Kantakouzènos'un torunu- Andronikos arasında iç savaş çıkıyor] 36

[XIII. Doukas yine Yıldırım Bayazid dönemine dönüyor. Bayazid'in Rumları bağımlı hâle getirmesi, İstanbul'u kuşatması ve Kent'i kurtarmaya gelen haçlı ordusunu Niğbolu savaşında perişan etmesi] 39

[XIV. Manouèl, İstanbul'da erki yeğeni İòannès'e emanet edip Türklere karşı yardım sağlamak üzere İtalya ve Fransa'da dolaşıyor] 45

[XV. Bayazid, gücünün doruğunda. Timur ile sürtüşme ve savaşım başlıyor. Timur'un Erzincan ile Sivas'taki zulmü; Şam ve Halep'i yıkması] 48

[XVI. Büyük hesaplaşma: Ankara Meydan Savaşı] 53

[XVII. Timur'un Anadolu'yu soyması ve oradaki zulümleri. İzmir'in Liman Hisarı'nı Rodos şövalyelerinden alıp yıktırması. Bayazid'in ölümü] 61

[XVIII. Manouèl başkent İstanbul'a dönüyor ve yeniden erki ele alıyor. Süleyman Çelebi Rumlarla barış kuruyor, Osmanlı ülkesinin Rumeli'ndeki bölümüne egemen oluyor. Anadolu'daki bölümde karışıklık] 68

[XIX. Süleyman Çelebi'nin öldürülmesi. Edirne tahtına Musa Çelebi geçiyor ve savaşma siyaseti yürütmeye başlıyor, Mehmet Çelebi'ye yenilip öldürülüyor; Mehmet Çelebi Sultan oluyor ve Osmanlı ülkesinde çok başlılık son buluyor] 77

[XX. Mehmet Çelebi'nin Rumlarla ve Balkan uluslarıyla barışıklık siyaseti. Rum sarayında olup bitenler] 85

[XXI. Çelebi Mehmet, Anadolu'da, Aydın İli'ne egemen olan Cüneyt Bey'le savaşıyor ve Beylik ülkesini onun elinden alıyor. Venedik ile deniz savaşı. Börklüce ayaklanması] 90

[XXII. Rodos Şövalyelerinin Bodrum'daki kaleyi yapması. Mehmet Çelebi, Karaman Beyliğine boyun eğdiriyor. Mustafa Çelebi'nin baş kaldırması, yenilmesi ve Rum devletine sığınması. Mehmet Çelebi'nin ölümü] 103

[XXIII. Murat Edirne'ye gelmeden, İmparator Manouèl, Osmanlı devletinde nifak yaratmak için, Mustafa Çelebi'yi salıve-

riyor, Rum donanmasıyla Gelibolu Yarımadası'na çıkarıyor ve onu Sultan ilân ediyor. Osmanlı devletinin hızla güçlenip büyümesine, devşirme yöntemini uygulamasının ve Yeniçeri Ocağı'nın katkısı] 115

[XXIV. Murad'ın ordusu ile Mustafa'nın ordusu arasında Sazlıdere cengi. Murat ordusunun yenilmesi; Mustafa'nın başkent Edirne'ye ve Rumeli'ne egemen olması] 124

[XXV. Rumların Mustafa ile bozuşup Murat'la yakınlaşması. Foça'ya egemen Cenevizlerin Murad'a para karşılığında yardımcı olma önerisi. Foça yöresinin o dönemdeki durumu. Mustafa'nın aceleyle Anadolu'ya geçmesi] 140

[XXVI. İki ordunun Uluabat Köprüsü uçlarında konaklaması. Murat Cüneyt'i, onun kardeşi Hamza'nın yardımıyla, ayartıyor ve Cüneyt Mustafa'yı bırakıp Aydın iline kaçıyor; orada Aydınoğulları Beyliği'ni kısa süre için diriltiyor] 150

[XXVII. Mustafa, ordusunu bırakıp Gelibolu'ya kaçıyor; ordusu Murad'a katılıyor. Foça'nın Ceneviz Beyi Adorno, gemileriyle Murad'ı Rumeli'ne geçiriyor. Mustafa yakalanıp idam ediliyor] 157

[XXVIII. Murat Rumlara savaş açıp İstanbul'u kuşatıyor. İmparator Manouèl ölüyor ve üç ay süren kuşatmada sonuç alamayan Murat, kuşatmayı kaldırıyor. Halil Paşa'yı Cüneyt'in üzerine gönderiyor. Ordusu yenilen Cüneyt, İpsili/Doğanbey hisarına kaçıp kapanıyor. Bağışlanma sözüyle teslim olması sağlandıktan sonra öldürülüyor] 162

[XXIX. Rumlarla barış; Venedik ile Selânik yüzünden bozuşma, Selânik'in zaptı ve barış. Ulahlarla ilişkilerde dalgalanmalar. Karaman Beyliği ile savaş, Akşehir ile Beyşehir'in Osmanlılarca zaptedilmesi ve barış] 175

[XXX. Murat, Sırp Prensesi Mara/Maria ile evleniyor. Türklerin Macaristan akınlarında başarısızlıkları. Sırplarla ve Ulahlarla sürtüşmeler. Sırplar Macarlarla bağlaşıklık kuruyor. Murad'ın sonuçsuz kalan Belgrad kuşatması] 182

[XXXI. İmparator İòannès'in Türklere karşı destek bulmak için

ve özellikle katolik dünyasından destek getirecek yolda İstanbul kilisesini Roma kilisesine bağlamak için Avrupa'ya gitmesi] 188

[XXXII. Sırplarla Macarlar haçlı ordusu örgütlüyor. İzladi Savaşı. Murat Sırbistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalıyor. Murad'ın Karaman seferi, tahttan ilk çekilmesi; yeni haçlı saldırısı, Murad'ın tahta dönüşü ve Varna Savaşı yengisi; ikinci çekilişi, yeni haçlı saldırısı, üçüncü kez tahta geçmesi, İkinci Kosovo Savaşı yengisi. Murad'ın Mora Yarımadası'na akını] 193

[XXXIII. İòannès'in ölümü ve son İmparator Kònstantinos'un başa geçmesi. Şehzade Mehmet, Dulkadir Beyi'nin kızıyla evleniyor. Murad'ın ölümü, Mehmed'in Hakan olması. Mehmet Rumlarla barış andlaşması yapıyor] 199

[XXXIV. Mehmed'in Karaman seferi. Rumların yine ortaya bir şehzade sürerek Osmanlı'da iç savaş çıkarma girişimi; Mehmed'in İstanbul'u almaya azmetmesi. Savaş hazırlıkları] 207

[XXXV. Top yapımcısı Urban'ın Osmanlı hizmetine girmesi ve dev bir top yapması. İstanbul'u zaptetme isteğinin Sultan Mehmet'te tutku ve saplantıya dönmesi] 218

[XXXVI. İstanbul'da, papalıktan destek sağlamak amaçlı, kiliseleri birleştirmede ileri adım atma çabaları; buna gösterilen tepkiler] 222

[XXXVII. Büyük top Mart sonunda İstanbul önüne geliyor. İstanbul yakınlarındaki son Rum hisarları Türklerce zaptediliyor, Kent ablukaya alınıyor. Bu günlerde dahi Kent'te, katoliklerle birleşme yandaşları ile karşıtları arasında bölünmüşlük süregidiyor ve düşmanlığa dönüşüyor] 228

[XXXVIII. Cenevizlerin Rumlara sağladığı destek. Deniz savaşında Baltaoğlu Süleyman Bey'in başarısızlığı. Fâtih'in karada gemi yürütüp Halic'e indirmesi. Büyük topun surları yıkması. Haliç'teki Türk gemilerine düzenlenen saldırının başarısızlığı] 234

[XXXIX. Mehmed'in Rumlara, kentin savaşla alınması hâlinde başlarına gelecek felâketlerden kurtulmaları için yaptığı sonuncu çağrının reddedilmesi. Osmanlı ordusunun genel saldırısı; Türklerin küçük bir yan kapıdan kente girmesi. Kent'in düşmesi] 247

[XL. Mehmet Ayasofya'da. Loukas Notaras'ın çok kısa süren ikbali ve öldürülmesi; tutsak edilmiş bütün Rum yüksek yöneticilerinin de öldürülmesi] 264

[XLI. Kònstantinos'un Kenti'ne ağıt] 271

[XLII. Galata hisarı Mehmed'e teslim ediliyor. İstanbul surları onarılıyor. Mehmed'in Edirne'ye dönmesi ve oradaki şenlikler. Sırbistan'ın istilâsı ve Sırp kralının Tuna ötesine kaçması] 277

[XLIII. Rodos şövalyeleriyle savaşta başarısızlık. Sakız'daki Cenevizlerle savaş] 284

[XLIV. Yeni Foça, Eski Foça, Enez'in Osmanlı egemenliğine girmesi] 291

[XLV. Limni Adası halkı Osmanlı egemenliğine alınmak için başvuruyor ve alınıyor. Adayı geri almak isteyen Cenevizlere halk direniyor ve onları kaçırtıyor. Mehmed'in Belgrad seferi; kent düşmek üzereyken Hunyadi Yanoş tarafından kurtarılıyor. Papa'nın gönderdiği donanma adaları işgal ediyor ve Osmanlı donanması başarısız kalıyor. Mora seferi ve yarımadanın zaptı. Sakız'ın zaptı. Kazıklı Voyvoda'ya karşı başarısız sefer] 298

Adlar Göstergesi 309

[I. Âdem'den, Doukas'ın zamanına kadar geçen yılların öyküsü]

1. Tann'nın yarattığı ilk insan olan Âdem'den, tufanın gerçekleştiği Nòe/Nuh'un zamanına kadar, on kuşak yaşadı; ilki, Tann sâyesinde var olan Âdem'in soyu idi; bundan [Âdem'in yaratılmasından] 230 yıl sonra, ikincisi Âdem oğlu Sèth [Şit]'in kuşağıydı; üçüncüsü, Şit'ten [Şit'in doğmasından] 205 yıl sonra, Şit'ten olma Enòs [Enoş]'un kuşağı idi; Enòs'tan [Enòs'un doğmasından] 190 yıl sonra, dördüncü kuşak, Enòs oğlu Kaïnan [Kenan]'ınki; Kaïnan'dan [onun doğmasından] 170 yıl sonra, beşinci kuşak, Kaïnan'dan olma Maleleèl [Mahalalel]'inki; Maleleèl'den [bunun doğmasından] 165 yıl sonra, altıncı kuşak, Maleleèl'den olma Ìared [Yeret]'inki; Ìared'den [bunun doğmasından] 162 yıl sonra, yedinci kuşak, Ìared'den olma Enòkh [Hanok]'unki; Enòkh'tan [bunun doğmasından] 165 yıl sonra, sekizinci kuşak, Enòkh'tan olma Mathousala [Metuşelah]'ınki; Mathousala'dan [bunun doğmasından] 167 yıl sonra, dokuzuncu kuşak, Mathousala'dan olma Lamekh [Lemek]'inki; Lamekh'den [bunun doğmasından] 188 yıl sonra, onuncu kuşak, Nòe/Nuh'unki. Sular yerin yüzünü kapladığında Nuh, 600 yaşında idi; sonuç olarak, Âdem'den tufana kadar aradan 2 242 yıl geçti.

2. Buna benzer biçimde, tufandan Abraham/İbrahim'in zamanına kadar, 1 121 yıl süresinde, on kuşak ortaya çıktı. İbrahim'in kendisi, Mesopotamia'dan [Urfa dolaylanndan] Khanaan/Kenan ülkesine göçtüğünde 75 yaşındaydı; orada 25 yıl yaşamasından sonra [oğlu] İsaak/İshak doğdu. İsaak'ın ise iki çocuğu oldu: Èsau [Esav] ile Ìakòb/Yakup. Yakup 130 yaşına geldiğinde, 12 oğlu ve geri kalan soyu ile [alt soyunun diğer bireyleri ile] birlikte, ki bunlann sayısı 75 idi, Mısır'a indi. Böyle olunca İbrahim, soyundan gelenlerle birlikte 433 yıl boyunca Kenan ülkesinde yaşamış oldu ve alt soyu o kadar çoğaldı ki, 12 boya bölündü, çünkü Yakub'un 12 çocuğundan gelen nüfusu toplam olarak 600 000 [Mirmiroğlu çevirisinde: 6 000 !] insana ulaşmıştı; [her bir boy, Yakub'un hangi oğlundan gelmişse,

onun oğulları diye anılıyordu ve Yakub'un oğullarının] adları şöyle idi: Roubim [Ruben], Symeòn [Şimon], Levi, Ioudas [Yahuda], İsakhar [İssakar], Zaboulòn [Zevulun], Nephthaleim [Naftali], Gad, Asèr [Aşer], Dan, Iòsèph [Yusuf] ve [en küçük oğul] Beniamin [Bünyamin].

3. Levi'nin oğulları, Mòusès/Musa ile Aaròn/Harun idiler; ikincisinin ilk kez rahiplik görevini üstlenen kişi olmasına karşılık, birincisi, Musa, siyasal erki üstlendi; bu kişi, yaşamının 80 inci yılı içinde Kızıldeniz'i bir yandan ötekine geçti ve halkının Mısır'dan göçmesini gerçekleştirdi. Musa, ilk kez krallığa getirilen kişi olan İnakhos'un zamanında yaşamıştı; sonuç olarak, Yahudiler Hellenlerden daha eskidir.

4. Bunlar, 40 yıl boyunca çölde dolandılar ve 25 yıl, Nauè oğlu Ièsou ve [ardından] 454 yıl, kendi aralarından krallığa getirilenlerin ilki olan Saoul'un hükümdarlığına kadar, hüküm vericiler tarafından yönetildiler; onun egemenliğinin ilk yılı içinde, Büyük David/Davut doğdu; böylece, İbrahim'den Davud'a kadar 1 024 yıllık sürede, toplam 14 kuşak yaşadı; keza, Davut'tan [İÖ 586'daki] Bâbil Göçü'ne kadar, 609 yıllık sürede, 14 kuşak yaşadı; Bâbil Göçü'nden İsa'nın ortaya çıkmasına kadar ise, 504 yıllık sürede, bir diğer 14 kuşak yaşadı.

Sonuç olarak, eğer biri diğerinin ardından gelen bu zaman sürelerini toplarsak, ilk insan Âdem'den İsa'ya kadar aradan 5 500 yıl geçmiş olduğunu buluruz.

5. Tann İradesi'nin ete kemiğe bürünmesinden [İsa'nın doğumundan] Büyük Kònstantinos'un zamanına kadar, aradan 318 yıl geçti.

Üstüne, Büyük Kònstantinos'un egemenliğinden İmparator Iustinianus'a kadar da, aradan 210 yıl geçti; o zaman, onun hükümdarlığı günlerinde, kendisinin emri üzerine inşa edilen ve kutsal adı olarak da Tannnın Bilgeliği/Ayia Sophia adını taşıyan büyük tapınak [kilise] yapıldı.

Iustinianus'un hükümdarlığından [VI.] Kònstantinos ile anası Eirènè [İrini]'nin hükümdarlığına kadar aradan 260 yıl geçti.

Eirènè'nin hükümdarlığından, [I.] Alexios Komnènos'un [1081-1118] hükümdarlığına kadar aradan 295 yıl geçti.

Alexios [Komnènos] 37 yıl ve 4,5 ay egemenlik sürdü; oğlu Iòannès, 24 yıl ve 8 ay; Iòannès'in oğlu Manouèl, 37 yıl ve 9 ay; Manouèl'in oğlu Alexios ile, Alexios'u öldüren Andronikos, 3 yıl [egemenlik sürdüler]; böylece, toplam olarak Komnènos'lann hükümdarlığının süresi 101 yıl ve 9 aya vardı.

6. Andronikos'tan sonra İsaakios Angelos, 9 yıl ve 8 ay egemenlik sürdü; ardından, İsaakios'un kardeşi Alexios Angelos, 9 yıl boyunca; arkasından, [IV. Alexios adıyla tahta çıkan] Doukas Mourtzouphlos, 2 ay boyunca; yâni, dünyanın kurulmasından, -zamanında İstanbul'un Lâtinlerce [1204 yılında,] 12 Nisanda, Salı gününde, oruç günlerinin altıncı haftası içinde zaptedildiği- Doukas'ın [IV. Alexios'un] hükümdarlığına kadar aradan 6 712 yıl geçmişti.

[II. 1204'den 1260'a kadar geçen yılların öyküsü]

1. Kent'in [Kònstantinos Kenti'nin, İstanbul'un] düşmesinden sonra, Theodòros Laskaris, Nikaia/İznik'de, 18 yıl boyunca; Theodòros Laskaris'in damadı olan -onun kızını almıştı- Iòannès Doukas Batatzès, Sipylos/Manisa Dağı'nda [dağın kuzey eteğinde] bulunan Magnèsia/Manisa'da, 33 yıl boyunca, egemenlik sürdüler. Theodòros Laskaris'in [adaşı olan] oğlu, 4 yıl boyunca; [bunun oğlu,] taç giyemeden [tahtı gasbeden, vasîsi] Mikhaèl Palaiologos tarafından kör edilen ve daha sonra tahttan indirilen Iòannès Laskaris [3 yıl boyunca sözde egemenlik sürdü]; onun [sözde] hükümdarlığının 3. yılında Lâtinler Kent'ten kovuldular ve oraya Mikhaèl Palaiologos Anadolu'dan [İzmir doğu yanıbaşındaki Nymphaeion/Nif/Kemalpaşa'dan] gelip İmparator olarak girdi [ve 15 Ağustos 1261'de Ayia Sophia kilisesinde törenle taç giydi].

2. Onun hükümdarlığı zamanına kadar Küçük Asya[1], Paphlagonia, Mysia ile Bithynia, Büyük Phrygia, Phrygia Kapatianè[2], Karia, Kilikia'nın bir bölümü, Lydia'nın hemen hemen bütünü, Rumlann egemenliği altında bulunuyordu. Lykaonia'da oturan Türkler ise[3] daha uzak yörelere egemen idiler, yâni Lykaonia'ya, Kappadokia'ya, Galatia'ya, Pamphylia'ya, Armenia'ya, Elenopontos'a[4], Pisidia'ya, Lykia'ya, Çukur Suriye'ye [Antakya yöresine] ve birkaç diğer yere.

3. Mikhaèl, 24 yıl boyunca egemenlik sürdü; Mikhaèl'den sonra, oğlu Andronikos Palaiologos, 53 yıl boyunca. Onun hükümdarlığı yıllannda Asia'nın ana kenti Ephesos/Selçuk'un ve Karia ilinin Menteşe tarafından zaptı gerçekleşti; ardından Lydia, İzmir'e kadar, Atèn/Aydın [Aydın Oğlu denen Mehmet Bey] tarafından ve Bergama'ya kadar [olan yöre ile] Manisa ve Megdòn ilinin bütünü, Sarkhan [Saruhan Bey] tarafından, bunun ardından da bütün Phrygia, Karmian [Germiyan] tarafından; ve diğer Phrygia, Büyük denen ve Assos/Behramkale'den başlayıp Hellespontos/Çanakkale Boğazı'na kadar uzanan[5], Karasè/Karesi[6] tarafından. Son olarak, Bithynia'nın

---

1 Diğer Anadolu bölgelerinin de hemen şimdi sayılmasından belli olacağı üzere bu deyimle bütün Anadolu değil, Romalılann Asia ilinin yâni batı Anadolu'nun kıyıdaki parçası (Aiolis, Ionia) kasdedilmektedir.

2 Yanlış kullanımla Hellespontos Phrygia'sı olarak anılması âdet olmuş yöre ile (Troas ve batı Mysia) karıştırılmaması için asıl Phrygia'dan Büyük Phrygia diye söz edilirdi. Phrygia Kapatianè adında ise Doukas'ın bir yazım yanlışı vardır. Kasdedilen, Phrygia Pacatiana'dır (Afyon ili güney yanmını ve Denizli ili kuzey yanmını kapsayan bölge). Adın anlamı konusunda bkz. TT Adlar kitabımızda Phrygia Pacatiana.

3 Başkent Konya o bölgede olduğu için "Lykaonia'da oturan Türkler" diyor.

4 Iustinianus zamanında Elenopontos/Helenopontus ili olarak düzenlenen yöre, Sinopè/Sinop, Zalikhos/Leontopolis (şimdi, Sinop ilinde ilçe merkezi Alaçam kasabası), Andrapa/Neoclaudiopolis (şimdi ilçe merkezi Vezirköprü) kentlerini içerir (Ramsay, Anadolunun Tarihî Coğrafyası, Türkçe çeviride s. 354-355).

5 Yazarımız yine yanılgıya düşüyor ve Büyük Phrygia ile Hellespontos Phrygia'sını karıştırıyor; burada, o ikincisine Büyük Phrygia diyor.

6 Bu adın aslı, Kara Ese (=İsa) olabilir diye düşünüyorum. Arap ağzındaki İsa'nın Türk ağzında Ese biçiminde de kullanıldığı biliniyor. Birazdan, Doukas'ın dahi, Aydın Oğlu İsa'dan Ese diye söz ettiğini göreceğiz (IV 2 ve V 5).

tümü ve Paphlagonia'nın bir bölümü, Othoman/Osman tarafından zaptedildi[7]; bunlar da, Türklerin Sultanlan idiler.

4. Andronikos'la birlikte, oğlu Mikhaèl de [ortak İmparator sıfatiyle] egemenlik sürüyordu. Mikhaèl'den sonra, "Daha Genç Olan" lâkabıyla anılan Andronikos, 13 yıl boyunca hükümdarlık etti; Andronikos'tan sonra da, henüz genç yaşta bulunan ve Ìòannès Kantakouzènos hazretlerinin vasîliği altında olan oğlu Ìòannès Palaiologos [hükümdarlık etti].

5. Bu hükümdann döneminde Türkler -İzmir'i, Ephesos/Selçuk'u ve çevrelerindeki yöreyi yöneten Aydın Oğlu Umur ile ve Prousa/Bursa'dan gelerek de, adını andığımız Osman'ın oğlu Orhan ile [onlann komutasında]- Çanakkale Boğazını, Asya'daki yanından [batıya doğru, aradaki denizi aşarak] geçmeye başladılar. Böylece, haydutlann yaptığı gibi yöreyi bir baştan ötekine geçip, bütün Khersonèsos/Gelibolu Yanmadası'nı ve Trakya kıyılannı talan ettiler; hatta, onlara direnecek yahut karşılanna dikilecek hiç kimse olmadığından, korkusuzca Didymoteikhon/Dimetoka'ya kadar ve Kentlerin Sultanı'ndan Sèlybria/Silivri'ye kadar [uzanan yöreyi] istilâ edip, bütün Trakya'ya boyun eğdirmek hevesine düştüler. Daha önce anılan, henüz erginliğe ulaşmamış çocuk yaşındaki Ìòannès'in hükümdarlığı sırasında, Khios/Sakız Adası Cenevizler tarafından ve Kyklad Adalan'nın geri kalanlan da -tıpkı diğer yandan Lakedaimòn [Sparta yöresi] ile Monembasia dışında kalan Peloponnèsos/Mora Yanmadası'nın bütünü gibi-, Navara'dan gelen Franklar tarafından işgal edildi; dahası, Ìònia'daki Eski ve Yeni Foça, Cenevizlerce işgal edildi.

[III. Murat Hüdavendigâr'ın egemenliği dönemine kadar olanlar]

1. Aynı yıl [1360], daha önce anılmış bulunan, Türklerin [Osmanlılann] başı Orhan, ölüp egemenlik âsâsını oğlu Murat'a bıraktı. Bu

7 Bir diğer yanılgı. Paphlagonia'nın batı sının Filyos/Hisarönü Çayı'dır. Osman Gazi zamanında bunun doğu ötesinde hiçbir yer fethedilmemiştir.

kişi, egemenliğini Trakya kentlerinde kurduktan [oralara da yaydıktan] sonra, Adrianoupolis/ Edirne'yi kuşattı ve [arada, Makedonia ülkesinin kıyı yanında işgal edilmemiş kalan] Selânik dışında bütün Thessalia'yı zaptetti. Böylece Rum devleti ülkesinin neredeyse tümünü kendi eli altına aldıktan sonra, Triballos'lar [Sırplar kasdediliyor] üzerine yürüdü. Sonuçta, o ülkenin pek çok küçük köyünü ve kasabasını yok etti, bunlardaki halkı tutsak aldı [köle etti] ve onları Gelibolu Boğazı'ndan karşı kıyıya geçirdi. Gerçekleştirilen bu halleri görünce, o sırada Sırbistan'ın egemeni olan, Stephanos/Stefan oğlu, Sırbistan Kralı[8] Lazaros, bütün askerî kuvvetlerini bir araya topladı ve zorba hükümdara karşı yavuz bir savaşa girip, meydan muharebesi verdi, bunda her iki ordudan sayısız insan öldü [15 Haziran 1389, Birinci Kosovo/Kosova Savaşı]. Tam o sırada, bir acayip iş oldu, akla sığmayacak bir beceri gerçekleşti. Aristokrat sınıftan adamın biri, kanıtlandığı üzere kendi yaşıtlarının hepsinden daha yiğit ve gözüpek olan genç bir Sırp [Miloş Kobiliç], hristiyan ordusundan kopup çıktı ve Türk saflarının ortasından içeriye daldı, sözde onların yanına katılmak istiyordu. Türkler gecikmeden onu tutukladılar; ama o, Türklerin hükümdarının [Murat'ın] adını verip şöyle dedi: "Ben ona şahsen [huzuruna kendim çıkıp konuşarak] yapılmış gizli tasarımları açıklamak istiyorum, böylece bu savaşı kazanacak; işte bu nedenle sizin yanınıza katıldım". Bunun üzerine onlar [kendisini tutuklayanlar] da onu hükümdarın huzuruna götürdüler ve Murat, yanına gelsin diye ona eliyle işaret etti; delikanlı öne fırladı ve yakına gelir gelmez birdenbire küçük bir meçle [hançerle kılıç arası büyüklükte silâh][9] onu yüreğinden ölümcül biçimde yaraladı. Bedeni hemen o anda [Sultanın koruma birliğini oluşturan] baltacılar ve Murat'ın özel koruma görevlileri tarafından parça parça edildi.

---

8 Kral sözcüğü Slav dillerindendir ve Türkçeye oradan geçmiştir; Doukas dahi özgün metninde burada bu sözcüğü kullanmıştır.

9 Doukas özgün metinde xiphidio=meç dediği halde yapıtı çağdaş Yunancaya çeviren Brasidas Karalès mikro xiphos=küçük kılıç deyimini kullanmış. Çevirisinde bu gibi ufak tefek sapmalar bir hayli çoktur; ben daima özgün metne uydum.

2. Türkler bu beklenmedik felâketi gördüler [bu felâkete uğradılar] ve böyle bir kötülüğün gözleri önünde gerçekleşip de onun öcünün alınmamasına izin vermek [katlanmak] eğiliminde değillerdi. Bu yüzden, çok kurnazca ve hilebazca bir plân tasarladılar. Kendi ordu saflarının orta yerinde bir çadır [otağ] kurup, can çekişmekte olan Murat'ı bunun içine yerleştirdiler. Ötekiler [orada kalanların dışındakiler] anormal durumdan [Başkomutanlarının ölmek üzere olmasından] yılmayarak, düşmanlarına, ipi boşalmış köpekler gibi saldırdılar. Ne var ki, Sırplar, o yiğit gencin başarısından ve önderlerinin kaybından dolayı Türklerin aldığı ağır yaradan haberleri olmayarak, hepten umutsuzluğa düşmüşlerdi, çünkü kendilerinin yiğit komutanına [Sırp Kralı Lazaros'a] umulan zaferi kaybettiler gibi görünmüştü. Bunun sonucu olarak Türklere karşı düşük moral ile saf tuttular ve dolayısiyle meydan savaşını kaybettiler. Lazaros ile onun maiyetindeki soyluların çoğunluğu tutsak alındı ve içinde Murat'ın son nefesini vermek üzere olduğu çadıra götürüldüler. O zaman hepsi vakit yitirilmeden, onun önünde kıyımdan geçirildiler. Az sonra Murat da [öteki dünyaya gitmekte] onları izledi; böylece [iki hükümdar] karşılıklı olarak aynı zamanda can vermiş oldular.

3. Buna karşılık [Türk ordusundaki] safların sağ kanadı henüz olup bitenlerden hiçbir şeyin farkında değildi, tıpkı sol kanat gibi; çünkü bunlar [olanlar] arkalarında gerçekleşmiş idi. Sağ kanadın komutanı, Murat'ın ilk doğmuş oğlu olan Saboutzios/Savcı; sol kanadınki ise onun [Murad'ın] ikinci oğlu, müthiş bir adam ve benzersiz eylemci olan Pagiazèt/Bayazid idiler[10]. İşte bu kişiye [Bayazid'e], Murad'ın saray halkı içindeki en yüksek makam sahipleri -ki bunlara onların dilinde vezirler deniyor-, kendisini çağırmak üzere adam gönderdikten sonra, [o gelince] olanları açıkladılar ve onu babası-

10 Doukas, Osmanlılarda kardeş öldürme geleneğinin başlangıcı olmuş "Büyük oğul Bayazid'in taht kendine geçer geçmez hemen orada, rakibi ve taht iddiacısı olabilecek kardeşi Yakup Çelebi'yi öldürtmesi" olayını, çok daha önce, 1373'de olmuş bitmiş, Murad'ın taht iddiacılığına kalkışan oğlu Savcı Bey'i -Rum geleneğini uygulayarak- kör ettirmesi (ve sonra öldürtmesi) olayı ile karıştırıyor.

nın cansız bedeninin bulunduğu yere [otağa] götürdüler. Ne var ki bu kişi, onun karşısında herhangi bir yürek parçalanmışlığı ya da hıçkırma belirtisi göstermeksizin, sözde babası onunla gizli bir işi konuşmak üzere onu çağırıyor diye Savcı'ya adam gönderdi. Bu sırada Savcı, olaylardan tümüyle habersiz olarak, istekle babasına geldi ve istemezken kardeşi tarafından [onun buyruğuyla] tutuklandı[11]; onun gözlerini çıkarmakta gecikmediler.

4. Böylece, yenilmez, savaş girişimlerinde o sanatın ustası, hristiyanlar karşısında başa çıkılmaz savaşçı, Muhammed'in [yaydığı] Arap dininin en ateşli öğrencisi, son nefesine kadar onun şeriata [Doukas'a göre gerçek din olan Yahudi-hristiyan dini şeriatına] sığmayan buyruklarının muhafızı, uyanık, hep tetikte entrikacı ve İsa Mesih'in idrak sahibi koyunlarına [iman sahipleri sürüsü mensuplarına] karşı komplo kurucu olan Bayazid Türklerin başı durumuna geçirildi.

[IV. Bayazid Batı Anadolu'nun Osmanlı ülkesine katılmasını kılıçla sağlıyor; Türk Beylikleri'ni birer birer ortadan kaldırıyor]

1. Bayazid, olup bitmesini daha önce anlatmış bulunduğum üzere Lazaros'un ve Murad'ın ölümünden sonra erki üstlenince, ilk iş olarak Sırplan bağımlı ve köleleştirilmiş hale getirmek için onlara [birtakım] andlaşmaları zorla kabul ettirdi ve onlardan rehîneler aldı; bunların arasında -Sırbistan'ın başa gelen felâketten hemen sonra Kral tahtına geçirdiği, ünlü Stephanos oğlu Lazaros'un oğlu [Osmanlı tarihçilerinde; Lâz Oğlu!] da vardı. Andlaşmalar, birinci olarak, Bayazid her nereye olursa olsun [savaşa] giderse onunla birlikte ordunun [Sırp ordusunun] başında bizzat kendisi bulunarak sefere çıkmayı zorunlu kılıyordu; ikinci olarak, Stephanos'un [Stefan Lazareviç'in] kızkardeşi, [ölmüş Kral] Lazar'ın kızı, henüz bâkire ve

11 Doukas, ekòn akòn (ister istemez, isteyerek ya da istemeyerek; istekle-istemezken) deyiminin sözcüklerini ayn ayrı kullanmakla sözcük oyunu yapmaktadır.

körpecik olan Maria'yı eş olarak Bayazid'e vereceklerdi; ve üçüncü olarak, ona [Bayazid'e] Sırbistan maden ocaklarından çıkarılma, tatmin edici sayıda talanton miktarına ulaşan gümüş ödenecekti.

2. Bu biçimde, Sırplar Türklere bağımlı kılındılar ve Bayazid Trakya ve Thessalia/Tesalya'nın ordularındaki bütün atlı gücünü bir araya toplayarak, deniz ötesi karşı kıyıdaki Anadolu'ya doğru yürüyüşe geçti. Bunun sonrasında, Gelibolu ile Lâpseki arasında bulunan boğaz geçidini aşınca, Türklerden ve bağımlı Rumlardan oluşan çok kalabalık bağlaşıklar ordusu ile, Phrygia'nın ana kenti [Germiyan Beyliği'nin başkenti] Kotyaeion/Kütahya üzerine saldırıp hem kenti zaptetti hem de Phrygia hükümdarı Karmian/Germiyan'ı yakaladı. Bayazid, böylece Phrygia'da erki gasbederek Germiyan'ı kovdu, Bursa'ya gönderdi. Ancak bu kişi oradan kaçtı ve Perslere [İran'a egemen olmuş Timur'a] sığındı. O zaman Bayazid Phrygia'dan ayrıldı ve Laodikeia[12] üzerinden [Menderes Vâdisi'ne geçerek, oradan] Ephesos/Selçuk'a inip[13] İonia'yı işgal etti. Burada, Aydın'ın [Aydın Oğlu denen Mehmet Bey'in] torunu, İonia'nın [Aydın Oğullan Beyliğinin] hükümdarı Ese'yi [İsa Bey'i][14] yakalayıp Bithynia'daki Nikaia/İznik'e gönderdi; bu kişi ömrünün geri kalanını orada geçirdi. Ardından, tekmil kuvvetleriyle Menderes'i geçme sonrasında, savaşmadan bütün Karia'yı [Menteşe Beyliği ülkesini] ve Lykia'yı [Teke Beyliği ülkesini] işgal etti; bu yörelerin hükümdarı Eliez/İlyas ise, o dahi, Perslere [İran'a egemen olmuş Timur'a] sığınma isteğinde bulundu.

---

12 Adından da anlaşılacağı üzere Seleukos'lar egemenliğinin Batı Anadoluya yayıldığı dönemde kurulmuş, önemli bir ilkçağ ve ortaçağ kentiydi. Kalıntıları Denizli ile Pamukkale arasındadır.

13 Anlaşıldığına göre Kütahya, Afyon, Dinar, Denizli, Sarayköy, Selçuk yolunu izlemiş. Demek ki, Pers egemenliği zamanından tanıdığımız ünlü Kral Yolu artık kullanılmıyordu; kullanılsaydı Afyon'dan dosdoğru batıya gider (aşağı yukarı, bugünkü anayolun güzegâhını izler) ve Nymphaeion/Nif/Kemalpaşa'ya varmadan hemen önce Karabel Geçidi yoluna sapıp Torbalı yakınındaki Metropolis üzerinden Selçuk'a ulaşırdı.

14 Doukas, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını bu Beyliğin ülkesinde geçirmiş, Türkçeyi orada öğrenmiştir. İsa Bey'in adını da Türkmen ağzında kullanılan Ese biçimiyle bildiği belli oluyor.

3. Arkasından, bütün ordusunu bir araya toplayarak, geriye döndü ve Lydia'ya geçti; Lydia'nın yüksek mi yüksek dağı Tmòlos/Bozdağ üzerinden giden güzergâhı izleyip, Lydia'nın anakenti Sardeis'e indi[15]. Sipylos/Manisa Dağı'ndaki Magnesia/Manisa'ya doğru ilerlerken, Lydia'nın ve Aiolis kentlerinin hükümdarı, Sarkhan/Saruhan'ın torunu Khèdèr [Hidir okuyunuz; yâni, Hıdır] onu karşılamaya çıktı; bu kişi gönül nzasıyla ona teslim oldu. O da buna birtakım ufak tefek onurlandıncı ihsanlarda bulundu -çünkü Hıdır kendisinin kızkardeşinin kocası idi- ve onu Bursa'ya gönderdi, orada kısa süre sonra onu zehirleterek ortadan kaldırdı. Bayazid ilerleyişini Philadelphia/Alaşehir doğrultusunda sürdürdü; çünkü, büyüklüğüyle ve nüfusunun çokluğuyla seçkinlik gösteren bu kent, yaklaşık yüz yıldan beri [Türk egemenliğine düşmeyerek] özgür kalmış idi. Hatta bütün yeryüzü Türklere boyun eğmiş bulunduğu halde [!] sâdece bu kent kara bulutlarla çevrilmiş olarak gökte yıldız gibi parlıyordu. Böylece [Bayazid] onu kuşattı ...[16] ve onun halkı yiyecek kıtlığına uzun süre dayanamıyarak, teslim oldular[17]. Bundan sonra, Anadolu'nun bütün kuvvetlerini bir araya toplayarak ve il merkezlerine, kimleri istiyorsa onlardan, baş durumunda kişiler ve erk sahipleri [atayıp] yerleştirerek, Bayazid Batı'ya [Rumeli'ne] doğru hareket etti. Boğazı geçince, Gelibolu hisanını yeniden inşa etti[rdi]; oradaki hisar eskiden Katalanlar[18] ve Türklerin kendileri tarafından yerle bir edilmişti, virâne kalıntılan durumunda yere serilmiş haldeydi; bunun

15 Doukas özgün metninde mètropolis/anakent dediği halde, çağdaş Yunancaya çeviriyi yapan Karalès yine lâubalî tutumla pròteousa/başkent sözcüğünü, Mirmiroğlu da "idare merkezi" deyişini kullanmış. Oysa bölgeye egemen olan Saruhan Oğulları'nın başkenti Manisa idi.

16 Metnin burasında küçük bir boşluk vardır.

17 Karalès'in bir diğer laubaliliği: özgün metinde sâdece paredothisan/teslim oldular dendiği halde oraya me tè seira tous (kendi sıralarını savarak) sözlerini eklemiş yâni "teslim olmak sırası onlara gelmişti, onlar dahi sıralarını savıp teslim oldular" anlamında eklentili çeviri vermiş.

18 Sözü geçen Katalanlar hakkında bilgi için, bkz. Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi kitabımızda (İnkılâp Kitabevi, 2. basım İstanbul 2000) s. 149-151.

yerinde, [Osmanlı donanmasındaki] üç dizi kürekli savaş gemilerinin korunması için donanma üssü niteliğiyle yeni bir diğerini yaptırdı. Hatta onun yanıbaşına da limana egemen konumda yüksek mi yüksek bir burcu, denizden gelecek herhangi bir saldırıyı püskürtmesi amacıyla, inşa ettirdi.

[V. Doukas, geriye dönerek, V. Ìòannès'in çocukluk ve gençlik yıllarını anlatmaya başlıyor. Anadolu'yu yitirmiş Rum İmparatorluğunda iç savaş: V. Ìòannès Palaiologos - VI. Ìòannès Kantakouzènos çekişmesinin başı]

1. İmparator [V.] Ìòannès ise, artık çocukluk, gençlik ve olgun erkek olma dönemlerini geçip, en derin bir uyuşukluk rehavetine dalmış, yaşlılığa doğru ilerlemekteydi. Halbuki gençken, adını daha önce andığımız, savaş işlerinde basiretli ve son derecede yetenekli bir adam olan, [hani kişi diyebilirdi ki] soylular takımının kokulu çiçeği, Ìòannès Kantakouzènos hazretleri, onun eğitmeni idi[19]. Daha önce hüküm sürmüş bulunan [V. Ìòannès'in babası] Andronikos bile, onun yeteneklerini takdir ederek, onu her konu yönünden kardeşi sayardı ve ölürken hükümdarlığı oğluyla ortaklaşa olarak ona bırakmıştı[20]. Ama Rumların kötü bahtı onların [V. Ìòannès ile Kantakouzenòs'un] arasına düşmanlık tohumları ekti ve [Kantakouzènos'a karşı] haset doğdu; çünkü, bilindiği üzere, kişi erdemlilik yö-

19 Yazarımız Mikhaèl Doukas'ın (adaşı olan) babası, bu kişinin adamıydı; onun ikbalden düşmesi sonrasında Aydın Oğulları Beyliği ülkesine sığınmış, İsa Bey'in hizmetine girmişti.

20 Ìòannès Kantakouzenos, sağ kolu durumunda olduğu, çok yakın arkadaşı İmparator III. Andronikos'un ölümünden hemen sonra, saraydaki düşmanlarının, onu İmparatoriçe Savoie'lı Anna'ya kötüleyerek ve söylediklerine İmparatoriçeyi inandırarak, mahvetme girişimi karşısında, 15 Haziran 1341'de Dimetoka'da kendini ortak-İmparator ilân etmek ve bu iddiada bulunmak (Andronikos beni ortak İmparator atadı demek) zorunda kalmıştı. Olayların gelişmesi hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Donald M. Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, çev. Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. bsl. İstanbul 2004.

nünden ne kadar ileri duruma sahipse, o kişi o kadar çok kıskanılır.

2. Öyle olunca, İmparator İoannès genç yaşta olduğundan, Kantakouzènos onu kendi kızı Elenè ile evlendirip onun kayınbabası olmak istedi. Ancak, bazı aşağılık herifler, Âyan Meclisi mensuplarından birtakım kıskanç kişiler, hükümdarın anasına yanaştılar ve ona, artık töre gereği niteliği kazanmış bir âdet gereğince Rumların hükümdarına Alaman'lardan yahut Germen'lerden biri eş verilir, "Böylece ihtiyaç zamanında bu devletten destek ve yardım alabiliriz" dediler. Onların bu dileğine hükümdarın anası Anna da -kendisi dahi Alaman'ların soyundan geldiği ve hükümdar ve oğlu olan kişiyle, kendi kanından birisinin mor/erguvan [İmparatora, İmparatoriçeye özgü] giysileri paylaştığını arzu ettiği için- katıldığından, Kantakouzènos'un ayağı kaydırıldı. O zaman, bu kişi vasîlik yükünü üstünden attı, İstanbul'dan çekip gitti ve Makedonya'ya geçti. Ne var ki o kıskanç herifler fırsat buldular ve kendisine karşı ihanet suçlaması tezgâhlandı. Ardından, itiraz götürmez bir gerçekmiş gibi kendi iftiralarını yaydılar, hükümdarın anasına ilettiler ve kanıtlayıcı delil olarak şunu gösterdiler: "Senin erkin kullanılarak, Başkomutana [Kantakouzènos'a] yönelmiş bir ferman çıkarılmalı; ona, Makedonya'daki bütün askerî birlikleri bir araya toplayıp olabildiğince hızla Byzantion doğrultusunda harekete geçmesi [hem kendisinin buraya gelmesi hem de askerleri getirmesi] emredilmeli" [sen bunu yapınca onun tutumu, baş kaldırdığını gösterecek dediler]. Ancak gerçekte kafalarında başka şey vardı; yâni, bir olasılıkla, [Kantakouzènos] fermana olumlu yanıt verip uyarsa, o zaman, sarığı tutuklatacaklardı; ancak, itaat etmeyi reddederse onun suçlamayı [bu tutumuyla] kabullenmiş bulunduğunu ilân edeceklerdi ve onun yerine yönetimi üstlenmek üzere bir başkasını atayacaklardı.

3. Ne var ki Kantakouzènos'un hısımları ve dostları, gizli mektupla, entrikayı ona açıkladılar. Ona, "Eğer güneşi görmek [yaşamını sürdürmek] ve karanlıktan [tehlikeden] kurtulmak istiyorsan, önce, buyruğa uymamayı düşün" diye yazdılar; "ama eğer uyacaksan, [bil ki] ölmeden önce, karanlık [kör edilmenin karanlığı] neymiş öğrene-

ceksin". Kantakouzènos bütün bunları öğrenir öğrenmez, buyruğu küçümsemeyle tanımazlıktan geldi ve açıkça baş kaldırdı. Bunun üzerine Kent'tekiler [Kònstantinos Kenti/İstanbul'dakiler][21] onun yerine Eparkhos [vâli-emniyet müdürü] işlevini görmek üzere başka birini, -soysuzun teki, korkak, pek düzenbazca kurnazlıklarda benzersiz, hainlikte rakipsiz- Alexios Apokaukos'u seçtiler ve İmparatoriçe [çocuk yaştaki oğlu V. Ìòannès yerine fiilen erki kullanan anası Savoie'lı Anna] bunu Büyük Doukas [Beylerbeyi] makamına atadı.

4. Apokaukos, Kantakouzènos'a çevrilen dolapları bildiren hısımlarını ve dostlarını -bunların sayısı 200 idi- tutuklattıktan sonra, hepsini, [Heraklès gibi] yarı-tanrı benzeri, yiğit, Pelops Oğullarının [İlliada destanındaki Pelops oğlu Atreus'un oğulları Agamemnon ile Menelaos kasdediliyor] ve Aias oğullarının soyundan gelme bütün bu kişileri Büyük Saray'ın[22] iç kalesinde hapse koydu[rdu]. Hısımlarının ve dostlarının ziyaretleri nedeniyle [kalabalık sayıda gelen bu kişilerden destek alarak] bir zaman olur ayaklanırlar, iç kaleyi işgal eder ve zincire vurulmuş tutuklular durumunda bulunurken hüküm geçirecek hâle geliverirler diye korktuğundan, onları, kuş yakalama ağındaki serçeler imiş gibi tuzağa kapattı. Üstelik, Kent'te gerek Âyan Meclisi mensuplarının gerek sıradan halkın çoğunluğu, yüce gönüllü ve herkese cömert davranan bir kişi olması dolayısiyle Kantakouzènos'a saygı duyuyordu [bu yüzden de çekindi]. Bunun üzerine, pek kurnaz aklı, şu düzeni icad etti. [Tutukluların] Hepsi, gündüzleri, toplu olarak kalenin içinde aynı mekânda bulunacaklardı; geceleri ise, ikişer yahut üçer kişi olarak, birtakım küçük barınakla-

---

21 Doukas elbette ki İstanbul'da iktidara sahip olanları kasdediyor. Böyle iken Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride, burada, "oi katoikoi tès polès" (Kent'in sâkinleri) deyip İstanbul halkından söz etmesi, çevirisindeki, özgün metne uymayan münasebetsizliklere bir diğer örnektir. Bunlar o kadar çok sayıdadır ki artık genellikle bunlara dipnotunda işaret etmeden geçiyorum.

22 Doukas burada Büyük Saray derken, Sultanahmet Meydanı ile güney aşağısındaki deniz arasında uzanan saray yapılan külliyesini değil, kentin kuzeybatı ucunda Ayvansaray semtine bu adını veren saray yapıları külliyesini, "Tekfur Sarayı" dolaylarını kasdediyor. Anlatacağı olayın orada geçtiğini başka bilgi kaynaklarımız da doğruluyor.

ra dağıtılacaklardı. Böylece, bu tasanmını gerçekleştirme çabasına girdi ve zaman yitirmeden [orada, tahtadan bannaklar yaptırmak üzere] düz keresteler, tahtalar ve marangozlar topladı. Ancak, o mekâna kapatılmış kişiler olan biteni farkedince, [Apokaukos'un niyetini yanlış yorumladılar ve] birbirine şöyle dediler: "Bu durum bizim çok kısa zaman sonrasında felâkete uğramamızdan başka bir anlam taşıyamaz; bizim geceleri birbirimizden aynlmamız, düpedüz, ya bizlerin boğdurulacağını yahut da denizin dibine gitmek üzere denize atılacağımızı belirtir". Böyle dediler ve umutsuzlandılar. Tam da o sırada, bannaklann nasıl inşa edilmesi gerektiği konusunda ustabaşılara yol gösterici talimat vermek amacı ile oraya, at üstünde yalnız başına, yanında sadece -âdet olduğu üzere yaya giden- bir köle dışında herhangi bir maiyeti olmaksızın, Apokaukos çıkageldi. Daha kalenin kapısından henüz geçmişti ki [onu tanımayan] mahpuslar, [onlan öldürmek üzere gönderilmiş] adî bir sabıkalı ve kaatil gördüklerini sandılar. İşte bunun üzerine [aralanndaki] Raoul ailesinin eşrafından biri, orada yanıbaşında bulunan ve kapı yapımında kullanılmak üzere düzletilmiş olan kerestelerden birini kapıp, bunu kılıç yerine [öldürücü silâh gibi] kullanarak, Apokaukos'un kafasına vurdu. Beriki atından düşüp, "Gökten düşmüş bir başka Şeytan gibi"[23] [baygın halde] yere yıkıldı. Kölesi hemen Raoul [ailesinden olan kişi] ile kapıştı ve ikisi yumruklaşmaya başladılar. Bunlar ikili kavgalannı sürdürürken, mahpuslardan bir diğeri, marangozlardan birinin elindeki baltayı kaptı, yere serilmiş olanın [baygın Apokaukos'un] kafasını kesti ve bu kafayı tahtayla [baltanın tahta sapıyla, gırtlak tarafından sopayı içe sokup?] delerek, alçak çevreleme duvarlannın bir bölümüne [oradaki bir küçük direk ya da çubuğun üst yanına] geçirdi.

5. Bu olayın Byzantion'dakiler, o arada İmparatoriçe ve bütün ordu üzerinde kızgınlık yaratıcı etkisi az olmadı.[24] Böylece onun bütün

23 Loukas İncilinde X 18'deki deyiş ima ediliyor.

24 Çünkü öldürülen kişi, Megas Domestikos yâni Beylerbeyi, ordunun başkomutanı idi.

yandaşlan saraya [olayın geçtiği, Tekfur Sarayı'na, onu çevreleyen iç kale duvarlannndan içeriye, mahpuslan öldürmek için] koştular ve onun iç mekânına girdiler; zahmetsizce değil [çatışma oldu], kan dökmeden değil ve kuşkusuz büyük zorbalıkla. O zaman mahpuslardan çoğunluğunu kıyımdan geçirdiler; yalnız, [hemen oradaki] Nea Monè/Yeni Manastır kilisesinin bodrumuna saklanan 6 kişi kurtuldu. Üstelik, kıyımdan geçirdiklerinin çoğunluğunu bu kilisenin içinde [onlar oraya sığınmış iken], kiliseye ve onun kutsal sunak yerine karşı saygı göstermeden, dindarlık göstermeden öldürdüler. Kurtulanlardan biri de benim, baba soyu tarafından dedem olan [adaşım, keza babamın adaşı] Mikhaèl Doukas idi[25]. Bu kişiler, o manastının keşişlerine özgü keşiş hırkasını giyme sonrasında, İstanbul'dan kaçtılar ve [Boğazı aşıp] karşı yakaya geçerek Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağıldılar; kimi Bithynia'ya, kimi başka bir yere; dedem ise Asia'da [ilkçağ İonia'sında][26] sığınak buldu. Orada Aydın'ın oğlu Ese ile karşılaştı[27] ve ona, ne kadar korkunç şeylerin olup bittiğini açıkladı. Benim dedem, benzersiz diye nitelenecek kadar eğitimliydi, ilâhiyat öğretimi dışında öğretilen bütün ilimlere [de] sahipti, hekimlik sanatının yeterlikli uzmanıydı ve eski mi eski Doukas'lann[28] soyundan geliyordu, soy zincirimizin altınla bezenmiş bir halkası idi. Bunlann sebebine zorlu Bey onu hoş karşıladı, ona zengin armağanlar sundu [ihsanlarda bulunup mal mülk verdi], ona cömertçe her çeşit donanımı bağışladı ve sonunda onu Ephe-

25 Ortaçağ Rumlarında bir kişi ile babasının ve onun babasının aynı adı taşımasına başka örnekler de biliyoruz. I. Alexios Komnènos'un büyük kızı Anna Komnèna'nın kocası ile onun (İmparator olma iddiacılığıyla baş kaldırdığından dolayı kör edilmiş) babası ve onun (keza zamanının İmparatoruna baş kaldırdığı için kör edilmiş) babası, aynı adı taşıyorlardı (Nikèphoros Bryennios).

26 Yazanmızın Asia adını yalnız İonia ve Aiolis'i kasdederek kullanmasının başka bir örneğini daha önce görmüştük (s. 4 dn. 1'e bkz.).

27 Doukas özgün metinde burada, İsa Bey'in adını düpedüz Ese biçiminde; IV 2'de ise İesai biçiminde yazmıştır.

28 Bu aile, sözde, Constantinus'un Byzantion'u geliştirip Roma İmparatorluğu'nun başkenti yaptığı sırada Roma'dan kendi yanında getirmiş olduğu, Dux (Doukas, komutan-vâli) rütbesine sahip, soylu bir Romalı kişiden iniyormuş.

sos/Selçuk'ta yerleştirdi. Dedem, gurbet toprağını gerçek vatanı gibi, hatta başka soydan ve Barbar olan kişinin [İsa Bey'in] kendisi de onu Tann tarafından taçlandınlmış biriymiş gibi sayıp ona değer verdi; her ikisi, Rumlann içinde bulunduğu düzensizlikleri göz önünde tutarak, şimdiden kestiriyorlardı ki kısa sürede bütün Trakya yöresi, Tuna'ya dek, Türklerin eline düşecektir ve Türkler tez zamanda her yere egemen olacaklardır; tıpkı kısa zaman öncesinde Phrygia'da, Asia'da ve oradan berideki yörelerde [Bithynia, Mysia, Troas] egemenlik kurduklan gibi. Tann, o zaman hüküm süren Rumlann yâni atalanmızın hak hukuk tanımazlıklan sebebine [ceza olarak] bütün bunlann olmasına bitmesine izin vermiştir.

[VI. Rumlar arasında iç savaş süregidiyor. Kantakouzènos, Trakya'da egemenlik kuruyor]

1. Bu arada, anlatımımızda daha önce sözünü etmiş bulunduğumuz Iòannès Kantakouzènos, hısımlanndan ve dostlanndan pek çoğunun öldürüldüğü haksız kıyım üzerine bilgi edindi. Aynı sırada, İstanbul'dan bazı kişiler onun yanına sığınmışlardı; hem de bunlann sayısı anmaya değmez değildi; çoğu kendisinin hısımlanydı yahut öldürülenlerle kan yönünden hısımlıklan bulunuyordu. Bu kişiler [hristiyan töresince, ölen yakınlannın yasını tutmakta olduklannı açıklar yolda] karalara bürünmüş olarak onun huzuruna çıkıp, ağlaştılar, dövündüler ve onun kendisini şu sözlerle suçladılar: "Senin yüzünden her gün ölmekteyiz ve yakınlanmızı yitirmekteyiz; senin yüzünden, evet, Rumlann çiçeklerini oluşturan insanlar soldu ve yok edildi. İmparatorluk erki kadın ellerinde [İmparatoriçe Anna'nın ellerinde] bulunuyor, sanki kötü iplik büken bir iğ onun eline verilmiş de [bu iğle üretilen kötü iplik kullanılmakla] mor/erguvan giysinin [İmparatorlara, İmparatoriçelere özgü giysinin] biçimi bozul-

29 Oysa V. Iòannès 1332'de doğmuştu ve Apokaukos'un öldürüldüğü 11 Haziran 1345'de 13 yaşında idi. Yazarımız, kendi doğumunun iki kuşak öncesinde geçen olaylarla ilgili tarihleri tam bilmiyor.

muş gibi. Hükümdarlık, hâlâ emzirilen bir bebeğe aittir[29]; bu bebek düşünme yeteneğini henüz elde etmiştir ve ağzını yalnız oyunlar için ve peltek konuşmalar için açabilir. İmparator soyu [ölen İmparator III. Andronikos Palaiologos'un soyundan, çocuk yaştaki oğlu dışında bulunan erkekler] sıradan ve hiç değerinde kişilere indirgendi. Sözlerimizi dinle ve erki sen eline al, kılıcı baldırının çevresine kuşan[30]; eyleme geç ve gerçeğin sayesinde, tatlılık ve adalet sayesinde [halkın seni yeğlemesi, destek vermesiyle, sen] egemenlik sür".

2. Bunun üzerine Kantakouzènos, her ikisi de makbul bir sebep olmaksızın kendisine zulmeden hükümdarın anasının ve Âyan Meclisi'nin tutumlarını göz önüne alarak, Rumların isteğine boyun eğdi, kızıl [İmparatora özgü, mor/erguvan] giysiyi ve üstü [aynı renkte] ipekle kaplı sandalları giydi ve ordu [kendi yanındaki ordu bölümü] tarafından İmparatorluğa getirildi. Kanım odur ki, Tanrı, Rumların devletini bölsün ve onun ettikleri yüzünden Türkler ülkeye sızsınlar ve Rum devleti ülkesinin bütününü -yalnız [fiilen] Rum egemenliği altında bulunan yerleri değil, [fiilen] Triballos'ların [Hırvatlar ve Sırplar], Mysia'lılarının [Moesia'lılar; Bulgarlar kasdediliyor], Arnavutlarının ve Batı'daki [Rumeli'ndeki] her bir diğer ulusun egemenliği altında olan yerleri de- mahvetsinler diye, onun yüreğini katılaştırdı. Onların [Türklerin] -uyanık bir gözün pek âlâ teşhis edeceği- acımasızlıkları yüzünden bu halklardan bazıları, kendilerinin Rumlara karşı bitip tükenmeyen ayaklanmaları için [Tanrı tarafından, Türkler âlet edilerek] cezalandırıldılar; Rumlar ise hükümdar erkini Laskaris'in [Nikaia/İznik Bizanslılarının devletinin son İmparatoru II. Theodòros Laskaris'in] oğluna ait tutacakları ve asla [tahtı ondan gasbedip onu kör ettiren] Palaiologosun isyan hareketinde [bu kişinin] destekçisi olmayacakları, onun yanında savaşmayacakları yolunda ver-

30 Bize tuhaf gelen bu ifade, sanırım ki, o çağda Rum ileri gelenlerinin kılıç taşıma biçimi ile bağlantılıdır ve kılıcın içine konduğu kın, üst yanından, beldeki kuşağa takılmış olmakla birlikte, kişi yürüdükçe kının ve içindeki kılıcın rahatsız edici biçimde sallanıp durmaması için, kın alt tarafından da baldın saran bir bağa tutturuluyordu. Bu yüzden, "kılıcı baldırının çevresine [tutturarak] kuşanmak" deyimi kullanılıyor.

dikleri korkunç [andımı çiğnersem başıma şu korkunç hal gelsin ifadesini de içeren] andlan [çiğnemiş olmalan] sebebine bizzat kendi başlanna çekmiş olduklan lânetlenmişliklerle cezalandınldılar. Ancak, [Rumlar,] bütün bunlardan dönerek yeni andlar da verdiler, bunlarla [bu yeni andlan vermekle] Palaiologos'u Rumlann İmparatoru olarak tanıdılar ve ilân ettiler, o da Ìòannès Laskaris'i hemen kör ettirdi, böylece, Efendimiz'in [İsa'nın] kutsal azaplan[31] sırasında ebedî lânetlenmişliği tam tekmil kendi üstlerine çeken Yahudilerinkilerle aynı lâneti, kendisinin de üzerine çekmiş oldu. İşte bu yüzden, bir yandan da, Tarih'imin devamında ortaya konacağı gibi, Yahudilerinkine benzer bir cezalandırmaya uğramak üzere lânetlenerek yok oldular, çünkü yasa dışı [hakka hukuka sığmaz] işler yapmışlardı.

3. Kantakouzènos zaman geçirmeden Trakya'daki kuvvetlerden onun yönetimi altında bulunanlan ve Kent'ten [gelip] kendisine katılanlan bir araya getirdi ve Sırbistan'ın Kral'ına başvurdu. Ona, böylesine haksız olarak uğramış bulunduğu zulümleri ve en yakın hısımlannın alenen rezil edilmesini ve onlan yitirmesini anlattı. O dönemde Stephanos [Stefan Duşan, 1331-1335], Kral adını [sanını] almış olan, şânının doruğunda idi.

4. Her zaman vâki olduğu üzere, yücelerde ve güçlü olan düşkünleyince, güçsüz ve önemsiz olan yükselir. Çünkü, bahtsızlıklar, her gün birbiri ardınca gelen çatışmalar ve hep süregiden iç savaşlar Barbarlan ve sığırlarla birlikte yaşayanlan [Sırplan] Rumlardan daha üstün hâle getirdi. Bütün bunlar dolayısiyle Sırplann başı öylesine cür'et edindi ki, erk'e yükseldi ve kendi kendine Kral dedi; Barbar dilinden gelme bu sözcük Hellen diline çevrildiğinde hükümdar anlamındadır.

5. Bu kişi, [huzuruna gelen] Kantakouzènos'un sözlerini dikkatle dinledi ve keyiflenerek [Rumlann düştüğü haller dolayısiyle sevinerek], Rumlarla [İstanbul'daki yönetime bağlı kalanlarla] çarpışmak üzere ona yardım ve her çeşit desteği sağlamak üzere onunla anlaş-

31 Kendisinin çakılacağı haç sırtına yüklenerek, çeşitli eziyetler edilerek Golgotha tepesine tırmandınlması ve orada o haça mıh'larla çakılması.

tı; bu işi de hemen yaptı. O arada, Kent'tekiler, Kantakouzènos'un baş kaldırmasını ve İmparator erkine sahip bulunanlara özgü simgelere bürünmüş olduğunu, Silivri'ye kadar uzanan bütün Trakya bölgesinin halkı tarafından hükümdar ilân edildiğini öğrenir öğrenmez, yüreklerinin içine kadar işleyen dehşete kapıldılar, ürktüler ve cesaretlerini yitirdiler; hiç durmadan komşularıyla konuşarak [birbirine] şöyle dediler: "Acaba bundan sonra ne olacak? Rumlara karşı kötü işler yapıp duran Baht, ne [biçim bir çorabı, başımıza] örüyor?"

[VII. Aydın Oğlu Umur Bey'in Kantakouzènos ile bağlaşıklık kurması ve İzmir'de Rodos Şövalyeleriyle çarpışırken ölümü]

1. Türk [Beyi] Aydın'ın oğullarından, Umur adlı olan -bu kişi İzmir çevresindeki hisarlara ve İzmir'in kendisine egemen idi; erk'te babasına ardıl olmuştu; yiğit ve gözüpek adamdı- Iònia'nın küçük körfezlerinde bazı limanlar [liman olarak kullanılabilecek yerler] ve taşıma gemileriyle büyük boyutta üç dizi kürekli savaş gemilerinin yapımına elverişli kereste verecek çok ağaçlı ormanlar keşfedince, çok sayıdaki iki dizi kürekli savaş gemisinden ve üç dizi kürekli savaş gemisinden oluşan bir donanma ile korsanlığa girişmek amacını güderek gemiler yaptırdı. Bu gemilerin dümenine geçerek yakınlardaki kentleri ve adaları, yâni bütün Lesbos/Midilli Adası'yla birlikte Mytilènè'yi [Midilli kentini], Khios/Sakız'ı, Samos/Sisam'ı, Naxos'u ve istisnasız, en yakındaki bütün adaları ele geçirdi. Bunun üzerine, Rumlar arasındaki bölünmeyi ve soylu kişi, pek eski zamanlardaki yiğitlerin neslinden gelme, iş savaşa geldiğinde en yiğit savaşçı, ve ahlâklılığın bütün erdemlerine sahip bulunan Iòannès Kantakouzènos'un baş kaldırdığını öğrenince, çok kurnazca bir düzen tasarladı[32]. 40'ın üzerin-

32 Doukas'ın, Umur tarafından girişilen, hemen şimdi anlatacağı harekâtı Umur'un bir düzen tasarlamasına bağlaması, biraz sonraki uzun dipnotunda değineceğimiz üzere, gerçeği kasden çarpıtan bir anlatımdır; Umur'un yardımını Kantakouzènos dilemiş, onu çağırmış idi.

de gemiden oluşan bir donanmayı silâhlandırdıktan sonra, limandan[33] yelken açtı ve hiçbir çağrı yokken Gelibolu limanına girdi. Ardından, [askeriyle orada karaya çıkıp] kara yoluyla ilerleyerek Didymoteikhon/Dimetoka'ya ulaştı[34]. Kantakouzènos'un eşi bütün hâne halkıyla birlikte oraya yerleşmiş bulunuyordu; çünkü onun kendisi, Sırbistan'a hareket etmeden önce, ailesinin bütün altın ve gümüş mücevherlerini, kendisinin bütün malvarlığı parçalarıyla [taşınır mallarıyla], bir araya getirmiş ve çocuklarıyla eşinin yanı sıra, Edirne'den Dimetoka'ya taşımıştı. Oradan, hisar kasabasını her türlü şeye karşı özenle tahkim ederek, Kral'ın yanına gitmek üzere yola çıkmıştı.

2. Umur ise tedirgin oldu ve itiraz etti. Onunla karşılıklı konuşmak, ortaklaşa and içmek ve Kantakouzènos'tan ömür boyunca kardeş ve bağlaşık kalacaklan yolunda güvenceler almak üzere mutlaka onun kendisiyle buluşmak istiyordu[35]. Kantakouzènos'un eşi onu hoş karşıladı ve kendisiyle birlikte kalmasını yüce gönüllülükle kabul edip ona hayvanlan için kısıtlamasız yiyecek verdi ve ona her çeşit ikramda bulundu. Bunun sonucu olarak beriki orada tam üç ay kalıp Kantakouzènos'u bekledi; yanında yaklaşık 500 Türk atlı ve aynca bir o

---

33 İzmir limanından. İlkçağ ve ortaçağdaki liman, şimdi Kemeraltı/Anafartalar Caddesi'nin çevrelediği alanda idi, kentin içine doğru sokuluyordu. Bkz. İnkılâp Kitabevi yayını İonia kitabımızda s. 36. Limanın ve kuzeydoğu yanındaki, az sonra sözü edilecek, Rodos Şövalyelerince yapılmış kalenin yeri, oradaki plânda gösterilmiştir.

34 Başka kaynaklar, biraz ilerideki uzun dipnotunda göreceğimiz üzere, donanmasıyla Meriç Irmağı ağzına (demek ki, Ainos/Enez'e) gidip oradan Dimetoka'ya yürüdüğünü söylüyor. Gerçekten böyle yapmış olmalı; yürüyüşe Gelibolu'da başlamak yolu pek çok uzatmak demektir.

35 Doukas, (az önce anlattığı üzere, dedesi onun hısımı ve adamı olduğu için) anısına pek bağlı olduğu Kantakouzènos'un kendi "din ve soy kardeşlerine" karşı savaşmak üzere Umur'u çağırmış bulunduğunu gizlemeye çalışıyor. Olan bitenin aslı, Donald Nicol'ın yapıtında (Bizans'ın Son Yüzyılları, Türkçe çevirimizde s. 212) şöyle anlatılıyor:

Kantakouzènos'un durumu yeteri kadar umutsuzdu, ama Didymoteikhon'da bıraktığı kansının ve muhafız birliğinin durumu daha beterdi, çünkü Kònstantinopolis'ten gelen birlikler çevreyle ilişkilerini kesmişler ve kuşatmışlardı. Kantakouzènos bir kez daha, yanlanna gitmek üzere savaşarak yolu açmak istedi, ama yine Sırbistan'a çekilmek zorunda bırakıldı. Stefan Duşan hâlâ onu desteklemeye gönüllüydü, ancak

kadar, üç dizi kürekli savaş gemilerinden gelme piyadesi vardı. Bunlann yanı sıra, onun geride bırakılmış donanma askerleri bir araya geldiler, [sonradan gelen?] daha güçlü gemilere doldurularak Gelibolu'nun kendisinden Silivri'ye kadar uzanan kıyı bölgesinin tümünü talandan geçirdiler; Kantakouzènos'un bağlaşıklan olmak [ve ona karşı direnen Rumlarla savaşmak] bahanesini öne sürüyorlardı, oysa gerçekte Trakya'da [sonradan ülkeyi istilâ etmek için] keşif amaçlı özel görevler yürütmekte idiler. Bu arada, Türkün kendisi [Umur], kendi kişisel koruma birliğiyle Rhaidesto/Tekirdağ'a kadar akın yapıyordu ve ganimet toplayıp ülkeyi viran etme sonrasında, Dimetoka'ya dönüyordu. Ne var ki, Kantakouzènos'un geri gelmesinin geciktiğini görerek ve kendi yerine [Aydın Oğullan Beyliği ülkesine, başkent edindiği İzmir'e] olabildiğince tez dönmeyi amaçladığından -çünkü Rodos Şövalyeleri'nin bir donanma inşa edip İzmir limanının içine girdiğini, [liman yöresindeki kent bölümünü zaptedip] bunun içinde, kaçak [hristiyan] tutsaklan kurtarmak [onlara sığınacak yer sağlamak] üzere St.Peter Kalesi adıyla bir kale inşasına başladıklannı haber almıştı- kendi başına, banş ve dostluk andlaşmasını imzaladı. Kantakouzènos'un eşi de, ona sayısız armağanlar ihsan ettikten sonra, ona iyi yolculuklar diledi [ve onu uğurladı]. Beriki, yanında çok sayıda tutsağı alıp götürerek, aynldı gitti; bu [tutsaklann götürülmesi], Trakya'da ve bütün Batı [Rumeli] yörelerinde yaşayan Rumlann günahının meyvasının [günahının yol açtığı, Tann tarafından cezalandınlmasının] başlangıcını oluşturdu. Hâlen Bithynia'lılar ve Phryg'ler [Bithynia ve Phrygia denen bölgelerde yaşayan Rumlar] ve Anadolu illerinde yaşayanlann tümü zamanın hükmü ile perişan hâ-

---

sağladığı desteğin Sırbistan'ın çıkarlanna uygun düşecek kadar kalması için inceden inceye hesap yapmıştı. Ama Kantakouzènos'un başka ve daha eli açık dostlan da vardı. Yedi yıl önce dostluk kurduğu, İzmir'deki Aydın Oğlu Umur ile temasa geçmeye çalıştı. Umur, sözünün eri bir adamdı... III. Andronikos'un Arnavutluk'taki seferleri için asker sağlamıştı. Dostu Iòannès Kantakouzènos'un hatın için Avrupa'ya, ordusunun başında gitmeye hazırdı. 1342 kışında Meriç Irmağı'nın ağzına kadar bir donanmayla gelip, sonra ordusunun başında, vâdi boyunca yukanya çıkarak, Didymoteikhon'u kurtarmaya geldi. ...Umur, İzmir'e dönmeden önce kentin savunulması için gerekli önlemleri alacak ve orada bir muhafız birliği bırakacak kadar kentte kaldı.

le düşmüştü ve Türklerin egemenliği altında zebil olmuştu.

3. Umur İzmir'e dönüp berkitilmiş kalenin [limana yakın, şövalyeler elindeki kent bölümünü çevreleyen surlann kuzeydoğu ucunda ve liman girişinin o yöndeki yanında] şövalyelerden içine kalabalık sayıda adam konduğunu, savaş düşkünü ve çok becerikli adamlarla dolu olduğunu ve onun inşasının başka herhangi bir donanıma gereklilik kalmayacak yolda tamamlandığını görünce, içten acı duydu. Bunun üzerine, ya kaleyi yerle bir etmeye ya da ona karşı savaşırken can vermeye azmedip karar verdi. Böyle olunca, saldınlarda bulunmaya ve karşı saldınlan püskürtmeye, yeni [çeşit] kuşatma araçlan tasarlamaya ve icat etmeye başladı; onlara karşı çatışmalara girerek, icat ettiği her çeşit aracı kullanmakla, lağımlarla [yeraltından lâğım denen küçük tünelleri kazdırarak] ve duvarlan yıktırmakla, mücadele etmeyi gece gündüz durdurmuyordu. Bütün bu becerilerle, yiğitçe işlerle bir diğer Lyaios imiş gibi[36] öylesine güçlendi ki, kalenin çevresindeki hendeği aşmayı ve kendisinin koruyucu askerleriyle surlara merdiven dayamayı başarabildi. O zaman, tırmanmak üzere kendisi başta olarak ve zafer kazanmanın ödülünü almak [şan kazanmak] için, bağından boşaltılmış köpek gibi, tek başına olarak atıldı. Ne var ki, gökten gelen kader takdiri -o her şeyi hayırlı bir sona doğru yönlendirir [!!!]- onun azgın ruhunu ve vahşî atılımını görerek, artık merdiven basamaklannın orta yerinde bulunuyor iken, tırmandığı ve tolgasını [tolgasının, yüz siperliği parçasını] önde savaşılan yeri [surların mazgallannı ve onun arkasındaki seğirdim yolu'nu] işgal etmek için daha ne kadar kaldığını daha iyi görebilmek üzere biraz kaldırdığında, tam o sırada, bir tzangra oku fırlattı[37] ve ok onun yüzünden, iki kaşının ortasından girip başına saplandı. Bunun üzerine tepetakla yere düştü ve canı böylesine zorlu biçimde

36 Lyaios, İS 4. yüzyılda genç bir hristiyan olan Nestör'un dövüştüğü ve [Selânik kentinin koruyucu ermişi] Azîz Dèmètrios'un yardımı sayesinde yendiği ünlü bir teke tek dövüşmeci olarak biliniyor.

37 Tzangra, olağanüstü güçlü fırlatışla ok atan özel bir gereçtir. Nasıl birşey olduğu hakkında Anna Komnèna aynntılı bilgi veriyor (Türkçe çevirimizde s. 311).

çıktı gitti. Askerleri onu kapıp çektiler, çünkü hendeğin içine, sayısız Türkün öldürülmüş [ve cenazelerinin dolmuş] bulunduğu yere yıkılmıştı; ve onu -artık bir ceset idi- tepenin üzerinde inşa edilmiş bulunan İzmir kalesine [şimdiki adıyla, Kadife Kale'ye] taşıdılar. Bu kale eski ve ahlâkı bozuk İzmir'in yukan hisan idi. Onu az zaman önce Rumlann İmparatoru [1222-1254] Ìòannès Doukas henüz yenilemiş iken, Türklerin başı, Umur'un babası Aydın [Aydın Oğlu denen Mehmet Bey] Rumlardan İhtiyar Andronikos'un zamanında [1282-1328] zaptetmiş ve o zamandan başlayarak yönetmiş idi. İşte Umur'un sonu artık böyle geldi.

[VIII. İstanbul'daki yöneticilerin isteği üzerine Orhan Bey'in Kantakouzènos'a karşı savaşçı göndermesi. Osmanlı askerinin Rumeli'ne ilk geçişi]

1. O arada Kantakouzènos Kral ile "çiğnenmeyecek bir dostluk andlaşması" yapıp, zavallı Rum devleti ülkesinden kaleleri, kentleri ve illeri, Rum Beylere değil, Triballos'lar ve Sırplar gibi Barbar erk sahiplerine bıraktı. Üstelik, bizzat kendisi, Silivri'ye kadar bütün Trakya kentlerine eziyet etmeye, onlan talandan geçirmeye ve tahrib etmeye başladı. Kent'tekiler [İstanbul'dakiler] ise, geçmiş kış boyunca Umur'un yaptığı işleri öğrenince, Kantakouzènos'un kendisinin onu çağırmış bulunduğuna ve dolayısiyle sonuç olarak onun, Umur tarafından yapılan akınlann sebebi olduğuna hükmettiler. Oysa onun [Umur'un] çağrı olmadan çıkageldiğini [!] ya da daha doğrusu kötü niyetli Baht'ın Rumlar felâkete uğrasın diye kader iplikleri ördüğünü bilmiyorlardı; o [Baht] bu kişiyi istilâya girişsin ve Rum ülkesinin bereketli topraklannı çiğnesin diye dürtmüştü. Bunun üzerine, kendi başlanna Tann'dan gelme hıncı ve lâneti çekecek, pek kurnaz işi bir tasanmı akıl ettiler. Henüz bıyığı çıkmamış bir çocuk olan İmparator Ìòannès'in annesi Anna Hanımefendi'yi, kendisinden söz etmiş bulunduğumuz Bithynia, Phrygia ve dahası Paphlagonia'nın hükümdanna -Orhan'ı kasdediyorum- elçiler göndersin ve ondan

İmparator erkine karşı baş kaldırmış âsi olması dolayısiyle Kantakouzènos'u alt etmek amacıyla yardım ve destek istesin diye teşvik ettiler. Hanımefendi [öneriyi kabul ettikten başka] hatta ona büyük miktarda altın vermeye de râzı olup ona başka ödünlerin yanı sıra Türklerce yakalanacak ne kadar Kantakouzènos yandaşı Rum olursa onlan her nerede olursa olsun ve kendisi [Orhan] istediği takdirde satmak ve almak iznini verdi. Ama yine de tutsaklannın içinden satmak istemediği ne kadar kişi varsa, onlan da [Rumeli'ndeki çarpışmalarda tutsak etme sonrasında] Skoutari/Üsküdar'dan, engellenmeksizin [kendisine hiç karışan olmaksızın] karşı kıyıya [kendi egemenlik alanına] geçirebilecekti ve kendisinin dilediği herhangi bir yere götürüp nakledebilecek idi.

2. Orhan önerileri dikkatle ve tarif edilmez sevinçle dinledi, çünkü nice zamandır böylesine bir zevki sürmeye susamıştı; coşkuyla yerinden sıçradı ve anlatılmaz zevklenmişlikle "Seve seve" dedi. Ardından, kendileri de sevinçten uçan ve bayram eden elçileri -zavallılar, kimi yardıma çağırdıklannı ve hastalığa, kendi basiretsizliklerinin yarattığı hastalığa [deva getirecek] yakı olsun diye yara üzerine koymak için hangi otu [kaynatıp] erittiklerini bilmiyorlardı- uğurladı. O zaman Orhan hemen, kendi Türklerini -bunlan sayısı 10 000 idi- gönderdi; bunlar Kent önündeki Boğazı geçtiler ve Kentliler [İstanbul'lular] tarafından sevinçle karşılandılar. Ve Kent'in surlanyla içindeki sokaklan işgal ettikten ve Rumlann İmparatoru tarafından konukseverlikle karşılandıktan sonra, çıkıp Kantakouzènos'un üzerine yürüdüler.

3. Ama Kantakouzènos da, [hisarlarda] garnizon birlikleri, hayvanlar için yem bulundurmayı sağlama bağladıktan sonra ve zorunlu levazım malzemesinin tümünü iyice düzdükten sonra, kendisi de, onu izleyen Rum ordusuyla ve Sırp ordusundan aldığı destek birliğiyle çıkıp yola düzüldü. Onlarla [Türklerle] bir ilk ve bir ikinci çatışmada kapıştı, ama Türkler ona karşı herhangi bir üstünlük kazanamadılar, çünkü bu adam kendi çağdaşlannın hiçbirinin olmadığı kadar, benzersiz derecede savaşçı, çok güçlü, savaş sanatının uzma-

nı idi. Türklerden tutsak alınanlar hançerlere yem oldular; Rumlardan tutsak edilenlerin ise sadece giysileri çıkanldı ve onlar kendi evlerine cıbıl dönmek üzere bırakıldılar.

4. Bunun üzerine Türkler çarpışmalara girmekten vazgeçip hiç aralıksız olarak köylere zarar vermeye başladılar, dizi dizi [götürdükleri] sayısız zincire vurulmuş insan yakaladılar ve bunlan kadınıyla erkeğiyle, meme emen bebeklerle ve genç oğlanlarla, papazlar ve keşişlerle birlikte, [başka yere değil, Rum devletinin başkenti] İstanbul'un kendisine götürdüler; götürülenlerin hepsi koyunlar gibi sürü hâlindeydi ve onlan tahkir etmiş olmak için bu halde, sanki İskit [Peçenek, Bulgar] ya da Abasgos [Abhaz/Abaza] imişler gibi, büyük anacaddeden geçirdiler. Ama bu dahi, başa gelenlerin en korkuncu değildi; eğer her nasılsa [tutsağa] hemen alıcı çıkmazsa, Rumlann gözleri önünde Rumlar vahşice kırbaçlanıyorlardı; ey gaddarlık! böyle kurnaz işi bir kötülük etmekle seyredenlerin yüreğinin yakılacağı ve onlann bu kişileri satın alacağı umuluyordu. Satılmamış kalanlara gelince, bunlan hemen Boğaz üzerinden Bursa'ya ve daha da yukan yörelere, oralarda satılmak üzere, bütün Türk ülkesine götürüyorlardı. Keder verici bir görüntüydü bu; her yerde hıçkınklar, her yerde feryatlar, her yerde Rumlann yüzünde gözyaşlan vardı ve hiç kimse, Hellen[38] olsun Barbar olsun, acıma göstermedi; hiç kimse.

[IX. Kantakouzènos'un Orhan Bey'e kızını vererek onunla bağlaşıklık kurması]

1. Kantakouzènos olan biteni aklına vurdu [çare düşündü] ve Kent'tekilerin dışanda bulunan Rumlara karşı ahlâksızca yaptığı haksız işe dayanamayarak, felâkete [Türklerin Rumeli'ne geçmesine ve sonuçta orayı da zaptetmesine] yol açacak bir plân tasarladı - hatta, belki Tann Rumlan hepten mahvetmek istediği için, [bu ta-

38 O çağın Rumlanndan Hellen diye söz edilmesi hiç alışılmış şey değildi; üstelik Doukas'ın her yerde Romalılar (Rumlar) derken burada ve biraz ileride Hellen sözcüğünü kullanması tuhaftır.

sanmı kolayladı ve] onun gönlünü katılaştırdı diye düşünüyorum-. Böylece, Orhan'a elçiler gönderip ondan, Rumlarca haksızlığa uğratılmış biri olarak kendisine yardımda bulunmasını istedi; onlar, kendisi merhum imparator Andronikos'un tahtını kollama [Andronikos'un tahtında güvenle kalabilmesi için gerekli uygulamaları yapma, ona sağ kolu gibi hizmet etme] görevlisi iken kendisini kıskanmışlardı ve onu hükümdar nâibi olunca mevkiinden kovmuşlardı ve hısımlarını kıyımdan geçirip onu kaçak yaşayan bir kişi olmak zorunda bırakmışlardı. Bu hal dolayısiyle bir öneride bulunuyordu: eğer [Orhan] kendisine yardım etmek ve ona askerî kuvvet vererek destek sağlamak istiyorsa, kendisi de ona kızını eş diye, ölçüye gelmez hazinelerden oluşan çeyizle, vermeye râzıydı; kendisi de onu gerçek oğluymuş gibi kabul edecekti ve onun her isteğine uyacaktı. Orhan, elçilerin nikâha ilişkin bir alıp vermeden ve ölçüye gelmez servetlerden söz etmesini duyunca, yazın kızgın zamanında susuz kalmış sığırın bir çukur içindeki soğuk suyu serinliğine doyamayarak içmek üzere yaptığı gibi, ağzını [bir karış] açtı; ona [sığıra] benzer biçimde, önerileri duyar duymaz, Barbarlara özgü mal mülk hırsı nedeniyle, ağzı öylesine iyice açık kaldı. Çünkü, unutmamamız gerekir ki bu ulus, bir de, başka hiçbir soyda olmadığı kadar, [şehvet konusunda] azgındır; hiçbir başka soyda olmadığı kadar, [şehvete] kanmak bilmez, sefahate doymaz, hatta şehvet isteğinden yanıp tutuşur, öyle ki kadınlarla, erkeklerle, atlarla, hayvanlarla hiç korkusuzca ve kendini tutmadan, doğal biçimde, doğaya aykın biçimde, çiftleşir durur. Zaten o yüzden bu utanmaz vahşiler milleti, eğer bir Hellen [Rum] kızı yahut İtalyan kızını veya kendisine göre başka milletten bir diğer kızı tutsağı yahut kendisine sığınmış insan diye ele geçirmişse, onu, sanki bir Aphroditè ya da bir Semelè[39] imiş gibi kucaklayıp sarmalar, oysa kendi soydaşı ve kendisiyle aynı dili konuşan kadınlardan, sanki onlar dişi ayı ya da sırtlan imişler gibi, tiksinir. Böylece, sözü edilen Bey, yâni Orhan, kendisinin güzel gö-

39 Eski Hellen mythos'lanna göre, baş tanrı Zeus'un göz koyup becerdiği kızlardan biri; Dionysos bu birleşmeden doğmuş.

rünüşlü, yüzü de kesinlikle hoşlanılmaz olmayan kızla evlenmesi konusunda yapılan aracılık önerisine, hele hele Kantakouzènos tarafından gönderilecek çeyizin yüklü olacağını duyunca, bayıla bayıla râzı oldu[40]. Hatta elçileri armağanlara boğarak ve onlarla karşılıklı andlar içerek onlan uğurladı; bu andlarda, artık bundan böyle Kantakouzènos'un damadı sayılacağı ve bir oğulun babası için yaptığı üzere yorulmak bilmez gayretle ona her türlü yardımı ve desteği sağlamak için hazırlanacağı belirtiliyordu. Gelin adayı ise, kısa süre içinde, bahar gelmeden, elbette ki bütün çeyiziyle birlikte, [Bursa'ya] varmış olacaktı. Bu murdar söz kesimi o yılın [1346] Ocak ayında olmuştu. [Orhan,] Elçilerin yanında Kantakouzènos'a, hepsi de savaş düşkünü, [çarpışmalarda] gazaplı, Rum öldürücü, yaklaşık 5 000 Türk gönderdi; kişi bunlan sivri dişli köpekler ya da Kharòn'lar[41] sanabilirdi.

2. Kantakouzènos bunlan her zamanki iltifatkârlığıyla karşıladı, onlara dolu dolu armağanlar verdi ve bir o kadar da vaatte[42] bulundu; Byzantion üzerine saldırıya geçmek için hazırlıklara girişerek etrafına Türkler kalabalığı ile pek çok diğerlerini, sayısız Sırb'ı ve Trakya'nın ona sağlayabildiği kadanyla bazı Rumlan topladı. Dahası, çeyizi düzdü ve kızını her türlü onurlandırma ve görkemle ve şanla şerefle ve büyük debdebeyle, Orhan'a gönderdi; kendisi ise, yalnızca savaş girişimlerine nefsini hasredip, özellikle Silivri'yi talan etmeye

40 Orhan Gazi'nin, nikâhla aldığı eşlerinden en az üç tanesi Rum kızlarıydı. Birincisi, Yarhisar Rum tekfurunun kızı iken (hem de başka bir tekfurun oğluyla evleneceği gün) Yarhisar'ın zaptıyla sonuçlanan baskında ele geçirilen Horofila idi; o zaman 13 yaşında olan kız Orhan'la evlendirilmiş, Nilüfer adını almış ve Rumeli fâtihi Süleyman Paşa ile Kosova şehidi Murat Hüdavendigâr'ı doğurmuştur. İkincisi, Kantakouzènos'u pek yükselten imparator III. Andronikos'un kızı Asporça Hatun idi; o da şehzade İbrahim'i doğurmuştu. Üçüncüsü, Kantakouzènos'un dilber kızı Theodòra oldu; nikâh 1346'da yapıldı ve bu evlilikten şehzade Halil doğdu.

41 Kharòn adı burada "ahrete adam gönderen" anlamında kullanılıyorsa da, sözcük aslında, eski Hellen mythos inancındaki, ölülerin ruhlannı Ölüler Ülkesi sınınnda bir ırmaktan kayığıyla geçirerek öte yana ulaştıran kayıkçının adıdır.

42 Yardımınızla tahta geçtiğim zaman sizlere şunu vereceğim, bunu vereceğim vaadlerinde.

ve İstanbul'a kadar, bütün kentleri ve köyleri yakmaya başladı. Ve [onun buyruğundaki] Sırpların tutsak aldığı ne kadar bahtsız Rum varsa Sırbistana [köle olarak] gönderildi, Türklerin tutsak ettiklerinin tümü de savaş ganimeti diye [sürü hâlinde yürütülüp] aşağılandılar ve Boğaz üzerinden deniz ötesine geçirilip Bursa'ya ve diğer kentlere götürüldüler. Ne korkunç bir manzaraydı bu; kimler tutsak alıyordu? Rumlar! Kimler tutsak ediliyordu? Rumlar! Kimler kılıçla insan öldürüyordu? Rumlar! Kimler kılıçla öldürülüyordu? Rumlar! Kimlerindi bu ölü bedenler? Rumların! Kimler öldürmüştü onları? Rumlar! Ne korkunç felâket.

3. Kantakouzènos, sözünü etmiş olduğumuz ordusuyla, sayısız Rum'u öldürerek, pek çok diğerini tutsak alarak ve bütün yöreyi viraneye çevirip yok ederek, İstanbul'un [sur] kapılarına yaklaşır yaklaşmaz, şöyle deyip Kent'in teslim olmasını istedi: "Ben hiç kimseye haksızlık etmeye gelmedim, zaten hiç kimseye de haksızlık etmiş değilim, ey ahali! Tersine, haksızlığa uğramış olan, benim ve hâlâ, bugün dahi, hakkım yenmektedir. Merhum hükümdar Andronikos tarafından Rumların İmparator nâibi [III. Andronikos'un, kendisi ölünce çocuk yaşta tahta geçecek oğlu V. İoannès yerine, o büyüyünceye kadar, ülkeyi yönetecek nâip] atanmış idim. Erkte onun yerini alacak olan bu genç [çocuk], benim de hükümdarımdır ve benim öz oğlum yerindedir; Tanrı önünde yapılan bu tür söz verişlerle, babası, onu bana emanet etti. Benim damadım olmasını istediğim kişiye [diğer bir kızını vermek istediği, 15 yaş dolaylarındaki V. İoannès'e] ne kötülük ettim? Bilmez misiniz ki, onun babası beni aynı kanı taşıyan kardeşi olarak görüyordu, beni kayırıyordu ve beni seviyordu ve kendisine ait İmparator erkini kullanırken nice kez beni vekil etmişti ve bütün kudretini benimle bölüşüyordu. Acaba ben soyluların hası, şânı eksiksiz, zenginlikte benzeri olmayan bir aileden geliyor değil miyim, [bu yönlerden] herkesi geçiyor değil miyim, bütün savaş çarpışmalarında en yiğit olan, ben değil miyim? Beni niçin hor görüyorsunuz? Ya sizler, siz alt tarafı nesiniz? Aşağılık bir soysunuz,

rastgele birleşmelerden doğmuş, kökeninde Barbarlarla karışık bulunan bir soysunuz[43]. Öyleyse acaba ben ne diye geldim, İstanbullular? Haksızlık etmek için değil, tersine hakkın gereğini yerine getirmek için geldim. Suç işlemiş olanlann bütün kabahatlerini bağışlıyorum; haksızlığa uğramış olanlann zarannı kişisel hazinelerimden tazmin edeceğim ve Rum devletinin ülkesine banşı ve dirlik düzeni yeniden getireceğim. Buna karşılık, herkesin öcünü alacağım ve herkesin hakkını ödeyeceğim, çünkü Tann beni sizlerin işlediği hak çiğneyicilikler yüzünden yönetip yönlendirmektedir. Şu halde, haydi kapılan bana açın; Efendimiz İsa'ya ve onun -herşeyin üstünde el değmedik- anası üzerine and içerim ki düşman değil dost olarak geldim".

4. Bu arada, Kent halkı, ona aldınş etmiyorlardı ve sadece küçümseme göstererek cevap yetiştiriyorlardı. Aynı zamanda da, halkın ayak takımı, onu tepeden tırnağa küfürle ve bayağı sözlerle yıkayıp, hem kendisini hem de eşini alaya almakta idiler. Onun kızı Elenè'ye gelince, kısa süre sonra [İmparator V. Ìoannès ile evlenerek] kendilerinin hanım sultanı ve efendisi olacak bu kızı da, ona "Orospu" diyerek, aşağılıyorlardı. Kantakouzènos, nutuk atmakla ve nasihat etmekle hiçbir iş beceremiyeceğini görerek başka bir yöntem izledi. Böylece, çarpışmalarla ama asıl olarak da surlann içinde bulunan hısımlan [onlann içeriden kendisine destek olmalan] sâyesinde, Kent'e fâtih olarak girdi. Bunun üzerine o [sövüp sayan] kişilerin kendileri koşuşup, üşüşüp geldiler ve onu görünce biat alkışlaması yapıp [Yaşasın İmparator Kantakouzènos diye bağınp] onu tek hükümdar olarak kutsadılar.

---

43 Kantakouzènos, İstanbul halkı içinde, Anadolu'dan sığıntı olarak gelenlerin çoğunlukta bulunduğuna ve onlann da iki buçuk yüzyılı aşkın zaman boyunca yanyana, içiçe yaşadıklan Türklerle karışarak melez kökenli bir ulus hâline geldiklerini söylemek istiyor. Anadolu'daki Türk kentlerinde de, İğdiş denen böyle melez soylular hayli kalabalık sayıda idiler. Bu konuda özetlenmiş bilgi için bkz. (İnkılâp Kitabevi yayını) Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi kitabımızda s. 254.

[X. Kantakouzènos, ortak-İmparator oluyor ve V. İoannès'i kızlarından biriyle evlendiriyor. Orhan Bey oğlu Gazi Süleyman Paşa'nın Rumeli'ne geçmesi]

1. Aynı sırada İmparatoriçe Anna, teslim olmaksızın, oğluyla ve az sayıda askerle, sarayın iç bölümüne kapanmıştı, inliyor ve durmadan "Bana haksızlık ediliyor" diye bağırıyordu. Bu aralık, Kantakouzènos'un yandaşları, atlayıp içeriye girmek ve herşeyi altüst edip havaya savurmak çabasında idiler, ama Kantakouzènos zor kullanarak onları engelledi. Ayrıca, onun askerleri, halk güruhunun ahmakça tutumunu ve [Kantakouzènos'un] yüzüne karşı -onu tepeden tırnağa yıkarcasına- ettiği küfürleri anımsayarak, [bunları yalayıp yuttu diye] ona kızmakta idiler. Ancak o, ikna edici sözleriyle bunları yatıştırdı. Böylece, saray içinde kapıları kilitleyerek oraya kapananlar kendilerinin haklanmaları tehlikesiyle karşı karşıya bulunduklarını idrak ettiklerinde, kendi istekleriyle teslim oldular.

2. Bunun üzerine [Kantakouzènos], saraya girdikten sonra, en içteki bölmelere kadar ilerledi. Orada İmparatoriçeyi, yanında oğluyla, heyecan ya da Kantakouzènos'a karşı beslediği hınç yüzünden azapta olmak belirtisi göstermeksizin, tersine onun karşısında kesinlikle korkusuz ve pervasız durarak, oturur buldu. Ancak, Kantakouzènos ona, [saygı gösterisi diye] başı açık olarak yaklaştı, oğlanın elini öptü ve sonra, âdet olduğu üzere, onun anası ve buyruk vericisi olan bu hanımın önünde secde etti. En sonunda, her ikisini Rumların hükümdarları diye [biat gösterisi yaparak] alkışladı ["Yaşasın Rumların İmparatoru İoannes ile onun anası İmparatoriçe Anna" diye bağırdı]. Bütün ordu onun son derecede yüce temiz kalpliliğini ve düşmanlarının yaptıklarına katlanıcılığını görünce, [bu kez sırayı ona getirip,] onu [ortak İmparator tanıyarak] alkışladılar ["Yaşasın İmparator Kantakouzènos" diye bağırdılar] ve onu kutsadılar. Türklere gelince; yakışık alacağı biçimde ağırlandılar, o [Kantakouzènos] efendisi [bağımlılığını üstlendiği kişi] ve damadı olan Orhan'a minnettarlığını ifade ettikten sonra, sayısız armağanlarla ay-

nldılar [ve yurtlanna döndüler]. Nihayet, Kent ahalisine de sayılmaz armağanlar verdi ve zengin şölenler düzenledi.

3. [Kantakouzènos] Tatlı sözlerle ve kâmil insanlara yakışan işlerle İmparatoriçenin kaygısını giderdikten sonra, onu, İmparator Andronikos Palaiologos'un ardılı olan, tarih'imizde daha önce de sözü edilen oğlu Ìoannès Palaiologos için gelin olarak kendi kızı Elenè'yi kabullenmeye ikna etti. Bunun üzerine, hiç gecikmesiz düğün hazırlığı yapıldı. Blakhernai sarayındaki kutsanmış hanımefendimiz Tannyı-doğuran'ın kilisesi süslendi. Hem kutsal nikâh âyini için hem de resmen taç giyme [Elenè'nin İmparatorun eşi olmakla kalmayıp sözde kendisi de hükümdar ve İmparatoriçe olması dolayısiyle taç giymesi] için tören aynı zamanda yapıldı [21 Mayıs 1347]; bu tören sırasında güçlü haykırmalarla ilâhi okundu: "Büyük saygıya lâyık hükümdar ve Rumlann İmparatoru Ìoannès Palaiologos ile büyük saygıya lâyık Augusta [İmparatoriçe] Elenè nice yıllar yaşasın". Aynı biçimde, İmparatorun kayınbabası Ìoannès Kantakouzènos'un kendisi de Romalılann/Rumlann [ortak] hükümdarlığına getirildi ve onun oğlu Matthaios da Despotès [bu kullanımdaki anlamı: Dük, bölge yöneticisi] ilân edildi. Görülen manzara, bir bayram şöleni manzarasının aynıydı; orada nice İmparatorlar ve İmparatoriçeler, nice Despotès ve Despoina'lar [Hanımefendi'ler; buradaki kullanımda anlamı: Despotès eşleri] vardı; sanki ilkçağın 12 tannsı gibi.

4. Bu sırada İmparator Ìoannès ergenlik yaşının bahannda bulunuyordu [15 yaşındaydı], İmparatoriçe Elenè ise 13 yaşına basmıştı. Böylece, az sonra gebe kaldı ve İmparatora bir oğul doğurdu; bu onun [V. Ìoannès'in] ilk çocuğuydu; ona Andronikos adını koydular. Ne var ki Ìoannès büyüyünce dik başlılıklan ve isyankârlıklan başladı; gerçi isyankârlığını kılıçlarla, mızraklarla yapmıyor idi, ama gayrimeşru kadın ilişkileriyle ve her çeşit safahatle yapıyordu; bu hal pek çok insanın yüreğini karartıyordu. Kantakouzènos'un ise ne gözüne uyku giriyor ne de kafasını dinlendiriyordu. Bu dönemde Türkler artık yeterince keşifte bulunmuşlardı ve geçen zaman içinde Trakya'nın girişini çıkışını iyice öğrenmişlerdi; böylece, kimi Sès-

tos'dan [Gelibolu Yarımadası'ndaki Akbaş Burnu üzerinde bulunan ilkçağ ve ortaçağ kentinden, karşı kıyıda, Nara Burnu ucundaki ilkçağ ve ortaçağ kenti] Abydos'a, kimileri de Lampsakos/ Lapseki'den [Gelibolu yakınlarına] küçük, pek küçük teknelerle [bir kıyıdan ötekine] geçip durarak Gelibolu Yarımadası'nı talan etmeye hiç ara vermiyorlardı. Kantakouzènos ise Sırbistan sınırında bulunan kale garnizonlarını uyanık tutmaktaydı [ve Anadolu'dan gelen bu saldırıları önemsememekteydi].

5. O zaman, Orhan'ın oğullarından biri [en büyüğü] olan Süleyman, Lapseki'den karşı kıyıya çok kalabalık bir orduyla geçti ve Gelibolu Yarımadası'nı talan etti. Ancak, Despotès [Bölge yöneticisi, Kantakouzènos'un oğlu] Matthaios onunla karşılaşmak üzere çıkış yaptı, Gelibolu Yarımadası'nda Examillion'da[44] çok yaman bir çatışmada onunla kapıştı ve pek çok Türkü, onların yanı sıra Süleyman'ın kendisini de, kılıçtan geçirmeyi becerdi[45].

[XI. Kantakouzènos'un tek başına İmparator kalması ve yıllar sonra V. Iòannès tarafından devrilmesi. Osmanlı devletinde, Orhan'ın ölümü, I. Murat'ın başa geçmesi]

1. Ancak, Kantakouzènos, Rumların durumunun son derecede sıkıntılı olduğunu görünce, damadı ve ortak hükümdar olan Iòannès'in kendi ömrünü safahatle ve içki âlemleriyle harcayıp durmasından tedirgin oldu. Ne var ki Iòannès günün birinde apaçık biçimde onun yüzüne karşı saygısızlık ettikten sonra iki tane üç dizi kü-

---

44 Yarımada kıstağında, Bolayır'ın kuzey yakınında bulunan ve yarımadayı kuzeyden Thrak'lar vb. halkların talan saldırılarına karşı kapatmak üzere, çeşitli çağlarda yenilenmiş olan 6 mil uzunluğundaki sur böyle anılıyordu. Bunun bir adaşı da Mora Yarımadası'nın kıstağındaydı. Türkler her ikisinin adını Ekzamil diye kullanmışlardır.

45 Doukas yanlış bilgi edinmiş; Türbesi Bolayır'da bulunan Gazi Süleyman Paşa, atından düşmek yüzünden ölmüştü. Bolayır'ın adı da, onun lâkabı Ebu'l Hayr'ın (Hayır babası, hayır hasenata düşkün kişi) Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Bu son konuda bkz. İnkılâp Kitabevi yayını Trakya kitabımızda s. 221-222.

rekli savaş gemisiyle kentten çekip gitti ve İtalya'ya yelken açtı [anası oralıydı]. Şimdi tek başına hükümdar kalmış olan İmparator Kantakouzènos, gücünün yettiğince düşmanlara -bir yandan Türklere ve diğer yandan Sırplara- karşı koydu. Ancak Türkler pek çok kez Boğazlar'ı aştılar ve Gelibolu Yarımadası'nı talan ettiler.

2. Bu arada İmparator Ìoannès, İtalya ve Almanya'da iki yıl geçirip İtalyanlar ve Almanlar tarafından Kent'in [Türklere karşı] savunulması için tümüyle karşılıksız olarak bağışlanan ölçüye sayıya gelmez hazineleri sahiplenerek, geriye döndü ve Tenedos/Bozcaada limanına girdi. O zamanlar hâlâ Rumların yaşadığı ve sahip bulunduğu bu adada, acaba kayınbabası ve hükümdarı onu nasıl karşılayacak diye tedirginliğe düştü.

3. O zaman, soylu bir Ceneviz, iki tane üç dizi kürekli savaş gemisiyle, ortaya çıktı; bu kişi Cenova'dan Çanakkale Boğazı'na yelken açmıştı, çünkü Rumların erki sarsılmıştı ve hepten yok olmaya doğru gitmekteydi. Bu yüzden o da Cenova'dan akına çıkmıştı; amacı tıpkı başka Cenevizlerin ve Venediklilerin Khios/Sakız'da ve nice başkalarının da nice diğer yerlerde yapmış bulundukları gibi, Gelibolu Yarımadası'ndaki kalelerden birini işgal edip oranın yöneticisi olmaktı[46]. Yol alışı sırasında, İmparatorla rastlaştı, anlaşmaya vardılar ve beriki [Kantakouzènos'u devirip yeniden, hem de tek başına, tahtın sahibi olmak] tasarımlarını ona açıkladı. Bundan sonra, söz konusu soylu kişi, tümüyle ikna oldu ve her türlü yardımı ona sağlamaya âmadelik gösterdi. Ayrıca Ìoannès onu, and içerek, hatta canını bile onun için vereceği ve Kent'i Kantakouzènos'un egemenliğinden, kuşkusuz Tanrı'nın yardımı ile, çekip almayı üstleneceği ve onu [Ìoannès'i] Kent'in içinde ve dışında, tek başına Rumların İmparatoru durumuna getireceği yolunda taahhütte bulunmaya zorladı. Bu adamın adı Francesco Gattilusio idi. İmparator, bir de, "Eğer Tanrı'nın yardımıyla tasarımımız hayırlı sonuca varırsa ve sen erki-

46 Dönem, "Boğazdaki hasta adam" Bizans'ın mülkünün talan edilmesi, her bir parçasının kapanın elinde kalması dönemidir.

min geriye alınması için benim yanımda olursan, kızkardeşim Maria'yı sana eş olarak vereceğim" diye vaadde bulundu.

4. Her ikisi de birbirinin vaadlerinden tatmin olarak, mecburen Çanakkale Boğazı'nı geçtiler ve gece karanlığında Kent'e doğru yelken açıp kendisine Odègètria [Yol gösterici; yâni, "Denizcilere yol Gösteren Meryem Ana"] diye yeni bir ad konan sur kapısında demir attılar. O zaman Francesco, rüzgâr güneyden güçlü biçimde esmekte olduğundan, [bu olguya dayanacak] büyük bir cingözlüğü akıl etti. Onun üç dizi kürekli savaş gemilerinde zeytinyağı koymaya yarayan pek çok küp vardı; zaten İtalya'dan gelmekte ve az miktarda zeytinyağı yükü taşımaktaydı, bunu da artık satmış bulunuyordu ve şimdi küpler boşalmıştı. Böylece, kürekçilerine, ikişer ikişer [her bir küpü iki kişi yüklenerek] küpleri taşımalarını ve küpü Kent'in surlarına vurup kırmalarını buyurdu; bu biçimde, [kınlan küpler] çok güçlü patırtı çıkardılar. Kürekçiler bir yandan da, kendileri patırtı edip sürekli olarak bağırdılar durdular; tâ uykularından sıçrayan nöbetçiler [koruyucu birlik mensupları] onları duyasıya kadar. O zaman [uyanıp surların üstünden aşağıya bakanlar] bu ne şamatadır diye sordular ve kürekçiler de şöyle yanıt verdi: "Bizler ticaret gemilerindeniz; bir miktarı Karadeniz [kıyısı kentleri] için, bir miktarı da Kentlerin Sultanı'nın kendisi için, çok zeytinyağı yükü taşıyorduk,. Ama buralardan geçerken, gemilerimizden biri battı. Bize elinizden geldiğince yardım edin, [o zaman] biz de yükümüzün geri kalanını kardeş payı usulü sizinle bölüşeceğiz, yeter ki canımıza zarar gelmesin". Deniz daha da azgınlaşmış görünüşteydi, her yanda [dalgalar] çatlayıp köpük saçıyordu. Bunun üzerine içeride bulunanlar kapıları açıp dışarıya çıktılar, sayıca 20 kişiydiler; oysa [kıyıya yanaşmış] gemilerde saklanan yaklaşık 500 silâhlı kişi vardı; bunlar burc'a girdiler ve orada nöbette bulunan kaç kişi var idiyse onları kılıçtan geçirdiler. Bunun ardından, [Francesco'nun savaşçılarının ve kürekçilerinin tümü] üç dizi kürekli savaş gemilerini bıraktılar ve Kent'in içinde, tüm silâh donanımlarıyla ve askerî yürüyüş düzeninde, ilerlediler; sayıları 2 000 kadar idi. İmparatorun kendisi de [Kent surların-

dan] içeriye girdi ve hiç gecikmeden, Palaiologos'lann saraylannda bulunan hısımlannı, keza kendisinin baba dostlannı, bilgilendirmek için adam yollayıp geriye dönmüş bulunduğunu [onlara] açıkladı; ve herkes sersem sepet [uyku sersemliğiyle] koşup geldi, çünkü vakit gecenin körü idi. Bu arada Francesco, burçlardan birine çıktı ve orasını kalkanlılan ve kılıçlılan ile berkitip, İmparatoru [V. Iòannès'i] kendisiyle birlikte yukanya çıkararak, onu, çepeçevre etrafında duran Lâtinler ve Rumlarla korumaya aldı. Hatta kendisi de surlann sayısız özel muhafız askeriyle tepesine koştu ve yüksek sesle şöyle haykırdı: "İmparator Iòannès Palaiologos'un yıllan çok olsun!" O sırada gün doğmaya başladı ve halk [Kent'e yayılan] uğultuyu duyarak Hippodromos'a [Sultanahmet Meydanı'na; Sultan Ahmet Câmii yerinde ve orası ile deniz arasındaki yamaçta bulunan Büyük Saray yapılar külliyesinin önüne] doğru koşmaya koyuldu; böylece, iyiden iyiye gün ağardığında, saraylılar ve halktan kişiler, hep kümeler hâlinde, üşüşüp geldiler. İmparator Kantakouzènos, hiç zaman geçirmeden, Peribleptos Manastın'na girdi, saçını keşişlere özgü biçimde kestirip keşiş oldu, kara renkli keşiş entarisini giydi ve hükümdar damadına, herşey onun Büyük Saray'a girmesi için hazır durumdadır diye bildirimde bulundu. Bunun üzerine İmparator, berkitilmiş yerden indi ve saraya doğru ilerledi; bütün İtalyanlar ve komutanlan Francesco ile Kent'in tüm ahalisi ona eşlik etmekteydiler; ahali, soylulardan ve onlann ardı sıra ilerleyen halk insanlanndan oluşuyordu. İmparatoriçe [Iòannès'in eşi olan, Kantakouzènos'un kızı Elenè] dahi, küçücük oğlu Andronikos ile birlikte, onu karşılamaya çıkmıştı; kucaklaştılar, öpüştüler ve mutluluk içinde, sarayın iç bölümlerine girdiler [29 Kasım 1354].

5. İmparator Kantakouzènos ise, artık şanı şerefi ve erki ve dünya zevklerini terketmiş bulunduğu için, İmparatordan, Kent'in dışına çıkmak ve Ayion Oros/Aynaroz'a geçmek için izin istedi; burada kutsal manastırlardan birinde inziva yaşamı sürdürecekti. Dileği kabul edildi ve orada huzurla pek çok yıllar yaşayıp banş içinde dinlendi. Bundan [onun 1354'de erkten düşmesinden] az zaman son-

ra Orhan'ın da ömrünün sonu gelip, Orhan erki oğlu Murat'a bıraktı [1360][47].

[XII. Rum veliahdı ile Osmanlı şehzadesinin komplo yoldaşlığı. Rum İmparatorluğunda bu kez de V. Ìoannès ile oğlu -ve Kantakouzènos'un torunu- Andronikos arasında iç savaş çıkıyor]

1. İmparator Ìoannès'in ise, 25 yaşını geçip tam erkek olma çağına girdiğinde, Andronikos'tan sonra iki oğlu daha oldu: Manouèl ile Theodòros. Andronikos, gerek bedensel güç yönünden gerek boy bos yönünden bütün yaşıtlarını geçmekteydi, beri yandan da, pek çok başka kişiden daha yakışıklıydı. Murad'ın da şu oğulları vardı: kendisinden daha önce [yukarıda s. 7'de] söz etmiş bulunduğumuz Savcı, Kountouzè/Gündüz, Pagiazèt/Bayazid[48]; bunlardan Gündüz [karıştırıyor; Savcı demeliydi], Andronikos'un yaşıtı idi ve zaman zaman ikisi arkadaşlık eder, birlikte eğlenirlerdi. Bu yüzden, her ikisinin bir başkaldırı hareketine girişmek için and içmiş bulundukları söylentisi yayıldı; öyle ki, Gündüz [babası] Murad'ı ve Andronikos da kendi babası Ìoannès'i devireceklermiş ve o zaman kendi aralarında kardeşlik bulunacakmış, Andronikos [Rum devletinde] İmparatorluğu ve Gündüz de kendine düşen erki üstlenecekmiş. Murat bunları öğrenince önce ayrıntılı bir incelemeye giriştikten ve yayılan söylentinin gerçeği yansıttığını güvenle saptadıktan sonra, kendi oğlu Gündüz'ü [doğrusu: Savcı'yı, Rum töresini uygulayarak] kör

47 Kantakouzènos Ayion Oros'da çekildiği manastırda 15 Haziran 1383'e kadar yaşamış ve oradaki günlerinde, kendi saltanat dönemindeki olayların, özellikle de Türklerle sürdürülen ilişkilerin ve Türklerin Avrupa'ya geçip orada tutunmalarının öyküsü bakımından çok önemli bir tarih kitabı yazmıştır. Bu kitabın özgün metniyle çağdaş Yunan diline çevirisi, Atina'daki Kanakè Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

48 Doukas, Kosova Savaşı'nın hemen sonrasında, hatta tümüyle bitmesinden önce, savaş alanında Bayazid'in hükümdar otağına çağırtarak öldürttüğü Yakup Çelebi'yi bilmiyor.

ettirdi ve İmparator Ìoannès'e mektup göndererek ondan da kendi oğlunu kör ettirmesini istedi. Bu sırada ona, kendi yaptığı kör ettirme işinin gerekçesini açıkladı ve oğlunun suç ortağı diye onun oğlu Andronikos'u suçladı. Eğer o da aynı şeyi Andronikos'a yapmazsa, ona karşı yavuz bir savaş çıkaracaktı.

2. Bunun üzerine İmparator Ìoannès, ya kendisinin askerî yönden güçsüzlüğü nedeniyle -bu hal yüzünden Murat'a karşı düşmanca davranamamak [ve boyun eğmek] zorunda idi-, ya da kafasızlığı yüzünden -bakın görün ki inanılmaz derecede ahmak idi ve güzel bedenli, çekici görünüşlü kadınlar dışında hiçbir şeye aldırış ettiği yoktu ve tek derdi o kadınlardan her birinin kim olduğunu ve hangi yöntemle onu ele geçirebileceğini öğrenmekten ibaretti; geri kalan bütün diğer işleri ise nasıl geliyor, nasıl gidiyor iseler öylece kabullenirdi ve yönetirdi- o dahi oğlu Andronikos'u kör ettirdi. Hatta ona sadece bunu yapmak yetmedi, bir de onunla birlikte onun oğlu, henüz küçücük yaşta olan ve yeni yeni konuşmaya başlayan Ìoannès'i de kör ettirdi. Onun [Andronikos'un] yerine ikinci oğlu Manouèl'i Rumların İmparatorluğuna [kendisi ile ortak İmparator durumuna] getirdi; son olarak, üçüncü çocuğu Theodòros'u, Lakedaimòn [Sparta yöresi] Despotès'liğine [bölge yöneticiliğine, Dük'lüğüne] atadı. Kör [ettirdiği] Andronikos'a gelince, onu oğlu Ìoannès ile ve eşiyle birlikte, Anemas Burcu'nda zindana attı.

3. Bunlar orada iki yıl boyunca mahpus kaldıktan sonra, Galata Lâtinlerinin [orada küçük bir koloni yerleşimi kurmuş Ceneviz'lerin] yardımı ile burçtan kaçtılar. Böylece, Ceneviz'ler onu içlerine kabul ettikten sonra, Andronikos'u bahane diye kullanarak, Kent halkına karşı savaşmaya giriştiler [ve onlara, V. Ìoannès'i devirmek amacındaki bazı Rumlar da katıldı]. Böylece baba ile oğul, oğul ile baba, günlerce ve günlerce birbiriyle çarpıştı; işte Rumların gaddarlıklarının ve onlarca Tanrısal hakka hukuka karşı gösterilen düşmanlığın sonucu böyle oldu; çünkü bir zamanlar etmiş bulundukları en korkunç yeminleri çiğnemişlerdi. Böylece Andronikos Kent'i zaptetti ve Andronikos -babası ile kardeşleri Manouèl ve Theodòros'u burçtaki

[Anemas Burcu'ndaki, vaktiyle kendisinin kapatıldığı] kapkara zindana, Zeus'un kendi babası Kronos ile erkek kardeşleri Ploutòn ve Poseidòn'u attırmış olduğu [ilkçağ Hellenlerinin inancındaki ölüler ülkesinin dibi] Tartaros gibi kapkara bir burç zindanına attırdıktan sonra- Romalıların/Rumların İmparatoru ilân edildi; ve bu kişi, hükümdarlığı üstlendi.

4. Bu kişi [V. Iòannès] de iki yıl mahpus kaldıktan sonra, Diabolos/Şeytan lâkabıyla anılan, Angelos [=Melek] adlı, aşağılık bir namussuzun yardımıyla, zindandan kaçtı. Gerçekten, lâkabı ile adının birleşimi bu kişiye [kısaca] Diabolangelo [Şeytanmelek] denmesine yol açmıştı. İşte bu namussuz, onları bir meleğin ya da şeytanın becerekliliğiyle zindandan çıkardı ve küçük bir kayıkla karşı yakaya, Skoutarion/Üsküdar'a geçirdi. Ancak, İmparator Andronikos, babası ile kardeşlerinin kaçışlarını öğrenince, Rumların bahtsızlığını artık daha fazla uzatmak ya da ek belâlara kendisi yol açmış olmak istemedi. Bu nedenle, babasından ve kardeşlerinden, geriye dönmelerini, onlara güvence sağlayacak yeminler ederek, diledi; bunun üzerine az süre sonra hepsi birlikte Kent'e döndüler. Ardından, babasını hükümdarlık mevkiine getirdi, onun önünde ayaklarına kapandı ve [ona karşı işlediği] günahlarının bağışlanması için yakardı; babası da onu affetti. Andronikos sadece bir gözünü açık tutabiliyordu; oğlu Iòannès ise, şaşıydı ve her iki gözüyle sadece donuk görüntüler görebiliyordu. O zaman, İmparator [yeniden tahta geçen V. Iòannès], onların çektiği azaplardan dolayı sarsılıp üzülerek, onu [tahtı kendisine bırakan oğlu Andronikos'u] oğluyla [şaşı Iòannès ile] ve eşiyle birlikte Silivri'de oturmaya gönderip ona bu kenti [Silivri'yi], Daneio[49], Hèrakleia/Marmara Ereğlisi, Rhaidesto/Tekirdağ ve Panido/Barbaros ile birlikte [arpalık olarak] bıraktı. Manouèl'i ise taçlandırdı ve Rumların İmparatoru [kendisiyle ortak İmparator] ilân etti.

5. Anlatılana bakılırsa iyi bir dost ve güvenilir kişi olan Francesco Gattilusio'ya ise, İmparator, eş olarak kendi kızkardeşini ve kızkar-

49 Ganos/Gaziköy olmalı. İnkılâp Kitabevi yayını Trakya kitabımızda s. 208-209'a bkz.

deşinin çeyizi olarak da Lesbos/Midilli Adası'nı verdi. Bu çift, düğün törenini yaptı ve oradan [İstanbul'dan] ayrılarak oraya yerleşmek üzere Mytilènè/Midilli'ye [Midilli kentine] gittiler. O zamandan [1355 yılından] bugüne dek onlann aile soyundan gelerek onlara ardıl olanlar, bu adanın yönetimini [oranın Beyleri sıfatiyle] kendileri yürütegelmişlerdir.

6. Ancak, tarih anlatımımız [bir ara] geriye gidip Bayazid döneminden onun dedesi Orhan'ın zamanına -Kantakouzènos'un işlediği günahlan açıklamak üzere- dönmek zorunda kalmış bulunduğundan, başlangıçtaki anlatım düzenimizi yeniden yakalayalım ve doğrudan doğruya Bayazid'in hükümdarlığı zamanına, özellikle Rumlann başına gelen kötülüklere yönelelim ve bu anlatım bizi nereye götürecek [bize neler öğretecek], görelim.

[XIII. Doukas yine Yıldırım Bayazid dönemine dönüyor. Bayazid'in Rumları bağımlı hâle getirmesi, İstanbul'u kuşatması ve Kent'i kurtarmaya gelen haçlı ordusunu Niğbolu savaşında perişan etmesi]

Bayazid, Asia'nın [Batı Anadolu'nun], Bithynia'nın, Mysia'nın ve -onu da söylüyorum- Karia'nın yeryüzünden bütün yerel Beylikleri silip tek başına egemen olduktan sonra, dikkatini ve düşüncesini Kent'e yöneltti. İlk olarak İmparatora elçiler gönderdi ve kendisine haraç ödenmesini isteyip bir yandan da kendisine oğullannan birini 100 askerle birlikte göndermesini buyurdu. Kesinlikle hiçbir kraldan, yahut soylulann önde gelenlerinden veya halk önderi herhangi bir kişiden destek görmeyen İmparator, itaat etmek zorunda kaldı. Böylece bir ya da iki kez, babası İmparator [V.] Ioannès tarafından, İmparator [onunla ortak İmparator] Manouèl, yanında ağır silâh donanımlı 100 Rum savaşçıyla Bayazid'e, bu kişi Pamphylia'daki [Antalya yöresindeki] Türklere karşı sefer ettiğinde, onun bağımlısı olarak gönderildiler.

2. Bayazid bir yandan da Asia'dan [Batı Anadolu'dan] adalara yâni Lesbos/Midilli'ye, Khios/Sakız'a, Lèmnos/Limni'ye, Rodos'a ve geri kalanlanna, yıllık buğday gönderimini engelledi. Üstelik, donanma inşa ettirerek [Cenevizler elindeki] Khios'a 60 büyük gemi gönderdi ve kenti yaktırdı; yöresindeki kasabalan, Kyklad adalanndakileri, Euboia/Iğriboz adasındakileri ve Atina dolaylannı mahvetti[50].

3. Bu arada İmparator, zorbanın saldırganlığını ve cür'etini görerek, Kent'in bir yerinde [güneybatı köşesinde], Altın Kapı denen yerde, inşaata başladı ve kapının her iki yanında birer tane olarak iki burç yaptırdı; bunlar işlenmiş [dikdörtgen prizma biçiminde kesilmiş] ak mermerdendi ve taş yontucu ustalardan gelmedikleri gibi masrafını kendisinin yüklenmesiyle işlenmiş de değillerdi; tersine, adak gereğince yapılmış başka bazı şahane yapılardan [bunlann yıkıntılanndan, sökülüp alınarak] gelmişlerdi: İmparator Bilge Leòn'un [VI. Leòn, 886-912] yaptırdığı Tüm Azizler Kilisesi'nden, İmparator Maurikios'un [582-602] pek olağan dışı bir sanat ürünü olarak inşa ettirmiş bulunduğu Kırk Azizler/Ermişler Kilisesi'nden ve nihayet, İmparator Büyük Kònstantinos'un inşa ettirdiği Aziz Mòkios Kilisesi'nin yıkıntılanndan. Bu yoldan, Kent'in bir bölümünü Altın Kapı'dan güneydeki kıyıya kadar berkitmiş oldu; böylece orada, gereken zamanda sığınma yeri de olabilecek bir çıkış saldırısı yeri inşa edilmiş oldu.

4. Tam bu saldın mevzii'nin inşa edilmesi sırasında, Bayazid, Pamphylia'daki Pergè dolaylannda bulunan Türkler üzerine sefer etmek istedi. Dolayısiyle İmparatordan destek istedi; o da, artık âdet edinildiği üzere, oğlu ve hükümdarlıktaki ortağı Manouèl'i, 100 askerin yoldaşlığında, gönderdi. Ne var ki [Bayazid] dönüşü sonrasında Manouèl hâlâ Bursa'da bulunmakta iken, İmparator Ìoannès'e, ya -yeni bir yapı olarak henüz inşa edilmiş bulunan- Altın Kapı kalesini yıkıp harabe hâlinde bırakırsın ya da -aksi takdirde- oğlun Manouèl'in gözleri çıkanlacak ve kendisi kör olarak geri gönderile-

50 Dikkat edilsin: Bayazid, Rum ülkesinin Ceneviz'ler, Rodos şövalyeleri vb. yabancı toplumlarca sahiplenilerek yönetilen parçalannı hedef almaktadır.

cek diye buyruk iletti. Bunun üzerine İmparator Ìòannès Bayazid'in baş edilmez gücünü bildiğinden ve ona karşı gelebilmek için hiçbir çâresi olmadığından -zaten kendisi ağır bir biçimde gut/damla hastalığına tutulmuş bulunduğu için yatalaktı, bir türlü önleyemediği pisboğazlığı, pek çok içmesi ve sefih bir yaşam sürmesi sebebine neredeyse yan ölmüş haldeydi- ve üstelik Manouèl'den başka taç giydirip ardından İmparator olarak bırakacağı hiç kimsesi olmadığından, kaleyi yıktı, zorba'yı bu konuda bilgilendirdi ve buyruğunun tamamiyle yerine getirilmekte bulunduğunun fiilî kanıtlarını sunmuş oldu. Böylece, bu acı ve korkunç iletiyi gönderdikten sonra, İmparator, en acı verici bedensel ağrılan çekerek, herkes için var olan borcu [Tann'ya can borcunu] ödedi [16 Şubat 1391].

5. İmparator Manouèl, babasının ölümünü öğrenir öğrenmez, gece vakti, [Bursa'dan] kaçtı. Kent'e vanp, babası için, âdet edinilmiş yas yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra zorbanın hem onun kendisine karşı hem de Kent'e karşı ne tasanmlar kurduğunu hesaplamaya çalışarak, fırsat kolladı. Bu arada zorba, İmparatorun ölümünü ve Manouèl'in kaçışını haber alınca, azdı kudurdu, kendisinin kişisel muhafızlarına, onun kaçışına imkân verdiler ve onu hiçbiri yakalayamadı diye, kızıp deliye döndü. Yani kısacası, eğer biraz daha süreyle kendisinin elinde kalmış olsaydı onu idam ettirmek amacındaydı. Bunun üzerine İmparator Manouèl'e elçiler gönderip, kendisinin kadı denen yargıç ve din bilgini [fıkıh yâni islâm hukuku bilgini, fakıh] kişilerinden birisinin sürekli olarak Kent'te bulunmasını ve orada yaşamasını istediğini bildirip, ticaretle uğraşması nedeniyle İstanbul'dan geçen müslümanlann, meselelerin ve ihtilâflann hükme bağlanması için gâvurlann mahkemesine çıkmasının hakça olmadığını söyledi; bunun gibi başka birçok haksız suçlamalar ve iftiralar da savurarak "Müslümanın müslüman tarafından yargılanması gerekir" dedi. Hatta onu tehdit etmek yönünden sonunda şu noktaya geldi: "Eğer sana bu önerdiklerimi yapmak, vermek istemezsen, Kent'in kapılarını kapa ve onun içinde hüküm sür; onun dışında her ne varsa hepsi benimdir".

6. Bunun üzerine zorba, Bithynia'dan [o bölgedeki Bursa'dan] Trakya'ya geçti ve Kent'in çevresindeki herşeyi mahvedip, [Tekirdağ yakınında, kıyıdaki] Panidos/Barbaros'tan Kent'in kendisine kadar [uzanan kıyı yöresinde] yaşayan bütün yöre halkını yerlerinden göçürdü. Hatta Selânik'i ve Selânik ötesindeki yöreleri işgal etti[51]. Keza, komutanı Abranezès'i[52] Peloponnèsos/Mora Yanmadası üzerine gönderdi ve bütün Lakedaimòn [Sparta yöresi] ile Akhaia'yı [Mora'nın kuzeybatı parçası] talan etti[rdi]. Dahası, Karadeniz yöresindeki [Trakya ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısındaki] kentlere karşı Tourakhanès'i [Turahan/Turhan'ı] gönderdi, o da bunlan viran etti ve yıkıntı hâlinde bıraktı. Sâde söyleyişle, her yer mahvedilmiş ve iskândan yoksun [insansız] kalmıştı.

7. Hatta Kent'in kendisi bile, [ona tahıl sağlamak için, bir yerlerde] ürün biçecek, harman yapacak hiç kimse bulunmadığından, açlığın yayılmasından dolayı sıkıntı çekmekteydi; bunun sonucu olarak da halkın morali bozuluyordu. Gerçekten, zorba, Kent'e karşı savaşa girişmiş değildi; şu ya da bu çeşit kuşatma gereçlerini, surlann mazgallı bölümlerini yıkmak, surlan çökertmek için ya da çatışmalarda kullanmak için taşıtıp getirtmiş değildi. Yaptığı tek şey her yana adamlannı -10 000'in üzerinde olarak- yerleştirmek, bunlarla kenti uzaktan kuşatmak, hiç kimse giremesin ve hiç kimse çıkamasın diye ona girişleri ve çıkışlan denetim altına almak idi[53]. Böylece, müthiş bir açlık buğdayın, zeytinyağının, şarabın ve diğer vazgeçilmez nimetlerin hepten yokluğu sebebine, Kent'i perişan etti. Üstelik [yakacak] odun kıtlığı yüzünden ekmeğin ve pişirilerek hazırlanan diğer ürünlerin yetmezliği ciddî boyuttaydı; öyle ki aşçı dükkânlannda çalışan çocuklar [terkedilmiş durumdaki] en şahane yapılan yıktılar ve [moloz arasından çıkardıklan] kerestelerini yakacak odun diye kullandılar.

---

51 Doukas burada yanılgıya düşüyor; Bayazid'in Selaniği ele geçirmesi, şimdi anlatılan olayların geçtiği 1391 yılında değil bir hayli daha önce, 9 Nisan 1387'de olmuştu.

52 Avranezis okuyunuz. Elbette ki, Gazi Evranos kasdediliyor.

53 Bayazid, dedesi Orhan'ın yöntemini izliyor; o da tıpatıp bu yoldan, Bursa, İznik, İzmit'i teslim olmak zorunda bırakmıştı.

8. İmparator Manouèl ise hiçbir yerden hiçbir desteği olmadığı için umutsuzluğa düşerek, Papa'ya, Fransa Kralı'na ve Macaristan Kralı'na mektup gönderdi, ablukayı ve Kent'in düştüğü azaplı hâli bildirdi. Özellikle vurguladı ki, herhangi bir yardım ve takviye tez zamanda yetişmeyecek olursa, Kent, hristiyan îmanının düşmanları eline düşecektir. Böylece bu sözleriyle batılıların başlarını duygulandırdı ve hepsi, haç'ın düşmanlarıyla boy ölçüşmek için silâha sarıldılar. Baharın başlangıcı sırasında, Flandres ülkesinin kralı, sayısız İngilizler, Fransa'nın soyluları ve pek çok İtalyan, Macaristan'a vardı. Seirios'un [Ülker/Süreyya] gökte göründüğü sırada bunlar ordugâhlarını Tuna kıyısında kurup, kendi kendini Romalıların İmparatoru diye adlandıran Macaristan Kralı Sigismond'u da yanlarına aldılar. Ardından, Nikopolis/Niğbolu'da karşı kıyıya geçtiler ve elverişli biçimde hazırlandıktan sonra, Bayazıt ile savaşmak için silâh donanımına büründüler. Bu arada Bayazid, bir zaman öncesinden batılı ulusların [ordu birliklerinin, Osmanlıya karşı] toplandığını öğrenmiş bulunduğu için kendisi de bütün ordusunu, hem Anadolu'dakini hem de Batı/Rumeli'ndekini, ayrıca Kent'i kuşatmak üzere gönderilmiş bulunanları, bir araya topladı, seferin komutasını şahsen üstlendi. Böylece Philippoupolè/Filibe'den ve pek yüce dağlardan geçip Sofya yakınlarındaki ovalık bölgeye vardı; orada onların karşısına çıkmağa hazır idi[54]. Ertesi gün hristiyanlar bütün safları ile göründüler ve saldırıya ilk olarak kendileri girişip Bayazid'in kıt'alarını dağıttılar, yenilmez bir yüreklilikle savaşıp düşmanlarını kıyımdan geçirdiler; öyle ki hasımlarının safları içinde en son diziye kadar dalmayı başardılar. Dönüşlerinden sonra da en büyük yiğitliklerini gerçekleştirdiler çünkü Türklerin sapanla taş fırlatıcılarını ve ok atıcılarını tümüyle etkisizleştirmiş idiler. Bunun ardından Flandres'lılar, şimdiden kaçmaya koyulan Türklere karşı yürütülen meydan savaşının başarıyla gelişmekte olduğunu görünce, o zaman kendileri de bunları [Türkleri] yaya olarak kovalamaya başladılar ve

54 Doukas meydan savaşının Niğbolu yakınında yapıldığını bilmiyor, bu yörede yapıldı sanıyor.

Türklerin ordugâhı içine vanp oradan geçerek, arkalannda kalan bataklık ovayı kan içinde bırakarak, kendi ordugâhlanna döndüler.

9. Bayazid ise, sanki saray dış bahçesi kapısının muhafızı imişler gibi kendilerine Porta denilen[55] ve hepsi de aslında para ile satın alınmış köleler [!] olan, değişik hristiyan uluslanndan gelme, sayısı 10 000'in üzerindeki Türkle birlikte, yoğun ağaçlı bir ormanda, farkedilmemek için, gizlenmiş idi. Böylece bunlann hepsi birden tek bir ruh sahibi imişler gibi ve hep birden bağırarak Franklarla Macarlann üzerine saldırdılar ve bir çevirme hareketi yaptıktan sonra onlarla çatışmaya giriştiler, kimini kılıçtan geçirip kimini kaçmaya koyulmak zorunda bıraktılar. Flandres' lılar ise Macarlan görmek [onlarla birleşmek] üzere geriye döndüklerinde, bunlann bozguna uğratılmasının tanığı oldular ve bağınp nara atan, onlan kovalayan Türklerle karşılaştılar; bu sırada ve hiç beklenmezken [birdenbire] başka Türkler de ortaya çıkıverdi, dehşete düşürücü bağırmalarla ve borazan sesleriyle Franklann üzerine çullandı, bunlann kimini kovalayarak diğerlerini de atlanndan düşürdüler ve direnenleri kılıçtan geçirdiler. Böylece, geriye kalanlan da Tuna'ya kadar kovaladılar[56]; burada [kaçanlann] çoğu ırmağa atladı ve boğuldu. Türkler ünlü soylulan canlı yakalayıp tutsak aldılar: Flandres ve Bourgonia Dük'ü[57] ve birçok diğer Frank ve en yüce Baron'lar; bunlar Bursa'da hapsedildiler ve pek çok para karşılığında özgür bırakıldılar, para ödeneceğinin güvencesi Mytilènè/Midilli Beyi olan, daha önce sözünü ettiğimiz Francesco Gattilusio'nun oğlu tarafından verildi [ve bu güvence üzerine özgür bırakılıp yurtlanna dönünce, kurtulmalık parasını orada devşirip gönderdiler].

---

55 Porta, İtalyancada kapı demektir ve sözcük bu anlamıyla Rumcaya da geçmiştir. Doukas, Kapıkulu'nu Rumcaya çevirmek için başka uygun sözcük bulamamış, porta (=kapı)'yı kullanıyor.

56 Doukas, Bulgaristan coğrafyasını da hiç bilmiyor; savaşın Sofya yakınında ovalık arazide yapıldığı yolunda bilgi verdikten sonra, Türklerin kaçanlan Tuna'ya kadar kovaladığını söyleyebiliyor.

57 Daha önce kralı demişti, şimdi doğrusunu söylüyor. Flandres adını da özgün metinde yanlış biçimlerde yazmıştır.

[XIV. Manouèl, İstanbul'da erki yeğeni İòannès'e emanet edip Türklere karşı yardım sağlamak üzere İtalya ve Fransa'da dolaşıyor]

1. Böylesine bir başarıdan sonra [sevinçten] göklere uçarak ve pek kibirlenerek, zorba, İmparator Manouèl'e elçiler gönderip Kent'in teslim edilmesini istedi. Ancak beriki buna yanıt vermemekle yetindi. Ama Kent halkının çoğu, açlık dolayısiyle ezilerek, öfkelendiler ve Kent'in teslim edilmesini istediler. Ne var ki onlara Türklerin Asia'da [Batı Anadolu'da] yaptığı işler, kentlerin mahvedilmesi, kutsal kiliselerin virâneye çevrilmesi, her gün gerçekleşen günaha [dinden çıkmaya] çağrılmalar ve dinlerini değiştirmeleri için [baskı amacıyla] iftira atmalar kendilerine [kiliselerde, papazlar tarafından?] anımsatılınca, hepsi akıllarını başlarına devşirdiler ve şöyle dediler: "Yılgınlığa kapılmayalım, Tanrıya umut bağlamayı sürdürelim. Biraz daha dayanalım ve kim bilir belki Tanrı bizim günahlarımıza göz yumup, tıpkı [Tevrat'ta anlatıldığı üzere] Ninuva halkına acımış bulunduğu gibi bize de acır ve bizi bu zâlim canavardan kurtarır". Zorba ise, Kent halkının direnmesini ve kendisinin istemlerine boyun eğmediğini gördükçe gitgide daha fazla vahşileşti ve Kent'lilere karşı azgınlaştı.

2. Ne oldu o zaman? Az önce, İmparator Manouèl'in Silivri'de ölen kardeşi Andronikos'tan söz etmiştik. Onun küçük yaştaki oğlu İòannès büyüdüğünde ve onun yerine geçtiğinde, Bayazid Silivri üzerinde hak iddia edip kenti istedi. Ama İòannès bunu aklının köşesinden bile geçirmeyip hem kendisinin hem de babasının, Bayazid'in dedesinden [Orhan Bey'den] gördükleri haksızlığı tekrar tekrar dile getirdi. Çünkü [Rum devletinde] hükümdarlık yasal olarak bunların hakkı idi, böyle iken o kişi haksızlık ederek hükümdarlığı ikinci oğula teslim etmişti: "Göz diktiğin bu hisar benim babamın mülküdür; bunu da işgal edecek olursan ben yeniden aşın ölçüde haksızlığa uğramış olacağım". Bunun üzerine Bayazid yeni bir bahane buldu ve İstanbul üzerinde hak iddia ederken [Kent'in kendisine teslim edilmesini Manouèl'den isterken] Manouèl'in yeğeni İòannès'in adını hiç

dilinden düşürmeyerek şöyle dedi: "Manouèl, Kent'ten çek git, bırak hükümdarlığın yasal mirasçısı Iòannès oraya girsin; ancak o zaman ben huzur bulacağım ve Kent halkıyla barış andlaşması yapacağım".

3. İmparator Manouèl halkın kararsız kalıp [bağımlı olduklan Bayazid'e] karşı çıkan ve ayaklanma niteliğinde baş kaldırır tutum takınan bir bölük ile, [Iòannès'e ve onu destekleyen Bayazid'e] cesaret verip "Iòannès geri gelsin ve işte o zaman rezillikler bitecektir" diye bağıran bir diğer bölüğe ayrılmış bulunduğunu gördü. Basiretli ve son derecede iyi eğitimli bir adam olan Manouèl ise, sıradan halk güruhunun kötüleyici dedikodular ettiğini ve sözde halkın selâmete çıkmasını hiç umursamadan zorbaca egemenlik sürmek istediğinden dolayı taht için bir ardıl belirlemiyor diye kendisini suçladığını görerek, çok bilgece ve akıllıca bir tasarım kurdu. Böylece, yanında [Bayazid'in verdiği] 10 000 Türk ile Kent yakınında ordugâh kurmuş bulunan Iòannès ile temasa geçti ve [gönderdiği elçiler aracılığıyla] Kent'e giriş ve Rumlann hükümdarlığı mevkiini ona bırakma konusunda kendi aralannda karşılıklı yeminler ettiler, güvenceler verdiler. Bu sırada Manouèl'in kendisi, hazır bulunan üç dizi kürekli kadırgalarla oradan çekip gidecekti ve Tann nereyi isterse [nasip ederse] oraya gidecekti [çeşitli yerleri dolaşıp canının istediğine yerleşecekti]. Iòannès yeminlere ve onun sözlerine güven gösterip Kent'e girdi. Bunun üzerine İmparator, onu candan tutumla karşılama sonrasında, sarayı ona teslim etti. Ardından, bütün soylulann ve halk temsilcilerinin önünde bir konuşma yaptı ve kendisi, eşi, çocuklan ile birlikte gemiye binip Kent'ten çekti gitti, erki Iòannès'e bıraktı [1399 yılı sonuna doğru].

4. Acaba Bayazid'in tasarladığı neydi, Manouèl'in amacı neydi? Bayazid aslında Kent'i Iòannès'in elinden teslim alacağını hayal ediyordu; artık bu anılan kişiden onun [Kent'in] teslim edilmesini istemişti ve o da gerçekten Kent'i ona vaad etmişti. Kent'in karşılığı olarak Bayazid, and içerek, Peloponnènos/Mora'yı ona bırakmaya ve onunla uzun süreli bir barış andlaşması yapmaya söz vermişti. Ancak, iman sahibi bir hristiyan olan İmparator [Manouèl] ilâhiyat öğrenimi almıştı ve kâmil bir sağduyuya sahipti; kendisinin bütün uy-

ruklannın, bir tek modios ölçeğinde buğday 20 sikkeden fazlaya malolduğu için -ve üstelik, para nereden bulunacaktı?- yiyecek kıtlığından çile çekmekte olduğunu görüyordu. [Vazgeçilmez yiyecek içecekler arasında sayılan] Şarabın yeterli miktarda olmadığını, birinci derecede zorunlu yiyeceklerin hepten yokluğunu görüyordu ve bunlann bulunmamasının yarattığı dayanılmaz baskı yüzünden sıradan halkın dinden çıkmayı [Türklere katılmayı] ve vatanlanna ihanet etmeyi düşündüğünü görüyordu. Böylece, kendi başına, bütün gün ve her an Tann'ya yakanp şöyle diyordu: "Ey hükümdanm İsa! Sayısız kişiden oluşan hristiyan milleti içinde, İmparator Manouèl'in egemenliği günlerinde Kent [Türklere] teslim edildi ve onun kutsal ve değerli kilise gereçleri dinsiz ve hristiyanlık düşmanı kişilerin ellerinde murdar edildiler diye bir sözün [söylenip] duyulmasını sakın ola nasip etme!" Hatta, Ìoannès'in tahta geçmek için zorba ile işbirliği ettiğini ve zorbanın Ìoannès'i [hakseverlik yüzünden değil] kendi kişisel çıkan için desteklemekte bulunduğunu anlayınca, Manouèl, [Ìoannès'e] şu selâmete çıkancı öğüdü söylemişti: "Sen ruhunu kurtarmaya bak [cehenneme gitmene yol açacak işler yapma] ve hükümdarlığı aklına takma".

5. Ardından [hâlâ bazı bölümleri Rumlann elinde, bazı bölümleri Lâtinlerin egemenliğinde olan] Peloponnèsos kıyılanna vanp Hanımefendi'yi [eşi İmparatoriçeyi] ve çocuklannı orada bıraktı. O sırada Ìoannès henüz çocuktu. Theodòros da bebekti. Böylece onlan Methònè'ye yerleştirdikten sonra kadırgalan da geriye yollayıp, tek başına, büyük bir gemiye bindi ve Venedik'e doğru denizden yolculuk edip oraya vardı. Venedik'ten Mediolana, Genoa [Cenova], Flòrentia [Firenze/Floransa], Ferrara'ya gitti ve bütün İtalya'yı bir boydan ötekine geçip Probègkia [Provingia okuyunuz; Provence] üzerinden Germania/Germen ülkesine yâni Fragkia [Frangia okuyunuz]'ya[58]

58 Almanlann ünlü Nibelung'lar destanında (Nibelungenlied) görüldüğü üzere, Franklar ortaçağda henüz Germen kültüründe bir halk idiler; bunlann, şimdiki Fransa ülkesine yayılan boylan sonradan (Normanlar gibi, aslında adlannın gösterdiği üzere kuzeyli ve Germen kökenli diğer bazı topluluklarla birlikte) Fransızlaştılar. O yüzden yazanmız Doukas, Frank yurdunu Germen yurdunun bir parçası sayıyor.

vardı. Yolculuğu boyunca bütün krallar ve dükler ve kontlar onu sanki bir yan tann imiş gibi saygıyla onurlandınp ona sayısız armağanlar verdiler. Bütün Frank yurdunda dolaştıktan sonra Alamania/Almanya'nın sınınnı da geçti ve yeniden Venedik'e indi. Venedikliler de onu gerekli saygıyı göstererek konuk ettiler ve onu çok bol armağanlarla uğurladılar. Ardından [kendisini almak için gelmiş bulunan] kadırgalan ile [Peloponnèsos/Mora'daki] Methònè'ye yöneldi ve orada Hanımefendi [İmparatoriçe] ile ve çocuklanyla buluşup, Kent'in başına ne gibi belâlar gelecek, daha doğru söyleyişle Rum milletinin başına hangi belâlar gelecek diye görmek üzere beklemede kaldı.

[XV. Bayazid, gücünün doruğunda. Timur ile sürtüşme ve savaşım başlıyor. Timur'un Erzincan ile Sivas'taki zulmü; Şam ve Halep'i yıkması]

1. Aradan geçen zamanda, İmparator Ìoannès, kente girmiş, İmparator olarak [törenle] taç takındıktan sonra hiç gecikmeden, Bayazid'in isteği uyannca, [bir Türk'ün taraf olacağı] bütün uyuşmazlıklan Arap [islâm] hukukuna göre hükme bağlayacak Türk yargıcın [kadı'nın] gelmesini kabul etmişti. Üstelik, Silivri'ye kadar uzanan yörede Rumlann sahip bulunduğu ne kadar mülk varsa, hatta Silivri'nin kendisi dâhil, bunlann hepsi Bayazid'e teslim edildiler; öyle ki, Ìoannès'in egemenlik alanı sâdece Kent'in kapsadığı alandan ibaret oluyordu.

2. Bursa'ya yerleşmiş olan Bayazid, artık kendi başansının yüksek mi yüksek ağaçlannın ürün vermekte olduğunu görüyordu ve kendisi bu ürünleri, serçelerin çeşit çeşit şakımalanndan da keyif alarak, korkusuzca biçip devşiriyordu. Uluslann bütün dillerinde güzel denen şeylerden yana, gerek canlı bedenler [güzel cariyeler] gerek ışıltılı metaller [altın, gümüş eşya] yönünden ya da Tann nimeti olan diğer güzelliklerin herhangi biri yönünden hiçbir eksiğinin bulunmadığını görüyordu; öyle ki bunlann hepsi kendisinin hazinelerin-

de bulunup ışıldamaktaydı: göze güzel mi güzel görünen oğlanlar ve kızlar; güneş gibi parlak, bıyığı çıkmamış gencecik oğlanlarla küçücük kızlar. Acaba kimlerin çocuklarıydı bunlar? Rumlann, Sırplann, Ulahlann [Romenlerin], Arnavutlann, Macarlann, Saksonlann, Bulgarlann, Latinlerin. Bunlann her biri kendi başına kendi dilinde, istemese de şarkı söylüyor ve beriki [Bayazid] oturmuş ve sarhoşluk cümbüşüne kendini bırakmış olarak, bu en sefih adam, oğlanlarla ve kızlarla cinsel ilişkide bulunmaya hiç ara vermemeyi sürdürüyordu.

3. Bunlar bizim günahlanmızın cezalan idiler. Tann'nın cezalandırması haklıydı. Ama sen, Tannm, hak eden kim varsa onlan işleri dolayısiyle ödüllendirmekten de geri kalma; ey Efendimiz, hak hukuk çiğneyici işlerimizi görmezlikten gel [bağışla], bizi [çabuk çürüyen] keten bitkisi yaprağı gibi perişan etme de bizi acıyan gözlerle gör.

4. Böylece, sefahatla geçirdiği günlerden birinde, işte, gelmiş bulunan ve hükümdan görmek isteyen, İran'dan gönderilme elçilerin varmış bulunduğu haberi kendisine iletildi. Onlara, "Siz kimin tarafından gönderildiniz?" diye sordular. Onlar da şöyle dedi: "Pers ülkesinin ve Babilonia'nın Sultanı Temèr-khan'dan [Temir Han okuyunuz]". O zaman beriki [Bayazid] bunlara dinlenmeleri için bannacak yer verilsin diye buyurdu. Birkaç gün geçince onlan huzuruna çağırdı ve görevlerinin [gönderilmelerinin] amacını öğrenmek istedi. Huzuruna çıktılar ve şöyle dediler: "Büyük Han Temir, bizlerle [bizim ağzımızdan] sana duyurur ki, senin kendi hakkın olmayan şeyleri [Anadolu Beyliklerinin ülkelerini] gasbetmene ve bu gasbetmeler sayesinde [ülkeni büyüterek] büyük hükümdar sayılmana izin vermeyecektir. Bu nedenle, Tann'nın sana [babadan kalma mülk olarak] bırakmış olduklarıyla ve kendinin kâfirlerden fethetmiş bulunduklannla yetin. Haydut gibi davranarak başka hükümdarlardan gasbettiğin illere gelince; Tann gözünde makbul kişi olmak için ve öteki hükümdarlann da şükranlannı ve övgülerini almak için onlan hemen geriye veresin. Aksi takdirde ben kendim Tann'nın yardımıyla herkes için öç alıcı kişi olarak onlarla birlikte [Beylik ülkelerini ellerinden aldığın kişilerle, sana karşı sefer ederek] geleceğim". Bunlan ve daha başka bir-

çok şeyi ona söylediler. Bunun üzerine Bayazid onlann sakallannın traş edilmesini ve horlanmış olarak geriye gönderilmelerini buyurup onlara şöyle dedi: "Gidin ve efendinize deyin ki, olabildiğince çabuk gelsin; ona uygun biçimde karşılayıcı çıkacağım. Eğer ortalarda görünmezse nikâhlı kansını ondan boş düşmüş sayacağım [=becermekte sakınca görmeyeceğim]". Üstüne üstlük bunlara benzer başka ahmakça lâflan da onlara ettikten sonra, onlan horlanmış olarak kovdu. Beri yandan da, kendisi bütün ordusuyla Armenia bölgesinin iç bölümlerine doğru ilerlemekten hiç geri durmadı.

5. Birkaç yıl önce Bayazid Kappadokia'daki Büyük Sebasteia/Sivas'ı zaptetmişti. Bu seferi sırasında Büyük Armenia/Ermenistan'ın[59] sınınnı aşmış ve Türk-Pers karışımı halkın ülkesine girmiş ve kentlerden Arsyngan/Erzincan denen birini işgal etmişti. Dönerken Bursa'da konakladı ve Bursa'dan [sonra] Boğaz'ı aştı ve Edirne'ye indi; oradan İmparator Ìòannès'e ileti gönderip şunu dedi: "Ben, bildiğin gibi, İmparator Manouèl'i Kent'ten senin sebebine kovmuş değilim, bunu kendim için yaptım. Bu nedenle, benim dostum olarak kalmak istiyorsan, hemen oradan çekip git ve ben sana başka illerden hangisini istersen onu vereceğim. Çekip gitmezsen, Allah ve büyük peygamber tanığım olsun ki, hiç kimseye acımıyacağım, istisnasız hepinizi yok edeceğim". Bayazid, bunlan ve bunlara benzer başka korkutucu iletileri gönderdi ve artık herkes umutlannı Tann'ya bağlamıştı. O arada Kent'liler, daha önceden işin çâresine bakıp birçoğu, az miktarda yiyeceği Kent'in içine getirmiş idiler. Böylece, onlara [o iletilere] şöyle karşılık verildi: "Gidin efendinize [Bayazid'e] deyin ki, biz savunmadan yoksunuz ve müthiş sıkıntı içindeyiz; başka sığınacak yerimiz yok ve sâdece, güçsüzlere yardımcı olan ve onlann [âcizlerin, zâlim] hükümdarlannı acıma göstermeden cezalandıran Tann'ya sığınınız. Bundan böyle ne dilersen onu yap".

6. O günlerde Amasya'dan gönderilen haberciler geldi ve Temir

59 Ermenilerin 11. yüzyılda yayıldığı birtakım yörelere Armenia Minor/Küçük Ermenistan dendiği için, Ermenilerin asıl yurdunu kasdettiğini vurgulamak üzere Büyük Armenia/Ermenistan adını kullanıyor.

Han'ın Suriye üzerine sefer ettiği yolunda haberler getirdi. Bayazid ise karşı yana [Anadolu'ya] geçti, Bursa'da konakladı ve Anadolu ile Batı'nın [Rumeli'nin] bütün birliklerini gecikmeksizin bir araya toplanmaya çağırdı. Aynı sırada Temir Han Arınenia'ya girdi ve savaş hukukuna göre Erzincan'ı zaptettikten sonra oraya Bayazid tarafından yerleştirilenlerin hepsini kılıçtan geçirdi. Ardından Sivas'a, bu çok nüfuslu kente vardı ve [kent surlarının dışında] çevresi berkitilmiş bir ordugâh kurdu. Kentin kendisine teslim edilmesini istedi, ama kent halkı boyun eğmediklerinden bütün kent çevresinde kazı yaptırmaya girişti ve [pek çok lâğım/tünel kazdırıp bunlar yukarıdaki yapıların ağırlığı nedeniyle çökmesinler diye tavanlarını desteklemek üzere içlerine direkler, kerestеler koydurttuğundan] kent gerçek anlamda temelleri direklere ve kerestelere binmiş olarak durur hale geldi. Bu sırada kuşatılmış halktan hiç kimse kendilerine karşı ne tasarlandığını bilmiyordu; çünkü kazıya girişenler bu işe kentin çok uzağından, bir mil'i aşkın uzaklıktan başlamışlardı. Üstelik, kent [binaları], pişirilmemiş tuğladan [kerpiçten] yapılma [ve küçük bir sarsıntıda bile yıkılıp dağılmaya hazır] idi. O zaman, [Temir Han] onlara bir diğer ileti gönderdi: "Canınızı kurtarmak istiyorsanız, kenti bana teslim edin". Ancak kuşatılanlar buna râzı olmadılar ve onu ölçüsüz alay etmelerle bir güzel yıkadılar; bunun üzerine beriki, üzerinde kentin durduğu [lâğım denen tünellere yerleştirilmiş] direklere ateş verdirdi ve sonuçta herşey temeline dek yıkıldı ve içeriye hamle ettiler ve hiç kimseye acımadan kentlilerin kıyımdan geçirilmesi, talan edilmesi işine başladılar. Temir Han, ileri gelenlerin tümünün belli bir yerde toplanması buyruğunu verdi, mezar olacak derin bir hendeğin kazılmasını emretti; o kişileri iplerle bağlattı ve daha önce hiçbir zorba hükümdarın akıl etmediği birşey icat etti. Bunların [tutukluların] boyunlarını bağladıktan sonra, o boynu [ipi çekerek] bacakların arasına soktular; öyle ki bahtsız adamın -her kim olursa olsun- burnu kıçının deliğine değinceye kadar. Böylece baldırlar dizlerle birlikte iki kulağın yanında sallanıyordu; öyle ki adam tostoparlak olmuş kirpiye benziyordu; ardından tekmeleyip

adamı hendeğin içine attılar. Her bir hendeğe on yahut daha bile çok kişi attılar, ama üstlerine toprak atıp onları gömmediler; tersine, yassı kalaslarla onları [üstlerini örterek ve yukarıdan bastırarak] sıkıştırdıktan sonra, kolay kolay boğulmasınlar [acı çekerek uzunca sürede boğulsunlar] ve ölüp gitsinler diye, üstünü toprakla örttüler. İşte İskit[60] böyle bir işkence düzenini icad etti. Bu kenti yeryüzünden silerek, Phoinikè/Fenike [Lübnan] taraflarına doğru ilerledi ve Damaskos/Şam'ın kendisini ele geçirmeyi, onu yakmayı, onu talan etmeyi ve ölçülmez servetler, sayılmaz tutsaklar ele geçirmeyi başardı. Şam'ı viran ettikten sonra Khalepi/Halep üzerine yürüdü, bu kenti de yerle bir etti; oradan, kentin en iyi sanatkârlarından birçoğunu [zorla yanında götürerek] İran'a [kendi başkentine] göçürdü. Böylece Arapları dehşete düşürerek, İran'ın [İran'a da egemen olan kendi devletinin] başkenti Samarkandè/Semerkant'a döndü. Bayazid Erzincan'da, Sivas kentinde, Suriye'de, Şam'da ve Halep'de neler olup bittiğini öğrenir öğrenmez Anadolu'dan ve Batı'dan [Rumeli'nden] asker devşirmekte hiç duraklamayıp yeni bir ordu oluşturdu ve onu elinden geldiğince katlayarak çoğalttı.

7. Kent'in garibân [zavallı] halkı ise, İmparatorla birlikte, ellerini Tanrıya doğru kaldırıyorlardı ve bol bol gözyaşı dökerek yakarışta bulunup şöyle diyorlardı: "Rahmet eden [merhamet gösteren] Tanrı, bize, hakîr kullarına acı ve bizi tehdit eden, senin kutsal evini [kilise yapılarını] ve orada bulunan sence kutsal varlıkları tehdit eden kişiye aklını fikrini meşgul edecek başka kaygı ver, başka düşüncesi ve başka hesabı olsun ki biz onun zorbalığından kurtulabilelim ve

60 Eski Hellen'ler Herodotos'un Tarih'inden beri Karadeniz kuzey kıyılarında ve bu kıyıya yakın yörelerde yaşayan halkları Skythes/İskitler olarak tanır. Rum tarihçiler, eski Hellen tarihçilerini taklit etmek hevesiyle, kendi çağlarının yabancı halklarını, onların yaşadığı ülkenin ilkçağdaki halkı için kullanılan adla anmışlardır ve örneğin İran üzerinden gelen Selçuklu Türklerine Persler, Macarlara Hunlar, Sırplara Triballos'lar demişlerdir. Bu nedenle, İskit adını da Karadeniz kuzeyinin ve batısının halkları, özellikle Peçenekler ve Bulgarlar için kullanmışlardır. Burada Timur için İskit denmesi, onun Türkleşmiş Moğol yâni Tatar olduğunu ve kendi çağında Karadeniz kuzeyine egemen Kırım Tatarları ile hısım soy kökeninden geldiğini yazarımızın bilmesi yüzündendir sanıyorum.

sana, Baba'ya, Tann'ya ve Kutsal Ruh'a, ezelî ve ebedî tek Tann'ya şükran övgüleri sunabilelim, âmin".

[XVI. Büyük hesaplaşma: Ankara Meydan Savaşı]

1. Böylece, bahar yaklaştı; bak gör ki Temir Han İran'dan hareket edip Tanais/Don ırmağı dolaylanna geldi, çevresine Tauros İskitlerini [Kınm İskitlerini yâni -o çağda- Kınm Tatarlannı], Zikkhos'lar ve Abasgos'lan [Abazalan] topladı. Ardından, Bosporos [Karadeniz'den Azak Denizine geçmeyi sağlayan boğaz] boyunca var olan bütün kaleleri yıktı ve Armenia yöresine geçti. Sonra, sayısız askerden oluşan orduyla Kappadokia'yı aştı ve bazı Ermenileri de yanına aldıktan sonra, bir zamanlar [İÖ 480'de milyonluk orduyla Hellen ülkesi üzerine sefer eden İran Şahı] Xerxes'in ordusu kadar kalabalık bir orduya komuta ederek, Galatia dolaylanna vardı.

2. Bayazid ise, kendisi de, bütün Trakya [Rumeli] ve Anadolu ordulannı, yeni askere alınanlarla birlikte, topladı ve yanında -pek çok muhafızıyla gelen- Lazaros oğlu Sırp Kralı Stephanos olduğu halde, Temir'le karşılaşmaya çıktı. Kendisi Galatia yöresine henüz yaklaşmış idi ki, Temir'in Ankara kenti yakınlannda bir yerde ordugâh kurmuş olduğunu öğrendi. Yanıbaşında askerler, atlar ve ordugâhtaki herkes [asker olmayan hizmetkârlar vb.] için gerekli içecek suyu sağlayan bir ırmak, sâkin sâkin akmakta idi. Temir ise kurak bir yerde konaklamıştı. Ama o zaman ne oldu? Bayazid, ordugâhta tellâl bağırtarak ertesi gün herkesin ava çıkacağını buyurdu. Böylece bütün orduyla birlikte oradan çıkıp avlandı ve geyiklerin peşinde koştu. Temir ise bulunduğu yerden ayrıldı ve ırmağın kıyılannda konaklamak üzere oraya, daha önce Bayazid'in konaklamış olduğu yere göçtü. [Irmakta bile] Su pek kıt idi, çünkü güneş şimdiden aslan burcu içinde yol almaktaydı [Temmuz sonunda idiler]; ama artık Temir'in su sağlamak sorunu yoktu. Buna karşılık Bayazid Temir ile boy ölçüşme artık gelip çattığı halde bu olguya kibirlilik ve burnu büyüklük ile yaklaşıyordu, sanki bu işe sâdece ikinci derecede bir önem bağlıyormuş

gibi, pişmanlık göstermeden avlanmasını sürdürüyordu. Ne var ki bu hata onun felâkete uğramasının başlıca sebebi oldu. Böylece, çarpışmak üzere güneş göğün orta yerine gelmişken [öğle sıcağında] va askerleri kızgın sıcaktan dolayı soluk alamazken çıkıp ilerledi. Askerler su istiyordu ama su yoktu; ve su olmayınca hastalandılar ve öldüler. Gerçekten, bu korkunç koşullar altında en azından 5 000 asker öldü. Üç gün sonra, Bayazid daha önce bulunduğu yere döndü ama gördü ki Temir orada ordugâh kurmuştur. Su [ırmak kıyısı] artık onun denetiminde değildi, arazinin durumu dahi oraya ulaşılmasına olanak vermiyordu: sonuçta çok ağır ölçüde su kıtlığı oldu. Bunun üzerine zorunlu olarak daha hemen ertesi günde çarpışmaya girişilmesi gerektiğinin bildirimini yaptı.

3. O günlerde [o yıl], güneşin ikizler burcu içinden geçeceği bahar zamanında, Batı'da, gökyüzünde, kötülüklerin olacağını açıklayan alâmet görüldü. Bu son derecede parlak bir kuyruklu yıldızdı, dikene benzeyen ve ateş gibi ışık saçan bir kuyruğu vardı; kuyruğunun boyu dört arşından daha uzundu ve batı yandan doğu yana doğru mızrak gibi ışınlar saçıyordu. Özellikle güneş batınca işte o zaman bu da kendisinin bir o kadar [güneşinkiler kadar] parlak ışınlarını yayıyordu ve yeryüzünün tüm sınırlarını iyice aydınlatıyordu, ne diğer yıldızların ışıldamasına ne de göğün karanlıkta kalmasına izin veriyordu; tersine ışığı [gökyüzünün üzerinde] bir kemer imiş gibi saçıyor ve alevi özellikle göğün orta yerini pırıl pırıl ediyordu; beri yandan, ışınlarının yayılması sadece ufuk çizgisi ile sınırlanıyordu. Bu alâmeti Hintliler, Khaldaios/Kaldeli'ler, Mısırlılar, Phrygialılar, Persler, Küçük Asya'da yaşayanlar, Trakya'da yaşayanlar, Hunlar [Macarlar], Dalmaçyalılar, İtalyanlar, İspanyollar, Almanlar ve Okeanos/ Okyanus'un her yandaki kıyılarında yaşayan her bir diğer ulus da gördü. Bu korkunç ucube orada [gökte] çakılı kaldı ve sonbahardaki gün-gece eşitliğine [21 Eylül], güneşin terazi burcu içinden geçerek yol almaya başlamasına kadar her yerden görüldü ve her yere aydınlık saçtı, zaten işte bu yüzden de lampadias [alev alev yanan, tutuşmuş olan] diye adlandırıldı.

4. Ama biz şimdi yeniden geriye dönelim ve Tanrının muazzam mucizesini görelim: nasıl bir firavunu başka bir firavunla batırdı ve onun [batan firavunun, Bayazid'in] bir sürü eziyetinden Efendimiz'in [İsa'nın] halkı nasıl [kurtulup] sükûnet dönemi buldu? Ama o halk [olanların anlamını] görmedi ve anlamadı.

İskit [Temir Han] akşamdan bütün orduya duyuru yaptırıp sabah olduğunda herkesin tüm zırh donanımını kuşanmak üzere atlarının üzerinde bulunması gerektiğini bildirdi. Kendisi gündoğumunun çok erken saatinde uyanıp bütün tabur komutanlarını ve binbaşılarını savaş için saflar hâlinde dizdi; sağ kanada komutan olarak, ilk doğmuş oğlunu; sola torununu yerleştirdi, çünkü Temir'in kendisi 60 yaşın üzerindeydi, bu nedenle artçı birliği [arkada, yedekte duran birlik] içinde saf tuttu. O sırada askerlerle konuşup şu sözleri söyledi: "Ey benim yenilmez halkım ve ordum, elmas huylu, aşılmaz sura benzer, tükenmez soy kuşağı! Çok eski zamanlarda atalarımızın yaptığı büyük kahramanlıklan kuşkusuz duydunuz; o işler doğu'da bizim kendi ülkemizde değil, Avrupa'da, Libya'da [Afrika'da] ve sâde konuşacak olursak tüm yeryüzünde yapılmış idiler[61]. Xerxes'in ve Artaxerxes'in Hellenlere karşı giriştiği seferi biliyorsunuz; hani şu yan-tanrılar, kahramanlar, gerçek erkekler olan Hellenlerden söz ediyorum. Buradaki, barbarlarla kırma millet Türkler, onlarla kıyaslandığında, aslanın karşısında çekirge neyse ona benzerler. Size bunları, sizi cesaretlendirmek için anımsatıyor değilim; çünkü zaten avlamaya geldiklerimiz artık ellerimizdedir. Siz sadece bu çirkin suratlı moruğun [Bayazid'in] elimizden kaçmamasına, tersine onu sağ sâlim ve zarar görmemiş olarak yakalamaya dikkat edin ki, ona bir İran yolculuğu yaptıralım ve onu çocuklarımıza gösterelim ve ona kanlarımız bizden boş düşmeli mi düşmemeli mi konusunda bir ders verelim. Böylece, sizden, şu gördüğünüz kocaman ovayı kuşatmanızı istiyorum; bunun için sol ve sağ kanatlarda çevirme hareketiy-

61 Ya hazret Kyros, Dareios, Xerxes dönemindeki Persleri kendi Moğol-Türk kırması (=Tatar) halkının atalan sanıyor, ya da yazarımız Doukas öyle sandığından dolayı ona böyle nutuk attırıyor.

le ilerleyesiniz; bunu yapmakla, bütün araziyi duvar gibi çevireceksiniz ve düşman bizim kemendimizin orta yerine düşecektir". Bunun üzerine onun buyruklarına uyarak iki kanat, daha henüz gün doğmamışken, biri sağdan diğeri de soldan, araziyi çepeçevre kuşatmaya başladılar.

5. Bayazid ise, o da, güneş doğunca kendi bölüklerini saf saf dizdi ve davullar savaşa girme havasını çalınca, İskitlerin [Tatarların] ilk saldırılarını bekleyerek [atının üzerinde] dikildi. Ötekiler ise onun buyruklarını ses çıkarmadan, bağırıp çağırmadan, tamamen sessiz olarak, yerine getiriyorlar, yorulmaz karıncalar gibi çalışıyorlardı. Bunun ardından Bayazid tedirgin olmaya ve Beylerine sövmeye başladı, bir yandan da yöneticilerini azarlıyor ve onlara vuruyordu; çünkü güya savaş için usulüne göre saf tutmamış imişler. Böylece, kendisinin en yüksek rütbeli komutanlarından, vaktiyle Aydın'ın [Aydın oğullarının] bayrağı altında savaşmış biri, kendi efendisi Aydın'ın [Aydın oğlu'nun, karşı tarafta Timur'un yanında bulunan] kardeşiyle birleştiğini duyar duymaz mevziini terketti ve bayrağını alıp 500 ağır donanımlı yaya askeriyle düşmanların yanına katıldı[62]. Aynı şeyi, Saruhan'ın birlikleri de yaptılar; keza Menteşe'nin ve Germiyan'ın birlikleri, karşı taraftan kendi Beylerinin bağırdığını ve onlara işaretler etmekte olduklarını görünce, hepsi kaçıp gittiler ve düşmanlara katıldılar. Böylece Bayazid, İskitler [Tatarlar] kalabalığı kendisini her yandan kuşatırken ve daha şimdiden kendisinin çevresindeki kement açılıp yayılırken, yavaş yavaş, tüyleri yolunmuş bir kuş gibi kaldı.

6. Bayazid'in yanında ve baltalı mızrak taşıyan 5 000 Sırp askerin başında olan, kayınbiraderi Lazaros oğlu Stephanos, uğranılacak hezimete katlanamayacaklarının bilincindeydi ve savaş düşkünü bir saldırganlıkla İskitlerin [Tatarların] üstüne saldırıp mızraklarını düş-

62 Doukas her Rum gibi Bayazid'e düşmandır, Aydın oğullarına ise babadan dededen minnet borcu vardır. Güçlü olasılıkla Bayazid'in yanında Ankara'ya gitmiş Aydın oğullarının ihanetini haklı göstermek için daha önce Bayazid'in komutanlarına sövme dövme muamelesi ettiğini söylüyor.

manlannınkine karşı öne doğru çıkarttı. Onlar da bunlann cesurluğunu ve karşı konulmaz hamlesini görünce, aradan geçiş boşluğu açıp geçmeleri için yol verdiler. İskitler ise askerleri okla arkadan vurmaya giriştiler, onlann atlannı sağrılanndan yaraladılar. Ama onlann binicilerine bir kötülük edemediler, çünkü binicilerin bütün bedeni kara renkli demirden zırhla korunmuş idi. Sırplar ise tekrar geriye döndüler ve İskitler yeniden onlara geçiş yolu açtılar, ne var ki her iki yandan az olmayan sayıda yere düşen [ölen] oldu. Stephanos ise Bayazid'in yanına sokuldu ve onunla gizlice konuştuysa da onu çekilip gitmeye ikna edemedi; oysa daha o sırada onu sayısız köpek ve azgın boğa [misali düşman çerisi] kuşatmış ve kıstırmıştı. Stephanos neyin olup bittiğini görerek anladı ve işin nereye varacağını kestirerek, kendi askerlerini ve Bayazid'in en büyük oğlunu, adına Müslüman deneni [Süleyman Çelebi'yi] alıp düşmanlann merkezdeki bölümüyle yeniden çatışma ve onlan şiddetli bir saldırıyla dağıtma sonrasında birçoğunu kaçırtıp kovalayarak ve daha da çok sayıda olanını kılıçtan geçirerek, tuzaktan sıynlıp çıkmayı zar zor başardı. İskitler en dıştaki çemberden başlayarak en kalabalık sayıda askerin bulunduğu [en içteki] çembere kadar çok yoğun biçimde yığılmışlardı. Yine de Stephanos Bursa'ya doğru, yanında Müslüman/Süleyman Çelebi ile, sıynlarak kaçıp gitti.

7. İskitler ne kadar Türkü kaçarken yakaladılarsa hepsini acımasızca tepelediler; o kadar ki sonunda Bayazid, büyük izdiham [düşman askerinin yığılması] yüzünden ovanın orta yerinde bir tepeciğin üzerine çıkmak zorunda kaldı; çevresinde ancak 10 000 parayla satın alınmış yeniçeri denen kölesi vardı. Diğerleri, ayaktakımı güruhu imiş gibi dağılmışlardı. Türkleri kovalayan İskitler ise, Bayazid'in ağa yakalanmış çırpınan levrek gibi bir durumda olduğunu görünce, hiç kimse kimseyi öldürmesin ve yalnız tutsak edilenleri soymakla yetinsinler diye buyruk çıkardılar. Çok eski zamanlarda çıkmış çiğnenmez bir kutsal töre vardır ve bu törenin uygulanması kuşaktan kuşağa sürdürülür; bu töre yalnız Romalılara özgü olmayıp Persler [İran halkları], Triballos'lar [Sırplar kasdediliyor] ve İskitler [Tatarlar kas-

dediliyor] için de, onlann dinsel inancının [çok tannlı inancın] ortak kökeni nedeniyle geçerlidir: savaşta çarpışılırken öldürülen düşman dışında hiç kimse [tutsak edilmişken] köle olarak satılmaz ya da öldürülmez; onlar sadece soyulur.

8. Bayazid'in köleleri [yeniçeriler] İskitlerin üzerine aslanlar gibi saldırdılar; İskitler ise kendilerinin [ezici üstünlükteki] sayı çokluğu yüzünden Türkleri kılıçtan geçirdiler. Zaten 100 İskit karşısında 10 Türk ne yapabilirdi? Hepsi kılıçtan geçirildi[63]. İşte Bayazid'in uğradığı hezimet hatta böylesine acıklı bir son'a vardı; öyle ki, İskitler ona yaklaştılar ve şöyle dediler: "Bayazid hazretleri, atından in ve bizimle gel, Temir Han seni çağınyor". Beriki, istemeyerek, atından indi; bu, bir servet değerinde bir Arap atıydı. Bunun üzerine ötekiler küçük bir ata eyer donanımı vurdular, onu bunun üzerine oturttular ve Temir Han'ın huzuruna götürdüler.

9. Beriki ise Bayazid'in yakalandığını duyunca, otağının kurulmasını buyurdu, onun dışında tahtına oturdu ve oğluyla Perslerin sadrac [satranç], Lâtinlerin de skako dediği oyunu oynamağa koyulup, oğluna şöyle dedi: "Bayazid'in yakalanmış olması beni hiç mi hiç ırgalamıyor, çünkü daha işin başından beri ordumun kalabalıklığı sâyesinde o, ökseye yakalanmış serçe gibi, benim ellerimdeydi [ellerime düşeceği kesindi]". Aslında rol yapmaktaydı; çünkü her ne kadar bir kat daha kalabalık sayıda orduya sahip idiyse de büyük bir kaygı ve öfke içinde azap çekiyordu, bu azabı Baht'ın isteğinin kendisi bakımından uygun yolda gerçekleştiğini göresiye dek sürmüştü. İşte o zaman şunu bunu uydurabilirdi ve masal anlatabilirdi, oysa ki kendisinin yiğitliği [zafer kazanması, aslında] Baht'ın ona bir armağanı olarak gerçekleşmişti.

10. Onu [Bayazid'i] işte oraya götürdüler ve otağın kapısında dikilir halde bırakıp yüksek sesle Temir Han'a biat seslenişi yaptılar, ona

63 Karalès'in sayısız sorumsuzluklannın çok ilginç bir örneği: Burada özgün metin, esfagèsan, kılıçtan geçirildiler dediği halde çevirmenimiz çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride karatomèthèkan, kafalan kesildi demiş!

övgülerini dile getirip Bayazid'in adını da andılar, şöyle dediler: "Bak gör, Türklerin bu hükümdan dahi zincire vurulmuş olarak senin huzurunda bulunmaktadır". Temir [sözde] aklını satranca vermiş olduğu için ona böyle övgü seslenişi yapanlara doğru bakmadı. Bunun üzerine, oradakiler, yeniden ve daha güçlü sesle övgülerini söyleyip, ikinci kez olarak, Bayazid'in adını bağırarak duyurdular. Tam bu sırada Temir, satranç oyununda oğluna, siasroukh[64], İtalyancada da skakò zogaò denen hamleyle, yenilmişti; bu yüzden onun [oğlunun, yeni doğan] oğluna Siasroukh adını verdi. Ardından, inceleyici bir bakışla baktı ve asker bölüğü ile sanki suçlu kişiymiş gibi [bağlanmış olarak] onlann ortasında bulunan Bayazid'i görünce, onlara şöyle diyerek soru sordu: "Demek az zaman önce, kendisiyle savaşmazsak bizim kanlanmızı nikâhımızdan boş düşürecek olan [nikâh bağını islâm hukukuna göre çözülmüş sayacağını söyleyen][65] kişi bu ha?" Bayazid ise hemen şu karşılığı verdi: "Evet, o kişi benim; ancak, ezici yenilgiye uğramış olanlan hor görmemelisin; çünkü sen de bir hükümdar olmakla, kendi egemenlik ülkenin sınırlannı kollamak [gereği] ne demektir, çok iyi bilirsin". O zaman Temir, Bayazid'in güneş çarpmasından etkilenmiş olduğunu sezerek -çünkü sabahtan akşama kadar aç kalmıştı ve en yaman bir kızgın sıcaktan ve bunaltıcı nemlilikten eziyet çekmişti- ayağa kalktı ve ona, kendisinin karşısında oturmasını buyurdu. Konuşmasıyla onun içini rahatlattıktan ve onu teselli ettikten sonra, üç tane otağ yâni hükümdarlara özgü türden çadır kurmalannı buyurup, ona şöyle dedi: "Git dinlen ve senin başkalanna yapmış olduğunu benim sana yapacağımdan korkma. Tann ve onun peygamberi üzerine and içerim ki senin canını bedeninden, onlan birleştirmiş olan Tann dışında, hiç kimse ayıramaz". Bunun üzerine Bayazid, Timur'un ona tahsis

64 Şah - ruh yâni Şah-fil olmalı; satrançtaki fili kullanarak şah deme ve şah'ın çekilebileceği bütün diğer haneler başka bir taşın orada şahı almasına olanak verdiğinden şah'a kaçacak yer bırakmayarak oyunu kazanma.

65 İslâm hukukunda kadınlar arasında evlilik olamaz; öyleyse korkak bir kadına dönüştüğünü Timur davranışıyla gösterirse eskiden kurulmuş nikâh bağı çözülür. Bayazid'in sözü bu mantığa dayanıyor.

etmiş bulunduğu otağlara girdi [yerleşti], ne var ki Temir, bunlann dışına çepeçevre hendek kazılmasını ve otağlann çevresinde 1 000 ağır donanımlı Pers'in nöbet tutmasını, hendeğin dışında ise kendisinin kişisel koruma birliğinden 5 000 evzon'un [güzel-kuşaklı'nın; hafif donanımlı yaya askerinin] her gece ve her gündüz [yansı geceleyin, yansı gündüzleri] değişimle [nöbet görevinde] bulunmasını buyurdu.

11. Böylece, savaşın yapıldığı ovada sekiz gün boyunca kaldı ve bu zaman süresi içinde Pers ordusu Galatia'dan Phrygia'ya, Bithynia'ya, Paphlagonia'ya, Küçük Asya'ya [Batı Anadolu'ya], Karia'ya, Lykia'ya ve Pamphylia'ya kadar yayıldı; sonuçta öyle bir izlenim verildi ki, Temir'in ordusu, hatta Temir'in kendisiyle birlikte, sanki her kentte ve ilde imiş gibi oldu. Bu sekiz gün boyunca ordu her yere taşarcasına aktı, her şeyi sel gibi örtüp yayıldı. Temir, Ankara'dan ölçülüp sayılmaz hazineler ve esirler sahiplenerek, yolu boyunca karşılaştığı her yeri yakıp yok ederek, Phrygia'nın [Germiyan ilinin] başkenti Kotyaeion/ Kütahya'ya vardı; daha önce anlatıldığı üzere pek etkin biçimde tutuklu durumunda bulundurulan Bayazid'i de yanında sürüklüyordu.

12. Ankara'da bir de, anmaya değer şu iş oldu. Bayazid savaşlannı hâlâ yürütmekte iken yanında dört oğlu vardı; En büyükleri Mousoulman/Müslüman [Süleyman Çelebi][66], ikincisi Esses [İsa=Ese], üçüncüsü Mekhemet [Mehmet] ve sonuncusu Mòsès [Musa]. Ailesiyle birlikte olarak ise[67] bir de her ikisi henüz bebek yaşta bulunan Mustafa ile Orhan vardı. O yılda, Galatia ilinin yönetimini üstlenmeyi, kur'a çekimiyle, üçüncü oğul Mehmet kazandı. Bu kişi [Ankara savaşı sırasında,

66 Bundan sonra onun adını çeviride daima Süleyman Çelebi diye vereceğim.

67 Yazanmız en tò oikò demiş ki bu deyiş, burada, "aile yuvasında" (at home) demektir. Karalès, çağdaş Yunancaya çevirisinde, sto spiti tou (=evinde) deyimini kullanmış. "Edirne'deki, padişah ailesinin yaşadığı sarayda" demek istendiğini; ama çeviriyi böyle yapıp yazann ifadesini değiştirmeye hakkımın bulunmadığını; onun kullandığı deyimin Türkçedeki karşılığının fazla lâubâli, Karalès'inkinin ise fazla ruhsuz olduğunu düşündüm ve "ailesiyle birlikte olarak" demeyi doğru saydım.

gerçekte yönetimini üstlendiği il olan, Amasya merkezli Rûmiye-i Suğra'dan getirdiği orduyla yedekte beklerken, savaşın kaybedildiğini ve] kısa süre sonra babasının İskitlerin eline düşeceğini idrak edince, kendisi, yanındakilerle birlikte kaçıp gitti ve olup bitecekleri [âyine-i devrânın ne göstereceğini] görmek üzere bekleyerek dağlarda gizlendi. Orada son derecede becerikli bazı mâden tüneli kazıcılar buldu ve onlarla birlikte gece vakti [babasının sıkı koruma altında otağda tutulduğu yerin yakınına] inerek, tünel kazmaya başlayıp otağlann orta yerine kadar ulaşmayı başardılar. Hatta bu pek kurnazca tasarım tamamlanacak [sonuca ulaşacak] idi, eğer bir tannsal güç onlann canavan özgürlüğe kavuşturmasını engellememiş olsaydı. Sabah zamanıydı, aslan burcu içinde yol alan güneş dokuz saatten beri gizlenmişti [hâlâ doğmamıştı]; nöbet değişimi yapacak yeni birlik [görevin yürütüleceği yere] geldi. Bunlar delikten [tünelin orada henüz açılmış ucundan] çıkma toprağı gördüler, bağırmaya başladılar, sonuçta gece görevi yapan nöbetçiler ayağa kalktı ve bütün ordugâhta büyük şamata oldu. Hemen Bayazid'in bulunduğu otağa dalarak, onu otağın orta yerinde ayakta dikilir [kaçmaya hazır] durumda, yanında -kendisiyle birlikte tutsak edilmiş olan- hadımağalannın başı Khotziapherouz [Hoca Feruz?] ile, gördüler. Kazıcılarla Mehmet'in kendisi bu arada aceleyle uzaklaşmışlardı. Gün doğunca Temir de oraya geldi ve Bayazid'i azarladı ve tehdit etti; onun önünde Hoca Feruz'un başının kesilmesini buyurdu. Bundan sonra onun tüm çevresinde sıkı nöbet tutuldu ve o artık zincire vurulmuş olarak bulunduruldu; akşam olunca eli ayağı da bağlanıyordu. Gündüzleri ise yeterince asker sürekli ve kesintisiz olarak gözetim nöbeti tutuyordu.

[XVII. Timur'un Anadolu'yu soyması ve oradaki zulümleri. İzmir'in Liman Hisarı'nı Rodos şövalyelerinden alıp yıktırması. Bayazid'in ölümü]

1. Ardından, Timur, felâket saçtıktan, tutsaklar aldıktan, bulabildiği her hazineyi çaldıktan [gasbettikten] sonra, Kütahya'dan - işkence-

lerle ve ölçüsüz cezalandırmalarla, yakarak, harab ederek, insanlan diri diri gömdürerek ve diğer her çeşit korkunç cezalandırmayı uygulayarak- yola çıktı, Bursa'ya vardı; orada hazine dairesini açtırdı ve Rumlardan [Osmanlılarca] miras edinilmiş altınlan, gümüşleri, değerli taşlan ve [çokluğu yüzünden] buğday taneleri gibi honicikle [şinik kabıyla] ölçülen incileri aldı. O yerde aynca, [Sırp Kralı] Lazaros'un kızı da aralannda olmak üzere, onun [Bayazid'in] bütün eşlerini ve cariyelerini buldu. Arkasından, Bursa'nın, Nikaia/İznik'in ve Nikomèdeia/İzmit'in ve kentler çevresindeki yörelerin bütün değerli nesnelerini, bitmez tükenmez hazineleri gasbederek, Aşağı [Batı] Phrygia'ya doğru ilerledi. [Yolu üzerindeki] Bütün kaleleri ve kentleri zaptederek, Asia'da [Romalılann Asia ilini oluşturan Batı Anadolu'da] iç bölümlere vardı. Edremit'ten ve Assos'dan geçme sonrasında Pergama'ya geldi; orada birkaç gün boyunca kaldı ve yöre kentlerinin bütün hazinelerini devşirdi; genç oğlanlan küçük kız çocuklannı tutsak aldı [köle edindi], her bir Türkle Rumu cezalandırdı, onlan ateşte yaktırarak ya da yiyeceksiz bırakıp açlıktan ölünceye kadar hapsederek yok etti; bunu, sırf onlann altınlannı ve gümüşlerini gasbetmek için yaptı. Sonunda yörenin bütün servetini toparlayınca, Sipylos Dağı eteğindeki Magnesia/Manisa'ya vardı. Orada Lydia bölgesinin altın ve gümüş olarak atalardan kalmış bütün birikimine el koyup Sardeis'lilerin, Philadelphia/Alaşehir'lilerin ve Attaleia'lılann[68] tüm servetini de [gasbederek] yığınladıktan sonra İzmir'e geldi.

2. Burada çadırlannı Rodos Şövalyelerinin kalesi[69] önünde kurdurdu; bu kaleyi şövalyeler [Aydınoğlu] Umur zamanında inşa etmişler-

---

68 Kasdedilen, Pampyhlia'daki Attaleia/Antalya olmayıp Akhisar yakınlannda Selçikler köyü mezarlığı yerinde bir zamanlar bulunan, Lydia-Mysia sınınndaki Attaleia yahıt Sardeis yakınındaki Attaleia, şimdiki Adala olsa gerek. İnkılâp Kitabevi yayını Lydia ve Mysia kitaplanmıza bakınız. Ancak bu önemsiz kentçiklerde bulunabilecek servet, pek de burada anmağa değer ölçüde olamazdı; Doukas başka bir ad verecekken yanlışlıkla Attaleia yazmıştır sanıyorum.

69 Günümüze izi bile ulaşamamış olan, eski limanın (Kemeraltı Caddesi'nin çevrelediği bölümdeydi) ağzındaki eski Liman Kalesi. Bugünkü Fevzi Paşa Caddesi'nin Cumhuriyet Bulvan ile kesiştiği yerdeydi; yakındaki Hisar Câmii adını ondan alır.

di; ondan daha önce de söz etmiştik[70]. Kalenin hemen teslim edilmesini istedi. Ancak şövalyeler isteğini reddettiler, çünkü oraya Ephesos/Selçuk'tan, Thyraia/Tire'den, Nymphaion'dan (Nif/Kemalpaşa'dan) ve diğer kentlerden pek çok insan sığınmıştı; bunlar hristiyan idiler ve kaleyi hiç kimsenin zaptedemiyeceğine inanıyorlardı. Gerçekten de Bayazid bu kaleyi her yıl sıkı bir kuşatmaya aldığı, uyanık davranarak oradan her çıkışı -savunucuların aç kalması nedeniyle onu zaptedebileceğine inandığından- denetiminde bulundurduğu halde, savaşmakla hiçbir şey elde edememişti. Bunun üzerine Timur limanın ağzını kapatmayı akıl etti. Böylece, akşamdan her yerde tellâl bağırtıp, her bir askerin bir kaya getirmek ve onu liman çıkışına atmak yükümlülüğünde bulunduğunu duyurdu; bu iş yapıldı. Kalenin savunucuları, yapılan işleri görünce cesaretlerini yitirdiler [çünkü denizden kaçmaları yahut yardım almaları engellenecekti] ve üç dizi kürekli savaş gemileriyle diğer teknelerini liman dışına, açık denize çıkarmayı günün ilk saatinden önce, zamanında yapamamış olsalardı daha ilk günde İskitlerce onlar [gemiler] yakılıp kül edilirdi. Çünkü berikiler ["İskitler"; Timur'un askerleri] günün daha ilk saatinde işe [liman çıkışını kayalarla doldurmaya] koyulmuşlardı ve denizi[n o bölümünü] karaya çevirmeyi başarmışlardı. Ordunun henüz onda biri -onda biri ne demek, yüzde biri- bile tellâl bağırmasıyla duyurulan buyruğu yerine getirmiş değildi.

3. Peki bu sırada Timur'un ordusunun tümü [ana gövdesi] nerede bulunuyordu? Söylediğimiz üzere, yöreyi tümüyle kuşattıktan sonra, her tarafta yalnız bir tek gün içinde üç günlük yol alıp, yanlarında hiçbir şey götürmeksizin ve sadece zaferi kolayca elde etmelerini sağlayacak kesinlikle vazgeçilmez levazım malzemesini taşımakla çoğu kez uçan kuş hızıyla giderek, kentlerin birinin düştüğü haberi henüz yayılmadan diğerini işgal etmekteydiler. Böylece, sefere çıkan asker kalabalığı ister küçük ister büyük sayıda olsun, hareketlerindeki esneklik ve hız nedeniyle, sonuç [hep] aynıydı. Ancak, [Ti-

70 Bkz. yukarıda VII 2 (s. 21-22).

mur askerlerinin] en önemli özellikleri, kendi canlarını hiç umursamamaları ve savaşlarda vahşî hayvanlar gibi beden bedene kapışarak çarpışmaları idi.

4. Sonuçta İskitler liman girintisinin ağzından içeri geçtiler ve [sur dibindeki] hendeğin önünde göründüler; frer'ler ise[71] onlara karşı mazgallardan oklarla [ok fırlatarak] ve onları kuşların yediği çekirgeler imiş gibi [kalabalık sayılarda] öldürerek savaştılar; sonuçta hepsi aşağıya yığıldı da yığıldı ve hendeğin tümü İskitlerin bedenleriyle doldu; ama böyleyken Barbarlar Lerna Canavarı'nın kafaları gibi yeniden doğuyorlardı [ölenin yerini başka asker alıyordu]. İşte bunun üzerine, hendek cesetlerle dolup taşınca, İskitlerin -hâla sayılamayacak kadar kalabalık olan- geri kalanı, ölü bedenlerin üzerine basarak ve onların üzerine merdivenler dayayarak, kimi yukarılara tırmanmaya kimi ise yer altı ülkesine götüren inişe [can vermeye] hamle ettiler; öylesine ki, canlılar [canları hâlâ teninde duranlar], kendisinin babası yahut oğlu da olsa, can verenlere acımayı umursamıyorlardı. İçlerinde derinden hissettikleri bir tek kaygı vardı ve o da kimin ilk kez yukarıya ulaşıp hisarın işgaline girişeceği konusunda idi. Her yandan yukarıya tırmanma sonrasında, şöyle ya da böyle canını kurtarmak için koşmaya [koşarak kaçmaya] başlayan frer'leri içeriye doğru kovaladılar. Bu nedenle [canlarını kurtarmak derdinde olduklarından, çarpışmakta iken kaçmaya başlayan frer'ler, hisarın denetimindeki ağzı dar limanda duran] üstüste üç dizi kürekli savaş gemilerini akropolis'in [en yüksek burcun bulunduğu iç kalenin] yakınına çektiler ve karmakarışık halde, düzenden yoksun, gemilere binmeye başladılar; balyos'ları[72] ve öteki [savaşçı olmayan] frer'ler de yanlarında idi. Arada [Timur'un yöreye yaklaştığının ha-

---

71 Doukas, kaleyi savunan tarikat üyesi keşiş-şövalyelerden burada, yapıtının ortaçağ Rumcası ile yazılmış aslında, frerioi (=frerios'lar) diye söz ediyor yâni Fransızca frère (=erkek kardeş) sözcüğünün Rumcalaştırılmışını kullanıyor. Bilindiği gibi katolik keşişlerden, Fransızcada, böyle söz edilir. Çağdaş Yunanlı bunu anlamayacağı için yapıtı şimdiki Yunancaya çeviren Karalès, ippotes=atlı beyler, şövalyeler karşılığını kullanmış.

72 Ortaçağ İtalyan devletlerinin, yetkilendirerek dış ülkelere gönderdiği, devleti temsil

ber alınması ile o gün arasında] korunmak için kaleye sığınanlardan, ki bunların hepsi kadınları ve çocukları ile birlikte olan hristiyanlar idi, kimi [Tatarların eline düşmemek için] denize atladı, kimi gemilerin dümen komutu kanatlarına[73], küreklerine can havliyle sarıldı; kimi de pruva halatlarına, çımaların halatlarına; bunlar teknelerdekilere bağırmaktaydılar: "Biz hristiyanlara da acıyın ve bizleri burada bırakıp gitmeyin". Ama berikiler onların [tutundukları yere] asılı duran ellerine sopalarla vurdular ve yelkenlerini rüzgâra açtıktan sonra, bu yarı ölü insanları bırakıp giderek uzaklara süzülüp yol aldılar. İskitler iç kaleyi işgal eder etmez, tutsakları bir yerde topladılar -kadınlar ve çocuklarla birlikte bunların sayısı binleri geçiyordu- ve onları Timur'un önüne götürdüler; o da hepsinin kılıçla kafasının kesilmesini buyurdu. Gerçekten de bir kelle, bir taş yanyana getirilerek ve kellelerin suratları sıra ile [aynı yöne bakar biçimde] dizilerek bir burç inşa ettiler; öyle ki, duvar yapımında bir sırada taşın bulunduğu yerde tam yukarıya bir kellenin gelmesi denk düşürülmüştü, ikinci sırada ise kellenin bulunduğu yerin üstüne bir taş harçla tutturulmuştu; böylece bütün suratlar duvarın dış yüzeyinden dışarıya doğru bakıyordu. İnsan gözü bir daha hiçbir zaman böylesine dehşet verici ve insanlık dışı bir buluş [icat] görmemiştir.

5. Bu arada Foça halkı, onun İonia bölgelerine yaklaşmasından önce, elçiler gönderdiler ve sayısız armağanlar sunarak ona boyun eğdiler. Beriki, [armağanları, bağımlılık sunulmasını] kabul etti ve onlarla barış sözleşmesi yaptı. [Foçalıların bölgesinde] Cenevizlerin Yeni [Yeni Foça] denen bir hisarı vardı, onun yanında Midillili'lerin [Midilli'yi elinde tutan Ceneviz soylularının] egemenliğinde, Eski [Eski Foça] denen hisar bulunmaktaydı. Timur İzmir'e varıp ona kar-

---

eden kişiler, o arada askerî vali durumundaki kişiler, Türklerce böyle anılıyor. Rumlarda bailos olarak kullanılan sözcük aslında Venedik devleti temsilcisine özgüdür; Ceneviz'lerin aynı tür temsilcisine podestas denirdi.

73 Geminin yahut sandalın kıçında bulunan ve gemide dümen tekerleğiyle, sandalda yeke denen kol ile komuta edilen, düz değil de sağa yahut sola yönelmiş olunca geminin yön değiştirmesini sağlayan kapı kanadı gibi yassı tahta.

şı [kentin, şövalyeler egemenliğindeki aşağı bölümüne, Gâvur İzmiri'ne, limandaki ayrı hisara karşı] savaşmaya başlayınca, bir yandan da Foça'lar [Eski Foça, Yeni Foça] hakkında bilgi toplasın diye torununu göndermişti. Bu hâl Lesbos [adasının] egemeni [olan Ceneviz soylusu] tarafından öğrenilince o kişi zaman yitirmeden üç dizi kürekli [savaş gemisi] ile hemen hareket etti ve Yeni Foça ile Eski Foça'ya gelip, [sonra] kentten [daha büyük yerleşim olan Eski Foça'dan] çıkarak Timur'un torununu, gerekli her türlü onurlandırma ile, ağırladı; birlikte yiyip içmelerinden sonra, onları [torun ile yanında gelenleri] bol bol armağanla uğurladı. Timur'un torununa ayrıca ona karşı duyduğu sevginin kanıtı olarak bir [mücevherli] egemenlik âsâsı verdi ve ikisi birbirini kucakladıktan sonra, biri [geldiği] savaş gemisine binerek öteki de atına binerek ayrıldılar. [Timur'un torunu] Kısa sürede İzmir'e [Liman Hisarı denen aşağı bölüme] vardı, orasını [Timur'un buyruğu ile, bir daha şövalyeler orada barınmasın diye tüm duvarları yıkılıp molozları denize döküldüğünden] temeline dek yıkılmış halde buldu; ordunun [Timur'un yöreden ayrılırken ötede beride bıraktığı birliklerin] her yandan üşüşerek toplandığını, Ephesos/Selçuk'a doğru yürüyüşe geçtiğini gördü. Daha önce Timur'un kendisinden, Ankara'da iken, [dönüş sırasında] bütün ileri gelenlerin ve satrap'ların [yerel baş yöneticilerin] her nerede bulunuyor olurlarsa olsunlar ne yapıp edip Ephesos/Selçuk'da toplanmaları buyruğu çıkmıştı; çünkü İskit [Timur] yurduna dönüşü bu kentten [doğuya yönelerek] yapacaktı.

6. Orada çadırlarını kurdu ve otuz gün boyunca kaldı. Ephesos/Selçuk yöresinde bulunan kalelerden, kentlerden ve köylerden oralarda bulunan, halka atalarından kalmış bütün altınları, gümüşten eşyayı devşirdikten ve nice işkencelerle, ateşe vermelerle her çeşit değerli malı, [satılınca para edecek] pahalı giysileri zorla aldıktan sonra, hareket edip, Karia'nın en önemli kenti olan, Milâs'lıların kentine [Milâs'a] vardı. Tam o sırada, soğukla ve karla öylesine ağır bir kış bastırdı ki, dört ayaklı hayvanlar bile, havada uçan canlılar ve denizin içindeki balıklar bile, donup kaskatı oldular, hepsi buza dönüştüler.

O ise bir kentten çıkıp ötekine girmekteydi; aynldığı kenti öylesine viran bırakıyordu ki o kentte hiç mi hiç köpek havlaması ya da tavuklann gıdaklaması yahut küçük çocuklann ağlaması sesi duyulmuyordu. Tam denize ağlannı atan balıkçının sonra onu denizden karaya doğru çekmesi ve ağıyla birlikte ağın karşısına çıkmış büyük balık olsun küçük balık olsun, en yenmeyecek balık yahut yengeç olsun herşeyi çekip alması gibi, işte öyle, bunlar da bütün Asia'yı [Batı Anadolu'yu] soydular ve tüm ganimetleri ile yola çıktılar.

7. Milâslılann yöresinden yukan Phrygia'ya[74] doğru, aynı şeyleri [talan etme, gasbetme] tekrarlayarak, ilerlediler. Gerçekten, Laodikeia'dan sonra Salutaria'ya [Romalılann Phrygia Salutaris dediği, Afyon ilinin kuzey yanmı ile Kütahya dolaylannı içeren yöre] vardılar; Türkler burayı kendi dillerinde Karahisar [Afyon Karahisan] diye anıyorlar. Orada, çok çileler çekmiş Yıldınm Bayazid [9 Mart 1403 günü] öldü[75]. Birçoklannca yayılan söylentiye bakılırsa kendi canına zehir kullanarak kıymıştı. Çünkü Timur onu İran'a götürmek ve orada İranlılara göstermek için canlı tutmak istiyordu, yâni onu avlanmış [seyirlik] vahşî hayvan yerine koyacak, onu rezil etmek amaçlı yürüyüş alayında yürütecekti ve bütün bunlardan sonra onu sayısız

74 Hellenlerin Troia'lılan Phryg soyundan saymalan nedeniyle Hellespontos Phrygia'sı diye andığı Troas-Mysia yöresinin dışında olan asıl Phrygia'yı kasdederek bu terimi kullanıyor.

75 Görüldüğü gibi Doukas, Karahisar adını, Afyon Karahisan'ndaki hisardan ve yerleşimden başka, Romalılann Phrygia Salutaris dediği yörenin adı olarak da Türklerce kullanılır sanıyor; yoksa, Timur'un dönüş yolculuğunda Afyon Karahisan yerleşimine uğradığını söylemek istemiyor. Zaten Ephesos/Selçuk'dan sonra Aydın üzerinden ve Menderes vâdisinden doğuya giden; Alaşehir ve Sangöl tarafından gelip Denizli'ye doğru uzanan yolun geçtiği yerden Menderes'i aşan, bugünkü Denizli kenti yakınlannda Laodikeia/Lâdik ve Hierapolis/Pamukkale'ye uğrayan, Acıgöl kuzey kıyısından geçen, Kelainai/Apameia/Dinar'a uğrayan; oradan Homa/Gümüşsu, Myriokephalon Geçidi yâni Kufi Çayı Vâdisi üzerinden Bolvadin güney yakınına, Eber Gölü kıyısına çıkan, Sultan Dağları eteğini izleyerek Philomeleion/Akşehir'e ve sonra Konya'ya uğrayan tarihsel ana yolda İran'a doğru gidilirken Afyon Karahisan kentine asla uğranılmaz. Bu yolu batıdan doğuya yahut doğudan batıya giderken kullanmış Xerxes ordusu, Genç Kyros ordusu, İskender ordusu, Friedrich Barbarossa ordusu içinden hiçbiri oraya uğramamıştır.

küçük düşürmelerle kendi canına kıymak zorunda bırakacaktı. Böylece, can çekişmekte iken Timur'a haber gönderip şöyle dedi: "Ben şimdi öteki dünyaya gidiyorum; sen de ölü bedenime hoş bakışla bak [bir lûtufta bulun] ve onun kendi yaptırdığım türbeye gömülmesine izin ver". İskit, bu sözleri dinleyince duygulandı, fikrini [tutumunu] değiştirdi ve cenazeyi, onu gömecek yaklaşık yüz kölesi ile, aynı zamanda bu köleleri âzad ederek, [Ankara savaşında tutsak düşmüş iki oğlundan, Şehzade Mustafa ile Şehzade Musa'dan birine, Musa'ya teslim edip, onunla] cenazeyi gönderdi. Bu kişiler cenazeyi Bursa'ya götürdüler ve onun kendisinin [Bayazid'in] yaptırdığı büyük anıtsal mezara gömdüler. O zaman Timur oradan [Phrygia Salutaris yöresinden; aslında: Akşehir'den] ayrıldı ve Lykaonia'ya, [orayı geçip Kappadokia bölgesine girerek] Kaisareia'ya, ardından da Küçük ve Büyük Ermenistan'a vardı[76]; tam bir yıl boyunca İran'dan uzakta kalmış bulunuyordu. Bu kadar zaman sonra zafer kazanmış olarak, ve o zamana kadar İran'ın hiçbir hükümdarının getirmediği kadar çok talan malı ve ganimet getirerek, ülkeye girdi.

Ancak, [anlatımımızın burasında] Osmanlıların daha sonraki [benim zamanımdaki] hükümdarlarına dönelim ve kendi egemenlikleri zamanında kazanılan başarılar bunlar için nasıl oldu da değişiklikler getirdi, görelim.

[XVIII. Manouèl başkent İstanbul'a dönüyor ve yeniden erki ele alıyor. Süleyman Çelebi Rumlarla barış kuruyor, Osmanlı ülkesinin Rumeli'ndeki bölümüne egemen oluyor. Anadolu'daki bölümde karışıklık]

1. İmparator Manouèl, Türklerin yenilgisini ve Bayazid'in uğradığı, üzerine yıldırım gibi gökten düşmüş olan dehşet verici felâketi öğ-

76 Timur ordusu, bu anlatıma bakılırsa, Kayseri sonrasında doğuya ilerlerken Sarız-Elbistan üzerinden geçmişti. Sarız-Elbistan sonrasında Malatya yöresine, dolayısıyle Rumların asıl Armenia olarak tanıdıkları bölgeye ve oradan İran'a geçildi.

rendiğinde, hemen Byzantion'a döndü ve yeğeni[77] egemenlik dümenini ona teslim etti. Kendisi [yeğen] ise, Lèmnos'a [Limni Adası'na] gönderildi ve böylece Manouèl sarayda olsun halk tarafından olsun tek İmparator olarak alkışlandı [biat gösterileri yalnız ona yapıldı].

2. Bu arada Süleyman Çelebi[78] Batı'ya [Rumeli'ne] geçtikten sonra Kent'in [İstanbul'un] içine girdi. Hemen İmparatorun ayaklan dibine düştü [!] ve şunlan söyleyerek ona yalvardı: "Ben senin oğlun olacağım ve sen benim babam olacaksın; bundan böyle aramızda hiçbir nifak tohumu yeşermeyecek, ne de herhangi bir çekişme olacak. Beni Trakya'nın tek hükümdan olarak, bu ülkenin ve atalanmın ele geçirdiği diğer ülkeler diye her ne varsa onlann egemeni olarak tanı". Ardından ona tutak olmak üzere, henüz ergin yaşa gelmemiş erkek kardeşlerinden birini ve kızkardeşlerinden de birini, Fatma Hatun diye anılanı, teslim etti. Aynı sırada, Selânik'i ve Zètouni'ye kadar bütün Struma kıyılan yöresini, Peloponnèsos/Mora'yı, [Tekirdağ yakınındaki] Panidos/Barbaros'tan İstanbul Boğazı'na kadar ve Boğaz'dan Varna'ya kadar İstanbul'un çevre yöresini, Karadeniz kıyısındaki bütün kalelerle, ona geri vereceğini vaad etti. Bunun üzerine İmparator onunla banş anlaşması yaptı ve onu Edirne'ye uğurladıktan sonra, akıllı ve savaş işlerinde kıvrak zekâlı bir adam olan Dèmètrios Leontarès'i, Selânik kentini devralmak üzere görevlendirdi. Bu kişi kenti teslim alıp da durumu Manouèl'e bildirir bildirmez,

77 Daha önce, Bayazid'in zorlamasıyla tahtı kendisine bıraktığı Ìoannès.

78 Bu kitap boyunca Süleyman Çelebi'den hep Mousoulman=Müslüman diye söz edildiğini belirtmiştik. Gençliği Aydın Oğullan ülkesinde geçen, Türkçeyi iyi bilen Doukas'ın kendisi böyle bir gülünçlüğe düşmüş olamaz. Baskı makinesinin bulunması öncesinde, bir kitabın yıpranmış el yazması yazıcılar eliyle kopyalanıp yeniden yazılırken ve bu iş yüzyıllar boyunca birçok kez tekrarlanırken, yazıcılardan birinin yanlış anlama sonrasında metinde yaptığı bir değişiklik veya eklemenin sonraki yazımlara da aynen geçtiği, pek çok kez görülmüş bir olaydır. Burada da, metinde Süleyman adını Doukas'ın yazdığı biçimiyle (Souleiman gibi bir şey olmalı) gören, kendisi Türkçe bilmeyen bir yazıcının bu adı müslüman sözcüğünün eş anlamlısı yahut çeşitlemesi sanarak onu düpedüz Mousoulman diye aktanvermesi gerçekleşmiş olabilir.

[Manouèl] İmparator [Yıldınm Bayazid zamanında ona niyabeten İstanbul'da İmparator durumunda bulunmuş, kendisi dönünce Limni Adası'na gönderdiği] Ìoannès'i getirdi ve onu bütün Thessalia bölgesinin krallığına atadı. Aynı biçimde, İmparator, [Süleyman Çelebi'nin kendisine teslim ettiği] bütün kentlere ve kalelere [yönetici olarak] Rumlann en şanlı adamlannı gönderdi; bunlar Türkleri kovup yönetimi üstlendiler. Böylece Trakya bölgelerinde mutlak banş, savaşsız sükûnet egemen oldu; Anadolu'da ise büyük kargaşa hüküm sürüyordu ve Beyliklerde [Timur'un kurduğu yeni düzen ile] başta olan kişilerden pek çoğu devrilip durmakta idi.

3. Bahar gelip de o yaman kış ve kargaşa sona erdiğinde, İskitlerin ayaklanyla çiğnediği illerin tümünde korkunç bir açlık ve dehşet verici hastalık salgını ortaya çıktı. Kısa süre içinde bir de [Türkler arasında] iç savaş patlak verdi. O sırada, lâkabı Alişar olan Germiyan [!] Timur'un izniyle, kendisine babasından miras kalmış Beylik ülkesini teslim almak üzere harekete geçmişti. Aynı şeyi Saruhan [oğlu] da yapmış, Lydia bölgesinin -bu kişiye babası tarafından miras bırakılmış ilin- yönetimini ele geçirmişti. Benzer yolda, Orhan ile Aydınoğullannndan ikisi, Umur ile Ese/İsa, onlar da, atadan miras diye bütün İonia bölgesini aldılar. Menteşe oğlu İlyas da, Karia ile [Güney yâni Menderes ile Aydın Dağlan arasındaki] Lydia'yı ele geçirmişti.

4. Bayazid'in Anadolu'da kalan oğullannndan Mehmet, Galatia'daki Ankyra/Ankara'da bulunuyordu, çünkü bu ilin meşru bir mirasçısı yoktu. Henüz küçük [hayli genç] yaştaki kardeşi Musa da onun yanındaydı. Diğer oğul Ese/İsa'ya gelince, bu kişi, hiçbir yerde egemen olmaksızın ötede beride dolanmaktaydı; aynı durum [Timur'la birlikte gittiği İran'da uzun süre konuk kaldıktan sonra Anadolu'ya döndüğünde] Mustafa'nın da başındaydı. Ese/İsa bir zaman gelip de o taraflarda [Galatia'daki Ankara yöresinde] bulunur olduğunda Mehmet onun üzerine babasının ileri gelen adamlannndan birini, Temirtaş/ Timurtaş deneni, gönderrniş ve o da gelip ötekiyle [İsa ile] çarpışmış, onun kafasını kesmişti. Mehmet ise, Galatia'da güçlendi.

5. Aydın'a [vaktiyle orada Beylik kurmuş, Aydınoğlu denen Mehmet Bey'e] ait olan İonia bölgesinde ise, Karasubaşı denen kişinin oğlu Cüneyt adlı biri baş kaldırdı; yiğit ve savaş seferlerinde şan kazanmış bu adamın babasına Bayazid zamanında arpalık olarak İzmir verilmişti [babası, Aydınoğullarından İbrahim Bey, İzmir'e sübaşı olarak atanmıştı; o yüzden oğlu Cüneyt'e İzmiroğlu deniyordu]; özellikle onun egemenlik arası dönemde ["fetret devri"nde] uzun süre İzmir'de yöneticilik etmesi nedeniyle, İzmirliler ona yöredeki en yüksek yönetici olarak saygı göstermekte idiler. İşte bu kişi, Ephesos'u başkent edinmiş [diğer] Aydınoğullanyla savaşmaya girişti. Cüneyt, İzmirlilerden ve çevredeki köylerin halkından 500 kadar asker devşirdi ve saldırıya geçerek Ephesos/Selçuk ovası halkını soydu [yöreyi talan etti]. Hele kısa sürede 500'ün çok üzerinde kişi devşirmeyi başarınca, Ephesos'lulann kentinin tâ kendisine [ilkçağ Ephesos kentinin ardılı olan, o çağda Türklerin Ayasluk dediği kente, şimdiki Selçuk'a] dayandı. Başlangıçta kaleyi kuşatması üzerine, [oradaki] Aydın oğlu birkaç gün içinde savaşı bırakıp kaçtı, bunun sonucunda Cüneyt erkin sahibi oldu. Buna rağmen Trakya'da [başkent Edirne'de] bulunan Süleyman Çelebi'ye tekrar tekrar nâme gönderip şunlan yazdı: "Ben bu çileye senin için katlanmaktayım ve Aydın ilinde Beyliği kendim için değil senin için üstlendim. Öyleyse, senin düşmanın olan kişilerin saldınlanna karşı direnebilmem için bana yardım gönder". Bunun üzerine Süleyman Çelebi, yalnız bir tek kez değil birçok kez, ölçmeye saymağa gelmez hazineleri Gelibolu'dan ona, İzmir'e gönderdi; Cüneyd de onun temsilcisi sıfatiyle, Aydın'ın [Aydınoğlu denen Mehmet Bey'in] diğer mirasçılannı kovup kaçınncaya kadar seferler yaptı.

6. Korkunç sel baskınından sonraki ikinci yılın bahan henüz başlamıştı ki, Aydın'ın oğlu Umur [Aydınoğullanndan II. Umur Bey] -diğer oğul ölmüştü- dayısı olan Karia hükümdan Menteşe'yi, [Menteşe Oğullanndan] İlyas Bey'i ziyaret etmek üzere yola çıktı. Oraya [Milâs yanıbaşında yalçın kayalık üzerinde Beçin Kalesi'ne] vardığında yalvanr halde onun önünde diz çökerek ondan, kendisine yardım

etmesini rica etti. Beriki onun dileğini son derecede içtenlikle kabul etti ve sonuç olarak istediğini yerine getirdi; böylece bütün ordusunu topladıktan sonra, yanında Umur bulunduğu halde, 6 000 askerden oluşan bir ordunun başında, Ephesos/Selçuk'a geldi. Bu sırada kentin halkının, Cüneyt'in babası Karasubaşı da o arada olarak, sayısı 3 000'e varmakta; Cüneyt ise İzmir'de kalmakta idi. Ephesos/Selçuk'lular boyun eğmeyip tersine düşmanlar kentin içinde yangın çıkanncaya kadar şiddetle direniş gösterdiğinden, düşman kentin dört yerini aynı zamanda tutuşturdu ve yangının alev[ler]i kentin evleriyle, İskitlerden geriye [mal olarak] ne kalabilmişse [hepsini] yakıp yok etti. Yangın, herşeyi kuru samanmış gibi yakarak yok etmişti; öyle ki iki gün içinde bütün kent küle ve toza dönüştü. Ephesos/Selçuk'lular korkunç felâketi görünce boyun eğmek zorunda kaldılar.

7. Ne var ki Karasubaşı [Cüneyt'in babası, Aydınoğullannndan İbrahim Bey] kentin akropolis'ine [Selçuk Kalesi'ne] kapanmış olarak, sonbahara dek direndi; oğlundan bölük pörçük yardım alabilmişti. Ancak oğlu, İzmir'i bırakıp Ephesos/Selçuk üzerine yürüyememişti, çünkü elinde yeterli sayıda asker yoktu. Bu durumda [İbrahim Bey] başka çözüm bulamayarak kentçiğin [kale içindeki yerleşimin] kapılannı açtı ve ricacı olarak Menteşe'nin huzuruna çıktı. Beriki, kalenin içinde bulunan her kim varsa tutuklattı ve onlan zincire vurulmuş olarak kendi egemenlik ülkesine götürdü. Beri yandan da Aydın'ın oğlunu, Umur'u, ona atadan miras kalmış Beyliğinde egemenliğe geçirdi; buna karşılık berkitilmiş bir burcun zindan bölümüne kapatılmış olarak orada yatan Karasubaşı'nın yanı sıra, [Selçuk'da bulunup da] onu desteklemiş Osmanlılan dahi tutuklayıp hapsetti. Bunlann kapatıldığı kaleye Mamalos denir [Marmaris?]. Acaba o sırada Cüneyt ne yaptı? İzmir'den çıktı ve gemiyle Karia'ya yelken açtı. Orada Mamalos'a yanaştı ve bu yerde kapatılmış olanlara, onlan kurtarmak için geldiğini gizlice haber verdi. Onlar da, başlanndaki nöbetçilerle ha bre yiyip içmeye giriştiler ve güçlü şaraptan tekrar tekrar ikram etme sonrasında onlan ölü gibi uyur hâle getirdiler. Kendileriyse burçtan dışanya çıktılar ve [koltuklan al-

tından] iplerle bağlandıktan sonra duvardan [hisann, burç ötesindeki dış duvanndan] aşağıya kaydılar, gemiye bindiler ve oradan hiçbir sorun çıkmaksızın İzmir'e doğru yelken açıp gittiler. Onlann kaçışı [İzmir'de] büyük sevince yol açtı.

8. Kış bastırdığında, Cüneyt Ephesos/Selçuk üzerine sefer etti ve bu hal Umur'un kaleye kapanmasına sebep oldu. Bunun üzerine o da kenti, tümüyle talan etsinler diye, askerlerine bıraktı ve tutsak almadığı [köle etmediği ve ettirmediği] insanlan dışında, İskitlerin orayı basmasından [ve kuruturcasına talan etmesinden] sonra her ne mal edinilmiş idiyse askerler herşeyi ganimet diye aldılar. Sefil şeytan [Cüneyt] sayısız kentliyi öldürdü ve kentlilere binlerce başka çeşit çileyle eziyet etti. Sonunda, Umur'la anlaşmaya yanaştı ve Umur ona eş olarak kızını verdiğinden ve o da sözlerinin [yüklenimlerinin, özellikle sana zarar vermeyeceğim yolundaki yükleniminin] doğruluğunu yeminler ederek pekiştirdiğinden, [Umur Bey] kaleden çıktı ve babayla oğul imiş gibi kucaklaştılar. Cüneyt, Süleyman'a vermiş olduğu, ona sâdık kalma sözünden tümüyle döndü ve Aydın [Aydınoğullannndan, şimdi Cüneyt'in kayınbabası olan II. Umur Bey] en yüce hükümdar ilân edildi. Ardından, onunla [Cüneyt] bütün ili bölüştüler ve Menderes'e doğru olan bütün kentleri kendi payı olarak aldı, üstüne kuzeye doğru yayılanlan da: Philadelphia/Alaşehir'i, Sardeis'i, Nymphaeion/ Nif/Kemalpaşa'yı, Ermos/Gediz ırmağına kadar olanlan. Oraya en güvendiği işbirlikçilerini yerleştirdi ve bütün egemenliği kendi hısımlan ve dostlanna dağıtarak bölüştürdü. Kendisi, gelecekte damadı olacak kişiyle Ephesos/Selçuk'ta kaldı; burada bir sabah, Umur öldü diye halka bir söylenti yaydı. Gerçekten, çok geçmeden güneş doğdu, onun [Umur'un] cenazesini kaldırdılar ve cenazeyi Pyrgion/Birgi denen ve Tmolos Dağı/Bozdağ eteğine yayılan kaleye götürdüler; orada atalannın yanına [Aydınoğlu Mehmet Bey'in de gömülü bulunduğu kollektif türbeye] gömdüler. Cüneyt havalara uçtu ve artık egemenliği atadan kalma miras olarak kendisinin saydığı için, kendisini bütün Asia'nın [Batı Anadolu'nun] hükümdan olarak ilân etti.

9. Bu sırada Süleyman Çelebi, onun aşın yüzsüzlüğüne dayanamayarak, [Cüneyt'in üzerine yürümek ve Anadolu'da bir köprü başı edinmek için,Trakya'dan] karşıya, Bithynia'ya geçmek istedi. Böylece Boğaz'ı geçti ve Bursa'ya girdi; orada bütün kent halkı onu içtenlikle karşıladı ve büyük sevinçle, onun uğrunda ölmeye hazır bulunduklannı söyleyip böbürlendiler. Bahar başlar başlamaz, Süleyman Cüneyt'in karşısına çıkmak için ordu devşirmeye girişti. Ne var ki Cüneyt'in kendisi en tez biçimde az sayıda at [atlı] ile Konya'ya, Lykaonia'nın en önemli kentine geçti ve Karaman ile [Karamanoğullan Beyliği hükümdan ile] görüştükten sonra, Kütahya'ya indi, orada da aynı konu için Germiyan ile [Germiyan Beyi ile] görüştü; sonuçta hepsini [Osmanlıya karşı] silâhlanmış olarak kendi yanında Ephesos/Selçuk'a getirdi. Bu hükümdarlann karşısında yaptığı konuşmada aşağı yukan şunu demişti: "Bayazid yüzünden çektiğiniz çileleri pek iyi biliyorsunuz. Nasıl atalannızdan kiminin kılıçla öldürüldüğünü, kiminin darağacında asılıp boğulduğunu iyi biliyorsunuz. Ama Tann'nın âdil hükmüyle o şeytanın yok olduğu bu günde o engereğin veledi bizi yutamıyacak; tersine onun henüz güçsüz olduğu şimdiki günde, kendimiz gelecekte kaygısız yaşamak için, onun kafasını ezelim". Bunun üzerine hükümdarlar, onun sözlerini dikkatle dinledikten ve kendi yararlannın bilincine vardıktan sonra, bütün silâhlanyla toplandılar. Böylece birleşik ordu tüm mevcuduyla Ephesos/Selçuk'da ordugâh kurdu; burada Karaman, 3 000 askerin, Germiyan 10 000 askerin ve Cüneyt 5 000 askerin başında idi.

10. Ancak, Süleyman'ın kendisi de Bursa'dan hareketle Lopadion/Uluabat'a geçmişti ve orada ordusunun tümünü sayımdan geçirmiş, sayı 25 000 çıkmıştı. Lopadion/Uluabat'tan yine yola çıktı, Bergama'ya geçti; Bergama'dan Menemen Ovası'na ve oradan da İzmir'deki [Bornova çevresindeki] ovaya. Karaman ve Germiyan'ın bağlaşıklık kurmasını öğrenince şaşırdı ve çok öfkelendi. Kısa sürede İzmir'den ayrıldı ve Ephesos/Selçuk'a yaklaştı, Burada Mesaulio [Ara Bahçe] denen yerde ordugâh kurdu. Ancak orada iken, hasımlanndan korktuğu için -çünkü onlann ordugâhında çadırlar yoğun

görünüyordu- kendi ordugâhının çevresine hendek kazdırdı ve toprak sütre yığdı; böylece kendisi ordugâhın orta yerinde kalakaldı. Bu arada Ephesos/Selçuk'taki hasımlan yanm günlük yürüyüş uzaklığında bile değildiler, yâni aralannda altı saatlik mesafe [yaklaşık 25 km.] bulunuyordu. Buna rağmen, artık akşam çöktüğünden, ne o [Süleyman] onlara karşı ilerledi ne de onun ordusunun sayı üstünlüğünden korkan berikiler harekete geçtiler.

11. Ne var ki, durum hareketsiz gibi görünürken, onun gizli dostlannndan [ona gizlice bilgi verenlerden] biri Cüneyt'in yanına geldi ve ona şunu dedi: "Karaman ile Germiyan, aralannda anlaştılar; seni bu gece Süleyman'ın eline teslim etmeyi kurmaktadırlar. Buna karşılık beriki [Süleyman] onlarla sürekli banş kuracak ve onlar korkusuzca memleketlerine dönecekler. Bu geceden, herşey olup bitecek". Cüneyt böyle birşeyi öğrenince, akşamın çökmesini bekledi ve çadırlannda çıralar, fenerler yaktırdıktan [kendisi ve adamlan o çadırlarda imiş görünüşünü yarattıktan] sonra, kendisi en hızlı atlan seçti ve kentin yukan hisanna [Selçuk Kalesi'ne], kaleyi beklemekte ve korumakta olan kardeşi Bayazid'in yanına çıktı. Yaptıklannı ona aynntılanyla anlattı ve ona, kenti sabaha dek uyanıklıkla kollamasını tenbih etti; kendisi ise geri kalan [orada bırakmış olmadığı] muhafızlanyla, Süleyman Çelebi'nin yanına döndü. Böylece, gece yansı, Karaman ile Germiyan'ın askerleri [tutuklayıp Süleyman'a teslim etmek üzere] Cüneyt'in çadırlanna geldiklerinde, kesinlikle hiç kimseyi bulamadılar. Aynı sırada, Cüneyt, gün doğar doğmaz, kendi boynuna bir kement doladı ve Süleyman'ın huzuruna ağlayarak ve kendi savunmasını yaparak, çıktı [şöyle dedi]: "Efendimiz, ben günah işledim. Öldürülmeyi hak ettim. Ben kendim bu kemendi boynuma geçirdim. Bana her ne dilersen onu yap. Her cezaya müstahakım". Süleyman bu sözlerden duygulandı, ona acıdı ve parlak giyecekler [onurlandırmada âdet olan süslü kaftan] giydirdikten sonra ona sordu: "Şu anda diğer hükümdarlar [Beyler] ordulanyla nerede bulunmaktadır?" Beriki yanıtladı: "Ephesos/Selçuk'da; eğer dilersen, bana [yeterli] ordu ver ve ben kendim senin huzuruna onlan zincire vu-

rulmuş olarak getireyim". Ancak, Süleyman, bu hikâyenin içinde belki de başka çeşit cingözlük gizlidir diye korktuğundan, onlann [Karaman ve Germiyan Beylerinin] peşine düşmek istemedi. Yine de, güneş yükseldiğinde, kendisi, atına bindi ve bütün orduyla Ephesos/Selçuk'a doğru yürüdü; Cüneyt de yanında bulunuyordu. O arada, Karaman ile Germiyan, anlattığımız üzere, gece yansı Cüneyt'in çadırlanna vanp da onu bulamayınca, kurulan tuzağı hemen anladılar. Bunun üzerine ordugâhta büyük patırtı ve kargaşa kendini gösterdi; çünkü kimileri [binip kaçmak için] atlannı anyordu, kimileri eyerlerini, kimileri de sırtlannda silâhlannı ve denklerini taşıtmak için develerini yahut katırlannı. Kimileri ise silâhlannı kuşanmaktaydılar. Böylece, güneş yükseldiğinde herkes düzen içinde hazırlandıktan sonra, atlılar, Beyler ve yayalar yüksek bir yerde dikilip durdular ve bütün nakliye kollannın, katırlarla ve develerle, geriye çekilme hareketini izlediler. Yayalar yakında Menderes boyunda bulunan dağ geçitlerine girdiler[79]; ötekiler ise geçilmesi zor yerlerden nasıl tehlikeye maruz kalmadan [güvenle] geçildiğini görmek üzere yerlerinde beklediler; bundan sonra, çok geçmeden, bunlar da dağ geçidinin içinde rütbe sırasına göre [ardarda giderek] ötekileri izlediler. Artçı birliğinin son bölüğü dağ geçidinin ağzında [girişinde] bulunuyorken, tam da o sırada, Süleyman'ın çerisinden yaya olanlar, Gallèsios Dağı [Alaman Dağı] eteği tarafında bulunan [Kaystros/Küçük Menderes üzerindeki] köprüden geçerek [Belevi yerleşimi ile Selçuk arasında tarihsel ana yol üzerinde orta yer yakınındadır] Ephesos/Selçuk'a girdi; günün tam dördüncü saati [sabah saat 10.00] idi; güneş terazi burcu içinde yol almaktaydı ki Süleyman Ephesos/Selçuk'a girdi. Cüneyt sürekli olarak ona, tutumunu değiştirip düşmanlannın peşine düşsün diye öğüt verip duruyordu; ama beriki ya aşırı derecede hoşgörülü olduğundan dolayı ya da Cüneyt'in kendisinin kumpas kurmalanndan çekindiği için ona uymuyordu. Çünkü,

79 Selçuk-Ortaklar arasındaki, çağdaş anayolun da bir parçası olan dağ geçidi kasdediliyor olmalı. Süleyman buraya kuzeybatıdan, Belevi tarafından gelecektir; Karaman ve Germiyan birlikleri ise güneydoğu yönünde çekilmektedir ve Menderes kuzey kıyısı boyunca doğuya gideceklerdir.

Cüneyt ne kadar kurnaz ve hilebaz ise Süleyman bir o kadar saf gönüllü ve hile bilmez kişiydi. Böylece, [Süleyman Çelebi] ordugâhını Ephesos/Selçuk ovasında kurdu; burada daha dört ay boyunca kaldı; sefahat ve aşın eğlence yaşamı sürmekten başka şey yapmadı; gerçekten, içki düşkünlüğünde kimse onunla yarışamazdı ve bedensel zevk cümbüşlerine hiç duraksamadan dalardı.

[XIX. Süleyman Çelebi'nin öldürülmesi. Edirne tahtına Musa Çelebi geçiyor ve savaşma siyaseti yürütmeye başlıyor, Mehmet Çelebi'ye yenilip öldürülüyor; Mehmet Çelebi Sultan oluyor ve Osmanlı ülkesinde çok başlılık son buluyor]

1. Bu sırada, kendisinden daha önce söz etmiş olduğumuz Musa, ağabeyi Mehmet'in yanında Galatia Ankyra/Ankara'sında kalıyordu; oradan yola çıktı, Türkmen Beyi İsfendiyar'ın egemenliğinde bulunan Sinop'a geçti. Lâyıkınca ağırlandıktan sonra, Musa, [İsfendiyar Bey'den] Ulah ülkesinin [Osmanlı'da: Eflâk; Romanya'nın güney parçası] bölgelerine gitmek üzere Karadeniz'i aşmak için izin istedi. İsfendiyar onun dileğini içtenlikle kabul etti [çünkü Osmanoğullan arasında savaşım hem Anadolu Beylikleri Beylerinin hem de 1386-1418 arası dönemde Ulah ülkesinde voyvoda/hükümdar olan Mircea'nın pek işine geliyordu] ve karşı kıyıya, Ulah ülkesine geçmesi için izin verdi. Orada Voyvoda Mircea ile buluştu ve kim olduğu, nereden hangi yolla geldiği konusunda onu bilgilendirdikten sonra, [Mircea tarafından] kendisine bütün Ulah yurdunda [dilediği yere] yolculuk etmek ve her ne dilerse engellenmeksizin yapabilmek izni verildi [böylece Deliorman'daki yoğun Türkmen nüfusundan, Süleyman'a karşı savaşmak üzere, asker de devşirebilecekti]. Ancak tam bu sırada batılı hükümdarlar ile Tuna'nın o yöresindeki koruyucu birliklerin komutanlan, [Süleyman'ın barışçı tutumu dolayısiyle ondan çok hoşnut olduklan için] Musa'nın Ulah ülkesine varışını haber alınca [hâlâ Selçuk'ta bulunan, Anadolu'yu da kendi egemenlik

alanına katma hesabındaki] Süleyman'a mektup yolladılar ve olan biteni ona açıkladılar; olabildiğince çabuk Trakya bölgelerine geçmeyi zamanında yapamazsa, bu takdirde Musa'nın, Batıyı [Rumeli'ni] şu veya bu biçimde zaptedeceğini, kendisinin ise Asia'da [Batı Anadolu'da] kalmakla sonunda yalnız o bölgenin egemenliğiyle yetineceğini ona bildirdiler [onun kafasına soktular].

2. Süleyman bu sözleri duyar duymaz hiç gecikmeden Ephesos/Selçuk'tan Lâpseki'ye geçti; Cüneyt'i yanına almıştı, onun yerine Ephesos/Selçuk için ve bütün yöre için başka bir Bey bırakmıştı. Bu sırada Lâpseki'de, Süleyman için Gelibolu karşısında, kıyıda, dev büyüklükte bir burç inşa etmiş olan bir adam vardı. Bu inşaat yapıcısının adı Salcruzo de Negro idi; kendisi, Genova/ Cenova'lıydı [Cenevizdi] ve soylu kökendendi. Süleyman, burcun tam olması gerektiği gibi yapılmış bulunduğunu görünce, onu ölçülmez ihsanlarla ve paralarla ödüllendirdi. Bunun üzerine karşıya, Gelibolu'ya geçti ve orada kalıp kendini içmeye, eğlenmeye, şölen cümbüşlerine ve cinsel sefahata verdi; Musa'nın harekâtını tümüyle unutmuştu [aklından çıkarmıştı]. Oysa, Musa, onun buyruğundaki komutanlara nâme yazmak için bir an bile yitirmedi ve onlara, kendisi erki ele aldığında her türlü ödüllendirmeyi vaad etti. Yalnız lâfla da kalmadı, Tuna boyu yörelerinden Türkleri devşirerek, bunlar tarafından bütün Trakya'nın, Tesalya'nın ve İllyrikon'un [Arnavutluk-Sırbistan yöresinin] hükümdan [sonuçta, Osmanlı ülkesinin Avrupa'daki bölümünün, bu anlamda olarak Rumeli'nin hükümdarı] ilân edildi.

3. Süleyman ise Cüneyt'i Bulgaristan yörelerine gönderdi, onu Akhrida/ Ohri çevresindeki bölgenin vâliliğine atadı. Kendisi Edirne doğrultusunda yürüyüşe geçti ve kente girdiğinde herkes, onu velinimetimiz diye ve her çeşit iyiliğin ihsan edicisi diye şükran dualanyla karşıladı. Ve aslında gerçek de öyleydi; çünkü Süleyman [örneğin] bir ay kalmak üzere her nereye giderse, ister kente ister köye gitmiş olsun, bütün zenginler ve yoksullar, hatta ekmek dilenen kişiler bile, herkes, yaşamalanna yetecek kadar ihsanlara nâil olurlardı.

4. Bu sırada Süleyman, Edirne yöresinden ordu devşirerek, onu Musa'ya karşı gönderdi, kendisi ise gece gündüz içki âlemindeydi. Musa onun ordusuyla çarpışıp yengi kazanınca, Süleyman'ın ordusunu Sofya yakınındaki yörelere kadar kovaladı; o sırada her yerde, Musa'nın bütün Batı'nın [Rumeli'nin] hükümdarı olacağı söylentisi yayıldı. Süleyman, Musa'nın Edirne'ye girmek üzere olduğunu duyunca, daha şimdiden halk yığınları rütbe sahiplerinin çoğu ile birlikte onun yandaşlığına geçmeye başlamışken, sarhoşluk mahmurluğundan çıkarak aklını başına yeniden devşirdi ve [Rum başkentine] İstanbul'a kaçmayı düşündü. Bunun üzerine, yanında çok az sayıda atlı ile, İstanbul'a giden yolu tuttu; ne var ki bunlar da onu terkettiler ve Musa'nın yanına geçtiler.

5. Süleyman yol boyundaki köylerden birinde bulunuyordu; orada birileri onu görür görmez atından, giysilerinden ve bir hükümdara yakışır biçiminden kendisini tanıdılar ve koşarak onun yanına gelmeye başladılar. Birdenbire onun önünde yaylanyla, oklarıyla beş okçu belirdi. Süleyman ürküp heyecanlandı ve içlerinden birine bir ok fırlattı, sonuçta okçulardan biri vuruldu ve yere yıkıldı. Hemen ardından ikinci oku fırlattı, o da ikincisini devirdi. Bunun üzerine geriye kalan üçü bir olarak -çünkü onların beşi de aynı babadan ve aynı anadan [kardeş] idiler- oklarını Süleyman'a fırlattılar, o da atından yere düştü. Berikiler hemen koştu ve onun başını kestiler. Musa ise şanla şerefle ve muhafız birliğiyle birlikte Edirne'ye girdi ve orada Batı'nın [Rumeli'nin] hükümdarı ilân edildi.

6. Musa, ağabeyi Süleyman'ın ölümünü öğrenince yasa büründü ve hemen, en yüksek rütbeli subaylarıyla birlikte askerler gönderdi, onun cenazesini Edirne'ye getirdiler. Oradan, her çeşit saygıyı göstererek cenazeyi Bursa'ya naklettirdi; [Süleyman] o kentte kendisinin yaptırmış bulunduğu anıtsal mezara [türbeye] gömüldü. Ardından, Musa Süleyman'ı öldürenler konusunda ayrıntılı araştırma yürüttü ve her üç sorumluyu da meydana çıkarınca, onları öldürmenin gerçekleştiği köye gönderdi. Askerler bütün köylüleri bir araya topladılar ve herbirini karısı ve çocuklarıyla birlikte bağlayıp, onları

kulübelerine kapattılar ve kulübelerin hepsini yaktılar; dolayısiyle tümünü birden: çocuklar, ana baba, hısımlar, kulübeler, bütün köy, küle ve toza dönüştü. O insaniyetsiz canavar böylesine bir ceza uygulayarak daha baştan, yaşamı süresi boyunca ne çeşit bir belâ olacağını gösterdi[80].

7. Ardından Trakya'nın, Makedonya'nın ve diğer yörelerin, kendisi önünde secde etmeye gelmiş bütün ileri gelenlerini bir araya topladı, onlara nutuk attı ve şöyle dedi: "Ey benim ve babamın dostu olan insanlar! -Bakın size kullanm demiyorum-. Timur sebebine Asia [Anadolu kasdediliyor] bölümünün başına gelen felâketi iyi biliyorsunuz; daha da korkunç olanı dahi var ki o da babamın onun ellerine küçük bir kuş imiş gibi düşmüş bulunduğudur. İskitlerin ve İranlılann ve [onlara hizmet eden] diğer uluslann bizim yurdumuzu viran etmesinin tek sebebi İstanbul ve orada egemenlik sürenler olmuştur. Benim ağabeyim buraya gelip o sırada erkinin geçtiği Trakya'da ve öteki bölgelerde egemenlik sürmeye başlayınca, atalardan kalma inancımıza [islâm dinine] gerekli olan bağlılığı göstermemekle kalmadı; hatta -bunu itiraf etmeliyim- yan imansız oldu. Bu yüzdendir ki Tann ona güvenini geriye çekti ve imansızlan kesip biçeyim ve iman sahiplerini yücelteyim, şana kavuşturayım diye peygamberin kılıcını benim elime teslim etti. Sonuç olarak, bu nedenle, bunca bölgeyi İstanbul'a vermenin [bırakmanın] hiçbir biçimde gereği yoktur; ne de Makedonya'nın bunca kentini ve özellikle Selânik'i, babamın bunca ter dökerek fethetmiş bulunduğu ve içindeki kâfir putlannın konduğu sunaklannı Allah'ın ve peygamberinin kutsal mâbetlerine çevirdiği [kiliselerini câmi yaptığı] bir şehri [Rumlann elinde bırakmalı]. Tersine, bir de şu var ki, o "kentlerin anası"nı ve babamın katilini [İstanbul'u], eğer Tann isterse, sizin yardımınızla, kendimizin edeceğim; bütün kiliselerini Tannya ve peygamberi-

80 Egemenlik süresi boyunca savaş ve fetih politikasına son veren Süleyman Çelebi'den sonra o politikayı izlemeye başlayan, Rum İmparatorluğuyla savaşan, Süleyman'ın geri verdiği yerleri yeniden zapteden, İstanbul'u kuşatan Musa Çelebi'ye karşı Rumlann ve o arada Doukas'ın muhabbet duymaması doğaldır.

ne dua edilen kutsal mâbetlere çevireceğim". Bunun üzerine hepsi onu övüp alkışladılar [Padişahım çok yaşa diye bağırdılar] ve o cenabet lâflan Tann tarafından esinlendirmeyle gönderilmiş saydılar.

8. Böylece kalabalık bir ordu devşirdi ve ilk olarak Sırbistan üzerine sefer etti, çünkü Lazaros'un oğlu Kral Stefanos daha sırf onun istilâsının lâfını duymakla tabanlan yağlamıştı. Orada sayısız köyü, ovayı viran etti; en güzel ve en körpe genç çocuklan tutsak aldı ve son olarak geriye kalan halkın tümünü kılıçtan geçirdi. Üç hisar kentçiğini de savaşla ele geçirdi; bunlann savunuculannın tümünü kestirdi ve o hristiyanlann parça parça edilmiş bedenleri üzerine sofra kurdurup komutanlanyla birlikte içki içti.

9. Sırbistan'dan sonra Edirne doğrultusunda geriye döndü ve biraz dinlenip, İstanbul surlarına saldırmak için savaş makineleri yap[tır]maya başladı. Aynı zamanda, Tesalya'ya, Selânik'i kuşatmak için yeterince ordu gönderdi. Ardından, Struma ırmağı çevresindeki bütün bölgeleri, Zètuni dışında, işgal etti ve bizzat kendisi İstanbul üzerine yürüyüşe başladı. Ne var ki [yol boyunca] bütün köyleri ıssız buldu; çünkü İmparator Manouèl köy halklannı İstanbul surlannın içine nakletmişti. İşte öylece, boş köyleri ateşe verdi. Musa, İstanbul'un karşısında ordugâh kurdu; böbürlenerek, kentin fâtihi olacağına inanıyordu, oysa gerçekte elinin altında böyle bir iş için yeterli güç yoktu. Buna rağmen her gün hiç durmadan savaştı ve saldın çıkışlannı karşıladı; [askerleri] Kent savunucularını kılıçtan geçirdi ve onlar tarafından kılıçtan geçirildi. Çünkü Kentliler surlardan dışanya çıkıyorlardı ve Türklerle beden bedene kapışıyorlardı; öldürülen her bir Ruma üç ölü Türk karşılık düşüyordu. Ama bu durum İmparatorun hoşuna gitmiyordu. Adam kıtlığı nedeniyle o, her bir Ruma özel önem veriyordu ve onları gözünün bebeği gibi sakınıyordu. Bu yüzden onlara şunu da demişti: "Eğer 100 Rum askerinden [sadece] 10 tanesini yitirirsem bunun bana yaran nedir, 1 000 Türkten 100 tanesini yitirirse bunun Musa'ya zaran nedir?" Ama yiğitlikten yana Rumların eksikliği olmadı ve [zaman zaman, baskın biçiminde] surlardan dışanya çıkıp Türklerle kapıştılar. Çatış-

ma sırasında Türkler en önemli soylulardan birini tutsak etmişlerdi; bu kişi, İmparator Manouèl'in oğlunun, gelecekteki İmparator Ìòannès'in sofra hizmetkârlarının başı [sofracıbaşı'sı] idi; onun başını kestiler. Rumlar olan biteni öğrenince hemen [öç almak için] surların dışına çıktılar; sürekli saldırıyla nâralar atarak onun cenazesini almayı, Kent içine çekmeyi başardılar, kafa ise Türklerce Musa'ya götürüldü. Bunun üzerine, ölenin babası, İmparator Manouèl hazretlerinin çevirmeni ve pek çok zengin bir kişi olan Nikolaos Notaras, muazzam miktarda para ödeyerek onun kafasını satın aldıktan sonra, kafayı gövdeyle birlikte gömdü. O gencin ölümü tüm Rumlar arasında, keza [özellikle] babasında ve kardeşi Loukas'da büyük bir yas'a neden oldu; bu Loukas, son İmparator Ìòannès Palaiologos'un [egemenlik] günlerinde[81] orta yaştaydı ve Kent'in tümüyle düşmesinden [Türklerce zaptedilmesinden] sonra kendisinin de, bütün çocuklarıyla birlikte, kafası kesildi[82].

10. Ama, [Musa'nın egemenlik dönemi üzerine] anlatımıza geri dönelim. İmparator Manouèl, zorbanın yavuzluğunu, hristiyanlara karşı nefretini ve acımasız düşmanlığını görerek, onun hâlâ Bursa'da bulunan, [Süleyman'dan daha küçük] ağabeyi Mehmet'e, Üsküdar'a gelsin diye haber gönderdi[83]. İmparator ona, kendisini üç dizi kürekli savaş gemileriyle İstanbul'a geçireceğini ve oradan, Tanrının ve İmparatorun yardımıyla, zorbayla savaşmak için saldırı çıkışı yapacağını vâad etmişti. Ve eğer feleğin çarkı zorbadan yana dönerse [çarpışmada Mehmet Çelebi yenilirse] o zaman tüm İstanbul onu kendi efendisi diye kabul etmeye hazır bulunacaktı[84]; "Ama tersi

81 Doukas'ın son Rum İmparatorunun adını burada Ìòannes Palaiologos diye yazması dalgınlık ürünü değildir ve ileride de bu ifadeyi kullanacaktır; bunun nedeni için bkz. ileride s. 168 ve orada dn. 149.

82 Bu kişiyi Büyük Duka Notaras olarak tanıyoruz.

83 Bizans yine Osmanoğullarını birbiriyle tokuşturacak ve bu sayede Çelebi Mehmed'in ömrü boyunca rahat kalacaktır.

84 Rum İmparatorluğu, Yıldırım Bayazid zamanında, Osmanlı bağımlılığını tanımıştı; hatta şimdiki İmparator Manouèl Rumların elinde Anadoluda kalmış, kendi kendini

[Mehmet'in Musa'yı yenmesi], ki dileğimiz budur, gerçekleşirse, egemenliği sen ele alacaksın ve benim gerçek oğlum gibi olacaksın". Mehmet bu sözleri dinleyince, hemen, kabule âmade çıktı ve bütün ordusunun başında hiç zaman yitirmeden Üsküdar'a vardı. İmparator, onun karşı kıyıya geldiğini duyunca, üç dizi kürekli savaş gemilerini hazır tuttuğu için kendisi de oraya geçti ve Mehmet'le buluştu; ve yeminle berkitilmiş yüklenimleri karşılıklı üstlenmelerinden sonra, onu yanına aldı ve İstanbul'a girdiler. Ve İmparator üç gün süren parlak şenlikler düzenledikten sonra, Mehmet dördüncü gün sırasında bütün ordusuyla ve az sayıda Rum askeriyle, Kent'ten çıktı. Musa ile kapıştı ve tam yenilgiye uğradı, yenilmiş olarak Kent'e sığındı.

11. İmparator onu bilgece sözlerle teselli etti ve bir yandan da, ikinci bir kez çıkış yaparak Musa ile çarpışsın düşüncesiyle, onun ordu donanımı yönünden uğradığı kayıplardan ileri gelen eksiklerini gidermeye girişti. Ne var ki Musa bütün Batı [Rumeli] ordusunun başı durumunda olarak, İstanbul'un sınırlarından uzaklaştı [kuşatmaya son verip ayrıldı] ve Mehmed'e karşı, Kent'e karşı [yeni bir sefer için] ön hazırlıkları yapmayı sürdürdü. Bunun üzerine onunla çarpışmak için Mehmet bir kez daha [İstanbul'dan] çıkış yaptı, bir kez daha yenildi, bir kez daha Kent'e sığındı ve İmparator bir kez daha onu içtenlikle kabul etti.

12. Bu hallerin sonucu olarak Mehmet pek kahroldu ve Baht'ı, tıpkı mancınıkla [tam yukarıya] fırlatılan taşın atana dönmesi gibi bir değişiklik gösteriyor sayarak, İmparatora şunu dedi: "Kutsal Babam; sen ki terazi ile iyi tartarsın ve terazi kefelerinin nasıl hareket ede-

---

yöneten sonuncu hisar olan Philadelphia/Alaşehir'in zaptedilmesi için Bayazid'in giriştiği sefere Rum İmparatorluğunun gönderdiği yardımcı birliğin başında idi. Dolayısiyle şimdi Mehmet Çelebi'yi Bayazid'in ardılı, Osmanlı Sultanı diye tanıyınca, ona bağımlılığını da kabullenmesi tutarlı hatta gerekli oluyordu. Ancak, göreceğimiz üzere, Mehmet Çelebi, Edirne'de tahta geçmekte Manouèl'in sağladığı yardım dolayısiyle ona karşı gereğinden fazla minnet duymuş ve bu minnet doğrultusunda tutum izlemiştir.

ceğini önceden kestirirsin; benim bahtımın tepetakla gittiğini görmekte olduğun halde beni terketme; ne bana ihanet et ne de beni düşmana teslim et. Ancak ben inanıyorum ki herkesin alnına Tanrı'nın parmağıyla ne yazılmış ise o şöyle ya da böyle gerçekleşecektir. Şimdi bana emret, ordumla Edirne yolunu tutayım [Edirne üzerine yürüyeyim] ve bana sadece babanın oğluna edeceği dualarını ver [başarıma dua etmen dışında senden bir şey istemiyorum]; gerçekten ben senin oğlunum [oğlun gibiyim]; ileride neler olacağı konusuna gelince, onu Tanrı'ya bırakalım". Sözlerini dinleyince, İmparator onu bağrına bastı ve kucaklayarak onun onuruna en şâhâne bir şölen verdi; bu şölende her ikisi keyif sürdüler. Gün doğmakla, Mehmet Kent'ten çıktı ve ordusunu iki bölüme ayırdıktan sonra bir bölümü Karadeniz [kıyısı] bölgelerine gönderdi, diğer bölüm ise bir kez daha, Edirne'ye ulaştıran yolda yürüyüşe geçti. Musa onun ordusunun iki bölüme ayrılmış bulunduğunu haber alıp incelemeyle bunu doğrulatınca, Karadeniz kıyısı bölgelerine yönelen bölümün peşine düşmeye karar verdi. Bunun üzerine iki ordu çarpıştı ve Musa yenildi[85]; askerleri toplu olarak Mehmet'e katıldı, o da bunları kucağını açarak kabul etti.

13. Musa olup biteni görüp Baht'ın değiştiğini idrak eder etmez, kaçmaya koyuldu ve farkına varmaksızın bir bataklık araziye düştü; orada Mehmed'in subaylarından biri onun peşini kovaladı. Musa birdenbire geriye dönüp bu kişiyi öldürdü. Ancak, subayın [yanında at süren] kölesi atıyla ona yaklaştı ve [kılıç vuruşuyla] kolunu omuzundan kesti, böylece onu bataklığa düşürdü [bataklığın içine sürdü]. O zaman, tek kollu kalan ve kan kaybından dolayı bitkinleşen Musa, atından aşağıya kaydı. Subayın kölesi bu arada hükümdarın [Mehmed'in] huzuruna çıktı ve ona kendi efendisinin ölümünü ve Musa'nın yaralanmış olduğunu haber verdi. Ama [gönderilenler] bataklığa vardıklarında onu ölmüş buldular; bedenini kaldırıp aldılar ve Mehmed'in önüne götürdüler. Onu görünce yasa büründü ve

85 Fakat savaş yeri Karadeniz kıyısında veya yakınlarında değildi; 1413 yılı Temmuz ayındaki bu çarpışma Sofya dolaylarında yapılmıştı.

bunlann [Osmanoğullannın] insaniyetsiz geleneği uyannca onun cenazesini atalannın yanına gömülsün diye Bursa'ya gönderdi[86]. Mehmet ise, Edirne'ye [1402 yılından sonra ilk kez kente girmek üzere] döndü ve babadan kalma taht'a oturmasından sonra, her gün, Batı'nın [Osmanlı ülkesi Rumeli bölümünün] önde gelen komutanlan onun önünde secde etmek [ona biat etmek] üzere gelmeye başladılar.

14. Musa ile kardeşi [ağabeyi] Mehmet arasında düşmanlığın ve savaşımın süregittiği günlerde, Cüneyt de [vâlilik göreviyle ama aslında Aydınoğullan Beyliği'ni diriltme çabasına girememesi için sürgün olarak gönderildiği] Trakya taraflanndan gizlice savuşup, farkedilmeden Çanakkale Boğazı'nı aşmak fırsatını bulmuştu. Asia'ya [Batı Anadolu'ya] vannca, İzmir ile Tire'den asker topladı ve Ephesos/Selçuk'a geçti; orada, Süleyman Çelebi'nin atadığı yöneticinin başını kesti [kestirdi], böylece -Mehmet henüz Trakya'ya [Edirne'ye] dönmemiş iken-, kısa süre içinde bütün Batı Anadolu'nun egemeni oldu.

[XX. Mehmet Çelebi'nin Rumlarla ve Balkan uluslarıyla barışıklık siyaseti. Rum sarayında olup bitenler]

1. İmparator Manouèl Mehmed'in mutlak egemen durumuna geçtiğini öğrenir öğrenmez hemen soylular takımının en yüksek rütbeli olanlannı [ona] gönderdi ve ondan, henüz İstanbul'da olduğu sırada neleri teslim etmek üzere anlaşmış idiyse onlan teslim etmesini istedi. Mehmet gönderilen kişileri hoş karşıladı ve onlarla sözlü andlaşmalar

86 Doukas'ın ifadesi aslında böyle olduğu halde yapıtı çağdaş Yunancaya çeviren Karalès şu çeviriyi vermiş: "Onu tanır tanımaz beriki [Mehmet] soyunun kadîm geleneği uyannca yas tutmaya başladı ve ardından cenazeyi, atalannın yanıbaşına gömülsün diye Bursa'ya gönderdi". Herhalde o da benim gibi, Doukas'ın insaniyetsiz gelenek (apanthròpos etos) derken, kardeşinin ölüsünü gören Mehmed'in yas tutmaya başlamasını mı yoksa cenazeyi atalannın yanına gömülsün diye Bursa'ya göndermesini mi kınamaktadır ve üstelik bu iki tutumdan biri ya da öteki niçin insaniyetsiz gelenek tutumu oluyormuş, anlayamadığı için apanthròpos/insaniyetsiz (insanlığa aykın) sözcüğünü atmış olsa gerek. Mirmiroğlu da, çevirisinde (s. 58) aynen öyle yapmıştır.

yaptıktan sonra, Karadeniz'in [Karadeniz kıyılarının] bütün kalelerini, keza Tesalya'da ve Marmara Denizi çevresinde bulunan bütün kaleleri [Rumlara] bıraktı[87]; ardından, onlara [elçi gelenlere] çok değerli armağanlar ihsan ettikten sonra, onlara barış içinde ayrılıp gitmek üzere izin verip şu tenbihlerde bulundu: "Gidin ve babama, Rumların İmparatoruna deyin ki, Tanrı'nın yardımıyla ve babam İmparatorun işbirliğiyle [bana destek olmasıyla] babadan kalma egemenliği yeniden ele aldım. Bundan böyle ve gelecek boyunca, bir çocuğun babasına itaat ettiği gibi, ona itaat edeceğim; çünkü ben ne nankörüm ne de iyiliğin kadrini bilmez kişi diye görünmek isterim. Ne dilerse bana buyursun; ben sevinçle onu yerine getireceğim; çünkü ona hizmet etmeyi kendim için büyük onur saymaktayım".

2. Sırbistanın ve Ulah ülkesinin, Bulgaristanın ve Ìòannina/Yanya Douka'sının, ayrıca Lakedaimòn [Sparta yöresi] despotlarının ve Akhaia Prensinin elçilerine de benzer yolda davrandı; bunların önünde iyilikle konuştuktan sonra, onlara zengin bir şölen verdi, şölende sofra konuklarının yanında oturdu ve her birine iltifatlar ederek şereflerine kadeh kaldırdı; sonra da onlara gitme izni verip şöyle dedi: "Efendilerinize deyiniz ki, ben herkese barış öneriyorum ve onlardan da barışçı davranış görmeyi umup bekliyorum. Her kim barışı hilebazlıkla bozarsa, barışı seven Tanrı onun belâsını versin".

3. [Bu sırada] İmparator Manouèl, kendisini engelleyecek gailesi [artık] olmadığından, oğlu Ìòannès'i evlendirmek istedi. Rusya Kralına elçi gönderdi ve kızının kendisine gelin olmasını diledi. Her ne kadar kızın ancak 12 yaşında olması nedeniyle ona hemen kral ailesine özgü taç giydirmeyi istemediyse de, [gelinin] adını, onun da rızasıyla, Anna olarak değiştirdi[88]. Ancak, henüz üç yıl geçmişti ki İs-

87 "Marmara Denizi kuzey kıyısı yöresinde" demeliydi.

88 Kızın babası, sonraki Rusya Çarlığı'nın çekirdeği olacak Moskova Büyük Dukalığı'nın hükümdarı, dolayısiyle Büyük Duka olan I. Vasili Dimitriyeviç idi. Aslında bu evliliği Manouèl, Musa Çelebi'den kurtulunca 1413'de akıl etmiş değildi; kızı istetmesi ve nişan yapılması 1411'dedir. Anna, onun oğlu Ìòannès ile 1414'de evlenmiş ve 1417 Ağustosunda İstanbul'da veba salgınında ölmüştür.

tanbul korkuç bir hastalık belâsına uğradı ve çok kalabalık sayıda nüfus kaybetti. O arada İmparatoriçe Anna da öldü[89]; bu olay İstanbul'da çok büyük yas'a neden oldu.

4. Süleyman tarafından İmparator Manouèl'e tutak olarak verilen birinci Bayazid oğlu [Süleyman'ın kardeşi, çocuk yaştaki şehzadelerden biri], kızkardeşi Fatma [Hatun] ile birlikte, özgür bırakıldı ve bunlar Bursa'da büyüdüler. Ancak, ikinci oğul [tutak verilenlerden, Bayazid'in bir diğer oğlu] Hellen eğitimini [Rumca öğrenim görmeyi ve Rumlarla aynı öğretimi almayı] sevdi. Bunun sonucu olarak İmparatorun oğlu Ìoannès ile yoldaşlık etmeye ve okulda onunla birlikte çalışmaya başladı; orada [okulda] edebiyat icazetnâmesi [lisans diploması] aldı ve yetişti. İçinde Ìoannès'in yanı sıra öğrenim görmek ve incelemeler yapmak sevgisi öylesine alevliydi ki, İmparatorun huzuruna çıkarak hristiyan âdetince vaftizden geçirilmesi gerektiğini söyledi; her gün İmparatora, kendisinin hristiyan olduğunu ve Muhammed inançlarını benimsemediğini açıkladı durdu. Ama İmparator ortaya bir rezillik çıkmasın diye ona kulak vermek istemedi. İşte o günlerde hastalık [veba salgını] insanların bedenini çürütüp mahvetmekteydi ve hiç [zulmünden] utanç duyduğu, kimsenin yaşına [çok genç, yaşamının bahannda olmasına] acıdığı yoktu; Bayazid'in bu küçük yaştaki çocuğuna da erişti. Bunun üzerine, çocuk, Ìoannès'e [Manouèl'e olmalı-Umar] şu haberi gönderdi: "Ey Rumlann İmparatoru, Efendim ve Babam, artık benim sonum yaklaştı; istemeyerek herşeyi arkamda bırakıyorum ve öte yandaki yargılanma yerine doğru yola çıkıyorum. Açıklıyorum ki ben hristiyanım, ama sen bana imân'ın nişan yüzüğünü ve ruhun mührünü [ruhun cennetlik olmasını sağlayacak olan, ruha mühür vurma, onu hristiyan diye "tescil etme" işini; vaftizden geçirmeyi] bahşetmiyorsun. Ama bil ki vaftiz edilmeden öleceğim için, rüşvetle satın alınmaz yargıç olan Tann önünde yargılanırken, sana yöneltecek çok suçlamalarım olacak". İmparator onun sözlerinden duygulanarak, hemen, onu vaftiz edecek kişileri

89 Anna'nın kocası olan oğlu Ìoannès'i Manouèl çok yıllar önce ortak-İmparator durumuna yükseltmiş olduğu için Doukas Anna'dan İmparatoriçe diye söz ediyor.

gönderdi ve kendisi onun vaftiz babası oldu; ve ertesi gün, çocuk öldü. İmparator da onun cenazesini Prodromos'a [=Vaftizci Yahya] adanmış Stoudios Manastın'nda[90] kilise yapısı yakınında, kapının iç yanında mermerden bir lâhit içinde gömdürdü.

5. İmparator ise, yaklaşık üç yıl geçince, İòannès'e ikinci bir gelin almak, ayrıca ikinci oğlu Theodòros'u evlendirmek istedi ve İtalya'ya adam yollayarak, oğlu İòannès için [eş olmak üzere] Ferrara'lı Marki Teodoro Monte'nin kızını, [diğer oğlu] Theodòros için de Kont Malatesta'nın kızını buldu. [Gelinler] Kent'e gelir gelmez, baba [damatlann babası İmparator] tarafından hemen evlilik hukukuna göre evlendirildiler [nişanlılık dönemi geçirilmedi] ve [baba] başlanna taç koydu ve onlara Rumlann İmparatoriçeleri ünvanı verildi; Theodòros'a verilen Malatesta'nın kızı ise [ayrıca] Lakedaimòn [Mora Yanmadasında Sparta dolaylan] Despotu Eşi olarak alkışlandı [kendisine biat gösterisi yapıldı] ve bu ünvanın gereği olan simgelerle donatıldı.

6. Ne var ki İmparator [babasıyla ortak-İmparator] İòannès eşini beğenmedi [ve kabullenemedi]. Bu kızın gerçekten güzel bedeni vedı; boynu güzel biçimli idi; saçlan sarıya çalıyordu ve örgülerle sanki pırıltılı derecikler gibi aşağıya iniyor, aşık kemiklerine kadar vanyordu; omuzlan düzdü; kollan, göğsü ve elleri ise ölçülü [uygun oranlı] idi; parmaklan billur gibiydi ve her yaşında bedeni dik duruyordu [böylece gururlu görünüşteydi]; ancak yüzü, dudaklan, burnu, gözleri ve kaşlan müthiş çirkindi; bütünüyle görünüşü şu halk deyimine uyuyordu: "Altı kaval üstü şişhane"[91]. İmparator [ortak-İmparator] İòannès onun bu hâlini görünce, onunla yatağa girmedi ve sarayın yatak odalanndan birinde yalnız başına yattı. Onun bu özelliklerini görünce İòannès onu İtalya'ya geri göndermek istedi, ama babasına karşı duyduğu sevgi onu böyle yapmaktan engelledi.

90 Yedikule kuzeydoğu yakınında İmrahor İlyas Bey Câmii.

91 Özgün metinde geçen halk deyişinin Türkçede anlam yönünden karşılığını verdim. Özgün metindeki deyiş şöyledir: "Önden Sarakostè [kırk günlük oruç dönemi] ve arkadan Paskalya".

İmparatoriçenin [gelin hanımın] kendisi ise, durumun değişmeyeceğini görünce, oradan kaçmaya karar verdi ve bunu aşağıda anlatılan biçimde yaptı. Galata Cenevizlerine birini gönderdi ve kendisinin yola çıkacağını bildirdi. Böylece bir gün Kent'ten, maiyetindeki hanımlarla -yalnız kendisiyle aynı dili konuşanlarla- birlikte ve çok az sayıda genç kızla, kendi memleketinden yanında getirmiş olduklanyla, çevredeki güzel bahçelerden birine gitmek bahanesiyle çıktı. Akşamüstü olunca, Galata'nın [Ceneviz] ileri gelenleri iki dizi kürekli bir savaş gemisi hazırladılar ve onun bulunduğu kıyıya yaklaştılar ve onu gerekli bütün saygı davranışlannı göstererek karşıladıktan sonra öteki tarafa [Galata'ya] geçtiler; orada herkes onu karşılamaya ve kulluklannı arzetmeye çıkıp ona Hanımefendimiz, Hükümdanmız diye hitab ettiler. Akşam iyice çökmüştü ve Kent halkı, oynanan oyundan tümüyle habersizdi; ne var ki sabah olduğunda bütün saraylılar olup biteni öğrenenerek tedirgin oldular. Galata'da yaşayanlann [Cenevizlerin] münasebetsiz tutumuna katlanamayarak, onlann Kent yanıbaşındaki yerleşimine saldırıp orasını yıkmaya hazırlandılar. Ancak, İmparator Manouèl onlan durdurdu. Kısa süre içinde İmparator Ìoannès oldu bittiyi kabullendi. O sırada, Cenevizlerin İtalyaya gitmek üzere olan hazır bulunan dev bir ticaret gemisi vardı. Kuzey rüzgân esmeye başlar başlamaz İmparatoriçe [kaçan Prenses] gerekli bütün saygı gösterileri kendisine yapılarak ve şanlı şerefli törenle gemiye bindi ve yelkenlerini kanatlandırarak İtalya'ya vardılar. Bu hanım, kendisini İmparatoriçe ünvanına kavuşturan taçtan başka hiçbir şey elde etmiş olmadığından, şöyle dedi: "Bu benim, Rumlann İmparatoriçesi durumuna geldiğimin tek kanıtıdır; öyle kalmaya da devam edeceğim. Çok altınlı hazinelere gelince, onlar beni hiç ilgilendirmiyor". Ardından, Ferrara ilinin sınırına geldi ve onun varışını öğrenmeleri sonrasında devletçiğin ileri gelenleriyle kendi kardeşi olan Marki onu karşılamaya seğirttiler. Ardından ona, baba ocağı olan saraya kadar eşlik ettiler. Ama o kısa süre sonra bir manastıra taşındı, orada kalmaya karar verdi; kendini Tann'ya adadıktan sonra, yaşamının geri kalanını orada geçirdi.

7. Bu sırada İmparator Ìòannès, Trabzon hükümdarı Alexios Komnènos'a haber gönderip onun kızıyla evlenmek istedi; bu hem görünüm yönünden çok güzel, hem de huyu çok güzel bir kadındı. Söz konusu hanım az sonra Trabzon'dan İstanbul'a geçti. Patrik Ìòsèph çifti geleneksel kutsal törenlerle birleştirdi [nikâhladı] ve Maria, Rumların İmparatoriçesi ünvanını aldı [Eylül, 1427].

8. [Bu olaylardan sonra] İmparator Manouèl, İstanbul'dan ayrıldı ve birçok [üstüste üç dizi kürekli] savaş gemisiyle yol alarak Peloponnèsos/Mora'ya indi; orada [1204'den beri Lâtinlerin elde tuttuğu] Akhaia Prensliğini mutlak itaat altına aldı ve Navara ailesinin halefleri durumunda olan diğer hükümdarlara da kendi egemenliğini tanıttı; ardından, oğlu Theodòros'u bütün Mora'nın despotu atayarak, İstanbul'a döndü. Dönüşü sırasında, Gelibolu'da konaklama yaptı ve orada Mehmet [Çelebi] ile buluştu; ona o kadar güven gösteriyordu ki İmparatorluk sancak gemisine çıkması iznini verdi; orada [Mehmet] İmparatorla birlikte yemek yedi ve gerek onun kendisine [İmparatora] gerek maiyetindekilere zengin armağanlar vermesinden [ve gemiden ayrılmasından] sonra, [İmparator] yeniden hareket etti. Böylece İmparatoru da taşıyan üç dizi kürekli savaş gemileri [nin içindekiler] pek keyifli olarak geriye döndüler. İstanbul'a vardıklarında, başlarında Patrik ve Âyan Meclisi mensupları olmak üzere bütün halk onu karşılamaya çıkıp, onu, şükretme övgüleri ve ilâhilerle, sarayına geri götürdü. Böylece onun dönüşü onuruna yapılan şenlikler tamamlandı.

[XXI. Çelebi Mehmet, Anadolu'da, Aydın İli'ne egemen olan Cüneyt Bey'le savaşıyor ve Beylik ülkesini onun elinden alıyor. Venedik ile deniz savaşı. Börklüce ayaklanması]

1. Mehmet ise, Batı [Rumeli] yöresinde kesin düzeni kurdu, ardında hiçbir fesat ocağı bırakmaksızın Anadolu taraflarına geçti. İlk olarak Bursa'ya vardı; burada, Karaman [Beyi'nin saldırısında] yangının viran ettiği bütün binaları yeniden inşa etti ve ardından Asia'ya [Batı

Anadolu'ya] yöneldi. O arada Karaman [Beyi], Mehmet Musa ile savaşmakta ve İstanbul'a sığınmış bulunmaktayken, Konya'dan yola çıkmış ve çok kalabalık bir orduyla Bursa'ya inmişti. Kenti talan ettikten sonra, Mehmed'in babası Bayazid'in kemiklerini mezarından çıkarttı ve ateşte yaktırdı, çünkü Bayazid bir zamanlar Konya'da şimdi sözünü ettiğimiz Karaman'ın [Karaman Beyi'nin] babasının kafasını kestirmişti.

2. Ancak [Mehmet] Asia'ya inince, Cüneyt'i, kendisine ait olmayan yöreleri ülkesine katarak egemenliğini [geniş bir bölgeye] yaymış buldu. Asia'da Bergama'ya yürüyerek, Cüneyt'e haber yolladı, gasbettiği yöreleri hemen geri vermesini ve egemenlikten çekilmesini istedi. Cüneyt ise onu hiç umursamadı, kalelerini berkitti ve onunla karşılaşmayı [çarpışmayı] bekleyerek kalelere kapandı. Bunun üzerine Mehmet [Aliağa güneybatı yanıbaşında Nemrut Limanı kıyısında, yalnız pek dağınık kalıntıları günümüze ulaşmış] Kymè'ye vardı ve oradaki savunucular Cüneyt'i desteklediği için[92] kalenin teslim edilmesini buyurduktan sonra [buyruğuna uyulmayınca] saldırıyla kalenin zaptına girişti; onun [kalenin] ağır donanımlı yaya askerini kılıçtan geçirtti, hisarın yerli [Rum] halkını ise özgür bıraktı. Çok geçmeden oradan ayrıldı ve Menemen Ovası'na indi. Burada [Yanık Köy üzerinde, doruk üstüne yerleştirilmiş kasnak biçimli kayalığın üst düzlüğünde ve ilkçağ Neon Teikhos kenti akropolisi yerinde] Arkhangelos [Baş Melek] Hisarı denen bir hisar vardı; adını Türkler Kayacık olarak değiştirmişlerdi. Bu kaleyi de kalabalık sayıda asker kullanarak ve mancınıklardan taşlar fırlattırarak [ele geçirdi,] işgal etti ve ardından Nymphaion/Nif/Kemalpaşa'ya geçti [Gediz Irmağını, onun akışına ters yönde, yanıbaşından izleyerek önce doğuya yürümüş, Manisa'ya, oradan Turgutlu yanıbaşına gelmiş ve batıya, İzmir'e yönelmiştir]; o hisarı da savaşarak zaptettikten sonra, [Belkahve Geçidi'ni aşarak] İzmir'e indi. Cüneyt, büyük özenle İzmir'i surla berkitmişti [ilkçağdan beri var olan İzmir surlarını berkitmişti]

92 Burası ve daha güneydeki Menemen aslında Aydınoğulları Beyliği ülkesi içinde değil, Saruhanoğulları Beyliği ülkesi kapsamında idi.

ve oraya kalabalık sayıda asker yerleştirmişti; üstelik, çok büyük miktarda silâh levazımı, asker ve diğer gerekli malzeme depolamıştı. Ardından, Cüneyt, anasıyla kardeşi Bayazid'i ve [kendi] çocuklarını İzmir içinde güvenlikte bırakarak kendisi Ephesos/Selçuk'a gitti.

3. [İzmir'de bunlar olup biterken] Mehmet'in askerleri Nymphaion/Kemalpaşa'da Cüneyt'in -kalenin koruyucusu olarak oraya yerleşmiş olan- damadı ve bağımlısı Abdullah adlı kişiyi buldular; onu yakaladılar ve Mehmed'in komutanlıkta yardımcısı olan vezir Bayazid'in önüne götürdüler. Bayazid'in yetkisi denetimsiz ve sınırsızdı; düpedüz söylemekle, [Mehmet'ten sonra] ikinci egemen konumundaydı. Başlangıçta gerçekten Mehmed'in kölesiydi; ama kendisinin olağanüstü deneyimli kişi olması nedeniyle Mehmet onu Büyük Vekilharç durumuna getirdi. Böylece, hakkında söz etmiş olduğumuz Bayazid, Mehmet hâlâ Trakya'da [Edirne'de] iken Cüneyt'e mektup gönderip şöyle dedi: "Eğer İonia bölgesinin [Aydın Oğullan Beyliği ülkesinin] mutlak egemeni olmak istiyorsan, benden hiçbir engellenme görmeyeceksin; yeter ki kızını nikâhlı eş olarak bana ver [meyi kabullen], ben senin gelecekteki damadın olayım, sen de benim kayınpederim olasın. O zaman artık kendi Beyliğinde sorunla karşılaşmaksızın egemenlik sürersin". Ne var ki Cüneyt, kendi kibirliliğini ve küstahlığını gönderilen habercinin önünde kanıtlamak isteyerek [kanıtlamak istercesine], orada bulunan Abdullah'a sordu: "Sen kimin kölesisin?" Beriki yanıtladı: "Sen Efendim hazretlerinin kölesiyim". O zaman Cüneyt yeniden sordu: "Sen hangi soydan geliyorsun?" Abdullah yanıtladı: "Arnavut soyundanım". "Hangi dindensin?" Abdullah yine yanıt verdi: "Eskiden imansızdım ama şimdi müslümanım". Cüneyt, kendisinin ileri gelenlerine döndü ve şöyle dedi: "İşte bugünkü günde, hepinizin önünde, nikâhlı eşi olması için kızımı kölem Abdullah'a veriyorum; bu amaçla onu aynca âzâd ediyorum ve bugünden başlayarak onu damadım ve en yakın hısımlarından biri sayıyorum". Bu toplantıda hazır bulunanlann tümü Cüneyt'i alkışladı; o da ardından elçi gönderilmiş kişiye döndü ve ona şu sözleri söyledi: "Efendin Bayazid'e söyle, işte biz böyle bir Arna-

vudu, para ile satın alınmış böyle bir köleyi, tıpkı onun gibi [şimdiki vezir Bayazid gibi] köle sahibi efendisi bulunan birini, ondan daha genç ve çok daha aklı başında birini damat edindik". O zaman, gönderilmiş elçi, bu sözlerle ima edilmek isteneni çok iyi anladı ve üstü örtülü olarak kasdedilenlerin tümünü kendi efendisine [Bayazid'e] açıkladı; bunun üzerine beriki [Bayazid] Cüneyt'e karşı dinmek bilmez çılgın bir hınç besler oldu. Böylece, kullanabileceği fırsat kendine verilince [eline fırsat geçince], Abdullah'ı Nymphaion/Kemalpaşa'da yakaladı ve hayalannı kesip [kestirip] onu hadım etti.

4. Ama, asıl anlatımımıza dönelim. Mehmet İzmir'e döndü ve kenti kuşattı. Orada [İzmir önünde], Rodos Şövalyeleri Büyük Üstadı'nı üç tane [üstüste üç dizi kürekli] savaş gemisiyle gelmiş buldu; bu kişi, Cüneyt'in karşı çıkmasına rağmen, [o yerde] Timur'un yıkmış bulunduğu hisan yeniden yaptırmaya çabalamaktaydı. Çevredeki adalara egemen kişiler [Rumlann güçsüz döneminde, 1204 sonrasında adalan ele geçirmiş "soylu" İtalyanlar] Mehmed'in gelişini haber alır almaz hepsi onunla karşılıklı görüşmek üzere üşüşüp geldiler; bunun özellikle iki nedeni vardı: Birinci olarak, onun hayırseverliği, nezaketi ve en yüksek düzeyde askerî güç sahibi olması yüzünden; ikinci olarak da, Cüneyt'in kurnazca dolap çevirmeleri ve kapıp alıcı ruhu yüzünden [Cüneyt'ten kurtulmak üzere, Mehmed'e destek sağlamak için]. Bu nedenlerle Foça'lann [Eski Foça ile Yeni Foça'nın] askerî vâli konumundaki yöneticileri[93] -kimi karadan, kimi denizden-; Phrygia'dan Germiyan [Beyi], Karia'dan Menteşe [Beyi]; savaş gemileriyle Midilli [kenti] yöneticisi; keza -onlar da savaş gemileriyle gelerek- Khios/Sakız'ın [Ceneviz] yöneticileri, Rodos'a egemen kişi [yukanda sözü geçen, Rodos Şövalyeleri Büyük Üstadı], bunlann hepsi, onun huzuruna çıktılar ve ona biat ettiler; zorbanın [Cüneyt'in] burnunu sürtmek için ona yardımcı olmayı önerdiler. Beriki [Mehmet] onlan içtenlikle kabul etti ve kardeşleri imişler gibi onlan kucakladı. İzmir kuşatmasının başlamasından on gün sonra

93 Bunlardan özgün metinde exarkhos'lar diye; Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride ise proukhontes=eşraf (!) diye söz ediliyor.

ve [Mehmed'in] herkesten kendi gücünün yettiği oranda -adalara egemen kişilerden deniz yoluyla- yardım alması üzerine, işte böylece, onbirinci günde, Cüneyt'in anası, yanında Cüneyt'in eşi ve çocukları ile, [surlardan] dışarıya çıkıp Mehmet'in önünde yere kapanarak, herhangi bir işte suçları var idiyse bağışlanmaları için yakardı. İzmir'i ona teslim etti; o da kenti teslim alıp surlarını birçok noktada yerle bir ettirdi; mazgallı üst bölümlerden ve burçlardan belli bazılarını yıktırdı, böylece surların içinde yaşayan halkı korunmasız bıraktı [kendisine yahut başkasına karşı sur içine kapanarak direnemeyecek durumda bıraktı].

5. Bu sırada Büyük Üstad [Timur'un yıktırdığı hisara vaktiyle egemen olan Rodos şövalyelerinin başı] limanın ağzına dev bir burç yaptırmaktaydı; burç, tasarlanan yüksekliğinin yarısını şimdiden geçmişti. Mehmet, Türklere onu o gece vakti temeline dek yıkmalarını buyurdu. Gün doğup da Büyük Üstad olan biteni görünce, hoşnutsuzlandı ve hükümdarın huzuruna çıkıp şiddetle protestoda bulundu, Aydın [Oğulları] zamanındaki kale, gideri Rodos tarafından üstlenilerek yeniden yapılsın istedi. Sözlerine şunu da ekledi: Eğer Mehmet kalenin yeniden inşa edilmesine izin vermezse, onun [Rodos Şövalyeleri başının] hükümeti ile ve Çok Saygın Papa Hazretleri ile sürtüşmeler başlayacaktır, sonuçta da Batı'dan büyük askerî güçler [haçlı orduları, donanmaları] gelecektir ve bunlar onun egemenlik ülkesinin büyük bir bölümünü yakıp yıkacaklardır. Ancak, Mehmet onun sözlerini tatlılıkla dinledi ve ona iyilikle yanıt verdi; çünkü [kaleyi savunan şövalyelerce] İskitlerden [Timur askerinden] çekilen eziyetler ve işkenceler hâlâ Türklerin bilincinde canlı idi. "Ben, Peder hazretleri[94], bütün dünyanın hristiyanlarına karşı yüce ruhlu [âlicenap] ve cömert davranmak isterdim. Çünkü erdemli yönetimin önde gelen özelliği, iyilere lûtufkâr davranılması, hilebazların cezalandırılmasıdır. Üstelik, bir hükümdar her zaman uyruklarının yararını gözetmekle yükümlüdür. Ben bu taraflara geldiğim za-

94 Karşısındaki kişi savaşçı papaz tarikati mensubu, dolayısiyle savaşçı ama yine de papaz olduğu için ona peder diye hitap ediliyor.

man, bana akla yakın gerekçeler göstererek beni ikna etmeye çalışan birçok müslümanla karşılaştım; diyorlardı ki, 'Timur Asia'da [Batı Anadolu'da] başka hiçbir hayırlı iş yapmadı ama, İzmir hisarını yıkıp viraneye çevirdi, böylece İonia'da kendisi için büyük bir anıt dikmiş gibi oldu'. Çünkü, İonia halkından kişilerin her nasılsa köleliğine düşenler, bunların hepsi, o hisara kaçıp sığınıyorlardı, özgürlüklerine kavuşuyorlardı; haydutluğa giriştikleri için [yakalanarak] bahtın eliyle köleliğe bağlanmış kişilerin kara yolundan ya da deniz yolundan yolculuk edenleri [bir yerden ötekine götürülürken kaçanları] için de aynı şey oluyordu. Bu yüzden gerek karadaki gerek denizdeki frer'ler [Rodos şövalyesi denen savaşçı papazlar] ile Türkler arasında tükenmez kin vardı. Bütün bunlar sebebine [İzmir yöresindeki Türkler] dinsiz Timur'u hayırla yad ediyorlardı. Dolayısıyle sen şimdi benim o zorbadan daha dinsiz olmamı mı istiyorsun? Bu benim için olanaksızdır. O nedenle, aynı zamanda hem senin dileğin yerine gelsin hem de Türklerin istedikleri olsun. Sana Karia ile Lykia arasındaki sınırda [dolayısiyle, Rodos karşı yakınında] bir yer vereyim; neresini istersen; git orada her ne çeşit kale yapmak istiyorsan yap". Büyük Üstad bu sözleri dinleyince Mehmed'e şunu dedi: "Ey büyük hükümdar; bana, kendi egemenliğinde bulunan ülkeler içinden bir yer ver; beni yabancı illere gönderme". Hükümdar onu şöyle yanıtladı: "Sana, kendime ait olanı vermekteyim; [Karia yöresini] ben kendim Menteşe'ye [Menteşe Beyliğinin şimdiki Beyine] o ili [bana bağımlı olarak yöneteceği yöre diye] verdim; bu konuyu hiç dert edinme". Büyük Üstad yazılı emirname [ferman] talep etti, o belge kendisine verildi, ayrılıp gitti. Khios/Sakız'lılar, Lesbos/Midilli Adası'ndan gelenler ve Foça'lardan gelenler onu izledi [birer birer huzura çıktılar]. Mehmet, onların bütün istemlerini anlayışla dinledikten ve dileklerini yerine getirdikten sonra, hepsini barış içinde ayrılıp gitmeye bıraktı.

6. Bu arada Cüneyt'in anası ona [Mehmed'e] yalvarmayı sürdürdü durdu, tâ ricaları kabul edilinceye kadar; sonunda Mehmet onun oğlunu ölüm cezasından bağışladı. Bunun üzerine beriki [Cüneyt]

Mehmed'in huzuruna geldi, önünde secde [ona biat] ederek artık baş kaldırmayıp onun egemenliğine itaat ederek yaşayacağına ve Osmanlı soyundan gelenleri [Mehmed'in ardıllarını da] kendisinin efendileri ve hükümdarlan sayacağına and içti. Sonuçta Mehmet, onun ilini [artık ortadan kaldırılan Aydınoğullan Beyliğinin ülkesini] kendisinin [Mehmed'in] kâfir dinine [yâni, müslümanlığa] geçmiş olan Sousman oğlu Alexandr/İskender'e bıraktı[95]; Cüneyt'e de kendisiyle birlikte Trakya'ya [Edirne'ye] gelmesini buyurdu.

7. Anadolu'da işleri özenle yoluna koyduktan sonra, Batı'ya [Rumeli'ne] döndü ve konakladığı Gelibolu'da, Naxos Dukası'na ve onun işgali altında bulunan bütün diğer adalara karşı donanma hazırlamaya başladı; onu, ne geçmişte ne de şimdi saygısını sunmak [Osmanlı bağımlılığını kabul etmek] için İzmir'e gelmiş olmakla suçluyordu. Böylece, başında onun Kaptan-ı Derya'sı Çalı Bey bulunduğu halde toplam olarak 30 tane üç dizi kürekli ya da iki dizi kürekli savaş gemisi harekete geçti ve Andros Adasına, Paros'a ve [sonradan ünlü Aphroditè heykelinin bulunduğu] Mèlos adasına geldiler ve ada halklarından çok kişiyi tutsak alıp [köleleştirip] büyük felâketlere yol açtıktan sonra aynı sırayla geriye döndüler.

8. Ancak, Venedikliler, uğranılan felâketleri öğrenince hareketsiz kalmadılar; çünkü Duka hayli zaman öncesinden beri Venedik egemenliğine boyun eğmişti ve onlann bayrağı altında savaşlara katılmaktaydı. Bahar gelir gelmez onlar da on tane üç dizi kürekli savaş gemisi hazır edip Adria Denizi'ni, Euboia/İğriboz'u, Girit'i ve Kiklad

95 Osmanlı tarihçilerince daha çok Şişman diye anılan İvan Sisman, Bulgarlaşmış bir Kuman ailesinden geliyordu ve son Bulgar devletçiğinin kralı iken Osmanlıya karşı bağımsızlığını koruma savaşımında başansızlığa uğramış, 1393'de oğlu Alexandr ile birlikte tutsak düşmüş, başkent Edirne'ye getirilmiş, kısa süre sonra orada ölmüş veya öldürülmüştü. Oğlu Edirne'de, devşirme gibi, Türk eğitimi gördü, müslüman oldu, İskender adını aldı, Samsun Sancak Beyliğine atandı. Ancak Timur depreminde Anadolu Beylikleri diriltildiği sırada Samsun yeniden Candar Oğullan'nın eline geçince ona da Edirne'ye dönmek düştü. 1413'de Aydınoğullan ülkesini (bu anlamda olarak Aydın ili'ni) Cüneyt'in elinden alan Mehmet Çelebi, o il'e Sancak Beyi olarak Sisman oğlu İskender Bey'i atadı.

Adalan'nı sıkı denetim altında tutmaya başladılar. Hatta yedi tane üç dizi kürekli gemi Tenedos/Bozcaada'ya yanaştılar ve kendi varlıklannı düşmana besbelli etmek [Osmanlı donanmasına gözdağı vermek] istediler; ardından Çanakkale Boğazı'na girdiler ve Lâpseki'ye kadar ilerlediler. Türklerin üç dizi kürekli savaş gemileri Gelibolu limanında demir atmış ama demir alıp yola çıkmaya hazır durumda beklemekteydi. Bu sırada Venedik savaş gemileri İstanbul'dan gelmekte olan küçük bir tekneyi gördüler ve onu Türk teknesi sanarak, yakalamak için, üzerine bir savaş gemisi gönderdiler. O sırada Türkler, olan biteni görür görmez, peşine düşülen gemi kendilerinin [bir Türk gemisi] zannederek limanın dışına kendi savaş gemilerinden birini, onu korusun diye, çıkardılar [ardından başkalannın da çıktığı hemen şimdi anlaşılacak]. Ancak o tekne Lesbos/Midilli Adası'nın idi ve İstanbul'dan gelmekteydi. Böylece, Venedikliler Türk savaş gemilerinin bir zincirin halkalan gibi [ardarda] denize açıldığını görünce onlara saldırdılar ve savaş naralan atarak onlarla deniz savaşına giriştiler. Hatta başlangıçta Çalı Bey'in amiral gemisinin bordasına yanaştılar ve acımadan herkesin kafasını kestiler, o arada Çalı Bey'in kendisini de kılıçlanyla lokma lokma kestiler [29 Mayıs 1416]. Ardından da, bir savaş gemisinden ötekine sıçrayarak, hepsini zaptettiler, acımadan bütün Türkleri -olan biteni Gelibolu'da kıyıdan, bir mil uzaktan seyreden- kadınlannın ve çocuklannın gözleri önünde kılıçtan geçirdiler. Sonunda akşama doğru Venedikliler saldınyı durdurdular, kendi savaş gemilerinin yelkenlerini açtılar, ele geçirdikleri Türk gemileri -bunlann sayısı 27 idi- yanlannda olarak Tenedos/Bozcaada'ya doğru süzülüp gittiler. Ancak orada dahi, limana demir attıklannda, inceleme yaparak, Türkleri belirlediler ve onlan kuytu bir yere götürüp hepsini boğazladılar. Ardından, daha da fazla dikkatle, hristiyanlan sorgulamaya giriştiler ve zorlanmak yüzünden Türk donanmasında hizmet görenlerin canını bağışladılar; oysa para için veya başka karşılıklar için onlara hizmet edenlerin tümünü kazığa vurarak Tenedos/Bozcaada'da öldürdüler. O yapılan nasıl bir manzara ortaya koyuyordu [anlatayım]: Adanın

üç bir yanında her yerde asma sınğı gibi yükselen darağaçlan görüyordun ve bunlarda, üzüm salkımlan gibi, asılmış insanlann sallandığını görüyordun. Ardından, üç dizi kürekli savaş gemileri Girit'e indiler ve tutsak aldıklan kişilerden bazılannı özgür olarak bu adaya dağıttılar, kimini Euboia/İğriboz'a birkaçını da Venedik'e; çünkü bu kişiler zorla kürek çekicilik işi yaptınlan hristiyanlardı.

9. Kış geçip bahar geldiğinde Venedik yeniden üç dizi kürekli savaş gemilerini göreve gönderdi. Bu kez onlann hedefi Çanakkale Boğazının içi idi; Süleyman'ın yaptırmış olduğu, Lâpseki'deki berkitilmiş burcu işgal etmek istiyorlardı. Ama gemilerinden mancınıkla taşlar fırlatarak saldınlanna başladıklannda, karaya çıkmayı başaramadılar, çünkü yöreyi Vezir Bayazid'in kardeşi Hamza, 10 000'in üzerinde askerle savunmakta idi. Böylece Venedikliler kendilerinin hiçbir şey beceremediğini idrak edince, ona karşı çarpışmaktan vazgeçtiler ve burcu yan yıkılmış durumda bırakarak İstanbul'a yelken açtılar. Hatta burcun, fırlatılmış taşlar dolayısiyle bir uçtan diğerine kalbur gibi delik deşik olmuş çatısı [sonuçta] çökmüştü. Hamza, üç dizi kürekli savaş gemilerinin gittiğini görünce, Türklere, o burcu temeline dek yerle bir etmelerini buyurdu, şöyle dedi: "Bundan hiçbir yarar sağlamaksızın utançlı hâle düşüyoruz".

10. O sırada Mehmet, Cüneyt'i [deniz yolundan Niğbolu'ya gitmesi için] Gelibolu'ya geçirdi ve Tuna Irmağı yakınında [kıyısında demeliydi] Nikopolis/Niğbolu'nun yönetimini ona bırakarak, kendisine, sınırlan en sıkı biçimde korumasını ve müslümanlık adına yiğitlik göstermesini buyurdu.

11. O günlerde, kırsal yöre insanı kaba saba bir Türk, İonia Körfezi [İzmir Körfezi] girişinde doğu yanda, Khios/Sakız Adası karşısındaki, halk tarafından Stylarios [Rumcada: Koca direk, destek sağlayıcı büyük direk] diye anılan dağın yöresinde [Karaburun Yanmadası'nda], ortaya çıktı. Bu kişinin, mülksüz, yoksul Türklere vaazlar vererek yaydığı öğretisine göre, kadınlar dışında herşey, örneğin yiyecekler, giyecekler, çift hayvanlan, tarlalar, ortak mal olmalıydı. "Ben senin evine

kendi evim imiş gibi gelebileceğim ve sen benim evime senin evinmiş gibi gelebileceksin; yalnız kadın kız takımı [ortaklık konusu olmaktan] hariç". Hemen hemen bütün köylüleri kendine mürit edinmeyi başardıktan sonra, sinsi tutumla hristiyanlann dostluğunu kazanma çabasına girişti. Bu amaçla, ulu orta diyordu ki, "Türklerden bir kişi hristiyanlann Tannya saygı göstermediğini öne sürerse, kendisi Tannya saygısı olmayan biridir" [=Hristiyanlara kâfir denmesi yanlıştır]. Bunun üzerine onun öğretisini benimseyenlerin hepsi denk gelip de bir hristiyanla karşılaşsalar, onu konuk edip ağırlar oldular, sanki Zeus'un gönderdiği bir melek imiş gibi ona saygı gösterdiler. Böylece her gün bu kişi Khios/Sakız Adası'na, oradaki halkın ve kilisenin ileri gelenlerine, adamlar göndermeye başladı; bunlar onun görüşlerini orada açıklayarak, hiç kimsenin hristiyan inancına uyum sağlamadıkça selâmete çıkamayacağını [ruhunun cehennemden kurtulamayacağını] söylemekte idiler. Hatta o dönemde adada [Sakız Adasında] Troulotè denen manastırda, Girit'ten gelme, dünyadan el etek çekmişlik yaşamı süren bir keşiş vardı. Sahte keşiş [Börklüce] bu yalnızlık yaşamı süren kişiye kendi nâiplerinden ikisini gönderdi; bunlar en sâdesinden birer hırka giymişlerdi, başlan traşlı [saçlan usturayla kesilmiş] ve açık idi[96], yalınayaktılar, [kısacası] başı açık ve sade giyimliydiler; bunlar, [Börklüce Mustafa'dan] iletilecek-sözler getiriyorlardı ve o sözlerde [Giritli keşişe hitaben] şöyle deniyordu: "Ben de dünyadan el etek çekme yaşamında seninle yoldaş kişiyim ve senin tannna ben de tapmaktayım. O nedenle bu akşam, deniz üzerinden çıplak ayakla yürüyerek, seninle görüşmeye geleceğim". O zaman, gerçek keşiş, sahte keşiş [Börklüce] tarafından aldatıldı ve kendisi de o kişi [Börklüce] hakkında acayip birçok şeyler söylemeye başladı, yani şunlar gibi: "Ben Samos/Sisam Adasında bulunmakta ve

96 Şeyh Bedreddin öğretisini benimseyen dervişler, batıda ve doğuda özgürlük simgesi olan başı örtülü giyimden geri durmakla, dünyada aslında bir kölelik düzeninin süregittiğini, kendilerini özgür saymadıklannı, özledikleri özgürlüğü kendilerinin getireceğini vurgulamak istiyorlardı. Mirmiroğlu çevirisinde ise (s. 68) Börklüce müritlerine, hem de "başlan matruş [=traşlı] ve açık" dendikten sonra, *şapka* giydirilmiştir !

kendimi Tanrı'ya terketmiş iken o da benim inziva yoldaşım idi; bugün bile her bir gün, karşı yandan denizi geçip benimle konuşmaya gelir". Yalnızlık yaşamı süren keşiş bunlar gibi daha bir sürü acayip şeyi benim, bu yapıtı yazan kişinin önünde söylemiştir.

12. O zaman, Mehmed'in görevlisi, Sousman'ın oğlu, sözünü ettiğimiz kişi, o ilin yönetimini üstlenen [Aydın İli Sancak Beyi İskender], ordu devşirdi ve sahte keşişe karşı yürüyüşe geçti ise de Stylarios Geçitleri içinden öteye geçmeyi başaramadı. Tam tersine Stylarios Dağı yöresinin [Karaburun Yarımadası'nın] halkı, tek bir birlik hâlinde 6 000 [savaşçı] adam devşirdiler ve dağ boğazlarının hepten geçilmez yerlerini işgal ettikten sonra, Sousman'ın [Sousman/Sisman/ Şişman oğlu İskender Bey'in] bütün askerlerini, keza kendisini, kılıçtan geçirdiler. Bunun üzerine Börklüce Mustafa yandaşlarının -gerçekten, onun adı böyleydi- sahte keşişe güveni daha da güçlendi, onu övgü ilâhileri söyleyerek tüm peygamberlerden daha yükseğe çıkardılar ve o zamandan sonra asla başlarına zarkoula [=külâh] denen başlıktan giymemeye, tersine ömürleri boyunca tek bir entari giyerek başı açık gezmeye karar verdiler ve artık Türkler de [açık başlılık yönünden] hristiyanlara katıldı[97].

13. Bunlardan sonra, Mehmet, Lydia Vâlisi Ali Bey'e [Merkezi Manisa olan Saruhan İli'nin Sancak Beyi iken, İskender Bey'in öldürülmesi üzerine Aydın İli Sancak Beyliği de eski göreviyle birleştirilerek kendisine verilen, Timurtaş Paşa zâde Ali Bey] ileti gönderip, Lydia'nın ve Ionia'nın [Saruhan İli Sancağı ile Aydın İli Sancağı'nın] bütün birlikleriyle Stylarios'lular/Karaburun Yarımadası halkı üzerine yürümesini buyurdu. Ne var ki Stylarios'lular yeniden dağ geçit-

97 Yapıtı çağdaş Yunancaya çeviren Karalès, özgün metinde, yalnız başı açıklık konusunda Türklerin hristiyanlara katıldığının söylenmek istendiğini anlamayarak "artık Türklere karşıt olarak daha çok hristiyanlara yakın konuma geçtiler" diyor. Oysa Şeyh Bedreddin'in ya da Börklüce'nin öğretisinde, 4. yüzyıldan beri hristiyanlığın temel taşı olan ve Nikaia/İznik Konsili kararlarıyla, Ephesos Konsili kararlarıyla bu dine sokulan Kutsal ruh-İsa-Meryem üçlemesinin kabul edildiğine ilişkin en küçük belirti yoktur. Doğrusu şu ki, sözü edilen öğreti gerek hristiyanlığa gerek islâma aynı derecede ve bir hayli mesafeli, içeriği kendisine özgü bir öğretidir.

lerinin girişlerinde uygun mevzileri işgal ettiler [tuttular] ve düşmanlannın ordusunun büyük bölümü henüz içeriye girmişken o vahşî insanlar hepsini kılıçtan geçirdiler; öyle ki Ali Bey pek az sayıda askerle canını kurtanp Manisa'ya kaçmayı ancak becerebildi.

14. O zaman, Mehmet bu faciayı öğrenerek, kendi oğlu, henüz 12 yaşında çocuk olan Murad'ı, Vezir Bayazid [Paşa] ile, bütün Trakya [Rumeli] ordusunun başında [Börklüce'ye karşı] gönderdi[98]. Bunlar Bithynia, Phrygia, Lydia ve Ìònia'da pek çok asker devşirerek orduyu kalabalıklaştırdıktan sonra, direnilmez saldınşlarla o zor geçit veren yörelere girdiler ve hiç acıma göstermeden her kimle karşılaşırlarsa yaşlılarla küçücük çocuklar, kadınlarla erkekler, hepsini hakladılar. Kısa söyleyişle her yaştan insanlan merhametsizce kılıçtan geçirdiler; tâ tek entarililerin[99] ana çıkış üssü olan dağa[100] vanncaya dek. Burada girdikleri çatışma büyük kayıplara yol açtı, özellikle de Murat'ın ordusunda; ne var ki tek entarililer[den sağ kalanlar] sonunda teslim olmağa mecbur edildiler; sahte keşiş de o aradaydı. Düşmanlan onlan yakaladı ve zincire bağlı olarak Ephesos/Selçuk'a getirdi; orada sahte keşişi her türlü işkenceden geçirdiler, ama beriki, kendisinin hayal kurgulan nedeniyle, sarsılmaz ve kımıldamaz kaldı[101]. Bunun üzerine onu haç'a [haç biçiminde çapraz konmuş iki kalasa] çaktılar ve onu

98 Doukas Rumeli ordusunun gönderildiğini zannederken yanılıyor. Tam o sırada Mehmet Çelebi'nin başında bir de (Osmanlı tarihçilerinin ister istemez "resmî anlatım"ı benimseyerek Düzmece diye karaladığı) kardeşi Mustafa Çelebi'nin çıkardığı gaile vardı; zaten o yüzden, yâni Rumeli'nde Mustafa Çelebi'nin ordu devşirip Edirne üzerine yürümesi olasılığına karşı, kendisi Edirne'den ayrılamamıştı; bütün Yeniçeriler ve Rumeli askeri Rumeli'nde tutulmaktaydı. Şehzade Murat, küçük yaşına rağmen, deneyimli komutanlann yardımı ile, o zaman Rûmiye-i Suğra (Küçük Rum Ülkesi) denen Amasya Sancağında Sancak Beyi görevindeydi; o Sancaktan devşirilen ordunun başında gelirken gerek o, gerek Bayazid Paşa, yol üzerinde devşirdikleri birlikleri de katarak orduyu büyütmüşlerdi.

99 Yapıtın çağdaş Yunancaya çevirisinde: dervişlerin.

100 İlkçağda Mimas Dağı, şimdi Bozdağ, Akdağ. Karaburun kasabası güney yanıbaşındadır.

101 "Nefsini terbiye etmiş" kişilerin kendi beynindeki algılama merkezlerine komut gönderip onlann acılan algılamaz olmasını sağlaması, belki mümkündür.

[bu haliyle] kalaslara çivilenmiş [mıh denen iri çivilerle çakılmış, mıhlanmış] elleri açık [mıh'lanmış ellerini kapatamaz durumda] olarak bir devenin üstüne yerleştirdiler, zafer alayı gösterisi yaparcasına kentin içinde dolaştırdılar. Onun müritlerinden, hoca [şeyh, dede] edindikleri kişinin [Dede Sultan denen Börklüce Mustafa'nın] öğretisini red ve inkâr etmeyenleri, bunlann hepsini, onun gözleri önünde kıyımdan geçirdiler. Bu kişiler, "Dede Sultan, eriş!"den başka hiçbir şey söylemediler; söyledikleri [yapıtın özgün metninde Hellen yazımıyla, Türkçe aktanlmıştır; Doukas şimdi Rumcaya çevirisini verecek] "Kutsal Peder, yetiş" demektir; ve onlann hepsi gülümseyerek can verdiler. Hatta çok uzun süre boyunca [öldürülmemiş] birçok müridi arasında, onun ölmediği, tersine yaşamakta olduğu inancı tutunmuştur [süregitmiştir]; öyle ki, bahtın denk getirmesiyle ben kendim, daha önce sözü edilen, dünyadan el etek çekme yaşamı süren keşişle konuşup bütün bu olup bitenlerden sonra olaylar için ne diyorsun diye sorduğumda, yani olaylan nasıl yorumluyorsun dediğimde, bana, onun [Börklüce'nin] ölmediğini, tersine karşıdaki Samos/Sisam Adası'na geçtiğini ve orada daha önceden sürdüregeldiği yaşamı sürdürmekte olduğu yanıtını verdi. Ne bu hayal ürünlerine inandım, ne de onlan aklın alacağı şeyler saydım.

15. Bayazid'e gelince; çocuğu [çocuk yaştaki Şehzade Murad'ı, yanına] aldı ve bütün Asia [özellikle İonia kasdediliyor] ile Lydia'yı bir uçtan ötekine geçerek, yoksulluk içinde, neleri varsa paylaşarak yaşayan bütün Türk keşişlere [Türkmen dervişlere] acı ölüm şerbetini içirdi. Phrygia'ya [ilkçağ Hellenlerinin yanlış olarak Hellespontos Phrygia'sı dediği bölge içindeki Çanakkale Boğazı Anadolu yakasına] geçip Boğazı aşınca, sonunda Edirne'ye vardı; orada Mehmed'in huzuruna oğlu Murad'ı yengi kazanmış, zafer çelengi takınmış [genç bir serdar !!!] olarak çıkardı. Bunun üzerine Mehmet oğluna armağan diye Amasya'ya, keza Kappadokia'ya doğru uzanan bölgeye egemenlik bahşetti. Ancak o henüz çok genç olduğundan, yönetim işlerinin çevrilmesini Geòrgitz/Yeorgiç Bey denen kişiye bıraktı[102].

102 Yörgüç Paşa kasdediliyor. Burada yanılgı var; Şehzade Murad'ın Amasya'ya Sancak

[XXII. Rodos Şövalyelerinin Bodrum'daki kaleyi yapması. Mehmet Çelebi, Karaman Beyliğine boyun eğdiriyor. Mustafa Çelebi'nin baş kaldırması, yenilmesi ve Rum devletine sığınması. Mehmet Çelebi'nin ölümü]

1. O yıl, daha önce sözünü ettiğimiz Büyük Üstad, üç tane üç dizi kürekli savaş gemisinden ve kireç, köşe taşlan, kereste, düz kesilmiş tahtalar gibi inşaat levazımı ile bir kalenin inşa edilmesi için zorunlu diğer şeyleri taşıyan sınırlı sayıda diğer tekneden oluşturduğu bir donanma hazırladı ve Karia ilinin sınırlanna geçerek, bir burun çıkıntısı üzerinde İsa yoldaşlannın başta geleni Petros adına bir kale yapımına girişti, bu yüzden kaleye Petronion [Lâtince biçimi ve Bodrum adının kökeni: Petronium/Petrum] adını verdi. Temelini sağlam biçimde atmasından ve duvarlan inşa etmeye başlamasından sonra, Menteşe Beyi İlyas Bey, giriştiği işin bütününden onu engellemek üzere büyük askerî güçlerin başında oraya vardı. Ancak, harcadığı tüm çabaya karşılık hiçbir sonuç elde edemedi. Büyük Üstad kaleyi iyice donatıp silâhlandırdı ve ona çok yüksek burçlar ekledikten ve oraya frer'lerden koruyucu garnizon yerleştirdikten sonra, Rodos'a döndü. Ardında kalenin koruyuculanna yasa ve buyruk olarak bıraktığı, uyanık olmalan, her zaman tetikte bulunmalan ve sürekli olarak kaçak tutsaklan toparlamaya, onlan kale içinde tedavi etmeye ve sonunda onlan özgür bırakarak Aziz Petrus/Petros'un inayetinden yararlanmış kişiler diye kayda geçirmeye özen göstermeleri idi. Bu kale şimdiye dek [Türklerden kaçmış tutsaklara, kölelere] sağıtım vermektedir.

2. Mehmed'e gelince; artık bahar ermiş olduğundan Batı [Rumeli] ordulannı bir araya topladı ve Edirne'den çıktı. Ardından Trakya'yı bir boydan diğerine geçti ve Bursa'ya vardı. Orada, Anadolu'daki bütün Beyleri kendisine destek olmalan için dâvet etti ve Karaman'ın

---

Beyi olarak gönderilmesi Börklüce olayından önce, 1413'dedir; Murat o zaman 7 yaşında idi ve işleri Lala'sı Biçeroğlu Hamza Bey yürütüyordu (İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, 4. bsl., s. 350 ve orada dn. 3)

[Karaman Beyinin] Bursa'da yaptığı korkunç derecede çirkin işler, yani babasının ve atalarının kalıntılarının insana dehşet veren yolda mezarından çıkarılması ve kemiklerinin ateşe atılması dolayısıyle öç almak isteyerek, bütün ordusuyla, Lykaonia taraflarını istilâ etti. Yol boyunca Konya'ya varasıya dek birçok kenti ve köyü ateşe verdi. Kenti [Konya'yı] işgal etmesi üzerine, Karaman kaçmaya koyulup Suriye sınırları yakınına kadar çekildi; oradan elçiler gönderip bu kabahatinden dolayı [Mehmed'in] onu bağışlamasını yalvararak rica etti. Mehmet onun yalvarışlarından duygulandı ve onun, kendi ilinde yönetimi yeniden ele almasına izin verdi. Karaman ayrıca, yeminle berkiterek, her zaman sâdık ve sabırlı bir dost olarak kalacağına, hiçbir zaman Osmanlı egemenliğindeki yerlerin sınırlarını aşıp oralarını istilâ etmeyeceğine söz verdi; bunun üzerine beriki [Mehmet] onun peşinde yürüttüğü harekâtı bıraktı ve Bursa'ya döndü; ardından, Boğaz'ı aşma sonrasında, Edirne'ye vardı.

3. Orada bulunduğu sırada, kendisinin kardeşlerinden sonuncusunun, Mustafa adlı olanın, daha önce sözü edilen Bayazid'in oğlunun, Ulah ülkesinde [Güney Romanya'da] bulunduğu yolunda haber kendisine ulaştı. [Mehmed'in] Giriştiği ilk eylem, Cüneyt'in kafasının kesilmesi için en yüksek rütbeli kölelerinden ikisini [Cüneyt'in vâli sıfatiyle bulunduğu, Tuna'nın güney kıyısındaki Niğbolu'ya] göndermek oldu [Cüneyt'in Mustafa'ya katılacağını öğrenmiş olmalı]. Ama bu kişiler onu [Cüneyt'i] bulamadılar, çünkü iki gün önceden ırmağı [Tuna'yı] aşmış, [Ulah ülkesinde] Mustafa ile birleşmiş, ona destek olacağı ve onun başına gelecek herşeye onunla birlikte katlanacağı ve sonunda onu Anadoluyla Rumeli'nin hükümdarı ilân edeceği yolunda yeminli bağlılık sözü vermişti. Böylece, Cüneyt'in kaçışını öğrenir öğrenmez Mehmet, onun yüzünden belki de uğrayacağı zarar sineye çekmek istemediğinden, kalabalık askerden oluşan bir ordu devşirdi ve Trakya'dan ayrılıp Makedonya'ya yöneldi [olasılıkla, Sofya üzerinden kuzeye çıkmaya niyetlidir]. Tam oradayken, Mustafa'nın, Cüneyt'le birlikte, Tuna'yı geçtiğini, yanında Ulahlardan [Voyvoda Mircea'nın sağladığı] yardımcı birliğin ve Türk-

lerden de bir miktar asker bulunduğunu, [Bulgaristan'ı geçerek, Selânik güneybatı yakınlanna,] Tesalya taraflanna indiğini haber aldı; bunun üzerine kendisi de ordusuyla aynı yöne [Tesalya'ya] gidiş yolunu izledi. Selânik çevresindeki bölgelerde [iki düşman] karşılaştılar; orada kapıştılar; sonuçta Mehmet yengi kazandı; ardından Mustafa ile Cüneyt, onun tarafından Selânik kapılanna dek kovalandılar. [Surlann yakınında Mehmet'in ordusuna karşı direnmeye çalışırlarken] Çok az sayıda kentli saldınlara direnmelerinde yardımcı oldu. Ancak, akşam çöktüğünde, istemiyerek [mecbur kalarak] kente girdiler; orada [vâli] Dèmètrios Laskarès Leontarios onlan konukseverlikle ağırladı ve teselli ederek, bahtın değişimleri karşısında göstermemiz gereken cesaret hakkında konuştu. Üstelik onlara, kendilerini Mehmed'e teslim etmek diye bir düşüncenin aklından geçmiş bile olmadığını, Selânik [İmparatorun buyruğuyla] Türklere teslim edilecek olsa dahi bunu yapmayacağını söyleyerek güvence verdi. Berikiler Dèmètrios'un vaadlerinden dolayı cesaret buldular; böylece, kaygıdan kurtulmuş olarak yemek yediler ve uyuyup dinlenmek üzere çekildiler.

4. Ancak, sabah olduğunda, Mehmet, Beylerinden birini Leontarios'a şu iletiyle gönderdi: "Benim, Rumlann İmparatoru hakkında beslediğim sevgiyi ve onunla kopmaz dostluğumu iyi bilirsin. Bunun sonucu olarak [elbette] bu dostluğu parça parça etmek, yok etmek, Rum soyunun başına büyük felâket getirip Türklerle Rumlar arasında uzlaşmaz düşmanlık yaratmak istemezsin. Öyleyse bana, kovalamakta olduğum avımı hemen geriye ver. Eğer bunu yapmazsan, dostluğa elveda diyeceğim ve düşmanlığı benimseyeceğim, tâ kısa süre içinde kentini işgal edinceye ve halkını tutsak edip senin de canını alıncaya kadar; sonunda da düşmanlanmı kendi ellerimle çekip zorla alacağım". Bunun üzerine, aklı başında bir adam olan Efendi Dèmètrios, ona şöyle diyerek yanıt mektubu gönderdi: "Yüce Hükümdar, bilirsin ki ben bir kral değilim, sâdece Rumlann İmparatorunun ve -sen onun oğlu olmayı kabul ettiğin için- aynı zamanda senin hizmetkânnız durumundayım. Bu yüzden, sen benim

ne yapmamı buyurursan onu yerine getirmekle yükümlüyüm. Bir de, olan biteni İmparatoruma bildirmek yükümlülüğüm vardır. Kaldı ki, selâmete çıkmak için onun sarayına [egemenlik alanına] sığınan kişi rastgele bir Türk, [yahut] şâhinin kovaladığı bir keklik değil, öğrendiğime göre, senin kendi kardeşindir. Oysa ki o kişi rastgele birisi olsaydı bile , İmparatorun onayı olmaksızın onu sana teslim edemezdim. Bu nedenle, hizmetkânn olarak senden yakardığım, biraz sabır buyurmandır; hemen şu anda İmparatora ileti göndererek olan biteni ona bildiriyorum ve kendi iradesine göre bana buyruk vermesini diliyorum; onun buyruğuna boyun eğeceğim".

5. Mehmet [kendisine okunan mektuptaki] bu sözleri dinleyince, [İmparatora] ileti gönderilmesine nza gösterdi. Bunun yanı sıra kendisi İmparatora mektup yazarak kendi değerlendirmesini ona iletip ondan, olan bitenlerin aralannda çatışma nedeni olmaması ricasında bulundu. Bunun üzerine İmparator Manouèl, Mehmed'e şu yanıtı verdi: "Ben, iyi bildiğin üzere, senin baban olacağıma [sana babalık edeceğime] söz verdim, sen de bana oğul olacağına söz verdin. Buna göre eğer bizler verdiğimiz sözleri tutacak isek, bu takdirde, Tann'dan korkalım ve onun buyruklanna uyalım; ama eğer [verdiğimiz sözleri] çiğneyecek isek, ne yazık, baba oğluna ihanet etmiş olur ve oğul da babasının katili olarak nam edinir. Ben, ettiğim yemine bağlı kalacağım; ama sen [kendi yeminine] sadık kalmak istemiyorsun. Öyleyse, haksızlık edenlerden öç alan Tann, aramızda âdil hakem olsun. O sığıntılar konusunda, onlann senin ellerine teslim edilmesinin lâfını bile dinlemem olanağı yoktur. Böyle bir şey bir İmparatora değil bir zorbaya yakışır. Çünkü eğer ben kendi kardeşimi yakalamak için onun peşine düşmüş olsaydım ve o kişi kaçışı sırasında senin kanatlann altında korunma bulmuş olsa idi ve ben onu senden istese idim, sen hiç kuşkusuz onu, öldüreyim diye bana teslim etmezdin. Teslim etmiş olsaydın da, insaniyetsizce iş yapmış, ihanet edici ve katil durumuna düşmüş olurdun. Dolayısiyle şimdi bilesin ki böyle bir hal asla benim sebebime ortaya çıkmaz. Ancak, senin için baba yerinde olacağıma söz vermiş bulunduğuma

göre, biz hristiyanlann Kutsal Üçlü hâlinde [sayarak] ilâhilerde övdüğümüz tek Tann'nın önünde and içerim ki, ne sığınmacı Mustafa ne de onun yoldaşı Cüneyt için, senin ömrün ve bu dünyadaki egemenliğin sona erinceye kadar, tutuklu durumundan kurtulup özgür bırakılmak söz konusu olacaktır. Senin ölümünden sonra ne olacağına gelince; olaylann gidişini kendi hâline bırakalım. Eğer bu dediğimi kabul etmezsen, kabul ettiğine göre davran [ne istersen onu yap]". Bunun yanı sıra, Dèmètrios Leontarès'e [Leontarios'a] yazılı olarak şu buyruğu gönderdi: "Yazdıklanmızı oku ve gereğini olabildiğince tez zamanda yerine getir. Sığıntılan yâni Mustafa'yı, Cüneyt'i ve yandaşlannı hemen üç dizi kürekli bir savaş gemisine koy ve onu olabildiğince hızlı, bize gönder; buyruğumuz olmadan başka hiçbir şey yapma". Mehmet, İmparatorla çatışmaya girerse işin neye varacağını [onun bir zamanlar Musa'ya karşı kendisini destekleyip tahta geçmesine olanak sağladığı gibi şimdi kendisine karşı Mustafa'yı destekleyerek onu tahta geçirebileceğini] pek iyi hesapladı ve kendisine, o yaşadığı sürece Mustafa'nın ve Cüneyt'in tutuklu durumundayken özgür bırakılmayacağı bildirilince, Selânik'i tedirgin etmeyi durdurdu [tehdid edici tutumuna son verdi]. Böylece, ordusunu oradan alıp, Mustafa ile Cüneyt'in baş kaldırmalanna ilişkin açıklamalar sebebiyle aklında rahatsızlık yaratan pek çok kaygılardan, tasalardan tümüyle sıynlmış olarak, Edirne'ye geçti. Aynı sırada Efendi Dèmètrios Leontarès üç dizi kürekli bir savaş gemisini hazırlatıp iki kaçağı buna bindirerek onlan İmparatora gönderdi. Sonra, çok geçmeden, İmparator Mustafa'yı Lèmnos/Limni Adası'na gönderip muhafızlanna, olağanüstü dikkatle onun başını beklemelerini [kaçmasına fırsat vermemelerini] boyurdu; Cüneyt'e gelince, bunu tek başına bir odada yaşam sürmek üzere Pammakaristos Manastın'na [Çarşamba semtindeki Fethiye Câmii'ni de içeren manastır yapılan kompleksine] teslim etti. Ardından İmparator haberci gönderip Mehmet'ten, Mustafa için harcanması gerekecek giderleri ona [İmparatora] ödemesini istedi; çünkü bu kişinin yanında aynca 30 genç, ilâveten de Cüneyt'in yanında 10 diğeri [10 genç daha]

kalmakta idiler. Sonuçta yıllık olarak Mehmet'in hazinesinden ve gelirlerinden İmparatorun 300 000 akçe almasında anlaştılar; karşı ödün olarak İmparator Mehmed'e o yaşadıkça Mustafa'yı bırakmayacağı yolunda yeminle söz verdi. Onun ölümünden sonra İmparator kendi yarannın gerektirdiği doğrultuda ve Mehmed'in ardıllannın tutumuna göre davranmakta özgür olacaktı. Elçiler, Mehmet'in yeminlerini de içeren yazılı resmî anlaşma metnini aldılar ve [Edirne'den] aynlıp yola çıktılar.

6. Mehmet, Ulah'lara kin besler olmuştu; çünkü bunlar Mustafa'nın ayaklanmasına katkı sağlamışlardı; [bu yüzden] onlara karşı kalabalık sayıda askerden oluşan ordu gönderdi ve [ordu] onlann ülkesinin çoğu bölümünü tümüyle talandan geçirdi, yakıp yıktı.

7. Bu olaylardan sonra Mehmet İstanbul'a [Rum devletine] karşı gizli bir kin beslemeye başladı; ne var ki bunu içinde çok derinde saklıyor ve hiçbir şey belli etmiyordu. O dönemde [Bayazid zamanında, 1390'da Osmanlının eline geçmiş olan] Philadelphia/Alaşehir'li bir adam vardı; dini yönünden hristiyandı, makamı yönünden Alaşehir yönetici eşrafından biriydi; ama davranışlan yönünden [bu özelliklerine uymayacak yolda] hin oğlu hin ve hilebaz biriydi. Bu kişi İskitlerin [Timur'un] istilâsı zamanında birçok hristiyanı, zengin olduklan ve kendilerine yüklenmiş haracı Timur'a ödeyecekleri gerekçesiyle dinsizlerin ellerine teslim eden yerel eşraftan biriydi. Ancak o kişilerin verecek hiçbir şeyi olmadığı için Barbarlar onlan ateş üzerinde yaktılar; üstelik Alaşehir Başpiskoposu, hristiyanlar dine bağlılıklarından dönsünler diye sayısız ve eziyet ve işkencelere uğradı. İşte bu kişi [Timur sonrasında Alaşehir'de cezalandınlacağı için] İstanbul'a sığınmıştı; saraylılardan biriyle ilişki yürütmekteydi ve sık sık onun yanı sıra saraya geliyordu. Bir gün oldu, âcil bir çevirme işi nedeniyle [sarayda] çevirmen arandı. Bu kişi hevesle sökün etti ve Türkçe sözleri Rumcaya çevirdi; çünkü Türkçeyi pek iyi biliyordu. Bu olaydan sonra, İmparatorun elçileri yanlannda Theologos'u da -adı böyleydi- alıp götürmeye başladılar, çünkü Türklerin dilini bilmekteydi. Birçok kez çeşitli nedenlerle görevlendirilen elçi kurullanna

katılanların yanında Theologos onlara yoldaşlık etti. Bu suretle, Mehmed'in veziri Bayazid ile tanıştı ve gün geçtikçe onunla dostluğu yakınlık kazandı. Böylece, Rumların ağzından ne çeşit bir sır aldıysa, Türklere körü körüne güven göstererek, onu Bayazid'e aktardı; artık onlar da zaman zaman tasarladıklarını kısmen ona açıklar oldular. Bahtı öylesine yâver gitti ki, artık yalnız İmparatorun [elçi kurullan içinde] her yerde hazır ve nâzır elçisi olarak boy göstermiyordu; ayrıca, nice kez, Bayazid ile hatta Mehmed'in kendisi ile aynı sofrada yemek yiyordu. Birçoklarının yaydığı söylentiye göre ise, Theologos gerçekte Rumların yararına iş yürütüyor değildi ve Mustafa'yı Lèmnos/Limni'ye sürmelerinin sebebi, bu kişinin onu Kent'den kaçıracağı korkusu idi. Ama, bu arada başka anlaşmazlıklar da kendini gösterdi; örneğin ödenmesi vaad edilen geçim paraları ve Mustafa'nın giderleri [Mustafa için harcanması gereken paralar] Türklerce zaman zaman geciktiriliyordu. Hatta İmparator başka elçilerle ileti gönderdiğinde, hiçbir sonuç elde edilemiyordu, tâ Theologos işe karışıncaya kadar; ve [o zaman] herşey yoluna giriyordu. Zaman geçtikçe, bu hâlin sonucu olarak, Rumlarda ona karşı kuşkular doğmaya başladı. Ancak, İmparator Manouèl hiçbir şeyden kuşku duymuyordu ya da içinde birşeyler duysa bile hiçbir şey belli etmiyordu.

8. Ancak şu var ki bilge mimar Tanrı, herşeyi değiştirir ve bir saat içinde, iyi yapılmış yapı yerle bir olur, perişan halde yerde yatan ise [onarılmakla] dikiliverir; işte Theologos'un daha doğrusu Pseudologos'un[103] başına da böylesi geldi. Ve olup biten, eğer o sırada birçok kişinin söylediği doğru ise -ki öyle olduğu zaten işin vardığı sonuçla kanıtlandı- herşeyi hiç'e indirdi. Böylece, bir zaman geldi, Mehmet av için atıyla çıktığında, önünde, ormandan fırlayan bir yaban domuzunun belirdiğini gördü; av hayvanına doğru mızrağını sallayarak hamle ettiğinde atından bir sara nöbeti dolayısiyle düşüverdi, yarı ölü halde yere serildi. Onu hemen kaldırıp saraya taşıdı-

103 Doukas, sözcük oyunuyla şaka ediyor; theologos, 1. Ilâhiyatçı, 2. Tannyla konuşan; pseudologos, yalan konuşan demektir.

lar, çünkü avlandığı sırada Edirne yakınında bulunuyordu. Derhal, yakın ve uzak yerlerden, en deneyimli hekimleri çağırdılar, ona en tez zamanda yardımcı olmaya çabaladılar. Ordu ise tümüyle sıkıntılı bir bekleyiş içine girip, hükümdarı görmek [sağ olup olmadığını anlamak] istedi. Gün doğunca da geleneksel olarak yapılan geçit töreni hazırlandı; Mehmed'i herkes görsün diye çıkardılar; onu görer görmez [askerlerin] hepsi onu alkışladılar [çok yaşa padişahım gibi bağırmalarla biat gösterisi yaptılar] ve sevindiler. Ancak ertesi gün yeni bir sara nöbeti ona felç getirdi; öyle ki dilini kullanıp konuşamıyordu; akşama doğru da fânilerin ortak borcunu yatağında ödedi [can verdi][104]. Böylece Mehmet, hükümdarlığı süresinin çoğunu Rumların İmparatoruyla ve Venedikliler dışında bütün hristiyanlarla barış içinde geçirdikten sonra bu dünyadan ayrıldı. Onun ölümü pek bir karışıklık yaratmadı, çünkü Edirne'de kendi yaptırdığı sarayda kısa süren bir hastalıktan sonra, sükûnet içinde ölmüştü [ve oğlu Murad'ın tahta geçmesinde sorun çıkmamasını sağlayacak önlemleri düşünüp buyurmaya zamanı olmuştu]. Ne var ki ölümü Baht'ın onun atalarına nasib ettiklerinden farklı idi; çünkü onlardan kimi canlarını zehirlenerek ya da boğularak yahut bıçaklanarak yitirmişlerdi. Yalnız o, sükûnet içinde can verdi; bunun nedeni, inanıyorum ki, Atropos'un onu gözden kaçırmış olmasıdır[105] ve onun İmparatorlara [Rum İmparatorluğunda ortak hükümdar Manouèl ile oğlu Iòannès'e] ve İsa Mesih'in uyruklarına [=hristiyanlara] karşı gösterdiği gerçek dostluk ve sempatidir.

9. Öteki dünyanın dönülmez yolunu tuttuğunda, ardında ilk doğmuş oğlu, Türklerin başbuğunu, Murat adlı olanı bıraktı; bu kişi o

104 Mehmed'in ölümü sonrasında Theologos'un başına ne geldiğini ileride öğreneceğiz; bkz. s. 163-166.

105 Atropos, ilkçağ Hellen mythologia'sındaki üç kader tanrıçasından biridir (Hesiodos, Theogonia, dize 218). Şunu da belirtelim: Mehmet Çelebi'den önce hükümdarlık etmiş ataları (I. Osman, Orhan, I. Murat, I. Bayazid) içinde Bayazid, kendi aldığı zehirle; Murat, Kosovo Sahrasında bıçaklanarak ölmüş iseler de diğerleri (Osman, Orhan) arasında boğularak ölen yoktur. Osmanlı Sultanlarının (Genç Osman, İbrahim, III. Selim, IV. Mustafa) boğularak öldürülmesi çok daha sonraki yüzyıllarda görülmüştür.

zamana dek Amasya sınırlan içinde [Amasya başkentli yönetim biriminde, Amasya Sancağı'nda] buyruk yürütmekteydi. Bu ülke bölümü ona babası tarafından, yönetsin diye verilmişti ve Karayülük'ün yönetimindeki Pers Türklerinin [Akkoyunlu Türkmenlerinin] sınırlanna yakın bulunmaktaydı; Karayülük'un ülkesi Lâzlarla Perslere komşu idi ve bu kişi Trabzon İmparatoru Alexios Komnènos'un kızını eş olarak almıştı[106]. Hatta nice kez, Amasya halkının ayaklanıp kendilerine yardım etsinler diye Pers Türklerine [Akkoyunlu'lara] başvurduğu olmuştu; çünkü aynı soydan [Türkmen] idiler ve gelenekleri aynıydı, o zaman [Akkoyunlu'lardan destek aldıklannda] apaçık isyana girişmişlerdi. Görünüşe bakılırsa onun [Murad'ın] merhum babası Perslerin [Akkoyunlulann] karşısına [rastgele bir vâliye göre] daha güçlü bir hasım dikmek için o ili oğluna bırakmak ve onu bütün sınır bölgelerinin komutanı olarak yetkilendirmek gerektiğini düşünmüştü; bu sayede kendisi, Asya'daki [Anadolu'daki] ve Trakya'daki diğer uyruklan günlerini tedirgin edilmeden hoşça geçirsinler diye Edirne'den mızrağını Rumlara, Hun'lara [Macarlara], Ulahlara, Sırplara ve Bulgarlara karşı salladı [silâh gösterircesine güç sergileyerek onlann saldından çekinmesini sağladı].

10. Murat Bey, kendisine saltanat nasib olunca, tacı hiç kanşıklık ya da sarsıntı olmadan devralıvermedi; tersine, anlatımımın göstereceği üzere, çok patırtıdan ve büyük yıkımlar gerçekleştikten sonra devralabildi. Gerçekten, babası hastalandığında hemen kendisinin en yüksek rütbeli görevlilerinin en başında gelen kişiyi çağırdı; bu kişiye onlar kendi dillerinde Vezir ve Paşa diyorlar, Rumlar ise Patri-

106 Yanılıyor; Trabzon İmparatoru III. Alexios Komnènos'un kızı Maria Despina'yı eş olarak alan, (Akkoyunlular hükümdar soyunun kurucusu Tur Ali Bey'in oğlu) Kutluğ Bey idi ve Karayülük Osman bu evlilikten doğmuştu. Söz konusu Maria Despina Hatun'u, Trabzon Rum İmparatoru IV. Alexios Komnènos'un kızı, (Şah İsmail'in anasının babası) Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın eşi Despina Hatun ile karıştırmamalıdır. Adı geçen Uzun Hasan'ın kendi anası dahi, Türk değil, Anadolulu bir hristiyan idi. Akkoyunlu sarayında Sara Hatun adını alan bu hanım, baskın olasılıkla, Diyarbakır yöresinin Aram/Süryani etnik toplumundan gelme bir hristiyandı (Franz Babinger, Mehmed the Conqueror, s. 192 sonu).

kios [Romalılann Patricius'undan] ve Mesazontas/ Kethüda diyorlar. Adamın adı Bayazid idi [Börklüce olayından tanıdığımız Vezir Bayazid Paşa], Arnavut soyundandı; çocukluğundan beri köle durumundaydı; Mehmet Bey'in [Mehmet Çelebi'nin] karşılaştığı bütün güçlüklerde, kederlerinde hep onun yanında bulunmuştu. Timur babasını öldürdüğünde[107] ve kendisi Galatia sınırlannda, -daha önce anlattığım o zorlu savaşın yapıldığı- Ankara kentinin sınınnda, sayısız belâya ve ölçüsüz çilelere katlanarak, Perslerce [Timur askerlerince] peşinden kovalanır durumda bulunuyorken, Mehmet henüz [çok] gençti. Bütün bu maceralarda, sözünü ettiğimiz Bayazid, hep onun yanıbaşındaydı, aynı güçlüklere ve aynı çilelere katlanmaktaydı. Bu nasıl oldu? Her ikisi yaya olarak yol aldılar ve Mehmet henüz çocuk yaşında olup yolculuğun zahmetine katlanamadığından, ayaklan şişmiş olup artık yürüyemediğinden, Bayazid onu omuzuna aldı ve Libya'dan getirilme eşek gibi günlerce yürüdü de yürüdü; sonunda onu babasının egemenlik alanına geri getirmeyi başardı. Hatta birçok olayda kendisi aç kaldı, tek entarili [lerin, dervişlerin] giysisine bürünüp gizlice [kimliğini belli etmeyerek] köylere girerek, oradan oraya koşarak, ekmek dilenerek, böylece Mehmed'e yiyecek getirmeyi becererek, kendisinin [Mehmed'in] ne kadar sadık ve iyi bir kölesi olduğunu kanıtladı. Gerçekten hiç kimse ona benzemezdi. Mehmet erginliğe ulaşıp babadan kalma saltanatı üstlenince, bu kez sıra onun Bayazid'i yaptıklanndan dolayı ödüllendirmesine geldi ve Mehmet, Efendimiz'in [İsa'nın] söylediğini izledi: "Sen küçük işlerde güvenilir olduğunu gösterdin, ben de seni büyük işlerin başına geçireceğim"[108]. Böylece bu da onu hânesinin ve egemen olduğu ülkenin baş yöneticiliğine getirdi. Dolayısiyle bu Prometheus[109], Bayazid'i kasdediyorum, Mehmet hâlâ yaşıyor ve banş içinde [devleti]

107 Daha önce Bayazid'i Timur'un öldürdüğü veya öldürttüğü yolunda bir şey söylememişti.

108 Matta İncili, XXV 21 ve 23.

109 Hellen mythologia'sındaki, insan dostu, gökten yâni tannlann yurdundan ateşi çalıp insanlara getiren titan. Adı, "Tedarik edici, sağlayıcı" demektir.

yönetiyorken, egemenliği son derecede kararlılıkla ve başan ile yürütüyor ve bütün Asya [Anadolu kasdediliyor] ile Trakya'nın denetimini sürdürüp, orduya ve ordunun savaş seferlerine dikkatle özen gösteriyor, bazan banş durumunda kalmayı bazan da savaştaki kapışmayı beceriyordu. Mehmet hastalanınca hemen Bayazid'i çağırdı ve herşeyin yönetimini ona bırakarak, vasiyetnamesini ve son dilekleri metnini düzenledi; oğlu Murad'a da kendi oğlu imiş gibi sadık bir hizmetkâr olacağı ve artık baba saltanatını ona teslim edip onu babasının hânesinde baş edeceği yolunda ona Allahı ve peygamberi ve yaşasın diye ona vermiş olduğu ekmekle tuz -yâni onun boğazından geçenler- üzerine yemin ettirdi. Öteki iki oğluna gelince, Murat o sırada ergenliğe geçme çağında ama çocuklar henüz çok küçük, biri 8 diğeri 7 yaşında bulunduğundan, vasiyetinde onlann [Bayazid'in, babası ölür ölmez kardeşi Yakup Çelebi'yi boğdurtması gibi, Murat tarafından öldürtülmemeleri için] İmparator Manouèl'e teslim edilmelerini ve İmparatorun onlara vasî olmasını buyurdu. Böyle yaptı, çünkü bu soyda âdet olduğu üzere Murat onlan boğdurtur diye korkuyordu; gerçekten de öyle oldu. Bu yüzden, o sırada herşeyin iyi düzenlendiğine ve kendisinin ölümünden sonra çocuklan arasında banş durumunun bulunacağına inandı; ne var ki bu hal hiç gerçekleşmedi. [Çocuklar konusunda geleceğe güvenle bakarken] İçinden şöyle düşünüyordu: "İki küçük çocuğum İmparatorun ellerinde bulunursa, Murat sıkıntıdan âzade olacak ve bütün uyruklann mutlak hükümdan durumunda bulunacak, çünkü başkaldıranlann tahta geçirebileceği kimse olmayacak; beri yandan küçük çocuklanm haksız yere öldürülmekten kurtulacaklar ve hükümdar [Murat] onlann bütün ömürleri boyunca yeterli geliri [İmparatora göndererek] sağlayacak". İmparator ise tersine bu tutaklar [kendi elinde tutak edineceği çocuklar] sayesinde, Heraklès'in yaptığı gibi köpeği sopayla korkutarak, Muratla hilesiz hudasız bir dostluk sürdüreceğine inanıyordu. Hatta Murad'ın bahtının ipleri gevşerse [bahtı ters gider de ölür veya öldürülürse] o zaman [çocuklardan büyük olanı tahta geçeceğinden] İmparator egemenlikte dost bir

hükümdar, onun kendi göğsünün altında her türlü özenle büyütülmüş evcil bir yılan görecekti. Ama [evcil yılan] onu ısıracak olursa - çünkü doğa kolay kolay değişmez- dişlerindeki zehirin tümünü akıtmayacaktı [pek de fazla kötülük etmeyecekti]. İmparator bu gibi hülyalarla avunuyordu; oysa Rumlann Kaderi geleceğe bakarken içini çekip duruyordu [geleceğin felâket getireceğini görüyordu].

11. Daha önce anlattığım üzere Mehmet Bey Edirne'de kendisinin yaptırmış bulunduğu sarayda öldüğünde, onu gömülmemiş tutarak, cenazesini kırk gün boyunca, son nefesini verdiği yapının içinde gizlediler; böylece dört kişi dışında hiç kimse onun öldüğünü öğrenmedi. Bayazid ile İbrahim, [yâni] Patrikios'lar ya da vezirler; iki de hekim; bunlar her gün [saraya] girip çıkıyor, öteki makam sahipleriyle havadan sudan konuşuyor, sözde hükümdarlan hasta imiş ve hâlâ tedavisi için zorunlu bazı ilâçlan kullanıyormuş gibi davranıyorlardı. Hatta etkili ilâçlann bulunması için Sırbistana, İstanbul'a ve adalara gönderilen adamlann sayısı şaşılacak kadar kalabalık [çok] idi. Oysa, barsaklann ağırlıktan boşalması ve böylece akciğerlerle karaciğerin rahatlaması için hekimlerin hazırladığı bir eriyiği [Mehmed'in] içmesi söz konusu olduğunda mide yırtılması gerçekleşmişti, ölmüştü ve onun barsaklannı [kokuşma olmasın diye çıkanp] bulunduğu odanın tabanı altındaki toprağa gömmüşlerdi. Aynı sırada, bedeni hoş kokulu yağlarla ovup çarşafa sardıktan sonra, onu sanki hastaymış ama hâlâ yaşıyormuş gibi döşeğin üzerine yerleştirdiler. Bütün bunlar iki vezir ile, hiç dışanya çıkmayan ve kimse ile konuşmayan saray hizmetkârlannının işiydi. Onlann amacı şuydu: Çevredeki uluslann yâni Rumlann, Sırplann, Cenevizlerin, Venediklilerin ve Anadolu'daki Karamanlılann başındakiler hükümdann öldüğünü öğrenirlerse, bu takdirde mirasçı [veliahd] Murad'ın İran sınınndan [tahta geçmek üzere Edirne'ye] gelmesi imkânsızdı. Bunun sonucunda hükümdann ardıllığı konusunda çok büyük patırtı çıkacaktı ve olasılıkla orduda isyan hareketleri görülecekti [ordunun bazı bölümleri şu veya bu kişinin ardına takılıp taht kavgasında onu destekleyecekti]. Özellikle, Karaman'ın acımasızca bütün Anado-

lu'yu talana girişmesi olasılığı vardı; belki Trakya [Rumeli] taraflarındaki hristiyanlar da bunu yapacaklardı. Böyle bir hal sonuç olarak Türklerin durumunun kötüleşmesine ve Rumların belini doğrultmasına yol açacaktı.

[XXIII. Murat Edirne'ye gelmeden, İmparator Manouèl, Osmanlı devletinde nifak yaratmak için, Mustafa Çelebi'yi salıveriyor, Rum donanmasıyla Gelibolu Yarımadası'na çıkarıyor ve onu Sultan ilân ediyor. Osmanlı devletinin hızla güçlenip büyümesine, devşirme yöntemini uygulamasının ve Yeniçeri Ocağı'nın katkısı]

1. Bütün bunlar olup biterken, o sırada Amasya'da bulunmakta olan Murad'a, babasının ölümünü ona bildirmek için, bir ulak gönderdiler. Gönderdikleri haberci, 40 gün geçince, geri döndü ve onlara Murat'ın yolda olduğunu, tam o sırada Bursa yakınında, Melaina denen küçük bir köyde bulunduğunu bildirdi[110]. Üstelik, Murad'ın onlara gönderdiği, kendisinin Bursa'ya varışını [varmak üzere olduğunu] bildiren ve [Vezir] Bayazid'e, babasının cenazesini alıp bütün âyan ile birlikte Bursa'ya dönmesini buyuran mektupları teslim etti; cenazenin gömülmesi de orada yapılacaktı ve kendisini [Murad'ı] [oradaki törenle] Sultan ilân edeceklerdi.

2. Bayazid mektupları büyük sevinçle ve rahatlamayla aldı. Ertesi gün de, bütün Beyler, ileri gelenler ve orada bulunan kalabalık sayıda yurtdaş çevresine dizilmiş olarak, onlara bir konuşma yaptı ve şunları söyledi: "Efendiler, peygamberin duaları ve Allah'ın râzı olması sâyesinde nasıl yüce bir bahta nâil olduğumuzu size bir kez daha söyleyip hatırlatmamın hiç gereği yok. Kiminiz kendi gözleriyle görmüş olarak, kiminiz de ananızdan babanızdan duymuş olarak çok iyi biliyorsunuz ki, Osman [Osmanlı] çerisinin Boğaz'ı [Çanak-

110 Osman Gazi'nin ilk zaptettiği Rum yerleşimlerinden, Türklerce Karacahisar diye anılan, bu olabilir; bkz. İnkılâp Kitabevi yayını Bithynia kitabımızda s. 219.

kale Boğazı'nı] aşıp bütün Trakya'da egemenlik kurarak Rumların İmparatorluğunu ve Sırpları [kısa sürede] bağımlı hâle getirmesinin, onlara boyun eğdirmesinin üzerinden 60 küsur yıl bile geçmedi. Keza, Tuna ötesinde yaşayan Ulahlar ile Hun'ları [Macarları], bu sayılmaz kalabalık ulusu, [ayrıca] Arnavutları, Bulgarları, istisnasız hepsini askerlerimiz yendiler, tutsak ettiler ve haraç ödemek zorunda bıraktılar; o derecede ki onların kamusal gelirleri bize ödemek yükümlülüğünü üstlendikleri yıllık haraca yetmemektedir. Şunu da unutmayalım: kulluğun gereğini yerine getirerek kızlarını ve oğlanlarını hükümdarlarımıza yolluyorlar; hem de bunu neden yapıyorlar? Bizden merhamet ve acıma dilenerek, barış için ve akınlarımıza son vermemiz için yalvararak. Üstelik, bu ulusların hükümdarlarının gücüne ve görkemine rağmen Osmanlılar, bilgelikle ve sanatla [yöntem akıl edicilikle], bütün uluslardan en yoksul ve bahtı kara rençberleri[n çocuklarını], önceleri -peygamber'in söz ettiği- tek Tanrı'ya saygıları [tapmaları] yok iken devşirdiler ve onları Tanrı'yı sayan insanlara dönüştürdükten [islâmlaştırdıktan] sonra zaferler kazanan makam sahipleri ve şanlı baş yöneticiler durumuna yücelttiler. Benim gibi şimdi beni dinleyenlerin çoğunluğu da onların arasından geliyoruz. Dolayısıyle, görevlerimizi ihmal etmemek ve gevşeklik göstermemek, tersine sanki hepimiz Osman'ın öz oğulları imişiz gibi aklı başında ve uyanık kalıp bize miras hükmünde olanı [Osmanlı devletini] ihmalkârlıktan dolayı zarara uğratmamak için mücadele etmek yükümlülüğündeyiz. Böylece, nasıl Mehmet [bizler için] baba ve efendi durumunda, velînimet ve her nimeti sağlayıcı idiyse, onun ardılı, ilk doğmuş ve en sevgili oğlu, hâlen Bursa anakentinde babasının tahtına çıkmış Murat da öyle olacaktır. Babası ve bizlerin efendisi vefat etmiştir". Bu sözleri söyledikten sonra hıçkırıklarla ve gözyaşı dökerek şiddetle dövünmeye [göğsünü yumruklamaya] başladı. O zaman, [oradaki] makam sahiplerinin ve âsâ taşıyanların [ileri gelenlerin] hepsi, bir ağızdan, büyük patırtı ve şamatayla [yüksek sesle] feryad etmeye başlayıp hüngür hüngür ağladılar. Ardından, Bayazid, [diğer vezir] İbrahim ile birlikte cenazeyi kaldırdı-

lar ve sarayın avlusuna bıraktılar. Ertesi gün, yeterince yas tuttuktan sonra, [Edirne'de bulunan] Anadolu ordusuna, Gelibolu doğrultusunda yola çıkması buyruğu verildi [cenaze ordu eşliğinde Bursa'ya götürülüyordu]; makam sahipleri ise, Bayazid'le birlikte, cenazeye eşlik ederek, ardından yaya gitmekteydiler. Sonunda Boğaz'ı geçtiler ve onu [cenazeyi] Bursa'ya getirdiler; orada cenaze, Mehmed'in kendisinin yaptırmış bulunduğu türbeye bırakıldı [gömüldü], ardından sekiz günlük yas ilân edildi.

3. Kendi gelenekleri uyarınca yapılan mevlid okutma törenleri son bulunca ve yas süresi bitince, Murat'ı [törenle] hükümdar ilân ettiler. Hatta [töre gereğince] zorunlu olan kutlamaları düzenlediler ve o sırada [yeni hükümdar] Bey'lerine büyük ihsanlar, bağışlar dağıttı. Bunlar, armağanlarla ödüllendirilmiş olanlar, hepsi, onun önünde secde ederek saygılarını sundular; ardından, yöneticilik işleriyle uğraşmaya koyuldular. [Özellikle,] Karaman'a [Karaman Beyi'ne] ve Rumların İmparatoruna, Mehmed'in ölümünü ve Murad'ın tahta çıkışını bildirmek üzere elçiler gönderip, aynı zamanda, her yeni önderin ve hükümdarın başa geçmesinde âdet olduğu üzere, yapılmış barış andlaşmalarını yenilediler. Ancak kendilerinin başta gelen kaygısı, ilk olarak, anlaşmalarla ve karşılıklı yemin etmelerle, Anadolu'da sırtlarını Karaman'a karşı güvenceye almak konusunu düzene sokmak ve ancak bundan sonra Boğaz'ı aşıp Trakya sorunlarıyla uğraşmak idi.

4. İmparator Manouèl ise fırsatı kaçırmayıp kapmak istedi ve ardıl'a [Mehmed'in ardılı yeni hükümdara] elçi olarak Palaiologos Lakhanas ile Theologos Korakas'ı, güya onu [babasının ölümünden dolayı] teselli etsinler ve erk'e geçmesi nedeniyle kutlasınlar diye, [ama] aynı zamanda ona babasının vasiyetini anımsatsınlar diye, gönderdi; böylece [o vasiyete dayanarak] eğer gerçekten -babasının zamanında olduğu gibi- uyum ve sevgi içinde dostlar olarak kalmak istiyorsa çocukları İmparatora teslim etmesini talep edeceklerdi. Ama eğer Murat kardeşlerini teslim ederek babasının buyruklarını yerine getirmek istemezse, o zaman beriki, yâni İmparator, onun yerine geçe-

cek kişiyi tanıyacaktı [onun yerine Mustafa Çelebi'yi Sultan diye tanıyacaktı]; bu kişi kısa süre içinde Makedonya'da, Gelibolu Yanmadası'nda[111] ve bütün Trakya'da egemenlik süren kişi hâline gelecekti; hatta, Asia'nın [Batı Anadolu'nun] ve bütün Anadolu'nun hükümdan olması da çok zaman almayacaktı. Böylece, daha önce sözünü etmiş bulunduğumuz Mustafa'yı kasdediyordu. Ne var ki Bayazid, yeni hükümdar Murad'ın temsilcisi olarak, elçilere şu yanıtı verdi: "Peygamberin sözlerine [hadislerine] göre, müslüman çocuklannın gâvurlarca yetiştirilmesi ve eğitilmesi, yâni dindar ana babalann çocuklanna imansızlarca vasîlik edilmesi ne doğrudur ne de yakışık alır. Ancak, eğer İmparator bizim sevgilerimizi kabul buyurmak ve bizim başlangıçta [Mehmed'in egemenliğinin başında] yapmış bulunduğumuz andlaşmalara bağlı sâdık dostumuz, yetim çocuklann babası olarak kalmak istiyorsa, öyle yapsın ama çocuklann vasîsi olmaya hiç heveslenmesin. Onun dostluğu bizim için bir destek ve egemenliğimizin [Rumlann üstlendiği bağımlılığın] herkesçe [İmparator tarafından da] kabullenildiğinin göstergesi olarak kalacaktır; bu, aramıza hiçbir kötü niyetli kişinin girivermemesinin ya da ikimizden birinin ortak sınınmızı aşmamasının güvencesidir[112]. Öyleyse birbirimize ettiğimiz yeminler çelikten bir duvar ve güvenli çevre surlan gibi aramızda dursun [saldırganlığı önlesin]. Çocuklann teslim edilmesi ve vasîliği konusuna gelince; buna nza vermemiz olanaksızdır. Böylesine bir talebin gerçekleşmesi hiç olmayacak şeydir".

5. Bu sözlerle, İmparatorun elçileri [geri] gönderildiler; bunlar ona herşeyi anlattılar, özellikle konuşulanlar içinde imâ edilmiş olanlan. Beriki de pek çok sinirlendi ve derhal, Mustafa ile, onun -anlatımı-

111 Doukas, özgün metinde, Khersonnèsos (Karadaki ada=Yanmada) adını Kherronèsos diye yazmıştır. Geç dönemde Rumlann kendi dillerinden gelme adlan bile çarpıtmasının ilginç bir örneği; bizde de bu tür örnekler vardır (Bandırma yakınlanndaki Aydıncık'ın Edincik edilmesi gibi).

112 Dikkat edilirse, Bayazid Paşa, eğer gerçekten bu sözleri söylemiş idiyse, "Sen tutum değiştirirsen, ikimizden birinin ortak sınınmızı aşmaması güvencesi de kalkar" demiş oluyor. Böyle bir halde sının aşıp ötekinin ülkesine saldıran besbelli ki pek zavallı haldeki, minyatürleşmiş Rum devleti olamazdı.

mızda daha önce açıklandığı gibi, oraya İmparator tarafından sürülmüş olarak- Lèmnos/Limni Adası'na götürülmesinden hemen sonra yapmış bulunduğu anlaşmayı anımsadı. Ardından, oralarda İmparatorun yeğeni Ìoannès Palaiologos egemenlik sürerken Lakedaimonia [Mora Yanmadası'nda Sparta yöresi] ve Tesalya'da [Lâtinlerle çarpışmalarda] kahramanlıklar göstermiş ve bu kişiden [Ìoannès Palaiologos'dan] en yüksek ünvanları almış olan [bizim de Selânik vâlisi olarak tanıdığımız] Dèmètrios Laskarès Leontarès'i çağırdı; belirtmem gerekir ki bu kişi en yiğit bir komutandı. Ìoannès öldüğünde Manouèl onun oğlunu Tesalya'nın despotu [bağımlı hükümdan] olarak taçlandırdı ve Leontarios'u İstanbul'a çağırıp onu aklı başında adam ve savaş işlerinde en yetenekli bir kişi olarak yakınında tuttu.

6. İmparator Manouèl, altı erkek evlât sahibi olmak mutluluğuna erişmişti; bunlardan birincisi, Ìoannès, babası tarafından taç giydirilme sonrasında Rumlann İmparatoru [babasıyla ortak İmparator] atandı. İkinci oğlan, Theodòros, Manouèl tarafından Lakedaimonia'nın despotu olarak görevlendirildi; üçüncüsü Andronikos, Tesalya despotu ilân edildi; dördüncüsü olan Kònstantinos'un payına, (Hazar [halkının] Ülkesi yanına kadar) Pontos/Karadeniz [despotu olmak] düştü[113]. Beşincisi, Dèmètrios ile sonuncusu, Thòmas, babalarının yanında kaldılar [hiçbir yere yönetici olarak gitmediler] çünkü henüz pek küçük yaşta çocuk idiler.

7. Bu sırada çok âcil zorunluluk nedeniyle Manouèl, Dèmètrios Laskarès'i on tane üç dizi kürekli savaş gemisinden oluşan bir filonun başına geçirdi ve ona sürgün edilmiş durumdaki Mustafa'yı, keza hakkında birçok kez söz etmiş bulunduğumuz Cüneyt'i hemen al-

113 Yayınlanan özgün metinde ta pros Khazarian deyişi köşeli parantez içinde bir "araya sokuşturma" olarak görünüyor; yapıtı çağdaş Yunancaya çeviren Karalès ise bunu (benim böyle yuvarlak parantez içinde gösterdiğim bölümü) metnin içine katıvermiştir. Oysa o eklentide bir yanlışlık vardır; 1400'lerin başında artık Rum İmparatorluğunun Doğu Karadeniz kıyılannda hiçbir yerde egemenliği yürümüyordu. Batı Karadeniz kıyılannda dahi ellerinde yalnız, şimdiki Türkiye Trakyası Karadeniz kıyılan ile bunun biraz ilerisindeki Mesèmbria, Ankhialos kalmıştı; oralannın Karaca Bey tarafından fethi ileride anlatılacaktır (bkz. XXXVII 2; çevirimizde s. 228).

ması, bunları -donanmadaki asker gücünü de onların yanına katarak- Gelibolu Yarımadası'nda serbest bırakması buyruğunu verip onu İstanbul'dan Lèmnos/Limni Adası'na gönderdi. Buna koşut olarak [Dèmètrios'a,] Mustafa'yı merhum Bayazid'in öz oğlu olarak ve [dolayısıyle] babasından kalma mülkün, yerlerin ve illerin hepsine birden mirasçı olmuş kişi sıfatiyle Trakya'nın hükümdarı ilân etmesi buyruğu verilmişti ve o da öyle yaptı. Zaten Türkler kendi aralarında eskiden beri süregiden bir gelenek uyarınca, falan kişi aslında kim imiş, filâncanın soyu nereden geliyormuş konusunu pek incelemezler; kişi Osman'ın soyundan olsun yeter. Ama bu kökenden gelmiyorsa, ancak o zaman, ona boyun eğmeleri ve onu hükümdar diye saymaları olanaksızdır.

8. Burada Türklerin, bugüne dek yararlandıkları kurnazca bir buluşlarını açıklayacağım; bu kurnazca buluş sebebine hristiyanları yiğitlikle alt etmeyi ve onları başka hiçbir soyun yapamadığı yolda sürekli yenip durarak onların zararına yengi anıtları dikmeyi beceregelmişlerdir. Türkler İran'dan saldırıya geçerek Armenia sınırından içeriye girip Yukarı Kappadokia ve Lykaonia taraflarını talan etmeğe başladıklarında, her yerde tellâl çıkararak kendi hükümdarlarının ağzından kamuya duyurdular ki, her kim onların peşine düşüp de imansızlara [hristiyanlara] karşı akına katılırsa, buyur edilecektir. Görün ki Türk soyu ezelden beri başka hiç kimsede görülmedik ölçüde talan malı zaptetme ve hak çiğneme düşkünüdür. Zaten bu tutumu birbirlerine karşı izlemeyi de severler; böyle olunca aynı şeyi hristiyanlarla savaşırken yapmamalarına hangi neden vardır? Daha onları -kendi dillerinde akın dedikleri[114]- baskın saldırısına çağıran tellâlın sesini duyar duymaz hepsi, sürüler hâlinde ve yatağından taşmış, önünde durulmaz ırmak gibi, parasız pulsuz heybesiz çulsuz, hatta içlerinden çoğunda ne mızrak ne de kılıç bulunarak, koşuşurlar. Üstüne, çoğunluğu hatta yaya durumunda olarak koşarlar, böylece orduya katılanların sayısı kat kat artar, çoğunluk ellerinde bir sopadan başka hiçbir şey tutmamaktadır. Bu biçimde hristiyan-

114 Akın sözcüğü özgün metinde Hellen yazısıyla Türkçe olarak yazılmıştır.

lann üstüne saldınrlar ve onlan -soyumuzun işlediği sayısız günah yüzünden Tann'nın bizim dileklerimizi reddetme karannı almış bulunması nedeniyle- tutsak alıp koyunlar gibi götürürler. Bugüne dek süregiden bu kesintisiz akınlar sâyesinde Türkler yalnız Anadolu'daki thema'lara [her biri bir kolordu çıkaran yönetim birimlerine] değil ayrıca Trakya'dakilere de egemen olmuşlar, Gelibolu Yanmadası'ndan İstros/Tuna ırmağına kadar bütün illere boyun eğdirmişlerdir; akınlannın gelişme hızını bir gün için bile kesmeden, tersine bugün hilebazca Sırplarla banş pazarlığı ederken bir gün sonra Attika Yanmadası, Lakedaimonia, Akhaia ve Ellada bölgelerini talandan geçirmişlerdir. Hemen onun ertesi gününde de kendilerine yararlı olacak içerikle bir banş andlaşması yapmaya Rumlan mecbur etmişlerdir ve böyle olunca, ne yazık, Sırplann üzerine yas ve dövünme çökmüştür; ardından da Bulgarlann ve daha sonra Arnavutlann üzerine. Bu yöntemle, o Barbarlar vahşi olsun uygar olsun aynı biçimde her ulusu perişan etmeyi durdurmamışlardır; bu işi zaten bugüne değin yapagelmektedirler. Hatta inanıyorum ki buna hiç son vermeyeceklerdir, tâ biz kendimiz Tann korkusuna düşünceye [Tandan korkarak onun istediği yolda davranıncaya] kadar. İşte tam bu yüzden yâni Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftizden, tek Tann'nın vaftizinden geçirilmiş olan bizler Tannya saygı göstermediğimiz için ve o tek olan gerçek Tann'nın buyruklannı çiğnediğimiz için, işte bu yüzden, dinsizlerin eline teslim edildik, bu yüzden haklı olarak onlar tarafından [dinsizlerin eliyle] cezalandınlıyoruz; çünkü Tann'nın doğru ve âdil karan böyledir.

Onlar [Türkler] yalnız Tuna berisinde yaşayan sayıya ölçüye gelmez milletlere boyun eğdirmekle kalmadılar; aksine, sonunda Tuna ötesinde bulunan Ulahlara, üstüne -ölçüye gelmez kalabalık nüfuslannı kıyımdan geçirerek Hunlara [Macarlara] da [boyun eğdirdiler]. Özellikle, izledikleri taktik, bu ülkeleri istilâ edenlerin sadece [her birine] komşu yörede yaşayan Türklerden ibaret kalmaması, ama Trakya'da, Attika'da, İllyrikon'da [Arnavutluk-Sırbistan ülkelerinde], Haimos/Rodop Dağında [Bulgaristanda] ve onlann yanıbaşında Sırbis-

tan'da yaşayanlann da istilâya katılması idi. Hatta kanımca bu halklar [akınlara katılan Türk topluluklan] günümüzde çok daha ötelere, Gelibolu Boğazı ile Tuna arasındaki yörelerin dışına, Anadolu taraflanna da yayılmaktadırlar [oradakiler de Rumeli'ndeki akınlara katılıyorlar]; gerçekten, Osman soyundan gelme hükümdarlann uyruğu durumundaki halklan kasdediyorum. Yani Asia yanında olup da Phrygia'da oturanlar da; ne diyorum; daha daha, Lykaonia'lılar, Armenia sınırlannda yaşayanlar, Amasya'lılar, Kappadokia'lılar, Kilikia'lılar, Lykia'lılar, Karia'lılar, bunlann hepsi Tuna'ya kadar yaya gitmişlerdir, sadece ve sadece hristiyanın [en az] birini soymak için. Gerçekten de onbinlerce kişi ilin birini istilâ ederse, bunlann derhal hepsi talana, zorla gasbetmeye girişirler ve ancak bundan sonra ortadan yok olurlar. İşte bu taktikle Dalmaçya'ya kadar bütün Trakya'yı [Rumeli'ni] ıssız ve viran hâle getirmeyi becermişlerdir; aynı taktikle, çok kalabalık bir ulus olan Arnavutlan kıyımdan geçirmişlerdir; aynı şeyi Ulahlara da yaptılar, bu yöntemle Sırplan ve Rumlan da mahvettiler.

9. Onlan [söz konusu uluslan] bu yöntemle tutsak ettiklerinde, ganimetin beşte biri töre uyannca hükümdarlanna bırakılırdı; bu beşte bir, yâni talan mallannın en iyi bölümü başta bulunan kişiye verilirdi. Ardından, yüksek makam sahipleri içinde Sultanın hâne işlerine bakanlar ve [o çeşit görevi olmaksızın] devletin işlerine bakanlar, her nerede esirler arasında genç ve dinç birini görürlerse onu hiç gecikmeden çok düşük bir bedel karşılığında satın alır ve onu Sultanın manevî oğlu ve kulu diye adlandırırlardı [niteliğine getirirlerdi]. Ve bunlan, hükümdarlan yeni devşirilmiş askerler diye anar; kendi dillerinde onlara yeniçeriler[115] denir; hatta ardından onlan kendi kâfir inancına geçirdikten sonra, [Sultan] onlan sünnet ettirir, onlan kendisinin kişisel muhafızlan olarak görevlendirip onlara ölçüye gelmez armağanlar, en şanlı makamlar, hiç de rastgele olmayan görüp gözetme ihsanlan ve her çeşit diğer nimeti verir; onlarla aynı sofrada yemek yer, içki içer, onlara [tıpkı] bir

115 Bu sözcük de özgün metinde Hellen yazımıyla Türkçe yazılmıştır.

babanın oğluna gösterdiği şefkati gösterir[116]. Ve bütün bunlan kimlere sağlamaktadır? Keçi güdenlere, çobanlara, sığır güdücülere ve domuz besleyenlere, kazmacılann ve at uşaklannın çocuklanna. Böylesine şefkatli karşılık görünce, hükümdarlan uğrunda, kendi canlanna hiç değer hesaplamazlar [vermezler]; daha doğrusu onun sağladığı şan [kendisine değer verilme, onur sağlanma] sebebine, bunu kaybetmek başlanna gelmesin diye, çarpışmada insan üstü biçimde gayret gösterirler ve böylece her zaman yengi kazanmayı başanrlar. Karakteristik özellikleri ise başlannda Rumlann kendi halk ağızlannda zarkoula [külâh][117] dediği başlığı taşımalandır. Çünkü bütün Türkler aynı başlığı başlannda taşır ama, sıradan kişiler olsun soylular olsun, bunun kırmızı renkte olanını giyer; kendilerine boyunduruk geçirilip kulluğa düşürülmüş diğer uluslardan kişiler, hükümdann kullan [reaya], bunlar başlan üzerinde beyaz renkli bir başlık taşırlar; bu başlık yanm küre biçimindedir, ancak başlannın sığacağı kadardır, üste doğru biraz çıkıntı yapar ve [tepede] bir kanşlık bir sivri ucu bulunur. İşte bu yeni devşirilmiş askerler sayıca her yıl artar ve sayılan hâlen 20 000'e ulaşmıştır, çünkü bu kullar da yeni tutsaklar almakta, onlar da köleleştirilmekte ve yeni köleler başka yeni köleler devşirmektedir. Bunlann tümü Sultanın kullan [köleleri] sayılmaktadır ve öyledirler. Ancak bunlann içinde bir tek Türk, bir tek Arap yoktur ve istisnasız hepsi hristiyanlann çocuklandır, yâni Rumlann, Sıplann, Arnavutlann, Bulgarlann, Ulahlann, Hunlann [Macarlann]; dinsizliğe düşmüşlerdir [müslüman olmuş yahut edilmişlerdir] ve bugünkü günün zevklerini sebze çiğneyen domuzlar gibi şehvetle gevelerler, düşmanlanna yani kendi soydaşlanna karşı tedavi edilmez kuduz hastalığına yakalanmış köpekler gibi saldırsınlar diye beslenirler, onlara [aslında kendi soydaşlan olan düşmanla-

116 Karalès, "...dous autois...pronoias ou tès tykhousès" (= onlara... hiç de rastgele olmayan görüp gözetme ihsanlan... verir) ifadesini anlamamış ve o bölümü, çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride, "her ne kadar onlara anmaya değmez ücretler verirse de" diye, çok yanlış ve söylenenin geri kalan kısmına da hiç uymayan bir içerikle yansıtmıştır.

117 Yukanda s. 100'de de sözü geçmişti.

ra] karşı öldürücü ve sönmek bilmez bir kinle ağır derecede hastalanmış kişilerdir. Ne var ki yukanda anlatmış bulunduğumuz üzere bu kullar bağlılıklannı bir hükümdardan diğerine kolayca çevirirler, çünkü gerek merhum olmuş Sultan gerek yenisi başka kişinin değil Osman'ın soyundan gelmektedir. Bu durum, anlatımımızda sözünü ettiğimiz kullar güruhu [bütün Osmanlı toplumu] bakımından da gerçekleşir ve bunlar aynı ilkeye [Osmanoğullanna sadakat gösterme ilkesine] bağlı kalırlar, çünkü yeni Sultan Osman'ın soyundandır. Bunun sonucu olarak hepsi [bütün yeniçeriler] Osmanoğullannı kendilerinin kişisel velînimetleri sayarlar, ama berikiler [Osmanoğullan] da onlan kendilerinin âzad edilmiş köleleri olarak görür. Erk birinden ötekine, [yâni] babadan oğula yahut bir kardeşten diğerine, sonuç olarak baht kimi kayırmış idiyse ona, geçtiğinde bu kullar hemen o kişiye körü körüne en derin bir sadakatle hizmet ederler.

Ama şimdi yeniden, yukanda yaptığımız konu dışına çıkışın başladığı yerden, anlatımımızı sürdürelim.

[XXIV. Murad'ın ordusu ile Mustafa'nın ordusu arasında Sazlıdere cengi. Murat ordusunun yenilmesi; Mustafa'nın başkent Edirne'ye ve Rumeli'ne egemen olması]

1. Dèmètrios, [İmparatorun buyruğunu uygulayarak,] anlatımımızda belirtildiği üzere Yıldınm'ın oğlu olan Mustafa'yı, pek çok kez sözünü ettiğimiz Cüneyt ile birlikte, aldı ve daha baştan onlardan yeminle taahhüt aldı; yeminli söz verişin içeriğine göre Mustafa hiçbir zaman İmparatorun iradesi [buyruğu] dışına çıkmayacaktı ve ona her zaman bir oğulun babaya göstereceği itaati gösterecekti ve güvence olarak ona kendi oğlunu teslim edecekti. Bunu yaptıktan sonra, bir de Gelibolu Yanmadası'nın ve Ulah Ülkesi [Osmanlıda: Eflâk] sınınna kadar Pontos/Karadeniz taraflannın, keza Ierissos'a ve Ayion Oros/Aynaroz'a kadar Tesalya taraflannın, keza bazı ulaşılması zor ve kimse tarafından sahiplenilmemiş yörelerin Mustafa tarafından İmparatora bırakılmasını öngören andlaşma düzenlendi. Onu

bu çeşit yeminlerle bağladıktan sonra bunlar [hepsi] yelkenlerine kanat verip Gelibolu'ya doğru denizden süzülüp gittiler.

2. Ancak, Murad'ın yandaşları da, gerektiği üzere, [Gelibolu'da] hisarı berkitmekte idiler ve [dışarıda bulunan] teknelerle üç dizi kürekli savaş gemilerini [daha üstün güce sahip olan ve Mustafa'yı getiren Rum donanması ele geçirmesin, batırmasın diye] limanın içine çekip kendi savaşçılarını disiplinli biçimde limanda [küçük iç limanın kuzey yanıbaşında] bulunan burca yerleştirdikten sonra, çarpışmaların başlamasını bekleyerek dizildiler. O zaman Dèmètrios, Cüneyt'i, bulabildiği kadar [ona yandaş] Türk ile ve önemlice bir Rum birliğiyle karaya çıkardıktan sonra, savaş harekâtına girişti. Ne var ki, Gelibolu Gasmoulos'ları[118] ile cephede [düşmanla karşı karşıya] savaşan sıradan kalabalık [kent halkı], [düşman tarafta komutayı üstlenen] Cüneyt'e direnebilmek için yeterli değildi; çünkü bu kişi Türkler arasında hiçbir başka çağdaşının olmadığı kadar savaş işlerinde olabildiğince deneyimliydi. Sonuç olarak, [savunucular, kent dışındaki çarpışmada] ister istemez sırtlarını döndüler ve kente doğru kaçmaya koyuldular. Mustafa olup biteni görerek ve içi kibirle dolarak, kendisi de tam cesaretle, içinde bulunduğu üç dizi kürekli savaş gemisinden çıktı. Yengi kazanıncaya kadar inatla çarpıştıktan sonra, akşama doğru, Mustafa, yanında Dèmetrios'la, İmparator forsunu taşıyan gemiye girdi, geminin kıç tarafında yanyana oturdular ve o zaman, burnu Kaf Dağı'nda, [hisara sığınmış] hasımlarına, kendisiyle yüzyüze çarpışmak için karşısına dizilsinler diye bağırdı ve şu aşağıdakileri söyleyerek nutuk atmaya başladı: "Ey askerler! İyi bilirsiniz ki ben, Yıldırım'ın öz oğluyum ve siz babamın kulları idiniz. Öyleyse ne diye efendinize [Sultanınız olan bana] yükümlü olduğunuz saygıyı göstermiyorsunuz? Acaba bir önceki hü-

118 Gamoulos ya da Basmoulos denenler, İtalyanlarla ya da diğer Lâtin uluslarından kişilerle Rum kadınlarının evlenmesinden doğmuş olanlardır. Burada, Gelibolu hisarını Murad'ın hizmetinde ücretli asker olarak savunanlar arasındaki bu tür kişiler kasdediliyor.

kümdarın [Mehmet Çelebi'nin] benim öz kardeşim olduğunu bilmiyor musunuz? O kişinin, diğer bir kardeşimizi [Musa'yı] öldürttüğünü ve bugüne kadar [yakın geçmişte ölünceye kadar] haksız yere egemenliği gasbedip beni de Rumların ellerinde tutsak olmak üzere sürgüne gönderdiğini bilmiyorsunuz. Ama şimdi bakın, görün: Tanrı benim hakkımda hayırlar hâsıl edeceğine işaret etti; Baht bana dost gözüyle bakıp babadan kalma egemenliği engelsiz ele almam için bana yardımcı oldu. Öyleyse siz Baht'a karşı mı çıkacaksınız ve onun işini tamamlamasına engel mi olacaksınız? Benim nasihatimi dinlerseniz benim ordumun saflarına katılın ve Edirne'ye, benim baba ocağıma uzanan yolu serbest bırakın [bana açın]; o zaman bundan böyle artık benim kullarım değil kardeşlerim olacaksınız. Hatta ben, babamın sizlere gösterdiği kayıtsızlığı göstereceğim, size kat kat fazla karşılık vererek sizi ödüllendireceğim; ihsanlara ihsanlar katacağım, armağan bağışlamalarıma armağanlar ekleyeceğim. Ama bana karşı dönerseniz, ben hiç kuşkusuz [yine de], Baht'ın işbirliği etmesiyle ve babam [benim manevî babam olmayı kabul etmiş] İmparatorun desteğiyle, babadan kalma egemenliğin sahibi olacağım; bundan böyle Murat için Batı'ya [Rumeli'ne] giden yol kapanıyor. Benim egemenlikteki haklarımı elde ettiğim zaman ise, ilk fırsatta, [bana karşı çıkanlar hakkında] cezalandırma kararımı [fermanımı] açıklayacağım". Bu sözleri dinleyince, ileri gelenlerden bazıları ona katıldı ve ona secde etmek [biat etmek] için seğirtti; başkaları da onlara eklendi. Ertesi sabah ise, [Mustafa] yanında Cüneyt olduğu halde üç dizi kürekli savaş gemilerinden karaya çıktı, atlarına bindiler, savaş nâraları attılar ve yanlarındaki silâhlı Rumlar ve Türklerle saldırıya geçerek savaş harekâtını başlattılar. [Hisar dışındaki] Halkın tümü ise, gerek silâhlı olanlar gerek sadece bakıp duranlar, kendiliğinden ona secde etme [biat etme] türünden saygı gösterisinde bulunup hepsi onu hükümdar ve Osman'ın öz soyu olarak alkışladılar[119]. Hatta, akşam çökünceye kadar, çevredeki köy-

119 Rumlarda ve Osmanlıda görülen, Rumcada epeufèmia sözcüğüyle (daha uygun karşılık bulamadığım için bunu alkışlama diye çevirdim) ifade edilen gösteri, hükümdara

lerden de halk oraya üşüştü ve ve alkışlamalarla ona secde ettiler. Ne var ki hisarın içindekiler boyun eğmeyip tersine güçlü bağırmalarla ve Murad'ı hükümdar ve kendilerinin mutlak efendisi diye alkışlayarak, aynı zamanda Mustafa'yı küçümseyerek [onun hakkında kötüleyici bağırmalarla] direnişi sürdürdüler. Bunun üzerine Mustafa dışarı çıkıp kuvvetlerini Gelibolu Yarımadasının examilion'una [kıstağındaki sur'a] doğru götürdü; o sırada Gelibolu Yarımadasının ve çevredeki yörelerin bütün halkı ona övgüler söyleyerek yanında gitti; Dèmètrios da Gelibolu hisarının kuşatılmasını sürdürdü.

3. Ancak [şimdi] Murat'la ilgili anlatımımıza dönelim ki [o anlatım] bize onun hangi yöntemlerle [tek] egemenliği elde ettiğini ve sonuç olarak Rumların tasarımlarını nasıl boşa çıkardığını; keza, Mustafa'nın nasıl olup da kaçmaya çalışırken öldürüldüğünü ve nihayet, Cüneyt'in onu nasıl terketmiş ve tabanları yağlamış bulunduğunu açıklasın.

Murat, anlatımımızın daha önce açıkladığı üzere Bursa'da kalmaktayken ve her gün sayısız uyrukları onu babasının ölümü dolayısiyle teselli etmek istedikleri bahanesiyle, [aslında] ona erk'e çıktığı için biat etmek üzere akın akın gelerek önünde secde etmekteyken, birdenbire, Lapseki'den haber ulaştı; bu haber, çok sayıda [Rum İmparatorluğuna ait] üç dizi kürekli savaş gemisinin yaklaşmakta olduğunu, bağırmalarla şamataların ve [mehter benzeri topluluklarca çalınan] çalgıların seslerinin ve [coşkunlukla] küpeştelere vurmaların duyulduğunu, düşman saldırısını gösteren birçok belirtinin olduğunu bildirmekteydi. Bunun üzerine Murad'ın en yakın ve en yüksek rütbeli çalışma yoldaşları, [Birinci Vezir] Bayazid'e sayısız ihsanlarda bulunulduğu ve bu kişi kendisini pek fazla beğenip kibirlendiği, başka herkesi küçümsediği için -çünkü bu hazret övüngendi ve diğerlerini alaya alıyordu- ona öteden beri hasetli hınç duyduklarından, bir fırsatı ellerine geçmiş buldular ve önerilerini düpedüz dile

yahut ortak-hükümdara biat gösterisidir ve sadece el çırpmakla değil, Rumlarda, "Çok yaşasın İmparator falanca!" diye, Osmanlıda da "Padişahım çok yaşa!" diye bağırmakla yapılır. Bu kitaptaki ve benim çevirdiğim diğer Bizans tarihi kitaplarında geçen alkışlama sözü daima bu anlamdadır.

getirdiler. Gerçekten, Murat, [fazla] genç idi ve henüz erk'in dizginlerini kendi ellerinde iyice tutuyor değildi; onun [bütün Doğu hükümdarlıklarında olduğu gibi] zorbalık [mutlakiyet] yöntemine dayanan yönetiminde çevresinde bulunan Beyler takımı, yularsız katırın bir orada bir burada ayaklarıyla tepinmesi gibi, [zaman zaman] delikanlıyı hafife alıyordu. Oğlanın içinde ise kibirliliğin kıvılcımı bile yoktu; tersine en yüksek rütbeli Beylere daha çok, yumuşaklık [onların sözlerine uyma tutumu] ve ölçüyü geçen teslimiyetçilik gösteriyordu. İşte o çalışma yoldaşları [ileri gelen Beyler, Paşalar] Murad'a şöyle dediler: "Hünkârım, baş yöneticimizin [Birinci Vezir Bayazid'in] himmetini görüyor musun? [Onun himmetine muhtaçsın ama bu himmeti göstersin diye ona henüz komut vermedin.] Batı [Rumeli] şimdiden yitirildi ve [başkent Edirne orada olduğu için] senin hükümdarlık tacın Mustafa'nın başına geçmiş oldu; böyle devam edersek, çok az zaman sonra tüm Trakya hazinelerini ve oradaki ordu birliklerini ele geçirecek; beri yandan bizim kendimizin karşısında baskın güç kazanması da gecikmeyecek, çünkü tedbirlerimizi zamanında almakta değiliz. Bu nedenle, buyruk ver, burada [Anadolu'da] bulunan askerî birlikler Boğaz'ı geçsinler ve Batı [Rumeli] ordusu yetişip onunla birleşmeden önce Mustafa'nın karşısında saf tutsunlar. Bilirsin ki Beylerin içinde savaşta düşmana direnmek ve onu hezimete uğratmak yönünden Bayazid'e eşdeğer hiç kimse yoktur; çünkü Trakya'daki birlikler dahi onu kendilerinin tümünün [gerek Anadolu'daki gerek Rumeli'ndeki askerî birliklerin tümünün] komutanı olarak tanırlar ve o da bunların tümüne kendisinin kişisel dostu imişler gibi muamele eder, işte bu yüzden de onları kendisi her nereyi istiyorsa oraya götürür ve onlar da kendisine sınırsız itaat ve bağımlılık gösterirler".

4. Bunun üzerine Bayazid dinlediklerini kabullenmeye âmâde çıktı ve çok tezlikle -zaten tezcanlı olduğundan-, Marmara Denizinin Kutsal Ağız denen yerindeki[120] Boğaz geçidini [geçişe uygun bir ye-

120 İstanbul Boğazı.

ri; güçlü olasılıkla Yıldınm'ın yaptırdığı Anadolu Hisan ile karşısındaki, sonradan Rumeli Hisan'nın yapıldığı yeri] işgal etti[121]. Ardından, karşı kıyıya yanında getirebildiği az sayıda askerle geçti ve iki gün içinde Edirne'de egemenlik kurarak orada sayısız asker topladı. Daha önce anlatmış bulunduğumuz üzere, bu adam her konu hakkında derinlemesine bilgi sahibiydi ve herkesin onun şahsından büyük beklentileri vardı. Böylece, Batı [Rumeli] illerinin Beyleri ile fikir birliğine vararak harekete geçmesinin öncesinde, bunlardan sadakatlerini doğrulama -yâni âsi olmayacaklan ve ona şu yahut bu yolda zararlan dokunmayacağı, tersine düşmanın karşısına çıkıp yiğitlik gösterecekleri, kendisini Tann'nın yardımcı olmasıyla savaşın galibi durumuna yüceltecekleri- açıklaması aldı. Hepsi bunlan ve buna benzer başka şeyleri söylediklerinden, beriki, yanında çok kalabalık bir ordu ile, savaşmak üzere [Edirne'den] çıktı. Böylece Gelibolu Yanmadasına ulaştıran yolda [demek ki Havsa, Uzunköprü, Keşan yolunda] yürümeye başladıklannda, onun tarafından daha önce gönderilmiş bazı ulaklar geriye döndüler ve Bayazid'e, Mustafa'nın büyük bir askerî güç ile oradan [Gelibolu'dan] yola çıkmış olduğunu ve [Bayazid'in şimdi izlemeye başladığı Edirne-Gelibolu yolu üzerinde] hâlen Türklerle dolmuş ve sonuç olarak çok yoğun nüfusu bulunan bir kasabadan, Megalè Karya denenden[122] geçme sonrasında, ertesi sabah Edirne çevresindeki ovada bir yerde ordugâh kurmayı tasarladığını bildirdiler. Bayazid bu sözleri duyar duymaz -ve aşın özgüven ile korkuya kapılma arasında bocalamakta iken- sonunda Edirne'den çıktı [henüz Edirne surlanndan çıkmamış askerlerini dahi ordusuna katmış olarak yola devam etti]; tüm olarak ordusunda 30 000'den fazla asker bulunuyordu. Bulunduğu yerden Edirne'nin belli belirsiz göründüğü, düzlüğün ucundaki [Edirne'nin yaklaşık 10 km. güneydoğusunda Sazlıdere köyü yakın-

121 Rumlann, artık pek fazla gemisi olmayan donanması ile, sağlayabildikleri kadar asker, Mustafa'yı desteklemek üzere Gelibolu'ya gönderilmişti, orada idi.

122 Megalè: Büyük, Ulu, Koca; Karya: Koz/Ceviz (ağacı).

lanndaki] bataklık bir ovaya, koruluklan bol ve çok rutubetli bir yere vardıklannda, konakladı ve orada savaş harekâtı için ön hazırlıklara girişti. Çok geçmeden Mustafa da, kendi ordusuyla oraya geldi ve iki ordu, arazinin elverişli olmamasına rağmen savaşa orada girmek zorunda kaldılar.

5. O zaman Bayazid, silâh donanımlı çerisine ve sipahilere yaptığı konuşmayı, onlara yüreklendirici sözler söylemeyi bitirdikten sonra Batı [Rumeli] Beylerine hitab etti ve şöyle dedi: "Kardeşlerim Beyler ve burada benim komutam altında bulunan tüm sizler, merhum hükümdanmızın [Mehmet Çelebi'nin] benim şahsıma gösterdiği sevgiyi çok iyi bilirsiniz; keza, onun hoş tutucu huyunu, size kullan olarak değil kardeşleri gibi davranmasını, asla kendi kişisel rahat ve huzuru için değil tersine sizlerin yaran için özen gösterip ortak gönenci kendi erkinin destek direği saymasını da bilirsiniz. Yine bilirsiniz ki, onun başta gelen amacı peygamberin ümmetini[n egemenliğini] yaymak ve Rumlann egemenlik alanını olabildiğince küçültmek idi. Bu nedenle, müslümanlann egemenlik alanına birçok kenti ve ili ekledi ve son gününe dek, eklemekten, gücümüzü ve mülklerimizi [fethettiğimiz yerleri] çoğaltmaktan geri durmadı. Ve şimdi görün ki, şimdiki günlerde bizin günahlanmız nedeniyle ortaya çıkan [başımıza ceza olsun diye Tann'nın gönderdiği] bu düzmece Türk daha şimdiden, saltanatı -henüz kendisi saltanata sahib olmadan- Rumlarla bölüştü, ve en güzel yerleri, hükümdanmızın [II. Murad'ın] atalannın nice ter dökerek, zahmet çekerek fethettiği yöreleri, -henüz kendisi oralannı işgal etmeden- [Rumlara peşkeş çekerek] bıraktı. Acaba Gelibolu'nun ve Gelibolu Boğazı'nın Anadolu ve Batı [Rumeli], Ege Denizi ve Karadeniz için anahtar durumunda olduğunu bilmiyor musunuz? Ve eğer onu Rumlar kendi ellerinde tutarsa, Türklerin Rum tutsaklan [Rumeli'nden] Anadoluya geçirmesinin olanağı bulunmayacağını, buna karşılık Rumlar için o işin [tutsak ettikleri Türkleri Gelibolu'da gemilere yükleyip diledikleri yere götürmenin] pek kolay olacağını [bilmez misiniz]? Böyle bir hâl bizim felâketimizin ve Rumlann özgürlüğe kavuşmasının başlangıcı olur.

O nedenle, bu Düzmece Mustafa'ya ve askerlerine ve ülküdaşları Rumlara karşı gerektiği gibi direniş göstermeniz için size yalvarırım. Zaten bu imansız ve dinimizin düşmanı kişi, Osman'ın soyundan gelmiyor; çünkü gerçek Mustafa, [ölmüş] hünkârımızın kardeşi, daha küçük çocuk yaşında iken ölmüştü; bunu hükümdarımız bana açıklamıştı. Dolayısiyle bu [buradaki] gariban Türkün birinden başka şey değildir; geçmişte, merhum Musa [Çelebi] zamanında İmparator Manouèl onu [İstanbul'u kuşatmaya girişen Musa'yı, karşıma bir saltanat dâvacısı çıktı diye] korkutmak için Yıldırım'ın öz oğlu diye ortaya çıkardığı biridir. Ardından bu madrabaz, İmparatorun hünkârımızla [Mehmet Çelebi ile] yeminler ederek andlaşma yaptığını ve aralarında derin bir dostluk için uzlamaya vardıklarını görünce savuşup Ulah Ülkesi'ne geçti; orada, o zaman Mys'lerin[123] hükümdarı olan [ve kendisi de Osmanlı'ya karşı direnebilmek için Osmanoğulları'nın başına dert açmak isteyen Ulah Yurdu/Eflâk Voyvoda'sı] Mircea ile dostluk kurdular; ona kendini Yıldırım'ın oğlu diye göstererek ondan yardım istedi. Ve oradan önemsiz bir destek [az sayıda asker] alıp eşkiya gibi Tesalya taraflarını bastı, yoluna çıkan ne kadar tâcir ya da sıradan adam varsa, bu kendini Yıldırım'ın oğlu, Osman Gazi soyundan diye tanıtan kişi, hepsini soydu. O nedenle, kendisi de onu çok iyi tanıyan Hünkârımız [Mehmet Çelebi] ona karşı kalabalık sayıda askerden oluşan bir ordu gönderdi ve [bu ordu] onunla Selânik yakınında bir yerde kapıştı. Bu orduya karşı duramıyarak, o rezil, Selânik'e kaçtı. O dönemde Cüneyt, hünkârımızın yanında bulunuyordu; çünkü daha önce âsi olup Asia [Batı Anadolu] ilini ele geçirmiş ve kendisini İzmir ile Ephesos/Selçuk yörelerinin bütününün hükümdarı ilân etmişti; Hünkârımız onu büyük bir orduyla oralardan kovup çıkarınca [Cüneyt'in anasının yalvarmaları üzerine onun canını bağışlayarak] kendisine onun yanında, Batı/Rumeli illerinde kalmasını buyurmuştu [ve ardından Niğbolu Sancak

123 Romanya ülkesini Romalılar Moesia diye andığı için, bir de bu adı Anadolu'da kabaca Balıkesir ili yöresini kapsayan ilkçağ Mysia'sının adı ile karıştırarak, Ulahlar Mys'ler diye anıyor.

Beyi atayarak oraya göndermişti]. İşte tam o zamanda bu kişi [Cüneyt] fırsatı yakalayıp kaçarak Selâniğe girdi ve anlattığımız sebepten Mustafa ile bağlaşıklık kurdu[124]. Hatta kentin yöneticileri kararlı tutumda olduklan ve madrabazı teslim etmek istemedikleri için, Hünkârımız İmparatora mektup gönderip, [sonradan] ortaya çıkacak şu tabloyu [çizip gösterircesine] ona önceden anlatarak, onun teslim edilmesini istedi [ve şöyle dedi]: 'Çok şanlı İmparator, bir kurdu avlamaya çıktım ve tam onu ellerimle yakalamak üzere iken o [kurt] zıplayıp senin ağılına kayıp giriverdi. O nedenle senden bana ait bu av'ı bana teslim etmeni istiyorum ki bir zaman gelip hem senin hem benim koyunlarımızı paralamasın'. O zaman İmparator ona şöyle karşılık verdi: 'Benim ağılıma sıçrayıp giren gerçekten de bir kurt olmakla birlikte, ben serinkanlılığımı ve insanseverliğimi koruyorum ve başkalarının öldürülmesinden dolayı sevinmiyorum [onun öldürülmesini istemiyorum]; bu nedenle de o kurdun kurtancısı olacağım ve onu teslim etmeyeceğim. Ne var ki senin için, benim ona gem vurmam, onu kendi hükümdarlık ülkemde tutmam ve -senin malından mülkünden hiçbir şeye zarar vermesin diye- onun özgürce dolanmasına izin vermemem sana yeter. Bundan böyle hayatının sonuna kadar zenginlik ve bolluk içinde saltanat sür; çünkü aramızda yapılmış sözleşmeler karşılıklı yeminlerimizle geçerli olacaktır'. O zamandan beri İmparator onu Cüneyt'le birlikte İstanbul'da kapalı tuttu, dört yıl sonra ise oradan Lèmnos/Limni Adası'na gönderdi; bu kişi şimdiye dek orada bulunuyordu. Şimdi ise, İmparatorun -tasarladığının gerçekleşemeyeceğini görünce- yapacak başka işi olmadığından -çünkü iki küçük çocuğu [Mehmet Çelebi'nin çok küçük yaşta iki oğlunu] ellerinde bulundurmak ve bunu kullanarak devletimize baskı yapmak istiyordu- hemen bize karşı, bağlanmış iken çözülen vahşî köpekler misali, o âsiyi [Cüneyt'i] Mustafayla birlikte serbest bıraktı. Ama bizler düşmanlarımızın karşısında kendimizi

124 Anlatımda yanlışlık var. Cüneyt, Niğbolu'dan kaçıp Selâniğe gelmiş ve oraya sığınan Mustafa ile orada bağlaşıklık kurmuş değildi; daha önceden kaçıp Mustafa Çelebi ile birleşmiş, onunla birlikte Selânik surlan içine sığınmıştı.

[çarpışmaktan âciz] geyikler ya da tavşanlar olarak göstermeyeceğiz; tersine aslanlar gibi onlann üzerine atılacağız ve mızraklanmızı hiç duraksamadan, tam hedefi bularak, onlara fırlatacağız. Bizim ordumuz, onlannkine sayıca üstün; bakın [Mustafa'nın] yandaşlan ne kadar az. Zaten şimdiye kadar onlann dişleri arasında Hünkânmın [Mehmet Çelebi'nin] ekmeği [nin kınntılan] bulunuyor; bu nedenle kısa sürede onlar da [şimdi Mustafa'nın ordusunda bulunan Osmanlı askeri de] eğer gerçekten çarpışmaya yiğitçe ve Tann yardımcımız olarak başlarsak, onu sürüden ayrılıp yolunu kaybetmiş bir koyun gibi ortada bırakarak bize katılacaktır". Bütün bunlan söyledikten ve taburlannı özenle düzene koyduktan sonra, savaş nâralan attı.

6. Mustafa ise, Cüneyt'le birlikte kendisi de askerlerinin özgüvenlerini güçlendirerek onlan yüreklendirmeye girişti. Bir yandan da, erki ele geçirirse, onlann [askerlerinin] her türlü şeyin, kendisi [Sultan] gibi, sahibi olacaklanna ve pek çok rütbelerin ve onlara ihsan edeceği armağanlann sefasını süreceklerine yemin etti. Böylece küçüklere [sıradan kişilere] büyük ödüller ve yüksek rütbeli büyük kişilere ölçüye gelmez ödüller, ihsanlar vaad etti; o ara Mustafa, savaşın kanatlannın kıpırdadığını, çünkü hasımlann mızraklannı sallayarak saldırıya geçtiğini ve şimdiden okçulann oklar atmaya başladığını görerek, diğerlerinden daha yüksek bir yerde dikildi ve savaşın yönetimini Cüneyt'e bırakmış olduğundan -çünkü bu kişi yiğitlikte benzersizdi ve savaş seferlerinde deneyimliydi- sesinin bütün gücüyle [şunlan] haykırdı: "Asker kardeşlerim, -bakın size kullanm demiyorum- bu [hasımlanmızda görülen] dinsizce davranış neyi amaçlıyor? Ne sebeple kullar efendilerine [onlann Sultanı olan bana] karşı savaşıyorlar? Niçin Arnavutlar, bu Barbar soyu, Yıldınm'ın oğlu olan bana, sizlerin [ve onlann] hükümdarına karşı böyle davranıyor? Gerçekten, eğer kardeşim [Mehmet Çelebi] sağ olsaydı bu dinsizce davranış için bir neden bulunacaktı; çünkü o zaman [benim gibi, Sultan Yıldınm Bayazid'in oğlu olan] onun için canlannı feda ediyor olacaklardı. Ama şimdi o ölmüştür ve onun ardılı kim: Acaba oğlu mu? Ama bu kişi için Trakya'da yer yok. O, Anadolu'da-

ki yörelerle yetinsin; çünkü ben onun babasından kalma mülkünün işlerine karışmıyorum, tersine kendi babamdan kalma mülkümün [hak iddiacısıyım]. Eğer benim, Yıldırım'ın oğlu olmadığımı iddia eden biri varsa, ben gerçeği kanıtlayacağım. Buna karşılık eğer savaş istiyorsa, haydi yeğenim benim üzerime yürüsün, yoksa benim kulum değil; ve o zaman [biz kendi aramızda çarpıştıktan sonra] Baht'ın taçlandıracağı, üstün gelecek olan, saltanatı sahiplensin. Bu yüzden, babamın seferleri sırasında yiğitlikler göstermiş olan ve bu zibidi herifin [karşıdaki orduya komuta eden Vezir Bayazid Paşa'nın] kibirliliğiyle kof kafalılığını ve burnu büyüklüğünü iyi bilen sizlerle birlikte, şaşkınlık içinde kalıyorum. Hatta o bu çarpışmada yengi kazansa bile, kim, söyleyin bana, onunla mantıklı bir konuşma yapabilecektir? İşte bu yüzden, [ey karşı taraftaki Osmanlı savaşçılar!] sizden rica ediyorum, bana karşı çarpışmayıp benim yandaşlarım olun ve hiç çekinmeden benim orduma katılın. Hatta, Tann tanığım olsun ki sizleri kişisel malınızın mülkünüzün hiçbir şeyinden yoksun bırakmayacağım, tersine yenilerini ekleyerek onlan arttıracağım".

7. Bu sözler böylece söylendikten sonra birdenbire [Bayazid Paşa ordusunda] sağ kanat komutanı olan Bey, Cüneyt'le çarpışmaya gidiyormuş gibi yaparak, karşı tarafa geçiverdi ve askerleriyle birlikte Mustafa'nın önüne gittiler ve hepsi birden atlarından inerek biat edenlerin yaptığı secdeyi yerine getirdiler. Çok geçmeden sol kanat komutanı ayni şeyi yaptı. Gerçekten, değişim acayipti; göz açıp kapayıncaya kadar Mustafa'nın kartal gibi gökte yükseklere uçacak kadar yüreklendiğini görüyordun; Bayazid ise ona [hâlâ] sadık kalanlann ortasında tüyleri yolunmuş kargacık gibi yalnız ve tek başına dikilmekteydi. İşte tam o sırada bilincine vardı ki, bir kul hükümdar karşısında nâdiren üstün gelebilir; Baht'ın ipliklerinin kendisi bakımından tam tersine eğirilmeye başladığını [Baht'ın ondan yüz çevirdiğini] görünce, [Bayazid Paşa] hiç gecikmeden, selâmete çıkmanın hazırlığına girişti. Kardeşi Hamza ile birlikte, atlarından indiler, kul tutumuyla her ikisi onun [Mustafa'nın] huzuruna çıkmak için seğirttiler ve önünde secde ettiler. Ardından, Mustafa'nın ko-

mutanlan savaşa son verdiler ve hükümdar için uygun otağlar kurduktan sonra Mustafa'nın atından inmesine yardım ederek onu kendilerinin hükümdan ve bütün Roma/Rum ülkesinin Sultanı diye alkışladılar. Bayazid'e ise [Mustafa tarafından] biraz uzakta oturması buyuruldu ve onu uyanık biçimde kollasınlar diye başına nöbetçiler kondu.

8. O sırada Cüneyt geldi ve onu hâlâ canlı görünce -[daha önce orada yoktu, yeni gelmişti; nedeni şuydu ki] gerçekten, düşmanlardan hiç kimsenin kaçmaması için yan taraflan tutmakta idi- ve ağa düşmüş olduğunu öğrenince, Mustafa'ya şöyle dedi: "Karanlıkta el yordamıyla yürümeye bile lâyık olmayan bu ahmak ne zamana kadar güneş görecek?" Mustafa ona, "Buna ne yapmak istiyorsan yap" diye yanıt verdi ve [bunun üzerine Cüneyt] o zavallıyı biraz öteye, ordugâhtan dışanya çekmelerini ve kafasını kesmelerini buyurdu. Buyruğu yerine getirildi ve kafanın kesildiğini kendisi görerek, haykırdı: "Gör bakalım mel'un, haya kesmek nasıl oluyormuş?"; çünkü geçmişte Cüneyt'in damadı Abdullah'ın hayalannı Bayazid'in buyruğu üzerine kesmişlerdi.

9. Bunun üzerine, onun huzuruna ötekinin kardeşi Hamza'yı, onun da kafasını kesmek amacıyla [buyruk almak için] getirdiler. Cüneyt ise ona acıdı, çünkü gençti; şöyle dedi; "Bunu bırakın, çünkü bu, öteki [Bayazid] gibi insaniyetsiz ve zorba değildir; hiçbir zaman da ellerinden kötü bir iş çıkmamıştır. Bu nedenle, o benim kişisel azatlım olsun". Ne yazık ki bahtsız Cüneyt kendisine ölüm getirecek kişiyi yeniden hayata döndürdüğünü ve bu kadar merhamet gösterdiği kişinin hiç acımadan onun canını çok kısa zaman sonra alacağını bilmiyordu.

10. Bunun üzerine yeni Sultan Mustafa, cür'et ve cesaretle, bütün ordusu yanında olarak, Edirne'ye girdi; bu sırada bütün kentliler sevinçle ve büyük iç rahatlaması ile [çünkü kente savaş ateşi sıçramamış, kent ve kentliler zarar görmemişti] onu karşılamaya çıktılar, sevinçli "yaşasın" bağırmalanyla onu alkışladılar.

11. Gelibolu savunuculan olan biteni öğrenince, tüm umutlannı yitirdiler ve yeminle berkitilmiş ["kimseye zarar verilmeyecek" içeriğinde] andlaşmalar yaptıktan sonra hisan teslim ettiler. O zaman Leontarios, [Mustafa Çelebi ile İmparator arasında] yapılmış olan yeminli andlaşmalan uygulayarak, askerlerin hisardan çıkması ve hisarda muhafizlık edecek olanlann silâhlandınlmasından sonra, onlarla mutabakata vanldığı üzere, kendisi, üç dizi kürekli savaş gemilerinden hisara zırhlar, tolgalar, mızraklar ve her türlü diğer savaş donanımı taşıtmaya başladı. Tam bu sırada Cüneyt de geldi; olan biteni görünce, [hisardaki] Türk ahali de umulmadık ve beklenmedik değişimden dolayı ürkmüş ve sarsılmış olduğu [özellikle, hisann Rumlara teslim edileceğini anlayarak hoşnutsuzlandığı] için, Dèmètrios'la dalga geçmeye ve onu azarlamaya başladı, şöyle dedi: "Sayın komutan Dèmètrios, bana öyle geliyor ki, bizim verdiğimiz savaşı ve göze aldığımız tehlikeyi, sen kendi ulusunun ve Rumlann İmparatorunun yaranna olan şeylermiş gibi bir izlenimle görmektesin. Ama işler öyle değil. Bizim içimizde olan bitenleri, yâni bizim hapsedilmiş ve köle durumunda iken şimdi buyruk yürütenler durumuna gelişimizi, Rumlann lûtufkâr ihsanına borçlu olduğumuzu sanmıyorum; bunu gökteki Tann'ya borçluyuz. Sizlerin de bu değişikliği gerçekleştirmek için bizimle birlikte sıkıntılara katlanmış, zahmetlere girmiş olmanız, inanıyoruz ki, Tann'nın isteği uyannca yapılan doğru bir iş olmuştur. Böylece, ortaklaşa katlandığımız zahmet ve verdiğimiz emek sebebine, tek olan Tann'ya şükranlanmızı sunuyoruz. Sizlere gelince, sizi pek çok armağanla ve dostlukla şimdilik uğurlayalım. Hisan korumak üzere bizim tarafımızdan muhafız birliklerinin alınması [hisara Rum askeri yerleştirilmesi] konusuna gelince, seni İstanbula sağ salim geri göndermemizle yetin; [Rum İmparatoru tarafından, ortalıkta gezebilen tutuklu durumunda olarak Lèmnos/Limni Adası'na kapatıldığımız sırada] Limni'lilerden çektiklerimizi ya da [İstanbulda yine böyle tutuklu durumundayken] Pammakaristos Manastın'nda keşişlerin bizlerle alay etmelerini unutmadık. Kurt hakkındaki [İmparatorun ettiği, Bayazid'in söylevinde ak-

tanlan] sözleri anmak üzere diyeyim ki, herşey için ödül olarak, kafan yerli yerinde duruyor. Küreklerini [sulara] vur, keşişlemeden [güneydoğudan] esen tatlı bir rüzgârdan yararlanmaktasın. Dolayısiyle, İstanbul'a git ve İmparatorlannı [ortak İmparatorlan, Manouèl ile oğlunu] bizim tarafımızdan kucakla, öp. Onlara de ki, bizim Tann'mız [Allah] bize, saltanatımızı armağan etti. Bizimle birlikte banş içinde yaşasın, biz de onunla öyle. Gelibolu için her çeşit isteği unutun". Bu sözler komutana pek çok dokundu ve kızarak şöyle dedi: "Öyle anlaşılıyor ki benim İmparatorumun ne kadar akıllı, bilgili ve yüce gönüllü olduğunu bilmiyorsun. Beni boş ellerle geriye gönderip bu pek acınacak sözleri ağzından çıkanrken, Cüneyt, bilesin ki, anladığıma göre kısa süre sonra İstanbul seni yeniden konuk edecek ve o zaman bunca söylediklerin için iyi bir ders alacaksın. Ayrıca şu eksik kaldı: bana gitmemi buyurmak senin yetkin içinde değildir; yetki, Tann'nın ve Rumlann Bahtı'nın saltanata yükselttiği hükümdar Mustafa'nındır. Sen, benzerin pek çok kişiden birisin, başka şey değil; bu yüzden sana önem vermiyorum". Bunun üzerine yerinden kalktı ve hınç, öfke dolu olarak üç kürekli savaş gemilerine [gemilerinden birine] girdi; yapacak işi olmadığından, kendi aralannda edilmiş yeminlerin, verilmiş vaadlerin yerine getirilmeyişini düşündü durdu. Ama oradan gitmeyip Mustafa'nın karannı, yâni andlaşmalann belirlediği üzere hisar devredilecek mi yoksa devredilmeyecek mi bunun belli olmasını bekledi ve ancak o zaman geriye döndü.

12. Çok geçmeden Mustafa da göründü ve onlann her ikisi ile danıştıktan [konuyu müzakere ettikten] sonra, Dèmètrios'a şöyle dedi: "Ey dostum ve koruyucumun [İmparator Manouèl'in] çok sevdiği yakını! Ben Tann'nın ve peygamberin huzurunda vermiş olduğum sözleri tamamı tamamına biliyorum; bunlann içinde Gelibolu hisan hakkında verilmiş bir söz de var. Eğer anlaşmalanmızı uygulamazsam, [mahşerdeki] o korkunç yargılanma gününde pek çok başka şey için de hesap vereceğim [bu hâle düşmeyi istemem]. Ancak bu hisar bakımından, dindar müminleri kâfirlerin ellerine teslim

ederek, özgür ve kendini Tann'ya adamış ümmeti [özgün metinde: milleti] göğe ve yeryüzüne egemen bir ve tek Tann'yı tanımayan imansızlann[125] egemenliğine terketmekle köle haline getirerek Tannya karşı gelir hâle düşmektense yeminimden dönmem daha iyi olacaktır. Eğer böylesine dipsiz derinlikte imansızlığa dalarsam, Allah etmesin, müslüman halkı ne saltanatı bana verir ne de seni bu hisann içine buyur eder. Bu yüzden, geri gidin ve ben de gönence erdiğim ölçüde senin ödülünü arttıracağım. Ancak, [dâr ül islâm'ın, islâm yurdu'nun bir parçası olarak] bunlar [bu kentler, hisarlar] benim kişisel malım değildir, bunlar [Tann tarafından] kamuya [islâm ümmetine] ve benim peygamberime bahşedilmişlerdir; ben kendim ise, bir müslüman olmam nedeniyle, biraz birşeyi dahi elden çıkarmaya asla cür'et etmeyeceğim, çünkü islâm şeriatinin ve peygamberin hadislerinin gereği böyledir. Tersine, zahmete katlanarak egemenlik alanımıza katılan kentlerin ve köylerin sayısını, artık onlar da müslümanlara ait olsunlar diye, kat kat arttırmak için çabalayacağım. Kenti, yâni bütün hristiyan soyunu yutan ve hemen gırtlağını sıkıp boğan, yok eden bir müslüman boğazı işlevindeki Gelibolu'yu [size] teslim etmek konusuna gelince; böyle bir saçmalık bir an bile aklımdan geçmedi, ne de asla böyle bir iş yapmamın ihtimali vardır". Bu sözleri duyunca, Leontarios, nasıl bir aslan kovaladığı avını elden kaçırdığında başını eğip kuyruğunu yerde sürükleyerek huzursuzlukla yere vururşa, işte o da öyle[126], duyduğu üzüntü nedeniyle denetlenemeyecek biçimde kendini kaybetti, bu korkunç nutuk bitinceye kadar düşünceli halde kaldı ve ancak ondan sonra gözlerini dik dik ona kaldınp yanıt verdi: "Müslümanlann Efendisi ve Hükümdan! Bizler de nice yıldan beri sizlerin bize karşı niyetlerinizi pek iyi bilmekteyiz. Gerçekten, büyük dedeniz Osman'ın bizim büyük dedelerimizin ellerinden Bithynia, Paphlagonia ve Phrygia taraflannı gasbederek çalmasının üzerinden 150 küsur yıl geçmiş bu-

125 Hristiyanlann tek Tann'dan söz ettikleri halde Baba, Oğul, Theotokos (=Tannyı doğuran!) Meryem üçlemesine tapmasını, tek Tann'ya tapmak sayamıyor.

126 Leontarios'un adı, "Aslansı, aslan gibi olan" demektir; Doukas bu benzetmeyle sözcük oyunu yapıyor.

lunuyor. Ardından, onun oğlu Orhan, bu illerin hükümdarı ve [Osman'a] mirasçı olmasından sonra, hiçbir zaman andlaşmalara ve yeminlere sadık kalmayarak hep sınırlarımızı aştı geçti, ihlâl etti; oysa o sınırları Tanrı ve işin gerçeği bize sağlamış idi; hâlen, onun Batı [Rumeli] yörelerini viran etmeye başlamasının üzerinden yaklaşık 100 yıl geçmiştir. Daha sonra onun oğlu ve senin baban Yıldırım, miras nedeniyle ardıl olma ilkesi gereğince işlere [duruma] ve illere egemen olduktan sonra, o da, edilmiş yeminleri çiğnemeye başladı; öyle ki, sonunda Tanrı onun kendisini ve egemenliğini Perslerin [Timur'un] ellerine teslim etti. Hâlen, o zamandan bugüne yaklaşık 30 yıl geçti ve şimdiden senin kardeşlerin Süleyman ile Musa yeminlerini çiğneyip sonuçta hem egemenliklerini hem de canlarını acınacak biçimde yitirdiler. Sâdece, hâlen ölmüş bulunan Sultan Mehmet, kardeşin, yalnız o, yeminlere sadakat gösterdi; bu yüzden de sonu sükûn ve barış içinde geldi ve gönencin keyfini, egemenliğin sefasını sürdü. Sen de [bilesin ki] bu dediklerini yaparsan Baht sana artık gülmeyecektir, savaşta seni desteklemeyecek, sana yardım etmeyecektir. Tanrı, hak çiğneyen kişileri erkenden Hades'e [öteki dünyaya] gönderir ve emirlerine uymayanları hepten mahveder. Gerçekten, sen ardından kovalanarak Selanik'e sığındığında, eğer Rumların İmparatoru seni -darağacında astıracak olan- Mehmed'e teslim etseydi o zaman çoğu kişi Rumları sığınmacılara ihanet eden kişiler, korkunç kaatiller, hak çiğneyicilere hizmet eden insanlar diye suçlayacaktı. Şimdi ise sen Tanrı'dan sonra Rumların yardımıyla hükümdarlığa çıkmış bulunuyorsun; beri yandan da herşeyi Tanrı'ya bağlıyorsun; bu gerçekten doğrudur, ben tersini söylemiyorum. Ancak senin gönencin için yanında emek harcayanları, onları, şimdi düşmanların sayıyor ve yüzünü onlardan çeviriyorsun, öyle mi? Öyleyse, sağ olasın, esen olasın; biz evlerimize dönüyoruz; senin dalavereleri ni, herşeyi Tanrı'ya bağladığını [bizim katkımızı inkâr ettiğini] İmparatora bildireceğiz; tevekkülle Tanrı'nın kararını bekleyeceğiz ve onu başımızın üzerinde kabulleneceğiz".

Bu sözleri söyledikten sonra limandan yelken açıp çıktı, yelkenlerini kanatlandırdı ve rotasını İstanbul'a çevirerek süzüldü gitti.

[XXV. Rumların Mustafa ile bozuşup Murat'la yakınlaşması. Foça'ya egemen Cenevizlerin Murad'a para karşılığında yardımcı olma önerisi. Foça yöresinin o dönemdeki durumu. Mustafa'nın aceleyle Anadoluya geçmesi]

1. İmparator Manouel olan bitenleri öğrenince derin üzüntüye kapıldı ve hepten hınçla doldu; ancak yapabileceği birşey olmadığından, kafasında yeni bir tasarım kurarak, başka yol izlemeye karar verdi. Bu nedenle hemen Murat'a elçiler gönderip, onun, baba vasiyetini yerine getirmek ve tutak diye iki küçük çocuğu teslim etmek isteyip istemediğini sordu; gerçekten, Bayazid [Paşa] şimdi [öldürülmekle] işin içinden çıkarılmış bulunduğuna göre bu durumda kendisi onun babadan kalma saltanatı yeniden elde etmesini, Tanrının yardımıyla, sağlayacaktı.

2. Mustafa ise -bu kişiye sözü yeniden getirelim-, Gelibolu hisarını berkitti, savunmasını iyice düzenledi, halkını uyardı [nasıl davranmaları gerektiğini anlattı], kendi adamlarını [henüz güçlenmemiş Osmanlı donanmasının ana üssü olan bu yerde] droungarios'luklara [gemi kaptan-komutanı], filo komutanlıklarına atadı; limanın burcunu gerektiği gibi berkittikten ve oradaki savunuculara yeminler ettirerek, beri yandan da onlara büyük ihsanlarda bulunarak sadakatlerini sağlama bağladıktan sonra, Edirne'ye doğru yola koyuldu. Orada, merhum Mehmet'in [saraydaki] üst kat odalarına çıktı; bu yerde sayıya gelmez hazineler, ölçülmez servet, [süslü] giysiler, değerli taşlar [mücevherler], değerli inciler, güzel kadınlar ve benzersiz güzellikte oğlancıklar ve bunun gibi nice cinsel zevk aracı buldu; bunun üzerine oraya kuruldu ve herşeyi saçıp savurmaya başlayarak her gün kafayı çeker, dizginsiz bir cinsel sefahat yaşamı sürmekle günlerini geçirir oldu[127].

127 Yapıtın özgün metninde, "cinsel zevk aracı" anlamında değil "ahmaklık aracı" anlamında ylè blakeias deyişi vardır ve metindeki anlatıma hiç uymayan bu deyişi Karales olduğu gibi kabullenip bir de (blakeia sözcüğü çağdaş Yunancada da kullanıldığı halde), çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride organa afrosynès=akılsızlık gereçleri deyişini onun yerine geçirmiş. Oysa bu deyişlerin anlamı metindeki anlatıma göre

3. Murat ise henüz çok gençti ve 20 yaşına yeni girmişti; o da Bithynia'daki Bursa'da bunlara benzer işler yapmaktaydı; ama bu kadannı değil, çünkü içinde kaygı vardı. Onu hiç değilse aklı dizginlemekteydi ve babadan kalma saltanatı nasıl ve hangi yöntemlerle tüm olarak elde edebileceğini düşünmekle sürekli işkence çekmekteydi; babası o saltanatı nice zahmetler çekerek sağlamıştı, kendisi ise şimdi neredeyse onu elinden kaçırmış duruma gelmişti. Çevresinde, -anlatımımızın açıkladığı üzere kısa süre önce kötü bir sona ermiş bulunan-Bayazid hâriç, en yüksek rütbeli Beyler vardı. Gelibolu hisannın [Mustafa tarafından] zaptedildiğini ve Leontarios'un eli boş olarak geri gönderildiğini, beri yandan o anda Mustafa'nın dünyayı umursamadan ve kendi saltanatını nasıl [ne yapıp edip de] halel görmeden koruyacağını kaygı konusu etmeden her çeşit ahlâksızlıkla keyif sürdüğünü öğrenince, o da İmparatorun akıl ettiğine benzer bir tasanm kurdu. Böylece, o da İmparatora elçiler gönderdi; bunlann başında İbrahim adlı biri vardı; bu kişi anlatımızda [Börklüce olayını aktanrken] kendisinden söz etmiş bulunduğumuz [Saruhan Sancak Beyi, Timurtaş Paşa zâde] Ali'nin kardeşiydi[128]; akıllı ve içtenlikli bir adamdı; Türklerin utanmazca âdetlerine uyum sağlamışlığı kesinlikle yoktu. Bu kişi rütbe dizilişinde [Bayazid sağ iken] Bayazid'den sonra ikinciydi; şimdiyse o ölmüş bulunduğundan makam sahipleri arasında birinci konumuna yükselmişti, sonuçta Muradın [birinci] veziri olmuştu. İşte bu kişi İstanbul'a geldi, ama İmparatorun yapıp ettikleri [Türklere çok zarar veren, Osmanoğullannı birbiriyle tokuşturma entrikalan] hakkında hiçbir düşünce açık-

---

hiç mi hiç yerine oturmuyor. Sanınm ki özgün metinde Doukas'ın kullandığı sözcük blakeia (söylenişi vlakiya) değil, "cinsel zevke ulaşma, mastürbasyon yapma" anlamında malakia iken bir yazıcı yanlışı eseri olarak metne onun yerine tamamen ilgisiz blakeia sözcüğü kondu. Ben kendi çevirimi bu anlayışa göre yaptım.

128 Yanlış. Doukas'ın daha önce andığı tek Ali, Timurtaş Paşa zâde, Saruhan Sancak Beyi Ali Bey'dir. Oysa şimdi sözü edilen İbrahim Paşa, Ankara ili Nallıhan ilçesi Cendere köyünden, ama Candarlı yahut Çandarlı diye ün kazanmış vezirler ailesindendir; I. Murat dönemi vezirlerinden Halil Hayreddin Paşa'nın oğludur, Ali adlı bir kardeşi de vardı (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi c. I, 4. bsl., s. 554-557); ama o Ali, Doukas'da hiç anılmaz. Yazanmız belli ki o Ali'yi Timurtaş Paşa zâde Ali Bey ile karıştırmıştır.

laması yapmadı; oysa aslında Türkler içlerinde sönmez bir hınç gizliyerek şimdilik herşeyin üstünü -zamanı gelip şimdiki durumlannı düzeltinceye kadar- örtüyorlardı. [İbrahim Paşa,] Güler yüzle bakıyordu; içinde ise, koyunlara dışanyı gösterirken kurtlann aklından geçen sinsi düşünceler vardı. Yumuşak sözlerle ve aşın tevazu ile, ondan yardım isteyip, geçmiş üzücü olaylann hep Bayazid [Paşa] sebebine gerçekleştiğini söyledi, böylece, şu sözlerle, Türkleri ve Rumlan [olan bitende] suçsuz gösterdi: " Eğer senin devletinin arzusu böyle ise kısa sürede benim hükümdanm Murad'ı babadan kalma saltanatına yeniden geçirmek senin elindedir, ey çok şanlı İmparator! Çünkü sen [yönetimde] dümen çarkını kendi ellerinde sağlam tutarsın ve böylece [geminin arkasındaki] dümeni doğru yönlendirerek gemiyi dilediğin yere götürürsün. Musa sana isyan ettiğinde babasıyla birlikte yapmış olduğun gibi şimdi de bizimle birlikte savaşıma gir ve bir kulübe sahibi olmaya dahi lâyık olmayan o kişinin [Mustafa'nın] saltanatı elde etmesine izin verme. Çünkü gerçekten," -pek çok kez sözünü ettiğimiz- "Mehmet hâlâ Anadolu'da hüküm sürmekteyken Musa Trakya'da [başkentin bulunduğu Edirne'de] saltanatı ele geçirdi ve kardeşi Süleyman'ı öldürdükten sonra Rumlarla savaşır oldu ve [kuşattığı] Kent'in acımasız düşmanı durumuna geçti" -bunun da daha önce sözünü ettik-. "O zaman İmparator Bursa'dan Mehmed'i çağırdı ve ona güvenceler verdi; hatta işi bizzat kendisi onu ordusuyla Kent'in içine getirmeye vardırdı; o da Kent'ten bir, iki, birçok kez saldırıya geçerek Musa ile kapıştı, yenildi, yeniden İstanbul'a döndü yine çıktı, tâ Musa'yı ortadan yok edinceye ve kesin olarak yenilgiye uğratıp saltanatı ele geçirinceye kadar. Şimdi de, aynı biçimde," diyerek konuşmasını sürdürdü, "Ey İmparator! Murat için de aynı yolda davran; ve o da sana olabildiğince büyük armağanlar ve çok değerli şeyler vermeyi vaad ediyor, ancak Gelibolu'nun ve iki çocuğun teslim edilmesi hâriç". Ne var ki İmparator, tasanmlannın sonunda gerçekleşeceğini umup dileyerek, kabul yanıtı vermeyip karannda tutum değiştirmez ve sâbit kaldı. Ancak, onlar böyle pazarlık etmekteyken ve İbrahim, amaçladığı an-

laşmalann tamamlanması için orada kalmakta iken, başka biri [Doukas'ın Ceneviz işvereni, Foça'lara egemen Bey, Giovanni Adorno] birdenbire güreş alanının içine sıçrayıp pek çok yalvarmayla, armağanlar ve ihsanlar vaadiyle İmparatordan isteneni kendisi üstlenmeye tâlip oldu ve o hizmeti armağan olarak yapmak için işi ele almayı taleb etti.

Ve [bu nedenle] işin başından başlayarak nasıl oldu da Murat bunca donanımla Boğaz'ı geçti, ve kim ona yardım etti, tam tamına nereden karşıya geçti, ve [onu karşıya geçiren gemilerdeki] amiraller kimlerdi, bunlan anlatmaya başlıyorum.

4. İònia'daki Phòkida [Foça yöresi] yakınında bir dağ vardır ki ondan şap cevheri çıkanlır. Kayalıklann uç bölümünden çıkan bu taşlaşmış madde, önce ateşle sonra da su ile temasa getirilir ve o zaman çözünüp kum gibi olur. Taştan elde edilen bu kumu, içi su dolu kazanlara atıp birinci kaynamadan geçirdiklerinde, geriye kalmış olan madde daha da fazla çözünmüştür, sonuçta o kumun kaynayan eriyik içinde sanki sütün kesiği [pıhtılaşmış kısmı] gibi kalın ve katı kısmı kalır; kuru ve topraksı kısmını ise işe yaramaz diye atarlar. Ardından bu eriyiği teknelere akıtıp dört gün geçinceye kadar bırakırlar; o zaman eriyiğin bulunduğu kaplann kenarlannda eriyik pıhtılaşıp katılaşır ve kristal gibi ışıldamaya başlar. Aynca kabın dibi de bu kristal benzeri zerrelerle dolar. Dört gün geçince geri kalan eriyiği [o kaplardan] çıkanrlar ve kazana atıp ona yeniden su katarlar, böylece [eriyikteki kumlar, eriyikle birlikte] kaynama derecesine gelir ve hemen onu yeniden, yukanda anlattığımız gibi, teknelere dökerler. Sonunda, şapı aynştırdıktan sonra, uygun mekânlarda depolarlar. Bu maddeye boya üretimi yapanlann mutlak gereksinmesi vardır; işte bu yüzden, doğudan batıya yelken açmış bütün gemiler ambarlannın dip bölümünde şap taşımayı gerekli sayar. Fransızlar, Almanlar, İngilizler, İtalyanlar, İspanyollar, Araplar, Mısırlılar ve Suriyeliler, hepsi o dağdan çıkma şapı boya sanayiinin gereksinmesi için kullanırlar.

5. Palaiologos'lar hanedanının ilk hükümdan İmparator Mikhaèl Pa-

laiologos'un zamanında, ona bazı İtalyanlar gelip, [yapılacak] anlaşma gereğince yıllık ücret ödenmesi karşılığında bu dağın [dağdaki şap cevherinin] işlenmesi hakkını kendilerine bırakmasını istediler. Aynı dönemde, Türkler Lydia ve Asia [İonia'yı kasdediyor] yörelerinde talan akınlan için pusular [pusuda bekleme üsleri] kurmuşlardı ve [kalıntılan Salihli'nin 6 km. kadar batısında bulunan] Sardeis'den Manisa'nın kendisine kadar, akınlar yürütmekte idiler. İtalyanlar, Türklerin akınlannı öğrenince, ürktüler ve pek küçük bir kale inşa etmeye başladılar; bu kale ancak kendi adamlannı, aynca da orada çalışan yaklaşık 50 işçiyi korumaya yeterli olacaktı. Menemen Ovasında, Manisa'da ve Nymphaion'da [Nif/Kemalpaşa] oturan çevre Rumlan, tasarlanan bu girişimi duyunca, çıkageldiler ve çalışmalan şimdiden başlamış buldular. Hemen, aralannda anlaşarak, Lâtinlerle uzlaşma çabasına girdiler ve onlara, kendilerine yardımcı olmayı, o kalenin inşası için kendileri de çalışmayı ve birlikte iş görmeyi önerdiler; [onlann önerisine göre] bu sıradan bir kale olmayacaktı, büyük kent hisan boyutlannda inşa edilecekti. Karşılık olarak istedikleri, âcil zorunluluk durumunda, kendilerinin de oraya yapının inşaatını [İtalyanlarla] birlikte yapmış kişiler olarak, sığınabilmeleri idi. Her iki taraf bu uzlaşmadan hoşnut kaldılar; sonuçta Rumlarla Lâtinler, bugüne dek Tann'nın koruyuculuk ettiği Yeni Foça'yı kurmaya başladılar; kent, aynı dağın eteğinde, denizin yanıbaşındadır, doğu tarafında dağ, batı ilerisinde Lesbos/Midilli Adası, kuzey yanında Elaia Körfezi[129], sırt tarafında [arka ilerisinde yâni kuzey kıyısında bulunduğu yanmadanın güney yanında] İonia Körfezi [Hermos/Gediz Körfezi, İzmir Körfezi] bulunur. Bu kentin, yukanda sözü geçen inşa edicileri, Genoa/Cenova'dan Andreolo Cattaneo ile Giaccomo Cattaneo idiler. [Kurduklan] Kente -benim de orada bir evim var- [çok yakındaki] eski Foça'nın adı dolayısiyle Yeni Foça adını verdiler.

129 Elaia, Bergama'dan geçen Bakırçay'ın ağzındaki ilkçağ kentçiği idi; kalıntıları için İnkılâp Kitabevi yayını Aiolis kitabımıza bkz. Oradaki körfeze şimdi Çandarlı Körfezi diyoruz.

6. Ancak o yöreler Rumlardan Türklerin eline geçince, çok geçmeden kent halkı bunların her gün tekrarlanan akınlarının ve hristiyanları kıyımdan geçirmelerinin çilesini çekmeye başladı; çünkü Türkler [Anadolu'da] her yeri işgal etmişlerdi, tâ kentin [sur] kapıları önüne kadar. Bunun üzerine ortak davranışla Latinler ve Rumlar Lydia hükümdarı Saruhan[130] ile yeminli andlaşmaya vardılar; haraç ödeme yükümlülüğünü üstlendiler ve Saruhan'a her yıl 15 000 gümüş akçe ödemek için [onunla] anlaştılar; bu tutar, 500 altın sikke eşdeğeridir. Hatta her yıl [korunma vergisini ödeme zamanı gelince] kentin baş yöneticisi dışarıya çıkar ve Türklerin yukarıda adı geçen Beyi ile kucaklaşır, giderken yanında 10 000 gümüş akçeyi armağan olarak götürür[131]. Bu nedenle Rumlar ve Türkler, barış içinde yaşarlar; biri öteki için sorun yaratmaz, tersine hepsi hiç engelleyen olmadan dışarıya çıkar, alış veriş eder, tıpkı Türklerin de korkusuzca kent içine girdikleri ve gereksinme mallarını bol bol alıp götürdükleri gibi; iyi dostlar olarak birlikte yaşam sürerler. Bu anlaşma, o zamandan şimdiye dek yaklaşık 180 yıl geçtiği [ve şimdi yörede Osmanlı egemenliği yürüdüğü] halde bugüne dek geçerliliğini sürdürmüştür[132].

7. Bu kent şöyle yönetilir: Cenova'da halkın kendi kendini yönetmesi rejimi bulunduğu ve orada kimse zorba yönetici olamayacağı için, her yıl, ya da daha uzun süreli aralıklarla, yönetimi [askerî gücü artık neredeyse hiç bulunmayan Rum İmparatorluğu tarafından, andlaşmayla] Cenova'ya emanet edilmiş bulunan doğu'daki -Khios/Sakız Adası, Foça'nın kendisi, Galata, Amisos/Samsun, Amast-

130 Burada, özgün metinde, yazım yanlışıyla Sakhran; yukarıda iki yerde daha doğru olarak Sarkhan diye yazmıştı.

131 Demek başlangıçta 15 000 gümüş akçe olan yıllık haraç sonradan 10 000 akçeye indirilmiş.

132 Doukas'ın hangi yıla dek yaşadığı konusunu tartışanlar, bu söze dikkat etmemişler. Saruhan Bey'in Manisa başkentli Beyliğini kurması 1300-1305 arasındadır. Demek ki Doukas yukarıdaki satın 1480 dolaylarında (en erken, 1480'de; hatta belki, 1485'de) yazmıştır.

ris/Amasra, [Kırım'daki] Kefe [şimdi Feodosia] gibi- bölgelere makam sahibi görevliler göndermeyi âdet edinmişlerdir. Belirlenmiş zaman süresi dolunca hemen bir başkasını gönderirler; bir önceki yönetici, hizmeti yenisine devredip ayrılır gider. Gönderilmiş bu kişiyi kendi dillerinde *podesta* diye anarlar; bunun Rumların diline çevirisi exousiastès [=buyruk yürüten, "yetkili"] diye yapılabilir.

8. O günlerde, Mehmet halâ hayatta iken Cenova'dan podesta olarak kentin em şanlı aristokratlarından biri, adı Giovanni Adorno olan, çıkıp geldi; bu kişi henüz çok gençti ama aklı yaşlı kişi olgunluğundaydı; Cenova Duka'sı görevinde bulunan Giorgio Adorno'nun oğluydu. Foça'nın yönetimi aralıksız on yıllık süre için ona bırakılmıştı. Bu nedenle, eski âdete göre eğitim aldığından, kentten çıkıp Mehmet'le buluştu [onun huzuruna çıktı] ve geleneksel biat etme gösterisi olan secde etme işini yaptı. Yıllık 20 000 katışıksız altın sikke ödeme karşılığında, on yıllık süre için, şap cevherini çıkarıp işleme hakkını aldıktan sonra, Foça'ya geri döndü, cevheri çıkarma işine -büyük giderler harcayarak- başladı. Ama ancak ilk 6 yıl geçmişti ki adı anılan Emîr'in [Sultan Mehmet'in] ölümü, kendisinden söz ettiğimiz Mustafa'nın [başkent Edirne'de] saltanata geçmesi vâki oldu; bunun üzerine, Cüneyt sevinçten uçarak kendi umutlarının büyük gününün, Bayazid [Paşa] ise yaşamının en korkunç saatinin geldiğini, yukarıda yazdıklarımın tümü olup bitince, gördü. O zaman, bahsi geçen Giovanni Adorno, genç Sultan Murat'a [biat gösterisi olarak] secde etmek vesilesiyle, bu kişinin huzuruna, saygılarını sunmak üzere, çıktı, bunun ardından onun [varsa] yeni buyruklarını alacaktı ve son iş olarak ona 6 yılın vâdesi gelmiş vergisini ödeyecekti. Ancak, bu yıllar boyunca uğramış bulunduğu zarar, büyüktü; çünkü aynı dönemde Cenovalılarla Katalanlar arasında korkunç bir savaş azıp kudurmaktaydı ve sonuçta Katalanlar Cenovalıların gemilerinin İtalya, Fransa, İspanya ve İngiltere limanlarına [gidip oralara] yanaşmasını engelliyorlardı. Bu yüzden şapın ticareti, taşınıp götürülmesi yapılamıyordu; Adorno da borca batık durumdaydı, ne yapacağını bilemiyordu. Sonuç olarak, ekonomik açıdan

işine yarayacak ama [Osmanlıdaki nifaka son verip onlarda güçlü bir yönetim ortaya çıkarmakla] hristiyanlann çoğuna zaran dokunacak gözüpek bir tasanma sanldı. Böylece, uygun fırsatı bulunca, ki bu hiç umduğu şey değildi, Murad'a, onun Amasya'dan gelişi [Bursa'ya vanşı] öncesinde, [Türkçe metnini] benim yazdığım mektuplan gönderdi; babası Mehmet ile aralannda süregiden derin dostluk ve yakınlığı vurguladı ve bunlan kendisiyle de yenilemek istediğini belirtti. "Ben" diye yaz[dır]mıştı, "senin sadık kulun olarak Anadolu'dan Batı'ya [Rumeli'ne] teknelerle ve üç dizi kürekli savaş gemileriyle geçişlerinde sana yardımcı olmaya ve bu işi başka hiçbir kimsenin yapamayacağı biçimde gerçekleştirmeye hazınm". Murat bunlan duyunca, önerilenleri pek hoşnutlukla kabul etti ve şunlan söyleyerek ona yanıt verdi: "Tann'nın yardımıyla birkaç gün içinde Bursa'ya inmiş olacağım ve güvendiğin yakınlannndan biri, tasarladığın şey hakkında konuşalım ve onu nasıl uygulayabileceğimizi görelim diye [ön konuşmalan yapmak üzere] oraya gelsin". Birkaç gün sonra, [Adorno,] Dèmètrios Ağa denen birini, son derecede önemli mektuplarla, gönderdi; bu mektuplann da [Türkçe metnini] ben yazmıştım; mektuplarda [alıcı olarak] Murad'a ve -[eskiden Birinci Vezir konumunda olan] Bayazid daha önce Mustafa tarafından idam ettirilmiş olduğu için- vezirleri Ali Bey[133] ile Hacı İvaz'a ve [önde gelen komutanlardan, Timurtaş Paşa zâde Ali Bey'in kardeşlerinden] Umur Bey'e hitab ediyordu. Bunun üzerine, her konuda Dèmètrios ile [Murat] sorun çıkmaksızın anlaştıklarından, onun [Dèmètrios'un] yanı sıra, çok akıllı ve son derecede iyi eğitimli birini, Hatip [doğrusu: Hatiboğlu] adlı bir Türkü, Adorno'ya and içirmek üzere, gönderdi; bu kişi yanında Türklerin Gelibolu Boğazı'nı geçmekte kullanacaklan filonun [gemilerinin, Adorno tarafından] yaptınlması ve donatılması için 50 000 [altın] sikke getirmekteydi; çünkü sonbahar şimdiden başlamıştı [gecikmeden işe girişilmesi gerekiyordu].

133 Dalgınlığa düşmüş; İbrahim Paşa diyecekti. Biraz önce (gerçekte vezir ailesi Cendereli/Çandarlı'lardan olan) bu kişiyi, Börklüce olayını anlatırken sözünü ettiği, Timurtaş Paşa zâde Ali Bey'in kardeşi diye göstermişti; şimdi de onu Ali diye anıyor.

9. Mustafa Murad'ın tasanmlannı ve Yeni Foça'nın ona karşı bir filo hazırlamakta olduğunu öğrenince, yüreğine acı çöktü ve bunu düşünüp durmak onu yedi bitirdi; hep Foça'dan söz ediyordu ve onu viran etmeyi tasarlıyordu; buna rağmen, yularsız beygir gibi azarak, kesintisiz kişneyerek, ara vermeden kadın kız olsun erkek olsun [bulduğuyla] çiftleşerek sefahat sürmeyi, saçıp savurmayı ve içki âlemlerini bırakmadı. Cüneyt onun bu tutumunu öğrenince, gelecek konusunda korku duyarak ve Mustafa'nın kendi yaşamını, savaş işlerini hiç düşünmeden, ya da düşmanlarla boy ölçüşmek için herhangi bir diğer hazırlığa girişmeden, harcamakta olduğunu görerek, Mustafa'nın sarayına girdi ve [onun huzuruna çıkıp] ona aşağıdaki kınayıcı sözleri söyledi: "Ey hükümdar! Bilmiyor musun ki biz sâdece Trakya arazisine sahip bulunmaktayız, oysa [Osmanlı ülkesinden] geri kalan, engin denizler gibi geniş nice bölgeler var; -Batı/Rumeli'ndekileri kasdediyorum- onlann hepsi[ndeki egemenliğimiz] havada kalıyor[134]; bu yerlerin durumu gelecekte belki de birşeylerin gerçekleşecek olmasına bağlı. Aynca haber aldım ki Murat İmparatorla anlaşmaya varmış bulunuyor; babadan kalma saltanatına yeniden kavuşsun diye ondan yardım istemiş. Şimdi de, Frenk'lerle [Ceneviz'lerle] anlaşmaya varmış ve Anadolu'daki yörelerin tümü artık onundur. Biz ise hiçbir askerî girişimimiz olmaksızın Edirne'de tahta kurulmuş kaygısızca oturuyoruz. Bu yüzden bana öyle geliyor ki düşman Lâpseki'den ya da Üsküdar'dan boğaz geçişi yaparak Batı [Rumeli] illerine korku salmadan önce -ki böyle bir hâl orduda görüş aynlıklanna [bölünmeye] yol açacaktır-, biz yetişip onu bastırsak yeğdir; Batı [Rumeli] ordusuyla [Anadolu'ya] geçelim, Lopadion [Uluabat] köprüsünü hızla ve kararlılıkla aşalım ve hemen Murat'la çarpışmaya girelim. Biz, Tann'nın kayırmasıyla, gerek silâh donanımı yönünden gerek sipahiler yönünden hasımlanmıza üstünüz ve sâdece bizim saldınya geçtiğimizin duyulması bile onlann moralini kargı kırarcasına parçalayacaktır [perişan edecektir];

134 Sırbistan, Arnavutluk, Eflâk gibi yerlerde Mustafa'nın fiilen egemenlik kuramadığını söylemek istiyor.

bu hal hiç kuşkusuz eğer özensizlik gösterip karşı ülkeye önce geçmiş olmak fırsatını onlara verirsek bizim başımıza gelecektir". Cüneyt ona bunlan dedi ve başka birçok şey söyledi; öyle ki sonunda Mustafa'nın sarhoş peltekliği hâlindeyken kendini toparlaması ve onun sözleriyle ikna edilmesi mümkün oldu. Ama aslında Cüneyt bütün bu tasanmlan Mustafa'nın hatın için, onu Anadolu'ya egemen kılmak için akıl etmiş değildi; kurnaz adamdı ve çok kısa sürede bu kişinin saltanatının, ahmaklığı, sarhoşluğu, sefahatleri ve askerliğe ilişkin yeteneklerden tümüyle yoksun bulunması yüzünden çözülüp gideceğini önceden görüyordu; zaten, bu nedenlerle, [onun yanından] kaçmak istiyordu. Bütün bu düzenleri kuruyordu ve tek başına düşünüyordu ki, eğer Trakya'ya [Trakya'da bir yere] ya da Batı'nın [Rumeli'nin] bir diğer iline kaçacak olursa İmparatorun ağlanna pek kolaylıkla düşecekti; sonuç bir diğer kez Limni Adası'na yahut onu sürgün diye kabul edecek [banndıracak] diğer adalardan birine gitmek ve Rumlarca, yaptığı işler yüzünden çarpılacağı en sert bir cezayı çekmek olacaktı. Oysa Anadolu söz konusu olduğunda, oraya umutlannı bağlamakta idi; öyle ki, orada yeniden bir Beylik ülkesi kazanabilirdi, hatta belki de evvelce sahip bulunduğunu; beri yandan onun için [Anadolu'da] kaçak olarak saklanmak kolay olacaktı. Ama bu tasanmını Yeraltı Dünyası'nın en dipteki derinliğinde kapatılmış [gizlenmiş] tutuyordu.

10. Ve orduyu topladıktan sonra da, olabildiğince hızlı, Gelibolu'ya geldiler ve büyük güçlerle [20 Ocak 1422 günü] Boğaz'ı geçip Lâpseki'de üç gün boyunca konakladılar. Phrygia'lı [eski Hellenlerin yanlış olarak Hellespontos Phrygia'sı diye adlandırdıklan o yörenin halkından] ileri gelenler, oraya gelip, Mustafa'nın önünde [biat gösterisinde bulunarak] secde ettiler. Murat ise, Mustafa'nın baskın biçiminde gelişini öğrenince, yanında çok az sayıda askerden oluşan bir orduyla Bursa'dan yola çıktı ve bir gece içinde Lopadion/Uluabad'a vardı; yanında en bilgili ve deneyimli danışmanlanndan ikisi, Hacı İvaz [Paşa] ile Timurtaş Bey'in [Paşa'nın] oğullan, son derecede yiğit ve savaşta yenilmez kişiler olan Ali, Umur ve Oruç Beyler bulun-

maktaydı. Cüneyt'in kardeşi, küçük bir çocuk olduğu zamandan beri Murad'ın yanında yetiştirilen Hamza Bey de onlarla birlikteydi. Böylece, daha Mustafa yaklaşmadan, [Uluabad Gölü sularını Marmara denizine akıtan kanal işlevli akarsuyun üzerinde ve gölün kuzeybatı ucunda bulunan, o zamanki] köprüye varıp, onu söktüler[135]; böylece düşmanın gideceği yolu geçilmez hâle getirdiler. Kısa süre sonra Mustafa da ordusuyla çıkageldi ve gölün [kuzey] kıyısında çadırlarını kurdu; aynı işi Murat karşı kıyıda yaptı, o da orada kendi çadırlarını kurdu; iki tarafın hiçbiri ötekinden az korkuyor değildi. Köprünün sökülmesi [Murat yönünden] pek akıllıca bir eylem olmuştu; çünkü hasımlar köprüyü yıkılmış bulunca ileriye yürüyüşlerinden engellenmiş oldular, beri yandan Murad'ın askerleri korkusuzca [şuradan buradan, öbek öbek gelerek] bir araya toplandılar. Üstelik, oradaki su akıntısı derindi ve her yanında genişti. Eğer bir kimse karşı kıyıya varmak için gölün kıyıları boyunca ilerleyecek olursa, ona üç gün yetmezdi. Gerçekten gölün çevresinde [özellikle güney ve doğu yanlarda] dik, yalçın ve geçilmez dağlar yükseliyordu.

[XXVI. İki ordunun Uluabat Köprüsü uçlarında konaklaması. Murat Cüneyt'i, onun kardeşi Hamza'nın yardımıyla, ayartıyor ve Cüneyt Mustafa'yı bırakıp Aydın iline kaçıyor; orada Aydınoğulları Beyliğini kısa süre için diriltiyor]

1. Böylece onların orduları, birbiriyle çarpışmak için ilerleme olanağından yoksun, biri diğerinin karşısında, konakladı. O zaman Murad'ın danışmanları bir meşveret divanı topladılar ve Mustafa'yı nasıl felâkete uğratıp yok edeceklerini düşündüler. Sonuçta, şu aşağıda söylenende karar kıldılar. Cüneyt'in, kendisinden söz etmiş bulunduğumuz kardeşi Hamza'yı çağırdılar ve ona şöyle dediler: "Eğer ağabeyini Mustafa'ya karşı âsi olmağa ikna edersen -ve tek istediğimiz

135 Köprü kalıntılarının resimleri hem Anna Komnèna çevirimizin arka kapağında, hem Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi kitabımızda, hem de (yine İnkılâp Kitabevi yayını) Mysia kitabımızda Lopadion/Uluabad ile ilgili bölümde verilmiştir.

onun yanından ayrılması, kaçıp gitmesidir- ona hemen Aydın İli'ni, hükümdarımız Murad'ın emir ve iradesiyle, bırakacağız; ona, bu mülkün kendi soyuna miras olarak geçeceği yolunda yazılı ferman da vereceğiz. Tek koşulumuz, and içerek, Murad'ın egemenliğine sadık ve [ona] hilesiz hudasız dost ve içten yakın kalmasıdır, ayrıca bütün devlet mülkünde Cüneyt tarafından Murad'ın buyruklarına uyulduğunun görülmesi, her yıl [Cüneyt'in, Murad'a] çocuklarından birini onun önünde [biat gösterisi yaparak] secde etmesi ve onun seferlerine katılması için, göndermesidir. Muradın kendisi onu yanında [onurlu mevkide] tutacak ve ona yakışık alan ihsanlarda bulunacak". Bu düzenleme Hamza'yı hoşnut etti ve hemen o gece karşı kıyıya kendi kölelerinden birini gönderdi. Bu kişi, gölü [Ocak sonunun ya da Şubat başının yaman soğuğunda!] yüzerek geçti ve gecenin ikinci nöbet vaktinde Cüneyt'in çadırına girdiği sırada onu [uyuyamayıp] azap içinde düşüncelere dalmış buldu. O zaman ona şunlan söyledi: "Kardeşin, benim de efendim, Hamza Bey seninle, başka hiçbir kulağın duymaması gereken bazı konularda konuşmak ister. Eğer istersen, geceyarısı olduğunda yalnız başına ırmağın [Uluabad Gölü'nden çıkıp köprü altından geçerek ilerleyen, Marmara Denizine akan suyun] kıyısına, köprü yakınında bir yerine gel, sen bir kıyıda o da öteki yanda olun, böylece sizler yalnız olarak mahrem konulan konuşabilirsiniz". Cüneyt söyleneni [öneriyi] hoşnutlukla kabul etti ve ona, gitmesini söyledi; hizmetkâr yine yüzerek karşı kıyıya döndü.

2. Ertesi gece, ikinci nöbet zamanında, Hamza kıyının anlaşmayla belirlenmiş yerine, köprünün yakınına gitti; öteki, Cüneyt de karşıdaki yana; her ikisi yalnızdı, yanlarında kimse yoktu. [Karşıdakine] kendini tanıtıcı işaretler vermelerinden sonra, Hamza konuşmaya başladı: "Ağabeyim ve efendim; çok iyi bilirsin ki ben senden daha küçük olmakla birlikte senin babanın oğluyum ve senin anandan doğdum. Bu yüzden senin bütün evrene egemen olmanı, herşeyi yönetmeni ister ve dilerim; böylece sen de bana egemenliğinden pay ve bana düşen kısmet diye birşeyler verirsin. Böyle birşeyi ne kadar hoşnutlukla dilersem, diğer yandan da o kadar tiksinti ve nef-

retle, senin sıkıntılar ve tehlikeler içinde, sana en derinden haset besleyen, çevrene dizilmiş sayısız kişilerin arasında bulunmanı istemem; çünkü, anlayacağın üzere, senin bahtsızlıklann ve felâketlerin benim kendimi de etkilenmemiş bırakmazlar. Şu halde, söyle, sen kimin yanında dörtnala at koşturduğunu ve kimin yanında yer aldığını biliyor musun? Herkesin, Osmanoğullannın gerçek soyundan değildir diye karaladığı ve bu söylenti yüzünden de her yerde pek rezil olmuş bulunan şu Mustafa ile; bu bir. İşleri herhangi bir karşılaştırma ile incelendiğinde, kendisinin askerlik yönünden tam yeteneksizliği ve kadınlara karşı dizginlenmez tutkusu kanıtlanacak olan biriyle, bu da iki. Beri yandan, unutma ki, bizim büyük hükümdarlanmızla aynı soydan inenler, daima savaşçı tutum göstermişlerdir ve onlann her biri her yere, yiğitliklerinin ve askerlik yönünden yeteneklilikleri̇nin şânını yaymışlardır. Üçüncüsü, şu da var: eğer bu kişi, bu kadın ruhlu barbar ahmak [hem Rumeli'ne hem Anadolu'ya, Osmanlı ülkesinin bütününe egemen] mutlak hükümdar olursa, o zaman, öteden beri Rumeli'nin ve Tuna sınırlannın bekçileri olagelmiş bulunanlar, yâni Evranoszâdeler, Turahan Oğullan ve onlann - sâyelerinde Rumeli'ndeki egemenliğimizin sorun bilmediği- torunlan, hepsi onunla yandaşlık kuracaktır. Nasıl da sâdece Rumeli'ndekilerin sözünü ediyorum? Öyle ya, Tann etmesin, eğer Felek Mustafa'ya gülerse, bu kişi, sevinçten uçarak, Anadolu'nun Beylerini de kendi yanına çekecektir ve her birine ayn ayn, kendilerinin atalardan kalma Beyliklerini verecektir [devlet, parçalanacaktır]. Ama bütün bunlar olduğunda, kendin için ne beklersin? Kendi ölümünden başka hiçbir şey; bu hiç de senin kişisel yiğitliğinin lâyıkı değil ve tümüyle yakışıksız, küçük düşürücü. Gerçekten en yüksek yöneticilerin tümü senin acar tabiatını, ataklığını, özverini ve savaş çarpışmalannda aslanlar benzeri atılımlannı bilirler. Ama bütün bu erdemler acı bir haset yaratıyor, ürkmenin yanında bulunan bir haset. Dolayısiyle, sana karşı haset besleyip de belki can vermeleri senin ellerinden olacaktır diye korkanlar, daha önce davranacaklar ve seni öldürteceklerdir, böylece korkuyu içlerinden atacaklardır. İşte, büyük

kahramanlann dahi -ki senin de onlardan biri olduğuna inanıyorum- canına felâket getiren bütün bu çok âcil nedenlerle, bu sefil heriften ayrıl ve bizimle gel. Daha şimdiden benim efendim Murat, kendisinin en yüksek rütbeli makam sahiplerinin ve [o arada] benim kendimin de yakanşlan üzerine senin işlediğin bütün kabahatleri ve baş kaldırmalannı ve senin, babasına karşı ve onlann hanedanının saltanatına karşı âsi olmalannı bağışlıyor ve sana bakan gözlerinde merhamet var; sana, benim aracılığım sâyesinde, Aydın ilini babadan oğula miras geçecek mülk olarak ihsan ediyor. Senin gibi, senin bedeninin bütün tohumlan [soyundan gelecek olanlann her kuşağı] bu bölgeye arpalık diye sahip olacaklar, ancak sen onun [Murad'ın] egemenliği altında ve onun bağımlısı olduğunu unutmayacaksın; o kişiye zaman zaman oğullanndan birini onunla birlikte sefere çıkmak üzere göndereceksin. Bana bütün bunlan, sana olan sevgim söyletiyor; şimdi de sen ne düşündüğünü bana söyle".

3. Bu sözlerden sonra, Cüneyt Hamza'ya yanıt verdi: "Kardeşim! Sen de çok iyi bilirsin ki ben Osmanoğullanndan hiçbir kazanç elde etmedim; hiçbir ihsan, hiçbir makam almadım; oysa onlar, her ne zaman güç duruma düşmüşlerse benden sayısız ve insanüstü beceriler gördüler; onlan işte bu ellerimle gerçekleştirdim. Gerçekten, Tatarlann [Timur'un] saldırısı [ve çekip gitmesi] sonrasında, şimdi bana Beylik ülkesi diye verileceği vaad edilen o bölgeyi Aydın'ın oğlundan [doğrusu: torunundan], Umur'un [II. Umur Bey'in] ellerinden kurtaran [ve Süleyman Çelebi'nin egemenlik alanına katan] kimdi? Acaba Cüneyt değil miydi? Onun [II. Umur Bey'in] kardeşi İsa'yı kovalayan ve onu Palaiopolis[136] hisannda kuşatıp orada yakalayan ve öldüren ben değil miyim? Acaba onun [bu İsa'nın] kardeşi Umur'u da tutsak alıp öldüren ben değil miyim? Bütün bunlar onlann kendileri bölgenin ve ilin doğal mirasçılan iken olup bitti. Efendim diye andığın Murad'ın am-

136 Osmanlı zamanında Balyambolu, şimdi Beydağ; İzmir ilinin Anadoluya sokulmuş iç yanında, Küçük Menderes Vâdisi'nde ilçe merkezidir. Ancak, Doukas'ın, Aydınoğullannda kim kimin oğlu ve kimin kardeşi idi konusundaki bilgisinde, dolayısiyle verdiği adlarda, yanılmalar vardır.

cası Süleyman'a [Süleyman Çelebi'ye] gelince; o kişi Trakya'da [Edirne sarayında] sefahat içinde yaşayarak kalmaktayken, ben onu Ephesos/Selçuk'un ve bütün İonia'nın hükümdarı ilân etmedim mi? Ama o, sonradan, beni ilimden kovdu ve ili Kelpaksesis adlı birine, bir Sırp'a, parayla satın alınmış köleye bıraktı. Murat'ın şimdi bana ihsan ettiği ilin bugünkü hâkimi, Aydın'ın torunu, benim başını kestirdiğim [II.] Umur'un oğludur. Bu kişi, Beylerle ilgili konularda söz sahibidir ve ilde onun hükmü geçer, bu kişi ili bir yıldan fazla süredir yönetmektedir ve [ildeki Beylerin, halkın] hepsi onun uyruklan ve hizmetkârlandır. Eğer Tann benim askerlik yönünden başanlanm sebebine bu ili bana bahşederse, benim Murad'a borçlu olduğum ihsan nedir? Kesinlikle hiçbirşey; çünkü Murad'ın dedesi, şu ünlü Yıldınm Bayazid de, bu ili [şimdi oraya egemen olan Aydınoğlu] Mustafa'nın dedesi Aydın'dan zorla alıp eline geçirmişti[137]. Böylece şimdi ben de, Tann'nın vermesiyle, onun [ilin] efendisi olacağım. Ancak, kardeşim, sen bu amaçla buraya gelmiş olduğundan, ben şu anda Tannnın ve peygamberin huzurunda Murad'ın bundan böyle gerçek dostu olacağıma söz veriyorum; askere ihtiyacı olduğunda, her zaman, oğullanmdan biri onun yanında [göndereceğim askerlerle birlikte, sefere] gidecek. Çünkü ben, şimdiki bu anlaşmalan yapmamış olsaydık bile, İonia'ya çıkagelmek ve orada Aydınoğlu Mustafa ile çarpışmak niyetindeydim. Ancak sen benim aynı anadan, aynı babadan doğma kardeşim olduğundan, benim Muratla dostluğum seni mutlu edeceğinden, sana bu konuda sözümü veriyorum. Yann akşam, vardığımız anlaşmanın değerini kanıtlamak üzere işe girişeceğim". Aynlmalannndan sonra, Hamza, konuşmalannı ve anlaşmalannı Murad'a bildirdi; bunlar herkesi çok hoşnut etti ve onlan yüreklendirip umutlandırdı.

4. Ertesi akşam, Cüneyt, yavaş yavaş akşamın çökmesinden önce, ilk

137 Bayazid'in 1390 yılındaki Batı Anadolu seferinde, Beylik ülkesini ona bırakmak ve onun arpalık diye verdiği Tire ile yetinmek zorunda kalan kişi, Beyliğin kurucusu, Aydınoğlu Mehmet Bey diye tanınmış olan kişi değildi (zaten onun atalan yahut oğulları, oğullarından uzanan soyu içinde hiçbir Aydın yoktur; bu Aydın lâkabının nedeni için bkz. TT Adlar kitabımızda s.144-145); onun oğlu İsa Bey idi. Cüneyt'in şimdi söz ettiği Aydınoğlu Mustafa da İsa Bey'in oğlu II. Umur Bey'in oğluydu.

gece nöbeti zamanında, [harekete geçip] çadırlannı terketti, ancak ordugâhta birçok [aydınlatıcı] ateşi yanar durumda bırakmıştı. Savaş işinde kullanılacak her türlü nesneyi -örneğin silâhlar, en güçlü atlar- ve ayrıca her çeşit altın ve gümüş nesneyi, kişisel hizmetkârlannı ve birkaç dostunu yanına almıştı; hepsi, yaklaşık 70 kişi, atlanna bindiler, her biri kaputunda [ceplerinde] bir miktar altın, gümüş ve diğer değerli taşlardan taşımaktaydı, ama fazlaca ağır ve büyükçe kütlesi olan birşey almamışlardı. Böylece gece vakti, hiçkimse birşey duymadan ve hiçkimse birşey anlayamadan savuşup gittiler. Gerçekten, bütün taşınması zor gereçleri, develerle, beygirlerle, katırlarla ve her türlü donanımla birlikte arkada bırakmışlardı. Bütün gece boyunca yol aldılar; sabaha kadar dağlann içinden [Susurluk-Akhisar arasındaki dağlık araziden] ve ovalardan geçerek Lydia sınınnda, [Kırkağaç doğu yakınında] Khliera ile Thyateira/Akhisar dolaylannda bir yere vardılar; iki günlük yolu bir tek gecede almışlardı. Günün üçüncü saatine doğru Ermos/Hermos [Gediz] Irmağı'nı aştılar, akşam yaklaşırken İzmir'e vardılar; kesinlikle hiç kimse tarafından engellenmemişlerdi, sadece Gediz kıyısında, orada bulunan bazı Türkler onun hâlâ Mustafa yandaşı olduğunu sanarak geçişlerini engelleme çabası göstermişlerdi; çünkü bütün Asia [Batı Anadolu] Mustafa'nın Anadolu'ya giriştiği sefer yüzünden tedirgindi. Ne var ki Cüneyt onlara doğru döndü ve hepsini kovaladı, kimini kılıcıyla öldürdü, kimini oklanyla yaraladı; böylece gidişini korkusuzca sürdürdü. O zaman İzmirliler, [onun başında bulunduğu] birliği görür görmez, bu birlik kimindir ve başında kim vardır diye kuşkuya düştüklerinden, onu Cüneyt'in getirmekte olduğunu öğrenince, hepsi, kadınlarla çocuklarla, Cüneyt'i görmek için yanı sıra koşmaya başladılar; çünkü o doğma büyüme İzmirli idi ve onlann birçoğuyla birlikte yetiştirilmiş idi [birçoğunun çocukluk arkadaşıydı]. Onlardan Aydınoğlu Mustafa'nın Ephesos/Selçuk ve Thyraia/Tire'de bulunduğunu [oralarda Osmanlı adına yönetici Bey durumunda bulunduğunu] öğrenince, ülkenin iç taraflanna, Erythrai/Ildın, Bryela/Urla, Klazomenai/Urla İskelesi ve bazı diğer köylerin bulunduğu

yöreye girmek üzere o yana [batıya] seğirtti. Bunu yapması, komşu dağlarda yaşayan Türklerin hepsi iyi dövüşen, gayet savaşçı olan ve üstelik Cüneyt'in baba dostu [Urla'da yaptırdığı câmi hâlâ ayakta duran İzmir Subaşısı Aydınoğlu İbrahim Bey'i tanıyan, sayan, seven] insanlar olduğu [ve oradan çeri devşirmeyi umduğu] için idi. Böylece, onlardan 2 000 kişilik bir ordu [süvari tugayı] devşirdikten ve meşeden mızraklar yaptırıp aceleyle [mızrak ucuna geçirilecek] süngüler döktürdükten sonra -süngüler birbirine benzemiyordu ve [yeterince] bilenmemişlerdi-, bir hafta içinde okçulardan, baltacılardan ve mızrak taşıyanlardan, 2 000'i geçen sayıda askerden oluşan bir [piyade] birliği de yarattı. [Aydınoğlu] Mustafa ise, Cüneyt'in gelişini öğrenince, kalabalık bir ordu topladı ve Ephesos/Selçuk'tan çıkıp, onunla karşılaşmak [çarpışmak] için İzmir'e doğru ilerledi. Cüneyt de onun gelişini duyunca aynı şeyi yaptı [o da İzmir'den çıkıp Selçuk yolunda ilerledi]. Böylece her ikisi Mesaulion denen yerde[138] karşılaştılar ve her biri kendisinin ordu saflarını olabildiğince hazırladıktan sonra -[olabildiğince diyorum,] çünkü oradaki arazi bataklık ve pek çok [maki türü, bodur] ağaçla örtülü idi- Mustafa [ordusu] naralar atarak çarpışmayı başlattı. Cüneyt'de ne borazan vardı ne de [ordu birliklerinde] geleneksel olarak bulunanlar türünden diğer bir çalgı. İki ordu kapıştı ve Cüneyt serçeler arasında bir kartal gibi düşmanın içine daldı, hepsini ağaçlar arasına sürüp dağıttı. Hatta bir an, öyle denk düştü, bir yerde Mustafa ile karşı karşıya geldi ve demir topuzuyla onun kafasına vurdu. O bahtsız, vuruşa dayanamadı, atından yüzüstü yere yıkıldı ve son nefesini verdi. O zaman hepsi [onun çerisi] [Cüneyt'in] huzuruna geldiler ve onu kucaklamaya, Cüneyt'i hükümdar diye [biat gösterisiyle] alkışlamaya başladılar. [Cüneyt] Zaman yitirmeksizin, yanında pek çok mızraklıyla, Ephesos/Selçuk yolunu tuttu; orada da onu alkışladılar ve eskiden olduğu gibi kendi Bey'leri olarak tanıdılar. O da, Mustafa'nın cenazesinin büyük saygıyla kaldırılmasını ve soylu kişilerin cenazeyi Pyrgion/Birgi'ye -orada atalarının yanına gömülmek üzere- gö-

138 Bu yerin daha önce de adı geçmişti; bkz. yukarıda s. 74 sonu.

türmesini buyurdu. İşte böylece Cüneyt'in ikinci kez [dirilttiği Aydınoğullan Beyliği'nde] başa geçmesi gerçekleşti.

[XXVII. Mustafa, ordusunu bırakıp Gelibolu'ya kaçıyor; ordusu Murad'a katılıyor. Foça'nın Ceneviz Beyi Adorno, gemileriyle Murad'ı Rumeli'ne geçiriyor. Mustafa yakalanıp idam ediliyor]

1. Ama şimdi geriye dönerek, Cüneyt'in Lopadion/Uluabat'ta bırakıp gittiklerinin [Mustafa Çelebi ile ordusunun] başına acaba ne geldi, görelim. Sabah kalktıklannda, âdet uyannca hepsi bir araya toplandılar; yüksek rütbeli subaylar o gece Cüneyt'in çadırlannda büyük gürültü duyduklannı söyleyerek kendi aralannda konuştular. Ardından, birileri, o karşı kıyıya kaçmış ve Murat ile birleşmiş dediler; başka birileriyse -bunlar onu özellikle kıskananlardı- onun bu yaptığını daha önceden tahmin etmiş olduklannı iddia ettiler. Diğer yandan, karşı kıyıdaki muhafızlar, Murad'a sadık olanlar, onlar da, Cüneyt'in gerçekten kaçmış [askerlikteki deyimle, firar etmiş] olduğunu haber verdiler; [gerçekten] o sırada Murat'ın ordugâhından [mehter takımının çalgılan türünden] çalgıların ve pek çok borazanın sesi gelmekte, göl kıyılan boyunca atlann öteye beriye koşuşturmasının sesi ve göğe kadar çıkan şamata, bağırmalar duyulmaktaydı. Mustafa ise Cüneyt'in kaçtığını öğrenir öğrenmez, onun başka hiçbir yere gitmiş olamıyacağını, ancak karşı kıyıya geçmiş ve Murat'la bağlaşıklık kurmuş olabileceğini düşündü. Bunun üzerine dehşete kapıldı ve o yerden kaçmak için tez davrandı. Denetlenemeyen bir korku, heyecan ve panik Mustafa'nın ordugâhında egemendi; görünen manzara ürkütücüydü. Hasımlan ise karşı yanda onlara doğru bağırarak ve onlarla alay ederek, koşuyorlardı; kendi dillerinde "Kalın, kalın, kaçmayın" anlamında şöyle bağırıyorlardı: "Durun, durun, kaçman!"[139]. Ama arada çarpışmak üzere karşıya geçilmesini sağlayacak geçit yok-

139 Özgün metinde Hellen yazımıyla Türkçe olarak "Touroun, touroun, katzman" diye yazılmıştır.

tu, çünkü köprü sökülmüştü. Bu yüzden Mustafa atına bindi ve Lâpseki taraflarına kaçtı; Boğaz'ı olabildiğince tez zamanda geçmeyi istiyordu[140]. Murat ise aynı gün büyük tahtadan direklerle köprüyü kurdu, karşıya geçti ve Mustafa'nın askerlerinden çoğu onun önünde secde etmeye ve onu [biat gösterisiyle] alkışlamaya koştu. Mustafa'ya gelince, halk deyişinin pek açıklayıcı biçimde söylediği üzere, tüyleri yolunmuş bir karga gibi [perişan ve acınacak halde], Lâpseki'ye vardı. Orada yola çıkmaya hazır bir gemi buldu ve yanında sâdece haber getirip götürme hizmetkârı 4 kişi bulunduğu halde Gelibolu'ya yelken açtı; orada hemen Gelibolu Gasmoulos'larını [ücretli askerlik eden Lâtin-Rum kırması kişileri] topladı ve tevekkülle, geleceği [âyine-i devranın ne göstereceğini] bekledi.

2. Murat [Uluabad'da] köprüyü geçtikten sonra Foça'ya ulaklar göndererek olan biteni Adorno'ya anlattı ve ona, en kısa zamanda gemileriyle Boğaz'a geçmesi gerektiğini bildirdi. Adorno da, gemileri hazırladıktan sonra, [askerleriyle] bunlara bindi ve yelkenlerini kanatlandırıp Çanakkale Boğazı'na doğru süzüldü; rüzgâr, pruvası üzerine [arkadan öne] esiyordu. Ege Denizi'ni gece vakti yelkenle geçti, sabah vakti Lâpseki ile Gelibolu arasında bulunuyordu; o sırada Murat da kıyıdaydı. Gemiler karaya yanaştı; bunlar 7 tane devâsâ gemiydi; Murat bunlardan en büyük ve görkemli olanına bindi. Her ikisi gemide görüşürlerken ve düşüncelerini birbirine anlatırken Adorno, zaten yakışık alacağı üzere, Murad'a büyük saygı gösterdi; Murat da ona aynı yolda davrandı. Aslında Murat, acaba Frenkler şu ya da bu zamanda yeminlerini çiğner de onu Musta-

140 Doukas, Şeyh Bedreddin ile işbirliği ettiği için Tokat'ta gözaltında bulunan akıncı komutanı Mihaloğlu Mehmet Bey'in Murat tarafından oraya, Uluabad'a getirildiğini; Osmanlı devletinde eski saygınlığına kavuşmak için Murat'a büyük bir hizmette bulunmayı üstlendiğini; Mustafa'nın ordusundaki, hepsini çok iyi tanıdığı Rumeli akıncı Beylerine, ordu komutanlarına "Bre Türk Turhan ve bre hâin!" gibi bağırmalarla seslenip karşı kıyıdan onlarla konuştuğunu ve "Bir düzmecenin peşine takıldınız" türünden sözlerle onların içine kurt düşürdüğünü; bunu duyan Mustafa'nın -özellikle bu sebepten- ürkerek yâni Beyler onu tutuklayıp elini ayağını bağlar, Murad'a teslim ediverirler korkusu içinde oradan kaçtığını bilmiyor. Sözünü ettiğimiz gelişmeler Osmanlı tarihçilerince anlatılmaktadır.

fa'nın ellerine teslim ederek ondan sayıya ölçüye gelmez hazineleri ödül olarak alır ve ardından uzaklara kaçar mı düşüncesinin işkencesini çekmekteydi. Bu nedenle Murat bindiği gemiye, yanına, silâhlı muhafızlarından birçoğunu almıştı; bunlar yaklaşık 500 kişiydi; oysa Adorno'nun aynı gemide yaklaşık 800 güçlü kuvvetli, silâhlı Frenk'i vardı. Geriye kalan gemilerde hem Türklerden hem de Frenklerden silâhlı askerler bulunmaktaydı. Adorno ise, döneklik etmeden ve hiçbir hileye hudaya başvurmadan, yapmış bulunduğu anlaşmalara uydu [ahde vefa gösterdi]. Bu sırada Adorno, Boğaz'ın ortasına gelindiğinde, yerinden kalktı ve Murad'ın önünde diz çöktükten sonra, şap cevheriyle ilgili olarak ona [Murad'a] borçlu olduğu [ödeyemediği] paranın ibra edilmesi dileğini sundu. [Murat] Büyük hoşnutlukla bunu [alacağını] ona bağışladı ve az sonra mürekkepli kalem, eski borcun [yapılacak] ödemesini sildi [Murad'ın ibra etme işleminin senet nitelikli yazılı belgesi düzenlendi]. Borcun tutan ise 27 000 [altın] sikkeyi buluyordu.

3. Mustafa'ya gelince; karşıda [Gelibolu'da] dikilip duruyordu ve bu kişi [Mustafa] kadar durgun, yumuşak bir günde, içi yaralı, denizin ortasında kaleler gibi ya da adalar gibi [görkemle] ışıldayan gemilere bakıyordu. Ancak, hiçbir karşı koyma gösteremiyordu ve o nedenle karşı kıyıya bir kayık [içinde adam] göndererek Adorno'nun güvendiği kişilerden birine, onunla konuşacağı şeyler olduğunu söyleyip bu kişiyi çağırdı. [Bunu duyunca] Adorno, ona, yâveri Barnabas de Cornelio'yu gönderdi; bu kişi yanına gelir gelmez Mustafa, Adorno'ya 50 000 [altın] sikke ödemek vaadinde bulundu; şartı, onun [Adorno'nun] Murad'ı gemilerden çıkmaya bırakmayıp tersine uzaklara, her neresi olursa olsun oraya, [Adorno'nun] dilediği yere, götürmesi idi. Ancak Adorno bu gibi şeyleri duymak bile istemedi.

4. Murat olanlan öğrenince Adorno'yu kucakladı ve şöyle dedi: "Bugünden itibaren benim kardeşim ve sâdık dostum ol". Ne var ki, karşıya, Gelibolu'ya geçtiklerinde, Mustafa'nın askerleri onlan limana girmeye bırakmadı. Bunun üzerine gemilerin kaptanlan kentin az dışındaki, limanın [oradaki koy'un] daha sığ bölümüne yanaştı-

lar ve orada yelken indirip denize demir atarak karaya asker çıkarmanın hazırlığına giriştiler. Ancak Mustafa'nın askerleri hemen kara yanından onlara doğru koşarak geldiler ve saldırıya geçerek onların çıkışını engellediler. Fakat Adorno kayıklar, takalar ve büyük gemilerindeki [yük taşıyarak yedekte çekilen] küçük tekneleri hazır etmişti; bunlardan yaklaşık 20'sini bir arazi parçasını işgal etmek [köprübaşı tutmak] üzere gönderdi; onlara 500'den fazla okçu ve mızrak taşıyıcı Frenk asker koymuştu. Bunlar karaya çıkıp düşman okçularını kıyıdan bir mil kadar uzağa püskürtmeyi başardılar; böylece, onlara karşı güvenle üstünlük sağladıklarında, Murat, yanında en usta 1 000 okçu ve 3 000'den çok en yiğidinden savaşçı ile, karaya çıktı. Frenkler ise, tzangra oku[141] atmakla ve taş fırlatan mancınıklar kullanmakla öndeki safların yolunu açtılar.

5. O sırada Murad'ın ordusu, Frenklerle birlikte, [kalın sesli] borazandan çıkar gibi duyulan bir haykırışla, Mustafa'nın [çerisi] üzerine saldırdı ve onlar sırtlarını dönüp kaçmaya koyuldular; ancak berikiler onları kovalamaya hiç ara vermediler, tâ onların çoğunu kılıçtan geçirinceye kadar. Ve Murat kentin hisanna [surla çevrili bölümüne] doğru ilerlediğinde, Mustafa atını dörtnala sürerek, Edirne yönünde kaçmaya başladı; orada, [sarayda] hazinelerin saklandığı mekâna girdi ve canının istediği kadar parayı alarak, yanında pek az askerle, Ulah Ülkesi [Osmanlıda: Eflâk; Güney Romanya] taraflarına doğru, yapabildiğince, at sürdü.

6. Murat ise, Gelibolu'da iç kaleyi işgal ederek ve kendisinin limana girmesine karşı koymaya çalışanların tümünü kılıçtan geçirerek, üç gün kaldıktan sonra, bu kez kendisi Edirne'ye doğru yola çıktı; yanında, Anadolu'dan ve Batı'dan [Rumeli'nden] gelmiş sayısız asker, Giovanni Adorno ve gemilerin kaptan-komutanları ile [Giovanni Adorno'nun getirmiş olduğu], sayıları 2 000'i geçen İtalyan askerlerden oluşan yardımcı birlik vardı; bu askerler koyu renkli tunç zırhlara bürünmüşlerdi, [bir kısmı] mızrak taşıyordu ve [bunların yanın-

141 Tzangra konusunda bkz. yukarıda s. 22 ve orada dn. 37.

da diğer bir kısmı] balta/teber taşıyan yaya askeri idi; hepsinin içi savaşa tutuşma isteğiyle kaynıyordu. Edirne'ye girdiklerinde, kentin bütün halkı onu [Murad'ı] karşılamaya ve [biat gösterisiyle] alkışlamaya çıktılar. O da anlatılmaz mutlulukla hepsini selâmladı. Ardından babasının sarayına girdi ve zengin şölenler, eğlence cümbüşleri hazırladı, Adorno'nun yanındaki bütün Lâtinleri yanına gelsinler diye çağırdı ve birlikte keyif sürmeleri sonrasında, hepsi [bir ağızdan] onu alkışladılar [Çok yaşa Sultan Murat gibi bağırmalarla biat gösterisi yaptılar]. Ölçüye sayıya gelmez armağanlarla Adorno'yu ihsanlara boğdu ve Rumeli'ndeki kalelerden biri olan Peritheòrio'yu, ömrü boyunca orasını yönetsin ve gelirlerinden yararlansın diye, ona verdi; bu ihsanlarına Foça'nın gümrük vergilerini de ekledi. Gemilerin kaptan-komutanlarına ise çok değerli [üniforma türünden] bir örnek giysiler ve başka değerli armağanlar verdi ve onları teşekkürlerle, barış içinde uğurladı; onlar da Gelibolu'ya gelerek yelkenlerini kanatlandırdılar, pruvalarını Foça denizine döndürdüler [Foça'ya yöneldiler].

7. Murat ise, çok tez davranarak, ayağı kanatlı [hızlı giden] genç ve yiğit askerlerini Tuna kıyılarına yakın bir yerlerde Mustafa'ya yetişsinler ve onu yakalasınlar diye gönderdi. Bu kişi [Mustafa] İstanbul'a sığınmayı düşünüyordu; ama kendisinin daha önce yaptıklarını göz önüne alınca, bilinci [anımsadıkları] onu bundan alıkoydu. Böylece [onu yakaladılar ve] Murad'ın önüne götürdüler; o da, insanların gözünde, hepsi tarafından değilse bile halkın çoğunluğunca, onun Osmanoğlu Bayazid'in oğlu olmadığı, tersine İmparator Manouèl Palaiologos'un ortaya sürdüğü bir sahtekâr olduğu anlaşılsın diye, kamusal [halkın bulunduğu, kent meydanı vb.] yerde asılarak idam edilmesini buyurdu[142]. Oysa aslında o kişi Bayazid'in oğluydu.

142 Osmanlı töresinde, hânedana mensup kişi, boynuna yay geçirilip bu yayın geriye çekilmesiyle yani yayın kirişi ile boğulurdu. Mustafa bakımından bu töreyi uygulatmamakla Murat onun Osmanlı soyundan olmadığını anlatmak istiyor.

[XXVIII. Murat Rumlara savaş açıp İstanbul'u kuşatıyor. İmparator Manouèl ölüyor ve üç ay süren kuşatmada sonuç alamayan Murat, kuşatmayı kaldırıyor. Halil Paşa'yı Cüneyt'in üzerine gönderiyor. Ordusu yenilen Cüneyt, İpsili/Doğanbey hisarına kaçıp kapanıyor. Bağışlanma sözüyle teslim olması sağlandıktan sonra öldürülüyor]

1. Murat babasından kalma saltanat tahtına oturduktan sonra, artık kış gelmiş olduğu için [hiçbir askerî harekâta girişemediğinden], bahann gelişinde, her yerde tellâl bağırtmakla, ulaklar göndermekle duyurdu ki İstanbul'a karşı saldınya geçmek üzere büyük bir ordu toplamaktadır ve hazırlık yürütmektedir. O sıralarda, çoktan beri erk'i oğlu Ìòannès'e bırakmış bulunan İmparator Manouèl, artık çok yaşlıydı ve kendini Kutsal Kitaplar'ı incelemeye vermişti. Yine de, Murad'ın o ay içinde -hâlâ Nisan ayı içinde bulunuluyordu- kendisine karşı sefer açmayı tasarladığını öğrenince, hemen ona elçi gönderdi; bu elçinin adı Theologos Korakas idi ve Philadelphialı [Alaşehirli] idi; Tatarlann [Timur'un] Asia'yı [Batı Anadolu'yu] istilâsından sonra İstanbul'a göçmüştü[143]. Bu adam, zamanının en büyük düzenbazıydı; Türklerin bütün mârifetlerine ve şeytanca işlerine bulaşmıştı. Ancak, sarayın önde gelen bazı kişileriyle her nasılsa tanışıklığı olduğundan, [İmparator] Manouèl ile de bağlantı kurdu. Üstelik Türk dilini iyi bilip kullandığından, her ne zaman gerekse, onu, [Rumlann görevlendirdiği] elçilerle o zamanki hükümdar Mehmed'in veziri [Bayazid Paşa] arasında yapılacak konuşmalarda yardımcı ve çevirmen olarak gönderdiler. Söz konusu görevi uzun zaman boyunca sayısız kez ifa ettiğinden, sonunda hükümdar Mehmed'in kendisiyle, keza onun veziri Bayazid ile de tanıştı. Bunlarla kurduğu dostluk o noktaya geldi ki, eğer İmparatorun Mehmet'den yahut Mehmed'in İmparatordan bir istediği olursa, Theologos [aracılığı üstleniyor ve] hiç denecek kadar kısa zamanda bu görevi yerine getirirken işleri [sonunda kendisi çözmeden önce] öylesine karıştın-

143 Bu kişinin yukarıda s. 108-109'da sözü geçmişti.

yordu ki onların her ikisine de, üstünden gelinmez güçlüklerin büyük düzene koyucusu diye görünüyordu. Ne var ki, bahtın bütün yâver gidişlerinde kişinin üstüne çektiği haset, Theologos'a karşı da yöneldi [ve bu kişi, göreceğimiz üzere, kıskanılmasının kurbanı oldu].

2. Gerek Mehmed'in gerek vezir Bayazid'in ölmelerinden ve erkin daha önce sözü edilen Mustafa'ya Rumların desteğiyle geçmesinden sonra, [Osmanlı ile Rumlar arasındaki] dostluğun tatlılığı, düşmanlığın acılığına dönüştü. Murad'ın saltanatı elde etmesinin hemen sonrasında, İmparator, acılığı yeniden tatlılığa çevirmek için, Murad'a elçi olarak, akıllı ve soylu kişiler olan Lakhanas Palaiologos ile Markos Iagaris'i gönderdi; bunların yapacağı iş, inandırıcı gerekçeler göstererek, bütün olup bitenlerin sorumlusunun İmparator değil de tersine, [Osmanlı devletinde] erk'in emanet edildiği Bayazid olduğunu [Murad'a] açıklamak idi; gerçekten o kişi, küçük yaştaki çocukları, babalarının [Çelebi Sultan Mehmed'in] vasiyetinde açıkça buyurduğu üzere İmparatorun ellerine teslim etmek istememiş, tersine çocukların teslimini isteyen onun [İmparatorun] elçilerini aşağılayarak kovmuştu. Ancak Murat, bu elçileri ne görmek, ne de dinlemek istedi; onları birkaç gün boyunca gözaltına koydurdu, tâ kendisi Kent'e karşı giriştiği askerî hazırlıkları tamamlayıncaya kadar; ancak o zaman elçileri, onlara şöyle diyerek, serbest bıraktı: "Gidin ve İmparatora haber verin; işte görsün, hemen geliyorum". Gerçekten, birkaç günde asker sayısını hiç kimsenin kolay kolay hesaplayamıyacağı, belki de 200 000'in üzerinde olan bütün ordusunu topladı ve İstanbul'a karşı ilerlemeye başladı.

3. İstanbul halkı ise, Theologos'a karşı kuşku beslemeye başlamışlardı; bu kişi elçiler kurulu içinde bulunmadığına [yâni, kurulun sorumluluğuna katılmaktan geri durduğuna] göre, öyleyse hiç kuşkusuz, Kent'e karşı bir entrika hazırlanıyor olmalıdır diye düşünüyorlardı. Theologos, söylediğimiz üzere, Türklerle, hatta onların hükümdarının kendisiyle de, son derecede dostça ilişkiler sürdürmekteydi. Ancak İmparator Manouèl halk tarafından Theologos hakkında [Theologos'un elçilikle görevlendirilmemesi hakkında] bunca çok

söylenti çıkarıldığını görmekle, elçi diye onu, sözde birtakım barış müzakereleri yapacakmış bahanesiyle, Murad'a gönderdi, [hem de] tam Murad'ın kenti kuşatıp ablukaya aldığı sırada. Bu sırada Theologos çadırını Pègè'deki [Balıklı Ayazması'ndaki] kilisenin avlusunda, Kent surunun yakınında kurmuştu. [Az sonra] Theologos Murat'la ve onun en yüksek makam sahipleriyle görüşmek üzere dışarıya çıktı. Ne var ki, pek kurnazca numaralar kullandığı ve barış konusunda bir sürü lâf ettiği halde, hiç değilse bazılarının iddiasına göre, zorbayı ikna etmekte başarısızlığa uğradı. Başkalarının, ancak çoğunluktakilerin, ondan kuşkulanarak varsaydığına bakılırsa, Türk'e şunları dedi: "Benim Kent'te ağa başı [arkhontas] ve buyruk yürütücü olacağım yolunda yeminle berkitilmiş bir anlaşmayı benimle yaparsan Kent'i hemen sana teslim ederim". Ama onun güvendiği adamlarından biri, onların konuşmalarını ve anlaşmalarını duydu; bu anlaşmaya göre, gerçekleşmesi yaklaşan saldırının gününde, Theologos'un kendisi ve yandaşları [surların] Balıklı Ayazması Kapısı'nda olacaklar ve Türkleri [oradan] Kent'in içine girmeye bırakacaklardı. Ardından, Theologos Kent'e döndü ve İmparatorun huzuruna çıkarak ona görev gereği yaptıklarını ayrıntılarıyla anlattı. Tam o sırada onun güvendiği adamı, huzura alarak dinleme salonunun dışında dikilip duranlara onun ihanetine ilişkin bildiklerini açıkladı; herşeyi somut kanıtlarla kanıtladı. Theologos ise, o dönemde İmparatorun, hasta ve ihtiyar olduğu için, kent savunmasına ilişkin konularla [oğlu ve saltanat ortağı] İmparator Ìoannès uğraşırken, kalmakta olduğu Peribleptos Manastırı'ndan[144] çıkar çıkmaz, o zaman, soylulardan bir bölümü ve Gasmoulos'ların[145] tümü, ona bağırıp çağırmaya başlayarak onu küfürlerle ve alaycı sözlerle yıkadılar. İmparator şamatayı duyunca, ne oluyor diye sordu; sonuçta birileri, ihaneti ifşa eden adamı onun önüne getirdiler. İmparator ise kalabalığı yatıştırmak isteğiyle, Theologos'un da onu ihbar eden ki-

144 Samatya semtindeki, şimdi Sulu Manastır diye bilinen Ermeni Surp Kevork Kilisesi'nin yerinde vaktiyle bulunan yapı.

145 Sözcüğün anlamını yukanda belirtmiştik; bkz. s. 125 ve orada dn. 118.

şinin de gözaltına alınmasını buyurdu; ertesi gün gerçekte olan bitenin ne olduğu konusunda inceleme yapmak amacındaydı.

4. Ne var ki, İmparator Kapısı'nda[146] muhafız olarak hizmet eden Giritliler, ihanetle ilgili olarak söylenenleri duyunca, çabucak İmparatorun huzuruna koştular ve ondan kendilerini dinlemesini istediler. Giritliler, her zaman, sadakati en önde gelenler idiler ve ermişlere adanan kiliselerin, kutsal kalıntıların [emânat-ı mukaddese'nin] ve özellikle Kent'in efendisi İmparatorun ezelden üzerine titrerlerdi. [İmparator] Onları kabul ettiğinde, ona şöyle dediler: "Ey İmparator! Onun yerlisi olup da onun içinde gönençle yaşayanlar dine ve sen İmparatorun kendisine ihanet edici iken bizim, Kent'i [İstanbul'u] bizi doğuran yere [Girit'e] yeğ tutup onun uğruna kanımızı dökmek özlemini duymamız, kendi kendimize haksızlık etmek oluyor. Bu nedenle, hemen, Theologos'u, onu yaptıkları konusunda ayrıntılı olarak sorgulayalım diye bizim ellerimize teslim etmelerini emret". İmparator da şu yanıtı verdi: "Ben duraksamadayım; haset [yüzünden iftira] sebebine bir insanın hayatı tehlikeye düşecek olmasın; gerçekten, onun aslında kalleş biri olduğu güvenle anlaşılırsa, onu hemen o anda utanç verici bir [biçimde] idama mahkûm ederim. Bu yüzden, onu siz alın ve sorguya çekin; suçsuz ise bırakın, ama suçlu ise cezasını siz takdir edin". Bunun üzerine onlar, Theologos'u kendi yanlarında sürükleyip götürdüler ve onu derinlemesine sorguya çektiler; ayrıca işkence de kullandılar, çünkü onun evini ararken orada, çeşitli altın ve gümüş kaplar, altın sırmalı yüz örtüleri [peçe'ler], onun İmparatora karşı komplo hazırlamakta kullandığı bazı yazılı deliller[147] gibi birtakım kanıtlayıcı deliller bulmuşlardı; hatta o kaplar İmparator tarafından Türk Sultanına hediye olarak sunulsun diye verilmiş iken beriki [Theologos], o edepsiz, bunların üzerine yatmıştı. O zaman Giritliler onu cadde boyunca, İmparator Kapısı'na kadar yürüttüler; orada hiç acımadan ve insa-

146 Seferden dönen İmparatorların kente törenle girme yeri olan kapıda; batı surlarının güney ucunda idi.

147 "Kullandığı *yazışmaları gösteren* bazı yazılı deliller" demeliydi.

niyet göstermeden onun gözlerini çıkardılar. Öyle ki, göz kapaklarından ve [oradaki] deriden hiçbir kalıntı görünmüyordu. Onu zindana attılar ve üç gün sonra orada öldü; evine el koyup [evi], içini dolduran nice hazinelerle birlikte, yaktılar.

5. Murat Theologos'un ölümünü ve onun idam edilmesinin nedenini duyunca, hem öfkelendi hem üzüldü; kimileri ona, [Theologos] Korakas'ın öldürülmesine neden olan, Mikhaèl Pyllès'den başkası değildir diye [bir söylenti] de fısıldadılar. Pyllès, Ephesos/Selçuk'lu idi, soy yönünden Rumdu, din yönünden hristiyandı, toplumdaki konumu yönünden ise kentinin soylulan arasında bulunmaktaydı. Özel mesleği olarak Pyllès, sarayda hükümdann yazmanı işini yürütmekteydi, çünkü Rum ve [Türklerce de kullanılan] Arap yazısını biliyordu; davranışlan ve ahlâkı konusuna gelince, hiç işe yaramaz adamın biriydi, şehvet düşkünüydü, sefihti ve içi yozlaşmıştı; zorba'ya [Osmanlı Sultanına, onun gizli ajanı olarak] hizmet etmekteydi; ona [Murad'a] bu Pyllès'in kendisinin İmparatora mektuplar göndererek ona [İmparatora] Theologos'un Kent'e ihanet etmekte olduğunu açıklamış bulunduğu ve bu bildirim yüzünden [Theologos] Korakas'ın öldürüldüğü söylendi. [Bunun üzerine, Türkler, Pyllès'i yakalayıp] Onun ellerini ayaklannı bağladılar ve ona acımasızca işkence ettiler; çünkü zaten herkes ondan nefret etmekteydi; ardından büyük bir ateş yakıp bu zavallı yaratığı onun yanına getirdiler ve kendi hristiyan dininden dönüp de selâmete çıkmayı isteyip istemediğini sordular; aksi takdirde [istemiyorsa] onu ateşe atarak haklayacaklardı. O zaman, zaten dininden çıkışı öncesinde de Türk [Türklere satılmış] olan bu kişi, dinini inkâr etti ve onu [topluma rezil edici] teşhir yürüyüşü yaptırarak, sünnet ettiler. Yeterince [bir hayli] yıllar sonra ise ruhunu teslim etti; bu utanç verici din kabullenmesi ikrannı etmiş olarak [müslümanlığa geçmiş olarak] sonu geldi.

6. İmparator Manouèl ise, yatalak olmuşken ve -halk deyişinin söylediği üzere- Ecel'i kendi gözleriyle görmekteyken, Murad'a karşı hangi düzeni akıl etti, şimdi ona geliyorum. [Çelebi] Mehmed'in iki

oğlu olan, Murad'ın kardeşlerinden [Mehmed'in, Murat tarafından öldürülmemeleri için İmparator Manouèl'e bırakılmalarını vasiyet ettiği iki küçük şehzadeden] biri [saraya] varır varmaz [Murat] onu, bunlarda [Osmanlı Türklerinde] geçerli olan murdar gelenek uyarınca, boğdurdu. Keza [düzmece denen Mustafa gibi, kendisine de] Mustafa deneni ise, babasının en yüksek rütbeli makam sahiplerinden biri, İlyas adlı olan, -bu kişi [sarayda, padişaha] şarap sunucu görevindeydi, o görevdekilere Türkçede şarapdar deniliyor- babası [Mehmet] ölünce, kaçırdı ve onu Anadolu'nun Paphlagonia'ya doğru olan bölgelerine götürdü; [bunun üzerine] İmparator Şarapdar İlyas'a gizli mektuplar gönderip ondan çocuğu Bursa'ya getirmesini istedi; [aynı zamanda] yeni devşirilmiş çerilerle bir ordu oluşturarak [bu sayede] çocuğu Bithynia iline sokması için ona pek çok altın gönderdi. O sırada Murat, İstanbul'u almak için kuşatma gereçleri yaptırmanın ve çarpışmanın hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Pek fazla gün geçmeden, bir ulakla, Murad'a şu haber geldi: "Kardeşin Mustafa halen Bursa'ya girmiş durumdadır; orada halk ona boyun eğdi ve onu hükümdar diye [biat gösterisi yaparak] alkışladı. [Ancak] Bu kişi hemen, yanında Şarapdar İlyas ile, Bursa'dan kaçmıştır ve Nikaia/İznik'e doğru yol almaktadır". Murat, çevrilen dolabı öğrenir öğrenmez kafasına "Demek Rumların İmparatoru, benim başıma dert açmak için, yeni bir Mustafa buldu" düşüncesini koydu. [Bu yüzden] düşmanlığa [İstanbul'a saldırmanın hazırlığına] son verip saflarını çözdü ve tasarlanan tekerlekli kuşatma kuleleri ile elepolis'lerin [surların dibine sokulacak askerlerin içine gireceği, tekerlekli, üstü kapalı, kaplumbağa benzeri kuşatma gereçlerinin] yapımından vazgeçip, sayısız kalabalık ordusunu dağıttıktan sonra kendisi de savaşı bırakıp, Edirne'ye geri döndü.

7. İmparator Manouèl ise, bir de felç olmuş durumda, yatakta can çekişirken, sonuçta üç gün içinde Tanrı'ya [can] borcunu ödedi[148].

148 Burada tarihler yönünden bir karıştırma vardır. Rum tarihçilerine göre II. Murad'ın İstanbul'u kuşatması 20 Haziran 1422'de başlayıp 6 Eylül 1422'ye kadar sürmüştü. 75 yaşında ölen İmparator Manouèl'in ölüm tarihi ise gerçekte 21 Temmuz 1425'dir.

Manouèl gerçekten en bilge, erdemli, basiretli ve nezaketle davranır kişiydi; hükümdarlığı Romalılann/Rumlann son İmparatoru, ama İmparator olmak için gerekli özellikleri taşıma yönünden hepsinin içinde birinci olan Ìoannès'e bıraktı[149].

8. İstanbul'un Murat tarafından kuşatılması üç ay sürdü; Murat, girişimlerine son verdikten sonra Edirne'ye dönüp kente girdi ve üç gün sonra Gelibolu'ya indi; oradan denizi, yanında yeterince yaya askeri ve az sayıda sipahi ile, aştı; ancak hiç kimseye hedefinin neresi olduğunu açıklamamıştı. [Hiç oyalanmadan ilerleyerek] Bir gün bir gece içinde [sabahın erken saatinde] Nikaia/İznik'e vardı; oradaki dinsizlere [müslümanlara] gelişini duyurdu. O zaman bunlar, kentin orta yerinde [toplanıp, her kafadan bir ses çıkmasıyla] büyük şamata ettikten sonra, kapıları açtılar ve Murat, gün doğarken, içeri girdi. Gecikmeden, yeni yetmeyi [sağ kalmış tek kardeşi küçük Mustafa'yı] buldu ve onu, yaverleri [eğitmenleriyle demeliydi] birlikte, boğdu[rdu]; bu Mustafa o sırada ancak 6 yaşında idi. Çocuğu ölü olarak gördüğünde, cenazesinin Bursa'ya götürülmesini ve babalarının [Sultan Çelebi Mehmed'in] kabri yanında mezara konmasını buyurdu. O yıl içinde, hepsinin de adı Mustafa olan üç hükümdar ölmüştü: Birinci olarak, birçoklarınca düzmece sayılan; ikinci olarak, Murad'ın [şimdi sözü edilen] kardeşi; üçüncüsü de, Cüneyt'in öldürtmüş olduğu Aydınoğlu. Onlarla birlikte [aynı yıl] Rumlann İmparatoru Manouèl de öldü.

9. Ancak Murat, Edirne'ye dönüşünden sonra Cüneyt'e darbe indirmek için gece gündüz bir bahane aramayı durdurmadı. Bu amaçla ona haber gönderip şöyle dedi: "Yaptığımız anlaşmaları bilirsin. Böylece, benim dostum olarak kalmak istiyorsan, bana hemen ve hiç

149 Rumlann son İmparatoru, 29 Mayıs 1453'de kente girmekte olan Türk askerine karşı elinde kılıç çarpışırken can veren yiğit Kònstantinos Palaiologos'dur (Dragatsès diye de anılır). Bu kişi, şimdi sözü edilen Ìoannès'den sonra taht'a geçmişti; ama Doukas onu İmparator saymıyor, çünkü kendisine Evrensel Patrik tarafından Ayia Sophia kilisesinde törenle taç giydirilmiş değildi; daha önce Mora Yarımadası'nda Mystra Hisarı yöresinin despot'u (İmparatora bağımlı küçük hükümdar) görevinde iken tahta geçtiğinden, taç giyme töreni 6 Ocak 1449 gününde Mystra'da yapılmıştı.

gecikmeden oğlunu gönder; çünkü Tuna ötesine sefer etmeye niyetliyim. Aksi takdirde [=oğlunu göndermezsen] sana düşmanlarımdan biri imişsin gibi muamele edeceğim ve bundan böyle Tann ne isterse sana onu yapacağım". Cüneyt, sükûnetle şu yanıtı verdi: "Ne istersen onu yap ve işin sonunu Tann'ya bırak".

10. O yıl, Murat Ulah Ülkesine [Eflâk'a] ve Sırbistan'a atlı tatarlar gönderip kendisinin saltanata geçişini bildirdi. Her yerden, keza Sırbistan despotundan [bağımlı hükümdarından] ve Ulah Ülkesi voyvodasından, onu tahta çıkışından dolayı kutlamak için toplu olarak [üşüşerek] elçiler geldi; o da bunlann hepsiyle banş sözleşmesi yaptı.

11. Ne var ki, İmparator Ìòannès'e öfkesi yatışmamıştı ve ona banşmaz bir düşmanlık besliyordu. Ancak Kent'e karşı hiçbir şey yapmak elinden gelmediği için, dikkatini Tesalya taraflanna ve Peloponnèsos/Mora Yanmadası'na giden yollara çevirdi. Strymon/Karasu Irmağı yakınındaki kıyılara yeterince güçlü bir ordu göndererek, Selânik'i ablukaya aldı ve çevresindeki yöreleri talan etti; Zètouni'yi ve onun çevresini de yağmalattı. O sıralarda Zètouni'ye vâli olarak, yiğit - eğer bu dev yapılı kişiye adam dememiz câiz ise!- bir adam olan Kantakouzènos Strabomytès gönderilmişti; bu kişi o yakınlarda yaşayan Türklere büyük felâketler getirdi ve Zètouni çevresindeki yöreler ile hisar kasabasını başan ile savundu.

12. [Murat] doğu [Anadolu] ordusunu hazır edip başkomutan olarak Halil'i gönderdi; bu kişi soy kökeni yönünden Rumdu ve daha önce sözü edilen [vezir] -Cüneyt'in henüz Mustafa'nın emri altında bulunduğu sırada öldürtmüş olduğu- Bayazid'in kızkardeşinin kocası idi. Bu kişi, komutayı aldıktan sonra bütün orduyla Philadelphia/Alaşehir taraflanna doğru yola çıktı; Cüneyt ise hiç ürküntüye düşmeden, o da yeterince güçlü bir ordu devşirmiş olarak, Halille çarpışmak için, Thyateira'lılann ovasına [Thyateira/Akhisar çevresindeki ovaya] çıkageldi. Her iki taraf, arada 5 stadia [1 km.'ye yakın] mesafe kalana dek ilerlediler. Sabah olunca borazanlar öttü ve her iki tarafta herkes saflar hâlinde dizilmişken onun [Cüneyt'in] oğul-

lanndan daha genç olanı, adı Kurt yâni [Rumcadaki karşılığıyla] Lykos olan, kalkanlılarla ve [kendi komutası altındaki] diğer taburlarla [düşmanın] saflannın orta yerine [merkeze] saldınya geçti ve onu [merkezi] vahşî [bir yırtıcı hayvan] gibi yardı. Ancak, Halil'in taburlan ve birlikleri gerilediler ve yer açtılar, sonuçta beriki [Kurt] büyük zarar veremeden aradan geçmiş oldu. Halil, Kurt'un deneyimsizliğini ve askerlik işlerinde ustalıktan yoksunluğunu görünce[150] ordusunu bir yolun kenannda bulunan kuru bir yere kadar çekti ve [askerlerine] hepsi ak börklerini başlannndan çıkanp saklasınlar diye komut verdi; Kurt'un dönüşü sırasında aynı yoldan geçeceğine inanıyordu. Cüneyt, yan tarafta [hayli ileride], Kurt [düşmanın bir bölümünün onun arkasındaki araziye yeniden geçmesiyle] yeniden arkadan saldınya uğrarsa kendisi de Halil ile kapışmak için çıkış yapmak üzere dikilip duruyordu. Kendisinin de Kurt'un arkasından ilerlemesi durumunda, elde kalan ordu [demek, arada Halil'e katılanlar olmuş!] dahi çözülür ve Halil'in yanına akıp gider diye korkuyordu. Bu sebepten, hiç kımıldamaksızın Kurt'u bekledi. Ne var ki, Kurt, içi kibir ve gururla dolu, mızrak taşıyan diğer askerler çevresinde, atının üstünde çalım satmakla oyalandı [gecikti], akşam çökerken dönüşe geçti. Yaklaşık 10 stadia [2 km. kadar], kime rastlarsa kılıçtan geçirerek ilerledikten sonra, gelmiş bulunduğu yola yeniden girdi. [Yol üzerinde] Görünür bir yerde toplanmış halde pek çok askerin varlığının belirtilerini farkedince ve [mehter çalgılan türünden] çalgılann sesini duyunca ve babasının bayraklanna benzeyen bayraklan uzaktan seçince, babasının arkadan saldırmakla Halil'i hezimete uğratmış bulunduğunu sandı. Ancak o yere vanp da oradakilerin düşman olduğunu anlayınca, dizginleri çekip dönüş yaptı ve geriye doğru atını dörtnala sürmeye başladı; [halk ağzındaki] deyişteki gibi, ayağına çabuk köpekler -hani, ayağı kanatlı köpekler demeye-

150 Düşman saldınya geçtiğinde saldınlan ordunun merkezini geriye çekerek kanatlannı yerinde tutması ve düşman ilerleyince hilâl biçimindeki konumunda kanatlannı kapatarak düşmanı çember içine alması, imha etmesi, askerlik tarihinde çok eskilere dayanan bir uygulamadır. Kurt, bunu dahi bilmiyor.

lim- tarafından kovalanan tavşan misali, kaçmaktaydı. Cüneyt ise, bu kadar gecikmeden dolayı tedirgin olmuştu. Ancak az sonra kurt [kapana] yakalandı ve Halil'in önüne götürüldü. Cüneyt de, oğlunun yakalandığını öğrenince, ordusunun geri kalanıyla arkaya dönüp İzmir yakınındaki dağlan ve diğer zor geçit veren yerleri geçmeye başladı, tâ İpsili [yazılışı:Ypsèlè] denen [şimdi, Doğanbey; Seferihisar ile Selçuk arasında, kıyıda] küçük bir kaleye varıncaya dek. Cüneyt, bu kalenin yeterince silâh ve yiyecekle levazım yönünden donatılmış olduğunu, beri yandan da genç askerlerin oluşturduğu güçlü bir muhafız birliğince korunduğunu [daha önce] inceleyip farketmişti; [bu kale] İonia kıyısındaki körfezlerden birinde [Kuşadası Körfezi'nin kuzey yanında], Samos/Sisam Adası'nın karşısında, denizin [körfezin] iç yanında bulunuyordu[151]. İşte orasını konaklama yeri edindi.

13. Bu arada Halil, Cüneyt'in oğlu Kurt'u, Cüneyt'in kesin olarak biçilmesinden önceki [ilk toplanan] ürün olarak, zincire vurulmuş halde, Edirne'ye yolladı. Emîr Murat ise onu, amcası -daha önce sözünü ettiğimiz-Hamza'yla birlikte, bağlı durumda, Gelibolu'ya gönderdi; orada bunlan demir zincirle ellerinden ve ayaklarından bağlı, burcun zindan bölümüne attılar. Halil ise Ermos/Gediz Irmağı'nı geçti ve Nymphaion/Kemalpaşa'ya vardı; oradan Ephesos/Selçuk'a geçti; yol boyunca, yörenin bütün Beylerine ve hüküm yürütenlerine güvence verdi ve onlardan [Osmanlıya karşı] her türlü hileden beri olduklan yolunda and aldı ve onlardan her birine ayrı ayrı arpalıklar, yerler, onurlandıncı ünvanlar vermeyi vaad etti. Hükümdara mektup da göndererek, bütün olan bitenleri bildirdi. Murat, Cüneyt'in kaçışını ve onun oğlunun yakalanışında Halil'in gösterdiği yiğitliği öğrenince, o ili Halil'e bıraktı; Halil'in eşinin erkek kardeşi ve -Mustafa'nın [Edirne'de saltanat] gününde Cüneyt'in öldürdüğü- Bayazid'in kardeşi olan, [daha önce Aydın ilinin yönetimiyle görevlendirdiği] Hamza'nın yerine geçmek üzere de, onu [Halil'i], Cü-

151 İpsili/Doğanbey hakkında bilgi için İnkılâp Kitabevi yayını İonia kitabımıza bkz.

neyt'in yapıp ettiklerine göz kulak olmak, bu kişiyle savaş yürütmek ve İpsili Hisarını, Cüneyt oradan kaçmasın diye özenle dikkat göstererek kollamak göreviyle [oraya] gönderdi. O [Cüneyt] ise, işlerin nasıl zora girdiğini öğrenince, deniz yolundan yelken açtı gitti; gerçekten, [o zaman şimdikinin tersine yalnız kıyıya yukandan bakan bir tepe üstünde bulunmayıp surlan aşağıya deniz kıyısına kadar inen] İpsili'de [Osmanlının denetleyemediği deniz kıyısında] üç tane, iki dizi kürekli savaş gemisini bulundurmaktaydı; [giderken] yerine yönetici olarak adı Bayazid olan kardeşini bıraktı, ona hisan bütün [askerî] güçleriyle savunmasını buyurdu. Hisar içinde depolanmış olarak her türlü silâh, yiyecekler ve bütün ihtiyaç maddeleri ve [askerlik eğitimi yönünden] her türlü hazırlıktan geçerek yeterlilik kazanmış çok sayıda genç [asker] vardı.

14. Bu kişi, Amorion'a çıkageldi[152] ve Konya hükümdan Karaman'a, bazı âcil konular hakkında onunla görüş alışverişinde bulunmak üzere kendisiyle buluşmak istediği haberini gönderdi. Karaman da buna 200 at ve atlarla birlikte bazı ileri gelen kişileri gönderip, gelsin diye haber iletti. [Cüneyt, İpsili hisanndan deniz yoluyla kaçarken kullandığı] Kalyonlan ise geriye [İpsili'ye] yollamıştı. Buluştuklannda Cüneyt, onu asker gücüyle [İpsili'ye] gelsin ve kendisine yardım etsin diye ikna etmek için uzun uzadıya konuştu. Ancak Karaman, Cüneyt'in vaktiyle, Süleyman [Çelebi] zamanında düzenlediği, anlatımımızda daha önce sözünü ettiğimiz dalavereleri anımsayarak, ikna olmadı. Onu, kendisine yardımcı olmak üzere bir miktar para ve yaklaşık 500 asker vererek, gönderdi. [Cüneyt] Ondan ayrılıp yanında 500 atlıyla Phrygia Salutaris'i [Akşehir yöresini kasdediyor] geçti, [Denizli yakınındaki] Laodikeia'ya indi, oradan da yüce dağ Tmolos/Bozdağ'a çıkarak [diğer yandaki] Sardeis'e indi, Sardeis'den de Nymphaion/Kemalpaşa'ya. Orada ise gidiş yolunu değiştirdi, sağa [Kemalpaşa'dan

152 Amorion, erken Bizans çağında çok önemli bir kentti; Konya'dan gelen anayolun üzerindeydi ve biri batıya, İzmir taraflarına, diğeri İznik, İstanbul taraflarına giden iki ana yolun kavşağındaydı. Kalıntılan Afyon ili Emirdağ ilçesine bağlı Hisar köyündedir.

batıya, İzmir'e] giden yoldan ayrılıp [güneye yönelerek ve Hitit'ler çağı Luvi kabartmasıyla ünlü Karabel Geçidi'ni aşarak] gece vakti bir dereyi geçip Triakonta [şimdi: Torbalı] denen bir köyde kaldı [konakladı]. O aynı günde, Gallèsios/Alaman Dağı önünde denize doğru uzanan tepeleri geçti[153]; gecenin birinci nöbet vaktine doğru İpsili'ye vardı. Şamata patırtı ile nara atıp kuşatıcılan baskın şaşkınlığına uğrattı; bunlardan kimi kaçmaya koyuldu, kimi direnişe geçti. Hisar kasabasının kapılan [içeridekilerce] tümüyle açılıp kuşatılanlar dışanya hamle ettiler ve dışandakilerle kapışıp düşmanlannı kıyımdan geçirdiler. Gün doğup da ordu bir yanda toplanınca, [gelenlerin] hepsini, o arada Cüneyt'in kendisini, içeriye koydular [götürdüler]. Onlan kuşatmış olan ordudaki asker sayısı 50 000'in üzerindeydi; oysa savunucular, Karaman'ın askerleri dâhil, ancak 1 000'e vanyordu. Hamza, karadan saldırmakla yengi sağlayamıyacağını gördü; çünkü hisar [iç kalesi] yüksek yerdeydi ve çok iyi berkitilmişti [aynca surlar aşağıda deniz kıyısına kadar iniyordu ve gemilerle dışandan yardım alınması, giriş çıkış yapılması engellenemiyordu]; Murad'a haber iletip, deniz yanından [abluka ve] saldın için destek verecek Ceneviz gemileri sağlanması gereğini bildirdi; çünkü hisar denize doğru yayılıyordu, içi ise buna [denize] açılmaktaydı [kayıkla giriş çıkış yerleri vardı]; bu durum nedeniyle o yanı açıktı [denizden saldırıya karşı savunmasız gibiydi]. Murad'ın tanıdığı olan, Palabitzinos lâkaplı, Persibas adlı bir Ceneviz, çıkış yapıp hisan işgal etmek üzere Sultanla anlaşmaya vardı; gerçekten, bu arada Adorno ölmüş idi [sağ olsaydı anlaşma onunla yapılırdı]. Böylece, yelken açıp Khios/Sakız Adası'na gitti ve üç tane devâsâ kalyon kiralayıp bunlarla İpsili'ye doğru denizi aştı. Cüneyt'le birlikte hisann savunuculan gemileri görünce, ürktüler ve birinci gün [saldıya] direnmekle birlikte anladılar ki, ertesi gün teslim olmak zorunda kalacaklardır. Bunun üzerine Kara-

153 Doukas, Cüneyt'in, Torbalı tarafından Selçuk'a yaklaşırken, Selçuk'un 20 km. kadar öncesinde sağda, kuzeybatı ileride bulunan, ana yola yakın (ve bir ön yükseltisi üzerinde Keçi Kalesi'nin bulunduğu) Gallèsios Dağı/Alaman Dağı ile, onun batı ilerisindeki deniz arasında uzanan tepelerin kuzey uzantılannı aştığını (ve İpsili/Doğanbey güney yakınında Ürkmez köyü dolaylarına çıktığını) söylemek istiyor.

man'ın 500 askeri [hemen] o gece kalenin kapılarını açtılar ve kaçışa koyuldular; ve bunlardan birkaçı kurtulabilmekle birlikte, diğerleri saldıranlarca [hınçla] kılıçtan geçirildiler, çünkü Karaman'ın yönettiği kişiler her zaman Osmanlılara karşı düşmanca tutum izlemiştir. Gün doğduğunda Cüneyt, [hisardaki] kalabalığı paniğe kapılmış görerek ve acaba bir sonraki akşam bir zaman gelip de hepsi karşı yana katılırlar, kendisini yalnız bırakırlar mı diye ürkerek, kendisinin en yakınlarından birini Halil'e gönderdi; çünkü Hamza Ephesos/Selçuk'a geçmiş bulunduğundan o hafta hisan kuşatmakta olan, o idi. Cüneyt Halil'e, eğer onu öldürtmeyip onları Murad'ın huzuruna göndereceği yahut da kendisinin götüreceği yolunda kendisine yemin ederek söz verirse, o zaman, hisan ona teslim edip dışarıya çıkacağını bildirmişti. Halil hiç gecikmeden ona bu andları verdi ve böylece çok geçmeden Cüneyt, yanında kardeşi Bayazid ile dışarıya çıkıp Halil'in önünde secde ettiler. Halil onlara, yerleşsinler diye çadırlar verdi. Hamza ise, akşama doğru çıkageldi ve enişteşi Halil'den olup bitenleri öğrenince, hemen Cüneyt'in uyuduğu çadırlara 4 cellât gönderdi; Cüneyt, uykusuz bunca gece geçirmeler sebebine [çok ağır uykuya dalmış olarak] horlamaktaydı; bu kişiler onun kafasını, uyuduğu sırada [topuzla vurarak] ezdiler[154]. Sonra [kardeşi] Bayazid'in, bunun oğlunun ve torunlarının kafasını kestiler. Onun soyunun küçücük yaştaki çocuklarına bile acımadılar. Kafaları, olabildiğince çabuk, Edirne'de bulunan hükümdara gönderdiler. Hükümdar [Murat] da, Gelibolu'ya buyruk gönderip orada tutuklu olanların, Kurt ile amcası Hamza'dan söz ediyorum, başlarını kestirdi; böylece Cüneyt'in tüm [erkek] soyu son bulmuş oldu.

154 Osmanlı tarihçileri, Cüneyt'in (ağabeyi vezir Bayazid Paşa'yı öldürttüğü) Hamza Bey tarafından öldürülmesini hayli değişik anlatımla aktarmaktadır.

[XXIX. Rumlarla barış; Venedik ile Selânik yüzünden bozuşma, Selânik'in zaptı ve barış. Ulahlarla ilişkilerde dalgalanmalar. Karaman Beyliği ile savaş, Akşehir ile Beyşehir'in Osmanlılarca zaptedilmesi ve barış]

1. [Bu sırada] İmparator İoannès Murat'la müzakerelere girişti ve onunla barış yaptı; Karadeniz kıyısı boyunca [hâlâ Rumlann elinde kalabilmiş] kentleri ve köyleri, onun savaşla zaptetmeyi başaramadığı Mesèmbria, Terkos ve birkaç diğeri dışında, ona bırakmayı, keza Zètouni'yi Strymon/Karasu taraflannın bütün geri kalanıyla birlikte ona bırakmayı kabul etti; üstüne, ona 300 000 akçe tutannda yıllık haraç ödemeyi. Bu andlaşma ile barış uğruna elinden geleni yapmış oldu.

2. Murat da, Baht [artık] ona kayıncı gözle baktığı ve sonunda bütün düşmanlannı yok etmiş olduğu, kendisinden çekineceği ya da onu tedirgin edecek hiç kimse kalmadığı için, Trakya'dan [Rumeli'nden] aynldı ve Bursa'ya gitti; oradan da [yola çıkıp] Lopadion/Uluabat köprüsünü geçerek, Bergama'ya indi, Bergama'dan Manisa'ya, Manisa'dan İzmir'e ve sonunda İzmir'den Thyraia/Tire ile Ephesos/Selçuk'a.

3. Bunun üzerine, yalnız komşu yörelerin değil uzaklardaki yörelerin hükümdarlan da onun huzuruna çıkageldiler. Huzuruna, İmparator İoannès, Mesazonda'sı [baş vekilharcı] Loukas Notaras'ı pek çok armağanla göndermişti[155]; keza Sırbistan despotu Lazar, ayrıca Ulah Yurdu [Eflâk] hükümdan [voyvodası] Dan, Midilli [Ceneviz] Beyi, Khios/Sakız'lılar [adanın Ceneviz Beyleri] ve Rodoslular [adaya egemen şövalyelerin temsilcileri], hepsi gelip ona biat ettiler. Hepsi ondan güvenceler aldılar ve onlar da kendilerinin ona karşı barış isteğiyle dolu olduklan, dostluk tutumu gösterdikleri yolunda taahhütte bulundular, keza o, onlara aynı taahhütlerde bulundu, yalnız Venedikliler hâriç; neden böyle, şimdi ondan söz etmeye geliyorum [başlıyorum].

155 Eseri çağdaş Yunancaya çeviren Karalès'in buraya sokuşturduğu "onun itiraz götürmez üstün gelişini kutlamak amacı ile" eklentisi, özgün metinde yoktur.

4. İmparator Manouèl'in [ortak] İmparatorlar Ioannès ile Theodòros'dan sonra gelen [yâni] üçüncü oğlu despot [bağımlı küçük hükümdar] Andronikos, kutsal hastalıktan [sara] ıstırap çektiği halde, Selânik despotluğuna atanmıştı. Murat'la savaşıldığı dönemde, Kent'in kuşatılmasının da öncesindeki, Mustafa'nın Limni adasından salıverilmiş olduğu dönemi kasdediyorum, Selânik'de savaş vardı [bu kent Osmanlılarca ablukaya alınmıştı] ve Tesalya, Aitòlia, Phthiòtis, Thèbai'nin, hatta ötedeki Ioannina/Yanya'nın baş yöneticilerinin tümü, Evranos Oğulları ve Turahan ve diğer birçok diğeriyle birleşmiş olarak, kenti kuşatmaktaydılar. Selânikliler Türklerin her gün yaptıkları saldırılardan dolayı kızgınlık duyarak ve hiçbir yerden herhangi bir umutları olmayarak [olmadığından] -çünkü [başkent] İstanbul kendi başındaki belânın sıkıntısını çekmekteydi ve artık onlara katlanamıyordu-, zorunlu gereksinim nesnelerinin yokluğu nedeniyle kendileri açlık çekerken, o yerin [Selânik'in] ileri gelenlerini, despot [Andronikos] istesin istemesin kenti onlara [Venediklilere] teslim etmek isteğiyle, Venediklilere gönderdiler. Venedikliler bunları [temsilcileri] kucaklarını açarak kabul ettiler, kenti korumak, güçlendirmek, gönendirmek ve onu ikinci bir Venedik'e dönüştürmek taahhüdünde bulundular. Bu Selânikliler de Venedikliler toplumuna, tıpkı Venedik'in kendisinde doğmuş ve yetişmiş kişiler gibi, sadık kalmaya [bütün Selânik halkı adına] söz verdiler. Anlaşmalar imzalanır imzalanmaz, Venedik Duka'sını [komutan-vâli'sini] 10 tane üç dizi kürekli savaş gemisiyle Selânik'e götürdüler, onu içeri soktular ve [Rum İmparatorunun baş yönetici atadığı] despot Andronikos'u kovdular. Genç Duka'ya biat töreni yapılınca, üç dizi kürekli savaş gemileri Venedik'e döndü. Tam o sırada Türk saldırılarının sayısı arttı, çünkü Türkler [Venediklilere] şöyle demekteydiler: "Bu kent bize aittir; gerçekten, eğer biz onu güçsüzleştirmeseydik onu asla size teslim etmezlerdi, size yönelmezlerdi". Böylesine yüksekten atıcı bahanelerle savaş çıktı ve Türkler üstün gelip Selânikliler açlıktan kırıldı. Bunun üzerine Lâtinler, acaba Rumlar durumdan hoşnutsuzlanır da bize karşı ayaklanır, kentin daha önce de [Baya-

zid'in zaptetmesiyle] Türklerin olduğu gerekçesiyle Türkleri kentin içine sokar ve Venediklileri kovar mı korkusuyla, [sistemli olarak] Rumlann soylulannın hânelerini [ev halklannı] dağıtmaya giriştiler; kimilerini Euboia'ya [o zaman kendi egemenliklerinde bulunan İğriboz Adası'na], kimilerini [yine kendi egemenliklerindeki] Girit'e ve nihayet kimini de Venedik'e gönderiyorlardı. Söylenti olarak yaydıklan uydurma bahaneye bakılırsa, zorunlu gereksinim nesneleri yâni buğday, arpa, baklagiller, et ve her çeşit yiyeyecek kıt olduğundan, kentte yaşayan nüfusu seyreltmek [azaltmak] gerekiyormuş; bu yüzden, [yâni] bu sıkıntılı durum nedeniyle, eşraf takımı başka yerlere, sonradan Tann'nın yardımıyla geriye dönmek üzere, nakledilmekte imiş. Böylece pek çok kişiyi şuraya buraya dağıttılar, birçoğunu denizin derinliklerine attılar, kimini [Venedik'e] sadakatsizlikle suçlayarak cezalandırdılar, geri kalanlannı da binlerce çeşit adı konmamış [ne idüğü belirtilmemiş] eylemle suçlayıp onlara eziyet ettiler. Murad'ın Asia [Batı Anadolu]'dan Trakya'ya [Rumeli'ne, başkent Edirne'ye] dönüşü sonrasında, Venedikliler banş isteğiyle elçi gönderdiler. O ise yalnız şu yanıtı vermek tenezzülünde bulundu: "O kent bana baba mirasıdır ve dedem Bayazid ellerinin [bileğinin] gücüyle onu Rumlardan almıştı. Eğer [o zaman] Rumlar yengi kazanmış olsalardı, bana haksızlık ediyorsun demeye haklan olurdu. Ama, Lâtin olan ve İtalya'dan gelen sizler, benim bölgelerime nasıl giriyorsunuz? İsterseniz, geriye dönün; aksi takdirde ben tez zamanda geliyorum". Elçiler bir iş beceremeden döndüler ve [aldıklan] yanıtı guardia'nın yâni muhafız gücünün üç dizi kürekli savaş gemileriyle Venedik'e yazdılar[156].

5. Murat da, bahann gelişiyle Edirne'den Serez'e geçti ve bütün Batı [Rumeli] ordusunu topladıktan sonra, Hamza'ya haber gönderip Anadolu'nun bütün birliklerini alıp onunla Tesalya'ya gelmek üzere Boğaz'ı geçmesi için haber gönderdi. Her ikisi buluştuğunda, onu, as-

156 İfade tuhaf; "aldıklan yanıtı yazıp, ... savaş gemileriyle Venedik'e gönderdiler" denmeliydi. Karalès de çağdaş Yunancaya çevirisini, "...bir iş beceremeden döndüler ve raporlannı Venedik'e ... savaş gemileriyle gönderdiler" diye vermiş.

kerî birliklerin tümüyle, Selânik'e karşı yolladı. Ancak, Murad'ın kendisi, orada bulunan nimetlerin keyfini sürerek, Serez'de kaldı; gerçekten, genç olduğu, ancak 25 yaşında bulunduğu için, şölenleri [yeme içme çalgı çengi cümbüşlerini] severdi. Hamza ise kazıklardan bir çitle çevirdiği Selânik'e karşı aralıksız olarak kuşatma savaşı sürdürüyordu; kuşatanlarla kuşatılanlar arasındaki oran da yüze karşı bir idi. [Surlara tırmanılmasını sağlayacak] Merdivenlerin, pek çok elepolis'in [kaplumbağa denen kuşatma gerecinin], sayısız diğer kuşatma gereçlerinin yapılması bitirilince, son saldırıyı gerçekleştirsin [ve Selânik'i fethetmişlik şânını kazansın] diye Murad'a tez gelsin haberini iletti. Bu sırada kuşatılanlar, Venedik'ten üç dizi kürekli savaş gemileriyle gelecek yardımı bekleyip duruyorlardı. Ve Murat geldi ve savaşın yürütülmesini [son saldırıyı] güzelce hazırladı; üç dizi kürekli savaş gemileri ise hiç mi hiç görünmedi. O zaman Murat, borazan sesleri arasında tellâl bağırtıp şunu duyurdu: "Bakın, kentte her ne varsa size [yağmalamanıza] bırakıyorum: erkekler, kadınlar, çocuklar, gümüş, altın; kendime ayırdığım sadece kenttir". Bunun üzerine [mehter takımında bulunanlar türünden] çalgılar çalmaya başlandı ve merdivenler surlara dayandı; zaten, içerideki 500 ya da 1 000 yahut 2 000 savunucu, böylesine [bu kadar büyük] bir kentin içinde ne yapabilirdi? [Kaldı ki] Önde çarpışan her on kişi içinde yalnızca bir tek tzangra oku atıcısı vardı; merdivenlerle sura tırmanan adamlar içeriye doluştular ve kapılardan birini açtılar, bütün ordu an oğulu gibi kente daldı. Ne korkunç bir manzaraydı bu: erkeklerle kadınlar, genç oğlanlarla bakire kızlar, yeni yetmelerle küçücük çocuklar, bunların hepsi, her bir sipahinin atı arkasında [iple birbirine bağlı olarak] dizi halinde çekilip götürülüyordu. Duyulan tek şey "Vay [halimize]!" bağırmalarıydı; ama onlara acıyacak, onlara yardım eli uzatacak hiç kimse yoktu. Bu, [1453'de] Kentlerin Sultanı'nın başına gelecek olan felâketlerin başlangıcı niteliğinde bir âfet ve felâket idi. Konaklan soydular; tapınaklan, kiliselerin süslemelerini viran ettiler; kutsal kalıntılar [ermişlerin kemikleri, kullandıklan eşya vb.] dinsizlerin ellerinde murdar oldu; iffetli bakireler sefihlerin kucağında ve soylu hanımefendiler soysuzla-

nn kollannda kirletildi; ve bütün bu felâketler, nasıl ve niçin oldu? Bizim günahlanmız yüzünden. Sadece bir tek gün içinde böylesine [kalabalık nüfuslu] bir kent boşaldı, ıssız kaldı [29 Mart 1430]. Bunun üzerine hükümdar [Murat] yörede yaşayan Türkleri çevredeki köylerden ve kentlerden topladı ve onlan çoluk çocuklanyla kente yerleştirdi; beri yandan da ferman çıkanp bir Rum [onu köle edinmiş kişiden] satın alınarak âzad edilirse ona yeniden bu kente yerleşmek izni vereceğini duyurdu. Büyük din şehidi Dèmètrios'un kilisesi dışında, ünleri her yana yayılmış bulunan en güzel manastırlan, kendi dininin sunaklanna dönüştürdü. Bunun içine girip, bir koçu kendi elleriyle kurban ettikten sonra, namaz kıldı; ardından, onun hristiyanlann elinde kalmasını buyurdu. Türkler mezarlann üstündekiler dışında, kiliselerdeki ve adyton'lardaki [kiliselerin en kutsal iç bölümlerindeki] bezemeleri gasbedip oralarda yalnız çıplak duvarlar bıraktılar. Ardından, Murat Selânik'den ayrılıp Edirne'ye geldi. Çok geçmeden Venedikliler de elçiler göndererek onunla banş anlaşması yapmak istediler, çünkü [Rum İmparatorluğunun elinden almış bulunduklan] Euboia/İğriboz Adası da ellerinden gidecek diye korkuyorlardı.

6. O günlerde Ulah Yurdu/Eflâk Voyvodası Mircea'nın evlilik dışı oğullanndan biri ortaya çıktı; gerçekten onun [kendisi gibi] sefih yaşam süren birçok evlilik dışı oğlu vardı. Bu kişi İmparator Ìoannès'in sarayında, ordunun subaylanndan biri olarak kalmakta ve her gün savaş işlerinde, özellikle de çete [gerilla] savaşımında usta genç adamlarla konuşup görüşmekte iken, İstanbul'dan çekip gitti. O sırada İstanbul'da başka bazı Ulahlar da bulunmaktaydı. Bu kişi onlan da yanına aldı ve Ulah Yurdu'nun uç bölümlerinden birine gidip orada yeterince sayıda baş kaldırmış kişi devşirdiler, her gün sayılan arttı ve sonuçta büyük bir askerî güç oluştu. Gerçekten Ulah soyu büyük iç kargaşaya düşmüştü ve her bir erk tâlibine halkın eğilimi hızla düşünce değiştiriyordu.

7. O zamanki Voyvoda, Mircea'nın yeğeni, yâni erkek kardeşinin oğlu olan, Dan idi. [Başa geçmesi şöyle olmuştu:] Bu kişi, Mircea'nın ölümünü öğrenir öğrenmez -kendisi Murat Kent'e karşı sefer ettiği

sırada onunla birlikte idi, ama savaş için saf halinde dizilmiş bulunurlarken o ve [yanındaki] Türkler pusuya düşmüşlerdi [baskına uğramışlardı]- geldi, Kent'e girdi. İmparatorun huzuruna çıktı ve Rumların yanında çarpışarak Türklere karşı yiğitlikler gösterdi. Murat, başarısızlığa uğrayarak Kent'i bırakıp gittiği zaman, Dan İmparatorun önünde yere kapanarak ondan, özgürce ve dosdoğru yoldan kendi halkının yanına gelmeyi [vatanına dönmesine izin vermesini] diledi. İmparator onu uygun biçimde onurlandırdı ve onu gemilerinden birine bindirip Karadeniz üzerinden Ak Hisar'a [Cetatea Alba, Akkerman] gönderdi. Ulah Yurdu/Eflâk'ın Beylerinden orada bulunanların hepsi bu kişiyi hükümdar olarak alkışladılar [ona biat gösterisinde bulundular] ve onu, Mircea'nın evlilik dışı oğlunu öldürerek, babasının tahtına çıkardılar. Bütün Ulah Yurdu/Eflâk'ın hükümdan durumuna gelir gelmez, Murad'a elçiler göndererek barış diledi, bu da oldu, çünkü Murat ahlâkı yönünden erdemli ve ılımlı idi. Ona yıllık vergi ödemekle, Dan, Ulah Yurdu/Eflâk'ta egemenlik sürdü ve komşularıyla tam bir barış içinde kaldı.

8. Ama şimdi sözümüz Drakul'a -gerçekten onun adı böyle idi; her işinde kurnaz mı kurnaz biriydi; zaten Drakul adı [Romencede] "Kurnaz" [doğrusu: Şeytan] demektir- yeniden dönsün. Bu kişi Dan ile savaşmaya girişip onu yakaladı, kafasını kesti ve babasının tahtına çıktı[157]. Murat olan biten faciayı öğrenince, derin üzüntü duydu; elinde [tutak olarak] Dan'ın bir diğer kardeşi vardı; onu bu katil kardeşinin yerine hükümdarlığa çıkarmak istedi ve bu amaçla onu bir ordu birliğiyle Ulah Yurdu/Eflâk'a gönderdi. Drakul ise sal-

157 Mircea, Mehmet Çelebi'nın Şeyh Bedreddin ayaklanmasıyla uğraştığı sırada ölmüştü (1418'de). Oğulları arasında taht kavgası hemen başladı. Önce Mihai, Macarların desteğiyle başa geçti. Mircea'nın diğer oğlu (ve Mircea'nın, kendisinden önce tahtta bulunmuş kardeşi Dan'ın adaşı) Dan, onu devirip yerine geçti. Mircea'nın oğullarından Aleksandru Aldea, hem Mihai'yi hem de Dan'ı altedip, voyvodalığı kendisi elde etmek çabasındaydı; bu çabasında ona, kendi oğlu, Şeytan Vlad da denen Vlad Drakul yardımcı olmaktaydı. Osmanlı tarihinin ünlü Kazıklı Voyvoda'sı bunun (Vlad Drakul'un) oğlu Vlad Drakul Tepeş'tir; beyazperdedeki Vampir Kont Drakula tipini yaratanlar, ondan esinlenmişlerdir. Şimdi baba Drakul'dan söz ediliyor.

dıranlara karşı korkunç bir savaşıma girdi ve onlan hezimete uğratıp sonunda imha etmeyi becerdi ve Dan'ın kardeşini [daha önce öldürdüğü kardeşi Dan'dan sonra, bu diğer kardeşini de] öldürdü ve miras yoluyla kalmış saltanatı elde etti.

9. O yıl, Karaman'ın adamlanndan biri Murad'a [söz arasında], onun [Karaman Beyi'nin] ahırlanndaki Arap atlan arasında, [hızlılıkta] becerisi, yaşı[158], rengi ve beden organlarının ve eklemlerinin uyum âhengi yönünden bütün Arap atlannı geçen bir atın bulunduğunu ve bu atın Araplarca dikkatle, özenle yetiştirilip eğitilmiş olduğunu haber verdi [söyledi, açıkladı]. Murat da bu ata sahip olmayı isteyerek güvendiği hizmetkârlanndan birini, onu istemek üzere, gönderdi; kendisinin [ata sahip olmak niyetini] ilk haber verişinde dostluk hatınna hayvanı teslim edeceklerini ya da olsa olsa bir karşılık isteyeceklerini umuyordu; zaten Murat öteden beri babasının ve dedesinin Karaman Beyliğine karşı başanlanndan dolayı, Karaman'ı küçümser ve tehdid ederdi. Bu nedenle, atı şu ya da bu biçimde sahipleneceği kanısındaydı. Ne var ki, Karaman tersine düşüncede olduğundan, onun hizmetkânna, parmağıyla atı göstererek, sordu: "Senin efendin bu ata binebilir mi?" O da şu yanıtı verdi: "Binebilir mi binemez mi, bu soruya yanıt vermek bana düşmez; bunun yanıtını ancak o verebilir; ama sen efendime ne yanıt götüreceğimi bana söyle". Karaman da şöyle dedi: "Efendine söyle ki, o böylesine gururlu [zaptedilmez] bir ata asla binemez; ben bile ona binmeyi zar zor becerebildim. O nedenle, atı ona göndermiyorum". Murat ise bu sözleri duyunca yüreğinde sıkıntı hissetti, tez zamanda ordusunu topladı ve Boğaz'ı geçip Bursa'ya vardı, orada kısa süre kalarak Anadolu ordusu toplanıncaya kadar bekledi.

10. Ve [tam o sırada] az önce sözünü ettiğimiz Ulah Yurdu/Eflâk Voyvodası Drakul, Boğaz'ı geçerek, çıkageldi ve Bursa'da Emîr Murat ile buluştu; onun önünde yere kapanarak bağımlılığını taahhüt

158 Doukas özgün metinde burada, çağdaş Yunancada dahi kullanılan èlikia=yaş sözcüğüne yer vermişken Karalès çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride bunun yerine megethos=büyüklük sözcüğünü kullanmaya kendisinde nasıl yetki görebilmiş, anlayamadım.

etti, ayrıca eğer Murat şu ya da bu zamanda Macaristan'a geçmek ihtiyacında olursa onun bu geçişini kolaylaştırmaya [ona yardımcı olmaya] söz verdi; özellikle, kendisinin ona Alaman Yurdu'nun ve Rusya'nın sınırlarına kadar yol göstericilik edeceğini söyledi. Murat bu vaadlerden hoşnut kalarak, onu sofrasına kabul etti, orada [birlikte] yiyip içtiler, ve sonra gerek onun kendisine gerek -sayılan 300'ün üzerinde olan- yanındakilere ölçüsüz armağanlar ihsan etti, onu kucakladı ve uğurladı.

11. Murat da, Bursa'dan Kotyaeion/Kütahya'ya geçti ve oradan [ilerleyişini sürdürüp] Karaman [Beyliği] sınırına girdi. Ve iki kenti, birinin adı Türklerin dilinde Akşehir olanı ve diğeri Beyşehir olanı, Konya'nın yakınında ondan [yaya gidişle] iki günlük mesafede bulunanı, eline geçirdi. Bunun üzerine Karaman, bir eylemde bulunamayarak, ona kendisinin en şanlı Beylerini elçi gönderdi; bunlar [Murat'a], pek çok para sundular, atı verdiler ve almış bulunduğu iki kenti, yörelerindeki köyler ve ovalarla birlikte, sırf geri çekilmesi koşuluyla, ona bıraktılar. Hatta ayrıca kendi kızkardeşi -çünkü Karaman [Beyi], Murad'ın kızkardeşinin kocası idi- ona yalvarıcı mektuplar gönderdi. O da bütün bu yalvarışlar karşısında eğilerek [yumuşayarak], yeminle berkitilmiş barış andlaşması yapıp geriye çekildi.

[XXX. Murat, Sırp Prensesi Mara/Maria ile evleniyor. Türklerin Macaristan akınlarında başarısızlıkları. Sırplarla ve Ulahlarla sürtüşmeler. Sırplar Macarlarla bağlaşıklık kuruyor. Murad'ın sonuçsuz kalan Belgrad kuşatması]

1. Murat Edirne'ye gelince, Lazar'ın oğlu ve Bayazid'in kayınbiraderi [eşinin erkek kardeşi] olan, Bayazid yâni Yıldırım zamanında yaptıklarından anlatımımız sırasında söz ettiğimiz Sırp despotunun ölmüş bulunduğunu öğrendi; bu kişinin ardılına, bütün Sırbistan'ı ondan istemek üzere, elçiler gönderdi. Merhum Stefan, çocuğu olmadığı için, ardında mirasçı bırakmamıştı. Ama Lazar'ın kızı olan kızkardeşi Mara'dan doğmuş bir erkek yeğeni vardı. Onun [Mara'nın]

çocuğunun adı Georgi idi ve Lazar'ın damadı Boulkos'un [Vulko; Vuk Brankoviç] oğluydu [babası Vulko idi]. Bu kişi elçileri huzuruna aldı ve gerektiği üzere onlara saygılı davrandı; aklında tutuyordu ki eğer yeterince yiyecek verir ve doyurursa o zaman belki canavar bir süre için sâkin durur; yoksa gerek Sırbistan gerek Bulgaristan ve kendisinin babadan kalma egemenlik alanlarının tümü bir lokmada yutulur; ayrıca, fırsattan yararlanmayı ve kızıyla evlenmesini ona önermeyi düşündü; sözde çeyiz olarak Sırbistan'ın çoğu bölümlerini ona verecekti, karşılık olarak yalnız yeminle berkitilmiş barış andlaşması yapılmasını istiyordu. [Gönderilen] Altınların ve gümüşlerin [ağırlık yönünden] talanton sayısını kim söyleyebilir? [Sonra,] elçiler gönderdi ve bunlar hükümdarı ikna etmeyi başardılar; [o da] vezirlerinden biri olan Sarıca'yı kızın nişanlanması sözleşmesini yapsın ve Georgi'ye yeminli güvenceleri versin ve ondan güvence alsın diye gönderdi. Sarıca despot Georgi'nin huzuruna çıktı ve nişan törenleri tamamlandıktan sonra geriye döndü[159]. Georgi [bu arada] Tuna kıyılarında küçük bir berkitilmiş kale yaptırmasına izin verilmesini dilemişti; Murat, yazılı ferman göndererek, bu izni verdi; bunun üzerine despot, Smederovo Kalesi'ni inşa etmeye başladı.

2. Murat, yaz yaklaştığından, Macaristan üzerine sefere çıktı ve Nikopolis/Niğbolu üzerinden Tuna'yı geçince Drakul onu karşıladı[160] ve onu büyük sevinçle kucakladıktan sonra, ordusuyla birlikte, onun yanı sıra ilerledi. Dört günlük yürüyüş boyunca, ülkenin [Macaristan'ın] içinde, ona yol göstericilik etti; bu iç bölümleri neredeyse tümüyle ıssız buldular; gerçekten, Macarlar Murad'ın birdenbire belirmesini öğrenince, bütün köylerini ve küçük kasabalarını göçürmüşlerdi. Böylece, Türkler, onu da kaza eseri olarak, küçük bir hisarı ele

159 Muratla Mara/Maria'nın evlenme töreni 4 Eylül 1435'de yapılmıştır.

160 Karalès, çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride, Murat Tuna'yı geçer geçmez Drakul'un Nikopolis/Niğbolu üzerinden onu karşılamaya seğirttiğini söylüyor. Özgün metindeki ifade öyle değildir ve olamazdı; çünkü Niğbolu ırmağın güney kıyısındadır; Edirne'den gelip Tuna'yı aşmış, kuzey yakaya geçmiş kişiye, kuzeyden, Ulah Yurdu/Eflâk'tan gelip Niğbolu üzerinden geçerek, yâni ırmağın güney yanında, karşılayıcı çıkılamaz.

geçirmek dışında hiçbir şey kazanamadan, büyük alana yayılan boş [insansız] araziyi viran ettiler. [O tek hisan almaları da şöyle olmuştu:] Gerçekten, onun muhafızları zorunlu yiyecekleri bulmak için dışarıya çıkmışlardı, kentin dışında oyalandılar, sonuçta da oradan sabah vaktinde geçmekte olan Türkler kapıları açık bularak içeriye girdiler, çünkü kendilerine direnecek hiç kimse orada bulunmuyordu; talan malını alıp çektiler gittiler. Ama, Macaristan'ın namlı kentlerinden biri olan Zipènion'a vardıklarında, ona yaklaşmaya cesaret edemediler. Kentliler [surların üzerinden] Türklere haşin bakışlarla baktılar ve ardına kadar açık duran kapıları bile kapamaksızın yiğitlikle direndiler. Türklerden pek çoğu öldürüldüğünden, öncü olarak Drakul'un kendisinin koruyuculuğunda, geriye çekildiler. Gerçekten, Murat da, belki Drakul tarafından buralarda onlara bir pusu kurulur diye ürkmüştü. Böylece, ırmağın kıyısına gelince, karşıya geçtiler. O zamanda [Macaristan'da] Kral henüz küçük çocuk yaşındaydı ve ona bir vasî de atanmamıştı. Ancak, Türklerin saldırganlığını görünce, Kraliçe [ana Kraliçe] orduya Başkomutan olarak yiğit, yenilmez ve savaş işlerinde bir diğer Akhilleus veya Hektor olan birini atadı[161].

3. Murat ise, ırmağı geçti ve Edirne'ye inerek [oradan] Sanca'yı, kendisinin gelingetiricisi olarak gelini Sırbistan'dan alıp getirsin diye gönderdi. Bu kişi gelince, -İmparator Ìòannès, Philanthropinos [=insancıl] lâkaplı Geòrgios'u, makamın simgeleriyle [İmparatorların kendilerine bağlı küçük hükümdar olarak atadığı veya tanıdığı despot'lara özgü taç, âsâ vb. ile] göndermiş ve bu kişiyi [Georgi'yi] Sırbistan despotu atamış olduğundan, tam o kış zamanında taç giyme töreni yapılmış olan- despot, onu dostça karşıladı. Yanında iki erkek kardeşiyle ölçüye sayıya gelmez hazineler, sırmalı kaftanlar götüren gelinle, gelingötürücü [Sanca Paşa] yola çıktı; gelişleri büyük sevince vesile oldu ve büyük bir düğün yapıldı; oysa aslında [Murat] daha önce başka birini -İsfendiyar'ın kızını-, eş olarak almıştı; ama bu [yeni gelin] gerek ruhu gerek bedeni yönünden daha güzeldi; dü-

161 Osmanlıyı çok uğraştıran Hunyadi Yanoş'u.

ğün törenleri sona erip de o kayınbiraderler [gelinin erkek kardeşleri] pek çok armağanla, dostlukla gönderildikten sonra, [Murad'ın] kendisi, güz gelmiş olduğundan, Edirne'ye yerleşti; bazan ava çıkar bazan seyir eğlenceleriyle ve şölenlerle keyif sürer oldu.

4. Ancak, [Murat,] bahar gelmeden, kayınpederi despot'a karşı kumpas kurmaya başladı; entrikalannda akıl hocası, yüksek rütbelilerden, mel'un bir adam ve hristiyanlann can düşmanı olan, Fadulah [Fadlullah/Fazlullah] adlı biri idi. Başlangıçta, bu kişi, devlet gelirlerinin baş kesedân olarak hizmet görmekteydi ama daha sonra Murat onun hristiyanlara karşı ateşli düşmanlığı olduğunu öğrendiğinde onu rütbece yükseltip vezirliğe atadı. Böylece, günün birinde, Murada şöyle dedi: "Hünkânm, ne diye dinimizin düşmanlannı işin sonunda yok etmiyorsun? Tann sana böylesine büyük saltanat vermiş, ama sen öyle görünüyor ki, onun isteğine uyanlan hiç umursamıyorsun [onlar gibi davranmıyorsun], tersine dinsizlere karşı insancıllık ve hoşgörü göstermektesin. Ama böyle bir tutum Tann'nın istediğine uymaz; kılıcın dinsizlerin etini yemeli, tâ onlar tek bir Tannya ve onun tek büyük peygamberine inancın öğretisine dönünceye kadar. Öyleyse bilesin ki Hünkânm, Sırbistan despotunun yaptırdığı kale hiç de bizim yaranmıza değildir. Bu yüzden onu[162] onun elinden al ve [bu kaleyi] Sırbistan'dan Macaristan'a geçişte kullan. Keza, sonu gelmez kaynak suyu fışkırtırcasına tükenmez gümüş ve altın sağlayan madenlerini de onun elinden alalım. Eğer bunu başarır ve onlan kendi malımız edinirsek, bunlann yanı sıra Macaristan'ı da elde ederiz ve oradan, öteye, İtalya'ya geçeriz, dinimizin düşmanlannı utançlı duruma düşürürüz". O zaman, içi olabildiğince saf ve yüreğinde kurnazlık bulunmayan hükümdar, [bu] Şeytan'ın sözlerine kulak verdi[163]. Hemen, Sırbistan despotuna elçiler

162 Tuna güney kıyısında, Belgrad'ın güneydoğu yakınında, Belgrad ile Pozarevaç/Pasarofça arasındaki Smederovo/Semendire hisannı.

163 Doukas'ın Fadulah diye andığı Fazlullah Paşa (Müneccimbaşı Tarihinde Efdal Paşa), Osman Gazi yoldaşı ünlü Akçakoca'nın torunuydu, din adamıydı ve Gebze kadılığında bulunmuş, sonra vezirliğe atanmıştı.

göndererek, henüz pek kısa zaman önce inşa edilmiş olan kalenin, yâni Semendire'nin kendisine teslim edilmesini istedi. Beriki ise, ona, ettiği yeminleri [aralanndaki, and içmelerle berkitilmiş anlaşmaları] ve kendilerini birleştiren hısımlığı hatırlatmak üzere başka elçiler gönderdi. Ama zorba, despotun ricalannı hiç göz önüne almadan, ona karşı sefere girişti. İlk olarak, Semendire'ye, yaz mevsiminde, vardı; bu sırada kalenin buğday amban boştu, keza diğer besin maddelerinin ambarlan da [yeni ürünler henüz getirilip boşalmış depolar doldurulmamıştı]. Böylece fırsatı uygun sayarak, kaleyi kuşatmaya aldı; orada üç ay kaldı; levazım takviyesinin sağlanmasındaki büyük eksiklik nedeniyle -savunucular hiç kimsenin zarar görmeyeceği yolunda yeminli güvenceler aldıktan sonra- kale teslim oldu. Kapılannı açarak, hepsi, onun önünde secde etmek üzere dışanya çıktılar. Kale içinde, despotun ilk doğmuş oğlu ile, dayısı Thòmas Kantakouzènos da bulunmaktaydı. Kaleye muhafiz olarak yeterince muhafiz yerleştirdi, kendisi ise oradan Sırbistan'daki Kentlerin Anası [en önemli kent] olan Novoprido'ya yöneldi. Çarpışarak orayı zaptetti ve Türklere bütün Sırbistan'ı sunmuş oldu. Ancak, kış bastınr bastırmaz Edirne'ye döndü. Sırbistan despotunun oğullanna gelince, bunlardan birincisi daha Murad'ın Semendire üzerine yürüdüğü sırada Edirne'de bulunmaktaydı, diğeriyse o kalenin kendisinin içinde yakalandı ve Edirne'ye götürüldü. Böylece iki kardeş bağlı olarak Anadolu'ya, Amasya kentine gönderildiler; orada, Fazlullah'ın öğüdüne uyularak gözleri çıkanldı.

5. Drakul ise, o sırada huzurunda secde etmek üzere [Murad'a] gelince zincire vurulmuş olarak Gelibolu'ya gönderildi; orada kalenin içinde hapse kondu; kendisine yöneltilen suçlama, Murat Macaristan'da bulunurken ve kendisi onun istilâsı sırasında yol göstericilik ederken, ona ihanet etmeyi tasarladığı idi; bu ve buna benzer daha birçok sahte icat Fazlullah'ın kafasından çıkıyordu. Drakul, kalede hapsedilmiş durumda birçok gün geçirdi; bu sırada ondan oğullannı tutak olmak üzere teslim etmesi istendi. Beriki [onlan] hemen haber gönderip getirdi ve teslim etti; çocuklar henüz erginliğe ulaşmamış yaştaydı. [Murat] Onlan teslim alarak Anadolu'da Asia [Ìònia

yöresini kasdediyor] taraflarındaki Nymphaion [Nif/Kemalpaşa] denen hisara gönderdi, onların dikkatle muhafaza edilmelerini buyurdu. Drakul'un ise, karşılıklı yeminler edilerek güvenceler verildikten sonra, yâni ona bundan böyle kendisine sadık kalacağı yolunda yemin ettirdikten sonra, Ulah Yurdu/Eflâk'a dönmesine izin verdi.

6. Bahar başlamıştı; Murat, Asia'dan ve Trakya'dan büyük ve kalabalık bir ordu devşirerek Belgrad üzerine sefere çıktı. Belgrad, Sırbistan'ın berkitilmiş ve zaptedilmez bir kentidir; temelleri iki ırmağın, Tuna ile Sava'nın arasındadır [ve birleştikleri yerdedir]. Kısa süre önce Despot Georgi bu kenti, onu isteyen Macaristan Kralına bırakmıştı; çünkü acaba onu Türkler işgal eder mi diye korkuyordu; böyle bir hal olursa onlar [oradan] ırmağı geçebilirler ve Macaristan ile Sırbistan'ın [Tuna kuzeyinde kalan] kentlerine karşı saldırıya girişebilirlerdi. Sırp'ın [Sırbistan Despotu'nun] ırmak karşı yakasında bir hayli kenti vardı. Macarların daha güçlü ve savaşçı olmaları dolayısiyle, onu korusunlar diye, kenti Macarlara teslim etmişti. Böylece, Murat Semendire'nin teslim edilmesini istediği sırada, despot Tuna'yı aşmış ve kendi egemenliğindeki, Macarlarca korunan kentlere sığınmış bulunuyordu. Bu nedenle Türkler ona düşman oldular.

7. Murat Belgrad'a yaklaşınca, kentin her yanında çadırlarını kurmaya, çok sayıda küçük ya da büyük mancınık yaptırmaya, toprak yığdırarak yükselti arkası siperleri [sütreler] yaptırmaya başladı ve ırmağı geçmek amacıyla 100 tane üç dizi kürekli savaş gemisinden oluşan bir donanma hazırlamaya girişti. Kendisinin orada kaldığı altı aylık sürenin tümü boyunca, gerek kara yanından gerek ırmak yanından[164], hiçbir şey beceremedi; tersine, [kuşatma boyunca] sürekli olarak, orduya çöken hastalık salgını yüzünden ve kaledeki man-

164 Doukas çok açık olarak ve şimdiki Yunancadan hiç farklı olmayan deyişle, kai dia xèras kai dia tou potamou (=gerek kara yanından gerek ırmak yanından) demişken Karalès'in çağdaş Yunancaya çeviri metninde oute apo tè steria oute apo tè thalassa (=ne karadan ne de denizden) demesi yalnız özgün metindeki ifadeyi çarpıtmak, değiştirmek olmakla kalmıyor, bir de Tuna Irmağına deniz demek garabetine düşmüş oluyor.

cınıklann fırlattıklan yüzünden, komutanlanndan ve kullanndan pek çok zayiat verdi. Kalenin savunuculan onlara, büyüklüğü Pontos Cevizi kadar olan kurşun gülleler atıyorlardı; bunlar, küme hâlinde 5 ya da 10 tane gülleyi yaylım ateşiyle fırlatan tunç gereçlerden atılıyordu. Bu tunçtan borunun [namlunun] arka yanı, hazırlanmış güherçile [potasyum nitrat], kükürt ve söğüt kömürü ile dolduruluyordu; bu [sözü edilen kanşım, kara barut], kül altındaki ateş ya da bir kıvılcım değerse, birdenbire ateş alır ve yanık gaza baskı yaparak gülleleri güçlü biçimde iter[165]. İşte bu yöntemle, patlamanın gücü bir gülleden, namlu ağzına kadar, ötekine geçer ve böylece gülleler bir mil mesafeye fırlatılır. Eğer insana ya da hayvana rastlarsa, bunlar demirden zırha bürünmüş bile olsalar, çarpmanın gücü öylesine şiddetlidir ki gülle birini delip geçer, ikincisini de etkilenmemiş bırakmaz [yaralar]. Hatta, gücü, demir zırh kuşanmış ve silâhlı da olsalar, iki bedende zâil olmaz; gülle zırh demirine ya da koruyucu başka bir diğer maddeye rastlarsa, onun [kurşun güllenin] yuvarlak biçimi sivri hal alır, sonuçta ateşten ırmak gibi barsakların dibine saplanan bir çiviye dönüşür.

[XXXI. İmparator Iòannès'in Türklere karşı destek bulmak için ve özellikle katolik dünyasından destek getirecek yolda İstanbul kilisesini Roma kilisesine bağlamak için Avrupa'ya gitmesi]

1. Aynı yıl [1437'de] İmparator Iòannès, yanında Patrik Iòsèph hazretleri, diğer piskoposlar ve ileri gelenler olduğu halde, synodos [konsil/piskoposlar kurultayı] toplamak üzere, İtalya'ya yelken açtı. İmparator hayli zamandır kiliselerin birleştirilmesini tasarlamaktaydı ve bu amaçla Roma'ya, Papa Eugenios'a elçiler göndermişti; o kişi de, yolculuk giderlerini kendisi ödemeye, keza İmparatorla Patrik'in yanında bulunan saraylılar ve kilise ileri gelenleri için İtalya'da zorunlu ihtiyaçlann karşılanması giderlerini sağlamaya söz vermişti.

165 Doukas, barutu ve topu bilmiyor, anlatmaya çabalıyor.

Asia [Batı Anadolu]'dan, Trakya'dan ve adalardan gelerek İstanbul'da toplanan kilise büyüklerinin ve Ayion Oros/Aynaroz'dan gelen keşişlerin toplam sayısı ...'a, İmparatorla birlikte saraylıların sayılan toplamı da ...'a vanyordu[166]. Bütün bu kişilere Papa İtalya'dan gidişleri sırasında harcasınlar diye paralar da gönderdi; ayrıca birkaç tane üç dizi kürekli savaş gemisi de göndermişti, bunlarla İstanbul'dan Venedik'e yolculuk edeceklerdi. Venedik'de karaya çıktıklarında, Venedikliler Rumlan içtenlikle kucaklayıp İmparatoru sanki kendilerinin ikinci bir hükümdan ve ruhlannın kurtancısı imiş gibi [ikinci bir İsa imiş gibi] karşıladılar; aynı davranışı Patrik'e ve diğer yüksek rütbeli papazlara da gösterdiler. Hatta onlara kutsal bir avluyu da tahsis ettiler; Rumlar, kansız kurban denen dinsel töreni yapmak için oraya girdiler. Böylece o gün [törenin yapılacağı gün], kentin bütün halkı, erkekler ve kadınlar, doğu kilisesinin âdetlerine göre yapılacak tannsal ve kutsal âyini görüp dinlemek için [oraya] toplandılar. Kutsal âyini seyretmelerinden sonra, gözyaşlan dökerek ruhlannın derinliklerinden feryad ettiler: "Efendimiz [Ey Tannm]! Yaralanmaz kiliseni, art niyetlilerin oklanndan esirge! Efendimiz, onun mensuplannı yeniden birleştir[167]; Efendimiz, onlan ayıran nifakı sona erdir. Bizler bugüne dek ne Grekleri gördük ne de onlann âyinlerini öğrendik; sadece uzaklardan dedikodular duyduk ve on-

166 Noktalı yerler metinde bırakılmış küçük boşlukları gösteriyor. Olasılıkla, Anna Komnena'nın da yaptığı üzere, Doukas, yazacağını tam bilmediğinden araştırıp öğrenerek sonra yazarım diye buralarda boşluklar bırakmıştı. İtalya'ya gitmiş olan kilise büyükleriyle saraylıların toplam sayısının 650-700 arasında olduğu biliniyor.

167 Roma'dan yönetilen Batı Roma İmparatorluğu kilise örgütü ile İstanbul'dan yönetilen Doğu Roma İmparatorluğu kilise örgütü, bu iki İmparatorluğun tarihe karışmasından sonra da, aralarındaki bazı yorum ve uygulama farklılıklarına rağmen, iki başlı bir tek kilise hâlinde olmayı 1054 yılına kadar sürdürmüşlerken o yıl iki kilisenin başı (Papa IX. Leo ile İstanbul Patriği Keroularios) birbirini aforoz etmiş ve iki örgüt birbirini neredeyse düşman görmeye başlamış; 1204'de İstanbul'u zaptetmek için papalığın düzenlediği bir haçlı seferine çıkan ve Venedik'in ağırlıklı güdümünde bulunan orduların Kent'i aldıktan sonra orada "kardeş hristiyanlar"a yaptığı inanılmaz zulüm, katholikos (bütünü kapsayan) adına sahip çıkan Roma merkezli kilise örgütüyle orthodoxos (doğru öğreti mensubu) adına sahip çıkan İstanbul merkezli kilisenin mensupları arasında uçurumlar açmıştı.

lan barbar saydık. Ama şimdi görüyoruz ve inanıyoruz ki onlar, kilisenin ilk doğmuş oğullandır [hristiyanlığı ilk benimseyen toplumdur] ve Tann'nın ruhu onlann içinde konuşuyor, etkisini yaratıyor".

2. Venedik'den sonra kara yoluyla Ferrara'ya geçtiler. Bu kentte synodos'un [konsil'in, piskoposlar kurultayının] açılışını, kentte ölümcül hastalık [salgını] patlak verdiği sırada, yaptılar; oradan [salgın hastalık nedeniyle] aynlıp Floransa'ya gittiler. Floransa'da, synodos [toplantılan] tamamlandı.

3. [Piskoposlar kurultayında] Greklere başpapaz Ephesos/Selçuk metropoliti Markos başkanlık ediyordu; İtalyanlara ise, gerek dünya işlerinde ilişkin bilgelikte gerek hristiyanlık inancının öğretisindeki bilgisi yönünden aynı derecede büyük adam olan, Kutsal Haç [kilisesinin] kardinali Giuliano Cesarini başkanlık etmekteydi[168]. Ephesos/Selçuk'lu Markos, eski Hellen kültürünün yapıtlan konusunda, hristiyanlık öğretisi konusunda ve kutsal synodos'lann [piskoposlar kurultaylannın] almış olduğu kararlar konusunda iyi eğitimliydi, onlann metin ve sapma göstermez savunucusuydu. Nikaia/İznik'ten Bèssariòn ve Rusya'dan [metropolit] İsidòros da oradaydı; bütün diğer başpapazlann hiçbiri bunlardan daha bilgili değildi; keza evrak başmuhafızı [kilise örgütü genel sekreteri] Başdiakonos Balsamòn oradaydı. [İstanbul'daki] Âyan Meclisi'ni, Lakedaimòn'dan [Mora Yanmadasında Sparta yöresinden] Gemistos, genel yetkili yargıç olan Geòrgios Skholarios[169] ve [sonradan İtalya'ya yerleşen, Floransa Üniversitesinde Hellen dili Profesörü olan] Argyropoulos temsil ediyorlardı. Rumlann benimsediği inanç ilkelerini [dinsel görüşleri] savunanlar bunlardı; Lâtinlerin tarafında ise çok daha fazla kişi vardı.

168 Bu kişi, ileride öyküsünü okuyacağımız İzladi savaşından sonra haçlılarla Osmanlılar arasında yapılan yeminle berkitilmiş barış andlaşmasını çiğneyerek Osmanlıya saldırmanın günah sayılmayacağı yolunda "fetva" verip haçlı takımını Türklere saldırmak için kışkırtmış, kendisinin kışkırttığı saldın sonunda haçlılann Varna'da perişan edilmesi sırasında yakalanıp öldürülmüştür (1444).

169 Fatih Mehmet İstanbul'u zaptettikten sonra Skholarios'u patrikliğe atamış ve sözü edilen kişi, âdet gereğince, daha önceki adını bırakıp yeni ad almıştır, Gennadios olmuştur.

4. Birçok oturum yapıldı. Sonunda, ateşli tartışmalar bitince, İtalyanlarla Markos dışındaki Grekler, bir noktada birleştiler; bu mutabakat temelinde İmanın İlkeleri [Amentü] metni kaleme alındı; ona asla karşı çıkmamaya, kim onu çiğnerse o kişiyi aforoz edeceklerine and içtiler. İmanın İlkeleri'nin, dinsel öğreti yönünden sonucu şunlann kabul edilmesiydi: Kutsal Ruh, tek köken ve tek kaynak olarak Baba ile Oğul'dan gelir, Greklerin söyleyişiyle "Önce babadan, sonra oğuldan" gelir[170]. Böylece hepsi o ikran imzalayınca, ilk kez olarak birlikte âyin yaptıktan ve Kutsal Komünyon'u birbirinin elinden aldıktan [kutsanmış şarap ile ekmeği içme, yeme törenine katıldıktan] ve Markos hariç, birbirini öptükten sonra Floransa'dan ayrıldılar. Markos'u rahatsız eden [muhalif kalmasına neden olan], İmanın İlkeleri uzlaşması metnine yapılan eklenti idi; bu nedenle, tekrar tekrar şöyle diyordu: "Bu eklentiyi İmanın İlkeleri metninden çıkann, onu dilediğiniz başka herhangi bir metne ekleyin; ve kiliselerimizde eskiden olduğu gibi 'Tannnın tek oğlu ve hikmeti ölümsüz olarak hep vardır' ilâhisini okuyalım". Onun itirazlanna Lâtinler şu karşılığı veriyorlardı: "Eklentide hangi bid'at vardır, bize kanıtla; o zaman biz de onu İmanın İlkeleri metninden silip çıkannz, keza bütün kilise babalannın, yâni Kyrilos'u, Ambrosios'u, [Nazianzos'lu] Grègorios'u ve [diğer, Theologos diye bilinen] Grègorios'u, Basileios'u, İerònymos'u, Augustinus'u, Khrysostomos'u ve pek çok diğerini kasdediyoruz- kitaplanndan. Biz Lâtinler [Baba ve Oğul için] bir tek ve ortak köken tanıdığımızdan, Oğul ile Kutsal Ruh'un, Baba'nın kökeni ve kaynağı tek olduğundan, böylece iki ayn kökeni reddettiğimizden, eklentiyi silmemize ne gerek var? Gerçekten de bizler ona eklenti demiyoruz, belirginliğe kavuşturma ve açıklama diyoruz".

5. Floransa'daki Birleşme'den hemen sonra, Patrik öldü [1439].

6. Ardından, İmparator ile [Patrikhanedeki] Kutsal Kurul [üyeleri, keza İstanbul'dan gelen diğer doğu kilisesi papazlan] giderleri ve harcamalan Papa tarafından karşılanarak, kara yolundan, Venedik'e

170 "Ek Patros di'yiou" (şimdiki Yunancada, ek tou Patros dia tou Yiou) deyişini "Babadan çıkıp oğul üzerinden (gelir)" diye çevirmeyi doğru bulmadım.

vardılar. Venedik'ten, yine Papa'nın [Venediklilere] buyruğu gereğince Venedik'e ait üç dizi kürekli savaş gemileriyle [Orta Yunanistan'da ve Korinthos Körfezi kuzey yanındaki] Boiòtia'ya yelken açtılar. Sonunda, Boiòtia'dan, İmparatora ya da Venediklilere ait üç dizi kürekli savaş gemileriyle, İstanbul'a indiler.

7. Oraya vardıklarında, İmparator Iòannès'in eşi Maria Hatun hazretlerini ve İmparatorun kardeşi despot [ortak imparator olduktan başka yakın geçmişte Selânik'e despot yâni İmparator bağımlısı hükümdar olarak gönderilmiş] Dèmètrios'un eşi İmparatoriçeyi ölmüş buldular [ölmüş olduğunu öğrendiler].

8. [Bu sırada], İmparator Murad'a, minnettarlığını ve onun şahsına karşı duyduğu içten dostluğu göstermek üzere elçiler gönderdi. Murat, acaba İmparator Frenk yurdundan geçerken onu batı'dan [Rumeli'nden] kovmak amacıyla üzerine karadan ve denizden birlikte sefer etmeleri için Frenklerle uzlaşır ve kendisi de Frenk [Papa bağımlısı katolik] olur mu diye düşünüp duruyordu. Oysa ki elçiler huzuruna çıktılar ve ona, İmparatorun İtalya'ya geçmesinin kendisince duyulan nedenlerden ileri gelmediğini tersine kendi dinlerine ilişkin öğreti farklılıklan yüzünden [bunlar hakkında tartışma yapıp uzlaşmaya varmak için] olduğunu açıkladılar; böylece onun içini rahatlattılar.

10. Başpapazlar üç dizi kürekli savaş gemilerinden karaya çıktıklannda, İstanbul halkı onlan âdet gereğince kucaklayıp öptüler ve onlara sordular: "Nasılsınız? Piskoposlar Kurultayında ne oldu bitti? Acaba başan kazandık mı, üstün geldik mi?" Onlar ise şöyle cevap verdiler: "Dinimizi yok bahasına sattık; dindarlık yerine dinsizliği geçirdik, Lekesiz Kurban'a [İsa'ya] ihanet ettik ve mayasız ekmek yiyenlerden olduk[171]". Bunlan ve başka çirkin mi çirkin, murdar mı murdar lâflan ettiler. Hem de kimdi bunlan diyenler? İman İlkeleri metnini imzalayanlann tâ kendileri. Hèrakleia/Ereğli'den Antònios ve bütün hepsi. Ama bunlara birisi, "Peki öyleyse neden imzaladınız?" diye so-

171 Ortodoks kilisesinde komünyon yâni İsa'nın etini, kanını simgeleyen kutsanmış (okunmuş) ekmekle şarabın yenmesi sırasında mayalı ekmek, katoliklerde ise mayasız ekmek yenir.

runca, şöyle yanıt veriyorlardı: "Frenklerden korktuğumuz için". Ve yine bunlara soru yöneltilip, Frenkler işkence mi uyguluyordu, yoksa birini kamçılamış veya hapse koymuş mu idiler dendiğinde, şöyle yanıt veriyorlardı: "Hayır". "Peki öyleyse?" Diyorlardı ki, "İşte bu sağ elim imzaladı; onu kesmeli"; "[Onlann istediği] İkrarda bulunan bu dili kökünden koparmalı". Söyleyecek başka sözleri yoktu; çünkü, imza sırasında şöyle diyen birkaç başpapaz da olmuştu: "Eğer bana yeterince para verilmezse imzalamıyorum". Ötekiler [katolikler] ödemeyi yapıyordu ve ancak o zaman kamış kalem mürekkebe dalıyordu. Bunlar için harcanan ve [kutsal] babalardan [yüksek rütbeli papazlardan] her birinin eline sayılan paranın tutan rakamlann üzerindedir [rakamlara, hesaba gelmez]. Ama sonradan pişmanlık duyunca, paralan geri vermediler. Onlann imanımız satıldı diyen sesleri, öyleyse, neye yönelmişti? Öyle ya, [İncil'e göre, İsa'ya para karşılığında ihanet eden ama sonradan pişman olup paralan geri veren ve kendini öldüren] Iudas, hiç değilse, paralan geri vermişti; ne var ki, "Tann bunu duyunca çok öfkelendi,/Yakub'a ateş püskürdü,/Öfkesi tırmandı İsrail'e karşı"[172] [Bu yapılanlar Tann'nın gözünden kaçmadı, Rumlann başına gelenler o yüzden oldu demek istiyor].

[XXXII. Sırplarla Macarlar haçlı ordusu örgütlüyor. İzladi Savaşı. Murat Sırbistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalıyor. Murad'ın Karaman seferi, tahttan ilk çekilmesi; yeni haçlı saldırısı, Murad'ın tahta dönüşü ve Varna Savaşı yengisi; ikinci çekilişi, yeni haçlı saldırısı, üçüncü kez tahta geçmesi, İkinci Kosovo Savaşı yengisi. Murad'ın Mora Yarımadası'na akını]

1. [Bu sırada] Daha önce sözü edilen despot Georgi, devletinin ülkesinin soyulduğunu görünce, Macaristan'da bulunan çok az sayıdaki kaleden başka bir dayanağı olmadığından, her gün azap çeki-

172 Mezmurlar, LXXVIII 21.

yordu; ona acıyıp yardım edecek kimsesi de olmadığından, Macar Kralı'nın huzuruna geldi. Bu kişi çok genç idi; o nedenle herşey onun Kraliçe annesinin ve Başkomutan Yanko'nun [Hunyadi Yanoş'un] eliyle yönetiliyordu; despot, feryad ederek, kendisine acısınlar diye yalvardı. Bunun üzerine, Kraliçe duygulandı -hani, Sırbistan viran edilir ve mahvedici [Osmanlı] ardından Macaristan'a geçer mi diye korktuğundan demeyelim-; komutana [Başkomutan Hunyadi Yanoş'a] Georgi'ye ekonomik yardım sağlanmasını buyurdu; gerçekten, anılan komutan son derecede zengindi. Ardından, Georgi ücretli askerlerden bir ordu devşirdi; bu ordu 25 000 kadar atlı ve okçudan oluşuyordu; ve bunlarla ırmağı [Tuna'yı] geçti. Sonra, hızla yol alarak Sofya denen kente kadar geldiler; yöredeki bütün kentleri ve köyleri ateşe verdiler, dik duran hiçbir şey [taş üstünde taş] bırakmadılar. Ele geçirdikleri ganimet malını geriye Tuna'ya gönderiyorlardı ve karşı kıyıya geçiriyorlardı; kendileri ise Philippopolis [Plovdiv/Filibe] üzerine yürüdüler. Bu arada Murat, Batı [Rumeli] ordusunu topladı -çünkü Anadolu ordularını da çağıracak zamanı yoktu- ve Filibe'ye indi. Macarlar ise despot ile birlikte, Bulgar dilinde adına İzladi denen -bu sözcük "altın" demektir- kente kadar ilerlediler; o kent Sofya ile Filibe arasındadır; [Sofya'dan] Filibe'ye kadar gidilecek mesafenin yansı, geçilmesi zor dağlar ve meşe ormanlanyla kaplıdır. Amaçları, dağları aşmaktı, çünkü daha önce odun kesiciler tarafından baltalarla açılmış bir patika yolu bulunmaktaydı; ardından kente gireceklerdi. Türklere gelince, onlar da geçilmesi zor yöreleri aştılar ve Macarların ordusunun karşısına vardılar; ama [saldırıya geçmekten] korktular ve dağdan ovaya inmediler. Ne var ki Macarlar büyük cesaretle, dağın yansına kadar yukarıya çıktılar. Türkler de hiç gecikmeden ok atmaya giriştiler, ama bir şey beceremediler. Sonunda, her iki taraf, zeminin ilerlemeyi güçleştirmesi yüzünden çatışmaya giremeyeceklerini görünce, karşılıklı olarak, geri çekildiler ve geldikleri yere döndüler [12 Aralık 1443]. Bunun üzerine Murat, hükümdarlığı süresince Macar ordusunun ırmağı geçtiğini hiç görmemiş olduğunu -o işi şimdi despot gerçek-

leştirmiş idi- kafasına sokarak, ürktü. O nedenle, despota elçi gönderdi ve [Sırbistan'daki] Semendire dahil bütün hisar kentlerini, Drakul'un [kendi elinde tutak olan] kör edilmiş oğullanyla birlikte, ona teslim etmek için anlaştı, onunla yeminli barış anlaşmalan yaptı. Despot, haberi Macaristan Kraliçesine ve Sakson'a bildirdi; gerçekten, [Hunyadi Yanoş o dönemde Başkomutandı ama] krala nâip atanmış kişi, Sakson kralıydı [doğrusu: Polonya Kralı Vladislav idi]. Bu kralı çağırmışlar ve onu taht'a nâip atamışlardı; çünkü genç kral katolik idi ve henüz ancak 15 yaşındaydı. Ardından Türkler, yâni elçiler, Macaristan'a geldi, Sakson Kralı ile bundan böyle iyi dostlar olarak kalacakları ve birbirine sevgi gösterecekleri yolunda and verdiler, and aldılar. [Bunlara yâni verilen andlara göre] Ne Macarlar Murad'a saldırmak için ırmağı geçeceklerdi ne de Türkler Macarlara karşı [savaşmak üzere ırmağı aşacaklardı]. Yanko [Hunyadi Yanoş] ise "Ben buyruk alıyorum, hükümdar olarak buyruk yürütmüyorum" diyerek, and içmedi.

2. Türkler Macarlarla ve Sırplarla barış andlaşması yaptıktan sonra, Murad'ın kendisi, Karaman'a karşı savaşmak üzere hazırlıklara başladı. Trakya ve Tesalya'nın bütün askerî güçlerini topladıktan sonra, Boğaz'ı geçti ve Bursa'da ordugâh kurarak, Anadolu ordusunu da hazırlamaya girişti. Keza, oğullarından en büyük olanına, Alâeddin adındakine, ulak gönderip ondan Amasya ordusunu toplamasını ve İkonion/Konya'ya gelmesini buyurdu; bu da yapıldı. Gerçekten, Karaman, despot yanında Yanko [Hunyadi Yanoş] ile birlikte Murad'ın üzerine yürürken, saldırıya geçmiş, daha önce Murad'ın zaptettiği kentlerini geri almıştı. Sefere neden, buydu. [Böylece] Murat Bursa'dan ayrıldı ve Kütahya'ya indi, oradan Saloutaria'ya [Afyon Karahisan'ı kasdediyor] geçti, orada yeterince hazırlandı ve ardından Konya'ya çıkageldi. Ne var ki Karaman ordusuyla kaçıp Suriye sınırındaki dağlık arazide bulunan berkitilmiş bir yere sığınmıştı. Murat ise, Konya'yı acımadan talan etme ve sayıya hesaba gelmez altınla gümüş gasbetme sonrasında, Larandalılann Kenti'ne [o zaman Laranda/Lârende denen şimdiki Karaman'a] yöneldi ve o Larandalılara

çok kötü, hepten kötü işler etti; işi talancılığa çevirdi, Karaman'ın bütün köylerini ve arazisini soydu, kendisi gibi Türk olan bu insanlara zarar verdi. Karaman'dan ayrılırken, o oğlunu orduyla birlikte terhis etti ve [oğlu] Amasya'ya döndü; kendisi ise Bursa'ya indi, oradan karşıya Trakya'ya -artık şimdiden yaz gelip çatmış iken- geçti. Karaman da kendi ülkesine yeniden döndü.

3. Kış gelmek üzereyken, Amasya'dan, oğlu Alâeddin'in bir kölesi gelerek onun ölümü haberini verdi. Murat büyük yas'a büründü; çünkü Alâeddin ancak 18 yaşındaydı, çok yakışıklı ve yiğit idi. Yas sona erince bütün baş yöneticilerini ve satraplarını [Beylerini] çağırıp bütün uyruklarının hükümdarı ve başı olmak üzere kendisinin ikinci oğlunu, henüz delikanlılığa geçme yaşında, çocukcağızın biri olan Mehmed'i atadı. Kendisi ise Anadolu'ya geçti ve sıradan bir birey gibi Bursa'da yaşamaya başladı.

4. Bahar erdiğinde, Macaristan taraflarından casuslar gelip, yeni hükümdara ve onun Lala'lan Halil, Sanca ve Zağanos'a, Tuna kıyılarında Macarlardan ve Ulahlardan büyük bir ordunun toplanmakta olduğunu haber verdiler. Mehmet haberi hemen babasına iletti. Murat, andlaşmaların çiğnenmesinden dolayı hayrete düşerek, ne olup bittiğini soruşturdu. Yaz henüz gelmişken Anadolu'daki bütün askerî birliklerini, Avköpekleri takımyıldızlarının görünme zamanına doğru kendisine [komutası altına girmek ve sonra sefere çıkmak üzere] gelmeleri için çağırdı. [Bu sırada] Ege Denizi'nde [haçlıların] 25 tane üç dizi kürekli savaş gemisinden oluşan bir donanma göründü, Gelibolu'ya doğru yelkenle süzüldü ve [Boğazdan] geçişi [gerek Marmara Denizi ile Ege Denizi arasındaki geçişleri, gerek Anadolu yakası ile Trakya yakası arasındaki geçişleri] kapattı. Aynı donanmanın bir diğer filosu İstanbul Boğazına kadar gitti, böylece her yerden onun [Murad'ın] karşı yana geçişi engellendi. Macarlar da Tuna'yı geçtiler ve korkusuzca ilerlediler; böylece yolu temizleyerek ve kaleleri zaptederek, Varna'ya ulaştılar. Bu sırada Murat, ilerleyemediğinden [Avrupa yakasına geçemediğinden] kaygıya kapıldı; Mehmet'in [Rumeli'ndeki] ordusu ise hareketsiz kalmış, şaşkınlaş-

mıştı ve öfkeliydi. Ancak, [Murat] İstanbul Boğazı'na doğru ilerleyişe geçtiğinde orada bir yerlerde üç dizi kürekli savaş gemilerinin boşluğunu bularak [dikkatsizliğinden yararlanarak] kendisi, yanındakilerle [ordusuyla] karşıya geçti. Yolu gözlemekte olan Mehmed'in askerleri, Murad'ın Boğazı geçişini gördüler; bir tek gün içinde birleştiler ve iki günde Varna'ya vardılar. Ertesi gün, hiç zaman yitirmeden, korkunç ve dehşet verici bir çarpışma oldu; bunda [başlangıçta], sabahtan günün 9. saatine kadar hristiyanlar Türkleri acımasızca kılıçtan geçirdiler. Öğleden sonra, günün 10. saatine doğru, Sakson Kralı, yanında ya biraz azıyla ya biraz çoğuyla 500 atlı ile yalnız başına kalmış olarak, dizginlerini çevirip atını düşmana doğru yöneltti. Yanko [Hunyadi Yanoş] onu durdurmaya çabaladı, ama onu ikna etmeyi başaramadı. Ve [düşmana] yaklaşırken, atı ölümcül yara aldı, sonuçta zırha bürünmüş binicisi yere düştü; Türkler koşuşup onun başını kestiler. Yanko bu haberi aldığında, Kralın kafasının bir mızrağa geçirilmiş olduğunu gördü, "Kendini kurtarabilen kurtarsın" diye bağırmalar, haykırmalar duydu; Türkler sayısız kişiyi kıyımdan geçirmiş olduğu için, bu sırada gece karanlığı çöktüğünden, kaçışa koyuldu, ırmağı aşıp kurtulmayı zar zor becerebildi. Türkler ertesi gün, yengi kazanmış, yengi çelengi takınmış olarak geriye döndüler. Böylece Murat, içi mutlulukla dolu, yeniden Boğaz'ı aştı ve Manisa'da kalmaya karar verdi.

5. Ama hristiyanlar, bizi köstekleyenlerin günahlarımız olduğunu ve her türlü belânın kendi kötülüklerimizden kaynaklandığını hâlâ anlamamış olduklarından, Baht, üzerimize bir kez daha yeni bir felâket saldı. Yönlendirme işlerinde [vezirlerin içinde] en çok tecrübesi bulunan Halil, delikanlının [henüz çok genç yaşta bulunan II. Mehmed'in] hiçbir iş beceremiyeceğine kanaat getirmişti; bu nedenle Muradı bir kez daha Edirne'deki saraya gelmeye çağırdı ve ona [gelince] yeniden hükümdar diye biat etti. Genç hükümdar Mehmet ise, babası tarafından, [çok küçük yaştaki] oğlu ile birlikte, Manisa'yı [Sancak Beyi olarak] yönetmeye gönderildi.

6. Yanko [Hunyadi Yanoş] bunu öğrenince hemen [İzladi yahut Var-

na savaşlanna gidiştekine göre] başka bir yoldan Tuna'yı geçti ve bütün dağ geçitlerini aştıktan sonra Niş'e yahut Kosovo'ya geldi. Murat, her bakımdan hazırlıklı olarak orada onu bütün ordusuyla beklemekteydi ve akşama kadar çarpıştılar. Ancak, sabah vakti, henüz ortalık karanlık iken, Yanko, askerlerinden bazılanyla birlikte, sözde hemen girişilecek çarpışma için hazırlık yapmak üzere, kalktı ve kaçıp gitti. Türk ordusunun ne kadar üstün güçte olduğunu ve Macarlann, kaçmayı düşünecek derecede, korktuklannı öğrenmişti. O zaman Murat, güneş ışıldayıp da Macarlann çadırlanndaki, kaçmaya hazırlanmalannndan doğan kargaşayı farkedince, saldırıya geçip [onlann] kimini tutsak aldı, çoğunluğunu ise kılıçtan geçirdi. Diğer birçoğu kaçmayı becerdi, ama çatışma Murad'ın en açık biçimde zaferi ve Yanko'nun yenilgisi ile sonuçlandı [17-19 Ekim 1448].

7. Büyük zaferin sonrasında [Murat] Peloponnèsos/Mora Yarımadası'na sefer etmeye döndü. O dönemde Lakedaimon [Sparta yöresi] despotu [Rumlann son İmparatoru olacak] Kònstantinos idi; bu kişi Kralın [Hunyadi Yanoş'un] gelişini ve Çanakkale Boğazındaki [Venediklilerin] üç dizi kürekli savaş gemilerini görünce, Türklerin tam anlamıyla yenilgiye uğratılacağına hükmetti. Böylece Examilion/Ekzamil'den [Mora Yarımadasına geçilen yerdeki kıstakta bulunan ve ilkçağdan beri birkaç kez yenilenen, 6 mil uzunluğundaki surdan] dışarı çıkıp Thèbai ile çevresindeki köyleri işgal etti. Ancak Murat, parlak zaferinden sonra geriye dönerek, ona elçiler gönderdi ve bu kişinin elindeki kentleri ona teslim etmesini istedi; o ise bunu reddetti, tersine -dört yıl önce yenilemiş bulunduğu- Ekzamil'e ilerledi ve onun çevresinde hendekler kazdı; 60 000 kişiyle [birlikte kalmak üzere] bunun içine girdi [sağlamlaştırılmış surun arkasına, güneyine geçti]. Ne var ki kısa süre sonra, gerek kendisi gerek Akhaia'da [bitişik] yörede despot [yâni İmparator bağımlısı küçük hükümdar] olan kardeşi Thòmas, Arnavutlann ihanetine uğradılar; neyse ki kendileri ihaneti zamanında haber alarak kaçmayı başardılar. Murat ise, [Mora Yarımadası batı ucundaki] Patra'ya ve Glarentza'ya kadar akın edip yolunda her ne bulduysa yok etti. Ardından, dönüşü sıra-

sında, Ekzamil'i temeline dek yıktı, harabe hâlinde bıraktı ve halk nüfusunu, 60 000'in üzerinde insanı, tutsak aldı.[173]

[XXXIII. Ìòannès'in ölümü ve son İmparator Kònstantinos'un başa geçmesi. Şehzade Mehmet, Dulkadir Beyinin kızıyla evleniyor. Murad'ın ölümü, Mehmed'in Hakan olması. Mehmet Rumlarla barış andlaşması yapıyor]

1. Çok yıldan beri gut/damla hastalığı çeken İmparator Ìòannès ise, İtalya dönüşü sonrasında derin hüzne ve keyifsizliğe düştü; bunun nedeni, kısmen, Kiliselerin Birleşmesi'ni izleyen kargaşa [İstanbul'da, yapılan işe karşı çıkanlann yarattığı hoşnutsuzluk ve kanşıklık] idi, kısmen de eşinin ölümü idi; hastalandı ve Rumlarda sonuncu kez İmparatorluk eden bu kişi[174], birkaç gün içinde öldü [1449 başında]. Kònstantinos'a Kent'e gelmesi için çağrı yollandı, [Kònstantinos, İstanbul'a gelir gelmez] Murad'a elçiler gönderdi; bunlar ona armağanlar sundu ve tatlı sözler söyledi; bu hal onu yatıştırdı ve tasanmlanndan her türlü düşmanlık eylemini sildi.

2. Murat ise, oğlu Mehmed'i, egemenlik ülkesi Armenia sınırında bulunan ve Yukan Kappadokia yakınında yaşayan Türkmenlerin başı olan Dulkadir'in kızıyla evlendirmek istedi [1450]. Bu kızı almaya Murat, babasının güç ve zenginlik yönünden kendisinin eşiti olmaması nedeniyle, tenezzül etmezdi; ama Dulkadir Beyliği, Pers Türkleriyle [Akkoyunlularla] Karaman Beyliği arasında bulunuyordu ve geçmişte her zaman Murat'ın Amasya'da hüküm süren oğlu [Şeh-

173 Karalès, burada ve biraz yukanda 60 000 kişiden söz eden ifadelerin bağlantısına dikkat etmemiş, o 60 000 kişinin Mora Yanmadası halkı olduğunu anlamamış, tam tersine yukandaki ifadeyi, "Kònstantinos 60 000 askerle, kalenin içine girdi" diye çevirmiş. Özgün metinde kale sözcüğü olmadığı gibi, Kònstantinos'un sâdece Thèbai kentiyle çevresindeki köylerden 60 000 asker devşirebilmesi de olanaksızdır; zaten aşağı yandaki ifade, yanmada içinde Murad'ın eline düşen bütün nüfusun 60 000 kişi olduğunu açıkça gösteriyor.

174 Doukas'ın niçin onun ardılını, Kònstantinos'u son İmparator saymadığını daha önce belirtmiştik; bkz. yukanda s. 168 dn. 149.

zade Alâeddin] ile bağlaşık olarak hareket etmiş, nice kez gerek güneyden saldıran Karaman ile, gerek kuzeyden ülkeyi istilâ eden [Akkoyunlu Beyi] Karayusuf ile çarpışmıştı. Murat, evlilikten doğan hısımlığı araç diye kullanarak bu kişiden [Dulkadir Beyinden] her türlü dayanışma ve desteği sağlayabileceği inancındaydı. Böylece, bu amaçla vezirlerinden birini, adı Sanca olanı, gönderdi ve gelini baba evinden pek şanla şerefle ve törenlerle aldı[rdı]; [gelin kız] yanında ölçüye hesaba gelmez hazineler ve haddi hesabı olmayan değerde çeyiz getirdi. Kayınbaba Murat ise, kızın Gelibolu Boğazına yaklaştığını öğrenince, hemen Edirne'den yüksek yöneticilerini, hafif donanımlı askerlerle, onu karşılamak ve hükümdarın Edirne'deki saraylarına kadar onu şanla şerefle getirmek için, gönderdi. Murat, gelini büyük sevinçle karşıladıktan sonra, düğün merasiminin hazırlıklarına başladı; böylece egemenlik alanında bulunan [kendisine bağımlı] bütün hükümdarları, hristiyan ve Türk diye ayırt etmeden, davet etti; bunlar, düğün törenlerindeki şenliklere katılmak üzere, sayısız armağanla geldiler. Düğün şenlikleri Eylül ayında başladı ve Aralık ayında, düğünün bitmesiyle son buldu. Ardından, kızın babasının hısımları olarak kızla birlikte gelenleri, onlara sayısız armağanlar ve binlerce çeşit onurlandırma yağdırarak, dönüş yolculuğuna uğurladı; yeni evli oğlunu ise eşiyle birlikte kendi hükümranlık bölgesine, Anadolunun Lydia'sına [Manisa Sancağına] gönderdi.

3. [Mehmet] Manisa'ya Ocak ayı artık yarılanmışken geldi ve o ay geçirildikten sonra tam Şubatın 5'inde [oraya] kanadı hızlı kartala benzer bir ulak vardı, özenle mühürlenmiş [kapalı] bir mektubu onun eline verdi. Onu açıp okuyunca, babasının ölümünü öğrendi. Bu mektup, vezirlerden, Halil'den ve diğerlerinden geliyordu; bunlar onu babasının tahtına geçmeye çağırıyorlardı ve Mehmet'ten, hemen oraya [Edirne'ye] seğirtmesini ve eğer mümkünse kanatlı at Pegasos'a binerek, hükümdarın öldüğü haberi halk içinde yayılmadan Trakya'ya gelmesini istiyorlardı. Mehmet, onların dediğini yaptı. Hemen o saat kendisinin Arap atlarından en hızlı birine binip kendi beylerine yalnızca şunu dedi: "Beni seven ardımdan gelsin".

Hızla yola çıktı; önünde kendisinin kişisel muhafızları, o arada en çabuk ok çeken, en usta okçular vardı; bunlar, öyle diyelim, gerçek devlerdi ve hepsi yaya gidiyordu; artçı birliği ise kılıçlı, mızraklı sipahilerden oluşuyordu. Manisa'dan ayrılıp iki gün yürüyüşten sonra Boğaz'ı geçip Gelibolu Yarımadasına vardı; kendisini izleyenlerin hepsi bir araya gelsin diye Gelibolu'da iki gün daha geçirip bekledi ve hemen kendisinin Gelibolu Yarımadası'na geçtiğini bildirmek üzere Edirne'ye ulak gönderdi.

4. Ardından, [Edirne'deki vezirler] ayak takımı azgınlık edip kargaşa yaratmasın diye, hükümdarın Gelibolu'da bulunduğu haberini tellâl bağırtmakla yaydılar; gerçekten bunlarda âdet, hükümdarların ardılının başa geçmesi öncesindeki ara döneminde baş kaldırmak [talana girişmek] idi; zaten bu nedenledir ki birçok kez [hükümdarın] ölüm haberi halktan gizlenerek hükümdar hastadır denmişti; eğer gelecekte hükümdarın ardılı olacak kişi onun öldüğü yerden uzak bölgede bulunuyor ise böyle yaparlar. Bunlardan sonra, Mehmet Gelibolu'dan ayrıldı; bu sırada sayısız kalabalık, ona saygılarını sunmak [biat etmek] için üşüşerek geliyordu. [Edirne çevresindeki] Ovaya yaklaştıklarında, onu karşılamak üzere vezirler ve beyler, vâliler ve belediye başkanları, şeyhler ve murdar dinlerinin öğreticileri [hocalar], bilginler ve sanat erbabı ve ayak takımından pek çok kişi çıkageldi. Bu kalabalık -hükümdardan bir mil uzağa kadar yayılan bir dizi hâlinde- yaklaşmaya başladığında, [at üzerinde olanların] hepsi atlarından indiler ve ilerleyişlerini yaya olarak sürdürdüler. Ancak hükümdar ve maiyeti, at üzerinde kaldılar. Böylece, hepsinin dudağında tam bir suskunluk egemen olarak [hükümdara] yarım mil kadar mesafe kalmak üzere yaklaştıklarında, hep birden [Murad'ın ölümü nedeniyle] haykırarak feryad etmeye ve dövünmeye başladılar. Bunun üzerine o da, maiyetiyle birlikte, attan indi ve aynı şeyi yapmaya başladı; hava bağırışlarla ve ağıtlarla doldu. Ve o gün, her iki yanında, büyük yas ve acı görüyordun. Bir araya gelip de birbirlerine yaklaştıklarında, yüksek yöneticiler hükümdarın önünde yere kapandılar ve onun elini öptüler. Ve atlarına binerek kente girdiler, hükümdara sa-

rayın girişine kadar yolda eşlik ettiler; hükümdar içeriye girince de herbiri kendi evine gitmek üzere ayrıldı [18 Şubat 1451].

5. Ne şahane törendi, âdetler gereğince ertesi gün düzenlenen o tören! Erk'e henüz geçen genç hükümdar, babasının tahtında oturuyordu; [biz hristiyanlara] yaran olmayan ama yine de Tann'nın, bizim günahlanmız sebebine izin verdiği bir hâl; karşısında, satraplann [Beylerin] tümü dikilmişlerdi, biraz uzakta [yan tarafta] ise babasının vezirleri, Halil Paşa ve İshak Paşa; kendi vezirleri ise, yâni Hadım Şâhin Paşa ve İbrahim, geleneğe uygun olarak, hemen yanıbaşında idiler. O zaman, Hükümdar, veziri Şâhin'e sordu: "Babamın vezirleri niçin böyle uzakta duruyorlar? Hemen onlan çağır ve Halil'den, kendisine yakışan bir yerde oturmasını iste. İshak da Anadolu'nun diğer Beyleriyle birlikte Bursa'ya, babamın cenazesini gömmeğe gitsin; aynca, artık Anadolu'ya ilişkin işlere o bakacaktır". [Adı geçen iki vezir] Bu sözlerini duyunca, hemen onun önüne seğirttiler ve âdet üzere elini öptüler. Halil, vezir olarak kaldı, İshak ise Murat'ın cenazesini aldı ve onu Bursa'da kendisinin [Murat'ın] yaptırmış bulunduğu tapkı yerine[175] gömdü; cenaze töreni sırasında da yoksullann ellerine pek çok para boca etti.

6. Murad'ın ölümü, çok hasta olmasından ileri gelmemişti; acılı da olmadı. Babası gibi o da pek az acı ve hastalık çekti; çünkü, kanımca, Tann bu adamı halka iyi davranışı ve yoksullar hakkında -üstelik yalnız kendisinin dinsiz soyundan olan yoksullar için değil hristiyanlar için de- gösterdiği, hâlinden anlayıp acıma tutumu nedeniyle [onun hakkında kayıncı davranarak] hükümlendirdi. Üstelik, yaptığı bütün yeminle berkitilmiş anlaşmalann hepsine, onlan çiğ-

175 Doukas'ın burada, "türbe" yi kasdederek mausoleion demesi beklenebilirdi, ama o çağda bu sözcük, belki derin tarih bilgisi nedeniyle İran bağımlısı Karia Kralı Mausolos'u tanıyan ve onun mausoleion (=Mausolos yeri) denen anıtsal mezarından haberi olan üç beş kişi dışında, bilinmiyordu. Diğer yandan Doukas Selçuk'ta Türklerin arasında doğup büyüdüğü için, Türklerin türbeleri kutsal yer, içinde dua edilen, içine adak eşyası getirilen bir tapkı yeri saydıklannı görmüş bulunduğundan olmalı, burada, tapkı yeri anlamında olarak, bòmòs=sunak demiş; Karalès de çağdaş Yunancaya çevirisinde sözcük için mnèmeio=anıt karşılığını kullanmış.

nemeden ve bozmadan, sonuna kadar uymuştu. Dahası, bazı hristiyanlar verdikleri yeminleri bozup çiğnerken, Tann'nın şaşmaz gözünden kaçmadılar, tersine Öç Alıcı tarafından haklı olarak cezalandırıldılar. Buna karşılık, Murad'ın öfkesi denetimsiz değildi; tersine bu barbar, kazandığı yengiden sonra, hiç kimseyi [ordusuyla birlikte yok etmek için] ardına düşüp izlememişti, ne de herhangi bir soyun kökünü kurutmak hırsına kapılmıştı. Yenilenler elçi gönderip de barış ister istemez bu kişi, gönderilen elçileri, önerilerini kabullenmeye âmâde olarak huzuruna alır ve onlan yine dostlukla uğurlardı, çünkü savaştan nefret eder ve barışı severdi. Bu nedenle, Barış'ın Babası [Barış seven Tann] sonunda barban, bıçaklanarak değil barış [huzur] içinde bir ölümle ödüllendirdi.

7. Rahatsızlığı yalnız dört gün sürdü. Yanında birkaç gençle saraydan çıkmıştı ve karşıya, çatallanan ırmağın oluşturduğu, kentin yakınındaki geniş mekânlı adaya geçmişti; burada toprak verimliydi, üzerinde -hayvan otlatmaya elverişli- çimenler biterdi ve o yerde hükümdara ait en şahane atlar [aygırlar], kısraklar ve katırlar sürü hâlinde beslenirdi. Ayrıca, [Murat] orada, mevsime ve zamana göre kendisine hoş bir sıcaklık sağlayan, haz veren çeşitli yapılar inşa ettirmişti ve orada keyif sürmek için neye gereksinmesi bulunuyorsa hepsi vardı. Bu yerde birkaç gün boyunca, yanında sâdece olabildiğince az sayıda yakın çalışma yoldaşı ile, içini ferahlatmak ve oğlunun şimdi yapmış bulunduğu evlilikle ilgili bütün meşguliyetlerden ve kaygılardan sıyrılıp dinlenmek üzere, yalnız başına kalmayı istiyordu. Böylece orada dinlenerek bir gün geçirdi ve, hiç alışılmamış şey, ertesi gün saraya dönülmesi buyruğunu verdi, çünkü başında ağırlık ve bedeninde uyuşma hissediyordu. Yatağa uzandı, üç gün boyunca hasta yattı, bu sırada bir sara nöbeti geçirdi ve öldü; [yaratılıştan sonraki] 6958 yılının [İS 1451] Şubatında, [ilk] Pazartesi günüydü.

8. Denir ki, oğlunun düğününden sonra ve adaya geçmesinden önce, bir gece şu rüyayı görmüş: Önünde korkunç bir adam belirmiş. O [Murat] korkarak kendini toparlamış, ama o görünen insan [hayalet] onun elini tutmuş. Murat, sağ elinin başparmağında altın bir

yüzük taşıyormuş. Adam yüzüğü hükümdarın başparmağından çıkarmış ve onu hemen bir sonraki parmağa, işaret parmağına takmış; ardından, yüzüğü o parmaktan çıkarmış ve orta parmağa takmış; daha sonra, dördüncü parmağa ve en sonunda sonuncuya, küçük parmağa. Hemen sonra o hayal, yüzüğü almış ve yüzükle birlikte yok olmuş. Hükümdar uyanır uyanmaz rüya tâbir edicilerini çağırmış ve rüyasını onlara anlatmış. O zaman ona açıklamışlar ki, yüzük, saltanatını simgelemektedir; parmaklan da şöyle yorumlamışlar: Birinci parmak, başparmak, Murad'ın kendisidir ve [parmaklann] diğerleri, ondan sonra saltanat sürecek olanlardır. Ama kimileri, gizleyip susmakla geçiştirdilerse de, onun başparmağında onun yaşamının son yılını gördüler [başparmağı öyle yorumladılar]; yüzüğün çıkanlmasında da onun saltanatını [saltanatın ondan aynlmasını] gördüler, yüzüğün ardarda dört parmağa takılıp çıkanlmasında ise onun ardılının saltanat süreceği yılların sayısını farkettiler; onun zorba yönetimi bu süreden [dört yıldan] sonra sona erecekmiş.

Ama, anlatımımıza dönelim de bu kana susamış yırtıcı [II. Mehmet] hangi felâketlere yol açtı, neleri darmadağın etti ve sonunda nasıl öldü, bunlan görelim.

9. Babasının cenazesini gömülmek üzere Bursa'ya gönderdikten sonra, babasının mevcut nakitlerini ve hazinelerini araştırmaya girişti; sayısız gümüş gereçler, altın gereçler, değerli taşlar [mücevherler] ve hesaba gelmez para buldu. Bütün bunlan [kapattırdığı kaplara koyup] kendisinin özel mührüyle mühürledi[176] ve yeniden hazine dairesine yerleştirildi.

10. Sonra babasının henüz 8 aylık olan bir erkek çocuğunu buldu;

176 Bilmeyenler için açıklama. Paraya yahut önemli belgelere yetkisiz kişilerin el atmasını önlemek için mühürleme işlemi, bunlann kutuya konup, kapatılan kutunun sicimle sanlması ve sonra sicimin üzerine eritimiş mum akıtılması, mum donmağa başlamış ama henüz yumuşak iken üzerine resmî mühür basılması yöntemiyle yapılır. Mum, mühürlü olarak donacak, katılaşacaktır ve daha sonra kutuyu açmak için ya sicimi kesmek veya koparmak, yahut da sicimin mühürlü mumdan tamamen veya kısmen aynlmasına yol açacak biçimde düğümlerini çözerek açmak gerekecektir. Her iki halde, birilerinin kutuyu açtığı belli olacaktır.

bu çocuğu Sinop hükümdan İsfendiyar'ın -Murad'ın nikâhlı eşlerinden biri olan- kızı doğurmuştu, oysa [Mehmed'in] kendisi köle [cariye] anadan doğmaydı[177]. Çocuğun anası ve kendisinin [Mehmed'in] üvey anası [olan kadın] da rastlantı eseri olarak o gün, zorbayı teselli etmek [babasının ölümü dolayısiyle başsağlığı dilemek] üzere sarayda bulunuyordu; Mehmet kadının kaldığı [saray yapılan kompleksi içinde bulunması gereken] eve, Beylerinden birini, adı Ali olan ve o dönemde saray muhafızlarının komutanı olan, Evranos oğullarından birini gönderdi ve bebeği boğdu[rdu]. Ertesi gün, Ali'nin kendisini öldürttü; çocuğun anasını ise, kendisi [kadın] istemediği halde babasının hizmetkân İshak ile evlendirdi.

11. Kendisinin diğer [bir] üvey anasını, Sırbistan despotu Georgi'nin kızı, hristiyan dinindeki Mara'yı, kullanndan rastgele biriyle evlendirmeyi tasarlıyordu. Ancak, belki de [kadının] babası Macarlan kendisine karşı kışkırtır [ve savaş çıkartır] diye korkuyordu; çünkü kendisi henüz erk'inde tam oturmamıştı, taht'a ucundan oturuyordu; bu nedenle tasanmını yerine getiremedi. Despot ise, damadı Murad'ın ölümünü ve erk'e Mehmed'in geçtiğini öğrenerek, hemen onu yetim kaldığı için teselli etmek [ona başsağlığı dilemek] ve aynı zamanda babasıyla yapmış bulunduklan andlaşma ve anlaşmalan yenilemek ve güvencelere bağlamak üzere, ayrıca da kızının yurduna geri dönmesini isteyerek, elçiler göndermişti. Mehmet onun dileğini -barış ve dostluk içinde yaşayıp saltanat sürmek istediği için değil- böylece kendi haksız ve kanunsuz işlerini gerçekleştirebilmek üzere hazırlıklannı yapıncaya dek zaman kazanacağı için kabul etti. Bütün bunlan ve daha birçok benzerini, doğmadan önce bile kurt olan bu kişi, kuzu postuna bürünerek yaptı. Böylece, elçileri dostlukla kabul etti ve onlarla yeminler ederek andlaşmalar yaptıktan sonra, onlan barış içinde uğurlayıp analığını kendi babasına, pek şanla şerefle, ihsanlarla geri gönderdi ve üstüne, armalık olarak ve her gereksinmesinin sağlanması için ona Sırbistan sınırındaki birçok yöreyi bağışladı.

177 Fâtih'in annesi konusundaki tartışma için bkz. M. Çağatay Uluçay, Padişahların kadınları ve kızlan, TTK yayını Ankara 1980, s. 14-15.

12. Buna benzer yolda, İstanbul'daki bahtsız ve kara kaderli Rumlarla despot Kònstantinos[178], kendileri de, saltanattaki değişikliği öğrenince hemen baş sağlığı dilemek ve başa geçişinden dolayı kutlamak için yeni hükümdara elçiler gönderdiler. Kimler, kime? Koyunlar, kurda; kuşçağızlar, yılana; can çekişenler Ecel'e. Gerçekte, [kıyamet günü] Şeytan'ın ortaya çıkmasından önce de Şeytan, Mesih İsa sürüsünün mahvedicisi, Haç'ın ve ona inanıp onun üzerine and içenlerin düşmanı olan bu kişi, sanki Şeytan-yılan'ın öğrencisiymiş, ondan öğrenim görmüş gibi, dostluk maskesi takmıştı ve elçileri kabul etti ve onlarla yeni andlaşmalar yazdı ve adaşı olan kendi sahte peygamberinin Tann'sı üzerine, murdar kitaplan üzerine, kendilerinin melekleri ve Başmelekleri üzerine yeminlerle, yaşamı boyunca kendini buna vakfederek, Kent'le ve despot Kònstantinos ile ve onun egemenliği altında bulunan bütün yöreler ve kentlerle sevgi ve uyum içinde bulunmayı taahhüt etti; ayrıca, babasının İmparator Iòannès'e ve şimdiki despot Kònstantinos'a göstermiş olduğunun aynı iyilik isteyicilikle ve tutumla yaşayacağına ve öleceğine yemin etti. Bütün bu güzel vaadlerin üstüne, Mehmet Rumlann İmparatorluğuna [devletine] her yıl alınmak üzere Strymòn/Karasu Irmağı yöresi köylerinin, tutan 300 000 akçeye varan gelirlerini armağan etti; bunu, pek yoksul [düşmüş] Rumlar, -daha önce sözünü ettiğimiz Osmanoğlu-Orhan'ın[179]geçimi ve giderleri için harcadıklannın tazminatı makamında olarak istemişlerdi. Böylece, onlann hoşuna gidecek bir anlaşmaya varıldıktan sonra, elçiler sevinçle ayrılıp gittiler.

Aynı şey, Ulahlarla [Eflâk'lılarla] ve Bulgarlarla ve adalann halklanyla, [yâni] Midilli'lilerle, Sakız'lılarla, Rodos'lularla, [ayrıca] Galata'daki Cenevizlerle ve her yandan armağanlarla, onun, bu ete bürünmüş Cin'in, önünde secde etmek için çıkıp gelenlerle de yapıldı; bunla-

178 Daha önce değindiğimiz üzere bu kişiyi, Ayia Sophia kilisesinde tören yapılıp patrik eliyle taç giydirilmediği için, İmparator saymıyor ve onu despotès diye anıyor.

179 Osmanoğullannndan Şehzade Orhan'ın kimliği yâni kimin oğlu olduğu güvenle saptanabilmiş değildir. Bu kişi, ortada olası taht iddiacısı bırakmamak için kendilerinin bütün kardeşlerini boğdurtan Osmanlı Hakanlannın eline düşmemek için İstanbul'da yaşamaktaydı. Fetih gününde yakalanıp öldürülmüştür.

nn hepsi, kendilerinin isteğine uyan güvenceler almış olarak, geriye döndüler.

[XXXIV. Mehmed'in Karaman seferi. Rumların yine ortaya bir şehzade sürerek Osmanlı'da iç savaş çıkarma girişimi; Mehmed'in İstanbul'u almaya azmetmesi. Savaş hazırlıkları]

1. Mehmet herşeyi işine geldiği düzene koyarak ve bütün hristiyanlarla sahte barış andlaşmaları, bu arada Macaristan Kral Nâibi Yanko [Hunyadi Yanoş] ile üç yıllık savaşa ara verme anlaşması yapmış olarak, Karaman üzerine sefer edecek ordunun başına geçti; sefer için bulduğu bahane, kendisi hristiyanların hilesiz hudasız dostu iken ve hristiyanların ayn milletten ve yabancı bir dinden olmalarına rağmen onun [Mehmed'in] şahsına karşı dostluklarını çiğnemiyor iken, bir müslüman olan, Muhammed'e tapanlardan olan Karaman'ın [Karaman Beyi'nin] ona karşı savaşa girişmekten hiçbir zaman geri durmadığı, fırsat buldukça savaşa ve kargaşa çıkarmaya giriştiği idi. Ne istediğini hesaba kitaba vurdu ve istediği de oldu. Mehmet, Karaman'ın, Murat öldü haberini alır almaz kendi sınırlarının dışına çıktığını ve üç kale ile bazı araziyi işgal ettiğini öğrenmişti; aslında o arazi ve kaleler Murad'a babadan miras kalma mülk arasında değildi; tersine, anlatımımızda aktarıldığı üzere, [Murat] birkaç yıl önce onlan Karaman egemenliğinde iken gasbedip kendi egemenliği altına koymuştu. Gasbedenin oğlu ise vaktiyle haksızlığa uğramış kişiye karşı akla yakın bir bahane bularak ve buna dayanarak, işin gerçeğini araştırılmamış [ortaya dökülmemiş] bırakarak, ordu gücüyle ona karşı sefere çıkıyordu. Mehmet, dağ geçitlerini Batı [Rumeli] ordularıyla aştı ve Anadolu ordularını bekleyerek Bursa'da konakladı. Oradan Kütahya'ya geçti ve ardından Phrygia Salutaris'e[180] vardı; burasına Türklerce Karasari [Karahisar] denir ve

180 Phrygia'daki, şifaya kavuşturucu yöre; yâni, şifalı kaplıcaların bulunduğu Afyon Karahisan yöresi.

bu yer Karaman'ın sınırına çok yakındır. Karaman, Mehmed'in gelişini öğrenince kendisinin Beyleri arasından ona elçiler gönderdi, yaptığı her ne yanlışlık varsa çözüme bağlamayı ve o arada ondan aldığı kaleleri geri vermeyi önerdi. Zorba, şimdi sözünün edilmesine geldiğim nedenle, onun dileğini kabul etti.

2. Rumlann ahmak meşveret divanı, bu sırada, işe yaramaz bir tasarım benimsemiş ve zorbaya elçiler göndermişti. Elçiler, İmparator Kònstantinos'dan geliyordu; daha önce söylendiği üzere, kendisi gerçi henüz resmen taçlandırılmış değildi ve taçlandırılacağı da yoktu, ama ona Rumlann İmparatoru deniyordu. Böylece, [elçiler] iletecekleri bildirimi önce âdet üzere aracılar kullanarak vezirlere açıkladılar; bu bildirimde şöyle deniyordu: "Rumlann İmparatoru, yıllık tutar olarak [sadece] 300 000 akçe verilmesini kabul etmiyor. Çünkü, Sultan Mehmet gibi bir Osmanoğlu olan Orhan, artık olgunluk yaşında adam olmuştur; bu nedenle her gün sayısız kişi, ona Efendimiz diye hitap ederek gelmekte ve onu hükümdar ilân etmektedir. Ama o [Orhan], cömertliğini kanıtlamak ve bol bol armağan sunmak istediği halde, ona yardımcı olmak üzere elini uzatacak kimsesi yoktur. Bu nedenle sürekli olarak İmparatordan para istemektedir, oysa İmparatorun ona her isteğini karşılayacak kadar cömertçe bağışta bulunmak imkânı yoktur. Bu yüzden, iki isteğimiz var; ikisinden birini seç: Ya [Orhan'ın giderleri için sağlamakta olduğun] ödentiyi bir kat arttır, ya da biz Orhan'ı salıverelim [çeksin gitsin başının çâresine baksın]. Osmanoğullannı beslemek bizim yükümlülüğümüz değildir; tersine, bu giderler [Osmanlı devletinin] kamusal gelirlerinden ödenmek gerekir. Bizim onu Kent içinde kalacak tutuklu durumunda bulundurmamız ve çıkışını engellememiz için bu yeter". Halil Paşa bunlan ve daha birçok lâfı dinledi; bu kişi [aslında] iki neden dolayısiyle Rumlann gerçek dostuydu; birincisi şuydu ki, yumuşak ve ılımlı tabiatta insandı, ikincisi [Rum devletinden] rüşvet almakta olmasıydı. Eğer biri elinde altın tutar ve bunu ayna gibi [apaçık] ona gösterirse, ortada hiç sorun kalmıyor ve artık bu kişi ağzından her türlü sert sözü çıkarabiliyordu. Yine de, İmparatorun ve Âyan Mec-

lisi'nin Sultan Mehmed'e bildirdiklerini dinleyince, şundan başka birşey diyemedi [şunu demekten kendini alamadı]: "Ey ahmaklar, ey geri zekâlı Rumlar; nice zamandır, beyninizdeki hınzırlıklan çok iyi biliyorum. Ama şimdi bütün o bilinen düzenlerinizi [Osmanlıyı Osmanlı ile tokuşturma tasanmlannızı] unutun. Yakında ölmüş bulunan Sultanımız uysal insandı ve herkesin riyakârlık bilmez dostuydu; erdemli vicdanı olan bir adamdı. Ama şimdiki hükümdanmız Mehmet, sizin görünüşe bakılırsa inanmakta olduğunuz gibi aynı tabiatta değildir. Çünkü, olur da İstanbul ellerinden kaçarsa -ellerinden derken onun gururluluğuna, vahşiliğine, saldıncılığına rağmen demek istiyorum-, o zaman, doğrusu, Tann'nın sizin dalaverelerinizi ve çarpık düşüncelerinizi gözden kaçırdığına inanacağım. Geri zekâlı adamlar; daha ya dün ya da bir önceki gün yapmış bulunduğumuz yeminli anlaşmayı ellerimizde tutuyoruz; dahası, [benzetmeyle] diyebilirsek, onun üzerindeki mürekkep bile kurumadı; ve şimdi, [Karaman Beyi ile çarpışmak üzere] Anadoluya geçmiş ve Phrygia'da konaklamış bulunduğumuz için, bizi korkutmak üzere, icad ettiğiniz o beylik umacılannızı gösteriyorsunuz, öyle mi? Biz câhil ve güçsüz çocuklar değiliz. Birşey yapmak istiyorsanız, haydi onu yapın. Orhan'ı Trakya'nın Sultanı ilân etmek istiyorsanız, edin. Tuna'yı geçmeleri için Macarlara yardımcı olmayı tasarlıyorsanız, buyursunlar gelsinler. Eğer siz kendiniz saldınya geçip de nice zaman boyunca kaybetmiş olduklannızı yeniden zaptetmek istiyorsanız, gecikmeyin. Ama şunu da bilin ki tasarladıklannızın hiçbirinin başanlı sonuca varması olası değildir; tersine şimdi kendinize ait diye kabul ettikleriniz de bizim tarafımızdan elinizden alınacaktır. Ancak, ben Hünkânma [dediklerinizi] bildireceğim ve o ne dilerse öyle olsun".

3. Mehmet bunlan dinleyince kızdı ve şimdilik eyleme geçemediğinden Karaman ile [banş yaparak] bağlaşıklık kurdu. Yine de içindeki hesap, hasmını tümüyle yok etmekti; ama kafasına şunu koydu [taktı]: "Rumlann İmparatoru benim Anadolu'da bulunduğum sırada diğer hristiyan uluslannı çağırmasın, Orhan'ı ortaya çıkanp salıvermesin ve Orhan onlann desteğiyle Anadolu'ya egemen olup da

Batı'yı [Rumeli'ni] Rumlara bırakmasın?" Bunlar ve buna benzer nice düşünce kafasında, Karaman'ın elçilerini güleç bakışlarla [yüzle] karşıladı ve onlarla bazan tehditkâr bazan tatlılıkla konuşarak, sonunda yeminle berkitilmiş bir barış andlaşması yapılmasını sağlama bağladı ve sevgiyle [dostlukla] onlan uğurladı. İmparatorun elçilerine gelince; onlara şöyle yanıt verdi: "Kısa sürede Edirne'ye dönmek niyetindeyim; oraya gelin ve bana Kent'in ve İmparatorun âcil gereksinmelerini bildirin de onun her bir dileğini âmâdelikle yerine getireyim". Bunlarla ve diğer yumuşak sözlerle yaltaklanarak onlan uğurladı.

4. Birkaç gün sonra Mehmet Boğaz'ı aştı ve Edirne'ye geçti. Hemen hizmetkârlanndan birini [Strymòn/Karasu yöresinden İmparatorun aldığı 300 000 akçe geliri bir kat arttırmak şöyle dursun kökünden kesip kaldırmak üzere], bağış niteliğiyle İmparatora bırakılan gelirlerin alınmasını kaldırsın ve onlann toplanmasına nezaret edip denetleyen kişileri [İmparatorun görevlilerini] kovsun diye Strymòn/Karasu yöresine gönderdi. İmparator bu gelirleri yalnız [bağışlanmasından sonraki] ilk yıl boyunca almıştı.

5. Bu işi yaptıktan sonra, Rumlara karşı kullanılacak yeni bir felâket getirme ve yıkım çalışması icad etti[181]. Kış geldiğinde Anadolu'ya ve Batı'ya [Rumeli'ne], bütün illere, 1 000 inşaat ustası, aynca bir o kadar sayıda işçi ve kireççi [kireç söndürücü, kireçle kumu kanştınp harç yapıcı kişi] devşirilmesi için buyruklar ve bildiriler gönderdi. Sâde sözle söyleyecek olursak, baharda Boğaz kıyısında, Kent'in üstünde [kuzeyinde] kale yapımı için gerekli her çeşit malzemeyi taşınmaya hazır etmelerini buyurdu. Rumlar bu acı haberi öğrendiklerinde, İstanbul halkı ve Asia [Anadolu kasdediliyor] ile Trakya'nın ve adalann hristiyanlan, çok büyük üzüntü duydular, [sanki] kuruyup kaldılar. Kendi aralannda konuşurken diyebildikleri tek şey şuydu: "Şimdi Kent'in sonu geldi; şimdi soyumuzun felâket çanlan ça-

181 Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli Hisarı'nın yapılması, Boğaz geçişinin kapatılmasıyla İstanbul'un denizden de ablukaya alınması çalışmasını kasdediyor.

lıyor; şimdi Şeytan'ın hükümdarlık zamanı geldi. Ne yapacağız, ne olacağız? Tanrım, canımızı al ki kullannın gözleri Kent'in felâkete uğradığını görmesin. Asla senin düşmanlann, 'Kent'in koruyucu azizleri neredeydi?' demesinler". Bunu yalnız Kent halkı değil, keza Anadolu'da dağınık olarak yaşayan hristiyanlar ve adalardakiler ve Batı'nın [Rumeli'nin] hristiyanlan, feryatla ağlayarak söyledi.

6. Mehmet ise, bahar başladığından, her yere, hemen zenaatkârlar ve işçiler toplansın diye buyruk gönderdi. İmparator da Edirne'ye, onlardan daha önce istediğini [yeniden] taleb etmek için yani geliri bir kat arttırılsın diye değil, sâdece şunu söylemek için elçi gönderdi: "Orhan oğlu [büyük] deden Murat'ın Edirne'yi zaptetmesinden bu yana yüz yılı aşkın zaman geçti. O zamandan beri onun [Murat Hüdavendigâr'ın] soyundan gelenlerle, sana kadar, andlaşmalar yapmıştık; hiç kimsenin aklına hiçbir zaman Kent'in bahçesinde ne bir burç yapmak ne de kulübe yapmak gelmişti. Savaş için bir vesile çıktığında bile, kısa zamanda, uzlaştırıcı andlaşmalar banş içinde birlikte yaşama durumunu geri getirmişti. Hatta deden Mehmet Boğaz'ın [Çanakkale Boğazı'nın] doğu kıyısına bir hisar yapmak istediğinde İmparator Manouèl'e uzun uzadıya nedenlerini sunarak ondan, bir oğulun babasından izin istemesi gibi, ricada bulunmuştu. O da, kalenin Anadolu'da yapılacağı ve Anadolunun pek çok yıldan beri tümüyle Türklerin oturduğu bir yer olduğu gerekçesiyle, nzasını vermişti. Şimdi ise her işin yolunda gittiği halde, kuşkuya hiç yer olmaksızın görüyoruz ki Karadeniz'i Frenklerin geliş geçişine kapamayı ve [geçen gemilerden aldığımız] gümrük vergilerinin akışını engellemeyi ve Kent'i [ablukaya alarak] açlığa düşürmeyi amaçlamaktasın. Bu nedenle senden ricamız, tasanmlannı değiştirmendir; senin, daha önce babanla, o değerli hükümdarla olduğumuz gibi, içten dostlann olarak kalacağız. Ayrıca haraç ödememizi istiyorsan, onu da öderiz". Mehmet ise şu yanıtı verdi: "Ben Kent'den hiçbir şey kazanmadım; zaten ondan, kendisini çevreleyen [sur dibindeki] hendek ötesinde bir şey kalmamıştır. Ancak, ben Boğaz'da bir kale yapmak istersem, Kent'in beni engellemek hakkı yoktur. Herşey be-

nim erkim altındadır; zaten Türklerin oturmakta olduğu doğu kıyısında bulunan kaleler gibi, batı yakası da; burası ıssız haldedir, çünkü Rumlann oralarda oturmalanna izin yoktur. Yoksa acaba, babamın, İmparator Macarlarla bağlaşıklık kurup da onlar karadan saldırıya geçtiğinde ve İmparator Frenklerin üç dizi kürekli savaş gemilerini Çanakkale Boğazından içeriye soktuğu, böylece Gelibolu'yu her yandan sıkıştırdığı [Anadolu'daki Osmanlı ordusunun Gelibolu'ya geçip Macarlara karşı yürümesini olanaksızlaştırdığı], babamı her yandan kuşattığı [İstanbul Boğazından Rumeli yakasına geçişi dahi engelleyecek göründüğü] sırada ne kadar güç durumda ve korkunç koşullar içinde kapana kısmış hale düştüğünü bilmiyor musunuz? Neyse ki o [babam], İstanbul Boğazının dar yerindeki, babasının kurmuş olduğu hisar kentçiğine[182] kadar çıktı ve oradan karşıya, küçük teknelerle ve Tann'nın yardımı ile, geçti; İmparatorun üç dizi kürekli savaş gemileri ise orada onun geçişini engellemek için fırsat gözlemekte idiler. [O yıllarda] Ben küçük çocuktum ve Edirne'de yaşıyordum; Macarlar Varna yöresini talan etmişlerdi; bu hâl İmparatoru sevindirmiş, müslümanlan üzmüştü ve gâvurlan mutluluktan uçurmuştu; onlann [Macarlann, Edirne'ye kadar] gelmesi bekleniyordu. O zaman babam, birçok tehlikeyi atlattıktan sonra, doğu yandaki kalenin karşısına, batı yakaya, bir diğer kale yaptırmaya yemin etti. Ne yazık ki ömrü buna yetmedi; ama ben, onun giriştiği işi, Tann'nın yardımıyla, tamamlayacağım. Ne diye beni durdurmak istiyorsunuz? Yoksa benim kendi ülkemde dilediğimi yapmak hakkım yok mu? Haydi gidin, İmparatora şunu deyin: Şimdiki Sultan, daha öncekilere benzemiyor; onlann yapamadıklannı bu kişi kolayca gerçekleştirebilmektedir; hatta üstüne, onlann yapmayı istemiş olmadıklannı da, bu kişi arzu etmekte, istemektedir. Bundan sonra aynı iş için konuşmaya gelenin diri diri derisini yüzdüreceğim". İmparatorun gönderdiği kişiler zorbanın kibirli ve öfkeli yanıtını dinleyerek, Kent'e döndüler ve İmparatora herşeyi anlattılar. Bu-

182 Yanılgı var: "babamın dedesinin [Bayazid'in] yaptırmış olduğu Anadolu Hisarı'na" demeliydi.

nun üzerine Kent halkının hepsi azaba ve sürekli korkuya düştü, kendi aralarında konuşarak şöyle dediler: "İşte bu kişi Kent'i ele geçirecektir, onu viran edecektir, halkını tutsak alacaktır, saygın tapınakları yıkacaktır, ve Tanrı'yı [İsa'yı] sırtında taşımış adamların [azizlerin] ve din şehitlerinin orada [Kent'te] bulunan kalıntılarını yol kavşaklarına, meydanlara döküp saçacaktır. Vay hâlimize! Ne yapsak? Nereye gitsek?" Bunları ve [bu gibi] başka şeyleri söyleyip, bahtsızlar, kendi yaşamlarından acı duyarak, yakındılar.

7. Mehmet ise, artık bahar gelmiş ve Mart ayı geçmiş olduğundan, kireci hazır etti; Sığınaklar'da [Sığınaklar denen yerde] ocaklarda her gün çalışan işçiler [kirecin] hepsini tamam ediyorlardı; Nikomèdeia/İzmit ve Karadeniz Ereğlisi'nden de keresteler, Anadolu'dan ise taşlar geliyordu. Buyruk gereğince Anadolu'nun ve Batı'nın [Rumeli'nin] illerindeki bütün Beyler, angarya [zorunlu çalışma] yükümlüsü kişileri yanlarında getirerek, oraya sökün etmişlerdi. O zaman Sultan, Edirne'den yola çıkıp, kale temellerinin atılması için gösterdiği yere vardı. Ve İstinye aşağısında, eskiden Phoneas [=Câni] denen bir sırtı işgal edip, orada temellerin, üçgen biçiminde olmak üzere kazılmasını buyurdu; öyle oldu [buyruğu yerine getirildi]; kalenin adının Paskesen [=Başkesen] olmasını buyurdu ki bu, Rumcaya Kephalokoptès [kafa kesen] diye çevrilir; bunun tam karşısında da, dedesinin [doğrusu: Dedesi Çelebi Mehmed'in babası Bayazid'in] yaptırdığı [diğer kale, Anadolu Hisarı] bulunur.

8. [Sultan Mehmet] İnşaat işini şöyle bölüştürdü: Halil Paşa'ya, yanlardan biri, denize değeni [inşaatın deniz tarafındaki bölümü] verildi; orada dev büyüklükte ve sağlam bir burç, iç kale işlevinde olmak üzere, yapılacaktı. Zağanos'a ise, öteki, karada bulunan köşede bir diğerini yapma görevi; o da büyük olacaktı; Sanca'ya ise, üçüncü köşede bir diğerini yapma görevi verildi. Yapım giderlerini kendi keselerinden üstlenecekleri bu üç tane burç, her biri kendine yeter durumda, iç kale işleviyle ve saldırıya karşı koyma amacıyla kullanılacaktı. Sultanın kendisi ise, surların ve hisarda geri kalan yerlerin yapımını üstlenmişti. Dünyanın her yerinden oraya, zorbanın buyruğu

gereğince, büyük kalabalıkların, kafa başına ceza koymak[183] yetkisi bulunan kadılar yanlarında, üşüştüğünü görüyordun. Mehmet, yapının her bir arşınlık bölümünü yapma işini ayrı ustaya vermişti. Dış yanda binlerce duvarcı ustası, her birinin yanında iki yardımcıyla, dikiliyordu [ayakta çalışıyordu]; iç yanda ise bir o kadar sayıda [duvarcı olmayan, örneğin harç karma işini yürüten] başka usta bulunuyordu, bunların kimi taş taşıyordu, kimileri kireç ve kimileri de sayısız miktarda pişmiş tuğla taşımaktaydı. Yüksek rütbeli yöneticiler dahi, zorbanın acımasızlığını gördüklerinden, zaman zaman taş ve kireç taşıyorlardı. Yapı levazımı karşı kıyıdan [Anadolu kıyısından] ve Byzantion'un bulunduğu yandan da geliyordu; oralarda, şimdi yıkıntı hâlinde yatan geçmişin büyük adak yapılarının [Meryem'e ya da azizlere adanmış kiliselerin] taşları alınıp taşınmakta idi. Hatta Başmelek Mikhaèl/Mikail'e adanmış kilisenin kalıntısından bazı sütunlar alınırken, Kent halkından [bunu gören] bazıları yapılan işten öfkelenerek Türkleri engellemek amacıyla surlardan dışarıya çıktılar; ama hepsi yakalandılar ve bıçaklanarak öldürüldüler.

9. İmparator, zorbanın tasarımlarının sonunda ilerlemekte [birer birer gerçekleşmekte] olduğunu görerek, başka yola başvurdu. [Sultan Mehmed'e] Cevap isteyici gönderip[184], Türkler gelip geçişleriyle oralardaki ürünü tahrip etmesinler diye -çünkü yaz [hasat mevsimi] artık yaklaşıyordu- Kent'in [yakınındaki] köylerinde bulunan Rumları koruyacak koruyucular [gönderilmesini] istedi[185]. İmparator her gün, uysallıktan uzak canavarın gözünü doyurmak gereksinmesin-

183 "Şu buyruğa uymayan herkese şu ceza verilecektir" diye, kişiye göre değişmeyen ceza belirlemek.

184 Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride presbeutes=elçiler diye karşılığını verdiği, buradaki sözcük, özgün metinde, apokrisiarios'lardır. Apokrisiarios, Apokrisè=cevap sözcüğünden türetilmiştir ve aslında cevapçı demektir, ama burada bir talep iletip cevabını isteyen kişinin kasdedildiğini anlayabiliyoruz.

185 Doukas, daha önce, İzmir'in Liman Kalesi'ni ellerinde tutan ve Timur'la savaşan tarikat üyesi savaşçı papazlardan, Fransızcadaki frère sözcüğünü Rum ağzına uydurarak, frerioi (=frerios'lar) diye söz etmişti (bkz. yukarıda s. 64 dn. 71). Burada da, savunucu sözcüğünün Rumcadaki karşılığını (yperaspistès) kullanacağına, Fransız-

de ve zorunda kalarak, ona çeşitli armağanlar ve yiyeceklerle içecekler gönderdi. Mehmet de hizmetkârlarından bazılarını, sözde, zarara uğrayanların durumlarını gözlemleyip kayda geçirmek buyruğuyla, gönderdi; ama aynı zamanda onlara [zarara uğrayan Rumlara], hayvanlarını, [yâni] gerek katırlan gerek atlan gerek diğer bir nakliye hayvanı söz konusu olsun, onu, otlatmak için Rum tarlalarına giren Türkleri engellememek, onlan tedirgin etmemek buyruğunu verdi. [Şöyle dedi:] "Hatta [diğer] Rumlar öfkeye kapılarak Türklere karşı koyarsa, o zaman sizler Türklerle birlikte onlara karşı koyun".

10. O günlerde, -anlatımımda daha önce sözü geçtiği üzere- Murad'ın kızının yâni Mehmed'in kızkardeşinin damadı olan İsfendiyar oğlu[186], verilmiş olan genel buyruğa uyarak, kale yapımının zorunlu işlerinde hükümdara yardım etmek üzere, maiyetiyle birlikte Edremit'den yürüyüşe geçti. Dinlenmek üzere Epibatai [=Biniciler; burada: Gemiye binenler] denen burcun[187] yakınında attan inerek atlarını ve yük hayvanlarını Rumların ürünlü tarlalarına salıverdiler; buğday ürünü ve diğer yeşil ürünler [hayvanların yemesiyle] perişan

---

cadaki défenseur'ü Rum ağzına uydurup defensoras demiş; bununla da kalmamış, savunmak sözcüğünün Rumcadaki karşılığı yerine Fransızcadaki défendre fiilini Rumcalaştırarak defendeuò diye bir fiil uydurmuş, onu kullanmış. Bunlara bakarak, bildiği diller arasında Fransızcanın da bulunduğunu anlayabiliyoruz. Diğer yandan, yararlandığım (Kanakè) Yayınevi yayını özgün metinde buradaki cümle içinde yer alan tou sözcüğü, pou olmak gerekir: defensoras pou defendevin tous eis tas kòmas tès poleòs Ròmaious= Kent'in köylerindeki Rumları koruyacak koruyucular. Pou yerine tou kullanılınca deyişten hiçbir anlam çıkmamaktadır. Zaten Karalès de yperaspistes oi opoioi tha prostateuan (= koruyacak olan savunucular) demekle, metni benim anladığım gibi anlamış.

186 Yanlışlık var; daha önce bir kez İsfendiyar Bey'in kendisinin, iki kez de onun (Murat'la evlenen) kızının sözü geçmişti. Murad'ın kızı ve Fâtih Mehmed'in kızkardeşi olan hanım Sultanla evlenen herhangi bir İsfendiyar oğlunun sözü geçmemişti.

187 Burç hakkında bkz. Donald M. Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, s. 200, 267, 409. Aslında orada yalnızca bir burç değil bir hisar yerleşimi kurulmuştu. Söz konusu hisar, Silivri yakınında, deniz kıyısındaydı. Kumburgaz ? (Bkz. Neşrî Tarihi, Mehmet Altay Köymen metni, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, c. II s. 140: "Sonra, Karaca Bey vanp, Kum Burgaz'ın Bigados'u fethetti").

oldu. Nice emek verilerek yetiştirilen ekinlerin uğradığı büyük zarar gören Rumlardan biri, koşup atlan tarlasından kovdu. Ama bir Türk sipahisi de koştu ve Ruma vurdu. Çok geçmeden dayak yiyenin bir hısımı ona yardım etmeye koştu ve sonra da bir başkası; bunun gibi, öteki Türkler de kılıçlarla [koştular]. Birbiriyle kapıştılar ve Türklerden, keza Rumlardan da, birçok kişi öldürdüler. Bunun üzerine Kaya Bey -adı böyleydi-, ertesi gün hükümdann huzuruna çıkarak ve âdet gereğince onun önünde yere kapanarak, Epibatai'de olup bitenlerin hepsini ona bildirdi; o da başka bir şey araştırmadan soruşturmadan, bu Kaya Bey'e, tez zamanda çerisiyle oraya gitmesini ve o köyün bütün halkını bıçakla cezalandırmasını buyurdu. Buyruk, hemen yerine getirildi; [Kaya Bey ile yanındakiler] sabahleyin birdenbire gelmişlerdi ve rençberler tarlalanna çıkmış, ekin biçiyorlardı; Türkler onlara baskın vererek hepsini -sayılan 40 idi- kıyımdan geçirdiler. İşte çarpışmanın ve [oradaki] Rumlann yok edilmesinin nedeni bu idi.

11. İmparator, olan biteni öğrenince, hemen Kent'in kapılannı kapattı[rdı]; bir yandan da orada rastlantı sonucu bulunmakta olan Türklerin hepsini bağlı olarak gözaltına koydu[rdu]. Ama üç gün sonra onlan yine serbest bıraktırdı. Yapabileceği başka ne vardı? [Orada] Bulunan Türkler arasında saray mensubu olanlar da vardı ve bunlar İmparatorun huzuruna çıkarak şöyle dediler: "Ey İmparator! Ya bizi gün batmadan önce salıver, o zaman sana minnet borçlanınız; ya da, güneş batımı sonrasında Sultanın huzurunda olmaz da daha sonra serbest bırakılmış olursak, o takdirde serbest bırakılmamız lûtuf değil ölüme mahkûm edilmemiz olur. Bu yüzden, bize acı, bizi şimdi salıver, salmayacaksan başlanmızın kesilmesini buyur. O evrenin tümünü mahvedici kişinin ellerinde ölmektense senin ellerinde ölmemiz yeğdir". İmparator bunlan dinleyince düşüncesini değiştirdi ve onlan hemen o anda serbest bıraktı. Ve zorbaya elçiler gönderip şunu dedi: "Artık savaşa giden yolu seçmiş bulunduğuna göre seni vazgeçirmek için ne andlar vermekle ne de sana hoş gelecek şeyler söylemekle yapabileceğim bir şey var; öyleyse, dilediği-

ni yap. Ben Tanrı'ya sığınıyorum ve eğer O, Kent'i senin ellerine teslim etmek istiyorsa o zaman kim ona karşı çıkabilecek güçtedir? Eğer senin gönlünde yeniden barış filizlenirse, bunu da hoşnutlukla karşılarım. Ancak, şimdiki halde, yaptığın andlaşmaları ve ettiğin yeminleri geri al. Ben bundan böyle Kent'in kapılarını kapalı tutacağım ve içerideki halkı, gücüm yettiğince, koruyacağım. Sen ise, yavuzlukla egemenliğini yürütedur, tâ o Âdil Yargıç ikimizden herbiri için, gerek senin gerek benim için, âdaletli hükmünü veresiye dek". Barbar, bu sözleri dinleyince haklılık gerekçesi göstermeyi hiç mi hiç aklından geçirmeksizin, hemen, savaşın başladığını tellâl bağırtarak ilân etti. İmparator da, böyle bir günün geleceğini altı ay öncesinden görerek, kaleleri [surları] özenle onartmış ve yakınlarda yaşayan köylüleri Kent'in içine aldırmış ve [harmanlama işi içeride yapılmak üzere] biçilmiş buğdayı, harmanlama gereçleriyle, içeriye taşıtmış idi.

12. Hükümdar [Sultan] ise kaleyi güzelce inşa ettikten ve surlarının kalınlığını 30 karışa, yüksekliği de yeterli hâle çıkardıktan sonra, Halil Paşa Burcu'na tunçtan honiler [top demek istiyor] yerleştirdi; bunlar 600 litro'yu aşan ağırlıkta taşları fırlatabilmekte idiler ve bunların başına kendisinin Firuz Ağa adlı, en güvendiği bir hizmetkânını, şu buyruğu vererek, getirdi: "Çanakkale Boğazı yanından gelip Karadeniz yönüne giden, yahut da bunun tersi yönü izlemekte olan bütün gemiler, hangi bayrağı taşıyor olursa olsun, Cenevizlerin, Venediklilerin, İstanbulluların, [Kırım Yanmadası'ndaki] Kefelilerin, Trabzonluların, Samsunluların, Sinopluların gemileri hatta bizim gemilerimiz, hangi boyutlarda olurlarsa olsunlar üç dizi kürekliler, iki dizi kürekliler, kayık irisi tekneler, bunlann daha da küçükleri, [ancak] önce yelkenlerini indirdikten [durakladıktan] ve bunun ardından gümrük[188] ödedikten sonra gidişlerini sürdürmelerine izin

188 Doukas'daki bu bölüm sayesinde, dilimizdeki gümrük sözcüğünün kökenini de öğreniyoruz. Doukas'ın özgün metinde kullandığı sözcük kommerkio'dur ki bunun İtalyancada "ticaret" anlamına gelen commercio'dan Rum ağzına uyarlanmış bulunduğu pek açıktır.

alacaklardır. Buna itaat etmeyen ve boyun eğmeyen gemiler, taş fırlatıcılarla [toplarla] batırılacaktır". O burnu büyük, bunlan ve benzerlerini buyurarak, hisar yerleşiminin[189] korunmasını 400 gence verdi; kendisi Edirne'ye doğru yola çıktı, dört ay içinde herşeyi hazır etti; artık onun egemenliğinin ikinci yılı dolmuştu, dünyanın yaratılışından sonraki [Tevrat'ta yazılı olanlara bakılarak yapılan hesaplamaya göre] 6961 yılının [İS 1452] içinde bulunuluyordu.

[XXXV. Top yapımcısı Urban'ın Osmanlı hizmetine girmesi ve dev bir top yapması. İstanbul'u zaptetme isteğinin Sultan Mehmet'te tutku ve saplantıya dönmesi]

1. Yaz artık geçmiş, güz gelmişti; ama o, sarayında yerleşmiş iken, göz kapağını hiç dinlendirmiyordu [gözünü yummuyordu]; tersine gece gündüz aklında fikrinde hep Kent vardı; nasıl onu alacağını, nasıl onun sahibi olacağını düşünüyordu. [Daha] Bu düşünceyle hisar kentçiğinde bulunduğu ve onu inşa etmekte olduğu sırada, taş fırlatan honilerin [toplann] yapımcı ustası olan biri Kent'ten çıktı [ve Mehmet Edirne'de iken, oraya] geldi; bu kişi Macar soyundandı, deneyimli usta idi. İstanbul'a hayli zaman önce gelmişti ve İmparatorun aracılanna [temsilcilerine] kendi sanatını [becerisini] göstermişti; onlar da konuya ilişkin bilgiyi İmparatora iletmişlerdi. İmparator ise onun sanatının düzeyine göre düşük olan bir ücret belirlemişti, hatta bu adama o yoksul işi ve yetersiz yiyecek ödentisi [geçim giderini sağlayacak ücret] bile ödenmemişti. Bu nedenle o da umutsuzluğa düştü, günlerden birinde Kent'ten ayrıldı ve Barbar'a doğru koşar adım yola çıktı. O da bunu kucaklayarak [pek mutlulukla] kabul etti; ona bol bol yiyecek ve giyecek verdi, öyle bir ücret belirledi ki bunun dörtte birini İmparator vermiş olsaydı İstanbul'dan kaçmayacaktı. Hükümdar [Sultan] tarafından, Kent'in duvarlarının direncini ve kalınlığını delip geçebilecek pek büyük taşlan fırlatacak büyük bir honi [top] yapmanın mümkün olup

189 Doukas, Rumeli Hisarı'nı burada polykhnion=kentçik diye anıyor.

olmadığı sorulduğunda, bu kişi şöyle yanıt verdi: "Bana her ne büyüklükte taş gösterirsen onu fırlatabilecek bir honi'yi, istersen, yapabilirim. Ben Kent'in surlarını çok iyi biliyorum. Gerçekten, yalnız onun surlarını değil hatta Bâbil'in surlarını bile, benim yapacağım honi'den fırlatılacak taş, [darmadağın ederek] toza dönüştürebilir. Zorluklara rağmen, onun yapımını başan ile tamamlayabilirim; ancak onun vuruşu hedefe isabet eder mi, orasını bilemem ve belirleyemem". Hükümdar bunlan dinleyince ona şöyle dedi: "Sen, honi'yi yap; taşın fırlatılması konusunu ben kendim ayarlayacağım". Ardından, bunun [topun] tuncunu sağlamaya giriştiler, usta ise o gerecin kalıbını yapmakta idi. Üç ay içinde dev boyutta, korkunç ve inanılmaz gerecin yapımı bitti, [yapım sonrasında] bekleme süresi tamamlandı.

2. O günlerde, Venediklilerin büyük bir gemisi, Boğaz'dan geçerken, Boğazkesen Hisar kentinin önüne geldi; kaptanının adı Ritzos idi; bu gemi yelkenini indirmediğinden, ona [hisardaki toplarla] çok büyük taşlar fırlattılar, gemi parçalandı ve batıp dibe gitti; kaptanı yanında diğer 30 denizciyle bir sandala binip kıyıya çıktı. Türkler de onlan yakaladılar ve ellerini, boyunlannı zincirle bağlayarak bir sıra hâlinde dizdiler ve hepsini, o aralık Didymoteikhon/Dimetoka'da bulunan hükümdann huzuruna götürdüler. [Sultan] Hepsinin başının kesilmesini buyurdu; kaptan ise kıçından kazığa vurulacaktı ve hepsi mezarsız [gömülmeden] bırakılacaklardı; onlan [ortadaki ölülerini] birkaç gün sonra oradan geçişim sırasında kendim de gördüm.

3. [Mehmet,] Ocak ayında, Dimetoka'dan Edirne'ye gelerek bütün diğer savaş hazırlıklannı tamamladıktan sonra, o ustanın yaptığı honiyi [büyük bir namludan ibaret topu] denemek istedi. Böylece [Urban Usta], sanatkâr ustalığıyla [topu] saray yapılan külliyesi avlusunun o yıl yapılmış olan büyük kapısının önüne [karşısına] yerleştirip içine taşlan [taş gülleleri] ve otlan [ottan fitille ateşlenen patlayıcı maddeyi, barutu] özenle koydu; fırlatmayı [topu ateşlemeyi] ertesi gün yapmak istiyordu. Bütün Edirne'de, göğün tümünü kaplayacak olan gümbürtü ve patırtıya karşı haberli olsunlar, korkmasınlar ve bazılannın dilleri tutulmasın, gebe kadınlar çocuk düşürmesin diye, tellâl bağırtıldı. Sabah,

ota [ottan fitile] ateş verildi ve taşı ittirecek soluk ısıtılarak [patlama sonucu büyük bir güçle öndeki gülleyi fırlatacak basınçlı gaz oluşturularak] honiden [toptan, namludan] taşlar fırlatıldı ve göğü dolduran bir gümbürtüyle havayı duman ve sis bulutu kapladı. Gümbürtü, 100 stadia [18 000 metre] uzaklıktan duyuldu, taş [gülle] ise bir mil mesafeye düştü; düştüğü yerde bir kulaç genişliğinde çukur açıldı; taşı mızrak gibi fırlatan otlar karışımının gücü böylesineydi[190].

4. Hükümdarın gece ve gündüz bütün derdi ve kaygısı, yatıyor olsun ayakta olsun, kendi sarayının içinde yahut dışında olsun, hangi savaş düzeni ile ve ne çeşit kuşatma gereçleri ile İstanbul'u zaptedebileceği idi. Nice kez akşam olduğunda, ya yanında iki asker bulunduğu halde at üzerinde, yahut da, sıradan asker kılığına bürünüp yaya olarak, Edirne'de, kendisi hakkında neler konuşulduğunu öğrenmek için, dolaşıyordu. Eğer birisi onun hükümdar olduğunu farkeder de ona ünvanıyla [Hünkârım diye] seslenmeye veya [âdet olduğu üzere, "Yaşasın Sultan Mehmet" diye] biat bağırışı yapmaya kalkarsa, beriki, hiç acımadan, onu [hançerle, kılıçla vurarak] ölümcül biçimde yaralıyordu; nasıl pire öldüren kimse yaptığı işten zevklenirse, aslında kendisi öldürülmeye lâyık olan bu kişi de kendi eliyle insan öldürmekle öylesine ferahlıyordu.

5. Gecenin birinde, ikinci nöbet zamanında, kendi saray muhafızlarından birilerini, Halil Paşa'yı [çağırıp] getirsinler diye gönderdi. Bunlar [onun evine] geldiklerinde, [Paşanın] hadımlarına bildiriyi [Sultan, Paşa'yı çağırıyor bildirisini] söylediler; onlar da [Paşanın] yatak odasına girerek hükümdarın onu çağırdığını bildirdiler. O ise dehşetli korkuya kapılarak, kendinden umudu kesti[191]; eşiyle çocuk-

190 Doukas, anlattığı zamanda yeni yeni kullanılmaya başlanan top silâhı hakkında bilgisizliğini, özellikle topun çalışma biçimi hakkında dinlediği abuk sabuk lâflardan başka bilgisi olmadığını, bu bölümde de ortaya koymuş. Onun bu yerdeki pek yanlış sözlerini düzeltmeye kalkan Karalès, çağdaş Yunancaya çevirisini şöyle vermiş: "taşı ittiren, patlama sonucu ortaya çıkmış gazların gücü böylesineydi". Gördüğümüz üzere, Doukas, topun adını (sonradan, Rumcada, kanoni veya pyrobolo; Doukas ile çağdaş yazarlardan Khalkokondylès'de tèlebolo=uzağa fırlatan) bile bilmiyor ve onu khòni (koni, honi, huni) diye anıyor.

191 Karalès de, çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride, bu cümleyi benim gibi yorumlamış,

lannı [helâlleşmeyle] kucaklayarak, yanına altın paralarla doldurulmuş bir altın tepsi alıp [saraya] gitti; gerçekten, daha önce anlatmış bulunduğum nedenlerle [yâni, Rumlardan rüşvet almakta olduğu için] hep yüreğinde bu korku [Sultan durumu öğrenir de beni idam ettirir mi korkusu] ile yaşamakta idi. Hükümdann yatak odasına girdiğinde, onu tam giyimli olarak oturur durumda buldu. Önünde yere kapanarak tepsiyi ona sundu; hükümdar şunu dedi: "Bunlar nedir, Lala?" -bu [Lala sözcüğü] bizim halk dilimizdeki Tata'dır yâni eğitmen demektir[192]-. Beriki yanıtladı: "Hünkânm, Beyler arasında gelenek odur ki, Sultan yüksek görevlilerden birini beklenmedik zamanda çağınrsa onun huzuruna elleri boş gidilmez. [Zaten] Ben sana, bana ait olan birşeyleri armağan diye getirmedim, sâdece [aslında] senin olan şeyleri getirdim". Sultan da şu karşılığı verdi: "Benim senden gelecek armağana ihtiyacım yok; sana bunlardan çok daha fazlasını kendim verebilirim. Benim tek istediğim, Kent'in bana verilmesidir". Halil ise bu sözlerden dehşetli korktu; çünkü Rumlan her zaman desteklemişti, bundan dolayı da Rumlar onu kendilerinin sağ eli edinmişlerdi, gerçekten de onun kendisinin sağ elini armağanlarla dolduruyorlardı. Bu kişi, herşeye rağmen, halk deyişiyle "Gâvur ortağı"[193] yani imansızlann yoldaşı ve yardımcısı idi. Bunun üzeri-

---

burada apelpistike=umutsuzluğa düştü sözcüğünü kullanmış. Oysa ki Kanakè yayınevinin yayınladığı özgün metinde tam o yerde apagoreusas eauton (=kendine yasaklayarak) sözcükleri vardır. Cümlenin yapısına göre, buradaki bölümün, "kansıyla çocuklannı [helâlleşme makamında] kucaklamaktan kendini [zorlukla] men ederek..." diye anlaşılması, biraz sonra kataspasamenos (=kucaklayıp öpmüş olarak) sözcüğünün kullanılması dolayısiyle, mümkün değildir. Burada bir yazım yanlışı yapılmış olmalı.

192 Yanılıyor. I. Kykkotis'in sözlüğünde (English-Modern Greek and Modern Greek-English Dictionary, Lund Humphries yayınevi, London, 1969 yeni basımı s. 491) görüldüğü üzere Rumcada/Yunancada Lalas, "Dede" demektir. Bu dilde kişiye hitab edilirken adının yahut sıfatının sonundaki s sesi söylenmez. Osmanlının Lala sözcüğünü, şehzadelerin yaşlı eğitmenlerini anlatmak üzere kullandığı doğrudur ama sözcük aslında Türkçe değil Rumca olduğu gibi, öz anlamında da eğitmeni değil dedeyi belirtir. Farsçadaki, "Bir çocuğu gezdiren, oyalayan uşak" ve "Saray haremağası" anlamlanna gelen lâla sözcüğü, bu pek küçültücü anlamı dolayısiyle, bir Şehzadenin yaşlı eğitmenine, hele hele genç Padişahın yaşlı Sadn-ı âzamına hitab için kullandığı sözcüğün aslı olamaz.

193 Özgün metinde Türkçe yazılmıştır.

ne Halil hükümdara yanıt verdi ve şöyle dedi: "Hünkârım, Rumlann ülkesinin çoğu bölümünü senin ellerine vermiş olan Tann, Kent'i de sana verecektir. Bana öyle geliyor ki, o [İstanbul] senin ellerinden kaçmayacak. Tannnın yardımıyla ve senin gücünle, ben ve bütün kullann yalnız servetlerimizle değil kendi etimizle, kanımızla da savaşacağız. Bundan hiç kuşku duymayasın". Bu sözler, o vahşî yırtıcıyı biraz yumuşattı; Halil'e şöyle dedi: "Yastığımı görüyor musun? Onu bütün gece boyunca bir bu köşeye bir diğer köşeye çekiştirip duruyorum, kalkıyorum, yeniden yatıyorum, uyku gözüme hiç gelmiyor. Sana söylüyorum: gümüş ya da altın [rüşvet] seni çekip kandırmasın, seni şimdi bana verdiğin yanıtından [hem servetimle hem de etimle kanımla savaşacağım sözünden] döndürmesin. Azimle Rumlara karşı savaşmamız gerekir; Tann'nın birliğine imanımız sayesinde ve peygamberin de duasıyla, Kent bizim olacaktır". Bu ve diğer okşayıcı ama okşayıcılığı içinde yürek ekşiten, kan kurutan imalan da içeren sözlerle, onu, "Selâmetle gidesin" diyerek, bıraktı.

6. Bütün o geceler boyunca, uykusuz kalmaya ve Kent'e karşı düşünceler kurmaya ara vermedi; ellerine kâğıtla kalem alıyor, Kent yöresinin krokisini çiziyor; uzman kişilere -taş fırlatıcı gereçlerin [toplann], kuşatma gereçlerinin konacağı yerleri belirtmek üzere- mevzileri, yığılmış toprakla oluşturulacak sütrelerin yerlerini, [sur önünde uzanan] hendeğin girişini ve surlarda hangi yere merdivenlerin dayanması gerektiğini gösteriyordu. Kısacası, geceleri, her çeşit hazırlığı gözünde canlandınyor ve sabah olunca onun uygulanmasını buyuruyor; herşeyi ince eleyip sıkı dokuyarak ve kurnazca buluşlarla yürütüyordu.

[XXXVI. İstanbul'da, papalıktan destek sağlamak amaçlı, kiliseleri birleştirmede ileri adım atma çabaları; buna gösterilen tepkiler]

1. Kent'in gidişatına gelince; oraya gelelim ve bundan sonra bir de onun halkının, Kent'i Nabukadnezar'ın ellerinden kurtarmak için ne

yapmayı düşündüğünü, neyle uğraştığını görelim. İmparator Roma'ya haber gönderip Floransa'da gerçekleşen bağlaşıklık andlaşması ve kiliselerin birleşmesi nedeniyle yardım istedi; Papa'nın adının Büyük Kilise'deki [Ayia Sophia'daki] ayinde anılmasını da üstüne aldı; [birleşme yanlısı olduğu için gördüğü tepkiler nedeniyle patrik tahtından fiilen ayrılarak İtalya'da yaşayan] Patrik Grègorios'un tahta dönmesini de istedi ve bölünme'nin can düşmanı kişileri yumuşatmak için Papa'nın birkaç temsilcisinin oraya [İstanbul'a, Ayia Sophia'da yapılacak ortak âyine katılmak üzere] gönderilmesini de istedi[194]. Bunun üzerine Papa, Polonya Kardinali'ni, o zamanki Rusya Başpiskoposu -akıllı, bilge, ortodoksluk hakkında derin bilgiye sahip, soy kökeni yönünden Rum olan, anlatımımızda daha önce belirtildiği üzere Floransa'da yapılan konsil [piskoposlar kurultayı] toplantısına katılan saygın kilise babaları arasında bulunan- İsidòros'u gönderdi. Bu kişi, Cenevizlere ait büyük bir gemi ile Khios/Sakız'a geçti, birkaç gün boyunca, gemideki tâcirler teslim edilecek satılmış malları teslim ederek ve yeni yük alarak alış verişlerini bitirinceye kadar orada kaldı; beri yandan da onlara [Kınm'daki Ceneviz kolonisi] Kefe'ye kadar yoldaşlık edecek bir diğer geminin gelmesini beklemekteydi. Yanında yaklaşık 50 İtalyanın bulunduğu kardinal, Khios/Sakız'dan da birçok başka Lâtin topladı. Böylece, bekledikleri gemi geldiğinde, Khios/Sakız'dan ayrıldılar, pruvayı İstanbul'a çevirdiler ve oraya 6961 yılının [İS 1452] Kasım ayında vardılar.

2. Ve İmparator onları yakışık alacağı biçimde huzuruna kabul edip gereği gibi onurlandırdı; birleşme konusundan söz etmeye giriştiler ve İmparator ile kilise büyüklerinden bazıları buna [birleşmeye] razı oldular. Ancak, papaz ve keşiş takımının çoğunluğunun [yâni] ma-

194 Gerek Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride, gerek orada ilgili sayfanın karşısındaki sayfada yer alan özgün metinde burada skhoisma/bölünme'nin can düşmanlarını yumuşatmaktan söz ediliyor. Çok açıktır ki, İmparator, ***kiliselerin birleştirilmesi'nin can düşmanlarını*** yumuşatmak derdindeydi; görünüşe bakılırsa Doukas özgün metinde "birleşmenin can düşmanlarını yatıştırmak" yahut "bölünmenin azılı yandaşlarını yatıştırmak" diyeceğine dalgınlıkla "bölünmenin can düşmanlarını yatıştırmak" demiş.

nastır başpapazlarının, arkhimandritès'lerin [üst-papazlann yâni sıradan papaz ile piskopos arası rütbedekilerin], inziva yaşamı süren keşişlerin -çoğunluğu ne demek? [hemen hemen hepsi dense daha doğru olur]-, tümü içinde hiçbirinin [gerçekte birleşme istemediğini] ve bizzat İmparatorun razı olmuş gibi görünmekte olduğunu söylemem ve yazmam için manastır râhibeleri beni teşvik ettiler. Ancak, kendi kafalanna göre birleşmeyi kabul etmiş gibi görünenler - râhiplerden papazlar, diakonoslar [en düşük rütbedeki papazlar], İmparator ve onunla birlikte âyan meclisi mensuplan, Büyük Kilise'ye [Ayasofya'ya] geldiler; ortak uyumla Tann'ya âyin yapmak ve hilesiz hud'asız fikirle [yürekle] dualar sunmak istiyorlardı.

3. Bunun üzerine bölünme [ayn kalma, birleşmeme] yandaşlan Pantokrator Manastınnda [Zeyrek Kilise Câmii'nde] bulunan, bir zamanlar [keşiş olmadan önce] Geòrgios Skholarios adını taşımış Gennadios'un [inziva yaşamı sürdüğü] hücresine geldiler, ona şöyle dediler: "Ne yapsak?" Bunun üzerine o, hücresine çekildi, kâğıt alıp kendi düşüncesini oraya yazdı [ve hücresinin kapısına iliştirdi], böylece o yazı ile görüşünü ilân etti. Yazdığında şunlan söylüyordu: "Sefil Rumlar! Neden yanılgıya düşüyorsunuz ve Tannda umut görmekten uzaklaşıyorsunuz, Frenklerin gücüne güveniyorsunuz? Ve siz, yakında mahvolacak Kent'le birlikte, imanınızı da mı kaybedeceksiniz? Bize merhamet eyle, Tannm. Huzurunda tanıklık ediyorum ki böyle bir kabahatte benim sorumluluğum yok. Sefil İstanbullular, ne yaptığınızı idrak ediyor musunuz? Başınıza gelecek olan esaretin yanı sıra, babalardan kalma dininizi de kaybedip dinsizliği mi kabullendiniz? Yargılanma gününde vay sizlerin hâline!" Bunlan ve buna benzer pek çok şeyi yazıp [kâğıdı] hücresinin kapısına çiviledi, kendisi içeride kapalı kaldı ve kâğıt [dış yana gelenlerce] okundu.

4. Bunun üzerine, ortodoksluğa adanmış manastırlara kapanmış olup da kendilerini pâk [murdarlığa bulaşmamış] sayan râhibeler, öğretmenleri Gennadios ile aynı görüşte olarak ve birlik hâlinde, manastır başkeşişleriyle, günah çıkancı papazlarla, diğer papazlarla ve sıradan halkla, "Aforoz [edilsinler]!" diye haykırdılar ve [Floransa'daki] kon-

sil'in İlkeler'ini ve onu kabul edenlerle ileride kabul edecek olanlan aforoz ettiler. Bunun üzerine kaba saba ve eğitimsiz halk kalabalığı [ayak takımı] manastının [Pantokrator Manastın'nın yâni şimdiki Zeyrek Kilise Câmii'nin] avlusundan dışarıya akıp, meyhanelerde güçlü şarapla dolu testileri tutarak [ve bir yandan şarap çekerek], Birlik yandaşlannı lânetleyerek, Tann Anası'nın [Meryem'in] ikonası önünde içki içip onun -tıpkı bir zamanlar Husrev'e karşı, Kağan'a karşı[195], Araplara karşı yapmış bulunduğu gibi şimdi de- Mehmed'e karşı Kent'i koruması, Kent'e yardım etmesi için dua ettiler. "Lâtinlerin ne yardımına ne de onlarla birleşmeye ihtiyacımız var. Mayasız ekmekle âyin yapanlar bizden uzak dursunlar" [diye bağırdılar].

5. Büyük Kilise'de [Ayia Sophia'da] toplanmış bulunan hristiyanlar ise saatler boyunca Tann'ya dua ettiler ve [Papa'nın gönderdiği] kardinalin [İsidòros'un], Birleşme İlkeleri'ne uygun vaazını dinlediler; düşünüp umduklan, Türkler konusundaki olağanüstü durum geçip de barış egemen olunca iyice öğrenim görmüş kişilerden bazılannın toplantı yapıp İlkeler metnini inceleyecekleri ve eğer orada doğru inanç [ortodoks inancı] ile tam bağdaşmayan birşey varsa onu düzeltecekleri idi. Bu konuda anlaşmaya vanldıktan sonra, hepsi, Büyük Kilise'de ortak âyin yapmaya karar verdiler. İtalyanlarla Grekler âyin'i birlikte yaptılar ve Papa Nikolaos'un adıyla sürgündeki Patrik'in adını [birleşmiş kilise örgütünün başlan diye] andılar; böylece kutsal âyini 6961 [İS 1452] yılının 12 Aralık gününde yapıp tamamladılar. Ancak, birleşmeye göre yapılan kansız kurban törenini murdarlık getirici bid'at sayarak, [bu törende sunulan] komünyon ekmeğini almayan birçok kişi vardı. Aslında, kardinal, Greklerin gönlünden geçenleri ve niyetlerini çok iyi anlamaktaydı, çünkü onlann ne düzenleri ne de dalavereleri kendisinin gözünden kaçıyordu. Ancak, kendisi de onlarla aynı

195 Sasanî Şahı Husrev Pervîz'in gönderdiği Şahrbârâz komutasındaki İran ordusunun 626 yılından başlayarak uzun süre Boğaz'ın Anadolu yakasında, Kent'in hemen karşısında konaklaması ve Sasanilerle bağlaşıklık kuran Avar Kağanı'nın 626 yılında surlar önüne gelip Kent'i kuşatması kasdediliyor. Mirmiroğlu, çevirisinin bu yerinde (s.156), Husrev yerine Keyhusrev [=Pers İmparatorluğu'nun kurucusu Kyros] demekle ne kadar büyük çam devirdiğinin farkında değildir.

soydan olduğu için, Kent'in yardımına seğirtti ve Papa'ya rapor verirken olan bitenleri bildirmekle yetindi [sezdiklerini söylemedi]; daha fazlasını, her işi sonunda herkesin yararına çeviren Tanrı'ya bıraktı.

6. Ama, tam tersine, halk -o zâlim, iyinin düşmanı, kibirliliğin sürgün dalı, burnu büyüklüğün çiçek açmışı, [çoktanrıcı] Hellen soyunun tortusu, o insanlığın bütün diğer soylarını küçümseyenler-, her ne olmuşsa sanki hiç olmamış gibi inkâr ettiler [kendilerinin en yüksek papazlarının yaptığı, kiliseleri birleştirme anlaşmalarını tanımadılar]. Kendi aralarında konuşurlarken, birlikçiler, bölünmecilere [ayrılıkçılara] şöyle diyorlardı: "Bize karşı savaş yürüten şu düşmanı, Kent'i bir lokmada yutacağını söyleyerek böbürlenen şu koca canavarı, Tanrı [başımızdan] kovacak mı, hele bir görelim; işte o zaman mayasız ekmek yiyenlerle [katoliklerle] gerçekten birleşir miyiz birleşmez miyiz görürsünüz". Böyle diyorlardı, ama o sefiller hristiyanların yâni kiliselerin arasında birlik ve uyum için gerek ilk Palaiologos'un [egemenlik] günlerinde [1274 yılında VIII. Mikhaèl Palaiologos zamanında] Lugduno/Lyon'da yapılan piskoposlar kurultayında, gerek sonuncu [Ayia Sophia'da taç giymiş] Palaiologos'un [yakın zamanda, 1448'de ölen VIII. Ìòannès Palaiologos'un] zamanında Floransa'daki piskoposlar kurultayında ve gerekse şimdi Tanrısal ve Kutsal Âyin sırasında verilen andları, [doğrulukları] ezelî olan özdeyişlerle Kutsal Üçleme üzerine [denerek] mühürlenen andları bilmezlikten geliyorlardı; bunlar Kent'in anısıyla birlikte yeryüzünden anısı yok olacak insanlardı. Ey sefiller, gönüllerinizde hangi boş şeyler tasarlanıyordu? Bak senin papazların, manastır rahibelerin, keşişlerin, kadın erkek tapınak [kilise] hizmetkârların; doğunun kilise geleneklerine göre âyinler yapan Grek papazlarının elinden, [katoliklerle ilişki yüzünden] murdar oldular ve artık hristiyanlığa uygun değiller diyerek komünyon şarabı içmek, ekmeğini yemek istemeyen bütün bunlar, papazların kutsamasından kaçınan bunlar, kiliseleri çoktanrıcıların sunaklı tapınakları diye niteleyen bunlar, yarın barbarların ellerine teslim edilecekler [düşecekler], hem ruh yönünden hem de beden yönünden murdar edilecekler ve kirletilecekler. Ben kendim, kutsal hikmet sırlarının kendisine açıklanması töreninden

geçmiş bir manastır rahibesinin, yalnız et yemekle, bedeni üzerine barbar giysisi [çarşaf?] sarınmakla kalmayıp sahte peygambere kurban götürdüğünü ve dinsizliğini [müslüman olduğunu] utanmadan ikrar ettiğini gördüm. Ama, [İstanbul'un son kuşatılmasının süregittiği] 5 aylık süreyi geçirmiş [olaylan görerek yaşamış] olmak bana ne yaptı [ne yaran oldu]? Yann, ne yazık ki, bütün bu kişiler yanıbaşımızda dikilip duracak ve hıçkınklarla, acıyla, söylenecek.

7. İmparator, ileri gelen görevlilerinden birkaçını adalara ve hristiyanlann diğer illerine, buğday, her çeşit baklagiller ve her ne olursa olsun gıda maddeleri satın almalan için gönderdi; zorbanın bahara doğru [ordusuyla, İstanbul önüne] varmasını bekliyordu. Hatta, Khios/Sakız Adası'ndan her türlü gereksinim mallannı yâni buğday, şarap, zeytinyağı, kuru incir, bezelye, arpa ve diğer herşeyden, özellikle baklagillerden[196] toplayıp getirmek üzere dört tane pek büyük gemi gönderildi. Aynca gemi sayısının 5 olması için, Peloponnèsos/Mora'dan gelecek, güçlü ve yiğit binicilerle [gemiye binenlerle, gemi yolculanyla; burada: gemicilerle] yâni kalabalık biçimde ve üstelik silâh donanımı da küçümsenecek gibi olmayan adamlarla mürettebatı oluşturulmuş bir diğer nakliye gemisi bekleniyordu; bundan sonra İstanbul'a yelken açılacaktı. Bütün adalar, Kent'in durumu dolayısiyle yürek daralması [sıkıntı] ve hüzün içindeydiler. Kimi [Kent'in] yenileceğini ve barbarlarca zaptedileceğini tahmin ediyordu; kimileriyse tıpkı [Mehmed'in] babasının ve dedesinin [büyük dedesi Bayazid'in] kendilerinin de onu zaptetmeye can atmış ama becerebildiklerinin sadece hiç'den ibaret kalmış bulunduğu gibi, bunun da başına aynı şeyin geleceğine inanıyordu.

---

196 Özgün metinde burada geçen idea (=düşünce) sözcüğü, idia (=özellikle) olmak gerekir. Karalès bunu akıl edememiş ve idea (=düşünce) sözcüğü cümlenin asla makul bir anlamda yorumlanmasına olanak vermediği için, hiç açıklama da yapmadan, cümlenin oradaki bölümünü "...arpa ve diğer her çeşit baklagiller" diye çevirivermiş, arpayı baklagillerden saymak tuhaflığına düştüğünü de farkedememiş. Oysa idea'nın aslında idia (=özellikle) olması gerektiğini görünce, "...kai pasès allès, idia aspriòn" deyişinin "ve diğer herşeyden, özellikle baklagillerden" diye çevrileceği de ortaya çıkar.

[XXXVII. Büyük top Mart sonunda İstanbul önüne geliyor. İstanbul yakınlarındaki son Rum hisarları Türklerce zaptediliyor, Kent ablukaya alınıyor. Bu günlerde dahi Kent'te, katoliklerle birleşme yandaşları ile karşıtları arasında bölünmüşlük süregidiyor ve düşmanlığa dönüşüyor]

1. Ocak ayı geçip Şubat başlayınca, [Sultan Mehmet] honi'yi [topu] İstanbul'a nakletmelerini buyurdu; 30 kağnıyı birleştirdi; bunlan 60 öküz kendi arkalannda çekiyordu [her kağnının önüne 2'şer öküz koşulmuştu]; diyorum ki bunlar öküzlerin içinde has öküzdü [öküzün en şahanesi idi]. Honi'nin/topun yanında her iki tarafta, onu çekmek ve yoldan kayıvermesin diye dengelemek üzere, 200 adam dizilmişti; önde, yolun iğri büğrü olduğu yerlerde yaklaşık 200 işçinin yardımıyla ahşap köprüler yapacak 50 dülger gidiyordu. Gidiş bütün Şubat ve Mart boyunca sürdü; tâ Kent'in 5 mil uzağındaki yere vanlıncaya dek.

2. Az önce Karaca Bey, Karadeniz hisarlan yâni Mesèmbria, Ankhialos, Bizyè/Vize ile diğer birkaçı üzerine gönderilmişti ve bunlan zaptetti. Silivri yakınında bulunan Ayios Stephanos/Yeşilköy'deki hisarlann da başına aynı hâl geldi; [Karaca Bey] bunlan saldırıyla işgal etti ve ardından bunlardaki bütün savunuculan kıyımdan geçirdi. Bütün öteki hisarlar [Karaca Bey'in önünde] yere kapandılar ve Epibatai [Kumburgaz?] da onlann arasındaydı. [Hisar savunuculannndan] Teslim olanlar, hiçbir zarar görmeden kurtuldular; direnenlerin ise başı kesildi. Sâdece Silivri, savaşarak direndi [İstanbul fethedildiği sırada dahi orası zaptedilmiş değildi].

3. Gereci [topu] yerine getirdikten sonra, bütün birlikleri de hızla oraya gelmiş bulunan Karaca Bey, onun korunma altına alınması, Kent yöresinin talandan geçirilmesi ve Rumlann Kent'e girip çıkamamalan için gerekli düzenlemeleri yaptı.

4. Bütün kış boyunca Kent karşısında, Mysia'dan ve Paphlagonia'dan gelme üç birlik, Rumlar dışanya çıkıp Türklere saldıramasınlar diye nöbetçi olarak bırakıldı. Yığılan askerler o kadar çoktu ki

Rumlar için dışarıya çıkmak artık olanaksızdı. Ancak, deniz yanından, üç dizi kürekli ve iki dizi kürekli savaş gemileriyle [Erdek yanıbaşındaki] Kyzikos'a kadar, kıyılarda bulunan Türk köylerini talandan geçirip pek çok kişiyi yakaladılar ve öldürmediklerini [köle olarak] satmak üzere İstanbul'a getirdiler. Bu çarpışmalarla bahar geldi ve 40 günlük oruç zamanı başladı.

5. Ve [bütün bu olup bitenlere rağmen] kilisenin durumu [birleşme yandaşlarıyla ayrılıkçılar arasındaki bölünmüşlük] değişmedi; tersine insanların gizli düşüncelerini dinlesinler [ve günah çıkarsınlar] diye kendilerine güvendiğimiz kişiler arasında tuhaf bir tepki kendini gösterdi. Böylece, hristiyanlar günahlarını itiraf etmek üzere onlara gittikleri zaman bu kişiler onlara, aforoz edilmişlerle [birleşme yandaşlarıyla] bir bağlantıları var mı ve birleşmeci papazların yaptığı âyinlere katıldıkları oldu mu diye sordular. Evet denirse, sert kurallar uyguladılar ve ağır kefaret cezası yüklediler. Yine de, âdet gereğince pişmanlığın gereğinin yerine getirilmesi artık tamamlanmış olmak gerekirken, komünyon ekmeğini yemeye, şarabını içmeye tamamen sâlih olan [bu] kişilere, ağır bir kefaret cezası tehdidiyle, birlik yanlısı papazların yapacağı ayine katılmayı [ve o sırada komünyon ekmeğini yemeyi, şarabını içmeyi] yasakladılar. Eğer herhangi birinin cenaze törenine yahut mevlidine çağırılmış olurlar da oraya birlik yanlısı bir papaz gelirse, ötekiler hemen kendi felonia'larını[197] çıkarıp ateş almış gibi koşarak oradan ayrılmaktaydılar. Büyük Kilise'yi bile [orada katoliklerle ortak ayin yapıldığı için, murdar edilmiş,] cinlerin barınağı ve putlara tapıcı Hellenlerin sunağı sayıyorlardı. Mumlar neredeydi? Büyük şamdana konacak yağ neredeydi? Herşey karanlığa bürünmüştü ve hiç kimse karanlığı gidermiyordu. Kutsal Tapınak [Büyük Kilise, Ayia Sophia] ıssız görünmekteydi; bu

197 Hiçbir sözlükte görünmeyen bu felonia sözcüğünün ne olduğunu, yapıtı çağdaş Yunancaya çeviren Karalès de anlamayarak, benim yaptığım gibi, aynen kullanmış. Sanırım ki, Doukas'da felonia diye geçen sözcük, aslında, "dikiş, dikişli nesne" anlamında =velonia'dır. Bu, şimdi gördüğümüz kullanımda, papazların elbise üzerine giydikleri, sırtlarına aldıkları bir tür dikişli örtüyü ifade ediyor olsa gerek.

hâl, Kent halkının din buyruklannı çiğnemesi ve kanunsuz işler yapması yüzünden yakında çökecek olan ıssızlığın önceden görülmüş belirtisi idi. Gennadios ise, hücresine kapanmış durumda, öğretim yapmayı sürdürüyor ve [kiliseler arası] banşı benimsemiş herkesi lânetliyordu.

6. Bunlardan sonra rastlantı sonucunda, [Kent düşünce] tutsak edilmiş olan bir eşraf hanımı ile karşılaştım; bu hanım bana o yılın Kutsal ve Büyük Çarşamba [paskalya haftası içindeki Çarşamba] gününde kendisinin doğurma ağnlan çekmeye başladığını anlattı. Bunun üzerine hemen kendisinin lakòbos adlı günah çıkancı papazına seslensinler diye birini göndermişti; günah çıkarma itiraflannı ona yapardı ve o da onu komünyon ekmeği yemeğe, şarabı içmeye teşvik ederdi. Ve bu yaşlı adama, kendi [konağının çevresindeki] avlusunda bulunan bir kilisede âyin yürüten bir papazın ellerinden komünyon almasına herhangi bir engel var mı diye sormuştu. O papaz, 12 Aralık günü Büyük Kilise'de yapılan âyin sırasında, kendisi komünyon almaksızın yahut törenin başında sunak önünde birlikte ayin yapanlann arasında bulunmuş olmaksızın, [kilise içinde] birlik yandaşlannın yanında durmuştu. Sadece rastlantı ürünü olarak, gecikmeyle gelen ve üzerlerinde papaz giysileri ile kilisenin içinde ayakta dikilen öteki kişilerle birlikte dışanda [görev yerinin dışında] bulunuyordu. [Hanımın danıştığı] Günah çıkartıcı papaz da, ona şöyle dedi: "[Tövbe edip] Af dile. Tann seni affeder. Temiz yürekle, komünyon almaya git; çünkü o kişi gerçek papazdır ve âyin yöneticisidir. Hiç korku duymadan [onun elinden] komünyon al". Ama bu hanım, yaşlı papazın kendisine sınırsız günah bağışlanması işlemi yaptığını duyunca, korkmuştu; çünkü kendisi aynlıkçılann safından idi; bu nedenle, Neophytos adlı bir diğer günah çıkancı papazı çağırsınlar diye adam gönderdi ve kendi günah çıkancısının öğüdünü ona anlattı. Bu Neophytos ise, çekinmesi olmayan cesaretli [patavatsız] biriydi ve hem sarayda hem de diğer soylu evlerinde günah çıkancı olarak hizmet ediyordu. İşte bu kişi, şöyle diyerek onu engelledi: "Tövbe edip bağışlanma dilememen günahtır. Eğer o papa-

zın elinden komünyon alırsan, [komünyon ekmeği yemiş, şarabını içmiş sayılmazsın; yeniden] ekmek ye, şarap iç". Ey İsa'm! Ne kadar tahammüllüsün! Sen, ey kör, ey ışığı görmez adam! Eğer papaz Lâtin olsaydı, senin budalalığının, ahmakça da olsa, bir gerekçesi bulunacaktı; yâni, dua sırasında Tanrı'ya Lâtince hitab etmenin, ekmeğin mayalı olmamasının, suyun [komünyona özgü türde] kaynamış olmamasının, ve bütün bunlara benzer suçlamaların; bunlar için [bile] bir ortodoksun ağzını açması ve bu biçimde yapılmış kutsal âyinlere karşı [eleştirici] konuşması câiz değildir; kim böyle bir işe kalkışırsa, taşlanmaya lâyıktır. Ama söyle bize, senin kendi dilinde yapılmış olan Kutsal Âyin hakkında ve gerek senin gerek Doğu'nun [Doğu Kilisesi'nin] bütün papazlarının kullandığı dualar hakkında ne düşünüyorsun [bunlara karşı bir diyeceğin olabilir mi]? Bunlar paktır ve murdarlığa bulaşmamıştır ve diğer hristiyanlarda olanlardan farklıdır demekten başka birşey söyleyebilir misin ey kof kafalı Farisî [İsa karşıtı yobaz Yahudi]? Ben de şunu ekleyeyim ki sen lânetlenmiş bir kişisin. O eşraf hanımına gelince, [iki itiraf çıkarıcı papazın verdiği] bu birbirine zıd düşen emirler karşısında duraksamaya düştü, niyeti engellendi ve ne o gün ne de gece komünyona katıldı. Eğer ardından ölmüş idiyse onun ruhu Kutsal Ruh [Tanrı] önünde, [ona yanlış yol gösteren] Neophytos sebebine ve bu kişinin içine çöreklenmiş hınzır cin sebebine, günahsızlığın mührünü taşımaktadır [kadının komünyon almamasının günahı Neophytos'a düşmektedir].

7. Ama şimdi anlatımımızın akışına dönüp, dümeni başından [Hazret-i] Nuh'un kovulduğu gemiyi perişan edecek ve batıracak olan denizin nasıl azdığını, -murdar olanlar sebebine- pâk kuşların nasıl murdar sanıldığını [kurunun yanında yaşın da yandığını] görelim.

8. Gerçekten, zorba, Mart ayı başında bütün illerine bildiriler, tellâllar göndererek herkesin Kent'e karşı savaşmak üzere orduya katılmasını istedi. Böylece, ordu birlikleri, gerek ücretle tutulmuş olanlar gerek seferber edilmiş olanlar, akıp geldiler. Bu sayıya gelmez ordunun kaç kişiden oluştuğunu kim söyleyebilir? Kent üzerine sefer

edildiğini duyan herkes [talandan pay kapmak hevesiyle], yürüyemeyen çocuktan koşamayan ihtiyara vanncaya dek, çıkagelmişti. Kent halkından olanlar ise, Büyük Hafta [Paskalya haftası] içinde saldınnın gerçekleşmesine izin vermesin diye Tann'ya yalvanyorlardı; çünkü zorbanın savaş arabasına binmiş olduğunu ve şimdiden gelmekte [yolda] bulunduğunu duymuşlardı. Böylece, paskalyadan sonraki haftanın Cuma gününde Nabukadnezar [zâlim Bâbil kralı] Kudüs kapılannın önüne geldi [Mehmet, II. Nabukadnezar'ın İÖ 597'de Kudüs kapılanna gelişine benzer biçimde, İstanbul'un batı surlanndaki kapılann önüne geldi] ve çadırlannı Kharisios Kapısı/Edirnekapı önünde, tepenin gerisinde kurdu. Bütün ordusu, sarayın [Blakhernai Sarayı/Ayvansaray'ın] yakınında bulunan Xyloporta'dan [surlann kuzeybatı köşedeki ve Haliç kıyısındaki kapısından] güney yandaki [Yedikule iç kalesi'nin batı yanındaki] Altın Kapı'ya kadar ve Xyloporta'dan Kosmidion'a [Eyüp Câmii yakınlanna] kadar; Kosmidion'dan ve düzlüğün güney yanından ovayı çevreleyen bağlara kadar yayıldı; bu bağlar daha önce Karaca tarafından viran edilmişti. [Mehmet] Kent'in tümüyle kuşatılmasına Paskalya'dan sonra, 6 Nisan'da, Cuma günü girişti.

9. Kent halkı ise, Büyük Kilise'de sözde birleşmenin gerçekleştiği günden başlayarak, o yapıdan [Ayia Sophia'dan] sanki Yahudilerin havrası imiş de içinde ne kutsal adak sunma, ne [kansız] kurban ne de tütsü varmış gibi, kaçınıyorlardı. Resmî âyin günlerinde papazın biri orada âyin yapacak olursa, dua edenler sunu törenine kadar kilisenin içinde kalıyorlar ve hemen sonra erkekler, kadınlar, keşişler ve manastır rahibeleri [hepsi,] dışanya çıkıyorlardı. Ne denir? Bunlann tümü, [sanki,] o tapınağın puta tapıcılar sunağı olduğuna ve orada yapılan âyinin, Apollon için yapılmış kurban töreni olduğuna inanıyorlardı. İşte bu yüzden, Tann ağzından konuşarak, Èsaias/Yeşaya şöyle demişti: "Gör, ben bu halkı göçürmek istiyorum ve onlan her yana göçüreceğim ve onun [halkın] bilgelerinin bilgeliği yok olacak, akıllılannın aklı duracak. Vay içindekileri Tann'dan gizlemeye kalkışanlann haline! Bunlar işlerini karanlıkta yaparlar ve sorarlar: Bizi

kim görecek? Onlann yaptıklannı bizden [Tann'dan] başka kim bilebilir? Bu nedenle Tann şöyle diyor: Vay tanrıya baş kaldıranlann soyuna, benim ruhuma aykın anlaşmalar yaparak günah üstüne günah işliyorlar"[198].

10. Gennadios ise, [din konusunda] öğreticilik etmekten ve birlikçilere karşı yazı yazmaktan hiç geri durmadı; pek bilge [katolik öğretisinin başta gelen düşünürlerinden] Aquino'lu Thomas'a karşı ve onun bilimsel çalışma kitaplanna karşı, ayrıca [birlik yandaşlanndan ilâhiyatçı] Dèmètrios Kydònès'e karşı [mantıksal muhakeme sonucunu ifade eden, vecize türünden] hükümler ve [eleştirdiklerinin düştüğü çelişkileri vurgulayan, yine vecize türünden] çelişki taşlamalan yaratıp durdu ve onlan zındık diye gösterdi. Onun yanında, Âyan Meclisi üyelerinden Birinci Mesazontas [aracılık eden, vekil] Büyük Duka [Loukas Notaras] vardı; bu kişi, tam Rumlar Türklerin sayısız ordusunu Kent'in karşısında toplanır görmekte iken, Lâtinlere karşı, "Kentin içinde Lâtin başlığının egemen olduğunu görmektense Türklerin sarığının egemen olduğunu görmemiz yeğdir" sözünü ağzından çıkarabilmişti. Ve tümüyle umutsuzluğa kapılmış olarak, Kent halkından olanlar şöyle diyorlardı: "Kent dinsizlerin avucuna düşeceğine, İsa'nın ve Tanrıyı-doğuran'ın [Meryem'in] adını anan Lâtinlerin eline geçsin". Bu kişi ise tam böyle zamanda o sözleri etmişti. Ama bunu yaparken de, Ezekias/Hezekiel'in önceden haber vericisi olan Èsaias/Yeşaya'ya dayanıp ona yollama yapıyorlardı: "Herşeye egemen olan Rabbin sözüne kulak ver. Rab diyor ki, sarayındaki her şey, atalannın bugüne kadar bütün biriktirdikleri Bâbil'e taşınacak. Hiçbir şey kalmayacak. Soyundan gelen bazı çocuklar alınıp götürülecek. Bâbil Kralı'nın sarayında hadım edilecek"[199].

198 Doukas bunlan Tevrat'taki Yeşaya kitabında bölüm 29 alt bölüm 14-15 ile bölüm 30, alt bölüm 1'den almış ama bazı yerlerini değiştirmiş. Örneğin, "Gör, ben bu halkı göçürmek istiyorum ve onlan her yana göçüreceğim" sözleri orada yoktur.

199 Tevrat'ta Yeşaya kitabı, 39. Bölüm, 5-7. alt bölümler. Doukas'da verilen metinle Tevrat'taki metin birbirine tam uymuyor; ben The Bible Society/Kitabı Mukaddes Şirketi'nin ilk basımını İstanbul'da 2001 Ağustosunda Kutsal Kitap adıyla yayınladığı çeviride bulunan metni aldım.

[XXXVIII. Cenevizlerin Rumlara sağladığı destek. Deniz savaşında Baltaoğlu Süleyman Bey'in başarısızlığı. Fâtih'in karada gemi yürütüp Halic'e indirmesi. Büyük topun surları yıkması. Haliç'teki Türk gemilerine düzenlenen saldırının başarısızlığı]

1. Bunun üzerine İmparator Kònstantinos, var olan asker gücünü, Galata Cenevizleri [nin gönderdiği destek birliği] ile, olabildiğince özenle düzene koydu; gerçekten bunlar [Galata'daki Cenevizler] ister istemez, eğer Kent işgal edilirse bu takdirde kendi hisarlarının da elden gideceğini hesaplamaya başlamışlardı. Bu nedenle az zaman önce Cenova'ya mektuplar göndererek takviye istemişlerdi [ve ayrıca kendileri İstanbul Rumlarına takviye birliği göndermişlerdi]. Gelen yanıt onlara, Galata'ya yardım için 500 askeri taşıyan bir geminin yakında geleceğini bildirmekteydi. Ayrıca, Azak Denizi'nden, Tanaïs/Don Irmağı'ndan ve Trabzon'dan üç dizi kürekli birkaç Venedik ticaret gemisi çıkageldiğinden, İmparator ve Kent içinde yaşayan Venedikliler, bu gemileri Venedik'e yolculuğu sürdürmeye bırakmadılar; gemiler sözde [istemeyerek] Kent'e yardım için kaldılar.

2. Aynı sırada, Cenova'dan, Giovanni Longo adlı, Giustiniani ailesinden biri, pek büyük iki gemiyle, geldi; bu gemilerde pek çok miktarda ve iyi cinsten savaş levazımı ile silâhlı, savaşçı öfkesi soluyan Ceneviz gençleri vardı. Bu Giovanni yetenekli ve bir araya toplanmış ordu birliklerinin saflarına karşı girişilen çatışmalarda pek deneyimli adamdı; İmparator onu içtenlikle karşıladı, askerlerine ödün [ivaz/karşılık] belirledi ve onun kendisine de büyük armağanlar bahşederek üstüne onu Başkomutan ünvanını vermekle onurlandırdı. Giustiniani, saray [Blakhernai Sarayı/Ayvansaray] yakınında bulunan sur bölümünün savunmasını üstlendi. Zorbanın taş atan gereçlerini, keza diğer kent kuşatma savaşı gereçlerini, surlara saldırmak üzere oraya yerleştirmiş bulunduğunu görüyorlardı. [İmparator, ayrıca] Buna altın mürekkepli mühür taşıyan fermanıyla, eğer Mehmet bir iş beceremeden püskürtülür ve Kent'i zaptetme umudunu yiti-

rirse [geçerli olmak üzere] Lèmnos/Limni Adası'nı bıraktı. Bunun üzerine Lâtinler, Giovanni'nin [Giustiniani'nin] yanında, Kent kapılarından çıkıp, dış sur dibinde ve hendek boyunda mevzilere yerleşmiş olarak, kahramanca savaştılar.

3. Birçok kez Rumlar da hendek'den dışarıya fırlayıp Türklerle kapıştılar; bazan yendiler bazan da yenildiler, hiçbir zaman tutsak almadılar. Ne var ki böyle bir şey [çarpışmaya girmek] işlerine gelmiyordu, çünkü kolaylıkla görülüyordu ki bir Ruma yirmi Türk düşmekteydi. Böyle olunca, göğüs göğüse çarpışmaya girmenin sağlayacağı yarar neydi? Bundan böyle Rumların surlardan, [Türklerin] önde savaşanlarına, ya tzangra okları fırlatarak ya da [adî] yayla ok fırlatarak, kimi de beş ya da on tane Pontos cevizi büyüklüğünde, çok büyük delip geçme gücüne sahip olan ve böylece demir zırha bürünmüş bir bedene çarptığında gerek kalkanı [kalkan işlevli zırhı] gerek bedeni delip geçerek dışarıya çıkan ve sonra da, eğer onun yanında başkası bulunuyor idiyse [yanma gücüyle mermiyi fırlatan] otun[200] gücünün yettiği kadar, başkasına işleyen [giren] kurşundan küçük gülleler fırlatarak -bir tek atışla iki ya da üç kişiye zarar vermek de mümkündü- direniş göstermekle yetinmesi ve önde savaşmaması emredildi. [Ancak] Türkler de [o tekniği] öğrenmişlerdi ve aynı şeyi hem de daha etkin biçimde kullandılar.

4. Nisan'ın üçte ikisi, az sayıda çarpışmayla geçti; gerçekten, zorba ek askerî birlikler toplamayı sürdürüyordu. Çağrı üzerine ya da gönüllü olarak gelen askerler, sayılması mümkün olanın üzerindedir deniyordu. Hatta, casusluk edenler, 400 000'in üzerinde olduklarını söylüyorlardı.

5. Galata'daki Cenevizler ise, zorbanın Edirne'den ayrılışı öncesinde, ona içten dostluklarını bildirmek üzere elçiler göndermişlerdi ve daha önce yazılmış belgeyi [ona boyun eğme andlaşmasını] yenilemişlerdi; o da, hesap verir yolda, onların dostu olduğunu ve onlara sevgisinin sarsılmazlığını belirtiyor, yeter ki Kent'e yardımcı olduğu-

200 Bkz. yukarıda s. 220 dn. 190.

nuzu keşfetmiyeyim diyordu. Berikiler de hiç duraksamadan ona bu konuda söz verdiler. Oysa, sonunda ortaya çıktığı üzere, ikisinden biri diğerini kandırıyordu. Çünkü Galata Cenevizleri geçmişte de onun [Mehmed'in] atalan tarafından Kent'in kuşatıldığını ama bu kişilerin hiçbir şey beceremeden çekilip gittiklerini düşünüyorlardı; bu nedenle, şimdiki olayda da aynı hâlin gerçekleşeceğine inandıklarından, hem Türklere dostluk gösteriyor hem de Kent halkına yardımcı oluyorlardı. Bir yandan da zorbanın dostluğu sahte olmasın diye kuşkuda bulunduklarından, tabiî gizlice, Kent'in yanında savaşıyorlardı [hem yardımcı birlik göndermişler hem de Cenova'dan istekte bulunup oradan Giustiniani komutasında 500 savaşçı getirtmişlerdi]. Zorba ise, kendi kendine şöyle diyordu: "Ejder'i haklayıncaya kadar, bırakayım da yılan uyuyadursun; o zaman [ejder'i hakladıktan sonra] kafasında hafif bir yara, feleğini şaşırmasına[201] yetecek". Öyle de oldu.

6. O sırada [günlerde] kendisinin bütün gemileri -üç dizi kürekliler, iki dizi kürekliler, küçük tekneler-, sayılan 300 idi, denizden gelip toplandılar. Kent'in limanı ise [Halic'i kasdediyor] Òraia denen Kent kapısı[202] yanından Galata kıyısına kadar kadar uzanan zincirle kapatılmış idi. Gemiler [Rumlann ve yardımcılannın gemileri], limanı ve zinciri savunur durumda, iç yanda sıralanmış idiler.

7. Kendilerinden söz ettiğimiz beş gemiden biri İmparatora aitti ve Peloponnèsos/Mora'dan buğday taşımaktaydı; diğer dördü ise İm-

201 Karalès, çağdaş Yunancaya çevirisinin burasında "...o zaman, kafaya hafif bir vuruş ve onu karanlık yiyecek [yâni, ölecek]" demiş. Özgün metinde kafaya vuruş değil, çok açık olarak, plègè elefra kata kefalès, "kafada hafif bir yara [açma]" ifadesi vardır. Karalès'in tha to faei to skotadi= onu karanlık yiyecek diye çevirdiği bölümde ise, kai touton skotodiniasei denmiştir ki skotodiniazò fiilinin başında skotos=karanlık sözcüğü varsa da fiil baş dönmesi (skotodinè) vermek, sersemletmek, gözünün kararmasına yol açmak anlamlanndadır; dolayısiyle Doukas'ın oradaki ifadesini, "sersemleyecek, feleğini şaşıracak" diye çevirmek gerekirdi ve hele orada *yemeyi* ifade eden hiçbir sözcük yoktur.

202 Sarayburnu kuzeydoğu ucuna en yakın kapı olan, çevresinde Cenevizlerin yoğun olduğu, Eugenios Burcu yanıbaşındaki kapı, bu nedenle bir adı da Eugenios Kapısı. Òraia Pylè, Güzel Kapı demektir.

parator tarafından Cenevizlerden kiralanmıştı. Bu üç dizi kürekli gemiler bütün Mart ayı boyunca Khios/Sakız limanında, gereksinme mallarını yüklemekte idiler. Ancak, Nisan gelip de demirlerini kaldırmak istediklerinde, poyraz [İstanbul'a gidecekler için ters yönden, kuzeyden esen yel] onları engellemişti. Tıpkı Kent'in halkı gibi, gemiler de pek zor durumda idiler. Bir zaman geldi, poyrazın gücü azaldı ve güney yeli [notos/lodos] esmeye başladı; o zaman gemiler Sakız limanından çıktılar. Ancak, ilk gün rüzgâr az esiyordu, ikinci gün yeniden güçlendi; öyle ki bu zorlu rüzgâr karşısında gemiler [istenmeyen yönlere] sürüklendiler. Her ne kadar getirdikleri yardım [yiyecek eşyası] hiç denecek kadar az idiyse de, İstanbuldaki halk onların gelişini sabırsızlıkla bekliyordu. Ancak, gemiler görünür görünmez, zorba, azgın canavar gibi kendi üç sıra kürekli gemilerinin ve diğer gemilerinin önüne fırlayıp gemicilerine bağırdı ve komut verdi, yalnız iki şeyden biri olacak dedi; ya gemileri yakalayacaklardı ya da onların limana girmesine engel olacaklardı [onları bir yerlere kaçırtacaklardı]. Bunun üzerine onun gemileri Altın Kapı limanından [batı surlarının güney ucunun Marmara Denizine ulaştığı yerdeki küçük limandan] çıktılar ve [gelen] gemilerin varışını [yaklaşmasını] bekleyerek durdular. Gemiler dümdüz bir rota üzerinde, Büyük Dèmètrios semtinin [Sarayburnu'nun] yukarı hisarı [sonradan Topkapı Sarayı'nın yapıldığı yer] önünden geçmek [kısacası, Sarayburnu'nu dolanarak batıya dönmek] ve Halic'e girmek amacıyla ilerleyerek geldiklerinde, Türklerin gemileri onları engellemeye çabaladılar, çünkü gerçekten o sırada deniz durgundu ve rüzgâr hiç esmiyordu. Ve tuhaf bir hal görüldü: Suyun bütün yüzeyi Türklerin 300 yelkenlisiyle ve beş tane çok büyük gemiyle [düşmanlarının gemileriyle] kaplanmıştı; [gemiler] karadan bir parça gibi yayılıyorlardı. Oklar öylesine yoğun düşüyordu [yağıyordu] ki kürekler suyu dövemiyordu. Gemilerdekiler [Rum gemilerindekiler] kanatlı kartallar gibi, tzangra oklarını yıldırım misali atıyorlar ve fırlatma gereçlerini [küçük toplar?] boşaltıyorlar ve Türklerden az olmayan sayıda kişi ölü-

yordu[203]. Bunun üzerine zorba, kibirle dolu, at üzerinde denizin içine doğru saldırdı; sanki suyun üzerinde yürüyebileceğini ve gemilere kadar denizde dörtnala at sürebileceğini hayal ediyordu; kendi denizcilerine öylesine kızmıştı; yanındaki silâhlı askerler de aynı öfke içindeydi. Bu sırada rüzgâr esmeye başladı ve yelkenler şişti ve gemiler [Rum gemileri] denizi yararak limana [Halic'e] doğru süzülmeye başladı; [diğer] gemiler ise geride kaldı; gerçekten de barbanın donanması önde dursaydı, o beş [çok büyük] gemi 300'ünü de batırabilirdi. Zorba ise, denizcilik biliminden [sanatından] anlamadığı için, sadece bağırıp duruyordu. Kendisinin büyük imrahoru [emîr-i ahur'u, saray atlarına bakanların komutanı][204], onun bağırmalarına aldırış etmedi, çünkü buyrukları saçma sapandı. Zorba çok öfkelendi ve hemen, donanmanın Çifte Direkler [şimdi, Beşiktaş] önüne çekilmesini ve imrahor'un kendi huzuruna getirilmesini buyurdu. Getirir getirmez de onu yere yıktılar, dört kişi onu yere uzattı. Sultan kendi elleriyle ona dayak atmaya başladı; tepesi saf altından yapılmış 500 litra ağırlığındaki bir altın âsâ ile ona 100 vuruş indirdi. Bu âsa onun buyruğu gereğince, idman gereci olarak onunla oynanması için yapılmıştı. O adam [donanmanın komutanı, Baltaoğlu Süleyman Bey] Bulgar soyundandı, aslında Palda [Türklerce kullanılan biçimi: Balta] denen, Boyar'lardan [Slav Beylerinden] bir Bey ailesinin oğlu idi. Çok zaman önce köle edinilmişti ve kendisinin ata dininden dönmüştü, Murad'ın babadan miras kalma kölesi idi. Bu kişi, dört yıl önce, Lesbos/Midilli Adası'na akın yürütmüş ve sayısız tutsak yakalamıştı. Ama, askerlerin iyi dostu değildi, onların ganimetlerini ellerinden almıştı. Böylece onlar [askerler] onu böyle çiğnenmiş [onuru ayaklar altına alınmış] ve zorba tarafından âsâ ile dövülmüş halde görünce, Azap'lardan biri, bir taş aldı ve gözüne

203 Rum gemileri, Doukas'ın da belirttiği üzere, dev boyutlarda olduğundan, onlarla Türklerinkiler birbirine yaklaştığında büyük gemilerdekiler sanki çok yüksek bir burçtan aşağıya ok atıyor gibi güven ve kolaylık içinde idiler; aşağıda kalan Türk savaşçıları ise düşman gemilerinin içini hiç göremiyor ve oradakileri okla vuramıyordu.

204 Baltaoğlu Süleyman Bey'i kasdediyor. Kaptan-ı Derya demeliydi.

fırlatarak onun bir gözünü kör etti[205]. Gemiler ise, limana girdiler ve Kent içindekiler zinciri gevşeterek onlara geçiş verdi.

8. Zorba 8 büyük gemiyi, diğer küçük gemilerle birlikte toplam 20 gemiyi [yeni gelen gemileri], İmparatora ya da Venediklilere ait üç dizi kürekli gemilerin yanı sıra [Halic'in içinde] görünce, kendisinin limanı işgal etmesinin mümkün olmadığını idrak etti ve cür'etli ve yiğitçe bir buluş icad etti. [Şimdiki Beşiktaş dolaylarından Kasımpaşa dolaylarına gemilerini karadan aktarmak üzere] Galata'nın doğu yanındaki, Çifte Direkler altındaki tepeciklerin, Galata'nın denize doğru olan yanındaki yere kadar, keza Kosmidion [Eyüp Câmii yakınları] karşısındaki Haliç kıyısına kadar, düzletilmesini buyurdu. Böylece geçiş güzergâhı düzletilince, iki dizi kürekli gemilerini tekerlekli [ahşap] seki'ler üzerine koydu, yelkenlerini açtı ve onları Boğaz'ın [Beşiktaş'daki] girintisinden çekip sürükleyerek Halic'e kadar götürmeleri komutunu verdi ve öyle oldu [yapıldı]. Bu tekneler çekilip sürüklendi; her birinin üzerinde, biri pruvada diğeri kıçta oturan iki yol belirleyici vardı[206]; bir diğer kişi [bir eliyle] kanadı [sereni, yelkenin alt yanındaki yatay direği] tutup [diğeriyle] yelkeni açıyordu; bir başkası davula vuruyordu ve diğer biri de denizci türkülerini borazanla [zurnayı kasdediyor olmalı] çalmaktaydı. Böylece, [gemiler] uygun rüzgârdan [da] yararlanarak tepe yamaçlarını ve derecikleri geçtiler, karayı aştılar ve denize ulaştırıldılar; iki dizi kürekllilerin mevcudu sayısı 80 idi, ötekiler arkada bırakılmışlardı [22 Nisan 1453]. Böyle şeyi kim görmüştür, kim duymuştur? [İÖ 480'de milyonluk orduyla Yunanistan seferine giderken Çanakkale Boğazı'nı aşan İran Şahı] Xerxès denizin üzerinde köprü kur[dur]muştu

205 Laonikos Khalkokondylès ise, yapıtında, Baltaoğlu'nun gözünden çarpışma sırasında yaralandığını ve Sultanın huzuruna çıkarıldığında, yaralanmış olmasaydım gemileri yakalayacaktım diye iddia ettiğini söylüyor (eserinin Byzantiou Alòsis = Bizans'ın Düşmesi adıyla yayınlanan bölümünde; Dèmiourgia Yayınevi, 3. bsl., Atina 1997, s. 82). 500 libra yâni 168 kg. ağırlığında altın âsâ ile 100 darbe vurarak dövme hikâyesinin aslı olamıyacağı zaten bu 500 libra lâfı dolayısiyle pek açıktır.

206 Bunlann, gemiyi halatlara asılarak çekenlere, "Biraz sağa doğru" gibi uyanlarda bulunmak için oraya konduğu anlaşılıyor.

ve bunun üzerinden, karada yürütür gibi, sayısız askerini karşıya geçirmişti. Bu genç/yeni Makedòn ise[207] -ki bence soyunun en yüce zorba hükümdandır-, karayı denizleştirdi ve gemilerini tepelerin doruklan arasından, dalgalar üzerinde yüzüyorlarmış gibi, boyunduruğa vurup geçirdi. Ama onun becerisi Xerxès'inkine üstündü; çünkü beriki gerçi Çanakkale Boğazı'nı aşmış idiyse de Atina'lılarca perişan edilip kaçmıştı, bu ise karayı deniz imiş gibi aşarak[208] Rumlan mahvetti ve [eski] Atina'nın gerçek altın ışıltılannı, evrenin bezemelerini[209], Kentlerin Kraliçesi'ni tutsak etti.

9. Denizde bunu yaptı; karada ise o pek büyük honiyi [topu] getirtip sur karşısında Ermiş Romanos Kapısı'nın [şimdiki Topkapı'nın atası] yakınına yerleştirdi. Ve usta [topu yapan usta, Urban] [tam uygun] noktayı bularak, onun yanıbaşına iki hendek oyuğu kazdı[rdı], oraya ... litra[210] ağırlığında ve kendiliğinden şekillenmiş [yuvarlaklığı doğadan] taşlar koydu ve bazan büyüğünü [büyük bir taş gülle] fırlatmak istediğinde önce [hedeflediği] yeri işaretliyor, küçüğünü atıyor ve o zaman [almış bulunduğu sonuca göre namluyu gereken doğrultuya yeterince çevirerek] nişan alıp büyüğünü fırlatı-

---

207 Genç/yeni Makedòn derken, bir sözcük oyunu yapıyor. Hellen dilinde, ortaçağ Rumcasında ve çağdaş Yunancada neos, hem "genç" hem de "yeni" demektir. Dolayısiyle Doukas'ın kullandığı neos Makedòn deyişi, Mehmet gerçekten Makedòn yâni Makedonia ulusundan olsa idi onun genç yaşına işaret ederdi. Oysa Fâtih'in soy kökeni yönünden Makedòn ulusuyla hiçbir ilgisi bulunmadığı gibi, doğduğu yer olan Edirne de Makedonya kapsamında değil, Trakya kapsamındadır. Böylece çok açıktır ki Doukas Yeni Makedòn derken, Fâtih Mehmed'i en ünlü Makedòn ile benzeştirmek, onu yeni bir İskender diye nitelemek istiyor.

208 Karalès, yine, gözünün önündeki özgün metin tèn xèran òs ygran diabas (=karayı deniz imiş gibi aşarak) dediği halde, çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride o ifadeyi tè thalassa dieskhise san na ètan steria (=denizi kara imiş gibi aştı) diye aktarmış.

209 Tas kosmousas tou kosmon. Bu tuhaf deyişi Doukas, cümle içinde aynı sesi tekrarlama oyunu yapmak için kullanıyor.

210 Litra, keza libra, ortaçağda İtalyanlann kullandığı bir ağırlık ölçüsüydü; bir litra, 336 gramın karşılığı yani yaklaşık 1/3 kg. idi. Doukas, taşlann kaç litra'lık olduğunu anımsayamadığından, daha önce yaptığı gibi burada da, sonra öğrenip yazanm düşüncesiyle sayı yerini boş bırakmış.

yordu. Ve ilk atışın gümbürtüsü çıkıp taşın [düştüğü, çarptığı yere] vuruşunu Kent halkı duyunca, şaşkına dönüyorlardı ve "Tanrım bize acı" diye bağırıyorlardı.

10. O sıralarda ise, paskalya sonrasındaki hafta içinde bulunulduğundan, gelenek uyarınca, kutsallar kutsalı Tanrıyı-doğuran'ın [Meryem'in] ikonası sarayda idi [saraya götürülmüştü] ve pek sık yapılan litania'larla [ikonayı kent içinde tören alayında gezdirme] Khòra Manastırına [Kariye Câmii'ne] konmuştu ve fetih gününe kadar orada kaldı. İşte o zaman Tanrı'nın peygamber Ieremias/Yeremya aracılığıyla söylediği şu sözler gerçeğe döndü: "Neden bana Saba'dan günnük, uzak bir ülkeden güzel kokulu kamış getiriliyor? Yakmalık sunularınızı kabul etmiyorum, kurbanlarınızdan hoşnut değilim. Bu yüzden Tanrı diyor ki, bu halkın önüne tökezler koyacağım, babalar da oğullar da tökezleyip birlikte düşecek, komşu dostuyla birlikte yok olacak". Onlara, Tanrı şunu da söylüyor: "İşte, kuzeyden bir ordu geliyor. Dünyanın uçlarından büyük bir ulus harekete geçiyor. Yay, pala kuşanmışlar; gaddar ve acımasızlar. Atlara binmiş gelirken denizi andırıyor sesleri. Savaşa hazır savaşçılar karşına dizilecekler, ey Sion kızı [Yahudi]"[211].

11. Bu kötülük gerecini yaratan [topun yapımcısı Urban] ise, honi parçalanmasın diye hangi yöntemi akıl etti? Gerçekten, atımlık şeyler fırlatan honileri [daha önce de] görmüştük; ama gerecin içindekileri fırlattıktan sonra eğer [top] kalın keçeden örtülerle örtülmezse, hemen cam'a dönüşüyordu [kendiliğinden parçalanıyordu]; bunca dikkat gösterilmesine rağmen iki ya da üç atış yapılmışsa, metal içindeki boşluklara hava girince [top] çatlıyordu. Bu kişi ise [bakın] neyi akıl etti: taşın fırlatılmasından hemen sonra ve honi henüz güherçile ile kükürtün [barutun] sıcaklığı dolayısiyle sıcak iken, onu hemen tümüyle yağlıyordu ve böylece patlamadan dolayı hâsıl olan, [metal içindeki] çatlaklar

211 Bu bölüm Tevrat'da Yeremya kitabı, bölüm 6, alt bölüm 20-23'den aktarılıyor. Doukas'ın özgün metninde olsun Karalès'in çağdaş Yunancaya çevirisinde olsun az çok değişiklik vardır; ben aktardığım çeviriyi, daha önce de yollama yaptığım, çağdaş Kutsal Kitap çevirisinden aldım.

derhal doluyordu; sonuçta, kızgın hale gelmiş yağ yüzünden [yine de içeriye sızabilecek] hava dahi ısınmış olduğu için soğuk hava içeriye işleyemiyordu ve [top] Kent'in felâkete uğramasını sağlayıncaya kadar yorgunluğa dayanabilmişti, hatta bunlardan sonra da sapasağlam muhafaza edildi ve zorbanın isteğince iş gördü[212].

12. Böylece duvara vurup onu sarsınca, [topu kullanan Urban] başka bir taşla aynı noktayı vurmak istedi. O sırada, rastlantı sonucunda, Yanko'nun [Hunyadi Yanoş'un] elçisi orada [Sultanla konuşmak için] bulunuyordu; atışı gözlemleyip şöyle dedi: "Eğer vuruşların duvarı kolayca yıksın istiyorsan, gereci surların başka yerine yönelt; bu yer ilk atışın yapıldığı yerden 5 ya da 6 kulaç uzakta olmalı ve ancak o zaman aynı yükseklikten[213] diğer atışı yap. İki yanda [aynı yüksekliğe] başarı ile vurduktan sonra öylesine bir üçüncü atış yap ki üç atışla bir üçgen çizilmiş olsun[214]; ve o zaman göreceksin ki o

212 Oysa bazı bilgi kaynaklarında, daha kuşatmanın başında topun parçalandığı söylentisi aktarılıyor. Örneğin Khalkokondylès (daha önce yollama yaptığımız yayında s. 83) şöyle diyor: "Onların en büyük topu ilk kez kullanıldığında parçalandı, bunun sonucunda o topu ateşleyen kişi rüşvet almış olduğu söylenerek Sultan tarafından suçlandı ve idam edilmeye götürüldü. Ama onu cezalandırmak için belirgin kanıtlar bulunmadığından onu serbest bıraktılar". Phrantzès'in yapıtında da (Şehir Düştü, çev. Kriton Dinçmen, Gelişim yayınları, 4. bsl. İstanbul 1995 s. 51) şöyle deniyor: "Sürekli gülle fırlattığı ve de saf madenden yapılmamış olması nedeni ile o büyük ve kuvvetli top, teknisyeninin onu ateşlediği bir sırada, pek çok kişinin ölmesine ve yaralanmasına neden olarak çatladı ve pek çok parçaya ayrıldı. Padişah bu haberi aldığında üzüldü ve hemen daha kuvvetli bir yenisinin yapımını emretti; o güne kadar bize pek de önemli bir zarar verememişlerdi". Ancak, s. 53'de söylenen, topun pek çok parçaya ayrılmadığını, yerine yenisinin yapılmasının gerekmediğini belirterek, daha önceki anlatımla çelişiyor: "Padişah kırılmış topu kısa sürede tamir eder etmez, surları yeniden gece-gündüz şiddetle dövmeye başlayarak her türlü savaş makinesi ile ... etrafı sese ve toz-dumana boğdu; uğradığımız tahribat çok yönlü ve önemli idi".

213 Güllenin ya da merminin çıkacağı yüksekliği belirleyen, namlu ile yer düzeyi arasındaki açı aynı kalarak. O zaman gülle yahut merminin aynı mesafede aynı yüksekliğe vurması gerekir.

214 Doukas, kendisine anlatılanı anlamamış; "öylesine bir üçüncü atış yap ki, senin bulunduğun yer ile ilk iki atış çizimle gösterildiğinde oluşan üçgenin senin yanındaki açısının açı ortayını çizerek gidecek, üçüncü gülle ilk ikisinin vurduğu yerin tam ortasına vursun" denmiş olmalı (ben yedeksubaylığımda topçu idim-çeviren).

sur yere yıkılacak". Bu öğüt ustanın hoşuna gitti ve söylendiği gibi yaptı, sonuçta da söylenen gerçekleşti [sur yıkıldı].

13. O Macar, zorba'ya [Sultanın hizmetindeki top ustasına] niçin böyle akıl vermişti, şimdi söylüyorum. O yıl, Macarların Rex'i [Kralı] Romalıların İmparatoru ünvanını takındı ve Papa Nikolaos tarafından kendisine taç giydirildi. Böylece taht'a çıkınca, Yanko'nun [Hunyadi Yanoş'un] Kral Nâibi durumuna son verdi ve bütün yönetim işlerini kendi ellerine aldı; tek hükümdar ve imparator oldu. Yanko ise Mehmet ile üç yıllık barış andlaşması yapmıştı ve bunun şimdiden bir buçuk yılı geçmişti; Mehmed'e haber gönderip şöyle demişti: "Ben erki kendi hükümdarıma bıraktım ve bundan böyle [vaktiyle] taahhüt ettiklerimi savunmak elimde değildir; vermiş olduğun yazılı belgeleri al, benim vermiş olduklarımı da bana gönder ve Macaristan Rex'i [Kralı] konusunda nasıl istiyorsan öyle davran". İşte elçinin geliş nedeni bu idi [bu bildirimi iletmekti]. Kendisinin bir hristiyan olarak vermemesi gereken öğüdü [akıl öğretmeyi] ise duyduğum gibi yazıyorum. Söylendiğine göre, anlatımımızın daha önce aktarmış bulunduğu üzere üçüncü kez yenilmesi [İkinci Kosovo Savaşı] sonrasında Yanko, istemediği halde ve yakışık almadığı halde, kaçmak zorunda kalmıştı. Yurduna vardığında, rastlantı sonucu, ruhlarla haberleşmesi olanlardan biriyle karşılaştı ve yenilgisine ilişkin olayları ona anlatarak, sabırsızlıkla [ısrarla] nasıl oldu da baht Rumlardan yüz çevirdi ve dinsizleri kayırıyor gibi görünmektedir diye sordu. İhtiyar da şöyle yanıt verdi: "Bilesin, evlât, Rumların tam felâketi gerçekleşmedikçe, baht hristiyanlara yeniden gülmeyecektir; İstanbul'un Türklerce mahvedilmesi hristiyanların bahtsızlıklarının kesin olarak son bulması için zorunludur". Yanko'nun, bu gelecek bildirimini kulağında tutan ulağı, Kent'in felâkete uğramasının en kısa zamanda gerçekleşmesini dilemekteydi, bu nedenledir ki surların yıkılması için neyin yapılması gerektiğini ve bu işi nasıl kolaylaştırabileceğini [Urban'a] öğretmişti.

14. Böylece iki suru [hem dıştaki hem içteki suru] yıktıktan sonra, arada bir burç bulunduğundan -bu, Ayios Romanos Kapısı'na [şim-

diki Topkapı'nın atasına] doğru olan burç idi- ve o da yere yıkılmış olduğundan Türkler artık içeridekileri görebiliyorlardı ve onlar tarafından görülüyorlardı.

15. Giovanni Giustiniani ise kendi komutası altındakilerin tümüyle ve saraydan gelenlerle [yanına verilen saray muhafız birliğiyle], yiğitçe savaşıyordu; Galata tarafından da az sayıda olmayan silâhlı adam onun yanındaydı. Ve gerçekten bunlar [Galata Cenevizleri] ona sevgilerinin [bağlılıklarının] kanıtını gösteriyor ve [bir yandan da] korkusuzca dışanya çıkıp hendeğin düzlüğüne geçiyor, istenen ihtiyaç mallarını bol bol zorba'ya [Türklere] veriyorlardı [satıyorlardı]: gereçler [toplar] için yağ ve Türkler isterse her çeşit diğer nesne. Ardından, gece vakti gizlice [Türklerin yanından ayrılıp] Rumlara gidiyor ve bütün gün onlarla birlikte çarpışıyorlardı. Öte yandan, bir sonraki gece, kimi mevzilerine geçecekti, kimi Kent'te kalacaktı, kimi [Galata'daki] evlerine dönecekti ve kimi de Türkleri yanıltmak [Rumlarla birlikte çarpıştığını belli etmemek] için yine hendeğe girecekti [ve oradan Türklerin yanına gidecekti].

16. Venedikliler ise İmparator Kapısı'nda [şimdi Balat Kapısı], Kynigos [=Avcı] Kapısı'na[215] kadar, Rumlarla birlikte, Türklere karşı savaşmaktaydılar.

17. Büyük Duka [Loukas Notaras] ise 500 silâhlı ile Kent içinde devriye geziyordu, askerlere cesaret veriyordu ve nöbet yerlerini denetliyor ve yerlerinde olmayanlan araştınyordu. Ve bunu her gün yapıyorlardı. Rezil câni göğüs göğüse çarpışma başlatmış değildi, falcılann bildireceği eşref saatin gelmesini beklemekteydi.

18. İmparator da, surlann yıkılmış duvarlannı görerek bunun Kent hakkında kötü bir gelecek belirtisi olduğunu ve onun düşeceğine hükmetmek gerektiğini düşündü; gerçekten, kutsallar kutsalı [ilk hristiyan İmparator, Büyük denen] Kònstantinos/Constantinus zamanından beri İskitlerle, Perslerle, Araplarla yapılan nice savaşta böyle bir şey

215 Haliç kıyısındaki surların kuzeybatı ucu yakınında ve Balat Kapısı'nın hemen kuzeybatı yanıbaşındaki kapı.

hiç olmamıştı, tek litra ağırlığında [küçücük] bir taşın yerinden çıktığı bile görülmemişti. Ama şimdi bunca sayısız askeri, bu kadar ağır [silâhlı] bir donanmayı ve yerle bir olmuş surlan görünce, ne yapacağını bilmezliğe, umutsuzluğa düştü; ve zorbaya elçiler göndererek ona yalvardı, kendi olanaklannın üzerinde bile olsa her ne kadar istiyorsa yıllık haraç ödeyeceğini ve diğer sorunlar yönünden de ne istiyorsa yapacağını söyleyip sadece oradan aynlıp gitmesi ve banşın kucaklanması dileğinde bulundu. Zorba ise şunu dedi: "Aynlıp gitmem olanaksızdır. Ya ben Kent'i alınm da da Kent ölü yahut diri beni alır. Ama eğer sen oradan selâmetle aynlıp gitmek istersen, Peloponnèsos/Mora'yı sana bırakınm, [şimdi orada despot sıfatiyle egemenlik süren] erkek kardeşlerine de başka iller veririm, dostluk andlaşması yapanm. Ama benim [Kent'e] banşla girmemi sağlamazsan ve ben savaşla girersem, o zaman senin bütün büyük yöneticilerini, soylarıyla birlikte, kılıçla cezalandınnm ve geri kalan halkı [köle olmak üzere] askerlerime bağışlanm. Bana, ıssız kalmış da olsa, Kent yeter". İmparator bunlan duyunca, Rumlann Kent'i kendi elleriyle Türklere teslim etmesinin olanağı bulunduğu düşüncesi hiç aklında bannmadı. Böyle bir şey olabilirse, hangi yola, hangi yere, hangi hristiyan kentine göçerdi de orada Rumlann yüzüne tükürmezlerdi, Rumlan hor görmezlerdi, alaya almazlardı? Üstelik yalnız hristiyanlar da değil; Türkler ve Yahudiler dahi onlan beş para etmez kişiler diye aşağılardı.

19. O sırada Longo Giustiniani gece vakti iki dizi kürekli gemilere [Türk gemilerine] yaklaşıp onlan yakmayı tasarlamaktaydı. Ve üç dizi kürekli gemilerden birini hazır etti, buna en deneyimli İtalyanlan bindirdi ve her türlü gereci yükleyip uygun zamanı bekledi. Ancak, Galata Cenevizleri yapılmakta olanı öğrenince Türklere haber verdiler. Onlar da o geceyi uyumadan [tetikte] geçirdiler, kendi gereçlerini hazır bulundurdular ve düzenle dizilmiş halde Lâtinleri beklediler. Lâtinler, onlann tasarladıklannı Galata Cenevizlerinin dinsizlere açıkladığını bilmeyerek geceyansına doğru demir aldılar ve onlann üç dizi kürekli gemisi ses çıkarmadan Türk gemilerine yaklaşmaya başladı. Türkler ise ateş fırlatıcı gerecin otunu tutuşturup -bütün gece hazır durumda beklemişlerdi- üç dizi kürekli gemiye büyük bir

taş [gülle] fırlattılar ve bu taş korkunç bir gürültüyle ona vurup gemiyi, bütün denizcileriyle birlikte [hemen] denizin dibine batırdı [28 Nisan 1453, güneşin doğumundan iki saat önce]. Bu olay Lâtinleri çok korkuttu ve umutlannı kırdı; Giovanni'yi [Giustiniani'yi] ise yasa gömdü. Boğulmuş olanlar, ki bunlann sayısı 150 idi, onun kendi gemisindendi, yakışıklı gençlerdi, yiğit savaşçılardı. Türkler ise, başanlanndan dolayı pek coşarak, gemilerdekilerin ve çadırlardakilerin istisnasız hepsi, güçlü seslerle bağırmaya başladılar, haykırmalan gökyüzüne vardı; öyle ki dünya yüzünün oradaki bölümünde deprem oldu sanırdın; Kent halkı ile Galata'dakilerin hepsi [ise] korku ile inlemekteydiler.

20. Gün ağannca Türkler sevinçle ve kendilerine pek güvenerek çarpışmaya girişip, üç dizi kürekli gemilerin hiç beklenmezken batınlmasından dolayı gururlanarak honinin [topun] ağzına yine çok büyük başka bir taş koydular ve Galata'nın [sur] kapısı yakınındaki, her çeşit tüccar mallan taşıyan ve yakında İtalya'ya gidecek olan bir yelkenli gemiye, aslında gerek gemi gerek yükü Galata ['daki Ceneviz] tâcirlerine ait olduğu halde, Türkler taşı [topla] fırlattılar; geminin kann kısmı yanldı ve gemi ortadan çatlayarak tümüyle denizin dibine battı. İşte Galatalılann içten dostluğuna [!] Türklerin verdikleri karşılık armağanı bu idi. Gerçi bunlar [Galata Cenevizleri] aynı gün komutanlara gidip şöyle diyerek yakındılar: "Bizler sizin dostunuzuz ve [sizin gemilerinizi yakacak] geminin gelişini size haber vermeyi dostluğumuzun bize yüklediği bir borç saydık; çünkü eğer bizim tarafımızdan o geminin gelişi size bildirilmemiş olsaydı 80 gemiyi karadan nakledip limana indirmek için katlandığınız bütün zahmet boşa gidecekti; [gemileriniz] Rumlar tarafından küle ve toza dönüştürülecekti. Oysa biz haber vericilerin aldığı karşılık, bize böylesine zarar vermeniz oldu". Görevliler [Vezirler] şöyle yanıtladılar: "O geminin size ait olduğunu bilmiyorduk, onu düşmanlanmızın sandık, yaptığımızı bu yüzden yaptık. Bu durumda cesaretli olun; bizim Kent'i almamıza dua edin, çünkü gerçekten de şimdiden [fethin] zamanı yaklaşmıştır ve o zaman sizin bütün zararlannız ve size olan bütün diğer borçlanmız size verilecektir [ödenecektir]". Bu yumuşak

sözlerle onları yatıştırdılar; o zavallılar bilmiyorlardı ki gerek kendileri gerek onların kenti, tıpkı Kòstantinos'unki gibi [Kònstantinopolis, yâni Kònstantinos Kenti, İstanbul gibi] böylece her ikisi az [zaman] sonra [Türkler tarafından, ekin biçercesine] hasat edileceklerdi.

21. Zorba ise, Galata'dan Kynigos [=Avcı] Kapısı'na[216] bakan [oraya kadar uzanan] ahşap bir köprü yaptırdı. Bunun yapımı da şöyle oldu: 1 000'den fazla şarap testisi toplamalarını buyurdu, bunların hepsini biri diğerinden sonra ve keza biri diğerinin karşısında olmak üzere iple bağladı [bağlattı][217]; ardından bu birincisine benzer bir ikinci dizi yaptırdı ve daha sonra iki diziyi [arada mesafe bırakarak] bağladı, birbirine uygun hale getirdi ve üzerlerine uzun keresteler yerleştirip[218] [son olarak da] yassı keresteleri her iki ucundan bu uzun kerestelere çivileterek direklerin arasını birleştirdi [üstlerine yassı tahtalardan yol döşemiş oldu]. Böylece düz halde bir köprü ortaya çıktı, öyle ki onu[n üzerinden] sıkıntısızca, beşer kişilik saflar halinde yürüyen askerler geçebilirdi.

[XXXIX. Mehmed'in Rumlara, kentin savaşla alınması hâlinde başlarına gelecek felâketlerden kurtulmaları için yaptığı sonuncu çağrının reddedilmesi. Osmanlı ordusunun genel saldırısı; Türklerin küçük bir yan kapıdan kente girmesi. Kent'in düşmesi]

1. Her hazırlığı yaptıktan sonra, böylesini [daha] iyi saydığından, içeriye haber gönderip İmparatora şunu dedi: "Bilesin ki savaş ha-

216 Bkz. yukanda s. 244 dn. 215.

217 Yâni iki testi sol yanda, iki testi tam bunlarla karşı karşıya ve sağ yanda olmak üzere dört testiyi bağlatıyor, sonra bunlara aynı biçimde dörder dörder testiler bağlatmakla upuzun bir dizi hâlinde yanyana iki testiden oluşan bir şamandıralar zinciri elde etmiş oluyordu.

218 İki yandaki testi dizilerinin her biri aslında "yanyana iki testi" dizisidir ve o iki testi birbirine bağlanmış ise de, aralarında, uzun bir kerestenin yatay olarak yerleştirilmesine yetecek boşluk vardır. Uzun kerestelerin oralara böylece yerleştirilerek su yüzeyine konduğu anlaşılıyor.

zırlıklan tamamlanmıştır. Nice zamandır tasarlamış olduğumuzu sonuca erdirmemiz artık yakındır; girişimimizin hangi sonuca ulaşacağı konusunda ise, onu Tann'ya bırakıyoruz. İleri gelenlerinle ve onlann vanyla yoğuyla birlikte Kent'i terkederek dilediğin yere gitmek, halkı esenlikle ve ne senden ne de benden bir zarar görmemiş olarak bırakmak ister misin? Yoksa acaba direnmeyi ve hem kendinin hem de yanında olanlann canıyla birlikte vannı yoğunu da kaybetmesini, halkının da Türklerce tutsak edilmesini ve [köle olarak satılmakla] dünyanın dört bucağına dağılmasını mı seçersin?" Bunun üzerine İmparator, Âyan Meclisi'nin de onayladığı şu yanıtı verdi: "Eğer sen de, atalannın geçmişte yaşadığı gibi, bizimle banş içinde yaşamak istersen, Tann seni kutsasın. Gerçekten onlar [senin atalann] benim atalanmı baba saymışlardır ve onlara öylesine saygı göstermişlerdir, bu Kent'i ise kendi vatanlan gibi görmüşlerdir. Her tehlikeli durumda onlann hepsi, onun [Kent'in] içine girmekle [sığınmakla] selâmete kavuşmuşlardır; onun [bu Kent'in] hiçbir düşmanı çok yaşamamıştır. Bizlerden o kadar haksızlıkla aldığın bütün kaleler sende kalsın, arazi sende kalsın, her yıl sana gücümüzün yettiğince ödeyeceğimiz bütün vergileri kes al, banş içinde çekip git. Kim bilir, belki de işin sonunda kazanan değil kaybeden olursun. Ne benim ne de Kent halkından bir başkasının onu [Kent'i] sana vermek hakkı vardır; gerçekten, hepsinin ortak kanısı, [onu savunmak için çarpışırken] kendi isteğimizle can vermek ve kendi canlanmızı esirgememektir".

2. Zorba bunlan duyunca Kent'in banş yoluyla teslim edileceğinden umudu kesti ve bütün orduya tellâl bağırtılmasını buyurdu ve savaşın [genel saldınnın] gününü açıkladı, Kent'in yapılanndan ve duvarlannndan başka hiçbir ganimete gereksinmesi olmadığına yemin etti: "Bütün diğer hazineler ve tutsak edilenler sizin kazancınız olacaktır". Bunun üzerine hepsi onu alkışladı.

3. Akşam olduğunda ise ordugâh çevresine tellâllar göndererek, her çadırda büyük meşaleler ve ateşler yakılmasını buyurdu ve ışıklar yakılınca patırtı şamata ile, o murdar [bed] sesleriyle kendi dinsizlikle-

rini kendi dillerinde haykırmaya başladılar. Ve görülen, duyulan bir büyük acayiplik idi; ışıklar karayı ve denizi kaplamıştı, güneşe baskın ışıltı vererek bütün Kent'i, Galata'yı, bütün gemileri ve tekneleri aydınlatmaktaydı. Karşı yakada, Üsküdar'ı; ve bütün deniz yüzeyi, sanki her yere şimşekler düşmüş gibi ışıldamaktaydı. Keşki [bu ışıltı] yalnız aydınlatmakla kalmayıp onlann hepsini yakan, küle çeviren şimşekler [in ışıltısı] olsaydı. Rumlar ordugâhta yangın çıkmış olduğunu sandılar ve [üzerine çıkıp görüntüyü seyretmek için] yıkıntılara [yıkılmış surlara] koşuştular. Ve onlann dansetmelerini ve keyifli hallerini görerek, haykınşlannı duyarak, geleceğin ne getireceğini önceden gördüler ve yüreklerinde kasvetle, Tann'ya şöyle dediler: "Efendimiz, bizi haklı öfkenden esirge ve düşmanın ellerinden kurtar". Halktan insanlar ise yalnız bu görüntüyü görmekle, bu sesleri duymakla, yan ölmüş gibi, ne soluk alabiliyor ne de soluk verebiliyorlardı [nefesleri kesildi].

4. Giovanni [Giustiniani] ise, o geceyi çalışıp çabalamakla geçirdi ve Kent içinde bulunan bütün çalılıklann [kesilip] bir araya getirilmesini, yıkıntılara [yıkıntılann arkasına, bir barikat olmak üzere] yerleştirilmesini buyurdu; böylece, iç yanda ikinci bir hendek oluşturulacaktı ve onu da [kendi önündeki] yıkık surlar koruyacaktı; Rumlar ise bunun [çalılık yığını barikatının] giriş çıkış yerlerinde açıkta kalmış durumda olduklannı [dışandaki düşmanın onlan görebildiğini] görüyorlardı ve [surlann iç kademesinin] kapısından Türklerle dış surlarda [dış surlann üstünden] çarpışmak için dışanya çıkamıyorlardı, çünkü surlann yıkılmış olması onlan açıkta bırakmıştı; ancak, ihtiyarlardan bazılan vardı ki, sarayın [hayli viran durumdaki Blakhernai Sarayı/Ayvansaray'ın] aşağı tarafında, çok yıllardan beri iyice güvende olacak yolda önüne duvar örülmüş, yer altındaki bir yan kapının varlığını biliyorlardı. Onun varlığını İmparatora açıkladılar; onun buyruğuyla [bu kapıcık] açıldı; ve [Türklere baskın saldınsı yapacak olanlar] buradan, yıkılmamış surlarla [surlann yıkılmamış bölümüyle] korunarak [o bölümün iç yanından, Türklere görünmeksizin geçerek] dışanya çıktılar ve çevrede bulunan Türklerle savaştılar.

O gizli kapının adına bir zamanlar Kerkoporta deniyordu[219].

5. Zorba ise Pazar günü genel savaşa [saldırıya] girişti. Akşam oldu, o gece [dahi] Rumlara dinlenecek zaman vermedi. Tüm Azizler günlerinden olan Pazar günü idi, Mayıs'ın 27'siydi.

6. Gün doğuyordu, [Mehmet] yine de savaşa devam etti, yalnız günün dokuzuncu saatine [öğleden sonra 3.00'e] kadar değil, hatta o saatten sonra da, ordusunu saraydan [Blakhernai Sarayı/Ayvansaray'dan] Altın Kapı'ya [surların Marmara Denizine ulaşan ucu yakınına] kadar dizdi. 80 gemisini de Xyloporta'dan [Haliç surlarının batı ucu yakınından] Platea Kapısı'na [Unkapanı Kapısı'na] kadar yaymıştı. İki Direkler'de [Beşiktaş'da] duran diğerleri ise [Haliç'teki düşman gemilerinin kaçışlarını engellemek üzere, Haliç ağzında] Òraia Pylè/Güzel Kapı'dan başlayarak çevirme hareketine giriştiler, Büyük Dèmètrios'daki akropolis'den [Sarayburnu'dan, sonra Topkapı Sarayının yapıldığı tepenin önünden] ve Odègètria [Yol Gösterici, yâni denizcilere yol gösteren Meryem] Manastın yakınında bulunan Mikrè Pylè'yi [=Küçük Kapı; Sahil yolunda deniz yanındaki İncili Köşk ve deniz feneri yöresi] geçtiler. [O çağda bile sadece yıkıntıları kalan] Büyük Saray'ı da geçip limanı aştılar[220] ve çevirme hareketini Blanga [okunup söylenişi Vlanga; yâni, Langa]'ya kadar tamamlamış oldular. Bu gemilerin her biri, her çeşit diğer savaş levazımının yanı sıra, surlarla aynı yüksekliğe ulaşan bir merdiven de taşımaktaydı.

7. Gün battı, enyalion[221] duyuldu ve o zorba, Pazartesi akşamında

---

219 Kerkoporta Kuyrukkapı demektir (Kerkos=kuyruk; Platon, Phaidros 254d). Kerkoporta'nın, Blakhernai saray yapılan kompleksinin günümüze ulaşmış en önemli yapısı olan ve şimdi Tekfur Sarayı dediğimiz yapının güney yanıbaşında bulunduğu sanılıyor. Fetih sırasında kente ilk giren Yeniçeriler, birazdan göreceğimiz üzere, bu kapıyı kullanmış olduğu için tıpkı Troia Atı deyiminin mecazî kullanımı gibi Rumcada da Kerkoporta deyiminin mecazî kullanımı sık görülmektedir.

220 Yeni Kapı'nın ve bitişiğindeki Langa semtinin önünde eskiden var olan, Davutpaşa Kapısı'na kadar uzanan büyükçe liman kasdediliyir.

221 Enyalios (=Savaşçı), Savaş Tanrısı Arès'in bir diğer adıdır (İliada, XVII 211: "Enyalios Tann'nın korkunç savaş gücü girdi Hektor'un içine". Enyalion da, bu tann onuruna atılan savaş narasıdır (Xenophòn, Anabasis, 1 VIII 18).

at üzerinde [idi]; saflar gerçekten pek yavuz [görünüşte] idi. Hatta kendisi yıkılmış surların karşısında, kendisinin sâdık genç ve pek güçlü köleleriyle birlikte savaşıyordu; sayıları 10 000'i aşan bu savaşçılar aslanlar gibi, üstünlükle çarpışıyorlardı; arkalarında ve yanlarında ise, 10 000'den fazla sayıda, dövüşken sipahiler vardı; daha yukarı bölümde, Altın Kapı Limanı'na [batı surlarının Marmara Denizine ulaştığı yerde eskiden bulunan küçük limana] kadar ise 100 000 diğer asker, belki daha da fazlası, bulunmaktaydı; hükümdarın bulunduğu yerden sarayın ucuna [Blakhernai/Ayvansaray yapıları kuzeybatı ucuna, Haliç kıyısına] kadar diğer bir 50 000 asker dizilmişti; gemilerde ve [Mehmed'in testilerden, keresteden yaptırdığı] köprünün üzerindeki askerler ise sayıya gelmezdi.

8. İçeridekiler [Kent savunucuları] ise bölünmüşlerdi; İmparator, Giovanni Giustiniani ile birlikte yıkılmış surların olduğu yanda, kale [Tekfur Sarayı?] dışında, avluda bulunuyordu, bunların yanında sayıları 3 000 kadar olan Lâtinler ve Rumlar vardı; Büyük Duka [Loukas Notaras] ise yanında 500 askerle Basilikè denen kapıda[222] idi; deniz]Haliç] yanındaki surlar ve Xylinè Porta'dan[223] Òraia Pylè'ye[224] kadar uzanan mevzilerde tzangra yayı taşıyan ve [sıradan çeşit] yay taşıyan 500'ü aşkın asker vardı; Òraia Pylè'den Altın Kapı'ya kadar uzanan[225] bölümünde her bir sur çıkıntısına [burca] ya bir okçu ya bir tzangra oku atıcısı ya da bir taş atıcı [taş fırlatan küçük topu kullanan kişi] yerleştirilmişti; bunların tümü geceyi nöbette [tetikte], hiç şöyle ya da böyle uyumadan geçirdiler.

9. Türkler ise [başlarında] hükümdarla birlikte surlara yaklaşmak için seğirttiler; daha önceden hazırlanmış sayısız merdiveni taşımaktay-

222 Haliç kıyısındaki Balat Kapısı'nda.

223 Tahtadan Kapı; diğer adı Xyloporta, Tahtakapı; Haliç kıyısındakı surların tam batı uçtaki kapısı.

224 Güzel Kapı; Sarayburnu kuzeybatı ucuna en yakın kapı olan Eugenios Kapısı, şimdi Yalıköşk Kapısı.

225 Yâni, kentin, bütün doğu ve güneydeki deniz kıyısına bitişik olan.

dılar. Zorba, [öndeki] asker dizisinin gerisinde, demirden sopasıyla okçuları surlara doğru, kimi zaman sözleriyle överek, kimi zaman tehdid ederek, sürüyordu; Kent'tekiler ise güçlerinin yettiğince erkeklikle direnme savaşı vermekteydiler. Giovanni [Giustiniani] de kendi komutasındakilerle birlikte yiğitlik göstererek oradaydı; yanıbaşında da İmparator, silâh donanımına bürünmüş olarak, bütün [komutasındaki] asker safıyla, direniş savaşı vermekteydi.

10. Ancak, Baht'ın yiğitlikleri [Baht'ın, görmeyi nasip ettiği bu yiğitlikler] zaferi Türklerin elinden çekip almak üzereyken, Tanrı, Rumların saflarından onların komutanını, dev yapılı, çok güçlü ve savaşçı insanı eksiltti. Gerçekten, henüz ortalık karanlık iken [Giustiniani] kurşundan gülle atıcıyla elinin gerisinden, kolundan yaralandı. [Kurşun parçası] Demirden gömleği [zırhı], Akhilleus'un [zenaatkâr tanrı Hèphaistos tarafından özenle yapılmış] silâh donanımı gibi [en iyi malzeme ve en üstün ustalıkla] yapılmış bulunduğu halde, delip geçti; [Giustiniani için] yarasından [yaranın acısından] sâkinlemek mümkün olmadı. Ve İmparatora şöyle dedi: "Sen cesaretle dikiledur; ben gemilerin yanına kadar varacağım ve orada yaramı tedavi [tımar] ettirip çabucak geriye döneceğim". Oysa o sırada Tanrı'nın Yeremiya aracılığıyla Yahudilere söylediği söz gerçekleşiyordu: "Sidkiya'ya deyin ki, İsrail'in Tanrı'sı şöyle diyor: Surların dışında sizi kuşatan Bâbil Kralı ve Keldanîlerle savaşmakta kullandığınız silâhları size karşı çevireceğim; hepsini bu kentin ortasında toplayacağım. Ben de elimi size karşı kaldıracağım; kudretle, kızgınlıkla, gazapla, büyük öfkeyle sizinle savaşacağım. Bu kentte yaşayanları yok edeceğim; insan da, hayvan da korkunç bir salgın hastalıktan ölecek".[226] İmparator ise Giovanni'nin [Giustiniani'nin] ve

226 Doukas'ın aktardığı bölüm, Tevrat'ın Yeremiya kitabında bölüm 21, alt bölüm 3-6'dan alınmıştır. Ben yine, The Bible Society/Kitabı Mukaddes Şirketi yayını Kutsal Kitap'taki (Türkçe çevirinin işlenmiş ve yenilenmiş yeni metnindeki) çeviriyi verdim. Doukas'daki metin oradakinden küçük farklılıklar gösteriyor; en önemlisi, Doukas'da aktarılan metin, "Onları esirgemeyeceğim ve onlara acımayacağım" diye bitiyor ki Kutsal Kitap çevirisi metninde bu sözler yoktur.

onun yanında bulunanların çekilip gittiğini görünce korktu; yine de, var gücüyle, direniş çarpışmasını sürdürdü.

11. Türkler ise kalkan taşıyarak [kalkanla kendilerini oklardan koruyarak] azar azar surlara yaklaşıp merdivenleri yerleştirdiler. Ancak, birşey beceremediler. Yukarıdan taş atanlar onları püskürttü. Bunca engelleyici koşullar altında bulunmalarına rağmen Rumların tümü ise, İmparatorla birlikte, düşmanlarına karşı saf tutmuşlardı ve bütün güçlerini kullanarak amaçladıkları, Türkleri yıkılmış surlardan içeriye girmeye bırakmamak [onların içeriye girmelerine engel olmak] idi. Ancak yanıldılar, çünkü Tanrı'nın dileği onları [Türkleri] başka bir yoldan içeriye sokmak idi. Gerçekten, [Türkler] kendisinden daha önce söz ettiğimiz kapıyı [Kerkoporta denen ve yer altından geçmeyi sağlayan küçük yan kapıyı] açık görünce, zorbanın en namlı kölelerinden yaklaşık 50 adam [savaşçı] içeriye sıçradı, ateş soluyarak ve direnenleri öldürerek, [yukarıdan] ok atanları vurarak, [oradaki yıkılmamış] surların üzerine çıktı. Görülen manzara dehşet vericiydi. [Dikilen] Merdivenleri geri ittiren Rumlardan ve Lâtinlerden kimi kılıçtan geçirildi ve kimi gözlerini kapayıp surlardan aşağıya atladı, bedenleri parçalandı, yaşamlarına korkunç bir son vermiş oldular. Türkler artık engelleme olmaksızın merdivenlerini diktiler ve uçan kartallar gibi yukarıya tırmandılar.

12. İmparatorun yanında bulunan Rumlar ise, olan biteni bilmiyorlardı; çünkü Türklerin girişi uzak bir yerden olmuştu ve kendilerinin ana hedefi karşılarındaki düşmanlardı. Gerçekten, dövüşken adamlara karşı, bir Rum'a 20 Türk oranıyla savunma savaşı veriyorlardı, üstelik karşılarına çıkan Türk kadar savaşçı [savaşma tekniğini bilen kişi] olmadıkları halde. Dolayısiyle bunlar [karşılarındaki Türkler] onların tek hedefleri ve kaygıları idi [başka yerlerdeki Türkler konusunu düşünecek halleri yoktu]. O sırada birdenbire yukarıdan onları öldürmek için okların atıldığını gördüler. Yukarıya bakınca da Türkleri gördüler. Onları görünce, içeriye doğru kaçmaya yöneldiler. Ne var ki [Türkler] Kharsos Kapısı denen kapıdan [Edirnekapı'dan] içeriye giremiyorlardı, çünkü büyük kalabalıktan dolayı sıkışmış du-

rumdaydılar. Böylece, en güçlü olanlar, Kent'in içine girmek için ötekileri itiyorlardı, daha güçsüz olanları ise ayak altında çiğnemekteydiler. Zorba'nın [dışarıda] saf tutmuş askerleri Rumların dönüşünü [kaçmaya başladığını] görünce, bir ağızdan haykırarak, içeriye doğru hamle edip, acınacak durumdaki savunucuları ayakları altına aldılar ve kıyımdan geçirdiler. Ancak kapıya vardıklarında onlar da içeriye giremediler, çünkü geçit ölülerin ve can çekişenlerin bedenleriyle tıkanmıştı. [Böylece] Çoğu, yıkılmış surlardan girdiler ve karşılarına kim çıktıysa hepsini öldürdüler.

13. İmparator bu hâl karşısında umutsuzluğa düşmüştü; kılıcını ve kalkanını taşıyarak [elde tutarak] dikilip duruyordu; şu acınacak sözleri söyledi: "Başımı benden [bedenimden] alacak, hristiyanlardan bir kimse yok mu?"[227] Gerçekte, yapayalnızdı, terkedilmişti. O sırada Türklerden biri onun yüzüne [kılıçla] vurdu ve onu yaraladı; o da Türke bir diğer vuruş indirdi; arkasındaki bir başkası onu ölümcül biçimde yaraladı, yere düştü; onun İmparator olduğunu bilmeyerek onu sıradan bir asker diye, ölmekteyken bırakıp gittiler.

14. Türkler içeriye girerken ancak üç kişi dışında hiç başka kayıp vermediler; günün ilk saatiydi [sabah saat 6 idi] ve güneş dünyanın üzerinde kendini göstermemişti [yükselmemişti]. İçeriye girince de Kharsos Kapısı'ndan [Edirnekapı'dan] başlayarak saraya [Blakhernai Saray yapılarına, Ayvansaray'a] kadar dağıldılar, [rastladıkları] herkesi, kaçmaya çabalıyor da olsa, öldürdüler. Böylece, 2 000 kadar [kenti savunmak için silahlanmış] savaşçı adam öldürdüler. Gerçekten Türkler korkmaktaydılar, çünkü hep Kent içinde en azından 50 000 asker vardır diye hesaplıyorlardı. Bu yüzden 2 000 kişiyi kılıçtan geçirmişlerdi. Oysa silâhlı ordunun tüm mevcudunun 8 000'i geçmediğini bilselerdi kimseyi öldürmezlerdi; gerçekten bu soy paraya düşkün olduğundan, babasını öldürmüş kişi kendi eline düşse

227 Yüzyıllar önce Marcus Antonius da Parth'larla savaş sırasında bir ara umutsuz duruma düşünce askerlerden birine, "Ben komut verince beni öldüreceksin ve bedenime küçültücü şeyler yapılmaması [cesedimin tanınmaması] için başımı gövdemden ayırıp saklayacaksın" komutunu vermişti.

onu para karşılığında serbest bırakır. Hele, onlara zarar vermemiş, tersine onlardan zarar görmüş birisi, kaç para ederdi? [Böylesini çok düşük bir kurtulmalık parasıyla bile bırakmaya razı olurlardı.] Savaştan sonra, öyle rastgeldi, [Türklerden] nice kişi bana dediler ki, "Karşımıza çıkanları korkumuzdan dolayı öldürdük; eğer Kent'te bu kadar şaşılacak [sayıda, az] adam bulunduğunu bilseydik [kimseyi öldürmeyip] onların hepsi koyun imişler gibi iş yapardık [hepsini satardık]".

15. Zorba'nın sarayına mensup azaplar ise, ki onlara yeniçeri de deniyor, bunlardan kimi saraya üşüştüler, kimiyse Büyük Prodromos'un [İsa'nın büyük öncüsünün, Vaftizci Yahya'nın] Petra denen manastırına[228] ve Khòra Manastırına [Kariye Câmii'ne]; Lekesiz Tanrı-anası'nın ikonası bu manastırda idi. Ve orada, ey dilim, ey dudaklarım, senin günahların sebebine o ikona'nın başına gelenlerden nasıl söz edebileceksin? O sapkınlar başka yerleri de talandan geçirebilmek için acele ettiklerinden, o dinsizlerden biri murdar elleriyle bir balta alıp [ikona'yı] dört parçaya böldü ve onun çerçevesindeki süsleme mücevherlerinden her biri kendi payını, kur'a çekerek, aldı; manastırın kutsal gereçlerini de gasbedip çektiler gittiler.

16. Ve Pròtostrator'un[229] evini bastılar, orada çok eski zamanlardan beri biriktirilmiş hazineleri gasbettiler; soylu çocukları uyandırıp yataklarından kaldırdılar. Mayıs ayının 29'u idi ve sabah uykusu genç oğlanlarla genç kızların gözlerinde tatlı tatlı duruyordu; bugün de dünkü ve evvelki günkü gibi kaygısız yatmaktaydılar.

17. Bu sırada dinsizlerden kalabalık bir güruh Büyük Kilise'ye [Ayia Sophia'ya] giden yolu tuttu. Her iki yanda da gördüğün, o ne biçim

---

228 Petra Manastırı, Anna Komnèna'nın Petrion Kadınlar Manastırı diye andığı olmalı; bu manastır, Çarşamba mahallesindeki Yavuz Sultan Selim Câmii ile Fener semti arasında ve Pammakaristos Kilisesi/Fethiye Câmii bitişiğinde idi.

229 Pròtostrator, Başbuğ demektir. Bu ünvanı kimin taşıdığı güvenle saptanamamıştır. Ya Dèmètrios Palaiologos Kantakouzènos'un, fetihten 5 gün sonra başı kesilen oğlu, ya da İmparatorun kuzeni Theophilos Palaiologos olmalı deniyor.

bir manzara idi? Daha sabah vakti, gün henüz alacalanıyordu ki Rumlardan bazısı Türklerin içeriye girişinden ve [direnmeye çabalayan] kentlilerin kaçışından sonra kaçarak çoluk çocuklarını ve eşini korumak amacıyla evine ulaşmayı becerebilmişti. Tauros taraflarından[230] geçip Haç Sütunu'na [Kònstantinos Sütunu/Çemberlitaş olmalı] indiklerinde, o kanlara bulanmış hallerinde, kadınlar onlara sordu: "Yâni ne oldu?" Tâ şu itici feryadı duyuncaya kadar: "Kent'in surlan içinde savaşçılar Rumlan kılıçtan geçiriyor!"; önceleri onlara inanmadılar, tersine daha çok onlara sövdüler ve onlan şom ağızlı haberciler diye lânetlediler; ancak bunlann arkasından başkalan da, hepsi kanlar içinde [ortaya çıktı]; onlar, Tann'nın öfkesinin artık bardak kenanndan taştığını biliyorlardı. Bunun üzerine bütün kadınlar, erkekler, keşişler, yalnız yaşayan [manastıra kapanmış] kadınlar, Büyük Kilise'ye doğru, küçük çocuklannı ellerinden tutarak koşuştular; erkekler de kadınlar da, evlerini kim istiyorsa girsin diye bırakmışlardı. O dar yolda bu kadar yoğun insan kalabalığı, ne biçim bir görüntü idi!

18. Peki, herkes niçin Büyük Kilise'ye koşuyordu? Pek çok yıllar öncesinden beri birtakım sahte gelecek biliciler tarafından söylenmiş bir sözü duymuşlardı; gelecekte Kent Türklere teslim olacak, onlar ordulanyla içeriye girecekler ve Büyük Kònstantinos Sütunu'na [Çemberlitaş'a] varasıya dek Rumlan kılıçtan geçireceklermiş. Bunlardan sonra ise adalet kılıcını getirerek melek inecekmiş ve hem erk'i hem de kılıcı sütunun orada dikilip durarak bulunan adsız sansız, yoksul ve düşkün bir adama verecekmiş, ona şöyle diyecekmiş: "Bu adalet kılıcını al ve Efendimiz'in halkının öcünü al". Bunun üzerine Türkler dışanya çıkmaya koyulacaklar ve Rumlar onlan kovalayıp kıyımdan geçirerek Kent'ten çıkacaklarmış, gerek batı [Rumeli] taraflarından gerek Anadolu taraflarından İran sının ucuna, Monodendrion [Tek ağacın yeri] denen yere kadar gideceklermiş. İşte bütün bu hallerin gerçekleşeceğine inandıklarından, koşuyorlardı ve başkalarına da koşmayı öğütlüyorlardı. Nice zamandan beri şim-

230 Tauros/Boğa Meydanı; şimdi Bayazid/Beyazıt Meydanı.

diki koşullar içinde ne yapılması gerekir diye kafa yoran Rumlann düşüncesi böyle olduğu için, şunu diyorlardı: "Haç Sütunu'na [o zaman üzerinde bir haç'ın bulunduğu Çemberlitaş'a] arka yanından[231] vanp ulaşabilirsek, şimdi üstümüze çöken gazaptan [Tann'nın gazabından] kaçıp kurtulacağız". Ve Büyük Kilise girişine doğru kaçmalannın nedeni bu idi. Bir saat içinde o pek büyük tapınak [kilise], hem alt katında hem üst katında, adamlarla ve kadınlarla [tıklım tıklım] dolmuştu; gerek çevre avlusunda gerek [içinde] her yerinde sayısız insan kalabalığı vardı. Kapılan kapayıp, böyle yapmakla selâmete çıkmayı umarak, içeriye sindiler.

19. Ey bahtsız Rumlar, ey sefiller, daha dün ve önceki gün o tapınağı, kiliselerin birleşmesini benimseyen kişiler orada âyin yapmışlardı diye, [kiliseyi] in ve sapkınlann sunağı diye niteliyordunuz ve içinizden hiçbir adam, cünüp olmamak için onun içine girmeye tenezzül etmiyordu; şimdi ise, üzerinize çöken haklı gazap [Tann'nın gazabı] sebebine, cankurtaran kayığı imiş gibi onun içine sığınıyorsunuz. Ancak bu haklı gazap bile sizin içinizde huzur [getirici yola girmek] için bir kıpırdanma yaratmadı. Şimdiki bu durumda bile, melek gökten inse ve size sorsa: "Birleşmeyi ve kilisenin huzura kavuşmasını kabul ederseniz, düşmanlan Kent'ten kovacağım" dese [yine de, birleşmeye] razı olmayacaklardı. Gerçekten, razı olsalardı bile bu nzalan sahte olacaktı. Birkaç gün önce "Frenklerin eline düşeceğimize Türklerinkine düşsek yeğdir" diyenler [haydi şimdi] işi düzeltsin[232].

20. Bunun üzerine Türkler, talan ederek, kıyımdan geçirerek, tutsak

---

231 Anna Komnèna'nın yapıtında da belirtildiği üzere, Çemberlitaş üstündeki heykel, doğuya dönüktü; o nedenle Tauros Meydanı/Bayazid Meydanı tarafından gelenler heykelin arka yanından gelmekteydiler.

232 Özgün metinde tam buradaki isasin sözcüğünü Mirmiroğlu, "şimdi yürekleri kabarsın" diye çevirmiş (çevirisinde s. 179); oysa isazò fiili, "işleri yoluna koymak, düzeltmek" anlamındadır (hem "düz" hem de "eşit" anlamlanndaki isos sıfatıyla bağlantılıdır). Karalès ise daha da olmayacak, ilgisiz bir çeviri vermiş (s. 551'de): "Frenklerin ellerine düşmektense Türklerin eline düşmemiz daha iyidir diye birkaç gün önce bağıranlar, ne dediklerini iyi biliyor görünüyorlardı" !.

alarak, tapınağa [Ayasofya'ya] ilk saatin [gündüzün ilk saatinin; yaklaşık 6.00-7.00 arası] geçmesinden önce, vardılar ve kapıları kapalı bularak onları gecikmeden baltalarla aşağıya indirdiler [kırıp yıktılar]. Kılıçlı olarak içeriye girdiler ve pek büyük kalabalık halindeki halkı görünce, her biri kendi tutsak aldıklarını bağladı[233]; hiç kimse karşı koymadı, herkes kendini koyun gibi teslim etti. Oradaki felâketi kim anlatabilir?[234] O sırada olan [duyuları], yavruların ağlayışlarını ve seslerini, analarla babaların bağırarak gözyaşları dökmelerini ve feryatlarını kim anlatabilir? Rastgele [her] Türk, en körpe bâkireyi anyordu. Kendi başına yaşamış, en güzel bir kadın keşişi bir başka zorba [ilk tutsak edenden] gasbediyor ve onu bağlıyordu; ve onu sürükleyerek çekerken, onun [örülü] saçları çözülüyordu, bağrı ve memeleri çıplak kalıyordu[235], kolları [yalvarırken] uzanıyordu. O sırada, köle kadını/kızı hanımefendisi ile, evin beyini parayla satın aldığı kişiyle [erkek kölesiyle], manastır başpapazını kapıcısı ile, körpe oğlanları bakirelerle, güneşin hiç görmediği [sokağa hiç bırakılmamış] bakireleri, yüzüne yalnız babalarının baktığı bakireleri [dizi hâlinde birbirine bağlı durumda] çekerek, hatta güçlerini kullanıp direnmeğe kalkışırlarsa bir de sopayla döverek, götürdüler. Hatta çapulcu, onları bir yere götürüp güvenli biçimde [oraya] bağladıktan sonra, ikinci ve üçüncü çocuğu [kızı] kapmak için geriye dönüyordu. Talancılar, Tanrı'nın öç alıcıları, çok acele ediyorlardı; ve herkesi bir saat içinde bağlanmış görüyordun; erkekler tellerle, kadınlar kendi başbağlarıyla bağlanıyorlardı. Ve ardı arası kesilmeyerek insan dizilerinin kiliseden ve kutsal iç bölümden, davar sürüleri ve koyun sürüleri gibi, çıktığını görüyordun. Ağlayarak, feryad ederek; ve onlara acıyan yoktu.

21. Kilisenin kendisi için ise, ne denmeli? Ne diyeyim, nasıl sesim çıksın? Dilim soluk boruma yapıştı, tıkanmış ağzımdan soluk çeke-

233 "Dizi oluşturacak biçimde, birbirine bağladı" demek istiyor.

234 Mirmiroğlu'nun eklemeli ve süslemeli "çeviri"si: "Mâbet içerisindeki bu âfet ve felâketi, ileride kim tasvir edecektir?"

235 Mirmiroğlu'nun "çeviri"si (s. 179): "Bu kapışma ve çekişmeler kadınların saçlarından, zülüflerinden, memelerinden ve kollarından oluyordu" !.

miyorum. Kutsal ikonalan hemen keserek parçaladılar, süsleme mücevherlerini, [altın ya da gümüş] zincirleri, şamdanlan, kutsal masanın [mücevherli] örtülerini, lâmbalan gasbettiler, kimi eşyayı viran ettiler, ötekilerini de aldılar. Kutsal gereçlerin muhafaza yerindeki değerli ve kutsal gereçleri, altından ve keza gümüşten ve diğer değerli nesnelerden yapılmış olanlannı tek rağbetle toparladılar[236], geride kalmış hiçbirşey olmaksızın tapınağı ıssız ve çıplak bıraktılar.

22. İşte o zaman, Yeni Siòn [Kudüs'ün yerini alan kutsal kent, İstanbul] için de Tann'nın, peygamber Amòs aracılığıyla söyledikleri gerçekleşti: "Egemen Rab, herşeye egemen Tann konuşuyor: İsyanlanndan ötürü İsrail'i cezalandırdığım gün, Beytel'in sunaklannı da yok edeceğim. Kesilip yere düşecek sunağın boynuzlan. Hem kışlık hem de yazlık evi vuracağım. Yok olacak fildişi evler, sonu gelecek büyük evlerin. Rab böyle diyor[237]. Rab şöyle diyor: "İğreniyor, tiksiniyorum bayramlannızdan, hoşlanmıyorum dinsel toplantılannızdan; yakmalık ve tahıl sunulannızı bana sunsanız bile kabul etmeyeceğim, besili hayvanlannızdan sunacağınız esenlik sunulanna dönüp bakmayacağım. Uzak tutun benden ezgilerinizin gürültüsünü; çenklerinizin sesini dinlemeyeceğim"[238]. Bunun üzerine Rab, "Halkım İsrail'in sonu geldi" dedi, "Bir daha onlan esirgemeyeceğim. O gün, saraydaki türküler yas çığlıklanna dönecek". Egemen Rab, "Her yer atılmış cesetlerle dolacak, sessizlik hüküm sürecek" diyor. Dinle-

---

236 En mia ropè synègagon. Karalès'in çağdaş Rumcaya çevirisinde (s. 553): "hepsini bir anda topladılar"; Mirmiroğlu çevirisinde (s. 180): "bir saniyede kapıştılar".

237 Doukas, Tevrat'ta Amos kitabı 3. Bölümden, 13-15. alt bölümleri aktanyor. Ben yine, bir anlama yanlışına düşmüş olmamak için, Kutsal Kitap Türkçe çevirisindeki metni aldım.

238 Tevrat, Amos kitabı 5. Bölümden alt bölüm 21-23. Çenk diye çevrilen, özgün İbranice metindeki sözcük neydi bilmiyorum ama onun yerine Kutsal Kitap çevirisinde, Türklere özgü bir çalgı olan (Börklüce yoldaşı Torlak Kemal'in diğer yoldaşlarla köyden köye giderek ve devrimci türküler söyleyerek propaganda çalışması yaparken kullandıklannı erken dönem Osmanlı tarihçilerinden öğrendiğimiz) çenk'in adının verilmesi besbelli ki doğru olmamıştır. Tevrat'ın Hellen diline çevirisinde (bu bölümü Doukas'ın özgün metninde aktanlmıştır) kullanılan sözcük, herhangi bir çalgıyı ifade edebilen organon sözcüğüdür.

yin bunu, ey yoksulu çiğneyenler, ülkedeki mazlumları yok edenler! Diyorsunuz ki, "Yeni ay töreni geçse de tahılımızı satsak; Şabat günü geçse de buğdayımızı satışa çıkarsak. Ölçeği küçültüp fiyatı yükseltsek. Hileli tartı kullanıp yoksulları gümüş, mazlumları bir çift çarık karşılığında satın alsak"[239]. "O gün" diyor egemen Rab, "Öğleyin güneşi batıracağım, güpegündüz yeryüzünü karartacağım. Bayramlarınızı yasa, bütün ezgilerinizi ağıta döndüreceğim"[240].

23. Kent'in sonunun geldiği o korkunç gün ise, kutsal şehit Theodosia'nın anısına kutlama ve bayram yapılan güne denk düşmüştü. Yortu, büyük kalabalıkla kutlanıyordu; gerçekten, daha [bir önceki] akşamdan kadınlardan olsun erkeklerden olsun pek kalabalık sayıda kişi geceyi azizenin naaşı [kabri] başında [uykusuz] geçirmişlerdi; daha bile çoğu ise sabah gün doğunca, kadınlar bunların [kendilerinin] kocalarıyla birlikte, dua etmek için [oraya] çıkagelmişlerdi; mumlar ve tütsüler taşımaktaydılar, pek güzellikleri üstlerindeydi ve pek süslenmişlerdi; birdenbire Türklerin öksesine düştüler. Böylesine geniş bir kentte [Tanrı'dan gelen] âni gazabı [n kendini göstereceğini], gerçekten, kim akıl edebilirdi? [Ancak] Görenler [felâketin] büyüklüğünü ölçebilir.

24. Sözünü ettiğimiz bu tehlike, Kharsos Kapısı'ndan [Kharsios Kapısı, Edirnekapı] ve Ayios Rômanos Kapısı/Topkapı'dan ve saray [Blakhernai Sarayı/Ayvansaray] taraflarından başlayarak alev alıp tutuştu; gemilerdekilerden ve liman boyunda direnenler ise Türklerin surlara merdivenler dayamasına olanak vermemişti. [Oralarda] Rumlar, taşlar ve oklar atarak, günün üçüncü saatine kadar [saat 9.00'a kadar] Türklere karşı üstün durumda olmayı sürdürdüler; tâ çapulcular sabahtan Kent'in içine girip [oralara kadar gelerek] Rumların dışandakilerle çarpışmasını görünce avazları çıktığı kadar bağırarak surlara karşı [içeriden de] saldırıya geçmelerine kadar. Rumlar ise Türkleri Kent'in içinde görünce acı dolu sesle haykırdılar, "Eyvah" dediler, surlardan atladılar; Rumların gücü kuvveti artık kalmamıştı. O zaman gemilerdekiler de

239 Tevrat, Amos Kitabı, 8. bölümde alt bölüm 2-6'dan aktarıyor.

240 Tevrat, Amos Kitabı, 8. Bölümde alt bölüm 9-10'dan aktarıyor.

Türkleri içeride görerek, Kent'in düşmüş bulunduğunu anladılar; ve [gemilerdeki Türkler] çabucak merdivenler dayayarak içeriye [surların iç yanına] tırmandılar ve kapıları yıkarak hepsi içeriye girdiler.

25. Büyük Duka [Loukas Notaras] Türklerin kendi bulunduğu yere yaklaştığını gördüğünde -kendisi 500 askerle İmparator Kapısı'nı [Haliç Kıyısında Balat Kapısı'nı] denetliyordu- kapıyı korumayı bıraktı ve yanında az sayıda kişiyle kendi evine doğru yola çıktı. Gerçekten, herkes dağılmıştı ve kimi evlerine varmadan önce tutsak ediliyor, evlerine varabilenler ise evlerini çocuklarından, eşlerinden, her türkü eşyadan yoksun bomboş halde buluyorlardı ve böyleleri hıçkırıp ağlayamadan elleri arkadan bağlanıyordu. Diğerleri ise evlerine gelip de eşlerini ve çocuklarını alınıp götürülmüş bulduklarında kendileri de en çok sevdikleriyle [çocuklarıyla] ve eşleriyle birlikte bağlanıp götürülüyordu. Evdeki ihtiyarlar ise, hastalıktan dolayı yahut yaşlılıktan dolayı, evden dışarıya çıkacak güçleri olmadığından, hepsi ve tümü merhametsizce kıyımdan geçirildiler. Yeni doğmuş bebekleri, meydanlığa attılar.

26. Büyük Duka [Loukas Notaras] ise kızlarını ve oğullarını ve aslında hasta olan eşini burca kapanmış ve girişi de Türklerce çevrilmiş bularak, kendisi de yanında olanlarla birlikte yakalandı; ancak, zorba birilerini gönderip gerek bu kişiyi gerek bütün ev halkını korumaya aldırdı. Onun evini işgal eden ve çevresini kuşatan Türklere ise, yemin gereğince bunları [Büyük Duka'yı ve ailesi bireylerini, onları tutsak alanların kölesi durumunda iken kurtulmalık parası vererek] satın alma işi için yeterince paralar verildi[241]; bütün aile halkı koruma altına alındı[242].

---

241 Fâtih Mehmet, Kent'in zaptedilmesi öncesinde, erlerinin canla başla çarpışması için onlara and içerek "Kent'i zaptedince tutsak edeceklerinizin tümü, talan edeceklerinizin tümü sizindir, ben yalnız Kent'in kendisini istiyorum" diye söz vermişti. Şimdi askerin elindeki, para karşılığında satılabilecek köleyi para ödemeden alması verdiği söze aykırı düşerdi.

242 Mirmiroğlu, çevirisinde (s. 182) burada anlaşılmaz bir yorumlama yanlışına düşerek, "Bu paralar ile bunlardan yeminli teminat alındı" demiş. Oysa özgün metinde böyle bir ifade ve teminat anlamında herhangi bir sözcük yoktur.

27. Türkler ise tümüyle Kent'e girdiler ve hatta katır bakıcıları ve aşçılar, hepsi, ganimet yükü taşımaktan bitkin düştüler.

28. Daha önce, aldığı yarasını tımar ettirmek için gemilere gittiğinden söz ettiğimiz Giovanni Giustiniani'ye gelince; onun kaçmakta olan adamlarından limanda bulunanlar dosdoğru yanına geldiler ve Türklerin Kent'e girdiğini ve İmparatorun öldürüldüğünü söylediler. Bu acı ve yavuz sözleri duyunca, bağıncılara [münadilere] borazan çalmakla bütün savunucu ve kendi gemisinden olanları çağırma buyruğunu verdi.

29. Benzer biçimde, geri kalan gemiler de hazırlandılar; gerçekte bunların çoğu, kaptanlarını, tutsak düştüğü için, yitirmişlerdi. Limanın [Haliç tarafının] rıhtımında görülen ise acınacak bir manzara idi: erkekler, kadınlar, inziva yaşamı süren keşişlerle rahibeler, korku içinde bağırıyorlardı ve göğüslerini döverek, gemilerdekilere, onları farketsinler [görüp gemilerine alarak kurtarsınlar] diye yalvarıyorlardı. Ama [bunun] olanağı yoktu. Herkesin, Tanrı gazabıyla dolu kadehi içmesi yazgılanmıştı. Gemiler onları kurtarmak isteseydiler bile bunu yapamazlardı. Ve eğer zorba'nın gemileri[ndeki gemiciler] Kent'i soyup talan etmekle meşgul olmasaydılar, gemilerden bir teki bile kurtulamayacaktı. Ne var ki [gemilerdeki] Türkler onları bırakıp gitmişti ve hepsi içeride [Kent'in içinde] idi ve Latinler ortalığı boş bularak limandan çıkabildiler. Zorba ise gerçi dişlerini gıcırdattı ama artık yapabileceği şey yoktu ve istemeyerek bu duruma katlandı.

30. Galata'dakiler ise bu korkunç felâketi görerek, kadınlarıyla ve çocuklarıyla birlikte limana koşup, tekneleri gözden geçirerek, [küçük, büyük] her ne tekne buldularsa çabucak onun içine denizcilerin yanı sıra bindiler, eşyalarını ve evlerini geride bıraktılar. Bunlardan, acele nedeniyle hazinelerini denizin dibine atıveren ve başka çeşit korkunç zararlara uğrayanlar da pek çok idi. Ne var ki zorbanın vekilharçlarından [vezirlerinden], savaşın düzene konmasında zorba'ya yardımcı olan, Mehmed'in o sıralarda çok sevdiği biri -onun adı Zaganos idi- Galata tarafına seğirtip, "Kaçmayın" diye haykırdı ve zorbanın başı

üzerine yemin ederek dedi ki, "Korkmayın; sizler Sultanın dostlansınız ve hiç kimseden zarar görmeksizin kentinizi elde tutacaksınız; keza şimdiye dek İmparatorla yapmış olduğunuz andlaşmalardan ve başkalarından [bizimle yapılacak yeni andlaşmalardan] yararlanacaksınız. Bu nedenle, hiç başka şeyle uğraşmayın, Sultanı kızdırmayın". Zaganos bunları söyleyip Frenklerin Galata'dan ayrılmasını engelledi; ancak daha önce olanak bulup da kaçabilenler, kaçtı. Bunun üzerine diğerleri [kalanlar], danışma toplantısı yaptılar ve hisarın anahtarlarını alıp kendi podesta'ları [başkanları] ile birlikte zorba'nın huzuruna gelerek önünde secde ettiler; ve secde edip anahtarları vermeleriyle o [Sultan Mehmet] pek mutlu olarak [anahtarları] aldı ve onları tatlı sözlerle ve bakışlarla uğurladı.

31. Gemilerden yalnız beş büyük gemi yelkenlerini kanatlandırabilmişti [kaçabildi]; diğerleri [Haliç'ten] dışarıya çıkamadılar; aslında bunlar terkedilmiş gemilerdi ve [bazılarının] kaptanları diğer gemilerle kaçıp canlarını kurtarmışlardı. Ve kaçabilmiş gemilerden bazılarının da kaptanı esir düşmüş, selâmete kavuşmayı becerememişti. Böylece, [kaçabilenler,] limandan çıkıp rüzgâr poyrazdan estiği için yelkenleri tam dolmuş olarak, hıçkınklarla ve ağıtlarla Kent'in uğradığı felâkete ağlayarak, süzülüp gittiler; buna benzer yolda, Venediklilerin üç dizi kürekli ticaret gemileri de.

32. [Kaçmaya çalışan] Halkın tümünü gemilerdeki Türkler Kent'in dışında dağınık halde bularak, erkeklerle kadınları, her nerede idiyseler, bir araya toplayıp gemilere [götürüp] soktular. Kent halkının [gemiciler tarafından yakalanan bu kişilerin dışındaki] geri kalanı ise, dışarıda hendeğin[243] çadırlarına [hendek yanındaki, Türk ordusuna ait çadırlara] koyunları ağıla tıkar gibi tıktılar.

243 Doukas, özgün metinde, fòsato sözcüğünü kullanmış. Fransızcadaki fosse (hendek, çukur) ve İtalyancadaki fossato'dan (=hendek) esinlenerek kullandığı bu sözcük gerek eski Hellen dilinde gerek ortaçağ Rumcasında bulunmadığı için Karalès ile Mirmiroğlu onu anlayamamışlar. Karalès, burada, "*ordugâhın* çadırlarına" (s. 563); Mirmiroğlu da (s. 183) "*Türk karargâhında* çadırlar içersinde muhafaza altına alınmış idi" çevirisini vermiş. Üstelik Mirmiroğlu, böyle yapmakla, özgün metindeki emandrizeto (mandra/ağıla kondu) sözcüğünün karşılığını çarpık çevirmiş.

[XL. Mehmet Ayasofya'da. Loukas Notaras'ın çok kısa süren ikbali ve öldürülmesi; tutsak edilmiş bütün Rum yüksek yöneticilerinin de öldürülmesi]

1. Bunlar aslında günün ilk saatinden [saat 6.00'dan] sekizinci saate [saat 14.00'e] kadar olmuş bitmişti. Bunun üzerine zorba, her türlü kuşkusu ve korkusu geçmiş olarak, kendisinin vekilharçlan [vezirleri] ve diğer satraplar (beyler) ile birlikte, Kent'e girdi; önünde ve arkasında ateş soluyan kullan [yeniçeriler] vardı; bunlann hepsi Apollon'a üstün ok atıcılar, genç Hèraklès oğullan idiler; her biri on düşmanla kapışmaya hazırdı. Böylece Büyük Kilise'ye vardı ve atından inip içeriye girdi, [karşılaştığı] görüntüden vecde geldi [dinsel coşkuya kapıldı]; oradaki mermerlerden birini bir Türkün kırmakta olduğunu görerek, Türk'e, döşemeyi niçin bozduğunu sordu. O da, "Din sebebine" yanıtını verdi. Beriki [Sultan] elini uzatıp kılıçla Türke vurdu ve şunu da söyledi: "Sizin aldığınız hazineler ve tutsak etmeleriniz yeter; Kent'in yapılan ise bana aittir". Zorba, yaptığı andlaşmadan, toplanmış ganimeti ve alınmış sayısız tutsağı görerek, pişman olmuştu. [Yere yıkılmış] Türkü ise ayaklanndan çektiler, yan ölü halde dışanya attılar. O [Sultan] da, kendisinin murdar rahiplerinden birine [bir imam'a] buyruk verdi, [bu imam] minbere çıktı ve onlann murdar duasını bağırarak okudu. Gayrimeşruluk veledi[244], Şeytan'ın öncüsü, [mihrap bölümündeki] kutsal masa'ya çıkarak ibadetini yaptı [namaz kıldı].

2. Vah, ne felâket, yazık, ne tüyler ürpertici inanılmaz şey! Bize ne oldu? Vay vay, ne görüyoruz? Kutsal sunak yerinde Türk; havarilerin ve din şehitlerinin kalıntılannın üzerine yapılmış bu mihrabın üstünde [bir] dinsiz; Güneş, dehşete kapılıp kork! Ve Tann'nın Kuzusu [İsa] nerededir ve Oğul ve Baba'nın Hikmeti [İsa], bu mihrabın üzerinde [dinsel törende, komünyon'da, sembolik olarak] kurban edilen ve yenilen[245] ve hiçbir zaman zeval bulmayacak olan, nere-

244 Yios tès anomias. Yâni, piç.

245 Komünyon denen dinsel törende İsa'nın etini simgeleyen okunmuş ekmek yenir, kanını simgeleyen okunmuş şarap içilir.

dedir? Gerçekten, bizler sahtekâr[lar güruhu] sayılıyoruz. Bizim tapınmamız, uluslarca, hiç değerinde sayılıyor[246]. Bizim günahlanmız sebebine Kutsal Hikmet'in Bilgeliği adına inşa edilmiş olan tapınak [Ayia Sophia=Kutsal Bilgelik], adına Büyük Kilise ve Yeni Siòn denen tapınak, bugün barbarlann sunağı oldu ve Muhammed'in evi hâline döndü. Hükmün âdildir, Tannm.

3. Tapınaktan çıkınca, Büyük Duka'yı sordu ve o da huzuruna getirildi. Gelip de önünde yere kapandığında, ona şöyle dedi: "Kent'i teslim etmemekle iyi mi yaptınız? Bakın nice zarar ortaya çıktı, nice felâket oldu, kaç kişi esirliğe düştü". Duka da şöyle yanıt verdi: "Efendimiz, bizlerde Kent'i sana teslim edebilecek [kadar güçlü] egemenlik yoktu, hatta İmparatorun kendisinde bile; diğer yandan, seninkilerden bazılan mektup yazıp, 'Korkmayın, sizi yenmeyecek' demekle İmparatoru güçlendiriyorlardı [cesaretlendiriyorlardı]". Zorba bu işi Halil Paşa'nın yaptığını varsaydı; gerçekten ona karşı hınç beslemekteydi. Bu sırada İmparatorun adını duyunca [İmparatorun sözü geçince], İmparatorun gemilerle kaçmış olup olmadığını sordu ve Duka bilmediği yanıtını verdi; Türklerin Kharsos Kapısı'ndan [Kharsios Kapısı/Edirnekapı] girerek İmparatorla karşılaştıklan sırada kendisi İmparator Kapısı/Balat Kapısı'nda bulunmaktaydı. Ordugâhın [orada toplu halde bulunan asker kalabalığının] ortasından dışanya çıkarak, iki genç, huzura geldiler ve biri zorbaya şöyle dedi: "Efendimiz, onu ben öldürdüm; içeriye girmek ve yoldaşlanmla birlikte ganimet devşirmek için acele etmekteydim ve onu ölü olarak bıraktım". Öteki de şunu dedi: "Ona ilk vuran ben idim". Bunun üzerine zorba her ikisini gönderip onun kafasını getirmelerini buyurdu[247]; onlar da çabucak giderek, [cansız bedeni] buldular ve başını

246 Mirmiroğlu buradaki cümleyi çok çarpıtarak çevirmiş: "Günahlanmızdan dolayı bizim ibadetimiz, diğer milletlere nisbetle, hiç nazan itibara alınmamıştır" ! Oysa Karalès'in çağdaş Yunancaya çevirisi doğrudur: "Bizim tapınmamız uluslarca bir hiç olarak görülüyor".

247 Çeviri dikkatsizliği yoktur; Doukas, buyruk verme işi kuşkusuz göndermenin öncesinde yapıldığına göre, cümleyi "onun kafasını getirmelerini buyurarak, her ikisini gönderdi" diye kurması gerekirken, böyle kurmuş.

keserek hükümdara getirdiler. Zorba da Büyük Duka'ya şöyle dedi: "Bana doğrusunu söyle; bu kafa senin İmparatorunun mu?" Bunun üzerine [Büyük Duka] onu [kafayı] iyice inceleyerek, "Evet onundur, Efendimiz" dedi. Onu [kafayı] başkaları da gördüler ve tanıdılar. Bunun üzerine[248] onu [kafayı] Augustaion Sütunu'na[249] çiviledi̇ler ve orada akşama kadar kaldı. Bundan sonra ise derisini yüzüp çıkararak ve o derinin içine saman doldurarak, zaferin sembolünü göstermek üzere her bir yere, [özellikle] Perslerin ve Arapların başına [İran'a egemen Akkoyunlu'lara ve Fatimî Sultanına] ve diğer Türklere yolladılar.

4. Bazıları da diyorlar ki Duka, Orhan'ın yanında, Fransızlar Hisarı'nın burcunda bulunuyordu ve orada, artık Türklere direnmenin olanağı kalmadığını görerek, teslim olmuştu. Orada Duka'nın yanında ayrıca ileri gelenlerin birçoğu da vardı; Orhan, keşişin birinden cübbesini istemişti ve bu cübbeyi giyerek kendi giysisini keşişe vermişti ve arkasından okçulara [okçuların dışarıya baskın çıkışı yapmasına] özgü bir yer altı kapısından Kent dışına kaçmıştı; ve gemilerdekiler [Türk gemilerindeki denizcilerden bazıları] onu yakalayıp bağladılar ve onu diğer tutsakların yanına attılar. Burçta bulunanlar teslim olduğunda ise, bunlar da o geminin içine tıkıldılar. O zaman Rum tutsaklardan biri özgür bırakılması için pazarlık ederek, kaptana, "Eğer beni bugün serbest bırakırsan sana Orhan ile Büyük Duka'yı teslim ederim" dedi. Bunu duyunca kaptan onu özgür bırakacağına yemin etti ve o da kara [keşiş cübbesi] giymiş Orhan'ı [ve Büyük Duka Notaras'ı] gösterdi ve kaptan, gösterilenin gerçekten de o [Orhan] olduğunu öğrenince bu kişinin kafasını kesti. Büyük Duka'yı canlı olarak ve Orhan'ın da kafasını alarak Kosmidion semtindeki [Eyüp Câmii yakını] hükümdara götürdü. O da kaptana ihsanlarda bulundu ve bol armağanlar vererek bıraktı [uğurladı]. Büyük

248 Her iki cümlenin başındaki Tote..Tote (Bunun üzerine ... Bunun üzerine) yinelenmesi özgün metindedir. Bu gibi ayrıntılara varasıya dek özgün metni aynen çevirmeye çalıştım.

249 Augustaion denen yer, Ayasofya Câmii'nin güney yanıbaşında idi.

Duka'ya ise oturmasını buyurdu ve onu teselli ederek, onun çocuklan ve eşi için hendek boyunca ve gemilerde tellal bağırtılmasını emretti; bunlar hemen bulunup getirildiler. O zaman hükümdar her biri için [onu tutsak almış askere] 1 000 akçe ödedi, hepsini bırakıp her birini kendi evine dönmek üzere bıraktı ve Büyük Duka'yı cesaretlendirip teselli etmek üzere şöyle dedi: "Sana gelecekte bütün Kent'in yönetimini emanet etmek niyetindeyim; sana, İmparator zamanında görmüş olduğuna kıyasla daha büyük itibar göstereceğim; yılgınlığa kapılma". Teşekkür ederek ve onun elini öperek, kendi evine [gitmek üzere] ayrıldı gitti. [Mehmet] ondan, sarayda yüksek görevler yürüten soylulann adlannı öğrenerek hepsinin adlannı kayda geçirdi; ve gerek gemilerde gerek çadırlarda toplanmış olanlann [soylulann] tümünü, her bir kişi için Türklere 1 000 akçe kurtulmalık parası vererek, satın aldı.

5. Sabah olduğunda ise, soyumuzun uğradığı büyük felâketin gerçekleşmesinden sonraki ilk gün, zorba Kent'e girdi ve Büyük Duka'nın evine gelince, o [Büyük Duka] da onu karşılamaya çıktı ve önünde yere kapandı; [Sultan] içeriye girdi. Onun [Notaras'ın] eşi hastaydı, yataktaydı. O zaman koyun görünüşlü [koyun postuna bürünmüş] kurt yatağa yaklaştı ve hanıma tatlılıkla konuşarak şöyle dedi: "Gönlünü hoş tut, ana! Olup bitenler için üzülme. Tannnın dilediği neyse, öyle olsun. Sana, yitirdiklerinden çok daha fazlasını sağlayacağım; tek sen iyileş". Onun çocuklan da gelerek onun [Sultanın] önünde yere kapandılar ve ona teşekkür ettiler; ve [Sultan] Kent'i dolaşmak için çıktı. Kent ise tümüyle ıssızdı; ne insan vardı ne hayvan, ne de onun içinde kuşlann gaklaması ya da ses çıkarması; sadece, güçsüzlükleri nedeniyle [o zamana kadar] hiçbir şey talan edemeyenler kalmıştı, çünkü pek çok kişi kendi aralannda biri ötekinin ganimet malını çektiği [almaya çalıştığı] için birbirini öldürmüşler; böylece güçlü olan, çapul malını gasbetmiş, direnmeyi beceremeyen ise öldürücü bir yara almış olarak cansız yere düşmüştü. 30 Mayıs, ikinci gün, Türkler [yine, Kent'e] girdiler ve [bir gün önceki talanda] bırakılmış olanlan devşirdiler.

6. O zaman zorba Kent'in çoğunu boydan boya geçti ve sarayın bulunduğu tarafa doğru [bir yerde] şölen yaparak keyif çattı. Ve şarabı fazlaca çekip sarhoş olduğundan, kendisinin hadımağasına buyruk verip şöyle dedi: "Büyük Duka'nın evine adam gönder ve ona de ki [Büyük Duka'ya desinler ki], Sultan, oğullarından en küçük olanını şölene göndermeni emrediyor". Bu genç [çocuk, oğlan] gerçekten güzeldi, 14 yaşını sürmekteydi. Çocuğun babası bu emri duyunca ölü gibi sapsarı oldu ve yüzü [nün biçimi] değişti ve hadımağasına şunu dedi: "Benim kendi ellerimle çocuğumu onun tarafından kirletilsin diye teslim etmem aldığım aile terbiyesine yakışmaz. Bana cellâdı gönderip de benden kellemi alsa yeğdir". Hadımağası ise ona çocuğu vermesini, zorba'nın öfkesini ateşlendirmemesini nasihat etti; ancak onu ikna edemedi, tersine o şöyle dedi: "Eğer sen onu [çocuğu] kendin [zorla] alıp gitmek istersen, onu al ve git. Ama benim onu sana kendi isteğimle teslim etmem, hiçbir zaman olmayacak birşeydir". Bunun üzerine hadımağası zorba'ya dönüp Büyük Duka tarafından söylenenlerin tümünü ve onun [Notaras'ın] çocuğu vermek istemediğini anlattı. Bunun üzerine zorba öfkelenip hadımağasına şunu dedi: "Yanına cellâdı al git ve dönüp çocuğu bana getir; cellât Duka ile oğullarını getirsin".

7. O zaman, onlar [Notaras'ın evine] dönüp de Duka iletiyi öğrenince, [Duka,] çocuklarını ve eşini kucaklayıp öptü [helâlleşti] ve cellâtla birlikte, kendisi, [büyük] oğluyla damadı Kantakouzènos, yola çıktılar. Çocuğu ise hadımağası kendi yanına almıştı. [Şölenin yapıldığı, Blakhernai Sarayı/ Ayvansaray yapılan kompleksi içindeki binadan] İçeriye girdiler ve çocuğu hükümdara gösterdi; [Sultan] ötekilerin saray kapısında dikilip durduklarını öğrenince, cellâda, onların başlarını kılıçla kesmesini buyurdu. Bunun üzerine onlar sarayın biraz aşağısına [ötesine] alarak, cellât, karar [haklarında verilmiş hükmü] söyledi. Öldürülmeyi duyunca, onun [Duka Notaras'ın, büyük] oğlu ağladı. Onun babası ise yiğitçe durup gençlere [büyük oğlu ile damadına] cesaret verdi, onları destekleyip güçlendirdi ve şöyle de-

di: "Evlâtlarım![250] Daha dünkü günde, zamanın bir dönüverişi içinde, herşeyimizin, bitmez tükenmez servetimizin, şu koskoca kent içindeki ve o sayede bütün yeryüzünde, hristiyan toplumu içinde sahip bulunduğumuz hayran kalınacak şânımızın [saygınlığımızın], hiç oluverdiğini gördünüz. Şimdi şu saatte ise ancak yaşıyor olmamızın dışında hiçbir şeyimiz kalmadı. Ama o da [canımız da] bizde ebedî değildir. Sonunda bir zaman [gelecek] öleceğiz. Ve bu nasıl olacak? Yitirdiğimiz bütün nimetlerden, şandan, şereften, erkten yoksun olarak; herkesçe hakaret edilerek, küçümsenerek ve eziyet edilerek; tâ Azrail bizi bu dünyadan saygınlığımızı yitirmiş olarak alıncaya dek. Nerede İmparatorumuz? Dün öldürülmedi mi? Nerede benim dünürüm ve [damadı Kantakouzènos'a söylüyor] senin baban olan Büyük Domestikos/Beylerbeyi? Nerede Palaiologos ve kendisinin iki oğluyla, Pròtostratòr/Başkomutan? Dün çarpışma sırasında öldürülmediler mi? Keşki biz de onlarla birlikte ölmüş olsaydık. Ancak bu zaman[ı yaşamışlığımız] da yeter, artık günaha girmeyelim[251]. Zaten, kim bilir, Şeytanın silâhlan gecikmeyle de olsa [bugün olmasaydı bile, gelecekte] bizi zehirli oklanyla yaralamayacak mıydı? İşte koşu meydanı hazırdır; bizim yaranmıza haça çakılmış, ölmüş ve dirilmiş olanın adına, biz de ölelim ki onun yanında, onun inayetine nâil ola-

250 Teknia sözcüğünü "Çocuklarım" diye çevirmek doğru olmazdı, çünkü tekno sözcüğü "evlâd ü ahfad"dan yâni çocukların ve onların soyundan gelenlerin her birini ifade eder. Diğer yandan, aslında evlâd sözcüğünün çoğul olduğunu (veled'in çoğuludur) ve bu nedenle evlâtlar demenin yanlış olduğunu bilmiyor değilim, ama bu Arapçada böyledir, Türkçede ise halkımız evlât sözcüğünü tekil olarak da kullanır ve üstelik yalnız kişinin çocuğu için değil, çocuklarının soyundan gelenlerin her biri için de kullanır. Bu nedenle, Doukas'daki "Teknia!" sözcüğünün tam yerine oturan karşılığı "Evlâtlar [ım]!" oluyor. Mirmiroğlu da burada haklı olarak "Evlâtlarım!" demiş. Karalès ise, bekleneceği üzere, "Paidia mou/Çocuklarım" demiş geçmiş.

251 İkanos (yeter, yeterli, elverişli) ve plèmmelò (kabahat etmek, suç işlemek) sözcüklerinin, aralarında az çok fark bulunan çeşitli anlamlan olduğu için buradaki cümleyi Mirmiroğlu şöyle anlamış: "Maamafih bu saat de bizim için elverişli bir saattir. Hiç ihmal etmeyelim". Karalès'in çevirisi de bir başka içeriktedir: "Ama şu saat de iyidir, sabırsızlanmayalım". Ben, eğer Büyük Duka gerçekten de kitabın özgün metninde gördüğümüz sözleri söylemiş idiyse, kasdının, benim verdiğim çevirideki gibi olduğu kanısındayım.

lım"[252]. İşte bunlan söyledi ve gençleri[n moralini] güçlendirdi; onlar da ölmeye hazır oldular. Ve [Duka] spekülâtöre [kazanç peşinde koşana; ücret yâni kazanç karşılığında cellâtlık gibi insanlık dışı, iğrenç ve korkunç bir işi yapan kişiye] şunu dedi: "Aldığın buyruğu, gençlerden başlayarak, yerine getir". Cellât da buna uyarak gençlerin başlannı kesti; Büyük Duka ayakta durmaktaydı ve "Sana teşekkür ederim, Tannm" ve "Sen âdilsin, Tannm" diyordu. O zaman, spekülâtöre [cellâda] şöyle dedi: "Kardeşim, bana, kiliseye girip dua etmem için biraz zaman ver". Gerçekten o yerde küçük bir kilise vardı. Onun da izin vermesiyle, içeriye girip dua etti. Bunun üzerine tapınağın kapısından çıktı; çocuklannın [büyük oğluyla damadının] hâlâ titreşmekte olan bedenleri de orada idi; ve yeniden Tann'ya şükranını göndermesiyle, kafası kesildi. Cellât kafayı alıp şölene [şölen yerine] geldi, onu kana susamış canavara gösterdi; bedenleri ise [giysilerini çıkanp aldıktan sonra] orada çıplak ve gömülmemiş olarak bırakmıştı.

8. Aynı şey, soylulardan ve sarayın yüksek görevlilerinden olup da [kendisini tutsak eden kişiye kurtulmalık parası ödenerek, Sultan tarafından] satın alınmış bulunanlann tümünün de başına geldi; spekülâtörü [cellâdı] gönderip hepsini kıyımdan geçirtti; bunlann eşleri ve çocuklan arasından seçme yaptı, güzel kızlan ve hoş oğlanlan seçti ve onlan, göz kulak olsun diye, hadımağasına teslim etti. Tutsaklardan geriye kalanlan [eski Yahudiler gibi sürgün yaşamına gitmek üzere] Adrianos'un Bâbil'ine götürülmeleri için[253], başka kişilere bıraktı.

9. Ve bütün Kent'i [İstanbul halkını] hendek boyunda çadırlarda [kendilerini tutsak alıp bağlamış askerlerin çadırlannda] görüyordun; Kent ise ıssızdı, ölü yatıyordu, çıplaktı, sessizdi, hiçbir çeşit güzelliği [artık] yoktu.

---

252 Cümlenin son bölümünü gerek Karalès gerek Mirmiroğlu kendi yorumuna göre başka türlü anlıyor ve hem benimkinden hem de birbirininkinden farklı çeviri veriyor.

253 Edirne'yi kasdediyor. Edirne'nin Romalılarca ve doğudaki ardılları Rumlarca kullanılan adı, Hadrianopolis/Adrianoupolis (=Hadrianus'un Kenti) idi. Doukas, "Yahudilerin sürgün edilme kenti Bâbil'in işlevini çağımızda görecek olan Hadrianus kentine, Edirne'ye" demek istiyor.

[XLI. Kònstantinos'un Kenti'ne ağıt]

1. Ey Kent, Kent, bütün kentlerin başı; Ey Kent, Kent, dünyanın dört bucağının orta yeri; Ey Kent, Kent, hristiyanlann övüncü ve barbarlann [hiçlikleri belli olarak] silinip yok olduğu yer; Ey Kent, Kent, Batı'da filiz sürgünü veren, her türlü fidanla, kültür ürünleriyle dolu yeni cennet!

2. Cennetim, nerede güzelliğin? Senin kültür eserleri yaratıcılannın hayır hasenat çabalannın, ruha ve bedene can veren girişkenlikleri [o eserler] nerede? Efendimiz'in havarîlerinin, yüzyıllar önce, solmayan cennete fidan gibi dikilen bedenleri [nin İstanbul'a getirilen kalıntılan] nerede bulunuyor? Onlann arasında [İsa'nın giydiği] kırmızı giysi, süngü, sünger, kamış[254] da vardı; biz bunlan kucaklarcasına âyin yaptığımız zaman, haça çakılan'ın kendisini [haç üzerinde] görür gibi olduğumuzu hayal etmiyor muyduk? Ermişlerin kalıntılan nerede? Din şehitlerininki nerede? Büyük Constantinus/Kònstantinos'un ve öteki İmparatorlann ölü bedenleri nerede? Yollar, avlular, yol kavşaklan, tarlalar, çitle çevrili meyva bahçeleri, ermişlerin kalıntılanyla, soylulann bedenleri [gömülmüş cenazeleri], soylu olmayanlann [sıradan insanlann], inziva yaşamı süren erkek ve kadın keşişlerin bedenleriyle doluydu. Ah, ne felâket! "Tannm! Kullannın ölülerini yem olarak yırtıcı kuşlara, sadık kullannın etini yabanıl hayvanlara verdiler. Kanlannı su gibi akıttılar Yeruşalim'in [Kudüs'ün] çevresine; onlan gömecek kimse yok"[255].

---

254 Sayılanlann hepsi İsa'nın haça çakılması olayı ile bağlantılıdır. İsa haça çakılmadan önce, "Onu soyup üzerine kırmızı bir kaftan geçirdiler. Dikenlerden bir taç örüp başına koydular, sağ eline de bir kamış tutturdular. ...kamışı alıp başına vurdular" (Matta İncili, XXVII 28-30); İsa ölmeden hemen önce "İçlerinden biri hemen koşup bir sünger getirdi, ekşi şaraba batırıp bir kamışın ucuna takarak İsa'ya içirdi" (Matta İncili, XXVII 48). İsa öldükten sonra da canlı olup olmadığını anlamak için) Romalı askerlerden biri mızrak ucu süngüsüyle onun böğrünü delmişti (Yuhanna İncili, XIX 34).

255 Doukas, Tevrat'ın Zebur bölümünden 79. Mezmur, alt bölüm 2-3'ten aktarıyor (Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride, Mezmurlar 78, 2-3 denmiş). Katolik kilisesi denetimindeki The Bible Society/Kitabı Mukaddes Şirketi'nin yeni ve gözden geçirilmiş metninin ilk basımını İstanbul'da 2001'de yayınlattığı Kutsal Kitap (Tev-

3. Ey tapınak, yeryüzündeki gökkubbe, göksel [ilâhî] sunakyeri, ey kutsal ve mübarek tapkı alanı, kiliselerin güzelliği[nin temsilcisi], ey kutsal kitaplar ve Tann sözleri, ey eski ve yeni yasalar, ey Tann'nın parmağıyla [eliyle] yazılmış levhalar, ey Tann'nın ağzıyla seslendirilmiş müjde [Euangelia=İncil], ey ete kemiğe bürünmüş meleklerin [kilise babalan denen eski piskoposlann] dinsel öğretileri, ey ruh taşıyan [içinde Kutsal Ruh'tan gelme esin taşıyan] insanlann öğrettikleri, ey çocuk eğitiminde kullanılan yantann yiğitlerin masallan[256], ey devlet, ey halk, ey geçmişte sayılmaz iken şimdi yolculukta batmış gemi gibi yok olmuş ordu[257], ey konaklar ve her çeşit [her biri ayn türde sanat eseri] saraylar ve kutsal duvarlar [surlar], bugün hepinizi birden çağırıyorum ve sizin hepiniz için canlı varlıklar imişsiniz gibi ortak ağıt yakıyorum, acıma duygusu veren tragedyanın [sahnede tragedyayı oynayan oyunculann] başında Yeremiya'yı [Peygamber] bulunduruyorum [ve onun ağıtını aktarıyorum]:

4. "O kent ki, insan doluydu, nasıl da tek başına kaldı şimdi! Büyüktü uluslar arasında, dul kadına döndü! Soyluydu iller arasında, angarya altına düştü! Geceleyin acı acı ağlıyor, yanaklannda gözyaşı; avutan tek kişi bile yok bunca oynaşı arasında. Dostlan ona hainlik etti, düşman oldu."[258] Bütün Asya [Küçük Asya, Anadolu] onun sefil döküntülerince ve kul olmuş kalabalığınca iskân edildi [oradan çıkanlanlar Anadolu'ya dağıtıldılar][259]. Uluslann arasında oturuyor, rahat huzur bulamıyor. Onu kovalayanlann hepsi onu, ken-

---

rat-İncil ve ekleri) kitabında s. 734'deki metinle Doukas'ın özgün metnindeki ilgili bölüm arasında farklar vardır. Örneğin Doukas "senin ermişlerinin etleri" derken Kutsal Kitap çevisindeki deyiş, "sadık kullannın etini" demektedir. Ben Kutsal Kitap çevirisindeki bölümü aktardım.

256 Mirmiroğlu çevirisi: "ey yan ilâh kahramanlannın çocuk terbiyesi dersleri" (!).

257 Mirmiroğlu çevirisi: "ey evvelce mevcut iken, şimdi batmakta olan gemi gibi mahvolan askerler" (!).

258 Bu bölümü Doukas Tevrat'taki Yeremiya'nın Ağıtlan, 1 1-2'den aynen almıştır; tırnak içinde olmaksızın aktaracağımız bölümü ise aynı ağıtın devamından esinlenerek ve orada anlatılanlan İstanbul'un durumuna uyarlayarak kendisi yazmıştır.

259 Mirmiroğlu çevirisi: "Asya, zilletten ve ağır kulluktan hicret etti" (!).

di kahredici üzüntülerinin içindeyken, yakaladılar[260]. Kentin yollan, bayramı kutlamaya hiç kimse gelmediğinden yas tuttu. Onun bütün kapılan yok edildi. Rahipler hıçkınp içini çekiyor, onun bâkire kızlan [cariye edinilerek] götürüldüler ve o [Kent] de kendi içinde acı çekmektedir. Ona eziyet edenler ona baş oldu ve onun düşmanlan sevindiler, çünkü Tann onu din tanımazlıklannın [günahlannın] çokluğu nedeniyle zillete düşürdü. Onun yavru yaşındaki çocuklan kendi zulmedicilerinin yüzü önünde tutsaklık [kölelik] yolunu tuttular. Ve Siòn kızının [Tevratta, "Siyon kızının bütün güzelliği uçtu" denirken Kudüslü Yahudi kızı, burada İstanbullu Rum kızı kasdediliyor] bütün güzelliği çekti gitti [uçtu gitti]. Kentin ileri gelenleri otlak bulamayan koçlara döndüler ve kendi zulmedicilerinin yüzü önünde dermanlan tükenmiş olarak yürüdüler. Onun [Kentin] düşmanlan bunu görerek onun [Kent'in, Kent halkının] göç etmesi dolayısiyle güldüler. "Yeruşalim/Kudüs büyük günah işledi, bu yüzden kirlendi"[261].

5. Ona zulmeden, onun [Kent'in, Kent halkının] en çok istediği her ne varsa onlann hepsine elini uzattı [hepsini aldı]; senin kilisene girmemeleri emredilmiş uluslann Kentin kutsal yerlerine girdiklerini [Kent] gördü. Bütün halk, inleyerek ekmek anyordu. Canlı kalabilmek için yiyecek bulma uğruna en çok sevdikleri şeyleri veriyorlardı [satıyorlardı]. Gör Tannm, bak hâlimize! Yoldan geçenler, hepiniz, bakın ve görün ki, benim acım gibi acı var mı, bu başıma gelen gibisi? O [Tann], yücelerinden benim kemiklerime ateş gönderdi ve o ateş içime işledi. Ayaklanma ağ attı, beni geriye çevirdi, mahvetti, bütün gün acı içinde kaldım[262].

---

260 Karalès çevirisi: "Onu tâkib edenlerin tümü onu kendisine haksızlık edenlerin arasına tutsak olarak attılar" (!); Mirmiroğlu çevirisi: "Onu tâkib edenlerin hepsi sıkıntı sırasında yardımına yetiştiler" (!).

261 Yeremiya Ağıtları, 1 8. Yalnız Doukas'daki metinde "kirlendi" denmiyor, "başında kıyamet koptu" anlamında eis salon egeneto deniyor. Karalès burada "üzerine deprem çökrü" çevirisini vermiş. Mirmiroğlu ise Doukas'ın ifadesi yerine Tevrat'ın ifadesini, biraz da çarpıtarak, geçirmiş: "Bu sebepten dolayı nâpak sayıldı".

262 Doukas bu bölümü Tevratta Yeremiya'nın Ağıtlan, 1 10-13'den esinlenerek ama oradaki metni bir hayli değiştirerek yazmıştır.

6. Benim bütün güçlülerimi [güçlü oğullarımı, halkımdan güçlü olanları] Tanrı içimden çıkarıp attı; Benim seçkinlerimi ezmek için [uygun] zamanda onları benim içimden çağırdı. Üzüm ezme teknesinde [üzüm çiğnercesine] bakire Yahudi kızını çiğnedi. Bunlar yüzünden ağlıyorum. Oğullarım yok oldular, çünkü düşman[larım] üstün geldi[263].

7. Sen âdilsin, Tanrım; çünkü benim ağzım [dan çıkan sözler] seni gücendirdi. O yüzden dinleyin, bütün uluslar, ve benim acımı görün; bakire kızlarım ve delikanlı oğullarım benim tutsaklık yolumu tuttular. Sevgililerimi çağırdım, onlarsa bana saçma sapan lâflar ettiler [beni atlattılar]; benim rahiplerim ve yaşlılarım Kent içinde yok oldular [öldüler][264].

8. Aslında duydular benim inlediğimi[265].

9. Tanrım bana düşman oldu ve barınağını [tapınağı] bağ kütüğüymüş gibi söktü çıkardı, bayramımı bozdu [bana zehir etti]. Tanrı, kentte bayramı ve [kutsal] Şabbat/Cumartesi gününü unutturdu ve öfkesini kral ile râhibe yöneltti. Tanrı, kendi sunak yerinden tiksindi, kendisinin kutsal yerlerini silkti attı, eliyle onun [kentin] kalın surlarını sıkıp ezdi [parçaladı]. Tanrı'nın evinde [tapınakta] savaş sesleri, sanki bayram gününde söylenen bir Levi Oğulları ilâhisiymiş gibi, duyuldu[266].

10. Bak ve bize yaptığını gör Tanrım! Göğüsten süt emen yavrular öldürüldü. Tanrı'nın kutsal yerinde râhip ve peygamber niçin öldürüldü? Çocuklar ve yaşlılar sokaklarda toprak üzerinde [cansız] yatıyorlar; benim bâkire kızlarım ve delikanlı oğullarım tutsaklık [kölelik] yolunu tuttular gittiler[267].

---

263 Bu bölüm Tevratta Yeremiya'nın Ağıtları, I 15'den esinlenerek yazılmış.

264 Bu bölüm Tevratta Yeremiya'nın Ağıtları, I 18-19'dan esinlenerek yazılmış.

265 Yeremiya'nın Ağıtları, I 21'in ilk sözlerinden aynen.

266 Yeremiya'nın Ağıtları, I II 5-7'den esinlenerek yazılmış.

267 Yeremiya'nın Ağıtları, II 20-21'den esinlenerek yazılmış.

11. Tann, öfkesinin sonuna geldi, gazaplı öfkesini boşalttı ve kent içinde ateş tutuşturdu ve kentin temellerini yiyip bitirdi[268].

12. Başımıza ne geldiğini anımsa, Tannm! Bakın ve bizlerin nasıl hor görülür hâlde olduğumuzu gör. Atalanmızdan miras kalan ne varsa başka halktan kişilerin eline geçti, evlerimiz yabancılann eline geçti. Babasız yetimler olduk, analanmız dul kaldı[269].

13. Kovalandık, eziyet çektik, rahat huzur görmedik[270].

14. Babalanmız günah işlediler ve artık yoklar; ve onlann yasaya aykın işlerinden dolayı cezayı biz yüklendik. Köleler bize egemen oldular; kurtulmalık parası ödenmekle onlann elinden kurtulabilmiş de değiliz[271].

15. Derimiz finnlanmış gibi eskidi [çektiğimiz çilelerden dolayı ihtiyar derisine döndü]; açlığın fırtınası [sam yeli, kızgın sıcak şiddetli rüzgân] karşısında büzüldü[272].

16. Seçkinlerimiz değirmenlerle un öğüttü[273]; gençler odun üzerinde kazığa vuruldu[274]. Yaşlılar kapılardan [sur kapılannda, kapı üs-

---

268 Yeremiya'nın Ağıtlan, IV 11'den esinlenerek yazılmış.

269 Yeremiya'nın Ağıtlan, V 1-3'den esinlenerek yazılmış.

270 Yeremiya'nın Ağıtlan, V 5'den esinlenerek yazılmış.

271 Yeremiya'nın Ağıtlan, V 7-8'den esinlenerek yazılmış. Özgün metinde "biz yüklendik" anlamında olarak, aslında "vâad ettik, taahhüt ettik" anlamında olan ypeskhomen sözcüğünün kullanılması Karalès'i şaşırtmış ve çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride burada "Onlann yasa dışı işlerini biz ***sürdürdük***" demiş! Oysa Tevrat'ta ilgili bölüme bakınca orada "Atalarımız günah işledi, ama artık onlar yok; suçlannın cezasını ***biz yüklendik***" dendiği görülüyor ve Doukas'daki metin anlaşılıyor: "onlann yerine ceza çekmeyi taahhüt etmişçesine cezayı biz çekiyoruz".

272 Yeremiya'nın Ağıtlan, V 10'dan esinlenerek yazılmış. Mirmiroğlu nedense cümlenin ikinci yanmını atlamış, çevirmemiş.

273 Mirmiroğlu çevirisi: "Eşraf değirmen taşlannın altında ezildi" (!). Èlasan sözcüğü hem öğüttüler, hem de öğütüldüler anlamına gelebileceği için ifadeyi "Seçkinlerimiz değirmende öğütüldüler" diye anlamış olmalı. Oysa kasdın böyle olmadığı Tevrat'taki ilgili bölümden de anlaşılıyor: "Değirmen taşını gençler çevirdi".

274 Doukas burada Tevrat'ın ilgili bölümünü yanlış yorumlamış; o bölüm aslında

tünden aşağıya atılmakla] aşağıya düştüler[275] ve seçkinler ilâhi söylemelerini tümüyle durdurdular. Gönüllerimizin sevinci söndü, dansetmelerimiz yasa döndü, başlanmızdaki çelenkler düştüler; Günah işlediğimiz için, vay hâlimize! İşte bu yüzden yüreklerimiz acı çeker oldu, bu yüzden gözlerimize karanlık çöktü. Yok olan Yeni Siòn [İstanbul] üzerinden, bir yandan ötekine, tilkiler geçti.. Sen ise, Tannm, ezelden ebede varsın, senin tahtın kuşaklar boyunca bâkidir. Niçin bize düşman oldun ve bizi unuttun ve bunca zamandır bizi terkettin? Bize dön Tannm, bizler de sana döneceğiz; yann yeni bir gün doğsun; neden bizi gazapla kovuyorsun ve bize pek şiddetle kızgınlık gösteriyorsun?[276]

17. Bunlar, Yeremiya'nın, eski Yeruşalim/Kudüs'ün düşmesinde [düşmesi dolayısiyle] söylemiş bulunduğu ağıtlar ve figanlardır; ve kanımca yenisi [Yeni Kudüs durumundaki İstanbul] hakkında da pek âlâ geçerli olmasını peygambere [Yeremiya'ya] gelen esin, işaret etmektedir.

18. Acaba hangi dil, Kent'in başına gelen felâketi ve korkunç köleliği ve acı gurbet yaşamını anlatabilir ve dile getirebilir? Böylesini Kudüs [düşünce, halkı] Bâbil'de ya da Asurlulardan çekmemişken İstanbul [halkı] Suriye'de, Mısır'da, Armenia'da, İran'da, Arabistan'da, Afrika'da, İtalya'da, darmadağın durumda Küçük Asya'da [Anadolu'da] ve diğer illerde çekti. Ve bu nasıl oldu? Koca, Paphlagonia'da, eşi Mısır'da ve evlâtlar başka yerlerde dağınık durumda, dilinden yabancı düşüp başka dil konuşarak, hak dininden iken dinsizliğe ve kutsal yazılardan [kitaplardan] acayip yazılara [acayip yazıyla yazılmış kitaplara] geçerek.

"Çocuklar odun yükü altında tökezledi", yâni odun yükü taşıtılmaktan helâk oldular, yerlere yıkıldılar diyor. Bunu gençlerin odun üzerine oturtulup kazıklandığını ifade ediyor diye anlamış olmalı.

275 Doukas yine Tevrat metnini yanlış anlıyor veya elindeki Rumca çeviride yanlışlık var; özgün metinde, Türkçe çeviride, sadece "Yaşlılar kent kapısında oturmaz oldu, gençler saz çalmaz oldu" deniyor.

276 Yeremiya'nın Ağıtları, V 13-22'den esinlenerek yazılmış.

19. Dehşete düş, Güneş! Ve sen, Yeryüzü, günahlarımız sebebine âdil yargıç Tanrı'nın soyumuzu tümüyle terketmesine ağlayıp inle! Göğün görüntüsüne gözlerimizi dikmeye lâyık değiliz, bize düşen ancak başımızı toprağa doğru eğmek ve yerin yüzüne [yeryüzünün yüzeyine] bakarak şunu haykırmaktır: "Sen âdilsin, Tanrım, ve senin hükmün âdildir; günah işledik, suç işledik, başka hiçbir ulusun etmediği kadar haksızlık ettik ve başımıza bütün getirdiklerini gerçeğe uygun ve âdil hükmünle başımıza getirdin. Ancak, [artık] bize acı Tanrım, yalvarıyoruz.

[XLII. Galata hisarı Mehmed'e teslim ediliyor. İstanbul surları onarılıyor. Mehmed'in Edirne'ye dönmesi ve oradaki şenlikler. Sırbistan'ın istilâsı ve Sırp kralının Tuna ötesine kaçması]

1. Fetihten üç gün sonra Mehmet, gemileri, her biri -[neredeyse] batacak kadar yük taşıyarak- kendi iline, kendi kentine dönmek üzere, terhis etti. Peki, bu ne yüküydü? Çok süslü giysiler; gümüş, altın, tunç, kalaylı kaplar; sayıya gelmez kitap; tümü birden sayıya gelmeyecek, papazlardan ve halktan, inziva yaşamı süren kadın keşişlerden, erkek keşişlerden [köle edinilmiş] tutsaklar; hendek boyundaki çadırlar ise yukarıda saydığımız türlerin hepsinden tutsakla doluydu. Ve Barbarların ortasında, [onlardan] başpapaz cübbesi giymiş birini, altın sırmalı papaz atkısı kuşanmış bir diğerini, [her zaman giydiği] çul yerine üzerindeki altın sırmayla işlenmiş kuzu motifleri bulunan kumaşlardan giysiler giymiş talancıları görüyordun[277]; kimileri şölen sofrasına oturmuş, kutsal [kilisede âyinlerde kullanılan] tabaklardan her türlü meyvayı yemekte, kutsal [komünyon töreninde İsa'nın kanını simgeleyen şarabın içildiği] kadehlerden güçlü [su katılmamış] şarap içerek kafayı çekmekteydiler; kitap-

277 Mirmiroğlu çevirisi:: "kalın kıldan yapılmış elbiseler yerine altınla işlenmiş kuzularla giyindikleri görülüyordu (!).

lara gelince, bunlann tümü sayıya gelebilecek kadan aşmaktaydı; bunlan arabalar dolusu halde doğuda ve batıda her yere dağıttılar. Bir akçe karşılığında, Aristotelès'in ya da Platòn'un yapıtı, ilâhiyat bilimi yapıtı ya da diğer bütün türlerden, on kitap alınıyordu. Ölçüye gelmez bezemeleri olan İnciller, [kaplanndaki] altınlar ve gümüşler sökülüp alınarak, kimi satıldılar, kimi atıldılar. İkonalann tümü ateşe teslim edildi; [böylece] tutuşturulan ateşin alevinde et pişirip yediler.

2. Bunun üzerine, beş gün geçtikten sonra, Mehmet Galata'ya girdi ve orada oturanlann tümünün kayda geçirilmesini buyurdu; çünkü kapalı durumda birçok ev bulunuyordu, gerçekten Lâtinler[den çok kişi] gemilerle kaçmıştı. Bu nedenle onlann evlerinin hemen açılmasını ve içlerinde bulunan mallann tümünün kayda alınmasını buyurdu; [mal sahipleri] eğer üç aylık süre içinde geriye dönerlerse bütün mallannı alacaklardı; dönmezlerse bunlar hükümdann olacaktı. Bunun üzerine tüm orduya ve çevredeki köylere, Galata surlannı yıkmalannı ve yerle bir etmelerini buyurdu ve [buyruğu yerine getirilince] onlann terhis edileceğini duyurdu. Öyle de oldu. Bunlar, kara yanına doğru yapılmış olan surlan yıktılar, limana doğru [deniz yanında] olanlan yerinde durur bıraktılar.

3. Kireççilerin tümüne de, Kent'in yıkılmış surlannı yeniden inşa etmek için gerekli kireci Ağustos ayı içinde hazır etmelerini buyurdu. Kendisi ise, Anadolu'dan ve Batı'dan [Rumeli'nden] yaklaşık 5 000 ailenin kaydedilmesine girişti ve bunlara Eylül ayı sonuna kadar bütün ev halkıyla birlikte olarak Kent'e göçüp yerleşmelerini buyurdu; uymamanın kelle [kişi] başına belirlenmiş cezası vardı [Mirmiroğlu çevirisi: "İstanbul'a gelmek istemeyecek olurlarsa idam olunmalannı emretti" !]. Kentin baş yöneticiliğine Süleyman adlı kulunu atadı; büyük tapınağı [Ayasofya Kilisesi'ni] kendi Tann'sının ve Muhammed'in sunağı ve taht yeri durumuna dönüştürdü, diğer kiliseleri ıssız halde bıraktı; Edirne'ye yengi kazanmış olarak döndü; yanı sıra sayıya gelmez tutsak ve hesaplanmaz ganimet malı götürdü.

4. Haziran ayının 18'inde Kent'den hareket etmişti; arabalar içinde

ya da ata binmiş olarak, bütün soylu hanımlannı ve bunlann kızlannı yanına almıştı. Bu sırada, Büyük Duka'nın [başı kesilen Loukas Notaras'ın] eşi, yolda, Mesènè denen köy[278] yakınında öldü ve onu oraya gömdüler; bu hanım merhametliliği ve yoksullara acıması [sadaka vermesi] ile ünlüydü, akıllıydı, ruhun her türlü tutkulannda kendine hâkim olurdu.

5. Edirne'den zafer şenlikleriyle içeriye girdi; orada kadın erkek herkesin dizilmiş olduğunu görüyordun; yakınlardan ya da uzaklardan gelmiş olan, hristiyanlann önderleri ve hükümdarlan; yaşa'yı haykırıyorlardı[279]. Hangi yürek, hangi fikir, hangi dudak, hangi ağız [böyle bağırabiliyordu]? Ama mecbur olarak ve istemeyerek, armağanlar sunup yere kapandılar [secde ettiler]; benzer hâl başlanna gelmesin diye korkmaktaydılar. Zorba ise çalımlı ve kibirli, [tahtında] oturuyordu; Kent'in düşmesinden [fethinden] dolayı övünçlüydü. Hristiyanlann hükümdarlan ise titreyerek, acaba gelecek kendileri için neye varacak diye tevekkülle bekleyerek, orada dikiliyorlardı.

6. [Mehmet, fetihten sonra] İlk olarak Sırbistan elçisinden hükümdara ödenecek yıllık haraç olan 12 000 sikke konusunda hesap verilmesini istedi; Peloponnèsos/Mora despotlanndan [orada Rum İmparatoru bağımlısı hükümdar olarak bulunan, son İmparator Kòstantinos Palaiologos'un kardeşlerinden], yıllık 10 000 sikkenin gönderilmesini ve despotlann kendi önünde secde etmek üzere gelmelerini istedi; Khios/Sakız adasındaki [Bey, Ceneviz soylusu] yıllık 6 000 sikke, Midilli'deki [Bey, Ceneviz soylusu] yıllık 3 000 sikke ödeyecekti; Trabzon ve bütün Karadeniz kıyısı sâkinlerininkiler [bunlann baş yöneticileri] her yıl kendileri gelip önünde yere kapanacaklar ve hediyeler getirip haraç vereceklerdi.

---

278 Lüleburgaz ile Çorlu arasında şimdiki Misinli. Bkz. İnkılâp Kitabevi yayını Trakya kitabımızda s. 93-96.

279 Yâni: Bizans İmparatorunun taht'a geçmesinde de uygulanan âdet üzere, Rumlarda alkışlama denen, biat açıklaması formülünü, "Çok yaşasın İmparator/Sultan filânca" sözlerini haykınyorlardı.

7. [Fetihten sonraki] İlk yılın Ağustos ayında Sırp despotunun [kralının] elçileri Edirne'ye geldiler ve gecikmiş haraç parasını teslim ettiler; ayrıca Edirne'de büyük [tutarda] sadaka dağıttılar. Despot Georgi'nin emri uyarınca, sayıları 100 kadar olan, genç ve yaşlı râhibeleri [kurtulmalık parası ödemekle, özgür bırakmak için] satın aldılar. Ayrıca, eşraftan olanların ve saray halkından olup da tutsak olarak Sırbistan'a götürülenlerin tümü bu kişi [kral] tarafından ve onun eşi kraliçe tarafından, kurtulmalık paraları [başının gözünün] sadakası olmak üzere ödenmekle, alındı.

8. İçinde bulunulan 6962 yılının [İS 1453 yılının] sonbaharı başladı ve [Sultan Mehmet] kışı evinde [Edirne'deki sarayda] geçirdi; baharda despot'a [Sırbistan kralına] saldırmak ve bütün Sırbistan'ı kendi hükümdarlık alanına katmak istiyordu. Zaten despot da Kent'in düşmesinden sonra her gün bu acı haberi [Mehmet saldırıya geçti haberini] ve gözü doymazın haksızlık eylemini beklemekteydi; çünkü, yaşlı despot gerçekçiydi ve zorba'dan, birçok kez anlattığımız üzere, nice haksızlık görmüştü. [Bu yeni] Haksızlığın sebebi [bahanesi] olarak da [Mehmet] şöyle diyerek bildiri gönderdi: "Senin despot sıfatiyle yönettiğin yer, aslında senin değildir, babandan da kalmamıştır; yâni Sırbistan, aslında Lazar oğlu Stefan'ındır; dolayısiyle bana aittir. En kısa zamanda onun sınırları içinden çık; sana ihsanımı olarak baban Vulk'un ülkesinden bölüm ve Sofya kentini vereceğim. Aksi takdirde [buyruğuma uymazsan], üzerine geliyorum". Bu bildiriyi en güvendiği kullarından biriyle yolladı; o kişiye, verilen cevap hakkında kendisini bilgilendirmek üzere 20 gün sonra dönmüş olmasını buyurmuştu; aksi takdirde onun başını kestirecek ve bedenini yem diye vahşi hayvanlara attıracaktı. Zorba'nın cevap getiricisi Sırbistana geldi ve orada kralı Tuna'yı aşıp öte yana geçmiş buldu; onu Sırbistan'ın ileri gelenleri, despot bugün geliyor, yarın dönüyor diyerek tuttular [oyaladılar]; bu geciktirmelerle kaleleri [saldırıya] hazır ettiler ve ambarlarına her çeşit savaş levazımını istiflediler. Böylece cevap getirici aldatıldığını anladığında, sürenin geçirilmesi dolayısiyle cezalandırılacağından korktu, çünkü gerçekten orada 30 günden

fazla zamandır kalmıştı; zorba öfkeye kapılarak Edirne'den bütün ordusuyla çıkıp saldırıya geçti ve Filibe'yi işgal etti. Sonunda, [elçi olarak gönderdiği] kölesi dönüp ona despotun Macaristan'a kaçmış olduğunu ve onun [despotun] ileri gelen yöneticilerinin tuzağını [kendisini oyalamak için çevirdikleri dolabı], nasıl kendisini orada tuttuklarını ve göndermediklerini, bildirdi [ayrıntılı olarak açıkladı]; gerçekten de bu kişiyi zorba öldürtecekti, eğer kölesi sürenin dolmasından önce hükümdara haber gönderip de bu gecikmeyi, Sırpların hazırlıklarını ve despot'un kaçışını bildirmiş olmasaydı.

9. Macarlar da bir yerden ırmağı [Tuna'yı] aştılar ve Ternovo taraflarını talan ettiler ve Türk ordusuyla [o yöredeki birliklerle] çarpıştılar ve onları tam yenilgiye uğrattılar, çok ganimetle Tuna'yı yeniden aştılar [kuzey kıyıya döndüler].

10. Zorba da Filibe'den çıkıp Sofya'ya doğru ilerledi; orada ordusunu, vekilharçlarıyla [vezirleriyle] ve bütün âyan ile bırakıp, kendisi, [askerlerinin sayısı] 20 000'i bulan yaya birlikleriyle, Sırbistan'ın içine girdi; ancak kendisine karşı çıkan kimse bulmadı. Gerçekten despot [Sırp Kralı] birkaç gün öncesinden bütün ailesiyle, ileri gelenleri ve onların tüm aileleri ile birlikte Macaristana [Tuna ötesine] geçmişti; kaleleri berkitmişti ve halkın tümüne bunların içine girmelerini, korkmamalarını ve ihanette bulunmamalarını [teslim olmamalarını] emretmişti; çünkü kendisi yakında güçlü orduyla gelecekti.

11. Zorba da Smedrovo sınırından içeriye girdi; gerçekte, bu kenti fethetmeyi hırsla istiyordu, çünkü [kent] ırmağın kıyısındaydı ve gelecekte Macaristan'a geçmek için geçit veriyordu; ama niyetini gerçekleştiremedi, kasabaya saldırıp geriye çekildi. Kale teslim olmamıştı; kale yöresindeki ovanın kasabaları ve köyleri halkı da onları koruyan bir dış sur içinde [sur ile Tuna arasında] bulunmaktaydılar. Oradaki kale ise pek berkitilmişti; ama dış sur o kadar berkitilmiş değildi; yemin üzerine yemin ederek [teslim olmalarını sağlayıp, kale dışındaki bölümü] aldı ve aldıktan sonra bütün savunucularını tutsak edip götürdü; kale ise teslim olmadı.

12. Sofya'ya dönüp oradan, ganimeti de yanında getirerek, Edirne'ye geldi; ve orada Beylerine ve kendisiyle birlikte savaşmış olanlara [dilerlerse satmaları için] tutsakların yansını bölüştürdü ve kendisi diğer yarıyı alıkoydu, bunları İstanbul çevresindeki köylere ailece oturmaya gönderdi. Ona düşen pay kadınlı erkekli 4 000 kişiydi.

13. [Sonra] Edirne'den ayrılıp İstanbul'a vardı. [Daha önce] Filibe'den geçtiği sırada Kent'in yıkılmış surlarının yeniden yapılmasını buyurmuştu; bunları yeniden yapılmış ve olması gerektiği gibi, iyice berkitilmiş buldu. Sonra Kent'e girdi ve onun orta yerinde 8 stadia [1500 m. kadar] ya da daha fazla [uzunlukta] arazi içeren bir bölümü[280] ölçüp orada, çevresinde bir avlu bulunarak, içeriye saraylar yapılmasını emretti. Çevre duvarı yapılınca, bunun üstünü tümüyle kurşun levhalarla kaplattı; bunları artık ıssız kalan manastırlardan almıştı. Hatta Pantokrator Manastırı'na [Zeyrek Kilise Câmii'ne] bez dokuyucular girmişlerdi [orasını işyeri edinmişlerdi], tapınağın orta yerinde başmakçılar [ya da, paşmakçılar; ayakkabı yapımcı ve onarıcıları] çalışmaktaydı; [yeri, Sarayburnu'nda, İncili Köşk yakınlarında bulunan] Manganòn'dakinde Türk dervişler vardı; diğerlerinin tümünde de Türkler çoluk çocuklarıyla [yaşamaktaydılar].

14. Bunlar, Kent'in düşmesinden sonra yazdıklarım, yazmamın câiz olmadığı şeylerdi. Dinsiz ve soyumuzun can düşmanı ve mahvedicisi zorbanın zaferlerinin ve yiğitliklerinin vak'anüvîsliğini etmem aslında münasip şey değildir. Ancak, beni bu olayları yazmaya ikna eden neydi, onun sözünü etmeye geliyorum [şimdi sözü oraya getiriyorum]. Genç yaşta iken saygıdeğer yaşlı adamlardan öğrendiğime göre, Osmanlıların zorba egemenliğinin sonu, [Rumların son İmparator hanedanı] Palaiologos'ların sonu ile aynı zamana denk gelecektir. Gerçekten, Osman'ın zorba egemenliği ile Mikhaèl Palaiologos'un İmparatorluğu dönemi [1258-1282] aynı zamana denk

280 Şimdi İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünün, Hukuk ve İktisat Fakültelerinin kullandığı, Osmanlının son dönemindeki Harbiye Nezareti binasının, Bayazid/Beyazıt Kulesi'nin bulunduğu yerler.

geliyor; Gerçekten, Mikhaèl'in hükümdarlığı az önce, Osman'ınki az sonra, onun [Mikhaèl'in] oğlu Andronikos Palaiologos'ın günlerinde idi. Osman aslında Mikhaèl'in günlerinde de zorba yönetici idi ama bu eşkıya[başı] türünde bir yöneticilikti. Buna [sözünü ettiğim gelecek bildirimine] göre gerek İmparatorlann gerek Kent'in sonu önce gerçekleşecekti, ardından da Osmanlınınki [gelecekti]. Gerçekten bir zamanlar, öyle denk gelmiş, Mikhaèl kendi ölümünden sonra oğlu İmparator erkine miras yolundan sahip olacak mı diye fal baktırmıştı; vicdanının derinliklerinde bir [kendi kendini] kınama vardı, çünkü hükümdarlığı haksızlıkla gasbetmişti, yasal mirasçıyı [tahtın yasal vârisi ve sahibi olan çocuğu] kör ettirmiş [ve Gebze hisanna kapatmış], bu yüzden gerek kendi başına gerek soyundan sırayla geleceklerin üzerine binlerce lânet çökmüştü. Gelecek bilici ağzından ancak anlaşılmaz bir söz çıkarmıştı, mamaimi demişti[281]. Gelecek bilici sonra açıklama yaptı ve şöyle dedi: "Bu anlaşılmaz sözcükte kaç tane harf varsa, senin soyundan o kadar kişi saltanat sürecektir; hemen ardından hükümdarlık gerek senin soyunun gerek Kent'in elinden gidecek". İşte bu nedenle, son zamanlara yetişip soyumuzun başına gelmiş korkunç ve dehşet verici felâketi görmüş olan, bir yeniden doğuşun hayalini kuran ve onu bekleyen, bunu en büyük içtenlikle dileyerek [günahkârlara] işkence çektiren ve sonra şifa veren Tanrıya yalvaran ve dindar insanlann aktardığı bu kehanetin [Kent'in düşmesinden sonra Osmanlının zorba egemenliği son bulacaktır kehanetinin] gerçekleşeceğini uman biz de, Tannnın başımıza getirdiği bu felâketten sonra zorba'nın yaptığı işleri yazıyoruz. Ancak, şimdi anlatımımızın bu son bölümüne yeniden dönelim.

281 Dikkat edilirse bu sözcük, kendisinin ve onun soyundan gelip de daha sonra İmparatorluk edecek kişilerin adlannın ilk harflerinden oluşmaktadır: Mikhaèl, Andronikos, Mikhaèl, Andronikos, Ìòannès, Manouèl ve Ìòannès. Doukas'ın, Ayasofya'da Patrik elinden taç giymedi diye İmparator saymadığı Kòstantinos Palaiologos'un adına bu listede yer verilmiyor.

[XLIII. Rodos şövalyeleriyle savaşta başarısızlık. Sakız'daki Cenevizlerle savaş]

1. Zorba, İstanbul'un efendisi olmasından sonraki ikinci yıl içinde, yâni dünyanın yaratılışının 6963 üncü yılında [İS 1454], Edirne'de iken, Rodos'tan frerler [papazlar] geldi ve pek çok armağan sunarak onun önünde yere kapandılar; ve yeminle berkitilmiş anlaşma yapılmasını istediler; bu anlaşma onların komşu yöreler olarak Karia ve Lykia'da ticaret yapabilmesini, keza Türklerin de Rodos'a korkusuzca [aradaki] boğazı aşarak geçebilmelerini, onlardan sevgi görerek gereksinme duydukları nesneleri oradan ve onun adalarından satın alabilmelerini sağlayacaktı; [ancak] zorba [adalarda onun egemenliğinin tanındığını göstermek üzere] kendisine haraçlar ödenmesini istedi. Elçiler ise kendilerinin bu konu hakkında yanıt veremiyeceklerini söylediler. [Muhatap oldukları] Vekilharçlar [vezirler] ise şöyle dediler: "Eğer bağımlılık vergisi ödemeyi kabul etmezseniz, o takdirde Sultanın dostluğunu sağlamanız mümkün değildir; o, bundan böyle, Ege Denizinde bulunan bütün adaların egemeni olacaktır; tıpkı Khios/Sakızlıların, Lesbos/Midilli Adası halkının, Lèmnos/Limlililerin, İmbros/Gökçeadalıların ve diğer adalıların yaptığı gibi siz de aynı şeyi yapacaksınız. Aksi takdirde yaman savaş olacaktır ve Yüce Sultan adayı [Rodos'u] ve çevresini [ona bağımlı adacıkları] mahvedecektir". Bunun üzerine cevap getiriciler şöyle yanıt verdiler: "Sultanın kullarından biri bizimle birlikte gelsin ve Büyük Üstat'la [savaşçı papazlardan oluşan Rodos Şövalyeleri toplumunun tarikat başıyla] bu konuda görüşme yapsın; eğer o razı olursa vergiler ödensin ve başka her ne verilecekse verilsin, yeter ki bu ada için yararlı olsun. Bizim ise [bu konuda, olumlu ya da olumsuz] verilecek yanıtımız yoktur". [Dediklerinin iletildiği] Zorba bu sözlerden hoşnut kaldı ve onların yanı sıra kendisinin namlı kullarından birini gönderdi; onları da yakışık alacak biçimde [hediyelerle] uğurladı.

2. Rodos'a geldiler ve Büyük Üstat Sultan'ın bildirimini iyice dinleyerek, onun kuluna şöyle yanıt verdi: "Bu ada benim değildir. Ben

de, nasıl sen kendi efendine bağımlı isen, Papa'ya bağımlıyım. Papa bana, böyle bir haracı ödememem için emir vermiştir; yalnız senin [bizimle] aynı soydan ve aynı inançtan olmayan Sultanına değil, bizimle aynı soydan ve aynı inançtan olan hükümdarların hiçbirine de [vergi ödeyemem]. İşte dediğim budur; eğer bizimle dost olmak ve benim her yıl [gidiş geliş] giderini kendim yükleneceğim bir elçi göndermemi, onun kendisine komşu ve Büyük Sultan diye hitab etmesini isterse, ne âlâ; aksi takdirde, gücünün yettiğini yapsın". Bu alaycı sözlerle, onun kulunu uğurladı.

3. Zorba bu sözleri duyup da tam bir öfkeyle dolu hâle gelince, sürekli savaş ilân etti ve [ülkesi halkından] savaşa katılmak isteyen herkesin çıkagelmesine ve alabildiği kadar [köleleştirilecek, satılacak] tutsak almasına, mümkün olduğu kadar [düşman yurdunu] yakıp yıkmasına izin verdi. Bunun üzerine [Rodos karşısındaki] Karia/Menteşe ilinde yaşayan Türklerden kimi iki dizi kürekli gemilere, kimi kendi küçük teknelerine binerek -bunların toplam sayısı 30 kadardı- karşıya [Rodos'a] geçtiler ve adanın bir bölümüne eşkıya gibi çıkarak 40 kişiyi tutsak ettiler ve aynı şeyi Kös/İstanköy adasında da yaptılar.

4. Bahar çıkageldiğinde [Sultan Mehmet] büyük bir donanma hazırladı: 25 tane üç dizi kürekli savaş gemisi, 50 tane iki dizi kürekli savaş gemisi ve 100'den fazla tek dizi kürekli savaş gemisi; bunların tümünün sayısı 180'e varıyordu. Ve Haziran ayında Gelibolu'dan çıkarak, Midilli'ye[282] geldiler; başlannda Amiral olarak Hamza vardı; Mehmed'in babasının şarapdârı olan bu kişiyi [Sultan Mehmet] bütün Yanmadanın [Gelibolu Yanmadası'nın] vâlisi ve donanmanın kaptanı [kaptan-ı derya] atamıştı.

5. [Midilli kentinde bulunan, adaya egemen Ceneviz soylusu] Bey onu iyi karşıladı; gerçekten, beni de gereken işleri yapmam [böyle vesilelerde verilmesi âdet olmuş hediyeleri sunmam, Bey ve ada halkı adına saygı ve bağlılıklarımızı ifade etmem] için ona gönderdi.

282 Lesbos/Midilli adasında, Mytilènè/Midilli kentinin limanına.

Ancak o, aslında, limanın içine girmedi, tersine kentte velvele çıkmasın diye pruvasını çevirip karşı kıyıyı işgal etti; gerçekten orada bu donanmayı alacak büyüklükte bir liman [deniz girintisi] vardı. Sözünü ettiğimiz Hamza, dürüst bir adamdı. Bey beni onun yanında yeterince sayıda armağanlarla ve benzer ziyaretlerde verilmesi âdet olmuş şeylerle göndermiş bulunduğundan, adamı ben karşıladım ve ona Sultanın kardeşiymiş gibi davrandım. [Bey tarafından, hediye olarak] Gönderilenler ipek kumaştan giysiler, 8 yün kumaş; 6 000 oymalı [üstündeki resimler kabartma bırakılarak değil, tersine, oyuk yapılmış] gümüş sikke; 20 sığır; 50 koyun; 800 ölçekten fazla şarap; 2 kile [73 kg.] iyi pişmiş ekmek; 1 kile [36.5 kg] yumuşak ekmek; 1 000 litradan fazla peynir ve ölçüye gelmez meyve idi; yardımcılarına da buna benzer sunumlar yapıldı.

6. Agiasmation'da [Ayiazmation diye okuyunuz] -gerçekten o yer bu adla anılıyordu- iki gün kaldıktan sonra yelkenlerini kanatlandırıp Khios/Sakız'a indiler. Ve orada her ne kadar aynı yolda davranmış, karşı yana geçip orada konaklamış idiyseler de Sakız halkı onlara Lesbos/Midilli Adası Beyinin yapmış olduğu gibi saygılı davranmadı. Gerçekten, Sakızlılar az bir zaman önce, Galata'nın [Ceneviz] ileri gelenlerinden biri olan Francesco Gattilusio'nun şap bedeli alacağından doğan 40 000 sikke ödenmesi talebi konusuyla ilgili olarak, zorbanın pek küçümseyici bir davranışıyla karşılaşmışlardı. Francesco'nun kendisi de donanmada bulunuyordu ve zorba [Sultan Mehmet] Hamza'ya, Francesco'nun alacağı ödenmezse, olanakları yettiği takdirde Sakız'a saldırmak, onu viran etmek buyruğunu vermişti. Ertesi gün donanma hareket etti ve karşı kıyıya, din şehidi İsidòros'a adanmış kilise yakınına geçti, orada demir attı. Sakızlılar, onları selâmlamak [hoş geldin demek] üzere birilerini gönderdiler; ve o [Hamza] bunlara zorba'nın [yazılı] buyruğunu okudu, gösterdi ve onlar buyruğu öğrenince şu yanıtı verdiler: "Bizim Francesco'ya borcumuz yoktur ve ona hiçbir şey vermeyiz; ne dilersen öyle yap". Bunun üzerine Hamza [bazı] Türkleri karaya çıkardı ve bunlardan kimi çevre köyleri talan etti, bağlara ve meyva bahçelerine za-

rar verdi, ancak kente karşı bir harekette bulunmamışlardı. Gerçekten, kent dışında kalabalık sayıda adam vardı, içeride de kalabalık sayıda silâhlı kişiler ve çabuk öfkelenir huyda, düşmanı kıyımdan geçirmeye hazır İtalyanlar bulunmaktaydı[283]. Ayrıca kenti, çok geniş ve derinliği de üç kulacı aşan çifte hendek çevrelemekteydi; limanda ise Cenova'dan gelme 20'yi aşkın gemi bulunmaktaydı; bunlann hepsi adam ve silâh doluydu.

7. Bunun üzerine Hamza, hiçbir şey yapamayacağını görerek, [adadaki, Ceneviz] Beylere, içlerinden bir ikisinin ona gelmesi ve [yanındaki] Francesco ile, üç dizi kürekli gemilerden birinde konuşması için haber gönderdi, onlann güvenlikleri konusunda da söz verdi. Bunlar da ona inanarak, iki kişi gönderdiler; yaşlılardan, Kyrikos denen Giustinias ve diğeri, genç biri. Ancak bunlar donanmaya [gemilere] gelmekteyken, yolda, hesap verecekleri için tedirginliğe düştüler [korktular] ve içlerine fenalık bastı; birbirine şöyle dediler: "Ya Türk fikrini değiştirir de verdiği güvenceden dönerse ve bizi üç dizi kürekli gemilerde [kürek çekme mahkûmu gibi] alıkoymaya kalkarsa, kim ona kötü iş yapıyorsun diye itiraz edebilir? Türklerden hiç kimse; tersine, onlann çoğu yapılan işi yiğitlik ve bilgece eylem sayacaktır". Bu düşüncelerle, donanmaya [gemilere] şimdiden yaklaşmış idiler. Ama daha yakına geldikçe içlerindeki korku da o kadar içlerinde buz kesti. [Böylece] Dizginlerini çevirip atlannı ters yöne doğru koşturmak üzere mahmuzladılar. Ancak, bağlarda ve meyva bahçelerinde bulunan kalabalık bir Türk topluluğu onlann dışanya çıkışını engelledi, üzerlerine sıçradı ve onlan yakaladı; [bu kişilerin] yanlannda bulunan Frenkler [Ceneviz askerleri] hiç mi hiç buna engel olamadı, tersine [Türkler] ok, mızrak atarak bunlan kaçırdı; o ileri gelen iki kişiyi Kaptan'ın [Kaptan-ı Derya Hamza Bey'in] huzuruna getirdiler. O da bunlan üç dizi kürekli geminin içine aldı ve demir kaldırıp yelkenlerini şişirerek Rodos'a doğru süzüldüler gittiler.

283 Mirmiroğlu çevirisinde hemen bundan sonra gelen "Kale de külliyetli malzeme ile doluydu" cümlesi, özgün metinde ve dolayısıyle Karalès'in çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride yoktur.

8. Gelip uzaktan kenti ve hepsi de [savaşa hazır] saf tutmuş büyük gemilerle dolu limanı, kentin son derecede büyük olduğunu ve Sakız'a göre sorun çıkmasına iki kat hazırlıklı olduğunu görünce, Kös/İstanköy adasına doğru denizi aştılar. Orada karaya çıktılar ve katoliklerin hisarını bomboş buldular, buldukları herşeyi yağmaladılar; ve bir bölümde yaşlı kadınlarla erkekler bulup onlara hisar halkı konusunda soru sordular. Onlar da şöyle yanıt verdi: "Öteki hisara, Rakheia denene, orası daha iyi berkitilmiş yerdir diye, göçtüler". Onları da yanlarına aldılar ve donanma Rakheia'ya geçti; karaya çıkıp çadırları kurdular ve ertesi gün hisarın teslim olmasını isteyerek [teslim olacakları] esir etmemek andı verdiler. Konuşmalarda Francesco çevirmenlik ediyordu. Ancak kaledeki frerler [savaşçı tarikat üyesi katolik papazlar] ona oklar ve mızraklar fırlattılar, hiç yanıt vermediler. Bunun üzerine Hamza, kendi komutası altındakilerin tümüyle, siperler yaparak, tırmanma merdivenleri kullanarak ve fırlatıcı gereçlerle ve diğer her türlü yöntemle hisara karşı 22 gün boyunca savaştı ve hiçbir şey kazanamayarak, pek çok [ölü] Türkü ardında bırakıp döndü; bunların kimi hisardakiler tarafından öldürülmüştü, kimi barsak hastalığından ölmüşlerdi.

9. Yolda iken Hamza, [Sakız adası eşrafının temsilci olarak göndermiş olduğu] Kyrikos ile konuştu ve uzlaşmaya vardı; iki taraf da Sakız eşrafından olan bu iki kişinin Edirne'deki hükümdara gönderilmesinde anlaştılar; bunlardan biri Kyrikos'un kendisiydi; ve sorunun çözüme bağlanması yetkisi onda [Sultan Mehmet'te] olacak ve onun kararı geçerli sayılacaktı. Sakız'a geldiklerinde de [Hamza,] bunları [Sakız adası eşrafı temsilcisi iki kişiyi] oraya [Sakız'a] evlerine dönsün diye bıraktı, bunlar da, gereğince, ona ve yanındakilere saygı davranışı gösterdiler [armağanlar verdiler].

10. Ancak, Baht, Sakızlılara asık suratla bakmaktaydı; acaba [onların başına] ne çeşit iş örüyordu? Türkler üç dizi kürekli gemilerden çıktılar ve kafayı çektiler, çevreyi rahatsız etmeye ve küfür etmeye ve başka çirkin işler yapmaya başladılar. Türklerden biri ise, oradaki kiliseye yaklaştı ve onun çatısındaki kiremitleri aşağıya atmaya ve

bunları [ayağıyla] parçalamaya girişti. [Bir] İtalyan Türkün korkusuzca [çekinmeden] kiremitleri kırdığını görünce Türkün üzerine yürüyüp vurdu, öteki Türkler de bunun yardımına koştular. Hristiyanlar, Lâtinlerle Rumlar, [olayı] görünce, kalabalık güruh hâlinde hep birden Türklere saldırdılar ve kimine kılıçla kimine odunla vurmaya başladılar. Türkler de iki dizi kürekli geminin içine girmek için kaçmaya koyuldular. Bu iki dizi kürekli gemi, Hamza'nınki idi. Hamza ise üç dizi kürekli gemilerde bulunanların gemiden çıkmasına [çarpışma başlatmasına] izin vermedi; çıkacak olanları darağacı ile tehdid etti. İki dizi kürekli gemiye doğru kaçanların kimi denizdeydi [beline kadar denize girmiş, gemiye ulaşmaya çalışıyordu], kimi geminin içindeydi [gemiye sığınabilmişti]; ama hristiyanlar arkalarından koşarak [denizdekilere] vurdular, bunu iki dizi kürekli gemiye yaklaşıncaya kadar sürdürdüler. Ve hepsi, hristiyanlar da Türkler de, iki dizi kürekli geminin bir yanına [yığılıp] ağırlık verince, onu alabora ettiler ve tepesi aşağıya gelerek onu dibe gönderdiler [geminin batmasına sebep oldular]. Bu hale yol açan açmayan bütün Türkler boğuldular; bunlardan başta geleni Hamza'nın [bir] kölesiydi ve onun tarafından çok sevilmekteydi; o kadar ki, [Hamza] ailenin vekilharçlığını buna bırakmıştı; Hamza olaydan dolayı çok üzüldü, keza adanın ileri gelenleri de. Ancak adamın iyi tabiatı ve ileri gelenlerin çabası, [iki taraftaki] öfkeyi yatıştırdı; ona [Hamza'ya] iki dizi kürekli geminin ve kölesinin değeri [birincisinin tazminat karşılığı ikincisinin diyeti], keza olayda hasara uğrayan şeylerin değeri, bir kat fazlası ile ödendi; onunla [Hamza ile] barış sağlanarak, onları barış içinde yolcu ettiler.

11. Donanma Midilli'ye [kentin limanına] geldiğinde ise, Bey [adanın Ceneviz Beyi] Hamza'yı limana girsin diye dâvet etti. Ben de Bey tarafından [kendisini temsil etmek üzere] gönderilmiştim ve onun verdiği şatafatlı ziyafeti hazırlamıştım; sonra [karadaki buluşmaları sonrasında, bir de] üç dizi kürekli gemiye girdiler ve birlikte yemek yediler; sabah olduğunda [Hamza] limandan çıkıp Gelibolu'ya doğru yelken açtı; böylece orada bulunmadığı iki aylık süreyi tamamla-

dı [sona erdirdi]; Gelibolu'dan da Edirne'ye geçti.

12. Ancak, zorba, sefer yolculuğunun başansızlığından dolayı kızdı ve ona sövdü, onu aşağıladı; şöyle dedi: "Babamın sana beslediği sevgiyi biliyor olmasa idim senin diri diri derini yüzdürürdüm". Bu sözlerle onu kovdu.

13. Bundan birkaç gün sonra ise, başka kişilerden, iki dizi kürekli gemi olayını ve boğulma sonucu ölümleri ve Sakızlılann nasıl Türklere el kaldırmış olduğunu ve onlan kılıçtan geçirdiğini öğrendi; Hamza'yı yeniden çağırdı ve öfkeyle konuşarak sordu:

-Ey Hamza, Sakızlılarca batınlan iki dizi kürekli gemi nerede?

O da yanıtladı:

- Battı (dedi), dibe gitti.

Berikiyse:

- [Açık] Denizde mi?

Hamza da:

-Hayır Efendimiz, limanın içinde.

-Bu iş kimlerce yapıldı?

-Lâtinlerce yapıldı. Türkler[den birkaç kişi] benim iznim olmaksızın gemiden çıktılar, kafayı çekip kiliselerin kapılannı ve çatılannı kınp dökmeye giriştiler; ve bunu görerek Lâtinler koşup engellemeye geldiler, onlar [bizimkiler ise] daha çok saldırdılar; kalabalık güruh onlan kovaladı ve düzensiz [kargaşa içinde] iki dizi kürekli gemiye girdiler ve geminin tek yanına yığılarak onu öylesine yana yatırdılar ki denizin içine battı [ve kendileri] sarhoşluk etkisiyle onu dengeye getiremediler, gemi battı ve hepsi birden boğuldu.

Bunun üzerine zorba Hamza'ya şöyle dedi:

- Peki bu faciayı neden bana anlatmadın?

O da [yanıtladı]:

- Senin keyfini kaçırmak istemedim. Ve zaten zarar bana geldi; ge-

mi benimdi, boğulan köleler benimdi, gemideki herşey benimdi. Neyi sana bildirmem gerekirdi, Efendimiz? Bazı Türkler de boğuldu ama hepsi ölümlük [idamlık] sorumlu idiler ve ölmeleriyle hak yerini bulmuş oldu.

Bunun üzerine Hamza yanıtlarına son verdi; zorba Sakız adasına karşı barışı olmayacak savaş ilân etti.

14. Sözü edilen Francesco da huzuruna çıktığında, zorba tarafından soruldu:

- Ey Francesco, 40 000 [altın] sikke nerede?

Gerçekten bu tutarı zorbaya borçluydu. [Böyle iken] O [sözüne devamla, şöyle dedi]:

- Git, bundan böyle borcundan ibra edildin; gerçekten, ben öyle kişiyim ki, alacağımı bir kat fazlasıyla Sakızlılardan talep edeceğim ve [ayrıca] Türklerin kanının diyetini ödemelerini isteyeceğim.

Francesco zorbanın elini öptü ve yazılı ibra [ibraname] alarak çıkıp gitti. Hamza ise Gelibolu'dan [Gelibolu'daki vâlilik görevinden] atıldı ve Pamphylia'daki Attaleia/Antalya'ya orada hüküm sürmek [yöneticilik etmek] üzere gönderildi. Sakız'a karşı düşmanlık ve barışı olmayacak savaş ilân ettiler.

[XLIV. Yeni Foça, Eski Foça, Enez'in Osmanlı egemenliğine girmesi]

1. Aynı yılda, [Tevrattaki anlatıma göre, yaratılıştan sonraki] 6963 yılının [İS 1455] 30 Haziran'ında, Lesbos/Midilli Adasının [Ceneviz] Beyi Doreno Gattilusio öldü. 1 Ağustos'ta yeni Bey, onun oğlu Domenico Gattilusio tarafından ben, yıllık olarak ödenecek vergiyi, Lesbos/Midilli adası için 3 000 [altın] sikkeyi ve Lèmnos/Limni adası için 2 325 [altın] sikkeyi vermek üzere Edirne'ye gönderildim[284].

284 Sultan Mehmet, İstanbul'daki sarayının yapımı bitmediğinden hâlâ Edirne'deki sarayda kalmaktadır.

Bu ada [Limni] zorba tarafından Lesbos Beyine [yukarıda] yazılı miktardaki yıllık verginin ödenmesi koşuluyla verilmişti; Ainos/Enez Beyine ise İmbros/Gökçeada verilmişti ve [onun tarafından da] bu ada için [yıllık] 1 200 altın sikke ödenmekteydi. Oraya vardım ve âdet üzere Sultanın önünde yere kapanıp elini öperek yemek bitinceye kadar karşısında oturdum ve [yeniden] yere kapanarak ayrıldım gittim. Ertesi gün ise altın sikkeleri aldım ve gidip onları vezirlerden birinin eline teslim ettim. Vergileri alıp, bana şöyle sordular:

- Midilli Beyi nasıldır, iyi midir?

Yanıtladım:

- İyidir ve sizi[n elinizi] öper.

Onlar ise:

- İhtiyar olanı, katolik Beyi soruyoruz.

Ben yeniden [yanıt verdim]:

- O öldü, bugün [ölümünden sonraki] 40. gündür. Şimdiki Bey onun oğludur, [babası tarafından] Beylik tahtına geçirilmesi 6 yıl önce olmuştu. Babası yatalak olup yattığında hükümdarlığı ona vermişti, o da Sultanın önünde secde etmek [biat gösterisi yapmak] üzere bir iki kez İstanbul'a gelmişti.

Onlar da [şöyle] dediler:

- Bırak bu dediğini. Gün, bugün oldu; gelip de hükümdar sıfatını en yüce hükümdardan [Sultandan] almadıkça Lesbos/Midilli [adasının] hükümdarı diye sayılmaz. Ona dön ve onu alıp gel. Başka türlü olursa, gelecek ne gösterecektir, görür.

2. Ben ise Midilli'ye [Midilli kentine] döndüm ve Bey ile ileri gelen kişilerden, Latinlerden ve Rumlardan, birkaçını [yanıma] alıp, umutlarımızı Tanrıya bağlayarak, adadan çıktık ve Çanakkale Boğazı'nı aşarak Edirne'ye geldik. Sultan ise veba felâketi nedeniyle bir yerden ötekine geçiyordu; gerçekten o sırada Gelibolu Yarımadası'nda olsun bütün Trakya'da olsun bu hastalık salgın hâlindeydi; bu bula-

şıcı hastalık o kadar yaygındı ki pek çok cenaze gömülmeden üç yol kavşaklarına atılıyordu; ancak [Edirne'de] Sultanın Filibe'ye gitmiş bulunduğunu öğrenerek biz de [oraya gittik ve] orada ise Sultanın iki gün önce ayrılmış bulunduğunu öğrendik, çünkü orada da gerçekten hastalık belâsı vardı; ve [Sultan] Sofya taraflarına doğru seferber olmuştu; biz de Filibe'den yola çıkıp aşılmaz dağları aşarak üçüncü günde İzladi denen o Bulgar kasabasına geldik. Zorba, yanında ordugâhıyla, orada kalmaktaydı. Geldik ve pek çok armağanla soylu yöneticilerin[285], Mahmut Paşa ile Seydi [Seyyid] Ahmet Paşa'nın huzuruna çıktık; ertesi gün de Sultana görünmemiz vâki oldu; ve Midilli Beyi Sultanın elini öperek, dışarıya çıktık. Daha ertesi gün, bizim Beyimize zorba tarafından, soylu yöneticiler aracılığıyla bildiri iletimi gerçekleşti; buna göre, [Sultan] Thasos/Taşoz adasını istiyordu ve bu talebi onun [Bey] tarafından kendisine hediye verilmesi için idi [düzgün ifadeyle: Sultan, Bey'in Taşoz adasını kendisine "hediye" etmesini taleb ediyordu]. Lesbos/Midilli Beyi ise ona itiraz etmek ya da lâf söylemek durumunda olmadığından, adayı armağan etti. Bir sonraki gün başka ileti geldi, buna göre ödenmekte olan yıllık verginin bir kat arttırılması isteniyordu. Midilli Beyi ise bu halden dolayı bunalma duygusu ile, hesap vererek kendini savundu: "Bütün Lesbos/Midilli'yi almak istiyorsa alsın; ada onun egemenliği altındadır; ama talebi benim gücümün üzerindedir. Ancak, efendilerim, bana yardım eli uzatmanız için yalvarırım". Bunun üzerine vekilharçlar [vezirler] zorba'dan ricada bulundular; bir diğer 1 000 [altın] sikke [yıllık vergi tutarına] eklendi ve fazlası istenmedi; böylece yıllık ödenen 3 000 sikke 4 000 oldu. Bunun üzerine ona [Midilli Beyine] altın sırmayla işlenmiş giysi [kaftan] ve bize ipekliler giydirildi; yeminle berkitilmiş belge hazırlanarak, oradan

285 Özgün metindeki patrikios sözcüğünü, Karalès, çağdaş Yunancaya arkhontas (bey, başkan, hükümdar, ileri gelen) diye; Mirmiroğlu ise Türkçeye vezir diye çevirmiş. Her ikisi "mealen" çeviri olarak doğrudur. Ancak aslında patrikios sözcüğü Romalılardaki patricius ünvanından yâni "soylu" sayılan patrici sınıfı mensuplarını anlatan sözcükten gelir. Her zamanki gibi yüzde yüz özgün metni yansıtan çeviri vermek çabasıyla ben burada "soylu yönetici" karşılığını kullandım.

ayrıldık ve 13 gün sonra Lesbos adasına indik; hepimiz mel'unun ellerinden[286] kurtulduğumuz için Tanrımıza şükrediyorduk.

3. Daha önce söylemiş bulunduğumuz üzere, zorba da, küçük bir donanma hazırlamıştı: 10 üç dizi kürekli gemi ve diğer 10 tane iki dizi kürekli gemi; ve biz Filibe'de iken, yakışıklı bir genç olan komutan Yenouzès/Yunus adlı kişiyi Gelibolu vâlisi ve donanmaya büyük imrahor [kaptan-ı derya] atamıştı; o da hepsiyle [komutasındaki gemilerin tümüyle] Çanakkale Boğazı'ndan Sakız adasına yelken açmıştı. Troas yöresine gelip de Troas'dan başlayarak yelkenlerini kanatlandırınca, ağır [şiddetli] bir fırtına gördü, esintinin uğultusu çoktu, rüzgâr kuzeyden esiyordu ve denizi güçlü biçimde dalgalandırıp binenleri gemilerle birlikte başka yoldan [rotadan] gitmeye zorluyordu; [gemilerin] 20'sinden 5'i battı ve 2 tanesi kıyıya vurup parçalandı. Kaptan-ı Derya Yunus'un baştayfası ise, bu çeşit deniz yolculuğu kargaşalarında ve sıkıntılarında deneyimliydi; bu kişi İspanyol soyundan Lâtin idi; pruvayı [geminin önünü, yâni gidiş yönünü] çevirdi, dalgaların [gemiye] çarpmasını yumuşattı ve dümeni ustaca kullanarak dalgaları yarıp açık denize süzüldü. Ve Sakız adasını batı yanından aştı ve o günün bütünü boyunca [yol alıp] Kyklad adalarını geçerek, gece sırasında durgunluk hâsıl olduğundan [deniz durgunlaştığından], sabah vakti Sakız'ın doğuya bakan yanına varmış oldu ve bunun o ada olduğunu tanıyarak Tann'ya ve onun peygamberi Muhammed'e şükür ilâhileri gönderdiler. Ey Tann Takdiri'nin dipsiz [hikmetine akıl erdirilmez] derinliği! Böylesine fırtınada ve denizin zorlu kargaşasında nasıl oldu da gemi batmadı? Ama, bizim günahlarımız sebebine zorba'nın çömezi kurtuldu. Sadece Yunus'un gemisi rotasından çıkmıştı, ötekiler ise [böyle bir hal dahi olmadan] kurtulup Midilli [kentinin] limanına ulaştılar. Komutanları hakkında [ona ne olduğunu bilen var mı diye] soru sorduklarında, bu yörede hiç görülmüş olmadığını öğrenince, endişeli bir bekleyişe girdiler.

286 Mirmiroğlu, özgün metindeki alastòr (=kötü işler yapan rezil herif, mel'un) sözcüğünün doğru çevirisini vermekten çekinmiş; burada "padişahın elinden" demiş. Çevirisinde, özgün metnin bu gibi, Türkleri kızdırabileceğini düşündüğü pek çok ifadesini çarpıtmış, törpülemiştir.

4. Bunun üzerine, günün akşamüstü zamanı şimdiden gelmiş olduğunda, Sakız tarafından, iki dizi kürekli bir geminin yelkenleri görüldü. Bu iki dizi kürekli gemi, Midilli'nindi; oranın Beyinin kardeşi tarafından Sakız'a, eğer batı yönünden Katalanlann korsan gemileri yaklaşacak olursa komşulan olan Türklere yardım etsinler ve onlan korusunlar diye haber iletmek için gönderilmişti. Aslında önceleri [eskiden] bu bildirimin yapılması Lesbos/Midilli'nin [adayı yönetenlerin] yükümlülüğü idi; çünkü korsanlann baskınını zamanında haber vermezlerse bundan dolayı Türklerin uğrayacağı zaran karşılayacak miktan Lesbos/Midilli'lilerin kendileri onlara [Türklere] ödemek zorunda idiler; bu yükümlülüğün [kapsadığı alan yönünden] sının ise Bergama'nın ırmağından [Bergama yanıbaşından geçen Kaikos/ Bakırçay, daha doğrusu bunun Çandarlı Yanmadası güneydoğu yanıbaşındaki ağzı kasdediliyor] şimdi Makhramion [Türk ağzında: Behramkale] denen Assos kentine kadar idi [burada görülebilecek korsan gemilerini Lesbos/Midilli'liler, çevredeki yerleşimlere haber verecekti]. [Sözü geçen] İki dizi kürekli gemi limana girdiğinde, [ufukta] başka yelkenli de belirdi; bunun yelkeninin çok geniş ve kırmızıya boyanmış olduğu görülünce, [Türkler] onun kendi komutanlannın gemisi olduğunu anladılar ve sevindiler. [Yunus Bey] Limana girdi ve karada çadırlannı kur[dur]up dışarıya çıktı; çok çalkantı ve fırtınadan dolayı [dinlenmek gereksinmesinde olduğundan] dinlendi. Beyin erkek kardeşi Niccolo Gattilusio hazretleri de büyük bir karşılama töreni düzenlemiş olduğundan, kaleden çadırlara indi ve kısa bir süre oturup döndü. Bunun üzerine [saygı eksikliği gördüğüne kızdığından] hilebaz mel'unun çömezi [Yunus] onun aleyhine hile düzenleri kurmaya başladı ve şöyle dedi: "Benim ardından izleyerek buraya kadar geldiğim iki dizi kürekli gemi, benim malımdır; onun içindeki kadın da benimdir"[287]. O geminin içinde,

287 Geminin korsan gemisi olduğunu; kendisi onun peşine düştüğünde fiilen gemiyi ele geçiremese ve gemi bir limana sığınsa bile o zamanın savaş hukuku kurallan gereğince geminin ve içindekilerin kendi malı sayılması gerektiğini; dolayısiyle o gemi içinde bulunan, birazdan sözü edilecek soylu kadının da hukuken kendi malı ve kölesi olduğunu söylemektedir. Oysa, Doukas'ın verdiği bilgiye göre gemi korsan gemisi değil, Lesbos/Midilli Beyinin çevrede Katalan korsanlar var haberini iletmek için gönderdiği bir gemidir.

Sakız adası eşrafının hanımlarından en şanlı, yanında pek çok bezek [mücevher] ve altın ve gümüş bulunan biri de vardı. "Eğer siz-ler benim Efendimin dostu iseniz, bu kadını bana teslim edersiniz; aksi takdirde hemen şu saatte bu halleri Büyük Emîr'e [Sultana] yazarım". Berikiler [gemideki Midillililer] ise yanıt verip şöyle dediler: "Söylediğini anlayamadık. Bizim başka gereksinmelerimiz [korsanları haber verme yükümlülüğünü yerine getirme gereksinmemiz] için bu iki dizi kürekli gemi bizim tarafımızdan Sakız'a gönderilmiştir; sozünü ettiğin soylu kadına gelince, nice zamandır burada yaşamaktadır". Gerçekten de o hanım [Sakız'a egemen, Ceneviz] Beyin kaynanası idi ve kendisinin [Cenova'dan] ayrılıp çıkması gerektiğinde onu da kendisinin eşi ve onun kızı olan hanımla birlikte yanında gelmeye davet etmişti. İşin doğrusu ve gerçek buydu. Komutan ise bunları dinledi ve inanmayarak kendi dilediği gibi Emîr'e [Sultan Mehmed'e] yazı yazdı.

5. Ve [Yunus Bey] oradan ayrılıp, Yeni denen Foça'ya [Yeni Foça, Yenice] geldi ve memleket eşrafına, podesta'ya [oraya egemen Cenevizlerin baş yöneticisine] dışarıya çıkıp kendi huzuruna gelmeleri için haber gönderdi. Onlar ise daha bu bildiri kendilerine ulaşmadan çıktılar ve huzura geldiler. Komutan [Yunus Bey] onlara zorbanın fermanını gösterdi ve okudu; orada yazılı olduğuna göre eğer hisar kentçiğini kendi rızalarıyla vermezlerse tümü birden tutsak [köle] edileceklerdi ve kent yerle bir edilecekti. Kentliler [eşraf ve podesta] ise hiç söz etmeden, cevap yetiştirmeden memleketi teslim ettiler [31 Ekim 1455]; [Türkler ise] içeriye girdiler ve orada Ceneviz tâcirlere ait olarak bulunan gereksinme malları diye ne varsa onları [talan edip] üç dizi kürekli gemilere koydular. [Yunus Bey,] Kentlilerin tümünü ise sayıları 100 kadar olan küçük oğlanlar, kızlarla birlikte kayda geçirip [tutsak aldı], hisar kentçiğinin muhafızı olarak Türklerden birini atadı ve orada 15 gün kalıp [Tevrat'ta anlatılanlara göre yaratılıştan sonraki] 6964 yılının [İS 1455] 15 Kasımında üç dizi kürekli savaş gemileri [oradan] çıkıp gitti.

6. Üç dizi kürekli gemiler Gelibolu'ya varınca komutan, Sultanın İs-

tanbul'a geçtiğini öğrendi ve o da atına binip tutsaklarla [köle edilenlerle] çocuklar yanında olarak yola çıktı. Sultan da tâcirleri görüp onlann Ceneviz olduklannı öğrenince, satılmalannı buyurdu; öyle de oldu [buyruğu yerine getirildi].

7. Lesbos/Midilli [Adası] Beyi ise Midilli'ye [kente] gelip de kendi kardeşinden olan biteni, komutanın [Yunus Bey'in] kendi kaynanasının [Beyin kaynanasının] Sakız adası soylu hanımlanndan biri olarak kendisine teslim edilmesini talep ettiğini vesaireyi öğrenince, bu konu hakkında açıklama yapıp hesap verici kişi diye beni gönderdi. İstanbul'a geldim ve vezirlerle komutan Yunus'un karşısında konuştum ve yemin ederek, bütün gerçeği söyledim ve Yunus da yemin ederek hep yalan söyledi; ona hak verdiler ve beni haksız buldular. Ardından Sultan şu iki şeyden birini seçmemizi buyurdu: ya 10 000 altın sikke ödeyecektik ya da savaş olacaktı. Ben böylesine haksızlığa karşı çıktım [itiraz ettim], o [Sultan] emir verip kimseye bildirmeden kullanndan birini gönderdi; bu kişi, Lesbos/Midilli Beyine ait olan, Eski denen Foça'ya [yaratılıştan sonraki] 6964 yılının [İS 1455] 4 Aralığında geldi ve orayı işgal etti. Bunun üzerine, zorba, Foça'nın düştüğünü öğrenince, beni bıraktı ve dâvayı durdurdu [bana karşı yalancılık iddiasıyla kovuşturma sürdürmedi].

8. [Sultan Mehmet] Haziran ayının 24'ünde İstanbul'dan ayrıldı ve Ainos/Enez'e vardı ve onu zaptedip oğlan ve kız çocuklannı alarak Edirne'ye döndü. Enez Beyi ise o sırada Samothrakè/Semadirek adasında kalmaktaydı[288].

288 Doukas eksik bilgi veriyor. Sultan Mehmet, 1456'da, Enez'i almak üzere sefer başlatıp, Yunus Bey komutasındaki donanmayı göndermiş, donanma Enez önüne gelmiş, Fâtih'in kendisi de orduyla Edirne'den yola çıkıp Enez hisarını karadan kuşatmıştı. Yunus Bey (Has Yunus Bey diye bilinir) 1473'de Fâtih'in gazabına uğrayıp idam edildi ve cenazesi, Enez'de surlann dışında eski bir Bizans kiliseciğinden bozma bir türbeye gömüldü. Hisar, Dursun Bey'in Tarih-i Ebul Feth adlı yapıtında anlatıldığına göre, top atılmadan teslim olmuştur.

[XLV. Limni Adası halkı Osmanlı egemenliğine alınmak için başvuruyor ve alınıyor. Adayı geri almak isteyen Cenevizlere halk direniyor ve onları kaçırtıyor. Mehmed'in Belgrad seferi; kent düşmek üzereyken Hunyadi Yanoş tarafından kurtarılıyor. Papa'nın gönderdiği donanma adaları işgal ediyor ve Osmanlı donanması başarısız kalıyor. Mora seferi ve yarımadanın zaptı. Sakız'ın zaptı. Kazıklı Voyvoda'ya karşı başarısız sefer]

1. Bahar başladığında, zorba, Sakız adasına karşı büyük bir donanmanın oluşturulmasını buyurdu. Sakızlılar bunu öğrenerek elçiler gönderdiler ve pek çok pazarlıktan sonra [batmasına neden oldukları] iki dizi kürekli savaş gemisi ve onunla birlikte yitirilen Türkler nedeniyle [tazminat olarak] 30 000 altın sikke vermeye ve yıllık vergi diye 10 000 [altın sikke] ödemeye râzı oldular. Sözde barış yapmış olarak ayrılıp gittiler.

2. Limnililer ise onların başı [adanın Ceneviz Beyi] Niccolo ile anlaşamadıkları için kendi ileri gelenlerinden birini gizlice gönderip zorbadan [Sultandan] adayı yönetmek üzere bir kulunu yollamasını dilediler. O da kabule amâde olarak bunların sözlerini dinleyip, o sırada Gelibolu vâlisi olan Hadım İsmail'i çağırdı; gerçekten, Yunus [Gelibolu vâliliğinden] uzaklaştırılmıştı ve Karia ilini yönetmekteydi; İsmail de imrahor [donanma imrahoru=kaptan-ı derya] ve Gelibolu vâlisi olarak onun yerine geçmişti. [Sultan] Ona, Lèmnos/Limni adasına üç dizi kürekli savaş gemileriyle gitmesini ve adayı âdil biçimde vâlilik ve yöneticilik etmek üzere kulu Hamza'ya teslim etmesini buyurdu.

3. Bunları yapınca, Lesbos/Midilli Beyi kendisine ait iki dizi kürekli gemilerden birini, kaptan-komutanlığında Ìòannès Phountanas ile Spinetas Kouloumpotos'un bulunduğu yüz ya da daha fazla askerli bir gemiyle [savaş gemisiyle] birlikte gönderdi; bu kişilerin görevi, Limnililerin yaptıkları işten [adayı Türk yönetimine sokmaktan] pişman olup olmadıklarını öğrenmekti ve onlara yumuşak muamele

ederek ve tatlı sözlerle ve [yapacakları] andlaşmalarla yeniden bu adanın onun egemenliğine geri dönmesini sağlamaktı; eğer olmazsa, onun kardeşi Niccolo'yu -gerçekten, bu kişi Palaiokastro/Eski hisar içinde kalmaktaydı- alarak geri döneceklerdi; ancak o kişiler [komutanlar] öyle davranmayıp tersine dışarı çıkıp silâhlı çatışmaya girdiler. Limnililer de [surlardan] at üzerinde dışarıya çıkıp -500 kadardılar- onları hezimete uğrattılar ve [bazılarını] kıyımdan geçirdiler, [bazılarını] denize kadar kovaladılar ve onları boğdular [öldürülmemek için denize atlayıp boğulmalarına yol açtılar]; sırf ellerini kullanmakla da 40 kadarını tuttular. İki dizi küreklide ve [diğer] gemide olup da geriye kalanlar, Niccolo'yu alıp Lesbos/Midilli'ye döndüler.

4. Beş gün geçince de İsmail, yanında yeni vâli Hamza'yı getirerek Limni'ye geldiğinde, olan biteni öğrenip Limnilileri övdü; [onların tutsak ettiği] Lesbos/Midilli savaşçılarını ise zincire vurulmuş olarak alıp, [Tevrat'ta anlatılanlara göre yaratılıştan sonraki] 6964 yılının [İS 1456] Mayıs ayında, Gelibolu'ya döndü.

5. Zorbaya Limni'de olanları bildirdiğinde, [Sultan Mehmet] Lesboslulara ve Beye [adanın Ceneviz Beyine] karşı gazaba geldi, [ama başka işi vardı:] ağır donanımlı orduyla ve çok sayıda kuşatma gereciyle Belgrad üzerine vardı. Oraya geldiğinde ise taş fırlatıcılarla [taş gülle fırlatan toplarla] surları yıktı; ırmakta [Belgrad'ın yanıbaşından geçen ve tam orada Sava ile birleşen Tuna'da] da 60'ın üzerinde gemisi vardı; böylece savaş kötüleşti [sertleşti], öyle ki Türkler [surlardan] içeriye girdiler ve talana başladılar.

6. O sırada, daha önce sözünü etmiş bulunduğumuz Yankos [Hunyadi Yanoş] ırmağı geçip tam o günde vardı [yetişti] ve içeriye girip onları kovalayarak, kimini kılıçtan geçirdi, kimini yaraladı, çoğunluğunu ise kentten sürüp çıkardı. Kendisi de çok sayıda askerle kapıdan çıkıp, bütün savaş [kuşatma] gereçlerini aldı [zaptetti]. Ve birçok Türkü öldürdü; öyle ki zorba'nın kendisi dahi bacağından yaralandı; sonunda kentin içine döndü ve [fırlattırdığı, ucuna yanar paçavra takılmış oklarla?] Türklerin gemilerini ateşe teslim etti. Zor-

ba da yenilmiş olarak Edirne'ye döndü ve ertesi yıl yeniden Belgrad'a sefer edeceği tehdidinde bulundu. Bunlar aynı yılın Temmuz ayında olanlardı.

7. Ağustos ayında ise, Lesbos Beyi tarafından verilen yıllık vergiyi götürmek üzere ben gönderildim. Bunu [parayı] verdim ve Limni'lilerin hain diye teslim ettiklerinin özgür bırakılmalarını istedim; [Sultan] onları vermek istemedi, üstelik onların kafalarının kesilmesini buyurdu; o kişiler aslında Edirne'de hapsedilmiş idiler. Ancak onları öldürülecekleri yere götürdüklerinde, zorba fikrini değiştirdi ve bu kişilerin satılmalarını emretti; ve onlar [kurtulmalık bedeli olarak] 1 000 altın sikke karşılığında satın alındılar.

8. [Yaratılıştan sonraki] 6965 yılında [İS 1456], Roma'dan, Aquilia Patriğinin komutası altında 11 tane üç dizi kürekli savaş gemisi yola çıktı; bunlar Papa Callistus tarafından, Türklere yakın yerlerdeki adalara, [yâni] Rodos, Sakız, Lesbos/Midilli, Limni, İmbros/Gökçeada, Samothrakè/Semadirek ve Thasos/Taşoz'a yardım için gönderilmişti. Gemiler, [adaya egemen savaşçı papaz şövalyeler tarikatının ona bağlı olması dolayısiyle] Papa'nın yönetiminde bulunan ve Türklere vergi ödemeyi reddeden Rodos'a indiler. Rodos'tan yola çıkıp Sakız'a geldiler ve Türklere vergi verilmemesini, tersine onlarla savaşmanın yeğlenmesini [adaya egemen Ceneviz Beylerden] taleb ettiler. Ama onlar ikna olmadılar; Lesbos'ta da aynı şey oldu ve oradakiler de öyle davrandılar. Lesbos/Midilli adasından sonra Papa'nın, Katalanların gemileri ve korsanlara ait diğer gemiler bir araya geldiler, sayıları 40 kadar oldu, Limni adasına yanaştılar ve adayı zaptedip Semadirek'e geldiler; ve onu da alarak Taşoz'a yöneldiler. Ve adalarda muhafızlar yerleştirerek ve iyice güvenlik önlemleri alarak Rodos'a döndüler. Bunun üzerine zorba olanları öğrenerek bütün bu hallerin nedenini Lesbos Beyine bağladı; ve ona karşı sürekli savaş açarak, ağır donanımlı bir donanmayı Ağustos ayında, İsmail komutasında olarak, Lesbos/Midilli adasına gönderdi. [İsmail ise, adanın kuzey yanındaki] Methymna'ya gelip pek çok yöntemlerle ve savaş gereçleri kullanarak, taş gülle atıcılarla ve merdivenlerle ve sur

altında lâğım kazdırmakla iş yaptığı halde hiçbirşey beceremedi, tersine üstelik kendi adamlarından pek çok kişi yitirdi ve böylece bir şey gerçekleştiremeden geri döndü.

9. [Yaratılıştan sonraki] 6966 yılında [İS 1458], Mehmet Peloponnèsos'taki [Rumların son İmparatoru Kònstantinos'un kardeşleri ve eskiden ona, şimdi kendisine bağımlı olan] despotlara kullarından birini şu dehşet verici kesin söz [*ultimatum*] ile gönderdi: "Sizler, kendi rızanızla, yıllık vergi olarak bana 10 000 altın sikke ödemeyi üstlenmiştiniz; ama şimdi görüyorum ki beni küçümsüyorsunuz ve andlaşmaları çiğniyorsunuz. Şu ikisinden beğendiğinizi seçin: ya bana borçlu olduğunuz şeyi ödersiniz ve sizinle bizim aramızda sevgi [dostluk] olur, ya da egemenliğiniz altındaki yeri tez zamanda benim egemenliğime bırakıp oradan çıkarsınız". Ve gerçekten borcun tutarı üç yıllık vergiye ulaşmıştı.

10. O yıl, Kuman'lar [doğrusu: Akkoyunlular] tarafından, Armenia bölgelerinde ve Kolkhis'e [Gürcistan'a] komşu yerlerde egemenlik sürmekte olan Uzun Hasan tarafından fasa fiso taleplerle cevap alıcılar [elçiler] gönderildi; bunların söylediğine göre [Akkoyunlu'lara] ödenmesi gereken vergi 60 yıldan beri ödenmiyormuş; ona, atları için yılda 1 000 eyer takımı ve 1 000 heybe ve 1 000 yular[289] verilecekmiş, bunları, onun [Mehmed'in] babası her yıl berikinin [Uzun Hasan'ın] babasına vermek için anlaşmış imiş. O da [Sultan Mehmet de] şöyle yanıt verdi: "Huzurla gidin, ve ben kendim gelecek yıl oraya gelip borcumuzu sunacağım".

11. Zorba da, o kış, Kent'in ucunda [güneybatı köşesinde] Altın Kapı denen hisarı yaptırmaya başladı; bunu [1390'lardaki İmparator] Yaşlı Ìòannès yaptırmak istemişti ve zorbanın dedesi [doğrusu: dedesi Çelebi Mehmed'in babası] Bayazid onu engellemişti.

12. Yaz gelince ve kendi ordularını toplamış olarak, Peloponnèsos/Mora'ya saldırdı ve ilk olarak Korinthos kıstağını savaşsız [dire-

289 Buradaki kephalodesmia (=baş bağları) sözcüğünü, Mirmiroğlu, yular diye çevireceğine, atlara sarık takılırmış gibi, sarık diye çevirmiştir!

niş görmeksizin] ele geçirdi. Despot'lar olayı öğrenince, bunlardan Thòmas eşi ve çoluk çocuğu ile İtalya'ya gitti; Dèmètrios ise nzasıyla[290] teslim oldu ve zorba'nın önünde secde etti. Bütün Mora'yı zaptedip komutanlar ve baş yöneticiler atayarak, o [Mehmet], hızla Edirne'ye doğru hareket etti; yanında, bütün aile halkıyla birlikte Dèmètrios'u, onun yanı sıra saray halkını ve bütün Akhaia'nın, Lakedaimòn'un ve [Mora'daki] diğer illerin sözü geçenlerini ve refahta olan kişilerini götürmekteydi. [Mora'daki] Arnavutlann eşrafına gelince, onlann tümünü kılıçtan geçirdi, Monembasia dışında hiçbir hisan [düşürülmemiş] bırakmadı ve onu da [adı geçen hisann esirgenmesini] istemiyerek ve niyeti öyle olmaksızın yaptı. Denizden ise, üç dizi kürekli savaş gemilerini düşmanlanna saldırttı, Ege Denizinde Kyklad adalan arasından geçirerek sayısı 180'e varan iki dizi kürekli ve üç dizi kürekli gemilerini gönderdi, hiçbir yarar sağlayamadı. Mora'dan yaklaşık 2 000 aileyi ve [aileleriyle olmaksızın] aynı sayıda çocuğu göçürdü; çocuklan yeni devşirilmişler [yeniçeri] ordusuna kaydettirdi, aileleri ise Kent bölümüne yerleştirdi.

13. O, kışı Edirne'de ve İstanbul'da geçirip son derecede büyük bir gemi yaptırdı ve Kent içinde Bestiopratèrio [Giyim pazan] denen ve Farsçadaki adı Pezestanion [Bez-istan, Bedesten] olan bir seyirlik yer[291] inşa ettirdi.

14. [Yaratılıştan sonraki] 6969 yılında [İS 1461] ise 200 tane üç dizi kürekli yahut iki dizi kürekliden ve 10 tane savaş gemisinden [kalyondan] oluşan bir donanma yaptı. Yazın Boğaz'ı [İstanbul Boğazını] aştı ve Bithynia'daki Bursa'ya geçti; niyetinin ne olduğunu kimseye bildirmiyor, sezdirmiyordu[292].

290 Özgün metindeki ekòn sözcüğünü, Mirmiroğlu'nun, sanki akòn imiş gibi, istemiyerek diye çevirmesi herhalde dalgınlık eseridir.

291 Doukas'ın burada theatron derken tiyatroyu kasdetmediği, seyre değer yapıyı kasdettiği açıktır.

292 Mirmiroğlu çevirisi: "Yazın *kimsenin malumatı olmadan, kimse hissetmeden Boğaz'ı geçerek* Bithynia'nın Bursa şehrine geldi" (!).

15. Tuhaf bir şey anlatacağım; onun fıkıh hocası, o zaman var olan hâkimlerin en yüksek rütbelisi, Sultanla arasında oluşturduğu yakınlıktan ve Sultanın da ona gösterdiği saygıdan cesaret alarak, Sultana sâdece şunu demeye cür'et etti: "Efendimiz, bu saf saf askerler, karada ve denizde hazırladığın bu güç, nereye götürülsünler diye buyuracaksın?" O ise buna kızgın bakarak şöyle dedi: "Ey nâfile kişi![293] Bil ki eğer sakalımdan bir kıl benim sırrımı öğrenecek olsa onu kopanp ateşe atardım". Adam böylesine sır saklayıcı ve öfkeliydi.

16. Hepsi korkmuştu: Lykostomion'daki[294] Ulahlar, hatta [Kınm'daki, o zaman Ceneviz yönetiminde bir kent olan] Kefe'de, Trabzon'da ve Sinop'ta, Ege Denizi adalannda, Rodos'da ve onun yöresindeki adalarda, Sakız'da ve Lesbos/Midilli'de'de yaşayanlar; haraç ödüyor da olsalar, onun [Sultan Mehmed'in] günü gününe uymazlığını bildiklerinden [bizim üzerimize yürüyecek olmasın diye] dehşete düşmüşlerdi.

17. Sultan ise Bithynia'dan [oradaki Bursa'dan] aynlıp Galatia Ankyra/Ankara'sına[295] geldi; ve orada çadırlan kurdurduğunda, Sinop Beyi oğlunu çok bol armağanla [Sultanın huzuruna] gönderdi ve [o da] bunu [Sultanı] karşılayıp onun önünde kullara özgü biçimde secde etti. O [sultan] ise onu hoşnutlukla huzuruna kabul etti, onun babasına şu iletiyi gönderdi ve onu haberci olarak uğurladı; söyledikleri özetle şöyleydi: "Babana bildir ki Sinop'u istemekteyim; ya kendisi onu bana özgürce [kendiliğinden] teslim eder ve ben de sevinç duyup ona karşılık olarak Filibe ilini veririm [Filibe'de Sancak Beyi olur]; ya da tez zamanda [üzerine] gelirim". Donan-

293 Doukas'ın kullandığı outos sözcüğünü, hiç kişi, adam sayılmayacak kişi vb. sözcüklerle de çevirebiliriz: Ou-tos, yok, değil anlamında ou ve şey anlamında ti'nin eril biçime getirilmişi tos. Karalès sözcüğü anlamamış, "Hoca hazretleri" (!) diye çeviri veriyor. Mirmiroğlu'nun anlayıp anlamadığı belli değil; "Behey adam!" çevirisini vermiş.

294 Lykostomion (=Kurt ağzı yeri) Tuna deltasındaki bir limanın Rumlarca kullanılan adıdır.

295 Böyle diyor çünkü Simav kuzeybatı yakınında bir diğer Ankyra/Ankara daha vardı (şimdi Boğazköy).

ma ise Karadeniz'i geçerek gelip Sinop'a [kentin önüne] varmıştı. Sinop Beyi İsmail'in oğlu ise, babasının huzuruna geldi ve zorba tarafından söylenenlerin hepsini ona bildirdi. Zorba da, donanmanın Sinop'a sefer edişinin gerçekleştiğini öğrenince, kendisi dahi karadan oraya doğru yola koyuldu. İsmail ise şaşkın kalıp Sinop'tan çıktı ve onu karşılayıp kullara özgü biçimde önünde secde etti; [Sultan] onu kucaklayarak karşıladı; onun bütün hazinelerini almasını - keza atlarını ve katırlarını ve develerini ve hazine sandıklarına konmuş olarak sahibi bulunduğu diğer her şeyi- ve hiç kimsenin ona ait olanlara dokunmamasını buyurdu. Sinop'da işleri iyice düzene koydu ve baş yönetici olarak kullarından birini yetkilendirip, kendisi Armenia'nın daha içerisine doğru yola çıktı.

18. Daha önce sözünü ettiğimiz, İran sınırına egemen Uzun Hasan ise, zorba ile baş edebilecek gücü olmadığından, kendi adamlarıyla yukarı dağlardaydı. [Sultan Mehmet] Armenia'yı geçerek ve Phasis Irmağı'nı [Pasinler Çayı'nı] aşarak o ülkeleri zaptetti; gücünün yetmeyeceklerinin ise ötesinden dolandı; ve Kafkas Dağlarına [Doğu Karadeniz Dağlarından söz etmeliydi] çok zahmetle ve gerekli levazımdan yoksun olarak tırmandı ve Kolkhis'liler ülkesine indi.

19. Ve Trabzon'a vararak Trabzon İmparatoruna, şu ikisinden hangisini yeğ sayıyorsa onu seçmesi için haber gönderdi: ya kendisine zarar gelmeden, malvarlığını, hazinelerini, gümüşünü, altınını, tuncunu ve diğer her türlü nesnelerini, erkek ya da kadın kölelerini ve diğer her çeşit taşınır mallarını alıp giderek egemenliği zorbaya bırakacaktı; ya da egemenliğiyle birlikte bütün bunlardan ve canından yoksun kalacaktı. İmparator bunları dinleyince de tüm aile halkıyla birlikte çıkıp [Sultanın önünde] secde ettiler. Gerçekten, donanma hayli günler öncesinden Sinop'tan Trabzon'a yelken açmıştı, ancak ona karşı her gün savaş yürütmesine rağmen zorba karadan çıkagelinceye kadar hiçbir sonuç elde edememişti[296]. İmparator

296 Mirmiroğlu çevirisi (s. 211): "Donanma ise Sinop'tan Trabzon'a gitmek için çok gün evvel çıkmış olduğu halde, her gün [kiminle ? Umar] harb etmekte olduğundan, Trabzon'a varmamıştı" (!).

ise eşi ve evlâtlanyla birlikte çıkıp secde etti; bu da, David Komnènos idi, Alexios Komnènos'un oğlu ve daha önce tahtta bulunan Ìòannès Komnènos'un kardeşiydi. [Sultan Mehmet] Onu diğer amcalan ve yeğenleriyle ve sarayın ileri gelenleri ve soylularıyla ve onlann bütün soyu sopuyla birlikte, her birinin taşınmazlar dışındaki bütün malvarlıklannı yanında götürmesiyle, İstanbul'a, üç dizi kürekli gemilerle gönderdi. O ise Trabzon işlerini iyice yönetip [düzene koyduktan sonra] geriye döndü; [İstanbul'dan] bu uzak kalışında tam bir yılı doldurmuştu.

20. [Yaratılıştan sonraki] 6970 yılında [İS 1462] Ulah Yurdu [Osmanlıda: Eflâk] Voyvodasına [Osmanlı tarihinin ünlü "Kazıklı Voyvoda"sına, II. Vlad Drakul Tepeş'e] cevap getirici [elçi] ile ileti gönderip onun tez zamanda huzuruna secde etmek üzere gelmesini, yanında 500 çocuk dahi bulundurarak getirmesini[297] ve yıldan yıla ödenen vergiyi yani 10 000 altını istedi. O ise yanıt verdi: altınlan vermeye hazırdı; çocuklan ise veremezdi; secde etmek konusuna gelince, bu da olmayacak işlerin en olmazı idi. Bunlan duyunca zorba azdı ve şanlı kişilerden birini kendi yazmanlanndan biriyle birlikte gönderip şunu dedi: "Vergileri bana ilet, geri kalan işler konusunda düşünüp taşınacağım". Onlar ise gelip de Ulah'a [Kazıklı Voyvoda'ya] iletiyi açıkladıklannda, ilk olarak bunlan kazığa oturttu; insanlık dışı, acılı ve çirkin bir ölüm. Ardından, orduyla [Tuna'yı] geçip Dystra [Dristra/Silistre] taraflanna indi ve pek çok sayıda sıradan halk insanını [tutsak] alıp hepsini Ulah Yurduna geçirerek, o kazığa vurma ölümüyle bunlann yaşamını sona erdirdi.

21. Ve zorba'nın başta gelen beylerinden biri, kendisinin [yiğitlikte ve komutanlıkta] seçkinliğini göstermek isteyerek, Ulah Yurdu'na 10 000 Türkle geçti ve bunlar, Ulahla çarpıştılar, [Türklerden] savaşta öldürülenler öldüler, canlı yakalananlar ve bunlann başı Hamza [Neşrî Tarihi'ne ve Âşıkpaşazade Tarihi'ne göre, daha önce sarayda

297 Karalès çağdaş Yunancaya yaptığı çeviride burada "5 çocuğunu da getirmesini" (!) demektedir. Mirmiroğlu çevirisi doğrudur denebilir: "yanında 500 delikanlı ile..."

Çakırcıbaşı iken Niğbolu Sancak Beyi görevine getirilmiş Hamza Bey], kazıklanmakla öldürülmeye acı biçimde [merhametsizce] mahkûm edildiler.

22. Zorba bunu öğrenince ve hepten baş dönmesine ve sersemlemeye uğrayınca, her taraftan, 150 000'i aşkın sayıda güç topladı; bahar zamanı Edirne'den çıkıp Tuna'ya geldi; ve orada çadırlar kurup bütün gücü [birlikleri] tek bir gövde hâline gelinceye [birleşinceye] kadar kaldı. Ulah ise, o da, komutası altındakilerin tümünü dağ geçitlerine ve ormanlık yerlere aktararak ve ovaları ıssız bırakıp her türlü hayvan soylarını Alanların ve Hunların [Macarların] yurtlarının sınırlarına doğru olan iç bölgelere geçirerek, kendisi günlerini komutasındakilerle, berkittiği koruluk, ormanlık yerlerde geçirdi. Zorba ise Tuna'yı geçti ve 7 günden fazla süreyle ülkede yürüdü; rastgelip de insan yahut hayvan diye bir şey, yahut yiyeceklerden yahut içeceklerden [bir şey] bulamadı. Libadaion [=Çayırlık, otlak] denen o yere geldi ve orada sırayla dikilmiş onbinlerce kazık gördü ki bunların üzerinde meyvalar yerine ölü bedenler, o arada, ortada, -daha önce sözünü ettiğimiz- Hamza[nın bedeni] vardı; giydiği vişne rengi ve al giysi üzerindeydi, kazığa çakılmıştı. Bu tehdidi [senin de başına bu hal gelebilir mesajı veren manzarayı] görünce zorba afalladı, gece vakti korku içinde, çadırlar kurdurduğu yerde [güvenlik önlemi olarak, çepeçevre] hendekler kazdırdı ve hendeklerin ortasında kaldı. Ulah [Kazıklı Voyvoda Vlad Drakul] ise sabahın erkeninde ve komutası altındakiler iyice düzene konmuş olarak, henüz ortalık karanlık iken, hendeğin sağ yanından, denk gelip, baskınla girdi ve sabaha [ortalık aydınlanıncaya] kadar sayılamayacak kadar adam kesti; ve Türklerden birçoğu henüz gün doğmuş olmadığından birbirini öldürdüler. Sabah [aydınlık] olduğunda ise, Ulahlar kendi ağıllarına [dönüp] girdiler [kaçtılar, dağıldılar ve her biri kendi köyüne, evine döndü], yattılar; zorba ise yenilmiş olarak [uykudan] kalktı ve Tuna'yı geçip Edirne'ye döndü[298].

298 Sultan Mehmed'in Kazıklı Voyvoda üzerine seferi konusunda başka kaynaklarda bulduğumuz bilgi farklıdır; bunlarda, örneğin Kritoboulos'da, Voyvoda'nın yenildiği ve Macaristan'a kaçtığı anlatılmaktadır.

23. [Yaratılıştan sonraki] 6961 yılının [İS 1462] Eylül ayında, [Sultan Mehmet], 60 tane iki dizi kürekli ve üç dizi kürekli gemiyle 9 kalyondan oluşan bir donanma toplayıp Lesbos/Midilli [adası] üzerine gönderdi ve kendisi de karadan orduyla [karşıya geldi]. Vardığında, oraya egemen Niccolo Gattilusio'dan, adanın teslim edilmesini istedi; bu kişi bir önceki Bey Domenico'nun kardeşiydi ve onu [Domenico'yu] Niccolo erkten indirip boğdurmuştu, kendisi Lesbos/Midilli adasında Bey olmuştu; şimdi onun egemenliğinin dördüncü yılında bulunuluyordu. Niccolo da savaş hazırlıkları yaparak, çok sayıda silâhlarla, hendeklerle ve kazıp [yığmakla] siperler yaptırarak güvenlik sağlamıştı [adayı berkitmişti]; kendisi sayıları 5 000'i aşan pek çok savaşçı ile ve sayıları kadınlar, çoluk çocuk ile 20 000'i geçen sıradan halk kalabalığı ile, ortada [merkezde] bulunuyordu. Zorba Agiasmation denen yeri geçti ve kent ile adanın teslim edilmesini taleb etti; Niccolo ise yanıtladı; kentin ve adanın teslimi, önce bunlar savaş hukukuna göre zaptedilmiş duruma düşmedikçe, mümkün değildi. Bunun üzerine zorba yeniden karşı kıyıya geçerek, Midilli [kentinin] kuşatılmasını veziri Mahmud'a bıraktı. O da taş gülle fırlatan gereçleri [topları] karşıya dizip kentin Melanoudion denen bölümüne gülleler atarak [oradaki surları] yerle bir etti; mazgalların ve burçların bulunduğu diğer bölümlerde de aynı şey oldu. İçeridekiler bunu görünce ...

Doukas'ın özgün metninin elimize ulaşan bölümü (ki yalnız sondan bir veya birkaç sayfası eksiktir) burada bitiyor. Kent, adaya egemen Ceneviz Beyleri ailesi Gattilusio'lar tarafından Mahmut Paşa'ya teslim edilmiştir.

A
Abazalar 25, 53
Abdullah (İzmiroğlu Cüneyt'in damadı) 73, 92, 93, 135
Abydos 32
Âdem 1, 2
Adorno. Bkz. Giovanni Adorno
Afyon (Afyon Karahisarı) 67, 195, 207
Agiasmation 286, 307
Aias oğulları 13
Aiolis 10
Aitòlia 176
Akhaia 42, 86, 90, 121, 198, 302
Akhilleus 184, 252
Akhisar (Thyateira) 155, 169
Akkerman (Cetatea Alba) 180
Akkoyunlular 111, 199-200, 301
Akşehir 68, 172, 175, 182
Alâeddin (II. Murad'ın oğlu) 195, 196, 200
Alaman Dağı. Bkz. Gallesios Dağı
Alamanlar 12, 48, 182
Alanlar 306
Alaşehir (Philadelphia) 10, 62, 73, 108, 162, 169
Alexandr. Bkz. İskender Bey
Alexios I, Komnènos 3
Alexios II, Komnènos 3
Alexios III, Angelos 3
Alexios IV 3
Alexios IV Komnènos, Trabzon İmparatoru 90, 111, 305
Alexios Apokaukos. Bkz. Apokaukos,
Ali Bey (Evranos Oğulları'ndan) 205
Ali Bey (Timurtaş Paşa zâde) 100, 141, 147, 149
Almanya 33, 48
Altın Kapı 40, 232, 250, 301
Altın Kapı Limanı 237, 251
Amasra 146
Amasya 50, 61, 102, 111, 115, 122, 147, 186, 195, 196, 199
Amorion 172
Amos (Peygamber) 259
Anadolu. Pek çok yerde.
Anadolu Hisarı 129, 212, 213
Andreolo Cattaneo 144
Andronikos I, Komnènos 3
Andronikos II, Palaiologos 4, 5, 23, 283
Andronikos III, Palaiologos 5, 11, 26, 28, 31
Andronikos IV 31, 35, 36-38
Andronikos (II. Manouèl'in oğullarından) 119, 176
Andros Adası 96
Anemas Burcu 37, 38
Angelos (Diabolos denen) 38
Ankara, - Savaşı 53-60, 66, 68, 70, 77, 112, 303
Ankhialos 228
Anna de Savoie (İmparator III. Andronikos'un eşi) 12-17, 23-24, 30-31
Anna (VIII. Iòannès'in eşi Rus Prensesi) 86-87
Antalya (Attaleia) 291
Antònios 192
Aphroditè 26
Apokaukos, Alexios 13-14
Apollon 232, 264
Aquilia Patriği 300
Argyropoulos 190
Aristotelès 278
Arkhangelos (=Kayacık) Hisarı 91
Armenia 4, 50, 51, 53, 68, 120, 122,

199, 276, 301, 304
Arnavutlar, Arnavutluk 17, 49, 78, 92, 112, 116, 121, 122, 123, 133, 198, 302
Artaxerxès 55
Asia (Batı Anadolu anlamında) Pek çok yerde.
Aslan Burcu 53, 61
Assos/Makhramion/Behramkale 4, 62, 295
Asurlular 276
Aşer (Asèr) 2
Atina 40, 240
Atropos 110
Attaleia (? Antalya olamaz) 62
Attika Yarımadası 121
Augustaion Semti, 266
Avköpekleri Takımyıldızları 196
Âyan Meclisi12, 13, 17, 90, 190, 208, 233, 248
Ayasofya 2, 223, 224, 225, 229, 232, 255-259, 264, 265, 278
Ayastefanos. Bkz. Yeşilköy
Aydın. Bkz. Mehmet Bey (Aydınoğlu denen)
Aydın Oğulları 4, 5, 9, 19-23, 56, 70-73, 85, 92, 94, 96, 150-157
Ayia Sophia. Bkz. Ayasofya
Ayios Stephanos. Bkz. Yeşilköy
Aynaroz (Ayion Oros) 35, 124, 189
Ayvansaray. Bkz. Blakhernai Sarayı
Azak Denizi 53, 234
Aziz Mòkios Kilisesi 40

B
Bâbil 2, 219, 233
Bakırçay 295
Balat Kapısı (Basilikè Pylè/ İmparator Kapısı) 165, 244, 251, 261, 265
Balıklı (Pègè) Ayazması 164
Balsamòn 190
Baltaoğlu. Bkz. Süleyman Bey
Barbaros (Panidos) 38, 42, 69
Barnabas de Cornelio 159
Başkesen (Paskesen) 213
Bayazid, Yıldırım 7-11, 39-61, 63, 67-68, 87, 91, 104, 114-118, 125, 139, 154, 161, 177, 301
Bayazid (İzmiroğlu Cüneyt Bey'in kardeşi) 75, 92, 172, 174
Bayazid Paşa (Çelebi Mehmet'in birinci veziri) 92-93, 98, 101, 102, 109, 112, 114, 127-135, 140, 141, 146, 147, 162, 163, 169, 171
Bedesten (İstanbul'da) 302
Behramkale. Bkz. Assos
Belgrad 182, 187-188, 299, 300
Bergama (Pergamon) 4, 62, 74, 91, 175, 295
Bèssariòn 190
Beşiktaş. Bkz. Çifte Direkler
Beydağ (Balyambolu/Palaiopolis), 153
Beyşehir 182
Birgi (Pyrgion) 73, 156
Bithynia 4, 9, 15, 16, 21, 23, 39, 42, 60, 74, 101, 138, 141, 167, 302, 303
Blakhernai Kilisesi 31
Blakhernai Sarayı/Ayvansaray 13, 31, 232, 234, 249, 250, 251, 254, 260, 268
Bodrum Kalesi 95, 103
Boiòtia 192
Bourgonia Dükü 44
Bozcaada (Tenedos) 33, 97
Bozdağ (Tmolos) 10, 73, 172
Börklüce Mustafa (=Dede Sultan) 98-102
Bulgarlar, Bulgaristan 17, 25, 49, 78,

86, 111, 116, 121, 123, 183, 194, 206, 238
Bursa (Prousa) 5, 9, 10, 25, 28, 40, 44, 48, 50, 51, 57, 62, 68, 74, 79, 82, 85, 97, 90, 91, 103, 104, 115, 116, 127, 141, 142, 147, 149, 167, 168, 175, 181, 182, 195, 196, 202, 207, 302, 303
Bünyamin (Beniamin) 2
Büyük Dèmètrios Semti (Sarayburnu) 237, 250
Büyük Duka. Bkz. Megas Doukas
Büyük Saray 13, 35, 250
C
Callistus (Papa) 300
Cenova, Cenevizler 5, 33, 37, 47, 65, 78, 89, 144-148, 173, 175, 206, 217, 223, 234, 235, 236, 237, 244, 245, 287, 296, 297
Cesarini (Kardinal Giuliano) 190
Constantinus 2, 40, 244, 271
Cüneyt (Aydınoğlu; İzmiroğlu diye bilinir) 71-77, 78, 91-96, 98, 104-108, 119, 124-142, 146-157, 168-174

Ç
Çalı Bey (Kaptan-ı derya) 96, 97
Çanakkale Boğazı 4, 5, 6, 9, 33, 34, 85, 97, 98, 115, 117, 121, 143, 147, 149, 158, 177, 181, 195, 196, 198, 200, 201, 210, 212, 217, 240, 292, 294
Çemberlitaş 256, 257
Çifte Direkler (=Beşiktaş) 238, 239, 250
Çukur Suriye 4

D
Dalmaçya 54, 122
Dan (Yakub'un oğullarından) 2
Dan I (Eflâk Voyvodası) 175
Dan II (Eflâk Voyvodası; Mircea'nın yeğeni) 179, 180, 181
Daneio (Ganos/Gaziköy ?) 38
David IV. Komnènos (Trabzon İmparatoru) 305
Davut (David), 2
Dede Sultan (aynca bkz. Börklüce Mustafa) 102
Dèmètrios (Ermiş, din şehidi) 179
Dèmètrios (II. Manouèl'in oğullarından) 119, 192
Dèmètrios Ağa 147
Dèmètrios Palaiologos Kantakou-zènos (Büyük Domestikos/ Beylerbeyi) 269
Dèmètrios Kydònès 233
Dèmètrios Laskarès Leontarès (yahut, Leontarios) 69, 105-107, 119, 124, 125, 127, 136-138
Dèmètrios Palaiologos (Mora yarımadasında despot; XI. Kònstantinos'un kardeşi) 302
Despina Hatun (Uzun Hasan'ın eşi), 111 (dn. 106)
Dimetoka (Didymoteikhon) 5, 20-21, 219
Doğanbey (Ypsilè/İpsili Hisarı) 171-174
Domenico Gattilusio 291, 292, 293, 307
Don Irmağı 53, 234
Doreno Gattilusio 291, 292
Doukas'lar soyu 15
Doukas Mourtzouphlos 3
Dulkadir Beyliği 199-200

E
Edirne (Hadrianopolis/Adrianoupolis) 6, 20, 50, 69, 78, 79, 81, 84, 85, 102, 103, 107, 110, 111, 126, 129, 135, 140, 148, 160, 161, 167, 168, 171, 174, 177, 179, 182, 184, 185, 186, 197, 200, 201-203, 210, 211, 212, 213, 218, 219, 220, 235, 270, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 288, 290, 291, 292, 297, 300, 302, 306
Edirnekapı (Kharisios/Kharsios Kapısı) 232, 253, 254, 260, 265
Edremit 62, 215
Efdal Paşa. Bkz. Fadlullah
Eflâk. Bkz. Ulah Yurdu
Eirènè (VI. Kònstantinos'un anası) 3
Elaia Körfezi (şimdi: Çandarlı Körfezi) 144
Elenè (İmp. Kantakouzènos'un kızı, V. Ìòannès'in eşi) 12, 29, 31, 35
Elenopontos ili 4
Elepolis (Kaplumbağa denen kuşatma aracı) 167, 178
Ellada (Orta Yunanistan anlamında), 121
Enez (Ainos) 292, 297
Enoş (Enòs) 1
Enyalion (Savaş nârası) 250
Eparkhos (vâli-emniyet müdürü) 13
Ephesos. Bkz. Selçuk
Epibatai (Kumburgaz ?), 215, 216, 228
Ereğli (Karadeniz -si) 213
Ereğli (Marmara -si) 38, 192
Ermeniler 53
Ermenistan. Bkz. Armenia
Erzincan 50, 51, 52
Esav (Èsau) 1
Eski Foça. Bkz. Foça
Eugenios (Papa) 188
Evranos Gazi (Abranezès) 42
Evranoszâdeler 152, 176
Examilion (Gelibolu Yarım-adası'ndaki) 32, 127
Examilion (Mora'daki) 198, 199

F
Fadlullah/Fazlullah/Efdal Paşa 185, 186
Fatma Hatun (Bayazid'in kızı) 69, 87
Fazlullah. Bkz. Fadlullah.
Ferrara 47, 88, 89, 190
Filibe 43, 194, 281, 282, 293, 294, 303
Firuz Ağa 217
Flandres, -Dükü, -lılar 43, 44
Floransa 47, 190, 191, 223
Foça, Eski 5, 65, 66, 93, 95, 143, 144, 145, 146, 158, 161, 297
Foça, Yeni 5, 65, 66, 93, 95, 144, 148, 296
Francesco Gattilusio 33-35, 38-39, 44, 286, 287, 288, 291
Franklar, Frenkler 5, 44, 47, 48, 160, 193, 211, 212, 224, 257, 287
Fransa 43, 47
Fransızlar Hisarı (İstanbul surlarında burç) 266
Frer'ler 64, 95, 103, 284, 288

G
Gad 2
Galata 37, 89, 145, 206, 234, 235, 236, 239, 244, 245, 246, 247, 249, 262, 263, 278
Galatia 4, 53, 60, 70, 77, 112, 303
Gallesios Dağı (Alaman Dağı), 76, 173
Gasmoulos'lar 125, 158, 164
Gediz Irmağı, 73, 155 , 171

Gelibolu (Kallipolis) 9, 10, 20, 21, 71, 78, 90, 96, 97, 98, 117, 124, 125-127, 130, 136, 137, 138, 140, 142, 149, 158, 159-160, 161, 168, 171, 174, 186, 196, 201, 212, 285, 289, 290, 291, 294, 296, 298, 299
Gelibolu Yarımadası (Kherso-nèsos), 5, 32, 33, 120, 121, 127, 129, 201, 285, 292
Gemistos 190
Gennadios (Patrik) 190, 224, 230, 233
Georgi (Sırp Despotu/Kralı) 183, 184, 185, 186, 187, 193-194, 205, 281
Geòrgios Philanthropinos 184
Geòrgios Skholarios. Bkz. Gennadios (Patrik)
Germenler 12, 47
Germiyan Beyliği 4, 9, 56, 70, 74-76, 93
Giaccomo Cattaneo 144
Giorgio Adorno, 146
Giovanni Adorno 143, 146-147, 158-161, 173
Girit, -liler 96, 98, 99, 165, 177
Giustiniani, Giovanni Longo 234, 235, 236, 244, 245-246, 249, 251, 252, 262
Giustinias Kyrikos 287, 288
Glarentza 198
Gökçeada (İmbros/İmroz) 284, 292, 300
Grègorios (Patrik) 223, 225
Grekler 189, 190, 191, 225, 226
Gündüz (I. Murad'ın oğlu) 36

H

Hacı İvaz Paşa. Bkz. İvaz Paşa (Hacı)
Halep 52
Haliç 237, 239
Halil Paşa 169-174, 196, 197, 200, 202, 208, 213, 217, 220-222, 265
Hamza Bey (Vezir Bayazid'in kardeşi), 98, 134, 135, 171, 173, 174, 177, 178
Hamza Bey (İzmiroğlu Cüneyt Bey'in kardeşi) 150-154, 171, 174
Hamza Bey (önce II. Murad'ın şarapdârı, sonra Fâtih'in Kaptan-ı derya'sı) 285-291, 298, 299
Hamza Bey, Çakırcıbaşı 305-306
Hanok (Enòkh) 1
Harun (Aaròn) 2
Hatiboğlu 147
Hektor 84
Hellenler 2, 25, 26, 55, 87, 226
Hellespontos Phrygia'sı 4, 102, 149
Hèraklès 113, 264
Hezekiel 233
Hıdır Bey (Saruhanoğlu) 10
Hippodromos (Sultanahmet Meydanı) 35
Hoca Feruz 61
Hunyadi Yanoş (Doukas'da Yanko/Yankos) 194-195, 197, 198, 207, 242-243, 299
Husrev Pervîz (Sasanî Şahı) 225

I

Ierissos 124
Ildırı (Erythrai) 155
Iudas (İsa'ya ihanet eden havarî) 193

İ

İbrahim (Abraham) 1, 2
İbrahim Bey, Aydınoğlu. Bkz. Karasubaşı
İbrahim Paşa (Çelebi Mehmed'in ve sonra II. Murad'ın, Fâtih'in veziri, Candaroğlu) 114, 116, 141-142,

147 (burada Ali Bey diye anılmıştır) 202
İğriboz (Euboia) 40, 96, 98, 177, 179
İèsou 2
İkizler Burcu 54
İllyrikon 78, 121
İlyas Bey (Menteşe Beyi) 9, 70, 71, 103
İlyas Bey (Şarapdâr). Bkz. Şarapdâr İlyas
İmparator Kapısı (Basilikè Pylè). Bkz. Balat Kapısı
İnakhos 2
İngilizler 43
Ìoannès II, Komnènos 3
Ìoannes III, Doukas Batatzès 3, 23
Ìoannès IV, Laskaris 3, 17-18, 283
Ìoannès V, Palaiologos 5, 11, 12, 17, 23, 28, 30, 31-38, 39, 40, 41, 301
Ìoannès VI, Kantakouzènos 5, 11-39
Ìoannès VII, Palaiologos 36-38, 45-48, 50, 69, 70, 119
Ìoannès VIII, Palaiologos 47, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 119, 162, 164, 168, 169, 175, 176, 179, 184, 188-192, 199, 226
Ìoannès IV, Komnènos (Trabzon İmparatoru) 305
Ìoannès Phountanas 298
Ìonia 5, 9, 15, 19, 65, 71, 95, 98, 100, 101, 143, 144, 154, 171
Ìosèph (Patrik) 90, 188, 189, 191
İpsili (Ypsilè) Hisarı. Bkz. Doğanbey
İran 49, 52, 53, 55, 67, 68, 120
İsa Bey (Aydınoğlu) 9, 15, 16
İsa Bey II (Aydınoğlu) 70, 153
İsa Çelebi (Bayazid oğlu) 60, 70
Isaakios II, Angelos 3
İsfendiyar Bey (Candaroğlu) 77, 184, 205, 215
İshak (İsaak) 1
İshak Paşa 202, 205
İsidòros (Kardinal) 190, 223, 225
İskender Bey (Çelebi Mehmed'in Aydın İli Sancakbeyi) 96, 100
İsmail (Hadım; Donanma komutanı), 298-299, 300
İsmail Bey (Candaroğlu) 304
İssakar (İsakhar) 2
İstanbul (Kònstantinoupolis, Kent) Pek çok yerde.
İstanbul Boğazı 24, 25, 28, 50, 69, 128, 130, 196, 197, 210, 212, 219, 302
İstanköy (Kòs) Adası 285, 288
İstinye (Sòstheneion) 213
İtalya, İtalyanlar (ayrıca bkz. Cenevizler, Lâtinler, Venedik) 33, 35, 43, 47, 88, 89, 144, 160, 177, 188, 190, 191, 192, 199, 223, 225, 245, 246, 287, 289, 302
İudas (İsa'ya ihanet eden havarî) 193
İustinianus 2, 3
İvaz Paşa (Hacı) 147, 149
İzladi, - Savaşı 194, 197, 293
İzmir 5, 19-23, 62-65, 66, 71, 72, 73, 74, 85, 91-96, 131, 155, 171, 175
İzmir Körfezi 98, 144
İzmiroğlu Cüneyt Bey. Bkz. Cüneyt Bey
İzmit 62, 213
İznik (Nikaia) 3, 9, 17, 62, 167, 168, 190

K

Kadife Kale 23
Kağan (Avar Hakanı) 225
Kantakouzènos, Ìoannès. Bkz. Ìoannès VI
Kantakouzènos (Büyük Duka Loukas

Notaras'ın damadı) 268
Kantakouzènos Strabomytès 169
Kappadokia 4, 50, 53, 102, 120, 122, 199
Karaburun. Bkz. Börklüce
Karaca Bey 228, 232
Karadeniz 34, 42, 69, 77, 84, 86, 119, 124, 130, 175, 180, 211, 217, 228, 279, 304
Karahisar. Bkz. Afyon
Karaman Beyliği 74-76, 90, 91, 103, 104, 114, 117, 172, 173, 174, 181-182, 195-196, 200, 207-208, 209, 210
Karasubaşı Aydınoğlu İbrahim Bey (İzmiroğlu Cüneyt'in babası) 71, 72, 156
Karayusuf 200
Karayülük Osman Bey 111
Karesi Bey, Karesi Beyliği 4
Karia 4, 9, 39, 60, 66, 70, 71, 72, 93, 95, 103, 122, 284, 285, 298
Katalanlar, 10, 146, 295, 300
Kaya Bey 215, 216
Kayacık Hisarı 91
Kayseri (Kaisareia) 68
Kazıklı Voyvoda. Bkz. Vlad II Drakul Tepeş
Kefe (Kırım'da Feodosia) 146, 217, 223, 303
Kelpaksèsis 154
Kemalpaşa (Nymphaeion/Nif) 3, 63, 73, 91, 92, 93, 144, 171, 172, 187
Kenan (Kaïnan) 1
Kenan Ülkesi (Khanaan) 1
Kent=Kònstantinos Kenti, İstanbul, Pek çok yerde.
Kerkoporta (Türklerin İstanbul fethinde kente sızdıkları kapı) 249-250, 253
Kharòn 27
Khliera/Khliara 155
Khòra Manastırı 241, 255
Kırım Tatarları 53
Kırk Azizler Kilisesi 40
Kızıldeniz 2
Kilikia 4, 122
Kolkhis 301, 304
Kònstantinopolis / Kònstantinos Kenti=İstanbul. Pek çok yerde.
Kònstantinos (I., Büyük) bkz. Constantinus
Kònstantinos VI. 3
Kònstantinos (II. Manouèl'in oğlu), 119
Kònstantinos XI Palaiologos 198, 199, 206, 208, 214, 216-217, 218, 223, 234, 244-245, 247-248, 251, 252-254, 265-266
Konya 74, 91, 104, 172, 182, 195
Korinthos Kıstağı 301
Kosmidion Semti (Eyüp) 232, 239, 266
Kosovo/Kosova Savaşı, Birinci 6
Kosovo/Kosova Savaşı, İkinci 198, 243
Kronos 38
Kurt Bey (İzmiroğlu Cüneyt'in oğlu) 170-171, 174
Küçük Asya (Batı Anadolu anlamında) 4
Kütahya (Kotyaeion) 9, 60, 61, 74, 182, 207
Kyklad Adaları 5, 40, 96, 294, 302
Kymè 91
Kynigos (=Avcı) Kapısı 244, 247
Kyzikos 229

L

Lakedaimòn (Sparta yöresi) 5, 37, 42,

86, 88, 119, 121, 190, 198, 302
Lampadias Kuyrukluyıldızı 54
Langa (Blanga/Vlanga) Semti 250
Laodikeia/Lâdik (Denizli yakının-daki) 9, 67, 172
Lâpseki (Lampsakos) 32, 78, 92, 98, 127, 148, 149, 158
Laranda (Lârende/Karaman) 195
Lâtinler 3, 35, 37, 49, 144, 145, 161, 176, 177, 190, 191, 223, 233, 235, 245, 246, 251, 253, 262, 278, 289, 290, 292, 294
Lazar (Sırp Kralı) 6, 7, 8, 53, 56, 62, 81, 175, 182, 183
Lâzlar 111
Lemek (Lamekh) 1
Leòn VI, Bilge 40
Lerna Canavarı 64
Lesbos. Bkz. Midilli (Adası)
Levi 2, 274
Limni (Lèmnos) Adası 40, 69, 107, 109, 119, 120, 132, 136, 149, 176, 235, 284, 291, 292, 298-299, 300
Loukas Notaras (Büyük Duka), 82, 175, 233, 244, 251, 261, 265-270, 279
Lübnan (Fenike) 52
Lyaios 22
Lydia 4, 10, 62, 70, 100, 102, 144, 145, 155, 200
Lykaonia 4, 68, 74, 104, 120, 122
Lykia 4, 9, 60, 122, 284
Lykostomion 303
Lyon Konsili 226

M

Macarlar, Macaristan 43, 44, 49, 111, 116, 121, 123, 182-184, 187, 193-198, 207, 212, 218, 243, 281
Mahalalel (Maleleèl) 1
Mahmut Paşa 293, 307
Makedonlar, Makedonya 12, 80, 104, 118, 240
Makhramion. Bkz. Assos
Malatesta (Kont) 88
Mamalos (Marmaris ?) 72
Mangana/Manganòn semti 282
Manisa (Magnèsia) 3, 4, 10, 62, 101, 144, 175, 197, 200, 201
Manisa Dağı (Sipylos) 3, 10, 62
Manouèl I, Komnènos 3
Manouèl II, Palaiologos 36-48, 50, 68-70, 81, 82, 85-90, 106-107, 109, 113-114, 117-120, 132, 137, 140, 141, 162-168, 176, 211, 212
Mara/Maria (Sırp Kralı Lazar'ın kızı, Yıldırım Bayazid'in eşi; sonra, Kral Georgi'nin annesi) 9, 62, 182
Mara/Maria Brankoviç (Sırp Kralı Georgi'nin kızı, II. Murad'ın eşi) 183, 184, 205
Maria (V. Ìòannès'in kızkardeşi) 34
Maria (VIII. Ìòannès'in eşi) 192
Maria Despina Hatun (Akkoyunlu Beyi Karayülük Osman'ın annesi) 111
Maria Komnèna (VIII. Ìòannès'in ikinci eşi) 90
Markos (Ephesos/Selçuk Metropoliti) 190, 191
Markos Ìagaris 163
Marmara Denizi 86, 128, 150, 151, 196
Matthaios Kantakouzènos 31, 32
Maurikios (Ìmparator) 40
Megalè Karya 129
Megdòn ili 4
Mehmet I, Çelebi 60, 61, 70, 77, 82-86, 90-110, 112, 113, 114, 116, 126, 130, 131-132, 139, 140, 142, 146, 147, 162, 163, 166, 211

Mehmet II, Fâtih, 196-197, 199-201, 204-222, 228, 231-232, 235, 236, 237-240, 243, 245, 247-252, 262, 264-268, 277-285, 290-292, 293, 297, 298-307
Mehmet Bey (Aydınoğlu denen) 4, 9, 19, 23, 71, 73, 153
Melaina (Bursa yakınında köy) 115
Mèlos Adası 96
Menderes 9, 73, 76
Menemen Ovası 74, 91, 144
Menteşe (- Beyliği, - Oğulları) 4, 9, 56, 71, 93, 95, 103
Mesaulio 74
Mesaulion 156
Mesèmbria 175, 228
Mesènè/Misinli 279
Mesopotamia 1
Methònè 47, 48
Methymna 300
Metuşelah (Mathousala) 1
Midilli (Lesbos) Adası 19, 39, 40, 66, 95, 97, 144, 206, 238, 279, 284, 291-294, 297, 299, 300, 303, 307
Midilli (Mytilènè) Kenti, 19, 39, 44, 65, 93, 175, 285, 289, 294, 307
Mikhaèl VIII. Palaiologos3, 4, 17, 18, 143, 226, 282, 283
Mikhaèl, Palaiologos (üsttekinin torunu) 5
Mikhaèl Doukas (yazarın dedesi ve adaşı) 15, 16
Mikrè Pylè (=Küçük Kapı) 250
Milâs 66, 67
Miloş Kobiliç (Murat Hüdaven-digâr'ı öldüren Sırp) 6
Mircea (Ulah Yurdu/Eflâk Voyvodası) 77, 131, 179
Monembasia 5, 302
Monodendrion 256
Mora Yarımadası (Peloponnèsos) 5, 42, 46, 47, 69, 90, 169, 198, 227, 236, 245, 279, 301, 302
Murat I, Hüdavendigâr 5, 6, 7, 8, 36, 211
Murat II 101, 102, 110-118, 126, 127-143, 146-151, 157-162, 166, 174, 175-187, 192-204, 207, 238
Musa (Mòusès) 2
Musa Çelebi 60, 68, 70, 77-85, 126, 131, 139, 142
Mustafa Çelebi (Düzmece denen) 6, 70, 104-108, 109, 118-120, 124-142, 146-152, 157-161, 163, 176
Mustafa Bey (Aydınoğlu) 154, 155, 156, 168
Müslüman. Bkz. Süleyman Çelebi
Mysia 4, 16, 39, 228

N
Nabukadnezar 222, 232
Naftali (Nephthaleim) 2
Nauè 2
Navara 5, 90
Naxos Adası 19, 96
Nea Monè (=Yeni Manastır) 15
Niccolo Gattilusio 295, 298, 299, 307
Nif. Bkz. Kemalpaşa.
Niğbolu (Nikopolis), - Savaşı 43, 98, 183
Nikaia. Bkz. İznik
Nikolaos (Papa) 225, 226, 243
Nikolaos Notaras 82
Ninuva 45
Niş 198
Novoprido 186
Nuh/Nòe 1, 231
Nymphaeion. Bkz. Kemalpaşa

O
Odègètria Kapısı, Manastırı 34, 250
Ohri (Akhrida) 78
Òraia Pylè (=Güzel Kapı) 236, 250, 251
Orhan Gazi 5, 23-28, 30, 36, 139, 211
Orhan Çelebi (Bayazid'in oğlu) 60
Orhan Çelebi (İstanbul'a sığınmış Osmanoğlu) 208, 209, 266
Orhan (Timur sonrasında Ìonia'da Bey durumuna geçen biri) 70
Oruç Bey (Timurtaş Paşa zâde) 149
Osman Gazi 5, 116, 120, 122, 124, 126, 131, 138, 282, 283

P
Palaiokastron (Eski Hisar; Limni Adası'nda) 299
Palaiologos Lakhanas 117, 163
Palaiopolis. Bkz. Beydağ
Pammakaristos Manastırı 107, 136
Pamphylia 4, 39, 40, 60, 291
Panidos. Bkz. Barbaros
Pantokrator Manastırı 224, 225, 282
Papa, 43, 94, 188, 191, 192, 223, 225, 226, 243, 300
Paphlagonia 4, 5, 23, 60, 138, 228
Paros Adası 96
Pasinler Çayı 304
Patras 198
Pegasos (Uçan at) 200
Peloponnèsos. Bkz. Mora Yarımadası
Pelops Oğulları 13
Pergè 40
Peribleptos Manastırı 35, 164
Persibas Palabitzinos 173
Petra Manastırı 255
Phoneas (Rumeli Hisarı'nın yerinin eski adı) 213
Phrygia 4, 9, 21, 23, 60, 67, 93, 101, 102, 122, 138, 149, 209
Phrygia Kapatianè (Phrygia Pacatiana) 4
Phrygia Salutaris 67, 68, 172, 207
Phthiòtis 176
Pisidia 4
Platòn 278
Poseidòn 38
Prometheus 112
Pròtostratòr 255, 269

R
Rakheia Hisarı (İstanköy'de) 288
Raoul Ailesi 14
Ritzos (Venedikli kaptan) 219
Rodop Dağları 121
Rodos 40, 94, 103, 206, 284, 287, 288, 300, 303
Rodos Şövalyeleri (ayrıca bkz. Frer'ler) 21, 62-65, 93, 94, 95, 103, 175, 206, 284, 300
Roma 188, 223, 300
Ruben (Roubim) 2
Rumeli Hisarı (Boğazkesen) 210-219
Rumlar (Ròmaios'lar, Ròmios'lar. Ayrıca bkz. Hellenler, Grekler). Pek çok yerde.
Rusya 86, 182, 190

S
Sakız Adası (Khios) 5, 19, 33, 40, 93, 95, 98, 99, 145, 173, 175, 206, 223, 227, 237, 279, 284, 286-291, 294, 296, 298, 300, 303
Sakson (=Polonya Kralı ve Macaristan Kral Nâibi Vladislav) 195, 197
Salcruzo de Negro 78
Saloutaria (ayrıca bkz. Phrygia Salu-

taris) 67, 195
Samsun 145, 217
Saoul, 2
Sara Hatun (Uzun Hasan'ın annesi), 111 (dn. 106)
Sarayiçi Adası (Edirne'de) 203
Sardeis 10, 62, 73, 144, 172
Sarıca Paşa, 183, 184, 196, 200, 213
Saruhan Bey, Saruhan Oğulları, 4, 10, 56, 70, 145
Satranç 58
Sava Irmağı 187
Savcı Çelebi 7, 8, 36
Sazlıdere 93
Selânik 6, 42, 69, 80, 81, 107, 131, 132, 139, 169, 176-179
Selçuk (Ephesos/Ayasluk) 4, 5, 9, 16, 63, 66, 71-76, 78, 85, 92, 101, 105, 131, 154, 155, 156, 166, 171, 174, 175, 190
Semadirek (Samothrakè) Adası 297, 300
Semendire (Smedrovo) Hisarı 183-186, 187, 195, 281
Semerkant 52
Serez 177, 178
Sèstos 31
Seyyid Ahmet Paşa 293
Sığırnaklar (Kataphygia) 213
Sırplar, Sırbistan 6-9, 17, 18-20, 23, 24, 27, 28, 32, 33, 49, 53, 56, 57, 81, 86, 111, 114, 116, 121, 122, 123, 154, 169, 175, 182-188, 194-195, 205, 279, 280, 281
Sigismond (Macar Kralı) 43
Silistre (Dystra/Dristra) 305
Silivri (Sèlybria) 5, 19, 21, 23, 27, 38, 45, 48, 228
Sinop 77, 205, 217, 303, 304
Sipylos. Bkz. Manisa Dağı
Sisam (Samos) Adası) 19, 99, 102, 171
Sisman/Şişman (Bulgar Kralı) 96, 100
Sivas 50, 51, 52
Smedrovo. Bkz. Semendire
Sofya 43, 79, 194, 280, 281, 282, 293
Sousman. Bkz. Sisman.
Spinetas Kouloumpotos 298
Stefan Duşan (Sırp Kralı) 18
Stefan Lazareviç (Sırp Kralı) 6, 8, 53, 56, 57, 81, 175 (yanlışlıkla Lazar denmiş), 182, 280
Stoudios Manastırı 88
Struma/Strymon/Karasu 69, 81, 169, 175, 206, 210
Stylarios Dağı (Karaburun Yarımadasında) 98, 100
Süleyman Bey (Kaptan-ı derya Baltaoğlu -) 238
Süleyman Bey (Fâtih'in İstanbul'a baş yönetici atadığı kişi) 278
Süleyman Çelebi (bu kitapta: Müslüman !) 57, 60, 69, 71, 74-79, 85, 87, 98, 139, 142, 153, 154
Süleyman Paşa (Orhan Gazi'nin en büyük oğlu, Rumeli Fâtihi) 32

Ş

Şâhin Paşa (Hadım) 202
Şahruh (Timur'un oğlu) 59
Şam 52
Şarapdar İlyas 167
Şimon (Symeòn) 2
Şit (Seth) 1

T

Taşoz Adası (Thasos) 293, 300
Tartaros 38
Tauros Meydanı (Bayazid/Beyazıt

Meydanı) 256
Tekirdağ (Rhaidestos) 21, 38
Teodoro Monte (Ferrara Marki'si) 88
Terazi Burcu 54, 76
Terkos 175
Ternovo 281
Tesalya (Thessalia) 6, 9, 70, 78, 81, 86, 105, 119, 124, 131, 169, 176, 177, 195
Thèbai 176, 198
Theodòra Kantakouzèna 26, 27
Theodòros I., Laskaris 3
Theodòros II., Laskaris 3, 17
Theodòros (V. Ìoannès'in oğullarından) 36, 37
Theodòros (II. Manouèl'in oğullarından) 47, 88, 90, 119, 176
Theodosia (din şehidi) 260
Theologos Korakas 108-109, 117, 162-166
Thòmas (II. Manouèl'in oğlu) 119
Thòmas (XI. Kònstantinos'un kardeşi, despot) 198, 302
Thòmas Kantakouzènos 186
Thomas (Aquino'lu) 233
Timur (Temir Han) 9, 49-68, 70, 80, 93, 95, 108, 112
Timurtaş Paşa 70, 149
Tire 63, 85, 155, 175
Topkapı (Ayios Ròmanos Kapısı), 240, 243, 260
Torbalı (Triakonda) 173
Trabzon 90, 111, 217, 234, 279, 303, 304-305
Trakya. Pek çok yerde.
Triakonda. Bkz. Torbalı
Triballoslar. Bkz. Sırplar
Troas 294
Troulotè Manastırı (Sakız'da) 99
Tuna 16, 43, 44, 77, 78, 98, 104, 116, 121, 122, 161, 169, 183, 187, 194, 196, 198, 209, 280, 281, 306
Turahan/Turhan Bey 42, 176
Turahan Oğulları 152
Tüm Azizler Kilisesi 40
Türkler. Pek çok yerde.
Tzangra 22, 160, 178, 235, 237, 251

U

Ulahlar, Ulah Yurdu (Eflâk) 49, 77, 86, 104, 108, 111, 116, 121, 122, 123, 124, 131, 160, 169, 175, 179, 180, 181, 187, 196, 206, 303, 305-306
Uluabat (Lopadion) 74, 148-151, 175
Umur Bey, Aydınoğlu 5, 19-23, 65
Umur Bey II, Aydınoğlu 65, 70-73, 153, 154
Umur Bey (Timurtaş Paşa zâde) 147, 149
Unkapanı Kapısı (Platea Kapısı) 250
Urban (Top yapımcısı) 218, 219, 240-243
Urla (Bryela) 155
Urla İskelesi (Klazomenai) 155
Uzun Hasan (Akkoyunlu Beyi) 301, 304

Ü

Ülker/Süreyya Yıldızı 43
Üsküdar (Skoutari, Skoutarion) 24, 38, 82, 83, 148, 249

V

Varna, -Savaşı 69, 197, 212
Venedik, Venedikliler 33, 47, 48, 96, 97, 98, 110, 114, 175-179, 189, 190, 119, 192, 217, 219, 234, 239, 244, 263

Vize (Bizyè) 228
Vlad I Drakul (Ulah Yurdu/Eflâk Voyvodası) 180, 181, 183, 184, 186-187, 195
Vlad II Drakul Tepeş (Kazıklı Voyvoda; Doukas adını vermeden yalnız Ulah diye anıyor) 305-306
Vuk/Vulko (Sırp Beyi) 183, 280

X
Xerxès 53, 55, 239, 240
Xyloporta (=Tahtakapı) 232, 250, 251

Y
Yahuda (Ìudas) 2
Yakub (Ìakòb) 1, 2, 193
Yakup Çelebi, 7 (dn. 10), 36 (dn. 48)
Yanko/Yankos. Bkz. Hunyadi Yanoş
Yanya (Ìòannina) 86, 176
Yeremiya (Peygamber) 241, 252, 272-276
Yeret (Ìared) 1
Yeşaya (Èsaias) Peygamber 232, 233
Yeşilköy (Ayios Stephanos, Ayastefanos) 228
Yörgüç Paşa 102
Yunus Bey (Donanma komutanı), 294-297, 298
Yusuf (Ìòsèph) 2

Z
Zağanos Paşa 196, 213, 262-263
Zètouni 69, 81, 169, 175
Zeus 38, 99
Zevulun (Zaboulòn) 2
Zincir (Haliç ağzındaki) 236-237, 239
Zipènion (Macaristan'da hisar) 184

Doukas, Türk tarihiyle Bizans tarihinin iç içe geçtiği bir dönemin olaylarını; Osmanlının büyükçe bir beylikten bir cihan imparatorluğuna dönüşmeye başladığı sürecin tarihini anlatması açısından çok önemli bir kaynak.

Doukas köken olarak Rum ama, yine de "Bizden biri". O, bir Bizans tarihçisi değil. Şimdiki Selçuk'ta doğup büyümüş; dedesi Mikhaël Doukas İmparator Kantakouzènos'un yakınlarından iken onun tahttan indirilmesi sonrasında Aydınoğulları Beyliği ülkesine sığınmış ve çok bilgili, hekimlikten dahi anlar kişi olduğu için Aydınoğlu İsa Bey ona değer vermiş, mal mülk vermiş, onu kendi adamı edinmiş ve dolayısıyle torunu, yazarımız Doukas da Aydınoğulları'nın hem ülkesinde hem de "kapısında" yetişmiş. Birkaç dili, o arada Türkçeyi çok iyi bildiği için, Sakız, Sisam, Midilli gibi adalara egemen Ceneviz soylularının, Beylerinin vekilharcı, genel yetkili temsilcisi olarak bu işi sırasında Osmanlının yüksek görevlileriyle hatta padişahla nice kez yüzyüze konuşmuş. Kendi döneminde Anadolu'da ve Rumeli'nde olan bitenleri, çok yakından ve ayrıntılı olarak izlemiş. Bu nedenle bize, pek çok konuda, başka hiçbir kaynakta bulamayacağımız bilgiler verebiliyor.

Doukas kendi çağının bütün Rumları gibi koyu hristiyan olmakla birlikte, olup bitenleri yorumlayıp değerlendirmekte, anlamakta bağnazlığa düşmüyor. Türkler hakkında o dönemin hiçbir hristiyan tarihçisinde görmediğimiz kadar insaflı. Fâtih'i elbette ki sevmiyor hatta aleyhinde sözler etmesine onun büyüklüğünü belirtmekten ve onu Büyük İskender'e benzeterek, "Yeni Makedon" demekten de geri kalmıyor.